Mihail Andrei

Iulian Ghiță

Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice

Editura didactică și pedagogică, București-1971

culegere se ad
specialitate (l
de exerciții c
or limbii româ
variată și cup
de nivelul
ezolvarea
primă
i c

IULIAN GHIȚĂ

Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice

EDITURA DIDACTICĂ
ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI – 1971

Scanned with OKEN Scanner

III 11.582 Andrii Mihail și Ghiță Iulian
Culegere de exerciții lexicale fonetice, gramaticale și stilistice

INTRODUCERE

Prezenta culegere se adresează elevilor și profesorilor din învățămîntul general, liceal și de specialitate (licee pedagogice) și se prezintă sub forma unui sistem aproape complet de exerciții care să înlesnească înțelegerea și însușirea într-un mod unitar a normelor limbii române literare, să evidențieze resursele și valorile ei expresive. Gama variată și cuprinzătoare de exerciții permite selecții judicioase și nuanțate în funcție de nivelul claselor, de preocupările elevilor; atrage atenția și sugerează soluții în rezolvarea unor probleme de măiestrie artistică; propune modalități de ameliorare a exprimării elevilor.

La întocmirea acestei culegeri am pornit de la următoarele constatări:

— Pînă în ultimii ani, în școală s-a dat prioritate studiului gramaticii, neglijîndu-se (mai ales în lipsă de exerciții adecvate) studiul foneticii și vocabularului. Este adevărat, expunerile orale și compunerile scrise au constituit întotdeauna un prilej de însușire practică și activă a normelor fonetice și de îmbogățire a vocabularului, însă aceste expuneri și compuneri au alte obiective (problemele de fonetică și vocabular sînt complementare) și nu se integrează într-un sistem de urmărire a unor scopuri și limite de ordin fonetic și lexical.

— Majoritatea exercițiilor efectuate în școală rezolvă cerința de recunoaștere a faptelor de limbă. Această situație se reflectă în temele date pentru muncă independentă (în clasă și acasă), în probele (scrise și orale) la concursurile de admitere în anul I al liceelor și în facultățile de profil (filologie), precum și la examenul de diplomă al absolvenților liceelor pedagogice.

— Cunoașterea structurii limbii este insuficientă dacă nu este legată de cunoașterea posibilităților ei expresive și a diferențelor în folosirea ei practică în comunicare, într-un domeniu de activitate determinat.

De aceea ne-am propus ca în culegerea de față să introducem la studiul structurii limbii exerciții speciale de fonetică și vocabular și să deschidem un capitol nou cu exerciții privitoare la studiul resurselor expresive ale limbii române (stilistica limbii) și la modul de întrebuințare a sistemului limbii în diferite situații de comunicare (stilistică funcțională). În afară de acestea, exercițiile au fost profilate în așa fel încît să asigure nu numai recunoașterea faptelor de limbă, ci și reproducerea lor conștientă, *re-crearea* lor.

Prezenta culegere conține două părți:

— *Partea întîi* este alcătuită din exerciții referitoare la structura limbii române: vocabular, fonetică și gramatică.

Exercițiile sînt de două feluri: unele de recunoaștere a faptelor de limbă, pentru o mai bună înțelegere a structurii limbii de către elevi; altele de creație, care, prin reproducerea în alte condiții a faptelor de limbă, permit profesorilor să verifice trăinicia cunoștințelor, iar elevilor să și le însușească în mod creator, fie reproducîndu-le în alt context, fie imitînd modele consacrate.

279.693

Scanned with OKEN Scanner

Exercițiile alese sînt grupate pe probleme lexicale și fonetice, pe clase și categorii gramaticale. Conținutul acestor exerciții vizează faptele esențiale ale structurii limbii, unele însă se referă totuși la amănunte sau la chestiuni de oarecare finețe lexicală, fonetică sau gramaticală. Desigur nu toate pot fi rezolvate de elevii din școala generală sau din liceu, deoarece depășesc nivelul conținut în programele și manualele școlare, dar formează un domeniu care poate interesa pe membrii cercurilor de limbă și literatură, unde problemele limbii sînt adîncite, pe cei ce se pregătesc pentru facultățile de filologie sau pe profesori.

— *Partea a doua* cuprinde exerciții de stilistică. Cele mai multe privesc resursele expresive ale sistemelor limbii: lexical, fonetic și gramatical, și pot fi cuplate cu cele corespondente la studiul structurii limbii. Alte exerciții au în vedere modul specific în care sistemul este utilizat într-un domeniu sau altul de comunicare scrisă sau orală. Ponderea exercițiilor de creație este mult redusă față de cele cuprinse în partea întîi. Cele mai multe exerciții pot fi rezolvate de elevii școlii generale și de liceu pe parcursul studierii limbii, a teoriei literaturii și istoriei literaturii române. Firește, există destul de multe exerciții care prezintă un grad superior de dificultate pentru rezolvarea cărora se cer priceperi deosebite și înclinații literare. Astfel de exerciții pot constitui obiectul preocupărilor elevilor din cercurile literare sau al celor ce se interesează de problemele limbii și stilurile ei.

Tipurile de exerciții, fie referitoare la structura limbii, fie la stilistică, sînt variate și gradate după dificultate. Ele sînt grupate potrivit principiului desfășurării de la simplu la complex, de la ușor la greu, de la particular la general. Au fost utilizate texte mai ales din autorii noștri de seamă, dar și din alte surse (oficiale, științifice, publicistice) pentru a prezenta elevilor modele vii de limbă literară, de exprimare corectă și frumoasă.

Exercițiile formulate prin: ***subliniați, identificați, delimitați, explicați, caracterizați, grupați*** pun problema recunoașterii, identificării, delimitării, separării, explicării sau caracterizării faptelor de limbă sau stil.

Exercițiile formulate prin: ***exemplificați, formulați, înlocuiți, completați, introduceți, adăugați, modificați, alcătuiți, compuneți*** pun problema utilizării creatoare a cunoștințelor de limbă sau stil dobîndite.

Sînt și exerciții care pun ambele sarcini în fața elevilor.

Unele exerciții au în vedere un singur fapt de limbă sau stil, altele — un complex de fapte, la un nivel (de ex.: lexical), sau mai multe nivele (de ex.: și lexical și gramatical).

Pentru rezolvarea cu succes a exercițiilor considerăm că de un real folos sînt chestionarele care — fără să fie complete — au menirea de a reactualiza principalele cunoștințe despre faptul sau grupul de fapte de limbă sau stil, de a atrage atenția asupra unor chestiuni esențiale legate de faptul de limbă sau stil la care se referă exercițiul. Răspunzînd corect la problemele ridicate de chestionar, înțelegînd just cerințele formulate la fiecare exercițiu, elevii vor reuși să-și îmbogățească cunoștințele, să-și dezvolte deprinderile de a se exprima literar și plastic, să înțeleagă mai bine unele laturi ale măiestriei artistice.

Indicăm următoarele procedee de lucru pentru rezolvarea exercițiilor de stil:

— Operația de *citire* ne pune în legătură cu contextul de analizat: cu ideea și mijloacele de expresie. Lectura inițială ne familiarizează cu contextul; lectura repetată duce la înțelegerea mesajului, la receptarea formei, ne îngăduie să efectuăm observații, să verificăm concluziile; lectura finală face să apară într-o lumină nouă întreg contextul. Unele contexte pot fi citite dintr-o dată, în întregime; altele tre-

buie împărțite în fragmente logice (de îndată ce putem surprinde desfășurarea ideii), imediat după lectura de familiarizare și înainte de lectura finală, ca să-l putem analiza. În operația de citire vom ține seama de genul și specia literară din care face parte contextul, dacă e în proză sau versuri. Sînt contexte care pot fi interpretate cu glas tare; sînt altele care trebuie citite „cu ochii" sau „în șoaptă", mimîndu-se un dialog intim între cititor și autor.

Cu prilejul lecturii ies în evidență numeroase fapte de stil: efectele sonore, eufemismul și ironia, exclamația și interogația retorică, refrenul și laitmotivul etc.

Prezentarea grafică (dispunerea în pagină, alineate, strofe, vers; sublinieri, trimiteri, paranteze), notațiile grafice și ortografice, semnele de punctuație au semnificație și de ele trebuie să ținem seama în citirea contextelor.

— Prin *observarea* contextului distingem și putem desprinde faptele care au semnificație stilistică. Dacă prin lectură sîntem atrași de context, observarea este o încercare de a ne distanța de acesta și de a pătrunde în țesătura lui intimă. Astfel elevul se deprinde să rețină notele expresive însoțitoare ale miezului comunicării și aceasta formează premisa educării unei „atitudini stilistice" (conform expresiei lui T. Vianu).

— *Statistica* e o activitate de culegere a datelor, fie ele în masă, fie izolate, de centralizare și distribuire a acestora, de descriere sub forma unor valori medii. Stabilind frecvența unei caracteristici, variabilitatea sau stabilitatea unor fapte putem trage concluzii cu privire la dominantele unui stil, la normele interne ale unui context.

[Fie o pagină din romanul „Nicoară Potcoavă" de M. Sadoveanu (pag. 17, B p.t., nr. 148, ed. 1962). Numărul total de cuvinte — unități lexicale (mai puțin uneltele gramaticale) este de 141; 4 cuvinte sînt repetate de două ori, 3 de trei ori. Se impune o primă concluzie: mare bogăție lexicală, raportul dintre totalul cuvintelor și totalul unităților fiind de $\frac{141}{155}$, adică aproximativ 91%. Lexicul are o nuanță ușor arhaică. Scriitorul stilizează (la nivel lexical) arhaizînd prin introducerea în text a unor cuvinte și locuțiuni vechi, populare și regionale (moldovenisme): *obîrșie, soție, întîmplarea cea năprasnică, diac, codri merei, măria-sa; miază-noapte, a umbla cu fereală, a nu avea nici o sminteală, a da îndreptări, a fi bănuială, a grăi, potecă ferită, puțintel-puțintel, pălitură de sabie.* Dominanta lexicală (normă internă) o formează tocmai astfel de cuvinte, chiar dacă numeric sînt mai puține față de un fond lexical literar simplu și neutru. Din limbajul figurat reținem cîteva comparații și metafore fie împrumutate din vorbirea populară, fie create de scriitor în spirit popular: *„căruța... sunînd ca din clopote din obezile ferecate..."*, *„au ținut tot pe sub poală de pădure"*, *„din fiertura ce am avut subt Galata"*. Selectarea acestui lexic este adecvată imaginii evocatoare a unor vremi trecute. Între vorbirea personajelor și a scriitorului nu sînt diferențe (ca nuanță) lexicale. Povestirea se desfășoară domol, parcă din gura unui rapsod popular. Sîntem într-o epocă unde punctele cardinale se numesc „miazănoapte", „stîngă", „dreaptă"; distanțele se măsoară în „ceasuri de cale"; momentul zilei e determinat după cît e de „sus" soarele; apele curg de la „obîrșie" la „vale", oamenii merg călare sau în căruță „cu obezi ferecate" pe „drumul cel mare" sau pe „poteci ferite" și prin „singurătăți" și se adresează cu „diece" sau vorbesc cu respect și grijă de „măria-sa". Impresia de vechime e susținută de numele proprii, unele cu rezonanță arhaică: Kiu, Galata, Boura, Nicoară Potcoavă, Șchiopu-vodă. Din punct de vedere semantic-expresiv cuvintele au o ușoară tentă poetică;

Scanned with OKEN Scanner

e însă o poezie aspră, în ton cu vremile evocate. Aşadar este vorba de o stilizare arhaizantă, intenţionată: normă internă a contextului.]

— Operaţia statistică se realizează concomitent cu *izolarea* faptelor din context (separarea de ceea ce le înconjură), de *identificarea* lor (stabilirea apartenenţei la un nivel lingvistic a potenţelor expresive), de *selectarea* celor cu rol hotărîtor în context (o operaţie de distingere a esenţialului de întîmplător) şi de *catalogarea* lor pentru a le preciza ierarhia şi semnificaţia lor stilistică.

— Prin operaţia de *modelare* se înţelege reducerea unei structuri (fapt stilistic) la un sistem analog, reducere efectuată în scopul studierii caracteristicilor şi expresivităţii structurii izolate dintr-un enunţ. Modelul are, de regulă, o nuanţă literară simplă, deci neutră stilistic, pe cînd structura identificată şi izolată din context constituie o abatere în raport cu modelul sau chiar cu norma internă a contextului. Prin *compararea* modelului cu structura dată pot fi sesizate elementele distinctive şi înţelese funcţia şi valoarea ei expresivă.

[Fie contextul:

„Clopote. Goarnă. Tobă. Clopote. Goarnă. Tobă.

Cîinii latră. Ca lupii — urlă a pustiu...

E încruntat la faţă notarul Gică Stănescu. Ştia de aseară.

Ştia şi primarul. S-au aprins lămpile la primărie. Şi felinarul din faţa primăriei. Satul, adunat în păr." (Z. Stancu — Desculţ, I, B.p.t., nr. 26, pag. 222, ed. 1960).

Iniţial observăm o serie de propoziţii nominale repetate, care sugerează ideea şi insistă asupra ei: alarmă în sat. Modelul: „Noaptea au început să sune *clopote*, să sune *goarna*, să bată *toba*."

Din frază nu au mai rămas decît elementele purtătoare ale ideii, cuvintele subliniate. Apoi se înşiră trei serii de propoziţii pseudoeliptice. Propoziţiile-tulpină sînt: „Cîinii latră", „Ştia de aseară", „S-au aprins lămpile la primărie". Restul sînt izolări dependente logic de propoziţiile-tulpină. Modelul: „Cîinii latră, urlă a pustiu ca lupii... Gică Stănescu notarul, încruntat la faţă, şi primarul ştiau de aseară. În primărie s-au aprins lămpile, în faţa ei un felinar; iar satul s-a adunat în păr."

Modelul, comparat cu pseudoelipsa realizată de scriitor, a pierdut din dinamică şi din tensiunea dramatică a amintirii, expresivitatea este redusă, nu mai recunoaştem trăsăturile stilului lui Zaharia Stancu.]

— Pentru a obţine sinteza rezultatelor parţiale e necesar să le conexăm şi să le corelăm cu intenţia evidenţiată în context şi conţinutul acestuia. *Conexarea* şi *corelarea* faptelor de stil cu intenţia autorului şi conţinutul sînt procedee care îşi găsesc aplicaţie în formularea sintezei, a comentariului stilistic.

— Prezenta culegere constituie — în intenţia noastră — o modestă contribuţie la modernizarea predării limbii şi literaturii române în şcoala generală şi în liceu, prin atenţia acordată exerciţiilor de creaţie şi prin materialul oferit pentru studierea problemelor de stil; e o încercare de a sugera direcţii noi în studiul limbii în şcoală, fără a înlătura total linia tradiţională.

Mulţumim pe această cale tuturor celor care ne-au sprijinit în editarea acestei culegeri şi vom fi recunoscători celor ce ne vor comunica observaţiile lor, rezultate pe parcursul rezolvării exerciţiilor cu elevii, în vederea îmbunătăţirii culegerii într-o eventuală ediţie viitoare.

AUTORII

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA ÎNTÎI

Structura limbii române

I. VOCABULAR

A. Cuvîntul — unitate lexicală

Ce studiază lexicologia? Ce se înţelege prin vocabular? Din ce puncte de vedere poate fi studiat vocabularul? Definiţi cuvîntul. Precizaţi relaţia cuvînt—noţiune.

Ex. 1. Explicaţi raporturile dintre cuvînt şi noţiunea pe care o desemnează (noţiune — valoare gramaticală — valoare lexicală) a cuvintelor subliniate din următoarele contexte:

— *Au înflorit trandafirii.* Trandafirii erau *roşii.*

— Aprinde *focul*! Are un *foc* pe suflet. Din larg văzurăm *focul* farului. Batalionul nostru a intrat în *foc.* Rubinul mă neliniştește cu *focul* lui roşietic.

— La început *casa* omului era *un bordei* sau *o colibă.*

Mai tîrziu au fost construite *palate. Locuinţele* obişnuite de azi sînt *blocurile.* În vilegiatură stăm într-*o vilă.*

— A adus *caprele* la păscut. Taie lemne pe *capră.* S-a căţărat pe *capra* trăsurii.

— Valoarea *zilei-muncă* a crescut. S-a cules toată *floarea-soarelui.*

— Latinii numeau *ziua, dies*; francezii o numesc *jour,* italienii *giorno,* spaniolii *dia.*

— Televizorul te pune în contact direct cu *actualitatea* din lumea întreagă. I s-au aprins în ochi *luminiţe* şăgalnice.

B. Cuvinte autonome şi unelte gramaticale

Definiţi noţiunile de *cuvînt autonom* şi *unealtă gramaticală.*

Ex. 2. Subliniaţi cu o linie cuvintele autonome şi cu două linii uneltele gramaticale:

— „Glasul i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot trupul şi rămase încleştat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morţii, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngănitură înfundată de cătuşe şi de lanţuri. Erau bieţii vecini robiţi şi

Scanned with OKEN Scanner

puși în fiare de răposatul armaș, cari zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetății sale și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri.“ (*A. Odobescu*).

Ex. 3. Comparați cuvintele subliniate în contexte și indicați explicînd, unde au valoare autonomă, unde au valoare de instrument gramatical și unde au ambele valori. 1. „... mă sui încetișor în teiul care *te* adormea ... cu mirosul floarei ...“ 2. „Da *te*-ai ținut de cuvînt, moș Nichifor!“ 3. „Prin tîrg, așa mîna de tare moș Nichifor, de-*ți* părea că zboară iepele, nu altăceva.“ 4. „Las', jupîneșică, nu-*ți* face voie rea ...“ 5. „Acum să-mi spui tu *cine* ești, de unde vii, și încotro te duci ...“ 6. „... ba că *am* un glas de înger și multe alte minunății, încît mama în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că *am* să ies un al doilea Cucuzel ...“ 7. „Ei, măi Ștefane și Smărănducă, *mai* rămîneți cu sănătate ...“ 8. „Bate-te *mai* bine cu mîna peste gură ...“ 9. „... m-au trimis la stînă în dumbrava Agapiei, lîngă podul Cărăgiței, unde *erau* și oile noastre ...“ 10. „Irinuca *era* o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă ...“ 11. „... doar nu eram *așa* de prost pînă pe acolo, să nu pricep atîta lucru“ 12. „Căci *așa* ne amăgea mama cu o pupăză care-și făcea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn și scorburos.“ *(I. Creangă)*

Ex. 4. Căutați 6 exemple în care cuvintele să aibă alternativ valoare autonomă și valoare de unealtă gramaticală.

C. Caracteristici semantice ale cuvîntului

1. *Noțiune, sens, semnificație*

Definiți termenii: noțiune, sens, semnificație.

Ex. 5. Alegeți din cuvintele de mai jos pe acelea care denumesc aceeași noțiune:

— flamură, copac, instrument, steag, arbore, drapel, unealtă, om, buduroi, aparat, praf, ustensilă, pulbere, noroi, submersibil, glod, știubei, stindard, tină, submarin, stup;

— a merge, a vorbi, a grăi, a umbla, a așeza, a circula, a spune, a străbate, a pune, a fixa, a se deplasa, a zice, a expune, a plasa, a cutreiera, a instala;

— inteligent, blînd, pasionat, hoinar, deștept, subtil, blajin, pătimaș, înflăcărat, rătăcitor, duios, vagabond, entuziasmat.

Ex. 6. Precizați sensurile cuvintelor de mai jos. Alcătuiți propoziții pentru fiecare din sensuri. A dobîndi; dulce; a duce; grădină.

Ex. 7. Precizați semnificația cuvintelor subliniate în contextele de mai jos; comparați semnificațiile.

1. „S-au făcut ca ceara albă *fața* roșă ca un măr ...“ 2. „... îi spînzur prin ostrețe / Roze roșie de Șiras și liane-n fel de *fețe*.“ 3. „Viitorul și trecutul / Sînt a filei două *fețe* ...“ 4. „Astfel umana roadă în calea ei îngheață, / Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat, / Acoperind cu noime sărmana lui viață / Și arătînd la soare-a mizeriei lui *față* — / *Fața*

Scanned with OKEN Scanner

— căci înţelesul i-acelaşi la toţi dat.“ (*M. Eminescu*). 5. „Întoarceţi-i cu *faţa* la mine!“ (*G. Brăescu*). 6. „Drumul *drept* îţi pare lung.“ 7. „*Drept* ca lumina cea dreaptă.“ 8. „Mai bine o învoială strîmbă decît o judecată *dreaptă*.“ (*Folclor*).

2. *Cuvinte cu sens motivat şi nemotivat*

Ce se înţelege prin sensul motivat al unui cuvînt? Cîte feluri de motivare a sensului cuvîntului cunoaşteţi?

Ex. 8. Explicaţi legătura dintre forma şi sensul cuvintelor de mai jos (motivare fonetică):

behăit, a bîjbîi, bocănit, a bolborosi, boncăluit, a bubui, a bufni, chiu, a cîrcîi, cîrîit, clămpănit, clinchet, a croncăni, cuc, dangăt, duruitoare, a fîşîi, foşnet, fonf, fîlfîit, a gîlgîi, a hîrşcîi, hămăit, hop, a linchi, mieunat, mormăit, a orăcăi, a picura, sfîrîit, şfichi, tic-tac, a ţăcăni, a ţăhni, a ţîrîi, ţopăială, a vui.

Ex. 9. În ce constă motivarea intralingvistică a următoarelor cuvinte:

— ajutător, alegător, cîştigător, ghicitor, înnoitor, supărător;
— ameţeală, amorţeală, chibzuială, cleveteală, greşeală, moleşeală;
— arămire, coclire, nichelare, ruginire, oţelire;
— carbonat, clorat, fosfat, nitrat, silicat, sulfat, sublimat;
— dogar, gospodar, plugar, podar, oier;
— frăţior, ghetuţă, rochiţă, ochişori, picioruş, mînuţă, fetiţă;
— aseptic, anormal, incolor, insipid, inuman, nesfîrşit, nevîrstnic;
— concetăţean, confrate, a conlocui, a convorbi, cooperare, a deconecta, a decupa, deformare, a descleşta, descompus, presimţire, a rechema, recunoaştere, strămuta, subunitate;
— antiaerian, contraatac, monoton, prototip, telegraf, termoelement;
— aeromodel, biosferă, fotomontaj, geologie, microorganism;
— botgros, codobelc, codroş, codalb;
— vîntură-ţară, pierde-vară, floarea-soarelui, coada-şoricelului, zi-muncă, cîine-lup, stea-de-mare.

Ex. 10. În ce constă motivarea semantică a cuvintelor subliniate din următoarele contexte:

1. „Dar spre sufletele oamenilor *cărările*-s întortochiate...“ 2. „Prin văzduhul tăcut şi neclintit *fierbeau* lumina şi căldura...“ 3. „Mlădioasă şi iute, cu ochii de *şerpoaică*, trecea grăbit...“ 4. „Şi-n *fulgerul* acestui gînd scurt, dincolo pe drum, flăcăul văzuse şi el...“ 5. „Fata zise cu sfială, sub care parcă se ascundea *tremurul* unui zîmbet...“ 6. „Românul, Gavríl al Dascălului, îşi îndeamnă calul cu *arsuri* dese de bici.“ 7. „Un nour *urît*, cu ploaie, ne tot *urmărea*. Cîteva picături reci ne *sărutară*, în preajma unui iaz.“ 8. „Hi, Mînzule dragă! Hi, Cîrlanule! Hi, *băieţii* moşului...“ 9. „Îmi *jucau fulgere* negre şi verzi pe dinaintea vederilor.“ 10. „Într-o văgăună, sub o răsfirare uşoară de fum, *mormăia* batoza...“ 11. „Tăcură apoi, ospătînd, pe cînd afară, într-un întuneric *orb*, se simţeau *înfiorările* furtunii.“ 12. „Pîrîul Cerbului sărea pe trepte sure de stînci şi împrăştia *lacrimi de pietre scumpe* pe muşchiul gros, verde-

Scanned with OKEN Scanner

închis, al malurilor...“ 13. „Vezi, *gîndăcelule,* tare mi-a fost drag codrul în tinereţele mele!... Aşa îmi povestea bunicul lîngă soba mare, *bătrînească.*“ (*M. Sadoveanu*).

Ex. 11. În ce constă motivarea populară (etimologie populară) a cuvintelor subliniate în următoarele contexte:

1. „... nimeni nu trebuie *a mînca* de la datoriile ce ne impun solemnaminte pactul nostru fundamentale, sfînta Constituţiune...“ 2. „Haide, drace, haide! Să intri tu pe strada lui Marc *Aoleriu* ori Catilina şi lasă!“ 3. „Famelie mare, *renumeraţie* mică, după buget, coane Fănică.“ 4. „Spania-i lîngă *Portocalia,* mă boule, şi viţă-versa.“ (I. L. Caragiale).

5. „Am trimis la Bucureşti o *„lăcrămaţie“*... 6. „În sfîrşit, Talianul, domnul inginer Giovanni Sciagamozzi, era pentru muntenii din Valea Bistriţei pur şi simplu domnul Juvani, ori domnul *Şaga-Miţei“* (M. Sadoveanu).

3. *Monosemie*

Prin ce se caracterizează cuvintele monosemantice?
Ce se înţelege prin terminologie?

Ex. 12. Subliniaţi cuvintele monosemantice din contexte.
Explicaţi sensul fiecăruia.

1. „Difracţie (Fiz.), fenomen de abatere de la propagarea rectilinie a undelor (luminoase, acustice, etc.) într-un mediu omogen şi care se produce la marginea unui obstacol“. (Dicţionar enciclopedic român, II).

2. „Intuitiv lucid, răscolit de afecte puternice şi înzestrat cu o fantezie mai vie şi mai originală, artistul este în acelaşi timp stăpîn peste o facultate expresivă superioară semenilor săi. Toate imaginile sînt înzestrate în adevăr cu tendinţa de a se realiza şi după cum a arătat Ribot, fantezia creatoare cuprinde în sine un element motrice, înclinaţia irezistibilă de a-şi asuma o formă concretă şi de a trece, pe această cale, în lumea obiectelor.“ *(T. Vianu).*

4. *Polisemie*

Definiţi noţiunea de structură semantică a unui cuvînt. Ce tipuri esenţiale de polisemie cunoaşteţi? Ce tipuri de semnificaţii distingeţi în structura semantică a unui cuvînt?

Ex. 13. Indicaţi tipul de polisemie a cuvintelor subliniate în contextele de mai jos:

a) Stă în *capul* mesei. Ai noştri au izbutit să formeze un *cap* de pod peste Mureş. S-a ridicat în *capul* oaselor.

b) Are haina roasă în *coate.* Valea făcea în acel loc un *cot.*

c) Greblei îi lipseau cîţiva *dinţi.* Anul acesta am semănat porumb *dinte*-de-cal.

d) Nu nimerea *gura* cuptorului. Dunărea se varsă în mare prin trei *guri.* Pe fiecare kilometru de front erau concentrate sute de *guri* de foc.

Scanned with OKEN Scanner

e) Erau niște cupe de cristal cu *picior* înalt ca lujerul unei flori de cîmp. Dintr-o fractură a rocilor, la *piciorul* dealului, țîșneau izvoare limpezi. Un hexametru este alcătuit din șase *picioare*.

f) Era un om înalt și slab, cu *mărul* lui Adam proeminent. Sta cam înclinat într-o latură, probabil din cauza unui defect al *coloanei* vertebrale.

g) A devenit *șoarece* de bibliotecă. Ăsta nu-i om, e *șarpe! Rechinii* finanțelor încep să se agite. Are *papagal*, nu glumă!

h) Nici o *steluță* nu plutea deasupra lichidului limpede: supă chioară! Încearcă să mă înțepe cu *săgețile* lui boante, însă fără succes. Oamenii bogați se considerau altădată *stîlpii* societății. Sufletul i se umplu de *lumină*.

i) Blana era frumoasă, cu *spic* argintiu. O *seceră* luminoasă plutea învăluită-n taină spre apus, pe cerul vinețiu. Avea și el o *sfoară* de pămînt, mai nimica toată.

j) Apăsă încetișor pe *cocoșul* pușții. Flăcăul se căță cu îndemînare pe scările de frînghie pînă în vîrful catargului, la *rîndunică*. Briceagul avea cîteva tăiușuri și un *rac*.

k) Cu *fierul* lucrăm pămîntul și ne apărăm țara. Prietenul meu ciupi strunele: *lemnul* se înfioră într-o vibrare ușoară. Ce mai faci, măi *județ*? Am luat *masa*. A băut două *pahare* pe nerăsuflate. Ne-am îndreptat spre *intrare*. Mi-ai fost *ajutor* de nădejde. Compania număra o sută douăzeci de *baionete*. Trei *pînze* se iviră la orizontul zdrențuit de zbuciumul valurilor. Mocanii *creșteau* mai cu seamă oi.

Ex. 14. Dați 5 exemple care să cuprindă metafore antropomorfe.

Ex. 15. Dați 5 exemple de metonimii curente care să se sprijine pe relația: parte — întreg și obiect — conținut.

Ex. 16. Indicați în exemplele de mai jos sensul originar și sensul derivat al cuvintelor subliniate. Dați explicația pentru fiecare din sensuri.

a) Ținea în mînă o *pușcă* veche de vînătoare. Ștefan cel Mare a utilizat la Podul Înalt *puști* din lemn de cireș, cu cercuri de aramă. În rîu se scălda o droaie de copii goi *pușcă*.

b) Mult am să vă mai duc în *spinare*? De la cabană mergem pe *spinarea* muntelui ca pe șes pînă la izvoarele pîrîului. Mergea aplecat ca și cum ar fi dus o povară în *spinare*. Haina părea bună numai în *spinare;* de-a lungul cusăturii, era descusută în cîteva locuri.

c) Stofa *subțire*, ușoară cădea în cute elegante. Pasta de lut era prea *subțire* ca să poată fi utilizată.

Are gusturi *subțiri*. Păianjenul coborî pe un fir *subțire* aproape invizibil. Începu o ploaie *subțire*. S-a îmbrăcat *subțire*. *Subțire* la pungă. Scria ca o fată: cu litere ascuțite și *subțiri*.

d) Se hotărî să *rămînă* pe șantier. *Rămîi* cu bine! Mi-*au rămas* ochii la acele obiecte expuse în vitrină. *A rămas* repetent. Încăpățînat, *a rămas* pe poziția lui inițială. *A rămas* pe drumuri. Eminescu *a rămas* în conștiința noastră, a tuturora. Mi-*au* mai *rămas* două bucăți de pîine. Mult a fost, puțin *a rămas*. Mai *rămîne* vorbă? L-*am rămas* la trîntă.

Ex. 17. Indicați în exemplele de mai jos cuvintele cu sens logic (exprimă noțiuni generale) și cuvintele cu sens nominativ (numește fenomene concrete):

Scanned with OKEN Scanner

Apa trece, pietrele rămîn. Focul cu apa nu se pot împrieteni. Munca a făcut pe om. Muntele nu se teme de zăpadă. Banul e ochiul dracului. Surceaua nu cade departe de trunchi. Timpul cumpără paiele şi nevoia le vinde. Plopul e destul de mare, dar pe dînsul poame n-are. Scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult aleargă. Seamănă ca două picături de apă. Fapta bună nu moare niciodată. (Folclor).

Ex. 18. Recunoaşteţi şi subliniaţi cu o linie (—) cuvintele care au sens numai intelectual, cu două linii (=) cuvintele care au sens numai afectiv şi cu o linie întreruptă (- - -) cuvintele care, funcţie de context, pot avea şi sens intelectual, şi afectiv.

Alcalin, a alege, aliaj, avar, benă, boboc, bucuros, calcar, cîrlig, copilaş, definiţie, drag, dram, expert, a exprima, fermecat, filieră, fragă, fraged, frumos, galop, genealogie, gust, gingaş, harbuz, haz, hering, iarbă, ignifug, isteţ, a împiedica, închizător, înmărmurit, jurămînt, jitar, lacăt, lentilă, leneş, mansardă, a măsura, molcom, negoţ, nit, oaspete, obuz, olimpiadă, a oţărî, panoplie, pasăre, pinion, posac, puţin, rac, rădăcină, reflex, refren, sacîz, schi, savantlîc, secure, şăgalnic, şoc, ştachetă, televizor, timp, uşor, vargă, viu, viteaz.

5. *Schimbări semantice; restrîngerea şi lărgirea structurii semantice a cuvîntului*

Care sînt cauzele schimbării structurii semantice a cuvintelor?

Definiţi noţiunile de restrîngere şi lărgire a structurii semantice!

Ex. 19. Arătaţi pe baza contextelor de mai jos cum a evoluat sensul cuvintelor subliniate.

— „A doua zi după *discălecatul* oştilor, au făcut Racoţii masă mare şi au cinstit pre amîndoi domnii."

„Iară acesta împărat Traianu pre aici au venitu ... şi iel *au discălecat* neamul, seminţiia care trăieşte pănă acum în Moldova şi în Ţara Muntenească şi cît norod ieste în Ardeal cu acestă nume: român." *(M. Costin)*

— „Dece împreunîndu-să boierii cu vizirul, rugatu-s-au vizirului să le puie un domnu dintre dînşii, pe care ş-ar alege ei, că acel domnu ce-l rădicasă ei este un om pre *prostu*."

„Avè grije şi de turcii balgii ce era în Iaşi trăitori, văzînd că moscalii au intrat în ţară şi Dumitraşco-vodă nu mai purcede în gios, să nu priceapă că-i *hain*."

„Şi ş-au făcut Dumitraşco-vodă vro cinci, şese *steaguri* de lefecii şi 2 *steaguri* de lipcani ..." *(I. Neculce)*

— „Lupul şi altă *soţie* îşi cercă şi pre altul ca sine află, căruia lucrul şi faptă ... pre amănuntul povesti ..." „... precum *mehenghiul* metalurile de curate şi de spurcate ispiteşte ..." „... toată jigania cumplită coltii îşi *tociia* şi toată pasirea rumpătoare pintenii îşi ascuţia." *(D. Cantemir)*

— „Gîtlan, bun *mehenghi,* ie un pahar şi-l întinde gazdei ..."

Scanned with OKEN Scanner

„Oşlobanu *prost-prost*, dar să nu-l atingă cineva cu cît negru sub unghie, că-şi zvîrle ţărnă după cap ca buhaiul." *(I. Creangă)*

— „Pentru ei cafardul este o *tocire* a nervilor, pricinuită de viaţa inutilă ce trece irosită în neştire."

„V-am adunat aici pentru că împreună cu *soţia* mea şi a domnieivoastre, noi, care formăm, precum se ştie, familia militară, pentru că vine şi *soţia* domnului general, să le pregătim o primire . . ." *(Gh. Brăescu)*

— „*Descălecai*, dădui jos toată povara din spetele Pisicuţii, îi luai frîul din cap şi-o lăsai slobodă, spre a-şi căuta de suflet . . ." *(C. Hogaş)*

— „Erau trei oameni înalţi, îmbrăcaţi în cojoace, cu *puşti* în mîini, încă fumegînde." *(E. Barbu)*

— „Mulţimea se îmbulzea, revărsată de pe trotuare, într-un freamăt. Negustorii scoteau *steaguri* în vitrină.

Se simţea în gura gangului, la un adăpost al său, cucerit, unde revenea cu încăpăţînare, *cerşind* cu ochii lăcrămoşi să fie lăsat în pace." *(Cezar Petrescu)*

— „Pe Fulger mort! Pe-un mal străin
L-a fulgerat un braţ *hain*!" *(G. Coşbuc)*

— „S-a dus, s-a dus departe, pînă mai *şi-a tocit* opincile de fier şi toiagul de oţel şi de urma lui n-a dat". *(Folclor — G. I. Pitiş)*

Ex. 20. Căutaţi în opera lui I. Neculce 5 contexte pentru cuvintele de mai jos cu sensurile notate în paranteze. Comparaţi-le cu sensurile actuale şi explicaţi evoluţia lor semantică.

a adeveri (=a se angaja să . . .); başcă (=bastion); lume (=lumină); a supune (=a ascunde); fum (=gospodărie)

6. *Sinonime, antonime, omonime, paronime*

Definiţi termenii: sinonime, antonime, omonime, paronime.

Care este principala funcţie a sinonimelor? Există sinonime perfecte? Prin ce se deosebesc sinonimele? Cum le clasificăm?

Ex. 21. Aflaţi termenul principal din următoarele serii de sinonime şi precizaţi diferenţele (semantice, de întrebuinţare, de construcţie, de expresivitate, de valoare afectivă) între termenul principal şi celelalte sinonime.

— colb, praf, pulbere, pudră; noroi, glod, tină; discipol, elev, învăţăcel, şcolar, ucenic, cursant;

— clar, limpede, transparent, străveziu; blajin, blînd, duios, mîngîietor, dulce;

— a cugeta, a chibzui, a cumpăni, a se gîndi, a medita, a reflecta, a judeca, a plănui, a cîntări; a se lupta, a se bate, a se război.

Ex. 22. Precizaţi deosebirile în întrebuinţare a sinonimelor sublniate:

1. „În noaptea lină de vară, *un susur* slab trece prin codrul adormit . . . 2. Şi iar vine o *şoaptă* plină de mîhnire, de departe, pe cununile frunzişurilor . . .

3. . . . . din alăuta ţiganului izvora o melodie mîhnită, *un freamăt* încet de durere. 4. În tăcerea iatacului, venea *bîzîitul* duios al cîntecului

Scanned with OKEN Scanner

de afară. 5. Deodată alăuta țipă ascuțit; *un murmur* înăbușit de glasuri răzbătu prin noapte... 6. Viața tristă de iatac, în umbră și în tăcere, se lumină o clipă la *un zvon* vesel de glasuri cunoscute..." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 23. Alcătuiți serii de sinonime la cuvintele:

izvor, otravă, mut, prețios, a îndrăzni, a limita, zăpadă, ostaș, liber, urît, a sui, a arunca.

Ex. 24. Precizați sensurile principale ale cuvintelor *pas* și *semn* și alcătuiți serii de sinonime pentru fiecare dintre sensuri.

Ex. 25. Alcătuiți șase contexte situative pentru următoarele sinonime:

chip, obraz, față, figură, mutră, moacă.

Ex. 26. Definiți cuvintele de mai jos prin antonimele lor:

tînăr, frumos, sărac, deștept; noapte, apus, căldură, vară; a vorbi, a merge, a întreba, a plînge; sus, nicăieri, înainte, azi; nimeni, nimic, acesta.

Ex. 27. Dați definițiilie omonimelor cuvintelor de mai jos și introduceți-le în contexte situative:

broască, ban, capră, cocoș, lac, leu, loc, mare, pară, port, post, război, toc, țap, vară.

Ex. 28. Explicați diferențele între cuvintele:

— limbă, limbaj, idiom;
— traducere, versiune, tălmăcire;
— traducător, tîlmaci, interpret.

Ex. 29. Alcătuiți perechi de antonime din următorul grup de cuvinte:

prieten, lumină, îndoială, stimă, sinteză, adevăr, întuneric, opac, îndemînatic, dușman, siguranță, dispreț, prolix, analiză, minciună, rodnic, transparent, stîngaci, răspicat.

Ex. 30. Precizați contrariile cuvintelor subliniate în contexte:

— o minte *ageră*, un om cu mișcări *agere*, ochi *ageri*;
— fără *capăt*, de la *capăt*, un *capăt* de sfoară;
— cartofi *copți* în spuză, *copt* la minte;
— linie *dreaptă*, parte *dreaptă*, mîna *dreaptă*;
— o bucată de *fier*, mînă de *fier*, voință de *fier*.

Ex. 31. Care sînt deosebirile în întrebuințare a sinonimelor: unealtă, instrument, aparat, ustensilă.

Ex. 32. Înlocuiți spațiile punctate din contextul de mai jos cu unul din termenii seriilor de sinonime:

„Ploaia ... în amurg, văzduhul înghiți norii și noaptea toate ... se aprinseră pe ... ca în ajunul unei sărbători ... A doua zi ... se trezi ... numai în flori albe și trandafirii care îmbălsămau ... pămîntul" *(după L. Rebreanu)*

— conteni, se sfîrși, încetă;
— astrele, stelele, corpurile cerești;
— firmament, cer, boltă;
— mari, însemnate, importante;

Scanned with OKEN Scanner

— tîrgul, orășelul, urbea;
— îmbrăcat, înveșmîntat;
— tot, întreg.

Ex. 33. Alcătuiți o scurtă compunere cu tema: „Toamna, în parc", în care să fie incluse seriile de sinonime de mai jos:
— copac, arbore; arbust, tufă, boschet; creangă, ram, ramură; cărare, potecă; drum, cale;
— umed, jilav; vînăt, cenușiu, tulbure, plumburiu;
— a cădea, a se desprinde, a se desface.

D. Structura cuvîntului

1. *Rădăcină, prefix, sufix, temă, desinență*

Definiți termenii: rădăcină, prefix, sufix, temă, desinență.
Ce sînt pseudoprefixele?

Ex. 34. Descompuneți cuvintele de mai jos în morfeme:
codaș, cojocar, a constrînge, convingere, cuier, decolorant, dormitor, drumeag, excepție, festiv, focos, foiță, furiș, greșeală, harnic, imaterial, inamic, a izvorî, împăienjenit, a încrucișa, liniște, latitudine, legătură, localitate, mănușă, muzicuță, noțiune, neabătut, a osifica, pilitură, posibil, a polemiza, a preamări, prejudecată, prietenește, rățoi, realist, a recunoaște, a străbate, străveziu, substrat, tineresc, tonaj, a tresări.

Ex. 35. Dați exemple de 10 cuvinte a căror temă să fie compusă din prefix + rădăcină + sufix.

2. *Familia de cuvinte*

Ce înțelegeți prin familie de cuvinte? Ce sînt cuvintele derivate?

Ex. 36. Explicați de ce cuvintele din seriile de mai jos fac parte din aceleași familii de cuvinte.
— cosaș, coasă, a cosi, cosit, cositoare;
— frunte, fruntaș, fruntarie, a înfrunta, a confrunta;
— loc, local, localitate, locaș, localnic, a locui, locuitor, înlocuitor, conlocuitor, dezlocuit;
— pinten, pintenat, a împintena;
— rădăcină, rădăcinos, a dezrădăcina, a înrădăcina.

Ex. 37. Grupați cuvintele de mai jos în familii de cuvinte:
trecătoare, pas, vînt, a umple, trecător, tîrg, sunet, stea, a avînta, a trece, sunător, vîntoasă, umplutură, a răsuna, trecere, trecut, tîrgușor, a suna, steluță, a petrece, a zvînta, răsunător, avînt, petrecere, a întrece, zvîntat, stelat, petrecanie, întrecere, răsunet, petrecăreț, a depăși, a păși, vînțuleț, a tîrgui.

Ex. 38. Alcătuiți familii de cuvinte pentru următoarele rădăcini: *minte, cal, a fierbe, sare, față.*

Scanned with OKEN Scanner

E. Îmbogăţirea vocabularului

1. *Mijloacele interne:*

a. *Derivarea: prefixare, sufixare, regresiune*

Ce se înţelege prin derivare? Definiţi noţiunile de prefix şi sufix. Precizaţi diferenţa dintre sufixele lexicale şi gramaticale. Ce sînt pseudo-prefixele? Ce se înţelege prin regresiune.

Ex. 39. Arătaţi prin ce mijloace sînt derivate cuvintele:

a ajuta, arătare, avitaminoză, breslaş, bucurie, cămăşuţă, căluş, a coopera, a combate, cursant, departe, desfăşurat, egiptean, fetişcană, frumuseţe, a galvaniza, grădinar, a hăitui, ideal, impresie, a impune, inofensiv, a împiedica, jupînească, locuitor, lovitură, lucruşor, marxism, mărime, neajuns, numeros, omenesc, omeneşte, părere, pieliţă, pieptiş. plumburiu, pocnet, prădăciune, a precumpăni, presiune, puternic, răsplată, a se răzgîndi, realist, renaştere, toporişcă, a transcrie, unsoare, zăngăneală.

Ex. 40. Precizaţi care din sufixele de mai jos sînt productive. Daţi exemple de cuvinte formate cu ajutorul sufixelor productive.

-ar, -tor, -giu, -er, -an, -oi, -aş, -el, -iar, -iţă, -uţă, -et, -iş, -că, -ătate, -ie, -ism, -ist, -ean, -lîc; -toriu (-torie), -esc (-ească), -os, (-oasă), -ăreţ (-ăreaţă), -el (-ică); -işi, -iza, -fica, -ui, -i, -a; -eşte, -mente, -iş (-îş).

Ex. 41. Subliniaţi sufixele cuvintelor de mai jos: indicaţi deosebirile semantice datorate sufixelor.

raţie — raţiune; divizie — diviziune; pensie — pensiune;
secţie — secţiune; staţie — staţiune; reacţie — reacţiune;
porţie — porţiune; instrucţie — instrucţiune.

Ex. 42. Subliniaţi cu o linie sufixele cu valoare lexicală şi cu două linii sufixele cu valoare gramaticală.

a scrie — scriere — scrisese — scris — scriam — scrisoare; a şti — ştire — ştiuse — ştiut — ştiam — ştiinţă; rîu — a înrîuri — înrîurire — înrîurit; bere — băut — băutor — băusem — beam — băui; a lucra — lucrat — lucrător — lucrare — lucram — lucrasem — lucruşor; fur — furiş — a fura — furat — furase — furară — furişat — furişare — furişase.

Ex. 43. Subliniaţi cuvintele formate cu ajutorul sufixelor lexicale. Indicaţi sufixul.

— „În vasul mare intră şi mult şi puţintel. Învaţă la tinereţe ca să ştii la bătrîneţe. Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor. Suişul are şi coborîş. Friptura bună nu se face la fum.“ *(Folclor).*

— „Afară plouă mărunţel, ploaie rece de toamnă, şi boabele de apă prelingîndu-se de pe streşini şi picînd în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cîntare cu nenumărate şi ciudate înţelesuri. Legănate de mişcarea sunetelor gîndurile omului începură să sfîrîie iute, în cercuri strîmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol, în cercuri din ce în ce mai largi, şi tot mai domol, şi tot mai larg“ *(I. L. Caragiale).*

Scanned with OKEN Scanner

— „Mini, privind cu melancolie averea imobiliară care defila de-a lungul bulevardului pe două rînduri, sub ochii ei de locatară instabilă, se consola la ideea palatului aceluia pe care îl purta în ea. Cum gîndurile au densitate, i se păru că e mai greoaie acum din pricina acelui conținut, scoborînd în fața locuinței, în adevăr impunătoare, a Drăgăneștilor.“ *(H. Papadat-Bengescu).*

— „Obiceiul acesta al atîtor oameni de a apropia pleoapele și a strînge buzele într-un ostentativ zîmbet sceptic îl observa tot mai des la o categorie de oameni avînd de altfel o notă comună: lipsa de volubilitate, discreția prudentă. S-ar fi părut că o familie de oameni dispare, înlocuită prin alta. Ioanide cunoscuse pe Stănică Rațiu, exponent al umanității generațiilor lui, gălăgios, capabil de toate malignitățile, însă deschis la vorbă, formulîndu-și pe față admirațiile și ostilitățile.“ *(G. Călinescu).*

Ex. 44. Căutați substantivele derivate cu sufixele *-eală, -ime, -ură* din aceeași familie cu:

a arde, abur, acru, ager, adînc, a alerga, a amesteca, a ameți a apuca, a ara, aspru, candidat, cald, capăt, a cheltui, a ciupi, a cosi, crud.

Ex. 45. Formați substantive, nume de locuitori din țările de mai jos. Explicați formarea.

Albania, Anglia, Australia, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Finlanda, Grecia, Italia, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Suedia.

Ex. 46. Formați substantive, nume de locuitori din orașele de mai jos. Explicați formarea.

— Berlin, Praga, Moscova, Paris, Londra;

— Arad, Bacău, Constanța, Craiova, Iași.

Ex. 47. Căutați un nume propriu feminin cu aceeași rădăcină: Adrian, Alexandru, Aurel, Dan, Eugen, Florin, Ion, Lucian, Mihai, Păun, Răduț, Săndel, Zamfir.

Ex. 48. Clasificați substantivele formate cu sufixul *-ism* după sensul lor (concepție, doctrină sau școală, sistem social, ocupație, calitate, însușire, relații).

anacronism, alpinism, amatorism, atletism, birocratism, carierism, clasicism, diletantism, determinism, evoluționism, eroism, feudalism, idealism, liberalism, materialism, modernism, patriotism, raționalism, romantism, realism, socialism, urbanism.

Ex. 49. Citați diminutivele cuvintelor: barcă, băiat, cămară, cîntec, cămașă, clopot, fir, frate, grădină, insulă, lucru, măr, om, pasăre, pușcă, ramură, soră, strugure, stradă, turn, vale.

Ex. 50. Explicați formarea cuvintelor: aluniță, băiță, bărdiță, căpriță, cheiță, doctoriță, domniță, fetiță, foiță, furculiță, lămîiță, lintiță, peniță, portiță; ațică, floricică, lumînărică, păsărică, pătlăgică, pisică, rîndunică, săricică, turturică, domnișoară, lăcrămioară, mustăcioară, pălărioară, sălcioară, scorțișoară, verișoară. Precizați sensurile cuvintelor și arătați dacă sufixele *-iță, -ică, -oară* au întotdeauna aceeași funcție semantică.

Ex. 51. Precizați care din prefixele de mai jos sînt productive. Dați exemple de cuvinte formate cu ajutorul prefixelor productive: a-, ad-,

279.693

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ IAȘI

Scanned with OKEN Scanner

con- (com-, co-), dis-, de-, des- (dez-), in- (im-), în- (îm-), ne-, pre-, pro-, răz- (răz-), re-, stră-, trans-.

Ex. 52. Subliniaţi prefixele cuvintelor de mai jos: a adumbri, anume, a compătimi, a conduce, a coopta, a dejuca, a desfiinţa, dezrobire, a dispune, ilogic, imprevizibil, indirect, îmbătrînit, a încleşta, nelinişte, a prelucra, proscris, a răstălmăci, a restabili, strămoş, transfigurare.

Ex. 53. Citaţi verbe antonime din aceeaşi familie cu: armă, barcă, jug, faţă, plete, rădăcină.

Ex. 54. Subliniaţi cuvintele derivate cu prefixe; indicaţi cuvîntul-origine; precizaţi sensul comunicat de prefix.

„Şi deodată, dintre dealuri
Se desprinde larg un zvon
Depărtat şi monoton,
Ca un murmur lung de ape
Revărsate peste maluri . . .
Creşte-n luncă, mai aproape,
Umple văile vecine
De răsunet mare . . . "

„Şi străbătînd a norilor perdele
Cu-nveninate ace de lumină
Sclipeau în întuneric şapte stele
. . . . . .
Un op, pe care anii-l îngropară
Subt comentarii sterpe şi pedante,
Ce-mi fac contimporanii de ocară . . . "

(G. Topîrceanu).

Ex. 55. Alcătuiţi serii de cîte trei cuvinte cu prefixele şi pseudoprefixele cu circulaţie internaţională. Reţineţi sensul şi ortografia lor.

a, an	(gr. a=fără, lipsit de)	— *a*temporal, — *an*arhie
ante-	(lat. ante=înainte)	— *ante*braţ
anti-	(gr. anti=contra)	— *anti*biotic
arhe (o)-	(gr. archaios=vechi, primitiv)	— *arhe*ologie
arhi-	(lat. arhi=foarte)	— *arhi*cunoscut
auto-	(gr. autos=însuşi)	— *auto*critică
bar (o-, i-)	(gr. baros=greutate)	— *baro*metru
bi-, bis-	(lat. bis=de două ori)	— *bi*valent
cata-	(gr. cata=de sus în jos)	— *cata*liză
circ (um)-	(lat. circum=împrejur)	— a *circum*scrie
contra-	(lat. contra=împotrivă, opus)	— *contra*atac
cripto-	(gr. kryptos=ascuns)	— *cripto*gramă
cvasi-	(lat. quasi=cam, aproximativ)	— *cvasi*luminat
di-	(gr. dis=de două ori)	— *di*ftong
dia-	(gr. dia=prin, între)	— *dia*gnostic
endo-	(gr. endon=înăuntru)	— *endo*card

Scanned with OKEN Scanner

epi-	(gr. epi = deasupra, pe)	— *epi*dermă
etero-	(gr. heteros = alt, diferit)	— *etero*gen
eu-	(gr. eu = bine, frumos)	— *eu*fonie
extra-	(lat. extra = în afară; deosebit de)	— *extra*terestru — *extra*fin
fil (o)	(gr. philos = prieten)	— *filo*logie
hiper-	(gr. hyper = peste)	— *hiper*corect
infra-	(lat. infra = sub, mai prejos)	— *infra*roșu
inter-	(lat. inter = între)	— *inter*național
intra-	(lat. intra = în interiorul)	— *intra*atomic
izo-	(gr. isos = egal)	— *izo*morf
mega-	(gr. megas = mare)	— *mega*fon
meta-	(gr. meta = după, ideea de schimbare)	— *meta*foră
mezo-	(gr. mesos = de mijloc)	— *mezo*zoic
micro-	(gr. mikros = mic)	— *micro*scop
mono-	(gr. monos = unic)	— *mono*grafie
neo-	(gr. neos = nou)	— *neo*logism
omni-	(lat. omnis = tot)	— *omni*vor
omo-	(gr. homoios = la fel, același)	— *omo*nim
orto-	(gr. orthos = drept, corect)	— *orto*grafic
paleo-	(gr. palaios = vechi)	— *paleo*litic
pan (to)-	(gr. pan, pantos = tot, întreg)	— *pan*tomimă, — *pan*teism
para-	(gr. para = alături, lîngă, contra)	— *para*graf
peri-	(gr. peri = în jur)	— *peri*frază
poli-	(gr. polys = mult)	— *poli*glot
post-	(lat. post = după, ulterior)	— *post*față
proto-	(gr. protos = primul)	— *proto*plasmă
pseudo-	(gr. pseudes = fals)	— *pseudo*nim
semi-	(lat. semi = jumătate)	— *semi*cerc
super-	(lat. super = deasupra)	— *super*sonic
supra-	(lat. supra = peste)	— *supra*preț
tele-	(gr. tele = departe)	— *tele*gramă
termo-	(gr. thermos = cald)	— *termo*for
trans-	(lat. trans = dincolo de)	— *trans*atlantic
ultra-	(lat. ultra = foarte, extrem de)	— *ultra*sensibil

Ex. 56. Indicați cuvîntul originar din care prin regresiune au rezultat cuvintele de mai jos:

— amestec, auz, blestem, cînt, greș, învăț, odihnă;

— omor, poftă, risipă, salt, treier, văz.

b. *Abrevierile*

Explicați ce sînt abrevierile. Ce circumstanțe determină abrevierile? Ce procedee de abrevieri curente cunoașteți?

Ex. 57. Indicați procedeele de abreviere în exemplele date mai jos. Grupați cuvintele pe coloane după procedeul de abreviere: P.C.R., U.T.C., R.S.R., U.R.S.S., T.V., Centrofarm, Flaro, kilo, I.T.B., C.E.C., taxi, C.F.R., utecist, ceferist, Plafar, Iprochim, cinema, O.N.T., metro, P.T.T., O.N.U., Electromontaj, S.M.T., ADAS, NAVROM, TAROM, orelist.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 58. Subliniați abrevierile. Indicați cuvintele desfășurate. Precizați tipul abrevierii:

a) „Azi e joi; poimîine, sîmbătă, trebuie să mă-nființez la S.P.M.D.R. la 2½ d.a pentru . . .

O să mă întrebați însă: ce înseamnă S.P.M.D.R. . . ?

— S.P.M.D.R. înseamnă „Societatea protectoare a Muzelor Daco-Romane."

„Așa, inovația Onor. Direcțiunii generale a C.F.R. a prins . . ." *(I. L. Caragiale)*

b) „Eu te-nchid, și mîine raportez domnului colonel, să știe și dumnealui cum se poartă domnii de la T.T.R. . . . T.T. Răi . . . să vă zică." *(Gh. Brăescu)*

c. *Compunere*

Ce numim cuvînt compus? În ce clasă gramaticală sînt cele mai numeroase cuvinte compuse? Ce tipuri principale de compunere cunoașteți? Ce sînt elementele de compunere și în ce scop sînt întrebuințate?

Ex. 59. Precizați elementele componente și tipul de compunere ale cuvintelor de mai jos:

— aeromodel, argint-viu, autoturism, binefacere, bună-cuviință, bun-simț, basorelief, botgros, clar-viziune, cîine-lup, Cîmpulung, du-te-vino, electromotor, floarea-soarelui, fărădelege, general-maior, han-tătar, horticultură, încurcă-lume, ochiul-boului, oțel-beton, portaltoi, portdrapel, porthartă, post-restant, prim-ministru, plusvaloare, proces-verbal, radiojurnal, soare-apune, untdelemn, viticultură, zi-muncă;

— așa-numit, albastru-închis, atotștiutor, burghezo-moșieresc, binevoitor, dacoromân, franco-german, lacto-vegetarian, liber-cugetător, medico-sanitar, nemaivăzut, răuvoitor;

— douăzeci, doisprezece, două sute, nouăsprezece, patruzeci, tustrei;

— altceva, fiecare, nici unul;

— a binemerita, a binecuvînta, a fotografia, a batjocori, a pirograva;

— altă dată, alteori, astă-noapte, cîndva, după-masă, devreme, nicicînd, oarecum, oriunde, undeva.

Ex. 60. Alcătuiți serii de cîte 3 cuvinte pentru fiecare din elementele de compunere. Rețineți sensul și ortografia lor.

aer (o)-	(gr. aer = aer)	— *aero*drom
agri-	(lat. ager, agris = cîmp)	— *agri*cultură
agro-	(gr. agros = ogor)	— *agro*nomie
antrop (o)-	(gr. anthropos = om)	— *antropo*morf
auto-	(= ref. la automobil, automat)	— *auto*gară
avi-	(lat. avis = pasăre)	— *avi*cultură
biblio-	(gr. biblion = carte)	— *biblio*tecă
bio-	(gr. bios = viață)	— *bio*logie
cardi-	(gr. kardia = inimă)	— *cardio*log
cine (mato)	(gr. kinema = mișcare)	— *cine*matograf
cicl-	(gr. kyklos = cerc)	— bi*cicl*etă
crat-	(gr. kratos = putere)	— demo*crați*e

Scanned with OKEN Scanner

cromo-	(gr. chroma = culoare)	— *cromo*sferă
crono-	(gr. chronos = timp)	— *crono*logie
demo-	(gr. demos = popor)	— *demo*crat
drom-	(gr. dromos = alergare)	— hipo*drom*
electro-	(gr. electron = chihlimbar, ref. la fenomene electrice)	— *electro*liză
fono-	(gr. phone = sunet, voce)	— *fono*graf
foto-	(gr. phos, photos = lumină)	— *foto*copie
fraz-	(gr. phrasis = vorbire, limbaj)	— peri*frază*
geo-	(gr. ge = pământ)	— *geo*logie
gen-	(gr. geneia = naştere, apariţie)	— hidro*gen*
graf-	(gr. graphein = a scrie)	— biogra*fie*
gram-	(gr. gramma = literă, scriere)	— orto*gramă*
hemo-	(gr. haima = sînge)	— *hemo*ragie
hidr-	(gr. hydor = apă)	— *hidr*aulic
kilo-	(gr. chilioi = o mie)	— *kilo*gram
lito-	(gr. lithos = piatră)	— *lito*grafie
log-	(gr. logos = cuvînt, vorbire)	— geo*log*
metro-	(gr. metron = măsură)	— *metro*nom
morf-	(gr. morphe = formă)	— a*morf*
moto-	(lat. motus = mişcare; pus în mişcare de un motor)	— *moto*navă
neuro-	(gr. neuron = nerv)	— *neuro*log
piro-	(gr. pyr, pyros = foc)	— *piro*gravură
plasm-	(gr. plasma = lucru modelat)	— proto*plasmă*
psiho-	(gr. psyche = suflet)	— *psiho*logie
-scop	(gr. skopein = a privi, a cerceta)	— micro*scop*
sof-/-zof	(gr. sophos = înţelept)	— filo*zof*, *sof*ism
-teca	(gr. theke = dulap, cutie)	— bibliote*că*
topo-	(gr. topos = loc)	— *topo*grafie

Ex. 61. Precizaţi modelul de compunere şi raporturile sintactice între elementele componente ale cuvintelor compuse; stabiliţi regulile ortografice ale acestor cuvinte.

— Maşină-unealtă, ciuboţica-cucului, traista-ciobanului, gură-cască, tîrîie-brîu, drum-de-fier, cal-de-mare, bunăstare, porthart, apă-tare, apă de colonie, codroş, untdelemn, miazăzi, prim-secretar, soare-răsare;

— Cîmpulung, Gura-Humorului, Rîmnicu-Sărat, Curtea-de-Argeş, Piatra-Neamţ, Mihai-vodă Viteazul, Ştefan cel Mare, Făt-Frumos, Baba-Cloanţa, Muma-Pădurii, Sfarmă-Piatră, Statu-Palmă;

— Delta Dunării, Munţii Carpaţi, Republica Socialistă România, Unirea Ţărilor Române, Liceul pedagogic, Crucea roşie, Viaţa românească;

— Binefăcător, cumsecade, aşa-zis, sus-numit, galben-auriu, româno-bulgar, nemaiauzit, meglenoromân;

— Treisprezece, optzeci, o sută douăzeci, tuspatru;

— Oricare, careva, orişicine;

— A binevoi;

— Cumva, altfel, totodată, rareori;

Scanned with OKEN Scanner

— De la, de pe, dinspre;
— Aşadar, precum, deoarece.

d. *Formaţii semantice*

În ce constă formaţia semantică? Definiţi noţiunile de derivare improprie, de schimbare a categoriei gramaticale şi de gramaticalizare. Ce sînt omonimele gramaticale şi prin ce se deosebesc de omonimele lexicale? Ce clase gramaticale sînt îmbogăţite prin derivare improprie?

Ex. 62. Pe baza exemplelor de mai jos (cuvintele subliniate în contexte), explicaţi în ce constă procedeul derivării improprii (schimbarea clasei gramaticale).

Albastrul cerului. Un costum *albastru*. Miroase a *ars*. Friptură *arsă*. Cărămizile *au fost arse*. Un gînd *ascuns*. *S-au ascuns* în codru. *Aşternutul* e pregătit. Un strat de paie e *aşternut* pe jos. Un om *avut*. *Avutul* nu aduce fericire. E harnică *foc*. *Focul* arde înăbuşit. În timpul *culesusului*. Fructele sînt uşor de *cules*. E un om *suferind*. *Suferinzii* au fost internaţi în spital. Am căpătat un *zece*. *Zece* cărţi. Cugetă în *sinea* lui. Se înşeală pe *sine*. Mi-a făcut un *bine*. *Bine*, te poţi duce. Un om *tăcut*. În sfîrşit, *a tăcut*. Are un scris *frumos*. Scrie *frumos*. Vorbeşte *răspicat*. Două vorbe limpezi, *răspicate*. *Vara* e cald. Nu toate *verile* sînt călduroase. *Tăcere* deplină. Feluri de *mîncare*. *Bere* rece. *Dureri* acute. *Vorbire* cultivată.

Ex. 63. Subliniaţi în contextele de mai jos cuvintele derivate impropriu şi precizaţi din ce parte de vorbire provin:

a) „El era un om foarte învăţat şi cunoscut pe vremea lui. Naşu-meu Păcală era un om foarte cu duh; avea răspuns la orice vorbă. Şezi strîmb şi grăieşte drept. Scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult aleargă. Să n-ai de-a face cu cei mari. Zic zece, tu taie una. Nu da împrumut ca să nu-ţi faci duşmani.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Vîntul jalnic bate-n geamuri
Cu o mînă tremurîndă
. . . E iubitul care vine
De mijloc să te cuprindă
Şi în faţa ta frumoasă
O să ţie o oglindă,
Să te vezi pe tine însăţi
Visătoare, surîzîndă“

(M. Eminescu)

c) „D. Goe este foarte impacient şi, cu un ton de comandă, zice încruntat: . . .“

„Dar n-apucă să răspunză ceva urîtul, şi mititelul îşi retrage îngrozit capul gol înăuntru şi-ncepe să zbiere . . .“

„Asta e uşor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decît rupîndu-se aţa înnodată şi cu nodul plumbuit.“

„Din amîndouă colţurile vine profumul de mititei . . .“ *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Și-am mers pe malul apei,
În valuri să-mi îngrop
Și cîntecul și-amarul —“
„El noaptea da lumini ca focul,
Și-n brîu sta fetei prins norocul . . .“
„Și tot palatul plin era
De plîns cumplit“
„Dar iată-n drum îl află răul,
În drum, în drum, dar ce-i în drum?“
(G. Coșbuc)

e) „A intrat alba în sat. Averea străină nu ține de cald. Bate toba surdului, dă oglindă orbului. Binele cu bine se răsplătește. Ce face un prost nu pot desface zece înțelepți. La așa cap, așa căciulă. La strîmtul tău și la largul meu. Rău de vei semăna, mai rău vei secera. Rîsul e frate cu plînsul. Zecile mărită secile; sutele mărită slutele; miile mărită urgiile. Ziua fuge de bivol și noaptea-i trece Dunărea.“ *(Folclor)*

f) „Frumosul artistic este într-adevăr o valoare, valoarea estetică. Dar valoarea estetică nu trebuie confundată cu opera de artă, adică cu obiectul sau cu bunul estetic.“

„Binele este și el obiectul unei aspirații și, din acest punct de vedere, se opune frumosului.“ *(T. Vianu)*

Ex. 64. Subliniați uneltele gramaticale provenite din părți de vorbire autonome. Explicați din ce părți de vorbire autonome provin și ce funcție îndeplinesc.

a) „Nevoia e mama născocirilor. Nu te face înțelept în tot lucrul. Cine umblă pe drum cu gîndul acasă își pierde căciula prin tîrg. Cine umblă cîrpindu-se mai rău se rupe. Cine nu are dreptate acela țipă mai tare. Cărbunele se face cenușă cînd îl ții multă vreme în cuptor. Ca vremea nici un dascăl mai bun. Bogatul a greșit și săracul îi cere iertăciune. Au tăbărît ca lăcustele. Vei veni drăguș la căuș. Eu am ajuns de rîs și tu de ocară. E foarte cinstit cînd doarme. Ai dreptate, dar n-ai s-o iei. Decît toată vara cioară, mai bine o zi șoim. Nu vorbi unde nu sînt urechi. Cum e turcul și pistolul.“ *(Folclor)*

b) „Faptul că voi năvăli, . . . mă uluiește, pare scris de o mînă nevăzută.“

„Ofițerii sînt toți mult mai tăcuți decît trupa.“

„Risc cel mult să fiu împușcat . . . Tot voi muri la noapte.“

„Ar avea față de mine, cei care au fost acolo, o superioritate, care mi se pare inacceptabilă.“

„Întunericul s-a făcut mai omenesc.“

„Acest sfat e foarte influent în pluton . . .“ *(Camil Petrescu)*

e. *Formații analitice (locuțiuni)*

Definiți locuțiunile (noțiune lexicală). Prin ce se deosebesc cuvintele de locuțiuni. Care sînt indicii locuțiunilor.

Ex. 65. Subliniați locuțiunile din contextele de mai jos. Explicați structura și sensul lor. Precizați clasa morfologică. Dați echivalentul.

a) „Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de acasă numai cu beșica cea de porc, . . .“

Scanned with OKEN Scanner

„Și scurt și cuprinzător, sărut mîna mătușei, luîndu-mi ziua bună, ca un băiet de treabă . . .“

„S-a trece ea și asta; obraz de scoarță și las-o moartă-n păpușoi . . .“

„Că nu scapi nici cu giunca asta de mine, înțeles-ai? Nu-ți paie lucru de șagă.“

„Dă pace băietului, moșule — zise un humulești an de ai noștri . . .“

„Și alții ca alții, dar eu știu că mi-am pus bine gura la cale . . .“

„Numai ține minte sfatul ce-ți dau: în călătoria ta ai să ai trebuință și de răi și de buni . . .“

„Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul cel de al doilea cu mine.“

„Așa-i că dacă n-am ținut seamă de vorbele lui, am ajuns slugă la dîrloagă și acum, vrînd-nevrînd, trebuie s-ascult că mi-i capul în primejdie?!“

„Du-te în pădurea cerbului, cum îi știi tu, și măcar fă pe dracul în patru sau orice-i face, dar numaidecît să-mi aduci pielea cerbului cu cap cu tot, . . .“ *(I. Creangă)*

b) „. . . și parcă răsună în mine, în singurătatea ce mă împresură, din cînd în cînd, glas domol, și se deșteaptă fantome.“

„Și cum trec de Mitești . . . așa, pe înserate . . . dau cu căruța de un pod . . .“

„Într-adevăr, s-au schimbat multe, murmurai eu.“

„Acolo cînd se face moarte de om, se-ngrozesc toți și se bat cap în cap.“

„Îi port eu de-o vreme sîmbetele; acu mi-a picat în labă.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Ceea ce trebuie știut în primul rînd despre țara noastră e că are forma unei cetăți.“

„De jur împrejur, vedem contraforturile naturale ale cetății, sălbatec conglomerat de stînci, enorma contribuție a geologiei la alcătuirea unui adăpost trainic.“

„Carpații sînt scheletul puternic în jurul căruia se organizează pămînturile țării noastre.“

„Ei fac parte dintr-un lanț de munți care încep din Pirinei și se termină tocmai în Indochina . . .“ *(G. Bogza)*

Ex. 66. Integrați în contexte potrivite următoarele locuțiuni:

a) — de dinainte, de dinapoi, fel de fel, în floare, ca fulgerul, de ispravă, de lucru, pe măsură, de mînă, în noduri, ca oul, iute de picior, cît pumnul, de rezervă, ca roua, de seamă, de la țară, de veacuri;

b) — a-și aduce aminte, a ajunge pe drumuri, a-i lăsa gura apă, a-i arde de ceva, a băga în sperieți, a bate la ochi, a lua (pe cineva) în brațe, a se da pe brazdă, a-și mușca buzele (de necaz), a face cale întoarsă, a-l duce capul la, a-și călca pe inimă, a i se aprinde călcîile, a face cinste, a da din colț în colț, a da în copt, a lua cuvîntul, a da răspuns, a deschide vorba despre, a-și lua inima în dinți, a da drumul, a face praf (pe cineva), a lua foc, a face gît, a i se lega limba, a lua parte;

c) — peste drum, cu carul, cu orice chip, în chip de, în față, de-a-ndoaselea, de formă, de-a gata, în glumă, după voia inimii, din toată inima, în grabă, pe jos, în loc;

Scanned with OKEN Scanner

d) — de aceea, cu toate că, de vreme ce, la deal de, departe de, din cauza, din zbor, după ce (că), față de, pe măsură ce, în mijlocul, pînă ce.

Ex. 67. Precizați semnificația expresiilor din folclor și din scriitorii români. Arătați din ce operă și cărui scriitor aparțin citatele. Integrați expresiile în contexte potrivite.

a) Acarul Păun. Anteriul lui Arvinte. Cojoacele babei Dochia. Cu ocaua mică. De la Adam Babadam. În țara lui Papură-Vodă. La paștele cailor.

b) Aveți puțintică răbdare. Ca musca la arat. Capul lui Moțoc vrem. E un Cațavencu. Coadă de topor. Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau. După lupte seculare care au durat aproape 30 de ani. Egalitate, dar nu pentru cățel. Eu îmi apăr sărăcia, și nevoile, și neamul. Nemuritor și rece. S-a schimbat boierul.

f. *Formații onomatopeice*

Ce sînt onomatopeile? Cum iau naștere formațiile onomatopeice?

Ex. 68. Explicați cum s-au format cuvintele următoare:

bufnitură, bangăt, a bîjbîi, a bîzîi, bocănit, bolborosit, a boscorodi, bubuitură, ciripit, a cîrîi, a clămpăni, a clănțăni, a cloncăni, croncan, cucurigu (sus, la cucurigu), dîrdîit, a dondăni, duduit, duruitoare, foșnet, a gînguri, a gîfîi, a hămăi, hîrșîitură, a linchi, lipăit, măcăit, a mieuna, mormăitură, a pîcîi, pic (un pic de apă), plescăit, pocnet, a pufni, scîrțîit, a sfîrîi, sforăială, șopăit, a trăncăni, a țăcăni, vuiet, a zdrăngăni.

Ex. 69. Subliniați formațiile onomatopeice din contexte. Explicați sensul lor.

a) „Nu băga mîna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru Behehe vei prăpădi și Mihoho.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Dar cînd să aținească, deodată se aud prin casă o mulțime de glasuri, care de care mai uricioase: unele miorlăiau ca mîța, altele covițau ca porcul, unele orăcăiau ca broasca, altele mormăiau ca ursul . . .“

„De la o vreme se chefălușește Ivan cumsecade, și unde nu începe a chiui prin iad și a juca horodinca și cazacinca . . .“

„Moartea . . . începe a roade la copaci bătrîni, de-i pocneau fălcile.“

„Și de voie, de nevoie, începe cînd a roade copaci tineri, cînd a forfăca smicele și nuiele de-i pîrîiau măselele . . .“ *(I. Creangă)*

c) „Ne privea cu mirare și cîrîia ciudat, zburînd pe deasupra singurătății . . .“

„Mai aștept ce mai aștept, aud țăhnitul capaucei statornic.“

„Din canal zbucnește măcăind, cu bătaie de aripi, o pereche de rațe mari.“

„Un broscoi cîrcîi de trei ori la marginea cercului bălții, apoi tăcu plictisit. Deasupra lui apăru brusc pitulicea cea mai mică a luncilor și țîrîi atît de subțirel încît n-o auzi decît tăcerea.“

„Prin luciri piezișe de soare fîlfîiau mierle și gaițe.“

„În amorțirea aceasta tresări semnalul de corn pe linia pușlilor și alt corn răspunse de la haitași, urmat îndată de hăuliri și răcnete stranii.“

„Și el face țupăind cîteva salturi . . .“

„Chiotele și hăulirile se întăriră; deci dușmanii erau aici.“ *(M. Sadoveanu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 70. Înlocuiţi spaţiile libere (- - -) prin onomatopeele potrivite.

Onomatopee: piu! piu!; caracara-ca, caracara-ca!; cioc! cioc!; frrr!; pitpalac! pitpalac!; fiiiir-fiiiir; ţiri-ţiri-ţiri-ţic; scîîîîrţ!

— „Atunci s-a dus plîngînd la furnică şi a bătut în uşă; - - - - Cine e? a întrebat furnica. — Eu, greierul."

— „. . . apoi au murit toate zgomotele şi nu se mai auzea decît cîntecul greierilor; - - - - - -, aceleaşi două note lungi şi tremurate, ici, colo, pretutindeni . . ."

— „Întîi coţofenele s-au abătut pe vîrfurile copacilor, strigîndu-se: - - - - - - - !"

— „Şi cînd zicea „trei", - - - - - - zburau cu toţi de la marginea lăstarului tocmai colo lîngă cantonul de pe şosea şi tot aşa îndărăt."

— „. . . .am auzit desluşit, glasul mamei lor chemîndu-i din capul mirişteî: - - - - - - - !"

— „Din lăstar i-a răspuns un glas stins - - - - - - !"

— „- - - - - - ! Se deschide poarta şi intră, cine?"

— „. . . ne dăm coatele imitînd pe şoptite zgomotul foarfecilor bărbierului, care potriveşte barba tatei în odaia vecină - - - - - - - - ." *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

2. *Mijloacele externe:*

a. *Împrumutul:* din limbile clasice, din limbile vorbite; dublete etimologice, asimilarea împrumuturilor.

Definiţi noţiunea de împrumut lingvistic. Care sînt cauzele care determină: sursa împrumuturilor, numărul şi caracterul lor? Cum se explică dubletele lingvistice în limba română? Ce se înţelege prin etimologie multiplă?

Ex. 71. Determinaţi sursa împrumuturilor de mai jos. În acest scop folosiţi „Dicţionarul limbii române moderne."

abil, acid, acut, aluminiu, apel, baghetă, balast, belşug, boltă, bornă, cafea, calapod, cameră, catarg, centru, cert, chip, cioban, clasă, comună, consiliu, cortină, criză, divan, etaj, fabrică, fel, fes, filtru, formă, gumă, gînd, haz, halat, impresie, insulă, interes, ladă, liber, a lipsi, macaz, morală, natură, neam, necaz, notă, oraş, ordin, orizont, pahar, parc, pauză, persoană, plus, pol, poştă, principiu, priză, profil, a repeta, republică, rezervă, salam, salcîm, samur, sălaş, scenă, schelă, scamă, sensibil, serios, sfoară, sistem, a socoti, superior, şanţ, şnur, şoc, şorţ, timid, tren, vamă, zero.

Ex. 72. Grupaţi cîte două cuvinte care au acelaşi etimon.

Precizaţi diferenţele lor semantice. Alcătuiţi contexte potrivite pentru 4 dublete etimologice.

— acetic, april, a asculta, asemănare, cărbune, ceresc, a ausculta, asimilare, cerc, a compara, coroană, fruct, carbon, celest, direct, a expune, fierbinte, greu, greutate, circ, prier, subţire, a săruta, serv, spinare, tîrziu, drept, plin, a cumpăra, cunună, a spune, plen, şerb, fervent, grav, oţetit, subtil, spinal, gravitate, a saluta, frupt, tardiv.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 73. Pe baza exemplelor de mai jos explicaţi cum s-a produs adaptarea împrumuturilor la sistemul lexical al limbii române.

a) Împrumuturi maghiare:

a bănui < bánni; bir < bér; chin < kin; chip < kép;
gînd < gond; hotar < határ;
meşteşug < mesterség; oraş < város; talpă < talp;
vamă < vám; vileag < világ; viclean < hitlen.

Obs. În maghiară cuvintele primesc accentul pe prima silabă.

b) Din limbile slave (bulgară — bg.; sîrbă — sb.; ucraineană — ucr.; rusă — rus.):

— castravete < bg. krastavec; cofă < bg. kofa;
graniţă < bg. granica; haină < bg. halina;
lanţ < bg. lanec;
potcoavă < bg. podkova; vîrtej < vărtež;
— horn < ucr. horn; prispă < ucr. pryspa;
— pripon < sb. pripon; vătrai < sb. vatralj;
— samovar < rus. samovar; vipuşcă < vypuska;
administraţie < rus. administraţiia.

c) Împrumuturi greceşti:

cărămidă < keramida; condei < kondyli; cais < kaisi;
folos < felos; ieftin < efthinos; a sosi < sono (viit. soso);
salată < salata; scrumbie < skumpri; zahăr < zahari;
zugrav < zographos.

d) Împrumuturi turceşti:

cafea < kahve; chibrit < kibrit; duşman < duşman;
dulap < dolap; dulgher < dülger; haz < haz; macaz < makas;
tutun < tütün; papuc < pabuç; pingea < pençe;
cercevea < çerçeve; şah < şah.

Obs. În turcă cuvintele primesc accentul pe silaba finală.

e) Împrumuturi germane.

glasvand < Glaswand — f.; lagăr < Lager — n.;
rochie < Rock — m.
stanţă < Stanze — f.; şubler < Schublehre — f.;
şurub < Schraube — f.; turn < Turm — m.;
maistru < Meister — m.

f) Împrumuturi franceze.

afiş < affiche — f.; anexă < annexe — f.;
a aplica < appliquer; a aranja < arranger;
bază < base — f.; bicicletă < bicyclette — f.;
cartuş < cartouche — f.; cooperativă < coopérative — f.;
desen < dessin — m.; etapă < étape — f.;
furnal < fourneau — m.; legendă < légende — f.;
mecanică < mécanique — f.; melodie < mélodie — f.;
motor < moteur — m.; notă < note — f.;
nuanţă < nuance — f.; parfum < parfum — m.;
piesă < pièce — f.; plan < plan — m.;
redactor < rédacteur — m.; şofer < chauffeur — m.;
uzină < usine — f.

Scanned with OKEN Scanner

g) Împrumuturi din latina literară:

civil < civilis; document < documentum; liber < liber; natură < natura; nerv < nervus; operă < opera; oră < hora; patrie < patria; a pronunța < pronuntiare; rațiune < ratio; a salva < salvare; spațiu < spatium; vers < versus.

Ex. 74. Indicați originea cuvintelor de mai jos și epoca cînd au fost împrumutate.

a) a aspira, a bănui, a comunica, a făgădui, a motiva, a opări, a repeta, a regreta, a termina;

b) atelier, atom, bagaj, boboc, bon, bucluc, buldozer, bumbac, caldarîm, cant, cartof, cazan, clasă, cocoș, cofă, coloană, combinat, comitet, costum, destin, divan, edec, efect, exemplu, fasole, fel, gazdă, geam, gospodar, halat, humă, ironie, literă, metal, necaz, neam, notă, profil, punct, răchită, rest, sacîz, șarjă;

c) chiar, clar, mobil, năuc, parazit, pitoresc, politic, pozitiv, probabil, serios, special, suav.

b. *Calc lingvistic*

Definiți noțiunea de calc lingvistic.

Ex. 75. Explicați cum s-a produs calchierea cuvintelor de mai jos. (În dreptul fiecărui cuvînt românesc este dat și modelul străin).

abătut (deprimat)	— fr. abbatu
aprindere de plămîni	— ger. Lungenentzündung
a se abține	— fr. s'abstenir
a asigura	— fr. assurer
apă-tare	— fr. eau-forte
autocritică	— rus. samokritika
a abzice	— ger. absagen
consfinți	— fr. consacrer
cale ferată	— fr. voie ferrée
demers	— fr. démarche
fată în casă	— ger. Hausmädchen
grădiniță de copii	— ger. Kindergarten
a impune	— fr. imposer
limbă (popor)	— v. sl. jezyk
neatîrnare	— fr. indépendance
obține	— fr. obtenir
purtător de cuvînt	— fr. porte-parole
pronume	— lat. pronomen
propășire	— fr. progrès
prezență de spirit	— fr. présence d'esprit
război-fulger	— ger. Blitzkrieg
rădăcină pătrată	— fr. racine carrée
rău de mare	— fr. mal de mer
suprastructură	— fr. superstructure
a subîmpărți	— fr. sousdiviser
simțămînt	— fr. sentiment
a transpune	— lat. transponere
untdelemn	— v. sl. drěvěno maslo

Scanned with OKEN Scanner

unsprezece — v. sl. jedinŭ na deseti
vinars — ger. Brantwein
zi-muncă — rus. trudoben'

Ex. 76. Folosind „Dicţionarul limbii române contemporane", indicaţi modelele următoarelor calcuri:

binecuvînta, consimţămînt, combate, deznodămînt, fărădelege, focar, a însămînţa, a înrîuri, lume, localitate, nu-mă-uita, partinic, a prevedea, a prescrie, a reculege, a reduce, a reuni, suprafaţă, a surprinde, a sustrage, a suprapopula, a suprapune, supranatural, a suplini, submarin, sublocotenent, a transcrie, a tresări.

c. *Expresii memorabile din alte limbi*

Ce înţelegeţi prin expresii (cuvinte) memorabile? Care este semnificaţia expresiilor memorabile introduse din alte limbi în limba română? Ce dicţionare de expresii memorabile cunoaşteţi?

Ex. 77. Explicaţi sensul expresiilor memorabile subliniate din contextele de mai jos:

— „Cu murmurele lor blînde, un izvor de *horum-harum*
Cîştigînd cu clipoceală *nervum rerum gerendarum*;
Cu evlavie adîncă ne-nvîrteau al minţii scripet
Legănînd cînd o planetă, cînd pe-un rege din Egipet."
— „De-aceleaşi lucruri plîngem noi şi rîdem
Non idem est si duo dicunt idem." *(M. Eminescu)*

— „Apoi mai iute şi-altul, slab şi costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcîndu-şí puşca, meargă unde-o merge! în cocheta becaţină, ce se zărea pe malul bălţii: „Aport! strigă el cu îngîmfare prepelicarului şi acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărată în bot, pe cînd pasărea fugea, leşinînd de rîs în zboru-i capricios.

Tot fabula cea veche:

„Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus."

„... descripţiunile lui Turgheniev sînt curate tabeluri ieşite dintr-un penel de meşter:

Ut pictura poesis." *(Al. Odobescu)*

— „... dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres*... mingea îmi zboară din mînă ceaşca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de raţă." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 78. Explicaţi expresiile de mai jos, alegeţi zece dintre ele şi introduceţi-le în contexte potrivite;

— gnothi seauton; eureka; epea pteroenta; zoon politikon; thalatta, thalatta;

— ab ovo; ad Calendas graecas; alea jacta est; alter ego; aurea mediocritas; auri sacra fames; carpe diem; cum grano salis; de omni re scibili et quibusdam aliis; divide et impera; festina lente; horror vacui; in medias res; miles gloriosus; nec plus ultra; o tempora, o mores; pro domo; rara avis; sine ira et studio; tabula rasa; veni, vidi, vici;

Scanned with OKEN Scanner

— l'enfant terrible; le style c'est l'homme; revenons à nos moutons; rien appris ni rien oublié; tempête dans un verre d'eau;

— dolce far niente; eppur si muove.

Notă: Folosiți „Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre" de I. Berg, Ed. Științifică, București, 1968.

F. Structura vocabularului

1. *Fondul originar; formații românești; împrumuturi; calcuri*

Ce se înțelege prin fondul originar (primitiv) de cuvinte, care sînt caracteristicile acestor cuvinte? Ce sînt formațiile românești?

Ex. 79. Alegeți succesiv cuvintele din contextele de mai jos și rînduiți-le pe coloane: cuvinte din fondul originar, formații românești, cuvinte împrumutate, calcuri.

— „Numai după cum aducea picioarele, rar, cosind cu ele parcă, s-ar fi putut cunoaște că-i cioban. Se vede asta însă și după glugă, după căciula dintr-un berbece, după chimirul lat și lustruit și mai ales după cămeșa scorțoasă de spălături în zer. Purta toiag nalt pe care-l ținea în sus. Și ochii mititei, abia-i vedeam de sub streșina frunții și-a sprîncenelor. Avea plete creț unse cu unt; iar barba-i era rasă cu custură de coasă." *(M. Sadoveanu)*

— „Deputatul era din ce în ce mai descompus de îngrijorare și mînie. Se plimba prin casă agitat, invocînd anapoda devotamentul, cinstea, spiritul lui de sacrificiu. Era de o disperare penibilă. Îl priveam liniștit, ca pe un obiect de studiu, netulburat de teama de a pierde mai bine de o jumătate de milion aur — deși îmi dădusem seama ce însemna asta în viața mea." *(Camil Petrescu)*

— „Basmul e un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală etc.

Caracteristica lui este că eroii nu sînt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale. Și fabulele vorbesc de animale, dar acestea sînt simple măști pentru felurite tipuri de indivizi. Ființele neomenești din basm au psihologia și sociologia lor misterioasă." *(G. Călinescu)*

Notă: Folosiți „Dicționarul limbii române moderne", Ed. Academiei, 1958.

2. *Fondul principal lexical; restul vocabularului*

Ce se înțelege prin fondul principal lexical? Care sînt caracteristicile cuvintelor care fac parte din fondul principal lexical? Ce cuprinde restul vocabularului?

Ex. 80. Alegeți cuvintele din contextele de mai jos și rînduiți-le pe două coloane: cuvinte din fondul lexical principal și cuvinte din restul vocabularului.

Scanned with OKEN Scanner

— „În fundul grădinii avea și un măr care făcea mere de aur, și de cînd îl avea el nu putuse să mănînce din pom mere coapte, căci, după ce le vedea înflorind, crescînd și pîrguindu-se, venea oarecine noaptea și le fura tocmai cînd erau să se coacă. Toți paznicii din toată împărăția și cei mai aleși ostași pe care îi pusese împăratul ca să pîndească n-au putut să prindă pe hoți.“ *(P. Ispirescu)*

— „Cînd sosise atunci pe iarna geroasă în Cetate, dimpotrivă, era lacomă de zgomot, de mulțime. Abia pripășită, căuta locurile gălăgioase și aglomerate, pentru a-și ascunde și apăra în ele timiditatea. Cunoștea orașul de mult, îl mai locuise adesea, dar totdeauna, mai nainte îl străbătuse cu indiferență, îl privea cu banalitate. Dar atunci, la sosirea aceea, totul o mira, totul îi părea nou. Asupra inteligenței ei, mulțimea făcea impresia pe care o face lumina vie asupra ochilor deprinși cu umbra. Necunoscută, nebăgată în seamă, se amesteca în frămîntarea, în furnicarul ei ca una din miile de fețe vii ale chipului multiplu al Cetății.“ *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 81. Subliniați cu o linie continuă cuvintele din fondul principal lexical și cu una întreruptă cuvintele din restul vocabularului:

a auzi, agitație, aici, a ara, ajun, alifie, a aloca, apă, aluzie, amalgam, amiază, amuzament, albastru, antenă, asediu, braț, barbă, balustradă, a bea, beton, bou, birou, bujor, bătrîn, buletin, bulb, cafea, caiet, calapod, cer, clește, calcar, car, chit, ciot, cuptor, clește, cerb, condei, a citi, croitor, a crede, a culege, cuțit, cusur, a dovedi, deget, detriment, divan, esență, a fugi, febră, frunte, fiu, furt, frescă, femeie, floare, furie, fond, foc, frecvent, fragil, frig, fracție, film, folos, greu, gen, ger, general, ginere, a găsi, grafic, a iubi, impur, idilă, ieri, ieftin, încă, a încolți, întîi, joc, jilav, limbă, lacăt, lume, lup, legătură, lapte, luni, luncă, literatură, luntre, mac, minte, a mînca, maldăr, mînă, mobil, moarte, minune, a munci, noră, a naviga, necaz, națiune, nerv, obraz, a obosi, pod, palton, pată, pernă, plapumă, păpușă, a primi, puțin, presă, rău, rozătă, recrut, rudă, ruină, semnal, soare, singur, sfinx, sare, slavă, slab, șoarece, teatru, tîrg, trapez, tată, timp, tînăr, urs, ulm, vulpe, vargă, viclean, vagon, a vrea, varză, vioară, zăpadă, zdreanță, a zice.

3. *Arhaisme, neologisme, terminologie*

Definiți noțiunile: arhaism, neologism, termen. Care sînt cauzele îmbătrînirii unor cuvinte și eliminării lor din vocabularul curent al unei epoci? Care sînt cauzele care determină crearea de neologisme? Ce tipuri de neologisme cunoașteți?

Ex. 82. Scoateți arhaismele din contextele de mai jos și explicați-le printr-un sinonim, un antonim, o perifrază sau o definiție:

— „Jăluitorul luă punga și ieși plin de încredere că a scăpat numai cu cele douăzeci de rubiele ce dedese sameșului; dar se amăgea, căci abia ce ieși din cancelaria hătmăniei, fu înconjurat de condicari, logofeți, iamaci și slujitori. Condicarul cerea să-i plătească pentru trecerea în condică; logofeții pentru tacîmul de pitace ce erau să scrie, dacă s-ar fi ivit

Scanned with OKEN Scanner

vreo pretenție asupra banilor ce primise, iar iamacii și slujitorii, negăsind alt pretext ca să scoată și ei ceva din punga nenorocitului împricinat, cereau în numele protectorilor lor.“ *(N. Filimon)*

— „Dar și mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară de pe catîri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri; pline cu paftale de aur și de matostat, cu colane și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccealîcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu cusute cu bibiluri, cu gevrele și cu brînișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevai, cu blănuri de jder, de rîs și de samur, cu gearuri și cu tacliturі turcești . . .“ *(Al. Odobescu)*

— „Apoi într-adevăr, Împăratul-Alb și-a ridicat muscalii lui împotriva limbilor păgîne . . .“. „Ș-am avut înfățișare și s-au dus la divanuri rînduri de oameni . . .“.

„Acel Haralambie era un arnăut domnesc.“ „Măria ta, acest Haralambie a fost om tare între neferii Domniei înainte de a se fi hainit.“ „Dumneata ești comisul Ioniță, de la Drăgănești.“ „Se afla între arnăuți unul Costea Căruntul, slujitor la agie.“ „Dar luminăţia sa oblicise ceva și pusese străji.“ „Pîn'ce nu l-au înconjurat arnăuții cu hamgerele n-a fost chip să-l supunem.“ „Acolo eu vreau să mă opresc și s-aștept pe jupîn Coste, cu toată sila lui.“ „. . . negustorul, ca și cum ar fi grămădit grija în buzunările afunde ale giubelei, păru în toată floarea veseliei lui și închină altă ulcică proaspătă căpitanului Neculai. Mai ales către mazîlul de la Bălănești părea el a simți mai multă dragoste.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 83. Scoateți neologismele din contextele de mai jos și explicați-le printr-un sinonim, antonim, perifrază sau definiție:

„O, da, tu ești abstractă . . . Dar eu, sărman poet,
De cîte ori nu blestem că sînt așa concret!
De-aș fi și eu ca tine un mit, un artificiu,
Aș ignora desigur acest sărman supliciu,
M-aș regăsi cu tine în propriul meu mediu,
Aș crede că din viață mă aflu în concediu . . .“ *(G. Topîrceanu)*

— „Nevastă-mea era fericită și surîdea ca o școlăriță, gîdilată în orgoliul ei că place unei femei atît de pretenţioase. Ele între ele, femeile sînt foarte simțitoare la aceste preferințe. A urmat o serie de invitații reciproce . . .“. „Simțeam că nici nu era singura inferioritate pe care mi-o găsea. Pare-se că ambii, pe care ea îi admira acum, aveau un stil al lor, pe care eu nu-l aveam, vedeam cum zi de zi femeia mea se înstrăina, în preocupările și admirațiile ei, de mine. Viața mi-a devenit curînd o tortură continuă.“ *(Camil Petrescu)*

— „Ceea ce dorea Hagienuș cu o sete ardentă și prematură era liniștea și vorbea de ieșirea la pensie de vreo zece ani. A te retrage de la orice agitație, a avea bătrînețea asigurată și a te deda fără solicitudine din partea cuiva la preocupările tale favorite, aceasta era concepția orientalistului despre bătrînețe, de senectute. Din Seneca, singurul dintre stoici pe care îl tolera Hagienuș, recita pe dinafară. Studiile pe care le

Scanned with OKEN Scanner

făcuse Regele Lear erau eminente, și încă și acum, cînd mergea în străinătate, avea acces la savanții iluștri, care-l stimau nespus.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 84. Subliniați termenii din contexte și explicați-i prin perifrază sau definiție:

a) „Încercarea de a stăpîni sistematic domeniul operelor de artă a produs o altă sinteză teoretică în așa-numitele genuri artistice. Genurile artistice presupun însă ca niște cadre constitutive artele, al căror teritoriu ele îl subîmpart. Problema genurilor artistice ne duce în inima teoriei speciale a artelor și prin urmare peste limitele esteticii generale, căreia îi este consacrată exclusiv lucrarea de față.“ *(T. Vianu)*

b) „Prin teorema lui Tales se înțelege propoziția care afirmă că o paralelă dusă la una din laturile unui triunghi le împarte pe celelalte două în segmente proporționale.“

c) „Aporie (gr. aporia = dificultate, nesiguranță), termen desemnînd, la filozofii greci antici, o problemă greu sau chiar imposibil de rezolvat. Aporiile apar adesea ca rezultat al încercării de a rezolva metafizic o problemă filozofică. Așa, de pildă, conceperea metafizică, unilaterală a mișcării ca succesiune de momente discontinue duce la negarea mișcării.“

d) „Senzațiile sînt imagini subiective ale realității obiective; ele reprezintă transformarea energiei stimulului exterior în fapte de conștiință prin intermediul activității analizatorilor.“

e) „Structură fină, structură a liniilor din spectrele metalelor, caracterizată prin faptul că liniile unor serii spectrale sînt alcătuite din două sau uneori din trei componente învecinate care corespund unor nivele energetice apropiate.“

(„Dicționar enciclopedic român“)
Ed. Politică 1962—1966

Ex. 85. Subliniați și explicați arhaismele semantice din contextele următoare:

a) „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă.
Ce cu-a turmelor pășune, a ei patrie ș-o schimbă,
La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi mîna cea dreaptă;“
„Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți;
Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne certi,“
„Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri,
Și gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri,“
„De din vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte
Că ne ești așa departe.“

(M. Eminescu)

b) „Dacă și riga ungurilor, măria sa Matiaș-Crai, a dat înapoi de la Baia, cînd s-a arătat asupra-i, călare pe cal alb, măria sa Ștefan-Vodă, ce poate face un creștin de rînd?“

„I s-au risipit oștile, a prăpădit puștile cele mari.“

„Boierii se învrednicesc să vadă pe măria sa în fiecare zi; pe cînd sărmanii nu-l pot vedea niciodată.“

Scanned with OKEN Scanner

„Măria sa Ștefan nu cunoștea nimic: venea cu soții săi la nuntă.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 86. Subliniați arhaismele în expresiile de mai jos.

Care sînt cauzele pentru care arhaismele nu s-au mai menținut în limbă, decît în expresiile citate?

Alcătuiți contexte potrivite cu expresiile citate.

A nu-i fi cuiva cu bănat; a îngheța bocnă; a merge pe brînci; a da buzna; a lega fedeleș; a da cuiva ghes; a nu avea habar; în așa hal; a lua cu hapca; a ajunge la aman; a da meșii cuiva; a da sfoară în țară; a face zîmbre; a tăcea mîlc; a da în pîrgă; a da tîrcoale; a face vîlvă; a coborî cu hîrzobul din cer; a lua-o razna.

Ex. 87. Introduceți în contexte potrivite următoarele grupe de termeni. Precizați care din aceștia sînt neologisme. Indicați în ce domeniu de activitate umană sînt uzuale și delimitați-le sensul.

a) tractor, semănătoare, asolament, combină, plug, treierat;

b) suveică, război, țesătorie, ring, filatură, fir, bobină, urzeală;

c) locomotivă, ac, semafor, vagon, depou, impiegat, marșrut, tren;

d) tun, tanc, soldat, ofițer, baterie, regiment, comandant, ordin, proiectil;

e) axiomă, teoremă, paralelă, perpendiculară, corolar, unghi, plan;

f) vers, ritm, rimă, măsură, strofă, catren, terțină, distih, sonet;

g) turbopropulsor, aripă, ampenaj, carlingă, pilot, parașută, a decola, a ateriza;

h) celulă, nucleu, membrană, protoplasmă, organism, pluricelular, pseudopod;

i) insulă, deltă, cap, mare, gură, fluviu, aluviune, maree, plancton;

j) prora, pupa, babord, tribord, busolă, chilă, timonă, cart.

4. *Cuvinte populare regionale*

Ce se înțelege prin cuvinte populare regionale? Care este soarta acestor cuvinte?

Ex. 88. Subliniați cuvintele populare cu circulație regională.

Indicați din ce regiune a țării sînt, cărui grai aparțin.

— „Un cal roib, pintenog de trei picioare, cu șaua naltă pe dînsul, neclintit într-un dos de părete, cu mănunchiul de ogrinji sub bot...“; „Și iaca, numai ce aud pocnind harapnic și duruind trăsura pe arcuri; și, cînd îmi înalț să-mi feresc capul, văd venind pe șleah o droșcă cu patru cai bulziș...“, „Ba vrăjmașul cu carele mă lupt mi-a mai tăiat cu plugul din ocina părintească doi stînjeni și cinci palme...“; „Scot cu îndrăzneală hîrtiile din tașca de piele și i le întind...“; „Și pe cel ce se scula împotrivă îl pălea cu hamgerul...“; „Și de-acolo de la noi se zăreau gîrlele și scruntarele și hanul acesta...“; „... trupul i se înălța în văzduh, iar gura i se deschidea ca o leică în nouri.“; „Calul meu sta hojma cu șaua pe dînsul...“; „... aceea-i o biată fată din șatră și dumneata numaicît șăguiești și te duci“; „... eu sînt coropcar, prietenul oamenilor, și nu fac nimănuia nici un rău.“ *(M. Sadoveanu)*

Scanned with OKEN Scanner

— „Îi păstrează mama înnodaţi în basma, în chichiţă, în lacră“; „Au şupurit cealmagii caii spre raia, spre Dunăre.“; „caută-ţi alt bărbat, dadă, se amestecă în vorbă Dumitrache, năvlegul.“; „... l-au lăsat, pînă la urmă, în voia lui, l-au socotit cantaur, zăltat; deliu aproape.“; „Spîrnel, dau fuga.“ „A rămas teşmenită de nu mai ştia ce e cu ea pe lume.“ „Noaptea neagră, s-o tai cu fişca“; „De atunci, bîtul Alisandru n-a mai călcat pe la casele băieţilor lui“; „O apucă spre dam; eu, după ea.“; „Pînă la pămînt îi ajunge soră-mi Evanghelina sovonul.“; „De sus de tot, dinspre dealuri, dinspre munţi, pogoară o funie de apă lişteavă, nămoloasă, printre maluri mărunte.“; „Mărin Foamete îi ia cimberul de pe cap ...“ *(Z. Stancu)*

— „Mare noroc avu satul cu el, doamne, alduieşte-l, şi pe pruncii lui ...“; „Ţi-i degrabă, şogore ...“; „Un jugăr şi jumătate, da-i cu ipotecă ...“; „Mi-s un lud, un bolund, se gîndi. Mi-s cu minţile slabe.“; „Pe neaşteptate, Floriţa înhăţă o cantă de tinichea plină şi o deşertă în obrazul Aureliei ...“; „— Altăceva ... — O cocie ...“; „Fă bine şi adă-mi nişte pălincă ...“; „Dar cine sărăcie, doamne iartă-mă, o spart poarta, că azi-dimineaţă n-avea nici un bai?“; „Mă, hai, fă bine, să duhănim o ţigară ...“; „Nană Ană, băgai pita, zise Saveta ...“; „Amu zic că ne ţipă de pe hodaie, să merem care încătrău.“; „Într-o mişcare îi păfug ...“; „Era cu clopul în mînă.“; ...„eu am spus că-s neşte loaze ...“; „Calicii stăteau, deşertau ieguţele, tăceau.“ *(Titus Popovici)*

Ex. 89. Integraţi în contexte potrivite următoarele cuvinte populare regionale:

a) bătătură, pogon, chindie, vîlnic, argea, a umbla craun, muşcel, năstrapă, fişteică, groştei, deliu, cantaur, siteav, frişcă, dosădit, a se înţoli;

b) colb, bagdadie, cucuruz, curechi, glod, harbuz, ogradă, colţuni, bădie, bahnă, draniţă, bojdeucă, boştină, buhai, bărbînţă, chisnovat, coropcar, dălcăuş, dohot, jitar, julfă, a pruji, spîrlichet, şleah, strujan, ţuhal;

c) tină, cătană, clop, glajă, jugăr, şteamp, bai, lud, bocşă, irugă, a duhăni, bică, a aldui, bolînd, pălincă, ceteră, a ţîpa din (de pe), corfă.

5. *Cuvinte argotice şi din jargon*

Definiţi noţiunile de argou şi jargon. Arătaţi care este soarta lexicului argourilor şi jargoanelor.

Ex. 90. Subliniaţi cuvintele argotice şi explicaţi-le printr-un sinonim sau o perifrază. Precizaţi cărui mediu social sau profesiuni aparţin cuvintele argotice.

a) „Ia stai, Paraschive, să mă bunghesc şi eu!“

„Hubărul îl măsură dintr-o ochire.“

„Cu şuriul ştii să dai? mai întreabă Stăpînul cu glas răguşit, şi o clipă cercelul de argint, legat cu aţă roşie de ureche, sclipi în lumina focului.“

„Mişto cosor, să n-am spor! De unde l-ai pescuit?“

Scanned with OKEN Scanner

„Să nu fie vînzare, că pe toți vă tai cu mînușița mea... Mi s-a urît cu pîrnaia..."

„Știi să mangleşti cai? Gloabe? aruncă Mînă-mică."

„La urmă, șutul a început să se laude că o să-l învețe meserie..."

„Dacă scoatem preț bun, avem biștari frumoși!" *(Eugen Barbu)*

b) „Cînd oi mai ajunge și eu, doamne, să stau la „punct" cu „casca" în mînă să aștept „aterisarea", ca să-mi vie rîndul la urcat în „carlingă" să „pun gaze", să „împing manșa în fund" pînă simt că „se face moale", ceea ce înseamnă că „ampenajul s-a ridicat", apoi „să încerc manșa ușor... s-o trag" și „să decolez"..." *(V. I. Popa)*

c) „Ocolirile erau specialitatea colonelului nostru, a cărui faimă de frontavoi o recunoscuse chiar domnul comandant al corpului de armată." „Pivotul avea datoria să ameţească învîrtîndu-se în loc, să calce de sus, să îndrepte ochii fără a întoarce capul spre regulator."

„Fiți prudenți, țineți trupa în mînă...", „Împărțeală cazonă." *(G. Brăescu)*

Ex. 91. Subliniați cuvintele din jargon și explicați-le printr-un sinonim sau perifrază. Precizați cărei epoci istorice aparțin cuvintele din jargon.

a) „Atîta am să te rog, arhon postelnice; fiul meu înfățișătorul acestei umile scrisori, a ajuns în ilichie și cu toate că m-am silit a-l învăța toate iuşchiuzarlîcurile și marafeturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calemgiu, dar nefiind de ajuns toate acestea, îl trimit la domnia ta ca să se mai roadă, să poată ieși și el mîine-poimîine la obraze."

„Așa este, bei-mu, dar de' să mai vedem."

„Hîrtiile acestea te vor pliroforisi mai bine decît mine..."

(N. Filimon)

b) „Am inventat un lucru de minune, un stratagème admirable."

„E gentilă, dacă nu beauté, tată-său e bogat; frumoasă zestre în bani și-n natură!"; „Ce cauți pe aici, mon cher?" „Spusu-i-ai că însoțirea noastră, departe de a fi une mésalliance, o să ridice sus, sus foarte sus în opiniunea publică neamul Hagi-Pană?..."; „O singură vorbă, mon ange!" „Spiritul secolului, ma chérie!"; „O legătură eternă, à tout jamais!..." „Pardon! n-am fost bine înțeles."; „Repetă lecțiile mele à merveille."; „Nu cîrciumă! Quelle expression! Réstaurant, tată hagiule! Restaurant cu grădină... Café-chantant..."; „I-am blesat tant-soit peu amoarea proprie, comme on dit..." *(B. P. Hasdeu)*.

G. Lexicografie

Cîte tipuri de dicționare cunoașteți? Arătați caracteristicile fiecărui tip? Enumerați principalele dicționare ale limbii române?

Ex. 92. Arătați cum sînt explicate cuvintele în:

— „Dicționarul limbii române moderne" Ed. Academiei R.P.R. 1958.

Scanned with OKEN Scanner

— „Dicționar de neologisme“ de F. Marcu-C. Mancea, Ed. St. București 1966.

— „Dicționar enciclopedic român“, vol. I—IV, Ed. Pol. București 1962—1966.

Ex. 93. Alcătuiți lista cuvintelor și locuțiunilor populare regionale din basmul „Capra cu trei iezi“ de I. Creangă și aflați echivalentul, utilizînd „Dicționarul limbii române“, Ed. Acad. R.P.R. 1958.

Ex. 94. Alcătuiți lista cuvintelor și locuțiunilor arhaice (raportate la stadiul actual de dezvoltare a limbii) din legenda XII de I. Neculce („O samă de cuvinte“), și aflați-le echivalentul utilizînd „Dicționarul limbii române moderne“. Ed. Acad. R.P.R. 1958.

Ex. 95. Alcătuiți lista neologismelor din poezia „Cosmonaut“ de G. Călinescu (Opere 2, EPL, 1965) și aflați-le echivalentul, utilizînd „Dicționarul de neologisme“.

H. Exerciții recapitulative

Ex. 96. Analize lexicale:

— Analizați structura morfologică a cuvintelor subliniate;

— Alcătuiți familii de cuvinte pornind de la rădăcina cuvintelor subliniate;

— Întocmiți lista substantivelor derivate și arătați mijloacele și tipul de derivare;

— Întocmiți lista verbelor derivate și locuțiunilor verbale și arătați mijloacele și tipul de derivare, respectiv de compunere;

— Întocmiți lista adjectivelor și locuțiunilor adjectivale și arătați mijloacele de derivare și compunere.

Precizați mijloacele de derivare și compunere.

a) „Două zile Titu Herdelea avea să povestească ce-a pățit și cum a petrecut la țară. L-*a descusut* întîi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, cînd nu vorbea de Jenică și Mimi, murea să afle despre toți și să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaș, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit *anume* să se intereseze de suferințele țăranilor și să-i explice, fierbînd de revoltă, că *nelegiuirile* sociale sînt atît de provocătoare, încît mulțimea exasperată va fi silită să-și facă singură dreptate și atunci se va prăbuși în foc și sînge toată baraca.“

b) „În preajma unei păduri *străvechi* se privea în iaz moara lui Călifar. Se privea de cînd se ținea minte în bătrînii satului din cealaltă margine a pădurii, și Călifar era „moș Călifar“ din vremi uitate. Moșnegii din Alăutești își aminteau de *înfățișarea*-i sură, de ochii lui ce isconeau tăios din stufoul sprincenelor și de moara lui cu strașina de-un stînjen. *(G. Galaction)*

c) „Întîmplarea cu Țugurlan se răspîndise în tot satul și de teamă să nu se repete și cu alții, trebuise să poruncească feciorilor să *desființ*eze pentru moment țeava de scurgere și să se poarte mai cu grijă cu oamenii. Nu izbutise nici cu șeful de post, acesta negase că i s-ar fi luat

Scanned with OKEN Scanner

arma în ziua aceea și legiunea de jandarmi n-avusese ce să-i facă. Dar ceea ce era mai îngrijorător era faptul că la *întrunirile* care avuseseră loc la bancă, nu veniseră decît cincisprezece — douăzeci de oameni, deși se știa că în asemenea împrejurări Aristide dădea de *băut*." *(M. Preda)*

Ex. 97. Analize lexicale:

— Subliniați neologismele și determinați sursa împrumutului sau modul de formare a cuvîntului din elementele primitive ale limbii;

— Subliniați adverbele compuse și derivate și explicați modul lor de formare;

— Explicați neologismele printr-un sinonim sau o perifrază.

a) „Prevenise însă pe gazdă, dîndu-i semnalmentul Siei și ordin să n-o primească. Cît despre împrejurări, doctorul Rim lucra pentru a cruța pe Lică de neplăceri. Lucra astfel, încît niciodată Sia nu avea să mai revadă pe tatăl fără de care nu concepea viața. În ziua repetiției la care trebuia să ia parte și Maxențiu, Ada și Marcian crezuse că e bine ca ei trei să meargă mai devreme. Puteau astfel conversa înainte de sosirea muzicanților. În realitate, se gîndea la intrarea penibilă a prințului într-un public străin prea numeros.

Elena îl primise cordial. Nu arătase nimic din uimirea ei pentru schimbarea nenorocitului Maxențiu. În afară de impresia pe care i-o făcuse decrepitudinea, prezența lui nu-i pricinuise nici o emoție. Ieșise cu totul din ciclul de existență care cuprindea pe Maxențiu; intrase în ciclul muzicii lui Bach." *(H. Papadat-Bengescu)*

b) „Întăritor aerul dimineții: rece și acidulat. Soarele strălucește recent nichelat. Și satul forfotește de soldați și ofițeri. Vin și se îndreaptă spre gară, se încrucișează căruțe cu muniții, chesoane și lăzi de cartușe. El salută și răspunde la salutul altora. Nu cunoaște pe nimeni. Mulți îl privesc lung; uniforma nouă, curelele cromate, chipiul abia scos din cutie arată ciudat aici; haine de paradă printre uniformele prăfuite, cu noroi uscat, pătate după îndelung stagiu în șanțuri și în bordeie, pe brînci, în viroage, unde iarba strivită a lăsat urme pe coate și genunchi."

(Cezar Petrescu)

Ex. 98. Întocmiți, folosind „Dicționarul limbii române moderne", Ed. Academiei 1958, liste privind sensurile cuvintelor: a căuta, curat, inimă, pace, a pierde, schimb.

— Formulați pentru fiecare sens al cuvintelor cîte un context potrivit.

Ex. 99. Subliniați arhaismele din contexte cu o linie (———), cuvintele populare regionale cu o linie întreruptă (- - - - -) și cuvintele argotice și de jargon cu o linie ondulată (∿∿). Explicați-le printr-un sinonim sau perifrază.

a) „Și cînd ajung la gazdă, ce să vezi? Mai fiecare tovarăș al meu furluase cîte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni, moș Bodrîngă pașlise o grămadă de buci pentru aținat focul, și Trăsnea sămînță de cînepă. Iar Oșlobanu, cu ciubotele dintr-o vacă și cu talpele din alta, viind mai în urma tuturor, numai ce-l vedem că se pune cu creștetul pe pat și cu talpele la grindă, așa încălțat și îmbrăcat cum era;

Scanned with OKEN Scanner

și ce să-ți mai vadă ochii? Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obicei le purta suflecate, iar atunci le desuflecase anume pentru trebușoara asta . . . "

(I. Creangă)

b) „Cu azi cu mîine, a făcut cunoștință Kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba și de boieri; a început să meargă pe la ei și să-i poftească pe la el, la sindrofie. Și la toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blînd, cu multă știință despre ale lumii, cu purtări alese și, mai vîrtos cu dare de mînă: levent și galantom, pătruns de filotimie și de hristoitie — într-un cuvînt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decît stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el și pusese ochii pe o tînără din vecini — o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuță, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamnă, însă cam ififlіu pe potriva greutăților casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, și încă doi feciori — băieți buni, da cam — nepricopsiți; așa că puțină nădejde de zestre de la Acriviţa." *(I. L. Caragiale)*

c) „Astfel, doamna Eliza era foarte frumușică, într-o rochie de f o u l a r d c i t r o n, plină de volane, elegantă și incomodă pentru funcția de g a r d e - m a l a d e, dar a cărui culoare se proiecta bine pe albastrul foarte pal al zilei de toamnă." „Și Lică trece pe acolo și uneori se înfruptă și Adolful, dar Mika-Lé plînge cînd o înșeală cu dama „de coeur." „Nory înalță din umeri — B e a u t é pentru zile fixe cu joc de cărți: O gîscă! . . . A fost logodită cu Hallipa înainte de Lenora b e l l a." „Căutăm, ți-am spus, s o u c h ă. Cînd ne sosește proaspăt cîte un K i n d e r ne uităm cu interes la aducător, ca să știm ce ne așteaptă."

(H. Papadat-Bengescu)

d) „În medeanul cel mare din acea margine de tîrg, soseau călărești la halcă. O mulțime mare de lume de toate neamurile era adunată într-o latură. Într-o altă latură, se suiseră bărbați, femei și copii pe zaplazuri și pe acoperișurile caselor, în priveliște. În fund, pe pajiște, sosise Hrana-Beg, după cum i se auzea numele rostit din gură în gură, și-și oprise deodată calul împodobit cu zorzoane și mărgeanuri; își înălțase barba și se uita fudul; în juru-i se îmbulzeau alți slujitori împărătești, care se aflau în acel tîrg sub mîna și sub ascultarea lui Hrana-Beg. Prin latura deschisă intrau, la halcă, navrapi tatari și spahii de la Anatolia, care de care în straie mai împodobite, cu lanțuguri la gît și cu pene la gugiumanuri." *(M. Sadoveanu)*

e) „O să zic pe drum de seară
pe o strună de vioară,
o istorie șucară
că-i cu boală rea, amară;
O istorie cu-n crai
de la nunta cu alai,
și de-ai da cît o să dai,
nu e una mai dihai!

Trist e cîntecul, uitat,
de jale și lăcrămat,
ca un fante de gagiu,
trist, și vechi de nu-l mai știu."

(M. R. Paraschivescu)

Scanned with OKEN Scanner

f) „Duminica la horă, la nunți, ori la botezuri, cînd își îmbracă straiele de sărbătoare, bunica purta conci pe cap. Conciul bunicii, bătut în galbeni. Zornăiau galbenii cînd sălta, în zbucium, hora.“ „Una, mai cu moț, a rămas lîngă buduroi, să-i înfrunte. Turcii călări, cu fesuri, cu cealmale, mustăcioși, bărboși, roată în jurul ei. Țineau în mînă săbii despuiate. Scînteiau săbiile în soarele de Paște. Zarinca se uita la pehlivani, la pasvantlîi, fără sfială.“ *(Z. Stancu)*

g) „Bozoncea a dat să-l lovească și pe el, dar șutul s-a ferit cu dibăcie și l-a potolit. Piele a cărat-o pe Didina în casă și-a gonit lumea strînsă pe la porți:

— Hai, uşcheală, fiecare la casa lui, că nu-i panoramă!“ *(E. Barbu)*

Ex. 100. Subliniați locuțiunile în contexte; explicați structura lor; aflați pentru fiecare din ele cîte un echivalent.

Alegeți 10 locuțiuni și integrați-le în contexte potrivite.

a) „Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau, iară cel mic era harnic și cuminte.“

— „Cînd oi veni eu, am să vă dau de știre, ca să mă cunoașteți . . . “

— „Asemene cel mijlociu, țuști! iute sub un chersin; se-nghesuiește acolo cum poate, tace ca pămîntul, și-i tremură carnea pe dînsul de frică: fuga-i rușinoasă, da-i sănătoasă! . . . “

— „Atunci iedul de sub chersin, să nu tacă? — îl păștea păcatul și-l mînca spinarea, sărăcuțul . . . “

— „Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii, apoi trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la păstramă?“ *(I. Creangă)*

b) „Nu prea am chef . . . Sunt obosit . . . Am stat azi noapte tîrziu la Cosman, pînă la ziuă.“

— „Nu-mi mai dă mîna, cocoană! leafa scăzută; criză; nu mai pot! trebuie să căutăm una mai ieftină . . . “

— „Ca să pronunțe D. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvînt, desigur trebuie să fie scos din țîțîni.“ *(I. L. Caragiale)*

c) „Era filosof și poet, și mai cu samă jucător de șah, deci nu prezinta pentru domnii lumii nici o primejdie.“

— „Credeam c-am uitat; însă văd că-mi aduc aminte foarte bine.“

— „Sire, cererea mea îți va părea fără îndoială prea îndrăzneață.“ *(M. Sadoveanu)*

d) „Să te înveți minte altă dată să te uiți pe unde calci, răspunse Ilie coborînd treptele și apropiindu-se amenințător de Iancu.“

— „Mori de foame, ajungi la sapă de lemn.“

— „Duceți-vă și vorbiți cu oamenii, ce mai pierdeți vremea de pomană.“

— „Se ruga de ei să-l înțeleagă, să nu se supere; a dat fiindcă și-a pierdut stăpînirea de sine; dar că așa ceva n-o să se mai întîmple.“ *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

II. FONETICA

A. Sunet, fonem, literă, alfabet

Definiţi sunetul ca fenomen acustic (fizică). Definiţi fonemul ca unitate funcţională a limbii. Precizaţi diferenţele dintre sunet şi fonem. Discutaţi despre realizarea concretă în vorbire a fonemelor şi despre variantele lor. Definiţi litera. Precizaţi semnificaţia şi rolul alfabetului în notarea vorbirii.

Ex. 101. Înlocuiţi succesiv literele (-fonemele) subliniate cu una din literele (fonemele) *l, m, r,* în cuvintele de mai jos. Discutaţi rolul fonemelor în modificarea sensului cuvintelor.

— casă, *d*ai, *s*ac, *v*ată, *g*amă, *z*înă, *p*ari; ca*p*, a*c*, ge*n*, ha*i*, po*d*, o*s*, fu*s*; a*n*in, ca*d*ă, că*t*ări, chi*p*ie, ga*f*ă, poa*t*ă, mi*c*ă, sca*d*ă, so*b*ă, cu*ş*că.

Ex. 102. Înlocuiţi succesiv literele (-fonemele) subliniate cu una din literele (-fonemele) din paranteze în cuvintele de mai jos. Observaţi schimbarea sensului cuvintelor şi precizaţi rolul fonemelor în această modificare:

(o, u) — amar, dar, ară, sară, festă, lat, trec, ban;
(u, i) — far, jar, mare, par, balon, mac, plată, pac;
(u, e) — bate, bac, sare, sate, drag, trasă, soc, aline;
(u, î) — bază, pară, rană, pană, torn, botcă, însă;
(î, i) — ramă, lună, lungă, an, mană, vană, zbor;
(e, i) — baci, clamă, cramă, plac, plan, mai, formă.

Ex. 103. Precizaţi sunetele cu valoare fonematică în următoarele serii de cuvinte:

— casă, masă, pasă, pată, lată, vată, vită, sită, pită;
— somn, domn, dorn, corn, torn, tîrn, turn, tern;
— palat, barat, carat, cărat, curat, murat, mirat;
— clin, chin, cin, con, cor, car, cal, cel, cer, ser;
— geană, seamă, cheamă, teamă, teacă, toacă, joacă.

Ex. 104. Stabiliţi numărul sunetelor şi literelor în fiecare cuvînt: precizaţi corelaţia dintre ele pe baza exemplelor de mai jos:

— exact, examen, exces, experiment, exod, complex, context, îmbîcsi, cocs, eczemă, eclipsă, coapsă;
— gheară, ghici, germen, genunchi, ingineri;
— chiar, cioară, ciungi, corb, kripton, kilogram;
— lin-lini; lup-lupi; gară-gări; fagure-faguri;
— casă-case; echipă-echipe; mac-maci; stejar-stejari;

Scanned with OKEN Scanner

— noapte — înnopta; înot, înainte, regn — interregn; Sahara — transsaharian.

Ex. 105. Înlocuiți succesiv literele (fonemele) subliniate din cuvintele de mai jos cu altele și explicați modificările de sens:

— *r*ost, *r*ea, *r*înd, *r*od, *r*ob, seară, scară, soră, sur;

— pa*s*, plasă, pu*s*, măsură, mo*s*or; *l*adă, *l*ac, ba*l*, a*l*tă;

— ba*n*, ca*n*t, dra*g*, fi*r*, gri*p*ă, li*n*ă, mo*i*, no*r*i, pu*p*a, ru*s*.

Ex. 106. Citiți corect cuvintele de mai jos; subliniați literele străine împrumutate; precizați oral pentru fiecare cuvînt despre ce sau despre cine e vorba:

— New-York, Calais, Köln, München, Rio de Janeiro, Miskolc, Barcelona, Lidice;

— Marcius Fabius Quintilianus, Miguel Cervantes, Pierre Corneille, Friedrich Schiller, William Shakespeare, Sándor Petőfi, Edgar Allan Poe, Salvatore Quasimodo;

— Phoebus, Don Quijote de la Mancha, Wilhelm Tell, Regele Lear, Rodrigue, D'Artagnan;

— Caius Iulius Caesar, Hernando Cortez, Albrecht von Wallenstein, George Washington, Maximilien de Robespierre, Friedrich Engels;

— Edgar Quinet, Carol Popp de Száthmáry, A. D. Xenopol, Costache Negruzzi, István Nagy;

— loess, kinescop, kaki, xilofon, wolfram, white-spirit, yard, quaker, yoga, ytriu.

Ex. 107. Citiți corect și traduceți în limba română următoarele expresii și maxime împrumutate din alte limbi:

— Ad calendas graecas; Labor omnia vincit improbus; Noli taugere circulos meos; Oratio pro domo;

— Chevalier sans peur et sans reproche; Il vaut mieux perdre un bon mot qu'un ami; Le style c'est l'homme;

— Knowledge is power; Much ado about nothing; To be or not to be, that is the question;

— Anch'io sono pittore; Dolce far niente; Eppur si muove;

— Molinos de viento acometer.

B. Clasificarea fonemelor: vocale, consoane, semivocale; diftongi, triftongi; alternanțe fonetice

Ce se înțelege prin vocală, consoană, semivocală, diftong, și triftong. Dați exemple. Care sînt vocalele limbii române și după ce criterii se clasifică. Care sînt consoanele limbii române și după ce criterii se clasifică. Care sînt semivocalele limbii române. Indicați posibilitățile de formare a diftongilor și triftongilor. Ce înțelegeți prin alternanțe fonetice. Indicați felurile de alternanțe fonetice.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 108. Transcrieţi textul însemnînd cu V vocalele, cu C consoanele şi cu S semivocalele; consoanele cu timbru înmuiat notaţi-le cu C′:

— „Cu grele răsuflete apele dorm,
Pe lanuri dorm spicele grele,
Asupra pădurii veghează de sus
Cetatea eternelor stele.
Luceafărul bolnav în lumea de-ngheţ
Clipeşte din gene molatic,
Cînd dorul pribeag, de pe-o creastă de ulm,
Şi-l geme porumbul sălbatic . . .“

(O. Goga)

— Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că şirul munţilor dă într-o mare verde şi întinsă, ce trăieşte în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet şi melodios ,pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului şi în verdele mării.“ *(M. Eminescu).*

Ex. 109. Subliniaţi în seriile de cuvinte de mai jos diftongii şi triftongii; alegeţi-i şi clasificaţi-i după structura lor:

— deal, treacă, geam, cheamă, aceea, gheată, greşeală, nenea, lunea, mergeam; iarbă, piatră, chiar, biată, grăiam, băiat, croiască, îndoială, abia; ghiol, chioşc, voios; pleosc, deodată, leorcăi; ieri, iepure, femeie, miercuri, piept; iute, iubire, piuneză, memoriu; toate, roate, foarte, poartă; steaua, roua, piuă, ecuator, ziuă, două, plouă; alai, chemai, plai; arau, august; copăi, răi; tău, ilău; cîine, mîine; întîi; pîrîu, lălîu; stei, cotei; leu, resteu; vii, geamgii; scatiu, zglobiu; buduroi, doi, răţoi; borderou, bou; cucui, cuibar; continuu, perpetuu;

— leoarcă, inimioară, cioară; beau, şleau, vreau; suiau, tăiau, miau; tăiai, mîngîiai, piei.

Ex. 110. Daţi 10 exemple de cuvinte care să conţină diftongi şi triftongi diferiţi.

Ex. 111. Precizaţi sub forma unui tabel alternanţele fonetice în următoarele serii de cuvinte:

— frate — înfrăţit; brad — brădet — brazi; văd — vezi — vadă; port — porţi — poartă — purtaţi; plec — pleci — pleacă; merg — mergi — meargă; joacă — jucăuş — joci; vînd — vinzi — vînzare; sămînţă — seminţe; tînăr — întinerit; varză — verze; mînz — mînji; compus — compuşi; scos — scoasă — scoşi; spun — spui; cal — cai; pier — piei; vînăt — învineţit; odaie — odăi;

— ceartă — certuri; fiartă — fiertură; ţeavă — ţevi; piatră — împietrit; închega — cheag; gheaţă — gheţuri; greşeală — greşesc; ies — ieşire; rob — robi — roabă; tovarăş — tovarăşi; cer — ceri; brav — bravi; general — generali; colonel — colonei; viteaz — viteji; vrej — vreji; confuz — confuzi;

— muscă — muşte; ploscă — ploşti; teasc — tescuit; ceaşcă — ceşti; acesta — aceşti; creastă — creste; fost — foşti; fix — ficşi; sfinx — sfincşi.

Ex. 112. Rezolvaţi echivocul grafic în exemplele de mai jos, precizînd, prin schimbarea accentului, pentru fiecare alternativă, structura fonetică şi sensul:

Scanned with OKEN Scanner

— boli, boi, foi, polei, răţoi, roi, căi, haină, război;
— aburi, călări, cîntări, mări, muri, spori, zări, zori;
— coji, cruci, domni, lungi, mărunţi, minţi, munci, ochi, orbi, porunci, primi, roşi, scumpi, vecini.

Ex. 113. Descrieţi abaterile de pronunţare faţă de norma literară.

a) „Vom căuta să ne roskim astăzi ghespre metoda ghe a prăda grămakica în jenăre şi apoi numai doară ghespre metoda intuikivă şi ghespre răspunsurile neapărake, neţesitake ghe lojica lucrului, amăsurat inkelijinţii şcolerului.“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Banditi regimului acest secol lumină bagiucurînd constituţia ce aţi giurat voit ucidi di două ori cafinè central şi piaţa endependenţi frate meu fost reprezentant naţiuni.“ *(I. L. Caragiale)*

c) „Cîce stelie îs pră şieri
Tece îs luşioasă
Cîce fece-or fi muieri,
Tece îs frumoasă . . .
. . . Dintr-atîcea mîndre zic,
Una-oi fi iubit-o
Mai mult ca p-alcele-un pic
Hîm! da' n-am ghişit-o.“

(Victor Vlad-Delamarina)

d) „Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet.“ *(M. Eminescu)*

e) „V-aţi spăriat, nănorocitelor? Da ei ce vreu, nu să ne sparie?“
„Că bine-mi taie cuţituuu, / Că l-am ascuţit amuuu!/
Că nici jindariu nu-i dă hier / Şi nu tune brişca-n el!“ *(T. Popovici)*

Ex. 114. Precizaţi ce foneme au fost omise în cuvintele subliniate şi explicaţi cauzele acestor omisiuni.

a) „Domn' judecător, uite, săru' mîna, ş-acuma e beat . . .“
„Bravos d-le Iancule! Mă lucraşi car' va's zică? . . .“
„Coane Iancule, îmi zice, 'm par' rău amu după su'cesul meu, c'am cedat şi nu mi-am pus cand'atura!“

„Eş' du'ce, 'ne Iancule! — Sîn' tu'tă, Co'tică!
— Tu'tă du'ce, 'ne Iancule!“ *(I. L. Caragiale)*

b) „În timpul ăsta, cum vă zic,
Cînd toţi s-afirmă şi deliră,
Un biet proprietar de liră
Ce n-are-ncolo alt nimic,
Un visător ca un neghiob
De cer şi-atîrnă nalta-i scară . . .“ *(Caleidoscopul lui A. Mirea)*

C. Silaba; despărţirea în silabe (limitele silabei)

Ce este silaba şi cum se constituie ea? În ce împrejurări se despart cuvintele în silabe? Ce cuvinte (scris) nu se vor despărţi în silabe? Enunţaţi principalele reguli de despărţire a cuvintelor în silabe.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 115. Să se despartă în silabe:

— armă, cărare, cunună, etichetă, fumegă, gogoriță, havană, inimă, lumînare, mănușă, notiță, ocară, pasivitate, salută, sudură, tunică, uzină, vînătă, zăpadă;

— alerga, azbest, bacterie, cărbune, cuptor, farsă, fîntînă, ghimpe, gingie, harnic, insulă, izvor, închide, întuneric, jurnal, lapte, limbă, magnet, molcom, mușca, ocnă, pantof, pinten, strîmba, testament, țarcă, unghie, verde, zgîrcenie;

— acră, agrișă, aplica, buclă, cuprinde, cadru, ciclu, cofraj, covrig, cidru, cupla, dovleac, fibră, greblă, gudron, hidrat, javră, lacrimă, litru, migrenă, microscop, negru, patrie, pătlagină, pîclă, piatră. refren, redresor, reflexiv, riglă, secret, soclu, socru, sobru, sticlă, steblă, șubred, șpaclu, tablă, țiglă, vadră, zebră.

— astru, antracit, antrenor, buiestru, complot, compresor, compromis, construcție, contract, distrat, filtru, intra, lostriță, mîndru, monstru, nostru, panglică, simplu, templu, timbru, ventral, zimbru;

— arctic, antarctic, delincvent, funcționar, onctuos, punctual, sanctuar, sancționa, simptom, somptuos;

— aerodrom, boreal, cereale, creatură, alineat, impermeabil, ideal, meandră, real, diac, liană, triaj, alee, idee, ființă, fiindcă, știință, conștiincios, poem, poezie, coerent, neologism, cooperativă, coopta, coordona, duet, duel, menuet, sinuos, băutură, cacao, aluat, bour, nour;

— ceașcă, gheață, greșeală, searbăd, seamă, teamă, teapă, amiază, piață, viață, croială, îndoială, baie, boier, cheie, iepure, femeie, proiect, piuă, rouă, nouă, asiduu, continuu, serviciu, viciu, boabă, poartă, toartă, baieră, măiestru;

— aerolit, agrotehnic, antecedent, antipod, arheolog, autonom, barocameră, bibliofil, bibliografie, cardiogramă, circumstanță, cosmonaut, democrat, filarmonică, fonograf, fotometrie, geodezie, monogramă, microbiologie, neogreacă, ortografie, perifrază, poligon, pseudonim, televiziune, termostat;

— contraatac, contraindicat, supraaglomerat, ultramarin, infraroșu, hipersensibil, interregn, transsiberian, transoceanic;

— anost, anion, insensibil, iresponsabil, necruțător, neavizat, nemaipomenit;

— decolorant, dejuga, dezbăra, desminți, expatria, exuberant, reeduca.

Ex. 116. Formulați succesiv regulile de despărțire a cuvintelor în silabe și ilustrați fiecare regulă prin exemple potrivite.

Ex. 117. Explicați de ce cuvintele de mai jos au fost astfel despărțite în silabe:

— a-ca-de-mi-e; a-fec-tu-os; alt-un-de-va; al-ve-o-lă; a-ne-xi-u-ne; car-tof; co-a-gu-la-re; con-trar; cre-u-zet; dim-pre-u-nă; ec-ze-mă; infruc-tu-os; ge-o-log; in-sti-tu-tor; lin-gvis-ti-că; li-li-a-ce-e; ma-es-tru; mai-dan; ob-sta-col; oc-ci-dent; re-zi-du-u; sfoa-ră; sim-plu; vă-trai; vadră; punc-taj.

Scanned with OKEN Scanner

D. Accentul: accent normal (neutru), accent afectiv; accent principal și secundar; cuvinte fără accent

Ce se înțelege prin accent. Precizați caracteristicile accentului în limba română. Ce se înțelege prin accent normal (neutru) și accent afectiv. Ce se înțelege prin accent principal și secundar al unui cuvînt. Ce fel de cuvinte nu au accent sau în ce împrejurări își pierd accentul.

Ex. 118. Despărțiți cuvintele în silabe; subliniați silaba accentuată.

— așezămînt, berbec, caiet, cerceta, dureros, eucalipt, fertil, gîndi, haiduc, isprăvi, înverzi, limbaj, motiv, noian, oricît, pescar, real, salcîm, șiret, tălmaci;

— aparență, boltă, cadență, cicoare, deget, elipsă, farmec, găină, harnic, inerție, încolo, larmă, mască, minge, oaste, parte, reazem, spărtură, știucă, tainic;

— baieră, corecție, destindere, expresie, flacără, imagine, lacrimă, mătură, oaspete, pagubă, rubrică, statistică;

— bivoliță, gărgăriță, lapoviță, prepeliță, alaltăseară, răzmeriță, doctoriță, veveriță, gogoriță, ferfeniță, douăsprezece, pictoriță.

Ex. 119. Despărțiți cuvintele în silabe; subliniați cu două linii accentul principal și cu o linie accentul secundar.

— aeromodel, alimentație, antiimperialist, arhiabundent, bacalaureat, basorelief, binecuvînta, centimetru, circumferință, contravaloare, electrodinamică, hodoronc-tronc, interacțiune, laitmotiv, miazănoapte, paleolitic, primăvăratic, radiojurnal, satisfacție, seismogramă, supraaglomerație, turbopropulsor.

Ex. 120. Precizați accentul corect al următoarelor cuvinte. În paranteză notați și a doua formă de accentuare. Explicați cauzele sau regiunea unde e obișnuită a doua formă de accentuare.

— bolnav, caracter, duminică, dușman, fenomen, regizor, profesor, satiră, academie, incognito, primăvară, silex, letopiseț, mijloc, prevedere, duceți-vă, mergeți, deschideți.

Ex. 121. Subliniați silaba accentuată a cuvintelor din grupurile de mai jos.

— cîntec, descînta, încînta, cîntători, cîntase, cîntare, încîntat, descîntece, încîntaseră;

— gheață, ghețuri, îngheța, ghețuș, dezghețat, înghețasem, îngheță, dezghețară;

— frînge, frîntură, frînt, răsfrînge, înfrînt, frînturi, frînte, răsfrînte;

— vedea, văz, vedere, nevăzut, văzui, văzusem, văzură, străveziu, străvede, prevăzuseră;

— întîrzie, tîrziu, tîrzie, întîrzia, întîrziase.

Ex. 122. Subliniați silabele accentuate în context; împărțiți contextul în secvențe dominate de un singur accent.

— „Și zicînd aceasta, domnul vîră adînc capul pe ferestruică înăuntru; impiegatul, surprins de această mișcare, se dă-napoi și lăsă din mînă geamul mobil, care pică peste gîtul domnului ca tăișul unei ghilotine. Domnul vrea să tragă afară capul, dar nu poate.“ *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

— „În sfîrșit, Tudose muncea; strîngea; nu bea, nu ochea prin mahala; mînca pîine cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpînul său . . .“

— „Jupînul era bun, era cinstit, da de . . . două chei la o tejghea . . . două mîini în parale . . . douăzeci de degete în firfirici . . . patru buzunare și două socoteli . . .“ *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 123. Citiți cuvintele de mai jos; indicați posibilitățile de accentuare și sensurile (lexicale și morfologice) pe care le dobîndesc cuvintele o dată cu schimbarea accentului.

— aburi, acele, acri, adună, afirmă, bară, căi, clasă, colonie, comedie, consolă, copii, cunună, descurcă, dudui, evocă, forma, fulgeră, gustă, haină, isprăvi, înclină, în lături, lumină, lunecă, măsura, minți, modele, operă, planta, prepară, repede, ridică, robi, schimbă, snopi, spori, torturi, umblă, umbrele, umezii, unii, veselă, vizită, zări.

Ex. 124. Citiți contextele de mai jos; subliniați cuvintele cu accent afectiv.

— „Domnule! strigă impiegatul; înțelege o dată că nouă nu ne plătește statul aici ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-avem vreme de conversație . . . Spune: ce poftești? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri.

— Ce afacere ai?

— Ce afacere?

— Da! Ce afacere?

— Am dat o petiție . . . Vreau să știu ce s-a făcut. Să-mi dați un număr.

— Nu ți s-a dat număr cînd ai dat petiția?

— Nu.

— De ce n-ai cerut?

— N-am dat-o eu.

— Da' cine?

— Am trimis-o prin cineva.

— Cînd? În ce zi?“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 125. Citiți contextele; explicați regulile de folosire a liniuței de unire în grupuri de cuvinte dominate de un singur accent.

— „Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai . . .

— „Drăguțule bace,
Dă-ți oile-ncoace,
La negru zăvoi,
Că-i iarbă de noi . . .“

— „Ajungă-ți de șagă,
Că nu-i bună, dragă.“

— „Bună ziuă, verișcane!
Mulțumescu-ți, frate Mane!“

— „Murgule, murguțul meu,
Datu-mi-te-a taică-tău . . .“

— „Nimerit-au, nimerit,
La mine-n birt o venit
Un voinicel tinerel, . . .“

— „Stanco, verișoara mea
Rupe-mi tu d-o floricea
Și dă-mi-o cu mîna ta!“

— „Pusu-s-a de s-a vorbit,
Împărat s-a sfătuit
C-un turcuț micuț, isteț . . .“

— „Putea-l-ai tu să-l învii,
Eu pe voi v-oi slobozi, . . .“

Scanned with OKEN Scanner

— „Cum stătuşi de mă-ntrebaşi
Adevărul spune-ţi-aş . . . “
— „Dreapta-n coamă
Că-i punea,
Şi cu stînga
Mi-l zvîrlea, . . .“

— „Murguleţu tare-mi place,
Spune-mi mie cîţi bani face?“
— „Pe cel deal, pe cel măidan
Plimbă-mi-se de-un mocan . . .“
— „Închinare-aş şi n-am cui!“

(Folclor — Balade populare)

Ex. 126. În următoarele grupări unitare, treceţi cuvîntul neaccentuat din poziţie proclitică în poziţie enclitică; explicaţi regulile după care aţi făcut inversiunea şi motivaţi ortografierea.

— au mers, vor cădea, aş fi, s-a dus, se vor stinge, te-ai duce;

— ai citit-o, o vor citi, aş citi-o, i s-a frînt, l-am văzut; ne vor chema, l-am văzut, l-aş vedea, li se vor stinge, vi le-ar spune.

E. Ortoepie

1. *Pronunţarea literară, uzuală, dialectală*

Precizaţi principalele norme ale pronunţării literare. În ce constă deosebirile individuale în pronunţarea literară. Enumeraţi principalele împrejurări în care pronunţarea literară este obligatorie. Prin ce se caracterizează pronunţarea uzuală.

Ce deprinderi de vorbire influenţează pronunţarea uzuală. Ce se înţelege prin pronunţare dialectală.

Ex. 127. Pronunţaţi corect (cf. normei literare) cuvintele de mai jos:

aerian, ecuaţie, poezie, idee, bineţe, sete, zer, singurătate, zicală, stinge, zbîrnîi, ţiui, pietroi, caliciu, naufragiu, curaj, seamă, ţeavă, biată, fugeam, mijloc, ied, mîine, continuu, duel, aleea, podgorie, soţia, decembrie, haină, împrejur, piept, vie, hibrid, prismă, premisă, izvor, accelerat, beznă, răzleţ, bine, cină, iepurele, era, han, miel, nene, bine, geană, risipă, şiroi, ţintă, rea, mătase, jir, şină, ghici.

Ex. 128. Pronunţaţi corect următoarele cuvinte (cf. normei literare):

deschis, pe, iubesc, detun, printre, după, ochi, şarpe, jar, mătuşă, zvon, eram, scînteie, angajînd, înfăţişînd, vrei, serviciu, cheamă, obişnuit, paşnic, veşnic, grimasă, explozie, examen, groaznic, înnoptez, şnur, şoşon, trăsnet, hapsîn, hăţuri, glaspapir, tomnatic, fiindcă, snop, cvintet, duşman.

Ex. 129. Pronunţaţi corect (cf. normei literare) următoarele cuvinte:

subţire, lapte, ceaţă, prin, cifră, cilindru, chirurg, comunism, genunchi, făină, cazma, fantasmă, recreaţie, vrăjmaş, cooperativă, ninge, marea, fierbinte, tînăr, dimineaţă, tendinţă, nimb, respectuos, serios, îndemn.

Ex. 130. Citiţi corect (cf. normei literare) următoarele contexte:

a) „Muntele Cerbu începe drept în loc; şi aproape-mi strîmbam gîtul, uitîndu-mă spre vîrful lui. Suisem atîţia munţi călare sau pe jos;

Scanned with OKEN Scanner

îmi venea totuşi greu să-mi dau seama, cum era să urcăm noi pe spatele Cerbului. Caii de munte, însă, au ceva din firea caprelor: cu piciorul subţire şi nervos, cu unghia fină şi sensibilă, deştepţi din fire, cuminţi din împrejurări, caii de munte sînt un dar nepreţuit. Fără să cîrneşti din frîu, ei aleg singuri poteca cea mai bătută. Totuşi, niciodată n-am înţeles, pentru ce caii aceştia merg pe marginea despre prăpastie, cînd drumul e tăiat în coasta muntelui; e adevărat că oarecare fiori îţi răcesc inima, cînd te uiţi în jos; poţi însă fi pe deplin încredinţat că niciodată calul de munte nu va călca greşit." *(C. Hogaş)*

b) „Cum era turcul, aşa şi robul pe care-l dobîndise! Mai mult mort decît viu, Negoiţă venea ca un viţel la înjunghiere. Turcul mergea fără să mai ia aminte la rob şi mînca cireşe cu mare poftă. A ţinut aşa pînă au isprăvit cu dîmburile şi au ajuns jos în pădure. Spre jalea lui Negoiţă, turcul o luă nu înspre casa lor, de unde poate i-ar fi zărit Turcalete, ci spre Vadul Oltului. Se uita Negoiţă şi iar se uita în cîrca păgînului! . . ." *(Gala Galaction)*

c) „De-a lungul gardului de nuiele vechi, cojite de mult, plesnite prin multe locuri, măcinate, cu cîte-o spărtură prin care puteau trece găinile, se înşirau salcîmi bătrîni, cu trunchiuri groase, îmbrăcate în coajă aspră şi crăpată. Sînt mai înalţi decît toţi pomii din grădină, crengile celor vecini sînt îmbinate, amestecate, cît par o singură ţesătură de-a lungul gardului. Aproape în fiecare toamnă bădicul Ionaş se hotăra să-i taie: prea ţineau umbră pomilor din vecinătate şi de mult tot voia să pună altoi de meri şi de peri în locul lor. Dar nu ajungea niciodată să-şi împlinească hotărîrea. Şi nevastă-sa şi soacra săreau cu gura la el cînd îl vedeau că se apropie cu securea de salcîmi." *(I. Agîrbiceanu)*

d) „Atunci Pomponescu, foarte amabil, sistă descarnificarea şi luînd un şervеţel de hîrtie depuse cu grijă osul pe el. Madam Farfara se grăbi şi ea să ofere cîteva bucăţi pe care le socoti agreabile pentru un cîine. Mai mult, Pomponescu disertă asupra fidelităţii rasei canine, evocă iarăşi viaţa sa în raport cu acest subiect, descrise amănunţit o căţeluşă pe care i-o dăruise la Londra un amic englez, adăugă cu ironie bonomă că aceasta fusese singura fiinţă cu adevărat fidelă pe care o cunoscuse. Infatuarea obişnuită a lui Pomponescu, atenuată de melancolia decoroasă şi plină de tact, dădea un rezultat social plăcut." *(G. Călinescu)*

Ex. 131. Precizaţi care sînt abaterile (de la normele ortoepice) curente în zona (oraş, cartier, sat, comună) în care trăiţi.

Ex. 132. Sesizaţi diferenţele de pronunţare faţă de norma dialectală (proprii; ale vecinului; ale elevului X); notaţi-le şi explicaţi în ce constă abaterile.

Ex. 133. Dictare: se dictează potrivit normei literare.

a) Dimineaţa, cînd mă sculai, tovarăşul meu dormea încă, lungit jos la pămînt şi cu faţa în sus, pe poclada cu care Axinia se învelise de cu seară.

— Ei, amice! Axinio! ia sculaţi-vă să plecăm, că-i ziua albă, strigai eu, dîndu-mă jos de pe pat şi împingîndu-i cu piciorul pe rînd. Axinia se sculă iute, îşi îndreptă fotele pe ea, se frecă la ochi, îşi întocmi tulpanul

Scanned with OKEN Scanner

pe cap, umflă pernele şi poclada, ce-i slujiseră de aşternut, şi ieşi din casă fără să zică nimic.“ *(C. Hogaş)*

b) „... Astfel, odată l-a întrebat profesorul la lecţia de geografie:

— Leonido, care e capitala judeţului Buzău?

— Mizilul, domnule! a răspuns cu mîndrie tînărul Leonida, viitor primar al urbei sale natale.

— Nu-i adevărat, Leonido, a zis profesorul, e Buzăul... Dar capitala judeţului Prahova?

— Mizilul, domnule! a răspuns hotărît junele.

— Nu-i adevărat, Leonido; este Ploieştii. Dar a judeţului Ialomiţa?

— Mizilul, domnule! a răspuns desperat băiatul.

— Nu-i Mizilul; e Călăraşii... Treci la loc!“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 134. Dictare: se dictează potrivit normei regionale, dar se scrie conform normei literare.

a) „Acu iei mărgînd pi drum, o găsît şî cremenea şî amnaru'. Diag'iè o avut cu ş'e aţîţa oleac' di foc. Ş-o dzîs aşă înd'iei, că să pazască focu' unu' din iei cît or dorñi ş'eilanţ doi, că dacă s-o stînj'i focu', îi taii capu' ş'elui ş'i-a păzî dintr-înşii. Acu', s-o culcat ş'ei doi şî ş'el mari a ramas să pazască. Pi la ñiezu' nopţii, s-o audzît un huiet grozav. Era on zmău cu trii capiti.

— Cum ai putut să-ñi calş' moşîili di la tată-ñiu, făr'di voia nimărui? Hai la luptă!“ (Folclor)

b) „Scrie-i multă sînătaćĕ
Că ñi-s bucuroşi, în paşie
Satu' taşie
Fincă-i plaşie
Şie mai boambe grîu'faşie
Şî c-or fi-n ăst an bucaćĕ.“
Şî mai spune cîćĕ toaćĕ
Şî mai are biata fată,
Ruşînată
Ingrijată
Că spunînd, bañii să gată
Şî s-aficea nu să poaćĕ.
Porş'ii nu mai vreau tărîţă,
Scrie c-or crescut juncañii,
Mînc' curcañii,
Şî fincă mi-s gata bañii
Il mai ţuc dă o groşîţă!“

(Victor Vlad Delamarina)

c) „Cine dăschidea porţile, la miezul nopţii?

Adormisem la umbra zidului. Pă la miezul nopţii, speriat dă nişte lovituri înfricoş'ate sării în picioare. O umbră intră pă porţile înalte; şi porţile se închiseră în urma ei. Apoi auzii o uş'e trîntindu-se, şi alta, şi alta, încet, mai încet, mai încet, pînă nu ştiu bine dacă mai auziam sau mi se părıa.“ *(după Delavrancea)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Mînce-te amaru', bine
Mult mă lăcomesc la tine
Cîn' te văd la oarecine!
Că-s sărac şi n-am nimică,
Numa-o casă-ntr-o urzică,
Vine vîntu' şi mi-o strică.
Pe min' cîn' m-ai însuratŭ,
Maică avere mi-ai datŭ,
O bîtă cu vîrfu' strîmbŭ
Pe la bocotani s-o plimbŭ;
O straiţă plină cu vîntŭ
Şi nici un boţ de pămîntŭ.
Lasă, mamă, lasă, lasă,
Că mi-oi fa' şi io o casă,
De-oi fa-o dintr-o nuiea
Batăr ştiu c-o fi a mea."

(Folclor)

2. *Hiatul*

Definiţi hiatul. Care sînt posibilităţile de evitare a hiatului în vorbire.

Ex. 135. Subliniaţi cuvintele în care se află vocale în hiat. Despărţiţi cuvintele în silabe şi precizaţi în ce constă hiatul.

aeroport, caiet, aed, caier, caolin, cacao, laic, maică, august, aur, balaur, cereale, permeabil, seară, real, creaţie, cheamă, idee, femeie, neutru, leu, leit, polei, leopard, vie, mie, miere, miasmă, miazăzi, ghioc, ghiont, violet, fiindcă, ştiinţă, copii, iureş, piuliţă, poem, poieniţă, altoi, coafură, moară, noian, alcool, noutate, duel, desuet, vuiet, nituí, lui, aluat, muiat, gîlgîí.

Ex. 136. Subliniaţi în contextele de mai jos hiatul rezultat din întîlnirea vocalelor unor cuvinte diferite; explicaţi cum este înlăturat în vorbire şi grafie.

să nu o văd; nu are nici o greşeală; de aici pînă acolo; să întreb; unde e; şi apoi; o închid; se întîmplă; să o vedem şi pe asta; ziua întreagă; nu îţi spun, şi în astfel de împrejurări; uite o floare.

Ex. 137. Formaţi 5 propoziţii care să cuprindă şi cuvinte cu vocale în hiat.

Ex. 138. Formaţi trei propoziţii în care hiatul să rezulte din întîlnirea vocalelor unor cuvinte diferite.

F. Accentul în propoziţie şi frază

Ce se înţelege prin accent în propoziţie şi frază.

Care este rolul accentului.

Ex. 139. Citiţi propoziţiile; cuvîntul subliniat poartă accentul cel mai puternic; sesizaţi deosebirile de sens de la o propoziţie la alta, deşi

Scanned with OKEN Scanner

formal au aceeaşi structură; comentaţi rolul accentului în definirea sensului propoziţiei.

a) *Ieri* am primit vestea.
Ieri *am primit* vestea.

b) *Azi* am scris o scrisoare.
Azi *am scris* o scrisoare.
Azi am scris *o scrisoare*.

c) Ţi-am spus *eu* asta?
Ţi-am spus eu *asta*?

Ex. 140. Subliniaţi cuvîntul accentuat în propoziţiile de mai jos.

I-a ajuns cuţitul la os. Are bani gîrlă. Cară apa cu ciurul. Nu căra apa la fîntînă. Nu-i fînul pentru gîşte. Vai de pînza-ntre două foarfeci. Unde şi-a-nţărcat dracul copiii. Unde topor nu taie. Fie trei zile, cu cea de-alaltăieri. Cît ai scăpăra din amnar. Numără pietrele. Să n-am parte de oale sparte. Văzut-ai ciubotar cu ciubote bune? *(Folclor)*

Ex. 141. Subliniaţi cuvintele accentuate în frazele de mai jos:

Este şi viaţă, este şi moarte. Lesne e a făgădui, dar e greu a împlini. Mai bine o pace strîmbă decît o judecată dreaptă. Mulţi văd, puţini înţeleg. Nu-i cum îi zise, ci cum îi scrise. Cum e turcul şi pistolul. Ori cîştig coarne, ori pierd urechile. Zic zece, tu taie una. Vara-ntins la umbră doarme şi iarna moare de foame. Urlă, lupe, urlă, că ai rămas de turmă. Trece vara ca o pîine, vine iarna ca un cîine! *(Folclor)*

G. Intonaţia: raportul dintre accent şi intonaţie; intonaţia şi pauza; tipuri de intonaţie

Definiţi noţiunea de intonaţie. Ce tipuri de intonaţie sînt în limba română. Care este raportul dintre accent şi intonaţie? Ce legătură este între intonaţie şi pauză?

Ex. 142. Delimitaţi propoziţiile în contextele următoare şi precizaţi intonaţia fiecărei propoziţii.

a) „Zori de zi. Mă trezesc devreme. Pădurea mă trezeşte... Un chiot nesfîrşit dă pădurea... Iarba gălbuie, de toamnă, e udă. Umblu prin iarbă cu picioarele goale. Iarba îmi spală picioarele."

b) „Sînteţi rudă cu răsculaţii? Vă priveşte. Acum purtaţi haină militară. Trebuie să ascultaţi ordinul."

c) „— Toţi avem semne pe spinare, boier Pienaru! strigă oamenii cu ochii de cărbuni aprinşi. Ucide-ne pe toţi, că acum ne ai la mînă!...
— Omoară-ne, ucigaşule! strigă mătuşă-mea Uţupăr."

d) „Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi... şi copiilor pe care-i vor avea copii tăi să le spui... Auzi, Darie? Să nu uiţi... Să nu uiţi, Darie..."

e) „Am rămas pe prispă rîzînd. Cum să nu rîzi de o asemenea minciună? S-au adunat femeile de prin vecini la poarta ei." *(Z. Stancu)*

Scanned with OKEN Scanner

H. Grafie: scrierea cu majuscule

Ex. 143. Citiți cu atenție textele. Explicați pe baza textelor regulile scrierii cu majuscule.

a) „Ajungem... Aștept în birje pe Ionescu. Peste cîteva momente iacătă-l." *(I. L. Caragiale)*

b) „Cînd a intrat reporterul meu de dimineață, l-am întîmpinat spunînd:

— Domnule Caracudi, nu merge așa! Cu informațiuni ca ale dumitale dăm de mal gazeta. Informații sînt astea? Firește că s-a ținut azi un consiliu de miniștri, fiindcă acolo în fiecare joi se ține cîte unul!..." *(I. L. Caragiale)*

c) „În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mîna dreaptă și cu hîrtia în stînga, sorbea scrisul cu ochii:

„1656, Martie 25. Adică noi boierii judecători jupan Preda Brîncoveanul, biv-vel dvornic..." *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

d) „Horire-aș, horile-mi vin,
Dar nu pot, că sînt strein,
Horire-aș, horile-mi plac,
Dar nu pot, că sînt sărac."

(Folclor)

e) „Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat în mișcări și, nu știu cum să zic: dar sfios, ori prin urmare sfios...

. . . . . .

...Și n-a mai trebuit să se găsească altul, să-i scornească porecla, proorocită de moș Grigore cu o povață părintească... „Niculăiță Minciună" o să fie de acum încolo pentru tot satul. *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

f) „Și ca să-mi zădărnicească orice șovăire, Tric se gudură pe lîngă mine, mă bate cu coada și mă întreabă cu o privire mai elocventă decît vorba: „mergem, nu e așa? mergem?"..." *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

g) „...Cînd tu ești în stare să te mistui din ochi ca argintul viu, parc-ai avea chitia lui Aghiuță pe cap? Doar numai Ochilă și Lungilă din poveste să-ți poată veni de hac, cît de iute scaperi tu din picioare!" *(C. Hogaș)*

I. Exerciții recapitulative

Ex. 144. Citiți cu atenție textele următoare:

— Subliniați cuvintele la care remarcați abateri de la normele ortoepice și discutați în ce constă abaterile;

— Scoateți cuvintele (sau grupurile de cuvinte) din care lipsesc sunete; explicați cum se justifică omisiunile;

Scanned with OKEN Scanner

— Scoateți cuvintele care conțin diftongi și subliniați-i;
— Citiți corect cuvintele subliniate;
— Indicați în care cuvinte numărul sunetelor depășește pe acela al literelor.

a) „Radu Comșa își aruncă ochii din mers pe telegrame:
Frontul oriental. *Verdun.* Amiralul *Tirpitz* și războiul submarin. Aceeași poveste! Nimic nu se mai petrece nou.“ *(Cezar Petrescu)*

b) „Unul din acești englezi, *Roger Bacon* și după el altul *François Bacon*, peste trei veacuri, ne îndeamnă să ne întoarcem la natură și să nu credem decît ceea ce se poate controla. Ei sînt părinții științei moderne.“ *(Camil Petrescu)*

c) „Îți place, dar te-a obosit... ai vrea să obții de la el un concediu, de teamă ca nu cumva să se strice prima impresie: ca om trăit ești experimentat. Ai mai avut în față cîte un exemplar ca el, cu oarecare diferențe dar cu caracteristicile lui, și n-ai vrea să-l arunci la coșul memoriei, unde manuscrisele, mucurile de țigări și sîmburii de caise s-au confundat.“ *(T. Arghezi)*

d) „Am rupt cincizeci de oi, le-am abătut la ceam și le-am adus. Dar ne-a plouat, Soliman cadi; era să ne înece. Cum ai poruncit, cadi, n-am făcut oamenilor stricăciune, căci sîntem în vreme de pace, și noi avem ce avem cu oile, nu cu oamenii. Pe acei oameni necredincioși i-am alungat cu harapnicele, iar pe oi le-am adus cu blîndeță.“ *(M. Sadoveanu)*

e) „Săracu' văru' Dan, zice Vasile posomorît. Ce să mai facă el?
A ajuns să-i dea frate-său Ștefan cu paru-n cap.“
„Dom' sub' lent... lăsați, dom' sub' lent, am luptat noi pe degeaba, dar acuma! Și zi așa, dom' locotenent Brașoveanu e și el p-aici.“
„Baterie, strigă Anton, în curtea cehului, front spre piață! Fuga-marș, executarea!“ *(M. Preda)*

Ex. 145. Despărțiți în silabe textele de mai jos; subliniați silabele accentuate; despărțiți cu o bară dublă (//) vocalele în hiat.

a) „Ele sînt patrimoniul unei vieți trecute, relicviile scumpe pe care le porți pretutindeni, unde te duce soarta, prisosul sentimental pe care îl revarsă sufletul în ore tăinuite.“ *(D. Anghel)*

b) „Soarele izbucni pe codri și se risipi în roua fînațurilor. Bătrînii acceptară cu dragă inimă povara aceasta nouă, însă neînsemnată.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Omul e de cîteva ori mai mare decît acum o sută de ani, și de cîteva mii de ori mai puternic. Trebuie să ne silim să-i sporim, și în pierderea noastră individuală pe drumul de urcuș, neîntrerupt, încrederea și biruința.“ *(T. Arghezi)*

d) „În acest nemaipomenit cimitir, a cărei haotică totalitate, ca și cele mai mici amănunte, îi dau înfățișarea unui podiș unde mii de vertebrate uriașe ar fi pierit în același cataclism, putrezind apoi laolaltă sub lespedea grea a vremii, sînt patru feluri de schelete.“ *(Geo Bogza)*

Scanned with OKEN Scanner

III. GRAMATICA

A. Morfologia

1. *Generalităţi*

a. *Chestionar:* Cu ce se ocupă studiul gramaticii? Ce rol are structura gramaticală? Care sînt părţile gramaticii? Cu ce se ocupă morfologia? După ce criterii se clasifică părţile de vorbire? De ce natură pot fi modificările cuvintelor? Ce este flexiunea? Ce rol au modificările de formă ale cuvintelor? Ce sînt categoriile gramaticale? Ce categorii gramaticale cer modificarea formei cuvintelor? Care sînt părţile de vorbire flexibile? Care sînt neflexibile? Ce raporturi există între morfologie şi vocabular? Dar între morfologie şi sintaxă? Între morfologie şi ortografie? Între morfologie şi ortoepie? Care este structura morfologică a cuvîntului?

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, motivare şi de creaţie.*

Ex. 146. Subliniaţi cu o linie părţile de vorbire flexibile, iar cu două linii părţile de vorbire neflexibile.

a) „Eu sînt acum bătrînă, şi fiindcă am avut şi am atît de multe bucurii în viaţă, nu înţeleg nemulţumirile celor tineri şi mă tem ca nu cumva, căutînd acum la bătrîneţe, un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte pînă în ziua de astăzi şi să dau la sfîrşitul vieţii mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decît din frică.“ *(I. Slavici)*

b) „Ei? Ce mai zici, domnule locotenent? Mărturiseşte şi indivizilor de aici, dacă asemenea cafea se mai poate bea azi în lume! . . . Cafea Martinica şi cafea Ceilon, amestecate după reţetă proprie.“ *(C. Petrescu)*

c) „Se vedea într-adevăr în stînga un cîrd de oi fugind de parcă s-ar fi năpustit un lup asupra lor şi în spate, la o distanţă de aproape o sută de metri, alergînd unul după altul, se făcură văzuţi doi berbeci cu coarnele mari cît ale unor cerbi . . .“ *(M. Preda)*

Ex. 147. Scoateţi pe coloane diferite părţile de vorbire care fac parte din flexiunea nominală şi cele din flexiunea verbală; arătaţi ce părţi de vorbire sînt:

a) „Ploaia începu să cază în stropi mari, tunetele începură să răsune de-a lungul văii cu nişte zguduituri mai puternice şi tot mai puternice; fulgerele sfîşiau mai în lung, mai pe-ntrecute şi tot mai pe-ntrecute noaptea căzută în pripă; iară Lică gonea cu frîul slobod şi plecat spre gîtul calului, încît trecea ca blestemul pămîntului printre şiroaiele îndesate, printre tunete şi fulgere.“ *(I. Slavici)*

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Aceasta, dragă băiatule, să o crezi tu! ... Eu nu cer altceva decît să mă întorc teafăr la locul meu de la fereastră. Mai aveam eu o dorință ... Să cumpăr patefon în rate! ...“ În șase zile, pînă să intre regimentul în sector, mai avu de aflat multe de la această experiență.“ *(Cezar Petrescu).*

c) „— Ei, ho, c-o să plece, nu era nevoie să se uite lumea la noi ca la țigani, spuse Ilinca din pridvor, supărată pesemne numai din pricina asta. Ziceam că ești bolnav și tu te prefăceai!“ *(M. Preda)*

Ex. 148. Identificați toate cuvintele care și-au schimbat forma; arătați ce părți de vorbire sînt și ce categorii gramaticale au cerut modificarea formei:

a) „Cînd Marta iese la joc și trece de-a lungul ulițelor, nevestele și babele pizmașe de tinerețe grăbesc la portiță și privesc în urma ei.“ *(I. Slavici)*

b) „În munte se văd cîțiva brazi frînți de la mijloc. Din tulpinele lor spînzură fîșii albe de așchii. Alții, drepți și înalți, despoiați de crengi, par colonade într-un templu prăbușit. Ceva s-a mișcat? Parcă dintr-un punct, din țărîna șanțului din față, alți ochi parcă îl privesc, tot așa țintă.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 149. Arătați ce categorii gramaticale au cerut modificarea formei cuvintelor din texte; ce rol au modificările formale ale cuvintelor:

a) „După aceste, plecară de-a lungul foișorului, iară Safta începu să le spuie care, cînd și cum și în ce chip. Cele mai multe erau lucrate în casă; pe ici, pe colo era însă cîte o velință mare, cîte o catrință bogată ori o pereche de altițe, lucruri primite în dar de la cutare și cutare dintre rudeniile din satele mai depărtate ori lucruri moștenite de la bunica și chiar de la mama bunicăi.“ *(I. Slavici)*

b) „Acolo zbura o ciocîrlie în lumină, brazdele retezate de iarbă răsfirau mireasma dintotdeauna a fînului cosit. Se afla un lan verde de trifoi, așternut pînă la marginea unei dumbrăvi, și verdele acela, crud, neted și sănătos, dădea întregului șes o înfățișare de prosperitate bucolică. Stropise un ropot de ploaie pînă în șosea.“ *(C. Petrescu)*

Ex. 150. Analizați structura morfologică a cuvintelor flexibile din textele următoare; arătați rădăcina, tema, sufixele morfologice, desinențele, alternanțele fonetice:

a) „Norii se strecurau în liniște, unul cîte unul, pe deasupra lui; luna mereu se ascundea în dosul lor și iarăși ieșea pe cîmpul senin al cerului; stelele, carul cu boii, cloșca cu puii, întregi cetele strălucite și nesimțite își mutau locul și înaintau pe calea robilor înspre cădere; păstorul zăcea întins pe spate, cu fața spre cer și cu privirea pierdută în adîncul înălțimilor lumești, cu care atît de mult se deprinsese.“ *(I. Slavici)*

b) „Moromete se resemnase de mult să lase să curgă astfel peste capul lui această ploaie de amenințări și de învinuiri. Nu mai zicea nimic, tăcea și asculta cu privirea albă, rătăcind pe lucruri care nu erau acolo și nu se vedeau, și din cînd în cînd doar tresărea, dar foarte slab, luptînd cu mîhnirea și tristețea.“ *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

2. *Substantivul*

a. *Chestionar:* Ce denumesc substantivele? Ce înţelegeţi prin obiecte ale cunoaşterii? Cum putem identifica substantivele? Ce sînt locuţiunile substantivale? După ce criterii se clasifică substantivele? Ce denumesc substantivele comune? Ce denumesc şi cum se scriu substantivele proprii? Ce substantive proprii cunoaşteţi că au devenit comune? Ce substantive comune pot deveni proprii? (antonomază). Din ce sînt formate substantivele compuse? Cum se scriu substantivele compuse comune şi proprii? Cîte genuri au substantivele după înţeles? Ce este genul personal? Cum se recunosc genurile substantivelor după terminaţie? Ce substantive cunoaşteţi că au forme diferite pentru genuri? Ce este moţiunea? Ce sînt substantivele mobile? Ce sînt substantivele epicene? Cum se recunoaşte numărul substantivelor? Cum se formează pluralul substantivelor? Ce substantive au forme numai pentru singular? Ce substantive au numai forme de plural? Ce substantive au la plural alt înţeles decît la singular? Ce substantive au forme multiple de plural cu acelaşi sens sau cu sensuri diferite? Ce substantive au forme de singular şi înţeles de plural? Ce sînt substantivele colective? Cîte cazuri au substantivele? Ce funcţiuni pot avea substantivele în fiecare caz? Cum se formează genitiv-dativul substantivelor feminine? Cum se scriu substantivele la nominativ-acuzativ? Cum se declină substantivele compuse? Cum se declină numele proprii? Ce înţelegeţi prin declinarea articulată? În ce situaţii se schimbă valoarea gramaticală a substantivului? Care sînt cele mai cunoscute figuri de stil care se pot realiza cu ajutorul substantivelor? Cum se formează substantive noi? Ce substantive provin din alte părţi de vorbire?

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, caracterizare, motivare.*

Ex. 151. Identificaţi substantivele din texte; arătaţi ce denumeşte fiecare dintre ele:

a) „Iară Traian, împăratul, după aceea cu mare laudă şi cu triumf s-au întors la Roma, lăsînd o samă de oaste pentru ca şi rămasă a dachilor rămăşiţă din Dachiia peste munţi să izgonească şi cetăţile, pînă va trimite coloniile de la Roma să păzească.“ *(D. Cantemir)*

b) „Poezia lor! . . . Dar deschide un ziar, oricare, la informaţii şi la telegrame. La stupidele telegrame . . . şi citeşte! . . . Greve, accidente, a zburat un aeroplan, s-a inaugurat un pod, a murit un savant, a fost un scandal într-un parlament, a sosit un rege, s-a scufundat un vapor, s-a deschis o fabrică . . .“ *(Cezar Petrescu)*

c) „Ai născocit tăişul, cuţitul şi securea / Vicleanul fierăstrău, / Tovarăşul şi şoarecele tău, / Care-şi strecoară firul ca luciul de oglinzi / În curmeziş, prin codri, şi îi despică grinzi; / Şi secera pe care, în arşiţă, Maria / O duce-ncovoiată cît ţine-n zări tăria.“ *(T. Arghezi).*

Ex. 152. Subliniaţi cu o linie substantivele comune, iar cu două linii substantivele proprii; arătaţi ce denumesc ele:

a) „În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munţilor din Buzău, şi sub dînsul se rînduiau, ca trepte ale unor scări de uriaş,

Scanned with OKEN Scanner

plaiul Răboiului, munții Neharnița, îmbele Muse, Macieșul, Brezeul, Piatra Penei, Carîmbul și multe altele mai așezate...“ *(Al. Odobescu)*

b) „E însuși Pan ce cîntă din naiul lui de trestii, / E miticul Orfeos îmblînzitor de bestii, / E-nțelepciunea „Vedei“ și a „Mahabaratei“, / A luminoasei Indii și „Saga“-ntunecatei / Împărății polare...“ *(A. Mirea)*

c) „Vezi traiectoriile farurilor și șantiere cu cinci mii de lucrători, ghișeele băncilor, aeroplanul rotindu-se miraculos; dedesubtul nostru un oraș necunoscut și fantastic, care se deșteaptă acum: Sangai, Singapore, Melbourne... De o parte, au înălbit zăpezile; de alta, înfloresc pajiști; un tren chiuie ieșind dintr-un oraș și aiurea în aceeași clipă, un sălbatic din insulele Polineziei, gol, dă drumul unei piroge pe apa oceanului... Minuni pe care nu le-au văzut, nu le-au putut închipui nici Horațiu, nici Dante, nici Shakespeare, nici Corneille, nici Goethe...“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 153. Scoateți pe două coloane substantivele simple și cele compuse; arătați cum s-a realizat compunerea și explicați ortografia lor.

a) „Ceea e dobrișor și cealaltă ghizdei; asta e laptele-stîncei și astălaltă, zîrnă-mițoasă; ici iată brîndușe și colea dedeței; apoi lobodă și drob, vîzdroagă și siminoc, iarba-ciutei și pipirig, pojarniță și sefterea...“ *(Al. Odobescu)*

b) „Pe lîngă garduri s-a zvîntat pămîntul
Și ies gîndacii-domnului pe zid.“
— „Singur cu povara cugetului tău
Te cuprind deodată lungi păreri-de-rău...“
— „Colo-n fundul curmăturii,
Dormitînd pe buturugă
S-a ivit Muma-Pădurii...“

(G. Topîrceanu)

c) „Iată aleși departe, în crîșnic, cleni și scobai și două mrene frumoase. Pe aceștia îi frigem în unt proaspăt, și se cere la ei mămăliguță, și pentru unul ca mine, un vinișor din Țara-de-Jos, care sfîrîie în pahar.“

„Dacă n-ai fost la Iazu-Botoșanilor, și-a reluat atacul mătușa mea, atuncea ai fost în Tarna Mare.“

„Și moșneagul coborîse din carul lui, și mergea încet pe drum, descult și el, lîngă băiatul cu părul ca untdelemnul.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 154. Scoateți pe o coloană substantivele comune care au devenit proprii, iar pe altă coloană substantivele proprii care au devenit comune:

a) — „Dezlegă pe Zori-de-ziuă, Miez-de-noapte, De-cu-sară,
Din cazanul care-l duce, dîndu-le de drum merinde...“
— „Pe malurile Senei, în faeton de gală,
Cezarul trece palid, în gînduri adîncit...“
— „Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...
Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?“

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Celelalte surori erau pierdute prin Huşii şi Vasluii obscuri, la gospodăriile modeste.“

— „Vinurile-en-gros-sunt acolo, departe, în Dealul Spirii unde era Hanul lui Drăgan, acum Mare Depozit, iar casa de locuit, delicioasă, pe Lascăr Catargiu.

Drăgănescu, de altfel, e vicepreşedinte la Camera de Comerţ, cenzor la nu ştiu ce bancă . . .“ *(H. Papadat-Bengescu)*

c) — „Acolo-i Izvorul Alb, dădu lămurire Onofrei Căliman.“

— „Veni şi Gheorghe Tatarul, aplecîndu-şi urechea.“

— „Intră în brădăţel, ca să sloboadă pe Pehlivan din dăsagă.“

— „Jder cel mic îşi conteni cercetările şi porunci soţilor săi să stea cu luare-aminte.“

— „Purta căciulă ţuguiată de astrahan şi blană cu guler de vidră.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 155. Subliniaţi substantivele proprii şi explicaţi ortografia lor; arătaţi ce denumesc ele, iar la numele de persoane arătaţi care este numele şi care este prenumele.

a) „Trecu el ca în zbor, cu fugarul spumegat, prin valea Roşilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii; sări ca un zmeu pe d-asupra Curselor de Piatră; îşi zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenunei Dracului şi printre brazi, printre molifzi, printre afini şi ienuperi sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui.“ *(Al. Odobescu)*

b) „Văd poeţi ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:
Cichindeal gură de aur, Mumulean glas de durere,
Prale firea cea întoarsă, Daniil cel trist şi mic,
Văcărescu cîntînd dulce a iubirii primăvară.
Cantemir croind la planuri din cuţite şi pahară.
Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic.“

(M. Eminescu)

c) „Am scris la Convorbirile Junimii
Cu Petre Carp şi Maiorescu Tit-
Dar m-au uitat ca de-obicei sublimii
Şi nici la jubileu nu m-au poftit.
Contemporan mi-era-n „Contemporanul“
V. Gh. Morţun cu-a lui poeme-n proză.“

(A. Mirea)

Ex. 156. Subliniaţi substantivele din text, cu o linie pe cele masculine, cu două linii pe cele feminine, cu trei linii pe cele neutre:

a) Banii nu se culeg de la trunchi, ca surcelele. Ce strici orzul pe gîşte, cînd e iarba la genunchi. Cu furnica la muncă, cu iepurele la somn, cu cîinele la credinţă, mai mult să te asemeni. Frumoasă poveste, dar mare minciună. În putina cu argăseală se întîlneşte lupul cu vulpea. Pereţii au urechi şi ferestrele ochi. *(Folclor)*

b) „. . . . În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spaţiu — ele sînt numai în sufletul nostru. Trecut şi viitor e în sufletul nostru, ca pădurea într-un sîmbure de ghindă, şi infinitul ase-

Scanned with OKEN Scanner

mene, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă. Dacă am afla misterul prin care să ne punem în legătură cu aceste două ordini de lucruri, care sînt ascunse în noi... am putè trăi aievea în trecut şi am putè locui lumea stelelor şi a soarelui." *M. Eminescu)*

c) „Cel ce gîndeşte singur şi scormone lumina
A dat o viaţă nouă şi un om de fier, maşina,
Fiinţă zămislită cu gîndul şi visarea,
Ne-nchipuit mai tare ca braţul şi spinarea
Cu ea brăzdezi pămîntul în lung şi lat şi sameni
Şi una ţine locul la mii şi mii de oameni
Topitorii, cuptoare, mori, puţuri, fierăstraie,
O sîrmă de lumină, o ţeavă vîlvătaie..."

(T. Arghezi)

Ex. 157. Scoateţi substantivele din text şi arătaţi felul lor (simple sau compuse, comune sau proprii) şi genul lor:

a) „... iar de se preumbla numai prin codri şi prin livezi, mierlele şi privighetorile, pitulicile şi sticleţii, presurele şi sfranciocii, pietroşeii şi sfredelușii, botgroşii şi scatii, ţoii, ţintezoii şi piţigoii, toţi îl întîmpinau peste tot locul cu dulcele lor cîntări..." *(Al. Odobescu)*

b) „Păsări-Lăţi-Lungilă se ia atunci după Harap Alb şi pornesc ei tus-şese înainte. Şi pe unde treceau pîrjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere; Flămînzilă mînca lut şi pămînt amestecat cu humă, şi tot striga că moare de foame; Setilă sorbea apa de prin bălţi şi iazuri de se zbăteau peştii pe uscat şi ţipa şerpele în gura broaştei de secetă mare, ce era pe-acolo; Ochilă vedea toate..." *(I. Creangă)*

c) „Luminiţa îşi scutură părul pe spate, explicînd volubil: — O portugheză, o femeie din Portugalia, fost mare imperiu colonial, actualmente modestă republică situată în extrema Ibericei!... Capitala: Lisabona, în provincia Estramadura, arhibanalizată de poeţii simbolişti. Oraş însemnat: Porto, cu vinuri vestite, despre care poate să ne spună ceva mai pe larg unchiul Pol." *(Cezar Petrescu)*

d) „Atuncea trebuie să umble fără încetare fie în Ţara-de-Sus fie în Ţara-de-Jos, neavînd deslegare de popas decît o singură noapte. Drept este că poporul are învoire să-l facă sub acoperiş de curte boierească unde se află bună hodină; însă ospăţul nici în vremea umbletului nu i-i îngăduit." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 158. Scoateţi substantivele şi grupaţi-le în 3 categorii: 1. *Substantive care au forme diferite pentru genuri;* 2. *Substantive mobile;* 3. *Substantive epicene:*

a) „Socru roagă-n capul mesei să poftească să se pună
Nunul mare, mîndrul soare şi pe nună, mîndra lună
Şi s-aşează toţi la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul
Lin vioarele răsună, iară cobza ţine hangul."
„Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un greierel,
Îi sar purici înainte cu potcoave de oţel..."

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

b) „În imperiul meu pătrat, / S-au mutat și așezat / Ciute, cerbi și căprioare / Prefăcute-n mărțișoare. / Toate cele mari și vii / Sînt făcute jucării / Și-au trecut prin făcătură / Nouă, în miniatură / Între bumbi și cuișoare / Fermecate să și zboare; / Vite mari, cu coarne grele, / Deochiate, în mărgele, / Viespii, muște și lăcuste / Cu aripele înguste.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 159. Grupați substantivele din text pe genuri după terminație:

a) „Pe noi ceștia, plăiași și vînători de munte, atîta ne taie capul că omul la vînătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde de veste ca ce timp mai este, nici nu vrea să știe cum are să fie, nici nu bagă-n seamă la muncă de-l cheamă, nici că ia aminte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care zboară, fără griji trăiește, pe pămînt domnește, și e la vînat ca și împărat.“ *(Al. Odobescu)*

b) „Avea toată figura sufocată de păr; de păr negru și aspru. Barba se împreunase cu sprîncenele. Părea de patruzeci de ani. Din această prodigioasă exuberanță a sistemului păros, se topeau acum țurțurii de gheață. El și-i curăță cu unghiile făcute cange.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 160. Scoateți substantivele din texte și grupați-le după număr, arătați care este terminația și cum s-a format pluralul:

a) „Era noapte și ploaia cădea mărunță pe stradele nepavate, strîmte și noroioase, ce trec prin noianul de case mici și rău zidite... și prin bălțile de noroi, ce împroșcau pe cutezătorul ce se încredea perfidelor unde, treceau niște ciubote mari, cărora nu le-ar fi păsat nici de potop — cu atît mai vîrtos că aveau turetci, care îngropau în ele pantalonii individului conținut.“ *(M. Eminescu)*

b) „Că stihiile, grămadă, / Au luat parte la paradă, / Pana mea să nu te sperii / Că vin gloate și puzderii, / De scîntei, verigi și zale, / În vîrtej, în rotocoale, / Cu strigoii fără nume, / Stoluri, adunați din lume.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 161. Subliniați cu o linie substantivele care au formă numai pentru singular, iar cu două linii pe cele care au forme numai pentru plural:

a) „... aici sînt niște buci de la mămuca...“ — „Cîlții de la mămuca mi i-a luat.“ — „Ielele i-au luat gura și picioarele.“ „Ceilalți mai rămîn oleacă sub răchită la umbră, să odihnească bucatele.“ „Vezi drobul cel de sare pe horn?“ *(I. Creangă)*

b) — „Iarna și vara umbla tot așa îmbrăcat: cu un ilic vătuit peste tot; cu un brîu lung cît turnul unei giamii și cu o pereche de șalvari...“

— „Nimicuri!... zisei sculîndu-mă

— „... sarea era în stîncă, mălaiul la tîrg și banii la negustor.“

— Băiatului îi era foame.“ *(Duiliu Zamfirescu)*

c) — „Pe jilavul petic de humă / fluturi albi trompa-și desfac-resort ceasornic.“

— „Albă porumbă îmi ridic din cuib, / curată ca un bulgăre de nea...“

— „Ca o pulbere de argint / înghețase roua.“

— „Vezi al ceasului străfund / Aer curge. Sîntem prund.“ *(L. Blaga)*

Ex. 162. Scoateți substantivele din text și analizați felul, genul și numărul lor:

Scanned with OKEN Scanner

a) „Numai pe ici, pe colo auzea cîinii urlînd la lună, paznicii de noapte, care strigau, ori grupe de cavaleri, care veneau de la vro petrecere nocturnă. Ei rupeau frunze din crengile atîrnate și le aruncau în urma călugărului spîn și palid . . .“ *(M. Eminescu)*

b) „În giubele lungi, de păr, / Și cu bărbi, ai da să zici / Că sînt chiar, într-adevăr, / Cinci monahi ori ucenici.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 163. Subliniați substantivele cu sens colectiv și analizați genul și numărul lor:

a) „Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod . . .
. . . N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă Baiazid.“

(M. Eminescu)

b) — „Vezeteu! ia-l de pe capul meu, și-l zvîrle în cireada boilor ș-a vacilor . . .“ — „. . . boierul acela, de mult bănărit ce avea nu-i mai știa numărul! . . .“ — „. . . spune-i că te prinzi să-i dai în girezi tot grîul cît îl are semănat.“ — „. . . odată începe a smulge la sălăți într-ales și leagă o sarcină mare, mare . . .“ *(I. Creangă)*

Ex. 164. Grupați substantivele din text pe următoarele categorii: 1) cu pluralul format cu desidențe; 2) cu pluralul format prin palatalizarea consoanei finale; 3) cu alternanțe { vocalice / consonantice }

a) „Zile și nopți, luni și săptămîni trecură.“
„Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pămînt.“
„. . . apele se turburară și în loc se opriră.“ *(Al. Odobescu)*

b) „Văile și munții se uimeau auzindu-i cîntecele, apele-și ridicau valurile mai sus ca să-l asculte, izvoarele își turburau adîncul . . .“*(M. Eminescu)*

c) „Din mijlocul acestor cărți, războiul îl luase să-l arunce în peripeții înfricoșate. Nici n-avusese timpul să se desmeticească; erau mulți camarazi, studenți, ofițeri activi cătrăniți în pehlivăniile serviciului din timp de pace, bieți soldați împinși precipitat de evenimente.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 165. Scoateți substantivele din texte și arătați în ce caz sînt și ce funcțiune îndeplinesc în propoziție.

a) „Astfel stînd lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o, tu, dascăle de vînătorie sistematică și rațională, n-ai suplinit lipsele legii și nepăsarea cîrmuitorească, dînd oarecare povețe în privința timpului cînd se cuvine ca vînătorul să-și pună și pofta în cui și să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce, în curînd, îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbîndă?“ *(Al. Odobescu)*

Ex. 166. Subliniați substantivele care au funcțiune de subiect și faceți analiza morfologică a lor.

a) Apa trece, pietrele rămîn. Plopul nu face mere, nici răchita micșunele. Rana se vindecă, dar semnul rămîne. Rîde ciob de oală spartă. Sacul gol nu stă în picioare. S-a întîlnit foamea cu setea. Sîrguința țese

Scanned with OKEN Scanner

pînza, iară lenea pierde vremea. Vara toată tufa dă sălaș. Vremea păstrează paiele și nevoia le cumpără. *(Folclor)*

b) — „Lupul, mielul, leul, mînzul, cîine, șoarece, pisoi
Stau în fabulă, de sfadă, ca la teatru, cîte doi.“
„Puricînd letopiseții slovelor, din fir în păr,
Fabula e născocirea unui rob, într-adevăr.“
(T. Arghezi)

Ex. 167. Scoateți substantivele care au funcțiune de atribut și arătați în ce caz sînt:

a) „S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării,
S-au dus zilele Babei și nopțile vegherii.
Cîmpia scoate aburi; pe umedul pămînt
Se-ntind cărări uscate de-al primăverii vînt.“
(V. Alecsandri)

b) — „Fabulă se cheamă vechea corcitură / Dintre pilda bună și caricatură; / O minciună blîndă-n care se prefac / Hazurile snoavei scurte-n bobîrnac.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 168. Scoateți substantivele care sînt în cazul nominativ și subliniați-le cu o linie pe cele care au funcțiune de subiect, cu două linii pe cele care au funcțiune de nume predicativ, iar cu trei linii pe cele care au funcțiune de atribut.

a) „Zi cu soare, ger cu stele! . . . Hai, iubită, la plimbare
Caii mușcă-a lor zăbale, surugiul e călare;
Săniuța, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi . . .“
(V. Alecsandri)

b) — „Miresmele sînt graiul florilor.“
— „Și ramul fragil, arc atunci s-a făcut; valul mlădios, puternic și despletit talaz; flacără vie, pîlpîitoarea și sfioasa scînteie.“ *(D. Anghel)*

Ex. 169. Scoateți substantivele care sînt în cazul acuzativ și arătați ce funcțiune îndeplinesc în propoziție:

a) — „Soarele l-a luminat cu strălucirea lui de foc, ploi de primăvară l-au spălat, iernile i-au schimbat pe rînd hlamidele de hermină, și anii au trecut tot mai mulți, tot mai mulți“ . . .

— „Și a doua zi, boii au albit pe haturi, au tras bietele vite din greu, suflînd aburul pe nările lor roze, s-au opintit în jug blajinile dobitoace, de dimineață pînă-n amurg au tras albii robi încornorați țărînă peste țărînă, învăluind așternutul pămîntului cu o neagră plapomă ce nu acoperea nimic.“ *(D. Anghel)*

b) „În dăsagi, pe umăr, văru-meu Păcală / Aducea-n tîrg ouă și smîntînă-n oală, / Numărînd pe dește cît e săptămîna. / Cumpănea cu cuă, brînza și smîntîna, / Și pornea de joia și cu bulzi de caș, / Să-i ajungă vineri marfa în oraș, / Cînd, din casă-n casă, pentru fiecare / Domn, avea vreo turtă și prin buzunare.“ *(T. Arghezi)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 170. Subliniaţi cu o linie substantivele în cazul genitiv, iar cu două linii pe cele din cazul dativ; arătaţi ce funcţiune îndeplinesc în propoziţie:

a) „Calul lui Făt-Frumos necheză asta frăţîne-său şi acesta azvîrli pe Genarul pînă în nori. Norii cerului înmărmurisă şi se făcură palat sur şi frumos — iar din două gene de nouri se vedeau doi ochi albaştri ca cerul ce răpezeau fulgere lungi. Erau ochii Genarului exilat în împărăţia aerului.“ *(M. Eminescu)*

b) „Averi mari s-au făcut în cuprinsul cela, o aristocraţie a banului s-a ridicat, şi dacă firmele s-au schimbat figurile au rămas aceleaşi, căci banul are, se vede, ceva misterios, o putere şi o fantezie a lui, care dă figurilor şi mîinilor care l-au mînuit o caracteristică ciudată.“ *(D. Anghel)*

c) — „Din nou se deda lenii şi vieţii de prisos pentru care se socotea predestinat din născare, după spasmul bravurilor şi bravadelor de la Turtucaia.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 171. Scoateţi substantivele din texte şi arătaţi în ce caz sînt, ce funcţiune au în propoziţie şi ce cuvinte determină. Explicaţi ortografia tuturor substantivelor şi punctuaţia vocativului:

a) „Aşadar, cînd soseşte primăvara, amice vînătorului, îndură-te şi tu şi lasă gingaşei Vineri şi dulcelor ei dezmierdări întreagă dominarea lumii.“ *(Al. Odobescu)*

b) Lucrătorule, cu şorţul de piele albastră, / tu ştii ce frumoase sînt / numai lucrurile ieşite din puteri omeneşti. / Tu ştii că nici o stea / N-a fost făcută de mîna ta, / şi-ţi zici: orice-ar spune prea mulţii gureşii poeţi, / nici o stea nu-i frumoasă.“ *(L. Blaga)*

Ex. 172. Subliniaţi substantivele în vocativ şi explicaţi oral punctuaţia (de ce s-a folosit virgula sau semnul exclamării).

a) „Să nu păcătuiesc, cocoane — îi răspunse slujitorul; toate sînt bune la domnia-ta...“

„Ia ascultă, băiete!... Rămîi la mine şi ajută-mă să mă dezbar de pîrdalnicul meu de năravv.“

„Să nu-ţi închipui, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann...“ *(Al. Odobescu)*

b) — „Negrule, cireşule, / gîndul rău te-mprejmuie.“

— „Pumn de lumină — tu, pumn de pămînt. / Tu rodie, / Tu floare mie, cu puteri de zodie, / unde şi cînd găsi-voi singurul cuvînt / în cercul nopţii să te-ncînt?“ *(L. Blaga)*

Ex. 173. Scoateţi substantivele din text şi arătaţi declinarea, terminaţia, genul, numărul şi cazul.

a) „Laudă semînţelor, celor de faţă şi-n veci tuturor! / Un gînd de puternică vară; un cer de înaltă lumină, / s-ascunde în fieştecare din ele, cînd dorm. / Palpită în visul semînţelor / un foşnet de cîmp şi amiezi de grădină, / un veac pădureţ / popoare de frunze / şi-un murmur de neam cîntăreţ.“ *(L. Blaga)*

b) „Moară, roată şi morar / Potmoliţi-s în cleştar. / Dintr-o gaură de cheie / Străluceşte o scînteie. / Ferăstruia, sus pe piatră, / Se trezeşte cîteodată, / Ca o flacără din scrum. / Dintr-un ghem ascuns de fum, / Se

Scanned with OKEN Scanner

deşiră şi-şi ia drum / Şi de stele se agaţă / Un subţire fir de aţă." *(T. Arghezi)*

Ex. 174. Analizaţi substantivele proprii din text şi arătaţi cum se declină:

a) „Cu acest puternic raţionament — care sper totuşi că nu va opri de a se realiza linia ferată de la hotarele Bucovinei la Galaţi şi de acolo, poate, pînă la trecătoarea Jiului — ... era preocupată mintea mea — ..." „Chiar între documentele mănăstirii să găseşte o carte a lui Dan voievod, fiul Mircii, ... în care sînt numiţi ca fii ai domnitorului, Danciul şi Basarab." *(Al. Odobescu)*

b) „Cu o carte în mînă, în salonul Lenorei, Coca-Aimée cercase în mai multe rînduri să facă pe mamă-sa să-i vorbească de unchiul Lică." „Walter tocmai pleca de la client de pe Calea Dorobanţilor."

„Găsise un tren la cinci dimineaţa care o ducea pînă la Braşov, unde după patru ore prindea coincidenţa acceleratului de Viena." *(H. P. Bengescu)*

Ex. 175. Analizaţi substantivele care şi-au schimbat valoarea gramaticală; arătaţi ce cuvinte determină adjectivele, locuţiunile adjectivale, adverbele sau locuţiunile adverbiale provenite din substantive:

a) „— Ba da, ţine foarte mult la mine, nu e-n stare să-mi refuze nimic." „— Toate stăruinţele mele pe lîngă el au rămas infructuoase: peste putinţă să aflu sorgintea de unde căpăta atîtea ştiri." „— ... cînd e vremea bună ca astăzi, înţeleg; dar cum faci cînd e vreme rea?" „— Iarna îi face semne." „Poimîine dimineaţa trebuie să apară numărul." „— Ghetele sînt gata şi-mi vin de minune." „Ministrul fără-de-lege! ... Procurorul zbir!" *(I. L. Caragiale)*

b) „Oamenii se aşternură degrabă pe muncă ..." „În figura lui aspră, colţuroasă ... părea că se simţea mai acasă ura decît dragostea." „Fusese fată cuminte, aşezată, fără fumuri ..." „Pînă la Parva, Apostol a plîns în neştire." „Tu eşti băiat de treabă, eşti erou, dar încolo ..." *(L. Rebreanu)*

Ex. 176. Subliniaţi substantivele din textele următoare şi arătaţi ce valoare stilistică au; ce figuri de stil s-au format cu ajutorul substantivelor:

a) „Cu aripa-n ţărînă şi în vis, / Strînge la piept comoara ta deplină / O, te iubesc, frumoasa mea albină, / Că sarcina chemării te-a ucis!" *(T. Arghezi)*

b) „Spicele-n lanuri — de dor se-nfioară, de moarte, / Cînd secera lunii pe boltă apare. / Ca fetele cată, cu părul de aur, / la zeul din zare." „Sus cocorii desfăşoară / Ieroglife din Egipet. / Dacă tîlcul l-am pricepe, / Inima ar da un ţipăt." *(L. Blaga)*

c) *Exerciţii cu caracter creator* (de modificare, completare, alcătuire, exemplificare şi compunere):

Ex. 177. Modificaţi forma substantivelor din paranteze, după numărul şi cazul cerut de text:

a) Ca puiul (cuc) pe creanga (nuc). (Călător) îi şade bine cu drumul, ca şi (cal) cu frîul. Cînd gîştele păzesc stratul, puţin rămîne (grădinar). Cîte (cap), atîtea păreri. Cu răbdare şi cu (tăcere) se face agurida (miere). Dacă n-ai papuci sînt bune şi (opincă). E mai rea gazda (lotru) decît (mo-

Scanned with OKEN Scanner

trul). În dorul (frag) rozi cotoarele. În locul (trandafir) a pus urzică. În satul (orb), chiorul porunceşte. Lipsa (pisică), bucuria (şoarece). Picătura (ploaie) piatra găureşte. (Roată) se gonesc una pe alta şi nu se ajung niciodată. Vîntul alege (gunoi) din (bucată). Schimbarea (domn), bucuria (nebun). *(Folclor)*

Ex. 178. a) Daţi cîte două exemple, în propoziţii, de substantive care denumesc fiinţe, lucruri, fenomene, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii.

b) Formaţi cîte două propoziţii cu substantive proprii care arată nume de persoane, nume de animale, numiri geografice şi teritorial-administrative, numiri ale întreprinderilor şi instituţiilor, numiri ale evenimentelor istorice, numiri ale operelor literare; numiri de corpuri cereşti.

c) Întocmiţi o povestire scurtă în care să folosiţi cel puţin zece substantive compuse care denumesc personaje din basme.

d) Intocmiţi o descriere în care să folosiţi substantive compuse ce denumesc localităţi, flori şi locuri geografice.

e) Alcătuiţi propoziţii cu cîte două substantive masculine terminate în -i (semivocală), în -ă; două substantive feminine terminate în -ea, în -a; două substantive neutre terminate în -u (semivocală), în -i (semivocală).

f) Intocmiţi o descriere folosind substantive epicene care denumesc animale, păsări şi insecte.

g) Daţi cîte cinci exemple, în propoziţii, de substantive care au formă numai de singular şi altele cu formă numai de plural.

Ex. 179. Formaţi pluralul următoarelor substantive şi arătaţi ce procedee aţi folosit: hangiu, flăcău, navă, odaie, generaţie, onomatopee, luntre, cititoare, gîlceavă, treabă, lînă, coală, duminică, soră, noră, ideal, bîlci, pîrîu, tablou, crîmpei, grai, obicei, cleşte, naufragiu, studiu, laborator, albuş, blid, ghişeu, vîrtej.

Ex. 180. Treceţi la cazul genitiv singular nearticulat toate substantivele din text şi arătaţi ce formă au la nominativ plural.

a) „Tunarii se zăpăciră. Ofiţerul se repezi la poartă, dar abia se urcă şi căzu la pămînt secerat de un snop de gloanţe. Din flancul stîng izbucnise pe neaşteptate un răpăit de mitraliere, la care se adăugase apoi un bubuit repetat, înfricoşător, de artilerie grea. La cincizeci de paşi în faţa bateriei o casă se prăbuşi în flăcări şi un miros înţepător de fum începu să plutească în aer". (M. Preda)

Ex. 181. Analizaţi substantivele din text şi arătaţi ce terminaţii primesc la plural.

„Pe un zăduf de nămiezi, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeţ sărac, ostenit şi prăfuit. Cum a sosit, răsuflînd greu de oboseală, a dat bună vremea la toată lumea şi s-a aşezat cuviincios pe o laviţă, la un colţ de masă subt umbrar, unde ospătau călători mulţi, care treceau unii la deal şi alţii la vale; a cerut hangiului să-i dea şi lui un sfert de pîine, brînză şi-o bărdacă de vin mai ieftior." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 182. Analizaţi pe coloane diferite substantivele epicene, substantivele mobile, substantivele cu forme diferite: barză, bîtlan, bursuc, cămilă, capră, cerb, cocor, ctitor, doctor, fluture, funcţionar, geamgiu, graur,

Scanned with OKEN Scanner

ied, jder, lăstun, licurici, mecanic, mire, nisetru, pajură, pisică, privighetoare, șoarece, sticlete, știucă, vidră, viezure, vultur, zimbru.

Ex. 183. a) Formați genitivul singular nearticulat și articulat al substantivelor: vie, farmacie, vreme, leafă, idee, epopee, scînteie, zicătoare, oaie, familie, limbă, dungă, vlădică.

b) Formați nominativul plural și genitivul singular nearticulat și articulat pentru substantivele: sete, încălțăminte, carne, împrejurare, veste, arie, barză, coadă, soră.

Ex. 184. a) Descrieți orașul (satul) vostru folosind substantive compuse comune și proprii; analizați-le apoi complet.

b) Descrieți o zi în mijlocul naturii, folosind substantive felurite luate din opera lui Sadoveanu. Analizați substantivele pe care le credeți mai frumoase, cu valori stilistice; explicați valoarea lor.

3. *Articolul*

a. *Chestionar:*

Ce rol are articolul în vorbire? În ce constă rolul de instrument gramatical al articolului? Care sînt articolele hotărîte și ce părți de vorbire însoțesc? Care sînt articolele nehotărîte și ce părți de vorbire însoțesc? Cum se declină substantivele cu articol hotărît? Cum se declină substantivele cu articol nehotărît? Cum se deosebesc după înțeles substantivele articulate cu articol hotărît de substantivele articulate cu articol nehotărît? Cum se articulează substantivele proprii? Cum se articulează substantivele precedate de prepoziție? Ce rol are articolul posesiv (genitival)? Care sînt formele articolului posesiv? Ce rol are și care sînt formele articolului demonstrativ (adjectival)? Cum se declină articolul demonstrativ?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, motivare și disociere.*

Ex. 185. Identificați articolele și arătați ce valoare au:

a) „O luntre aurită veghea pe undele limpezi ale lacului lîngă poartă; și-n aerul cel curat al serii tremurau din palat cîntecele mîndre și senine.“ *(M. Eminescu)*

b) „Chemarea înălțării ca spicul sé-mplinise / Tărîmurile toate te lenirea pe loc și rădăcină. /De-o fire cu țărîna dar dezlegat de lut, / Ai început o lume din nou de la-nceput. *(T. Arghezi)*

c) „Abia termină Anton de vorbit că spre piață și începu să răzbată uruitul greu, ca un cutremur adînc, al tancurilor inamicului. Servanții se repeziră la proiectile, tunarii îngenunchiară lîngă piese.“ *(M. Preda)*

Ex. 186. Subliniați articolele hotărîte cu o linie, iar articolele nehotărîte cu două linii și arătați ce fel de părți de vorbire însoțesc.

a) Soarele lunii lui cuptor a anului 1578 era în toiul arșiței, pe o vreme de secetă, cînd începe în Moldova secerișul holdelor. La hanul lui Gorașcu Haramin, se adunaseră cîțiva călători de departe, căutînd ocrotire de zăduf sub umbra nucilor... Un bărbat din cei sosiți era cărunt, cam

Scanned with OKEN Scanner

zbîrlit şi cu privirea înceţoşată. Tovarăşul lui era un tînăr smead la faţă şi cu ochii ca nişte picături de păcură." *(M. Sadoveanu)*

b) „Cele două surori zăceau ca şi data trecută în acelaşi pat. Nang aduse lampa din bucătărie şi o aprinse, apoi ceru băiatului să-i dea nişte apă. Desfăcu. pacheţelul, deşurubă cutia, luă din ea o pastilă şi o ridică pe Thanh în capul oaselor... În a treia noapte ajunseră la ţărmul lui Van-Uc. Singurul inamic care le stîrni furia — fiindcă îi sileau să se strecoare prin sate cu excesivă şi obositoare precauţie — fură cîinii; lătratul lor putea să dea alarma mai rău decît un foc de armă." *(M. Preda)*

Ex. 187. Subliniaţi şi analizaţi articolele şi substantivele pe care pe însoţesc:

a) Blestemul părinţilor e ca piatra munţilor, cade greu copiilor. Bogăţia strică pe omul slab. Cel călare nu crede celui pe jos. Cele bune să se-adune, cele rele să se spele. Ciocanul fără gălăgie nici un lucru nu săvîrşeşte. Cireşele trec dar obrazul rămîne. Cîinele nu intră dacă nu-i uşa deschisă. Cu un ochi rîde şi cu altul plînge. Cu o minciună boierească înconjuri ţara ungurească. Cu răbdarea treci şi marea, dar cu răul nici pîrăul." *(Folclor)*

b) „Şi de atunci i-a mers lui Ciubuc numele de omul lui Vodă, încît şi pînă astăzi un deal din partea despre Plotunul, unde era mai mult aşezarea lui Ciubuc, se cheamă Dealul Omului." De aici drumeţul nostru, mai numărînd un nătărău, merse tot înainte pînă ce ajunse iar la o casă. Acolo ce să vadă? Un om c-un ţăpoi în mînă voia să arunce nişte nuci din tindă în pod." *(I. Creangă)*

Ex. 188. Grupaţi articolele din text pe categorii şi explicaţi rolul lor.

a) „— Doar izvoarele suspină, / Pe cînd codrul negru tace; / Dorm şi florile-n grădină / Dormi în pace!" „Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă, / Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!" „Sub icoana afumat-a unui sfînt cu comănac / Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac." *(M. Eminescu)*

b) „Urechea ei aţintită deosebi îndată tăiuşul cristalin al mămicăi. Şi tot aşa de ascuţită, bătaia de ţarcă a slujnicuţei. Şi liniştit şi blajin, răspunsul bunicului." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 189. Scoateţi articolele pe coloane diferite după felul lor şi analizaţi genul, numărul şi cazul lor.

a) „Marele duce bău un pahar de votcă şi scoase revolverul. Mulţimea privi înmărmurită. Al doilea cal căzu jos." „Întrai în clasa a doua şi dădui cu ochii de un profesor cu barbă albă."

„Casa lui este nouă, încăpătoare, cu o marchiză în faţă şi învelită cu tinichea. E una din cele cinci-şase minuni din Necule." „Vezi că ce e al tău se duce şi ce e al dracului rămîne." *(B. Delavrancea)*

b) „Ceasornicul clopotniţii-i oprit / Că ceasurile toate i-au murit. / Pare că limbile — păcatele! / — Arată vremea de-a-ndăratele."

„— Zace pe cărţi un fluture întins, /După ce candela şi mie mi s-a stins. / Nu s-aştepta că, rupt de pe tulpină, / Il va ucide visul fanatic de lumină." *(T. Arghezi)*

Ex. 190. Subliniaţi substantivele la cazul genitiv însoţite de articolul posesiv şi indicaţi substantivul cu care este acordat articolul posesiv.

Scanned with OKEN Scanner

Analizaţi genul şi numărul articolului şi al substantivului cu care este acordat.

a) „Pepiniera în care cresc aceşti inemici ai onoarei şi ai tuturor virtuţiilor cetăţeneşti este mai totdeauna casa bogatului şi mai cu seamă a bogatului parvenit.“ „Se observase, însă, o mare schimbare în felul de viaţă al postelnicului . . .“ *(N. Filimon)*

b) „De-asupra criptei negre a sfîntului mormînt / Se scutură salcîmii de toamnă şi de vînt . . .“, „Sub vîntul rece-al amorţitei ierne / Îşi pleacă codrul crengile-ncărcate“; „Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici, / Facem pe pămîntul nostru muşunoaie de furnici . . .“ *(M. Eminescu)*

Ex. 191. Subliniaţi şi arătaţi rolul articolelor demonstrative (adjectivale), împreună cu părţile de vorbire pe care le însoţesc.

a) „Slobozenia e îndoită; cea dinlăuntru şi cea din afară . . .“

„Pentru aceasta au fost bătăliile neamului nostru şi a neamurilor, bătăliile cele vestite, scrise cu movile şi mănăstiri pe şesuri şi pe dealuri.“ *(Al. Russo)*

b) Am revizuit toate stabilimentele de comerciu, de la magaziile cele mari şi luxoase pînă la magherniţile cele umilite ale precupeţilor. Am văzut zarafi fără capital, fanfaroni şi maloneşti, cari sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate . . .“ *(N. Filimon)*

c) „— De cîte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte, / Oceanul cel de gheaţă mi-apare înainte: / Pe bolta alburie o stea nu se arată, / Departe doară luna cea galbenă — o pată . . .“ „— Dar deodat-un punct se mişcă . . . cel dintîi şi singur.“ „— Te-aş privi o viaţă-ntreagă în cununa ta de rază, / Pe cînd mîna ta cea albă părul galben îl netează.“ *(M. Eminescu)*

Ex. 192. Scoateţi pe coloane diferite articolele posesive şi cele demonstrative; explicaţi deosebirea dintre ele pornind de la rolul pe care îl au:

a) „Din această frămîntare a popoarelor se naşte o fiară . . . Robia.“

„— Unde sînt cetele cele numeroase ca şi ţările tale, ostaşii tăi mai mulţi la număr decît stelele cerului?“ „— Eşti frumoasă, eşti avuţită . . . ai cartea de vitejie a trecutului şi viitorului înaintea ta . . .“ „— Ca să-ţi sugă sîngele, feciorii tăi cei blestemaţi te deteră în prada duşmanului.“ *(Al. Russo)*

b) „Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ţi iese niciodată cu gol în cale . . .“ „— Din turnurile bisericii mari şi frumoase se văd pe Murăş la deal ruinele acoperite cu muşchi ale cetăţii de la Soimoş; în faţa bisericii se întinde Radna cea frumoasă şi peste Murăş e Lipova cu turnul sclipicios şi plin de zorzoane al bisericii româneşti, iar pe Murăş la vale se întinde seşul cel nesfîrşit al Ţării ungureşti.“ *(I. Slavici)*

Ex. 193. Deosebiţi şi caracterizaţi felurile articolelor din text, explicînd rolul lor.

a) „Bărbaţii îl fericitau, îi mulţămeau, îi strigau a f e r i m de se zguduiau păreţii; şi bătrînul socolean, doborît sub grindina laudelor şi aferimilor, se lăsase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, ameţit . . .“ *(C. Negruzzi)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „După ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul; însă din întîmplare, Dragomir, fiul Pîrvului, ce de curînd intrase printre copiii din casă ai curții și de curiozitate copilărească se coborîse cu chelarii în pivniță, fiindu-i teamă de dojana lui vodă, se ascunse încet și pe furiș în fundul unei buți goale și de acolo, tremurînd de groază, el putu deosebi următoarea vorbire . . .“ *(Al. Odobescu)*

c) „Pămînt al țării mele și al meu, / Nu m-ai uitat? E pasul meu. Sînt eu, / Cea mai nevrednică odraslă de plugar. / Primește-mă, prea bunule, în brațe, la hotar.“ „— Fusei un pom hoinar în lumea toată, / Cu poamele mai rumene cîte o dată, / Simțindu-le din ramuri cum se coc / Și-ntinerit, dar trist de-atît noroc.“ *(T. Arghezi)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 194. Exemplificați prin cîte 3 propoziții toate felurile de articole.

Ex. 195. Dați cinci exemple în propoziții pentru fiecare caz cu articole hotărîte și nehotărîte; analizați-le complet.

Ex. 196. Declinați în propoziții cinci substantive și cinci adjective însoțite de articole demonstrative.

Ex. 197. Dați cîte cinci exemple în propoziții pentru fiecare formă de articol posesiv.

Ex. 198. Construiți cîte o propoziție pentru fiecare dintre articolele „o, unei, niște“ intercalînd între articol și substantiv alte părți de propoziție. Analizați apoi complet substantivele și articolele respective.

Ex. 199. Alcătuiți șase propoziții în care să fie substantive proprii diferit articulate cu articolul „lui“, înainte și după substantiv.“

Ex. 200. Completați pe lîngă substantivele subliniate din text articolele care sînt necesare și analizați apoi substantivele și articolele arătînd cum se face acordul.

„E noapte, o noapte caldă, adîncă, liniștită. Nu se mai aude decît *respirare* puternică *mașină* și *fișiit* somnuros *apă*. *Lumini* întîrziate *sate* clipesc ca *licurici*, printre *crengi copaci*. Trecem pe lîngă Ostrovul Mare. În bătaia *lună*, *turlă biserică*, *sat*, *vii*, *pădure*, toate au *înfățișare* fantastică *lucruri* văzute-n vis.

Or fi știind oare pacinicii locuitori de pe acest ostrov, din ce vremi de vijelie au rămas *ziduri* năruite, *valuri* de pămînt și cele patru metereze din preajma *sat*? Or fi bănuind ei vreodată că, de pe *monede* pe cari le găsesc, cînd își sapă *vie* sau *ogor*, îi privește *chip împărat* roman și că, sub vechile ruini, pe care-și întind *năvoade* la soare, dorm atîtea scumpe amintiri din *istorie neam* lor? (după *Al. Vlahuță*)

Ex. 201. Înlocuiți punctele din paranteze cu articolele posesive-genitivale și demonstrative cerute de text. Analizați-le apoi complet.

a) „— Închise iar ochii pînă ce, recăzut în pustiul (. . .) lung, palatul alb se confundă cu norul de argint . . .“ „. . . . încet, începe paianjenișul (. . .) roș se lărgi, se diafaniză . . .“ „El se sculă din iarbă cu cartea (. . .) veche în mînă.“ „Obloanele erau mult mai largi decît ferestrele (. . .) înguste . . .“ „. . . . Ogradă (. . .) mare cu iarba ei uscată se-ntindea gălbuie

Scanned with OKEN Scanner

în lună . . .“ „Şi tot la (. . .) şaptea filă vei afla ce trebuie să faci mai departe . . .“ „. . . ea se ivi frumoasă, ochii ei (. . .) mari şi adînci erau plini de lacrimi . . .“ *(M. Eminescu)*

b) „— În adevăr, ceea ce va rămînea pururea din Eminescu este acea ţesătură, acea ferecare puternică (. . .) limbei, renăscută sub condeiul maestrului, acea croială nouă, particulară, (. . .) frazei, (. . .) dicţiunei, care a fost platoşa inestricabilă (. . .) talentului său.“ „. . . se arată ca victime (. . .) acestui poet atîţia tineri începători . . .“ „. . . lipseşte acea acumulare şi condensare (. . .) şir de impresii şi observaţii . . .“ „Din stînga, de sub curmătura unui deal, vine rîul Bahna, să salute sosirea marelui fluviu la pragul ţării, cu (. . .) cărei pămînt şi destin se leagă pentru totdeauna.“ „. . . munţii, într-un nor de pulbere albastră, îşi ondulează coama pe poalele rubinii (. . .) cerului.“ *(Al. Vlahuţă)*

Ex. 202. Modificaţi forma substantivelor din paranteze punîndu-le articolele corespunzătoare. Schimbaţi articolele posesive pe care le consideraţi greşite cu cele cerute de regulile acordului. Explicaţi cum se face acordul.

a) (Corabie) cu doi cîrmaci se îneacă. (Cărbune) domolit te arde mai tare. Dacă dai pricină (înţelept) şi mai înţelept îl faci. După ce au furat (cai) în zadar mai încui (grajd). Gura (om) sparge cetăţi. Încearcă marea cu (deget). Mai bine (pace) strîmbă decît (judecată) dreaptă. *(Folclor)*

b) „O uliţă strîmtă, cu case vechi şi hîrbuite, a căror caturi de sus erau mai largi decît cele de jos . . .“ „D-zeu e vremea însăşi cu tot ce se-ntîmplă-n ea, dar vremea la un loc, asemenea (izvor), a cărui ape se întorc în el însuşi . . .“ „Curţile albe ca argintul, cu ceardacuri şi scări a căror scînduri curate şi cernite sclipeau în lună . . .“ „Oglinzile lucii a valurilor lui răsfrîng în adînc icoanele (stele) *(M. Eminescu)*

Ex. 203. a) Căutaţi în opere literare cunoscute două fraze care să cuprindă cel puţin patru articole posesive şi alte două fraze cu cîte patru articole adjectivale. Subliniaţi-le şi analizaţi-le.

b) Întocmiţi o scurtă descriere a şcolii folosind articole posesive şi demonstrative. Subliniaţi-le şi analizaţi-le pe schemă.

c) Alcătuiţi o compunere pe o temă liberă, pe două pagini de caiet în care să folosiţi toate articolele şi ortogramele: cel, cei, ale, cea, ai: ce-l, ce-i, a-i a le, ce a. Analizaţi deosebirile între ele.

Ex. 204. Să se analizeze complet toate articolele şi părţile de vorbire pe care le însoţesc.

a) „Această stratagemă atît de ingenioasă puse pe greacă într-o poziţiune foarte delicată; o făcu în fine să se convingă că Păturică era un demon împielităt — şi avea dreptate biata femeie, căci starea lucrurilor era atît de dificilă, încît nu mai putea să facă nimic în favoarea amantului său. Să tacă, nu putea, căci vicleanul ciocoi ar fi dus la spătărie pe junele calemgiu şi printr-aceasta ş-ar fi dovedit amorul ei cel tainic; să-l elibereze, nu putea decît printr-o mărturisire care ar fi făcut pe ciocoi stăpîn pe secretele sale. Din aceste două rele Duduca alese pe cel mai mic.“ *(N. Filimon)*

b) „Într-o zi dar, trăgînd cu vasul la coasta unei insule nelocuite din mările Africei, mi se făcu tare dor de a vedea de aproape şi de a pipăi

Scanned with OKEN Scanner

cu piciorul iarba cîmpului. Cerui atunci voie de la căpitanul corăbiei ca să mă dau jos la mal şi să petrec cîteva ore pe uscat. Matrozii, tovarăşii mei, nu prea aveau încredere în acele locuri necunoscute şi abia găsii unul dintr-înşii, un american înalt şi uscat, cu barbă dar fără mustăţi, carele primi să mă însoţească în călătoria mea pedestră." *(Al. Odobescu)*

4. *Adjectivul*

a. *Chestionar:*

Ce exprimă adjectivul? Pe cine determină şi ce rol are în vorbire? Ce sînt locuţiunile adjectivale? De cîte feluri sînt adjectivele după criteriul schimbării formei în vorbire? Dar după terminaţiile genurilor la nominativ singular nearticulat? În cîte categorii se împart adjectivele variabile? Ce forme au la singular şi la plural adjectivele variabile care însoţesc substantive neutre? Ce alternanţe fonetice apar în tema adjectivelor pentru formarea pluralului? Cum se declină adjectivele care urmează după substantive şi cum se declină adjectivele care preced substantivele pe care le determină? Ce arată gradele de comparaţie? Cîte forme are gradul comparativ? Ce poate prezenta adjectivul la gradul comparativ? Ce adverbe sau locuţiuni adverbiale ajută la exprimarea celor trei aspecte ale gradului comparativ? De cîte feluri este gradul superlativ şi ce arată? Cum se formează superlativul absolut? Ce mijloace expresive se mai folosesc pentru redarea superlativului? Ce adjective nu au grade de comparaţie şi de ce? Ce funcţiune sintactică poate avea adjectivul? În ce situaţii îşi poate schimba adjectivul valoarea gramaticală? În ce constă valoarea stilistică a adjectivului? Cum este folosit adjectivul ca mijloc de exprimare artistică. Ce se poate realiza cînd se folosesc adjectivele cu sensul lor figurat?

b. *Exerciţii de recunoaştere, motivare, disociere, caracterizare*

Ex. 205. Identificaţi adjectivele din text şi arătaţi ce exprimă şi ce cuvinte determină:

a) „De pe tavane-ntunecate, / Tăcute lacrimi cad mereu, / Şi parcă tot sporesc din greu / Din mari izvoare depărtate. / Şuviţe tainice de apă / Spre peşteri drum de ani străbat, / Într-una se preling şi sapă / Tavanul şubred şi-nnoptat." *(P. Cerna)*

b) „În străzile goale se surpă bezna deasă, roasă din loc în loc de focul alb al geamlîcurilor de la magazine... Adus de umeri, plecat peste agonisitoarea hranei sale — povară grea scurselor puteri — aşa mergea Dionis. Văpăile albastre ale felinarelor pe sub care trecea, aci mototoleau şi aci deşirau în noroiul trotuarului umbra-i schiloadă, umflată în partea stîngă de harpa ce cocoşa formele paltonului trenţăros." *(G. Galaction)*

c) „Un chiot nesfîrşit dă pădurea. Iarba gălbuie, de toamnă, e udă. Umblu prin iarbă cu picioarele goale. Iarba îmi spală picioarele. Trec cu mîinile prin iarbă. Iarbă îmi spală mîinile. În văzduhul care la început e fumuriu, pe urmă galben, pe urmă albastru, din ce în ce mai albastru, se ridică vioi, umed, soarele..." *(Z. Stancu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 206. Subliniaţi adjectivele din text, indicaţi printr-o săgeată substantivele pe care le determină; arătaţi ce exprimă fiecare adjectiv; analizaţi genul lor, numărul şi cazul adjectivelor:

a) „Fumuri albe se ridică în văzduhul scînteios / Ca înaltele coloane unui templu maiestos / Şi pe ele se aşează bolta cerului senină / Unde luna îşi aprinde farul tainic de lumină." *(V. Alecsandri)*

b) „... treceau uneori luni întregi fără ca să vedem pămîntul cu ochii, ci numai valurile mării jur împrejurul nostru, iar d-asupra capului cerul, cînd albastru şi senin, cînd întunecos şi posomorît." *(Al. Odobescu)*

Ex. 207. Subliniaţi locuţiunile adjectivale din text şi arătaţi ce adjective înlocuiesc:

a) „Mai pune la socoteală că şi Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte şi tîmp în felul său..." „Cu noi şedea şi Bodrîngă, un moşneag fără căpătîi, însă de tot hazul." *(I. Creangă)*

b) „Eu singur le cumpăram cu toptanul, biblioteci risipite ale oamenilor bătrîni, a căror clironomi apoi mi le vindea pe un preţ de nimic. Şi-n asemenea cărţi el răscolea c-un fel de patimă şi-mi cumpăra cele mai obscure şi mai fără de-nţeles." *(M. Eminescu)*

c) „... Cînd ai şti ce oameni de treabă sîntem!..." „... erau unele probleme de călătorii, foarte încurcate, pe care însă tovarăşul meu le dezlega cu o iuţeală şi o îndemînare fără seamăn." „... mă aflam într-o casă de ţară, într-o odaie mare şi curat îmbrăcată..." *(C. Hogaş)*

Ex. 208. Arătaţi care este sensul următoarelor locuţiuni adjectivale: oameni de seamă, oameni cu cap, oameni de caracter, om cu tragere de inimă, om cu voinţă, om cu luare-aminte, oameni tot unul şi unul, lucru de folos, om de nimic, om de nădejde.

Ex. 209. Analizaţi şi subliniaţi cu o linie adjectivele simple şi cu două linii adjectivele compuse; arătaţi ce substantive determină şi explicaţi cum se face acordul:

a) „.... lobodele şi buruienile crescuse mari în tufe negre-verzi..."
„... călugărul nostru trece ca o umbră aspru-zugrăvită prin lungile şi întunecoasele uliţe." „Deodată întunericul dimprejurul lui deveni liniştit, negru-mort, fără sunet şi fără lumină." „Soarele se ridica încet în seninătatea adînc-albastră a cerului..." *(M. Eminescu)*

b) „Cutare erou al lui Rebreanu nu se poate decide dacă trebuie ori nu să dezerteze şi, român fiind, trage în români, fiindcă a jurat credinţă unui imperiu austro-ungar care nu mai există." „... ţăranul are asupra lumii o viziune abstract-economică." „Satira ia proporţii fabulos-burleşti." „În arhitectură, templul extrem-oriental aminteşte prea de aproape geologia şi mineralogia." *(G. Călinescu)*

Ex. 210. Analizaţi substantivele, adjectivele şi locuţiunile adjectivale din text; arătaţi dacă adjectivele sînt articulate şi cum se acordă cu substantivele determinate:

„Acest Atila carele au stătut întîi craiu în Panonia, adecă craiu unguresc, cum şi Mihail Reţie scrie de dînsul, zice că era om ascuţit la minte, în lucrurile oştii foarte păţit şi ştiut, cu inimă mare, vîrtos la trup, a înşela pe vrăşmaşi, hiclean. Portul lui şi în casă cînd era şi în afară cînd eşia, era frumos, luciu şi curat. Purta în cap şi pene de şoim. Şi ca

Scanned with OKEN Scanner

acestea zice și Calimah, în cartea ce face de Atila, că era și nesățios în slavă și în oștiri, căci și mai toate cîte făcea, norocite îi eșiia.“ *(Stolnicul C. Cantacuzino)*

Ex. 211. Scoateți adjectivele invariabile pe o colană, iar cele variabile pe altă coloană; arătați ce exprimă, cîte terminații au cele variabile și cum se acordă cu substantivele pe care le determină.

a) „La așa obraz, așa bici“ *(Folclor).* „Bine-ți șade, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri în halul acesta . . .“ „. . . le ungeam în toată sara cu său amestecat cu muc de lumînare și alună arsă, dar de geaba muncă!“ „Măi! anapădă lucru ș-aista, zic eu înciudat . . .“ „Dac-ar fi pretutindene asemene judecători . . .“ *(I. Creangă)*

Ex. 212. Scoateți substantivele și adjectivele și analizați felul lor, genul, numărul, cazul și funcțiunea sintactică:

a) Alexandru vodă Lăpușneanul dacă au dobîndit scaunul său la Iași și s-au așezat al doilea rînd la domnie, scos-au ceaușu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pîră la craiul leșescu, prohotindu pre vicleniі săi, pre Tomșa și pre soțiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doa-o și pentru multă pîră ce-l pîrîia leșii pentru moartea lui Vișnoveţschi și pentru sluțiia a mulți ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crosițschii, de i-au tăiatu capul Tomșii și lui Moțoc Vornicul și lui Spanciog spătariul și lui Veveriță postelnicul.“ *(Gr. Ureche)*

b) „Pe bănci de lemn, în scunda tavernă mohorîtă, / Unde pătrunde ziua printre ferești murdare, / Pe lîngă mese lunge, stătea posomorîtă / Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită, / Copii săraci și sceptici ai plebei proletare.“ *(M. Eminescu)*

Ex. 213. Scoateți toate adjectivele la singular și formați pluralul lor, arătați terminațiile și alternanțele fonetice.

a) „Ciocoiul este totdeauna și în orice țară un om venal, ipocrit, laș, orgolios, lacom, brutal pînă la barbarie și dotat de o ambițiune nemărginită, care eclată ca o bombă pe dată ce și-a ajuns ținta aspirațiunilor sale . . . Băiatul e înțelept, e procopsit, are inimă bună, dar este ieșit din prostime.“ *(N. Filimon)*

b) „Prea i se făcuse fata fată și nu mai știa ce să facă cu dînsa. Inaltă, lată în umeri, plină, rotundă și cu toate acestea subțirică s-o frîngi din mijloc; iar fața ei ca luna plină, curată ca floarea de cireș și albă de o albeață prin care numai din cînd în cînd străbate, abia văzut, un fel de rumeneală.“ *(I. Slavici)*

Ex. 214. Subliniați cu o linie adjectivele care au grade de comparație și cu două linii pe cele care nu pot avea grade de comparație:

a) Cînd sună miazănoaptea, fețele mesenilor se posomorîră; căci pe miazănoapte călare cu aripi vîntoase, cu fața zbîrcită ca o stîncă puhavă și scobită de pîraie, c-o pădure în loc de păr, urla prin aerul cernit mama pădurilor cea nebună.“ „Trandafirul cel înfocat, crinii de argint, lăcrămioarele sure ca mărgăritarul, mironosițele viorele și florile toate s-adunară vorbind fiecare în mirosul ei și ținură sfat lung cum să fie luminele hainei de mireasă; apoi încredințară taina lor unui curtenitor flutur albastru stropit cu aur.“ *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

b) Scoateţi pe trei coloane diferite adjectivele la cele trei grade de comparaţie; arătaţi ce exprimă şi cum s-au format:

„Iată, în adevăr, ceva cu totul original, cugetai eu.“ „Dimineaţa era rece şi-o pătură groasă de rouă argintie acoperea împrejurimile verzi.“ „Şi o strîngere de mînă verde şi românească se schimbă între amîndoi.“ „O mai frumoasă şi mai desăvîrşită cariatidă nu se putea închipui...“ „... luă harbuzul mai greu decît ea, îl trînti la pămînt de se desfăcu în o sută de bucăţi, luă pe cea mai mare şi prinse a-i roade miezul...“ „Şi Magda era un paiangăn cu gusturi foarte subţiri.“ *(C. Hogaş)*

Ex. 215. Analizaţi adjectivele la gradul comparativ şi arătaţi cei doi termeni ai comparaţiei. Analizaţi adjectivele la gradul superlativ şi arătaţi prin ce mijloace este exprimat acest grad.

a) „— Făt-Frumos! zise Genarul, mult eşti frumos şi mi-e milă de tine.“ „El se reîntoarse şi găsi pe fată iar singură, însă mai palidă şi mai plînsă ea părea şi mai frumoasă.“„ Ea zîmbi cînd se visă atît de frumoasă.“; „... şi tot astfel, dacă închid un ochi, văd mîna mea mai mică decît cu amîndoi. De aş avè trei ochi, aş vedè-o şi mai mare, şi cu cît mai mulţi ochi aş avè, cu atîta lucrurile toate dimprejurul meu ar părè mai mari.“ *(M. Eminescu)*

b) „Se zvonise prin ziare / Că-n Irlanda e-ntr-un sat / Un bărbat grozav de tare.“; „Lordul John e-ntr-o ureche: / Fluieră pe drum şi cîntă / Şi e cel dintîi la trîntă / Şi-i voinic fără pereche / Şi e cel mai tare lord.“; „Numai fata cea mai mică / N-a putut grăbit să-ncuie...“ „El, cel mai drag! El a venit / Dintr-un afund de Răsărit.“ *(G. Coşbuc)*

Ex. 216. Arătaţi care din adjectivele următoare pot avea grade de comparaţie şi care nu pot avea: acru, bun, curat, complet, deplin, egal, endemic, fierbinte, galben, ieftin, întreg, limpede, mort, melancolic, neclar, optim, oral, prematur, principal, propice, psihic, ponderat, pătimaş, reflexiv, ridicol, rotund, scund, sensibil, superior, trist, voinic, viu, vioi, violet.

Ex. 217. Scoateţi toate adjectivele din text şi analizaţi-le complet arătînd felul, genul, numărul, cazul, gradul, funcţia sintactică. Scoateţi şi analizaţi adjectivele care au valoare de substantiv. Scoateţi şi analizaţi adverbele provenite din adjective.

„A, ce vis întîrziat! Stoicea sare de pe ipingea şi înţelege cum că l-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase, izvorîte pe neaşteptate din seninul mînţitor al zilei.“; „M-am păcălit cu socoteala mea: soarele, în loc să-mi ajungă pînă la ochi şi să mă trezească, a tras peste mine ţolul ist greoi şi leorcăit. Ce te faci acum? Sub stejar nu stau, că e rău de trăsnet.“ *(Gala Galaction)*

Ex. 218. Subliniaţi cu o linie adjectivele cu valoare de epitet al substantivului şi cu două linii, pe cele cu valoare de epitet şi al substantivului şi al verbului. Arătaţi ce exprimă epitetele respective:

„Odată cu zăpada mi se părea că se cern pe pămînt fulgi negri, mărunţi, rotunzi, ca dintr-un fum al înaltului necunoscut. Mi se părea că merg mai încet, spre depărtări triste, îngheţate, fără lumină. Mi se înmerg mai încet, spre depărtări triste, înghet

măruntă ca nisipul."; „... ochii lui verzi se deschideau mari, îngroziți pe fața albă ca varul, pe care lucea o pînză de sudoare."; „... scîndura groasă pîrîi ascuțit, plesni, se desprinse; Băieșu o trase spre el, o ridică în stînga; dară înainte de a o repezi, țiganii se traseră sprinteni îndărăt." „Priveam cum rămîn în urmă lanuri singuratice, un sat care părea pustiu în lumina orbitoare a zilei, și mă miram că văd așa de puțini oameni." „În marginea desișurilor negre, Măriuca părea mai înaltă, mai subțire și mai albă..."; „Pădurea era foarte tristă și foarte pustie în jalea ei de toamnă." *(M. Sadoveanu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 219. Exemplificați în propoziții toate felurile de adjective după toate criteriile (invariabile, variabile; cu o terminație, cu două terminații: simple, compuse).

Ex. 220. Dați, în propoziții, șase exemple de locuțiuni adjectivale.

Ex. 221. Construiți propoziții cu locuțiuni adjectivale corespunzătoare adjectivelor: harnic, stăruitor, înțelept, folositor, însemnat. Înlocuiți locuțiunile adjectivale cu adjectivele corespunzătoare: de credință, de vază, cu stare, de nădejde, cu judecată, de caracter.

Ex. 222. Schimbați forma adjectivelor din paranteze acordîndu-le cu substantivele pe care le determină: Cioară (mîndru și flămînd). Barbă (mare), minte n-are. Bogățiile trec, dar faptele (bun) rămîn. Boii (bătrîn) fac brazda (drept). Briciul prea (ager) se știrbă. Bucate (nou) în gură (veche). Copil (cuminte) și drac (mort) n-am văzut. Cu bucățele (mic) se prind pești (mare). Cu cumpăna (drept) dar în mîna (stîng). Cu două bucătărese iese ciorba prea (sărat) sau (nesărat). Friptura (bun) nu se face la fum. (Frumos) poveste, dar (mare) minciună. Merele (putred) strică pe cele (bun).

Ex. 223. Căutați în *România pitorească* de Vlahuță, zece adjective cu valoare de epitet, zece locuțiuni adjectivale și analizați-le.

Ex. 224. Construiți cîte două propoziții cu adjectivele compuse: galben-auriu, științifico-fantastic; gri-argintiu; tehnico-științific.

Ex. 225. Găsiți cîte două adjective cu alternanțe variabile: e — a, e — ea; o — oa.

Ex. 226. Construiți cîte o propoziție cu adjectivele la feminin: sobru, ambiguu, fumuriu, străveziu, secret, grotesc, pitoresc, muntenesc, limpede.

Ex. 227. Formați cîte o propoziție în care să apară la plural adjectivele: grea, biată, brusc, livresc, prompt, rotund, cărunt, frățesc.

Arătați ce alternanțe fonetice s-au produs.

Ex. 228. Declinați în propoziții adjectivele cu substantiv: iarba verde, o casă mare, mîndrul codru, colina cea înaltă, frumosul ideal.

Ex. 229. Puneți adjectivele din paranteze la gradele de comparație corespunzătoare: 1. (bună) băutură este apa de izvor. 2. (frumoși) ghiocei prin mărăcini se culeg. 3. Foamea e (bun) bucătar. 4. (mare) daraua decît ocaua. *(Folclor).* 5. „A! bine că mi-ai venit Făt-Frumos,... ia acum hai la luptă, acu om vede cine-i (tare)!" 6. „Împărate prè luminate din cîte

Scanned with OKEN Scanner

noroace-ai avut, unul a fost (mare) decît toate . . .“ *(M. Eminescu)* 7. „Ba mie nu mi-i foame, a hotărît cu îndîrjire țîțaca Leona ca și cum foamea ar fi fost una dintre (rușinos) însușiri ale pămîntenilor.“ 8. „. . . sora tatei, deși nu putea suferi pe țărani, avea față de unchesul meu o purtare dintre (ciudat)“. 9. „Tu ești (sărac) decît dînsul, căci el are mamă.“ 10. „. . . pește (frumos) decît acela pe care i-l adusesem, rareori a văzut în viața ei.“ 11. „Capturile importante care ne scapă nouă pescarilor iau proporții tot (mare) cu anii și regretul amintirii. *(M. Sadoveanu)*

Ex. 230. Introduceți adjectivele și locuțiunile adjectivale în locul punctelor de suspensie:

1. „Rostește vorbe . . . și va să săvîrșească unele fapte . . .“ 2. „. . . uiți că lumea asta . . . dă societății din care faci parte dumneata pîinea . . .“ 3. „. . . aveam din îmbrăcăminte tocmai ceea ce îi lipsea lui — părți cu totul . . ., fără îndoială.“ 4. „Pentru întîia oară am mîncat cele mai . . . bucate . . .“ 5. „. . . te știu om . . ., dar sîntem trecători, Dumitrie.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 231. Alcătuiți cinci propoziții cu adjective la superlativ care nu pot avea grade de comparație.

Ex. 232. Schimbați forma adjectivelor pentru a se realiza acordul cu substantivul determinat:

1. „Privirile acestea mulțumiră orgoliul husarului (brun, tînăr, frumos), cu mustăcioara (tuns) și cu înfățișarea (încăpățînat).“ 2. „O crimă (monstruos) trebuie să nască o pornire (uriaș) de răzvrătire (universal).“ 3. „Numai în sufletele lor (buimăcit) mai străluiau scîntei (multicolor, mîngîitor) . . .“ 4. „Apoi, peste un minut se auziră bubuituri (des, înăbușit, depărtat)“. 5. „În paturile (curat), cei doi ofițeri, în halaturi (cenușiu), stăteau lungiți, cu ochii în tavanul înalt.“ *(Liviu Rebreanu).* 6. „O plasă de stuh ca o aripă (uriaș) plesni pe Lepădatu.“ 7. „Și parcă i se puse un abur pe ochi (albastru).“ 8. „Stăpînul zăcea la pămînt și avea o față (mînios și aspru).“ 9. „. . . trebuia să fac pregătiri (mare) de învățătură.“ 10. „. . . pe sub pînza (curat) a cerului, treceau pîlcuri de nori (alb), ca niște zăpezi (călător) . . .“. 11. „Avea niște ochi (foarte neliniștit) șerpoaica aceea de fată.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 233. Dați cîte un exemplu în propoziții pentru fiecare procedeu de formare a gradelor comparativ și superlativ.

Ex. 234. Întocmiți o descriere în care să folosiți cel puțin 10 adjective la gradul superlativ exprimat prin cît mai felurite mijloace. Subliniați-le și analizați-le.

Ex. 235. Construiți cîte două propoziții în care adjectivele *harnic, voinic, leneș* să aibă valoare de adjectiv și apoi de substantiv. Analizați funcțiunea lor sintactică.

Ex. 236. Găsiți trei adjective cu care să întocmiți propoziții în care să devină adverbe; analizați valoarea lor.

Ex. 237. Alcătuiți o compunere despre pădure toamna și folosiți adjectivul cu valoare de epitete și cu funcții sintactice diferite.

Scanned with OKEN Scanner

5. *Pronumele*

a. *Chestionar:*

— Ce raport există între pronume şi substantiv? De cîte feluri este pronumele după rolul pe care îl poate avea în vorbire? În ce situaţii unele pronume pot deveni adjective pronominale? Ce desemnează pronumele personal? Care sînt formele pronumelui personal, după persoană, gen, număr şi caz? De ce la persoana I şi a II-a nu sînt forme pentru cazul genitiv, iar la persoana a III-a nu sînt pentru vocativ? Care sînt formele accentuate şi cele neaccentuate în dativ şi acuzativ? Ce este dativul posesiv? Ce este dativul etic? Ce rol au reluarea şi anticiparea complementului direct, indirect şi a completivelor directe şi indirecte printr-un pronume neaccentuat? Ce fel de pronume sînt „dînsul, dînsa"? Care sînt formele şi rolul pronumelui de politeţe? Care sînt funcţiunile sintactice ale pronumelui personal? Care este rolul pronumelui reflexiv? Ce forme proprii şi ce forme împrumutate are pronumele reflexiv? Care sînt regulile de întrebuinţare a formelor accentuate şi neaccentuate ale pronumelui reflexiv (locul lor faţă de verb, condiţiile în care se folosesc independente sau legate de cuvintele alăturate)? Care este funcţia sintactică a pronumelui reflexiv? Ce rol are pronumele de întărire? Care sînt formele pronumelui de întărire şi cum se acordă cu substantivul sau pronumele pe care îl determină? Ce rol are pronumele posesiv? Ce deosebire este între pronumele posesiv şi adjectivul posesiv? Care sînt formele pronumelui posesiv şi cum se acordă cu obiectul posedat? Ce valori are adjectivul posesiv? Care sînt funcţiile sintactice şi stilistice ale pronumelui posesiv? Ce rol au pronumele şi adjectivul demonstrativ? Care sînt formele pronumelui demonstrativ? De cîte feluri sînt? Ce funcţii sintactice au pronumele şi adjectivul demonstrativ? Ce rol are pronumele relativ? Ce rol are pronumele interogativ? Ce deosebiri sînt între ele? Cum se face acordul pronumelui interogativ cu substantivul căruia îi ţine locul? Cum se declină pronumele interogativ-relativ? Ce funcţii are pronumele şi adjectivul pronominal interogativ-relativ? Ce rol are pronumele nehotărît? Ce forme au pronumele şi adjectivul pronominal nehotărît? Ce funcţii au acestea? Care sînt formele pronumelui şi adjectivului pronominal negativ? Ce rol au şi ce funcţii sintactice pot avea acestea? Care sînt valorile stilistice ale pronumelor şi adjectivelor pronominale?

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, caracterizare şi disociere*

Ex. 238. Identificaţi pronumele din textele următoare. Stabiliţi felul şi arătaţi rolul lor în vorbire:

a) „— Să mă încred în voi? zice Lăpuşneanul înţelegînd planul lui. Pe semne gîndeşti că eu nu ştiu zicătoarea moldovenească: Lupul părul schimbă, iar năravul ba? Pe semne nu vă cunosc eu şi pre tine mai vîrtos? Nu ştiu că, fiind mai mare peste oştile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? . . . învechit în zile rele deprins a te ciocoi pe la toţi domnii, ai vîndut pe Despot, m-ai vîndut şi pre mine, vei vinde şi pe Tomşa; spu-

Scanned with OKEN Scanner

ne-mi n-aș fi un nătărău de frunte cînd m-aș încrede în tine? Eu te iert însă c-ai îndrăznit a crede că mă vei înșela și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău; te voi cruța căci îmi ești trebuitor ca să mă mai ușurez de blăstemurile norodului. Sînt alți trîntori de care trebuie curățat stupul." *(C. Negruzzi)*

b) „Iară pre Ștefan-vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mînăstire în Putna, care era de dînsul zidită. Atîta jale era, de plîngea toți ca după un părinte al său, că cunoșteа toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui pînă astăzi îi zic Sfîntul Ștefan-vodă, nu pentru suflet, ce este în mîna lui dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni nici mai nainte nici după aceea l-au ajuns." *(Gr. Ureche)*

Ex. 239. Subliniați cu o linie pronumele, iar cu două linii adjectivele pronominale; arătați felul și rolul lor în propoziție:

a) „Și eu am despre oamenii aceștia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeași părere despre ei și mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaște oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc... Văzu că Bălcescu îl privește încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decît capete de fir care se încurcă apoi." *(Camil Petrescu)*

b) „Fiecine cum e vrerea, despre fete seamă deie-și / Dar ea seamănă celora îndrăgiți de singuri ei-și / Și Narcis văzîndu-și fața în oglinda sa, izvorul, / Singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul. / Și de s-ar putea pe dînsa cineva ca să o prindă, / Cînd cu ochii mari, sălbatici se privește în oglindă, / Subțiindu-și gura mică și chemîndu-se pe nume / Și fiindu-și sie dragă cum nu-i este nime-n lume, / Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă / Cum că ea-frumoasa fată-a ghicit că e frumoasă." *(M. Eminescu)*

Ex. 240. Scoateți pronumele personale din textele de mai jos și analizați-le, arătînd persoana, genul, numărul și cazul:

„Grăia și ursul, mormăind. Nu știu ce spunea. Vine la brad și prinde să-l scuture. Scutură tu, că nici nu-mi pasă, zic eu. Dar pe urmă am văzut că el nu scutura. El se suia în brădui. Să știi dumneata că ursul se suie în brad ca și omul. Însă eu, atuncea, nu știam. Credeam că stă jos și scutură. Cînd numai ce-l văd sub picioarele mele. Pînă atunci tăcusem și mă strînsesem ghem și vorbeam eu singur în gînd cu mine și cu dînsul. Tăcuse și el. Cînd am văzut că vrea să mă apuce cu laba, mi-a venit așa o spaimă de la dumnezeu și am răcnit din rărunchi cît am putut eu de tare." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 241. Găsiți și analizați pronumele personal de persoana a III-a; explicați avantajul folosirii diferitelor forme ale acestei persoane:

a) „Ș-atuncea i-a repezit Aron lui Stroie buzduganul persienesc în chip de diavol cu coarne ascuțite. Orheianu din zbor l-a prins de coadă, și a împuns cu el în piept pe tatăl tău; apoi l-a trăsnit în frunte de trei ori de l-a sîngerat, și iar l-a împuns cu coarnele ascuțite în lumina ochilor, și iar l-a bătut cu măciuca în moalele capului." *(M. Sadoveanu)*

b) „După ce se uscă scrierea prin puțin nisip pus peste dînsa, el strînse biletul în două și-l dete în mîna lui Dinu; acesta îl citi, făcu o temenea

sau compliment otoman şi sculîndu-se în picioare, se îndreptă către o masă. Deschise un mic sipet de lemn de chiparos şi scoase dintr-însul pitacul de orînduire învestit cu subscrierea şi sigilul domnesc; apoi după ce trecu într-însul numele noului ispravnic, i-l dete în mînă zicîndu-i:

— Slujbă pentru slujbă!" *(N. Filimon)*

Ex. 242. Subliniaţi cu o linie formele accentuate şi cu două linii formele neaccentuate ale pronumelui personal. Indicaţi — în paranteză — în dreptul fiecărui pronume, persoana, numărul, cazul. Explicaţi oral ortografia acestor forme şi funcţia sintactică a lor:

a) „— Lasă pe mine, cucoane Alecake, tocmai dumitale să nu-ţi fac şi eu atîta hatîr; trimite-mi-l că ţi-l fac îndată, îi răspunde Buzoianu. A doua zi, bărbierul marelui ministru se prezintă, zicîndu-i pe un ton măreţ:

— Viu din partea cuconului Alecake pentru treaba de care ţi-a vorbit. D-abia zice, şi boierul Buzoianu, nici una, nici două, îl ia de spate şi-l dă în brînci pe uşă afară . . ." *(I. Ghica)*

b) „Atunci îl îmbrăţişă groaza, din ce în ce mai stins şi mai sălbatic, îngheţîndu-i sîngele. Şi în vreme ce groaza îl tortura, mintea lui căuta să o alunge . . . cu „dezgustul" de viaţa aceasta pe care el însuşi, conştiinţa lui împăcată a azvîrlit-o . . . numai groaza rămînea sfidătoare, stăpînitoare, şoptindu-i în suflet un singur cuvînt, în faţa căruia se sfarmă tot: moartea . . . Îi venea să plîngă mereu şi nu putea." *(L. Rebreanu)*

Ex. 243. Găsiţi formele pronumelui personal în dativ şi explicaţi în ce scop sînt folosite.

a) „Foaie verde trei dudăi, / Sărmanii bieţii flăcăi, / Cum mi-i strînge de pe văi, / Cu primari, cu vătăjei, / Şi mi-i duce dinapoi / Ca pe-un tamaşlic de boi, / Şi mi-i vîră prin odăi, / Şi mi-i tunde ca pe oi." *(Folclor)*

b) „Văzînd ea că nu dau răspuns de nicăieri, lasă toate la pămînt şi se ia după mine la baltă, unde ştia că mă duc; şi cînd colo mă vede tologit cu pielea goală, cît mi ţi-i gliganul." *(I. Creangă)*

Ex. 244. Scoateţi pronumele personale pe coloane diferite după cazul în care sînt; explicaţi valoarea celor din cazul dativ şi acuzativ:

a) „Şi luîndu-mi rămas bun de la părinţi, am purces cu bunicul spre Pipirig. Şi din sus de Vînători, cum treceam peste apa Neamţului, mi-au alunecat ciubotele şi am căzut în Ozana cît mi ţi-i băietul!

— Şi scroabele ieste ale voastre îs pocite, zise el . . . şi iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuseră bocnă." *(I. Creangă)*

b) „Adormi-vom, troieni-va / Teiul floarea-i peste noi . . ."

„Peste albele izvoare / Luna bate printre ramuri. / Împrejuru-ne s-adună / Ale curţii mîndre neamuri." *(M. Eminescu)*

c) „Am pus-o de mămăligă, zise moş Vasile scărpinîndu-se în cap. Dă pom, Toadere, să săltăm grinzile." *(Al. Vlahuţă)*

Ex. 245. Scoateţi pronumele de politeţe şi analizaţi-le; arătaţi funcţiunea lor sintactică, cum sînt formate şi cum se pot scrie prescurtat:

a) „I pak spui domniei-tale ca mai marele miu, de ce am înţăles eu, eu spui domniei-tale, iară domnia-ta eşti înţălept; şi aceste cuvinte să ţii domnia-ta la tine, să nu ştie umini mulţi." *(Scrisoarea lui Neacşu)*

b) „Da' ce fel de oameni vă sînt domniilor-voastre cu priinţă? a întrebat Iorgu Samson.

Scanned with OKEN Scanner

— Apoi, creştin bun, nouă nu ne sînt cu priinţă trîntorii şi şchiopii de la domnie. Dacă boierul dumitale mazîl e încleştat de curtea lui vodă, acesta, carele asupreşte acuma ţara Moldovei, ne-om lipsi de bunătatea domniei sale. Cu toate acestea mai marele nostru are nevoie de popas şi de milă. Noi ştim că boierul dumitale e socrul acelei Iude blestemate, cu numele Irimia.

— Apoi dumneavoastră veţi fi ştiind . . . *(M. Sadoveanu)*

c) „Duduia Lizuca nu-i spune lui Patrocle „tu", căci e mai bătrîn şi-l stimează; nici „dumneata", cuvînt rece care pune distanţă; şi nici ceremonialul „d-voastră". Ea îi spune „mata", cuvînt care arată perfect sentimentele ei pentru dînsul." *(G. Ibrăileanu)*

Ex. 246. Identificaţi şi analizaţi pronumele de întărire, arătînd persoana, numărul, genul, valoarea morfologică şi funcţia sintactică. Stabiliţi ce părţi de vorbire însoţesc.

a) „Fie-vă, copii, aminte / Că Europa însăşi simte / În ce cale aţi intrat." *(V. Cîrlova)*

b) „Acuma vă invităm a lua înşivă colecţiunea cîntecelor poporane, publicată de marele nostru Alecsandri, şi de a reciti în ea toate doinele contra aşa-numiţilor ciocoi . . ." *(B. P. Haşdeu)*

c) „Sărmanii mei desagi! . . . Ei înşişi erau flămînzi şi costelivi, ei înşişi aveau coapsele deşelate şi pîntecele lipit de spete." *(C. Hogaş)*

Ex. 247. Scoateţi pronumele personale propriu-zise, pronumele de politeţe şi cele de întărire şi analizaţi-le; arătaţi ce funcţii sintactice au în propoziţii. Se poate folosi următoarea schemă:

Pronumele	Persoana	Numărul	Forma	Funcţiunea sintactică	Observaţii

a) „Cu greu, zic, foarte-mi iaste, de vreme ce nu aflu eu pînă acum, măcar cît am ostenit, cît am cercat, cît am întrebat şi de ştiuţi şi de bătrîni domiriţi şi înţelepţi şi în tot chipul m-am trudit şi printr-alte părţi şi cu cheltuială am nevoit, ca doar aş fi aflat vreun istoric carele şi de ţara aceasta, de începătura ei şi de lăcuitorii ei şi domnitorii ei, carii cît şi cum s-au purtat şi de obiceiurile lor şi de legile ei şi de altele multe ce într-însa să vor fi aflat, carele să scrie pe amăruntul toate şi cu deadinsul, precum de alte ţări fac şi scriu pe larg toate." *(Stolnicul C. Cantacuzino)*

b) „— Nu ştiţi d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb aista. Pînă l-am dat la brazdă, mi-am stupit sufletul cu dînsul. Numai eu îi vin de hac. Vorba ceea: frica păzeşte bostănăria. Alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap-Alb, cît îi lumea şi pămîntul. Ce te potriveşti moşule? Cum văd eu, dumneata prea intri în voia supuşilor. De aceea nu-ţi dau cerbii pietre scumpe şi urşii salate. Mie unuia ştiu că nu-mi suflă nimeni în borş; cînd văd că mîţa face mărazuri, ţ-o strîng de coadă, de mănîncă şi mere pădureţe, căci n-are încotro . . . Dacă ţi-a ajuta dumnezeu să mă rînduieşti mai degrabă în locul dumitale, îi vedea, moşule dragă, ce prefacere are să ieie împărăţia . . ." *(I. Creangă)*

Ex. 248. Identificaţi şi analizaţi pronumele reflexive. Arătaţi ce deosebire este între pronumele personal şi cel reflexiv:

Scanned with OKEN Scanner

a) „Eu atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte! Mă abat pe la tei, cu gînd să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dînsa; nu numai decît pentru pupat, ci pentru că mă scula mama în toate zilele cu noaptea-n cap din pricina ei. Și cum ajung în dreptul teiului, pun demîncarea jos, în cărare pe muchea dealului, mă sui încetișor în teiul care te adormea de mirosul floarei, bag mîna încetișor în scorbură, unde știam, și, norocul meu! ... găbuiesc pupăza pe ouă, și zic plin de mulțămire: taci leliță, că te-am căptușit eu ...“ *(I. Creangă)*

b) „Matei se uită la unchiul său, preocupat de gînduri, conu Dinu adăugă:

— Ar fi bine să-ți iei o căciulă. Matei dete din cap, zîmbind.

— Da, da, trebuie să te faci ca noi, om al nevoii. Să te îmbraci de ploaie, să te îmbraci de soare și să-ți oțelești sufletul în necazuri, ca să știi pune preț pe bunurile vieții. Sus inima! că ești tînăr și te așteaptă norocul ... Ei! ... Dă-mi anii tăi și-ți dau tot ...“ *(D. Zamfirescu)*

Ex. 249. Scoateți pe două coloane pronumele reflexive propriu-zise și cele provenite din pronumele personale. Analizați pronumele reflexive arătînd dacă sînt accentuate sau neaccentuate, dacă sînt legate sau independente, cazul lor și funcțiunea sintactică.

a) „La o cotitură se-ntîlnesc cu un șir de care foarte împovărate:

— Dați-vă-n lături, mă! strigă țiganul țanțoș. Dați-vă-n lături să treacă boierul!

— Dați-vă, voi — răspunde un țăran — că nu sînteți împărați.

— Trage-le, mă! zice boierul.

Țiganul, nici una, nici două, șart! cu gîrbaciul în om. Sar oamenii cu toții, și țin-te nene.“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Vrabie gospodină, tu te simți fericită că ți-ai asigurat un apartament și că ai cumpărat lemne pentru iarnă. Acum poate să viscolească, ți-ai zis. Tu o să stai la cald, ascunsă după coșul bucătăriei.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 250. Identificați pronumele posesive și explicați ce arată fiecare; căutați și notați în paranteze substantivele care denumesc obiectul posedat și posesorul, adică substantivele al căror loc îl țin pronumele posesive din text:

a) „... Țineți minte cuvintele lui Ștefan care v-a fost baci pînă la adînci bătrînețe ... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și a urmașilor urmașilor voștri, în veacul vecilor ...“ *(B. Delavrancea)*

b) „Dacia“, afară de compunerile originale a redacției și a conlucrătorilor săi, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebite jurnaluri românești, în carele, ca într-o oglindă se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fiștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său.“ *(M. Kogălniceanu)*

Ex. 251. Subliniați cu o linie pronumele posesive, iar cu două linii adjectivele posesive; arătați ce rol au fiecare; indicați substantivele determinate de adjectivele posesive și arătați cum se face acordul:

Scanned with OKEN Scanner

a) „E calu meu, și n-așteptа / De două ori să-ți spun! / Al tău? Acel care-l crescu / Iubindu-l, cine-i: eu ori tu? / De dreapta cui ascultă el, / Din leu turbat făcîndu-l miel? / Al tău? O, pașă, nu!“ *(G. Coșbuc)*

b) „Mihnea se văzu deodată năpustit de toată curtea și de toată oștirea sa, singur cu ai săi și cu cîteva bătrîne slugi părintești... În zadar se otărea împotriva răstriștii și căta în capul său înfierbîntat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas.“ *(Al. Odobescu)*

c) „Alexandru-vodă, dacă s-au curățat de toată grija din afară și-au adus pe doamnă-sa, pe Roxanda și fiii săi din țara muntenească, au vrut să se curățească și de vrăjmașii săi cei din casă.“ *(Gr. Ureche)*

d) „Ce spui tu, străine? Ștefan e departe; / Brațul său în taberi mii de morți împarte. / Eu sînt a sa mumă; el e fiul meu. / De ești tu acela, nu-ți sînt mumă eu! / Însă dacă cerul vrînd să-ngreueze / Anii vieții mele și să mă-ntristeze, / Nobilul său suflet astfel l-a schimbat; / Dacă tu ești Ștefan cu adevărat, / Apoi tu aice fără biruință / Nu poți ca să intri cu a mea voință.“ *(D. Bolintineanu)*

Ex. 252. Scoateți pronumele personale și analizați-le. Pe altă coloană scoateți adjectivele și arătați cum se face acordul, precum și ortografia lor.

a) „Ipate se trezește într-o zi cu socru-său că vine și-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale. Chirică trage pe stăpînul său la o parte și-i zice:

— Stăpîne, lasă să se ducă numai nevasta dumitale cu copilul...

Ipate, deprins a asculta pe Chirică, zice socru-său:

— Tată, am multe trebi pe capul meu... Nevastă-mea însă poate să meargă...“ *(I. Creangă)*

b) „Fericit acel ce calcă tirania sub picioare! / Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind. / Fericit, măreț acela care sub un falnic soare / Pentru Patria sa moare / Nemurirea moștenind.“ *(V. Alecsandri)*

c) „Bogza trecu femeii baltagul prin latura mesei. Femeia își chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghiță, ia vezi și tu. Pare-mi-se că tot așa-i și-al tău. Numai că al tău abia a ieșit din foc și de sub ciocan.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 253. Identificați pronumele și adjectivele demonstrative și arătați deosebirea dintre ele:

a) „Așadară, după legea aceasta, fiecare țăran are partea sa stărită de arătură, de fîneață și de pășune; în adevăr, el nu e proprietar asupra acestora... el nu poate înstrăina acest pămînt. Afară de acestea, fiecare țăran are pentru locuința sa o îngrăditură de 360 de stînjeni quadrați... Acesta este regimul de față... oricum ar fi, aceasta e un progres... E oare de folos țăranului de a schimba soarta lui de uzufructuar sau de posesor cu aceea de proprietar? Dar mai întîi care va fi chipul de răscumpărare adoptat de această lege?...“*(M. Kogălniceanu)*

b) „Simți cum, în această noapte, imaginația lui primește de la realitatea din afară un imbold uriaș și începe să crească, purtîndu-l spre o nouă reprezentare monumentală și grandioasă a lumii. Treptat, din cele mai mari adîncimi ale acestei gigantice imagini, omul începu să

Scanned with OKEN Scanner

se desprindă. El era acela care crease, de la început pînă la sfîrşit această spumă de diamante pe umerii continentelor.“ *(Geo Bogza)*

Ex. 254. Analizaţi pronumele demonstrative, arătînd felul, genul, numărul, cazul şi funcţiunea sintactică:

a) „Dar bun pocinog a mai fost ş-aista, zicem noi, oprindu-ne în răscrucile drumului, din mijlocul satului, aproape de biserică. Încă una de aestea şi ne scot oamenii din sat afară, ca pe nişte lăieşi.“ *(I. Creangă)*

b) „Gheorghiţă, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag este scris sînge şi acesta-i omul care a lovit pe tată-tău.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Aceasta este într-adevăr o revoluţie privind viaţa întregului popor. Pentru acest scop, socialismul înalţă baraje şi construieşte hidrocentrale.“ *(Geo Bogza)*

Ex. 255. Scoateţi pronumele şi adjectivele demonstrative şi analizaţi-le potrivit schemei:

Pronumele demonstrativ	Adjectiv demonstrativ	Ce arată (aprop. sau depărtare)	Forma simplă compusă	Genul	Numărul	Cazul	Funcţiunea sintactică

a) „Poezia cea adevărată este aceea care vorbeşte inimii iar nu fanteziei numai. Natura va fi totdeauna aceeaşi şi fenomenurile aceleaşi, aceiaşi meteori, aceleaşi cîmpii florate, acelaşi cer înstelat, aceeaşi lună, acelaşi soare, aceiaşi munţi şi mări, aceleaşi valuri.“ *(C. Bolliac)*

b) „— Uite, domnule Bălcescu, aş vrea să ştiu un lucru. Şi eu am despre oamenii aceştia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeaşi părere despre ei şi mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaşte oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc... Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor şi al faptelor... Aş zice ierarhia acestor tîlcuri.“ *(Camil Petrescu)*

c) „Am cunoscut ce nu vor mai cunoaşte / Aceia ce în urma mea s-or naşte, / Părtaşi n-au fost la anii noştri maşteri / Dar bucuria-acestei mîndre naşteri / Ni-i dată nouă, celora de azi — / Ea şterge multe urme de necaz.“ *(M. Beniuc)*

Ex. 256. Identificaţi şi subliniaţi cu o linie pronumele relative, cu două linii pronumele interogative şi cu trei linii adjectivele pronominale interogativ-relative.

a) „Dar pe mire cum îl cheamă, / Cine-i el şi-al cui? / N-auzişi de sturz, bag' samă! / Pîn' şi împăratul ştie. / Şi-i bogat? Ce-i pe cîmpie, / Tot ce vezi, i-al lui!“ *(G. Coşbuc)*

b) „— Ce cereai în petiţie?
— Nu ceream nimic.
— Cum?
— Nu era petiţia mea.
— Da' a cui?
— A unui prieten.
— Care preten?
— Unul Ghiţă Vasilescu.“ *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 257. Analizaţi pronumele interogativ-relative arătînd felul, genul, numărul, cazul şi funcţiunea sintactică a fiecăruia.

a) „Gloria-i o închipuire ce o mie de neghiobi / Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic / Ce-o beşică e de spumă, într-un secol de nimic. / Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea? Un lanţ / Ce se-mparte cu frăţie între doi şi trei amanţi / Ce? Să-ngîni pe coradă dulce, că de voie te-ai adaos / În cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos?“ *(M. Eminescu)*

b) „— Mamiţoo! mam'maree! tantii!

— Ce e? Ce e? sar cocoanele.

— Să oprească! ... Mi-a zburat pălăria! să oprească! Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vază cine s-a suit de la staţia din urmă ... Goe începe să urle ... În sfîrşit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat de pălărie! ... Ce-o să facă d. Goe la Bucureşti cu capul gol? ... s-ar întreba oricine, care nu ştie cîtă grijă are mam'mare şi cîtă prevedere.“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 258. Găsiţi şi analizaţi adjectivele pronominale interogativ-relative, arătînd felul fiecăruia, genul, numărul, cazul, substantivul pe care îl însoţesc şi cum s-a făcut acordul lor cu substantivele determinate:

a) „Mai lesne pot să număr pe degetele mele / Cîţi sfinţi avem pe lună şi cîte versuri rele, / Decît să bag de seamă ce carte nu e dată / A cui este mai mică şi cine o să bată.“ *(Gr. Alexandrescu)*

b) „Şi mai cu seamă, care român nu şi-a dorit patria cu lacrimi, cînd s-a găsit în străinătate? ...

Care cuvînt din limba noastră poate arăta o icoană mai luminoasă de iuţeala calului şi de repeziciunea fugăi lui, decît limpezimea văilor? Poezia românilor este o comoară nesfîrşită de frumuseţi originale care oglindesc geniul poporului.“ *(V. Alecsandri)*

Ex. 259. Găsiţi pronumele şi adjectivele pronominale interogativ-relative şi caracterizaţi-le, arătînd pe cine determină, felul, forma şi funcţiunea sintactică a lor.

a) „În cele din urmă, după ce au pus pe jarul din vatră un buştean care începe să fumege încet, păstorii se pregătesc să doarmă. Ei se culcă pe scurtele laviţe, neocupînd din vastitatea munţilor decît jumătate din spaţiul de care ar fi avut nevoie.“ *(Geo Bogza)*

b) „Auzind toate acestea, Mihnea trimise să adune în grabă boierii la sfat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care să pribegise peste noapte, care că de cu seară plecase să întîmpine pe turci la Bucureşti. Tocmai atunci să strîngă în curtea palatului prima oştire ce se afla aşezătoare la Argeş.“ *(Al. Odobescu)*

Ex. 260. Identificaţi şi subliniaţi cu o linie pronumele nehotărîte, iar cu două linii adjectivele nehotărîte.

a) „Aciasta încă vă rugăm să luaţi aminte, că rumânii nu grăiescu în toate ţările într-un chip, încă nici într-o ţară toţi într-un chip. Pentru aceia cu nevoie poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăind un lucru unii într-un chip, alţii într-altu chip ...“ *(Simion Ştefan)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „. . .Măgulit e fiecare
Că n-ai fost mai mult ca dînsul. Şi prostaticele nări
Şi le îmflă orişicine în savante adunări
Cînd de tine se vorbeşte. S-a-nţeles de mai nainte
C-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.
Astfel încăput pe mîna a oricui te va drege,
Rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înţelege . . .“
(M. Eminescu)

c) „Ştia fiecare floare . . . şi aproape vedea crescînd orice tulpină din grădina lui. Urmărea cu ochii lui rotunzi toate vietăţile din ogradă.“ *(Em. Gîrleanu)*

Ex. 261. Scoateţi pronumele nehotărîte şi arătaţi din ce sînt formate, în ce caz sînt şi ce funcţie sintactică au. Pe altă coloană scoateţi adjectivele pronominale nehotărîte şi arătaţi ce substantive determină şi ce funcţie sintactică au.

a) „El (Coşbuc) se bucura la sibieni de multe simpatii, şi toţi se băteau pe el să-l aibă la masă. El le făgăduia tuturora că are să vie, dar numai rar se nimerea să se ţie de vorbă. De cele mai multe ori se încurca fie în lectură, fie în discuţiuni şi era prea tîrziu cînd îşi aducea aminte că are să se ducă să ia masa la cutare sau cutare.“ *(I. Slavici)*

b) „Agricultorii aveau nevoie de unelte, meşteşugarii de materii prime; şi unora şi altora le erau necesare diverse produse pe care nu puteau să le obţină singuri.“ *(H. Daicoviciu)*

Ex. 262. Identificaţi pronumele negativ şi arătaţi ce rol are în propoziţie. Subliniaţi cu două linii adjectivele pronominale negative:

a) „Cred că nu e nici unul dintre dumneavoastră care să fi făcut voiajul Dunării şi să nu se fi mirat ca mine de sălbatica frumuseţe a malurilor acestui rîu.“ *(V. Alecsandri)*

b) „Pe zi ce trecea, slăbea mai tare; se silea să ţie într-însul tot ce-i fulgera prin minte, să nu mai spuie nimănui nimic.“ *(Em. Gîrleanu)*

c) „Cîmpia părea fără margini. Totul dormea. Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas.“ *(M. Preda)*

Ex. 263. Analizaţi pronumele negative şi arătaţi în ce fel de propoziţii apar:

a) „. . . într-o noapte au ieşit cu toţii la sat, la Cucuteni şi de acolo au poruncit lui Ştefan-vodă, cu bine să iasă din scaun, că nu poate nime a suferi domnia lui, cu atîte vărsări de sînge.“ *(M. Costin)*

b) „. . . iară de la Duca-vodă cel Bătrîn înainte pînă unde s-a vede la domnia lui Ion-vodă Mavrocordat nici de pre un izvod a nimărui, de am scris singur dintr-a mea ştiinţă, cît s-au tîmplat de au fost în viaţa mea.“ *(I. Neculce)*

c) „— Apoi vezi — grăi Ghiţă răspicat şi aspru — dacă mă uit în toate părţile, nu văd pe nimeni şi stau singur aici în pustietate. Am doi cîini minunaţi, cum ziceai, şi tot aţi venit trei inşi fără de veste şi fără ştirea nimănui.“ *(I. Slavici)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 264. Analizaţi în scris toate pronumele şi adjectivele pronominale după următoarea schemă:

Pronumele sau adj. pronominal	Felul pron. sau adj. pronom.	Persoana	Numărul	Genul	Cazul	Funcţiunea sintactică

a) „Ei, mîine mă pot pomeni c-am rămas singur cu foarfecele astea, dacă cumva voi fi dat şi eu afară! ... Asta-i gazetă de partid, tinere! Care poate, profită cît e la putere, pe urmă ... Dar tu nu-ţi face inimă rea, puiule! ... Tu mai eşti asigurat cîteva luni, întîmplător. Pînă atunci ai vreme suficientă să te aranjezi ...

Redacţia începu apoi să se populeze. Fiecare nou sosit aducea cîte o veste, toate care de care mai rele. Că răscoala s-a întins în judeţul cutare, că ţăranii au ucis în cutare regiune atîţia arendaşi sau moşieri ...“ *(L. Rebreanu)*

b) „El (Eminescu) era însă lipsit cu desăvîrşire de ceea ce în viaţa de toate zilele se numeşte egoism, nu trăia prin sine şi pentru sine, ci trăia prin lumea în care-şi petrecea viaţa, şi pentru ea. Trebuinţele, suferinţele şi durerile, întocmai ca şi mulţumirile lui individuale, erau pentru dînsul lucruri nebăgate-n seamă. Ceea ce-l atingea pe el erau trebuinţele, suferinţele, durerile şi totdeauna rarele bucurii ale altora. De aceea, zicea el, că sînt multe dureri şi puţine plăceri — nu pentru el, ci pentru lumea oglindită în sufletul lui. Nu l-au înţeles şi nu sînt în stare să-i pătrundă firea cei ce iau scrierile lui drept manifestare a fiinţei lui individuale.“ *(I. Slavici)*

c) „Cam a treia zi, aducîndu-şi aminte că mai are şi alte daraveri în Bucureşti, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei ... Sărmana! părăsită de bărbat, trăia acum la tată-său, la hangiul ... Acolo, găsind-o după ce i-a sărutat mîna, i-a zis:

— Uite, cucoană; eu mă ştiu dator lui Kir Ianulea cu o sută de galbeni, ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră şi ţi-am adus datoria ... Poftim!“ *(I. L. Caragiale)*

c. *Exerciţii cu caracter creator* (de exemplificare, de modificare şi de completare)

Ex. 265. Daţi, în propoziţii, cîte două exemple de pronume personal pentru fiecare persoană, la ambele numere.

Ex. 266. Alcătuiţi cîte două propoziţii cu formele neaccentuate ale pronumelui personal de persoana a II-a (singular şi plural) iar alte două propoziţii cu formele neaccentuate ale pronumelui personal de persoana a III-a (masculin şi feminin — singular şi plural). Explicaţi oral ortografia acestor forme.

Ex. 267. Daţi, în propoziţii, trei exemple de forme neaccentuate intercalate, legate de verbe la moduri diferite.

Ex. 268. Declinaţi în propoziţii pronumele de politeţe: dumneata, dumnealui.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 269. Daţi cîte un exemplu de pronume personal cu funcţiunea de atribut, complement indirect şi complement circumstanţial de loc.

Ex. 270. a) Daţi cîte un exemplu în propoziţii de dativ etic, de plural al modestiei şi de plural al autorului.

b) Căutaţi în poeziile lui Eminescu forme de dativ posesiv şi explicaţi valoarea lor stilistică.

Ex. 271. Construiţi cîte două propoziţii în care pronumele „tu" şi „voi" să fie la nominativ şi la vocativ; arătaţi ce funcţie sintactică au.

Ex. 272. Căutaţi cîte două expresii populare şi locuţiuni verbale în care pronumele „o" să aibă valoare neutră.

Ex. 273. Construiţi cîte două propoziţii în care pronumele *„lui"*, *„ei"*, *„lor"*, să fie la cazul genitiv şi la cazul dativ. Arătaţi ce cuvinte determină şi ce funcţie sintactică au.

Ex. 274. Completaţi locurile libere cu pronumele „i" plus formele verbului auxiliar *„a"*, *„au"*, sau cu verbul *„ia"*, *„iau"*.

a) „Un general în faţa cărùia tremurau regimentele, trecînd pe lîngă dînsul, . . . strîns mîna, l-a întrebat cum îl cheamă şi . . . zis: „Bravo, Iţic! . . . scris nevestei sale toate acestea, încît femeia s-a speriat şi . . . trimis o carte poştală rugîndu-l frumos să-şi mai astîmpere vitejia, c-o să-i rămîie copiii pe drumuri." *(L. Rebreanu)*

b) „Cu cele cîteva mii de franci ce . . . mai rămas, s-a hotărît să . . . în arendă moşia statului, Drugăneşti!" *(I. A. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 275. a) Alcătuiţi două propoziţii în care pronumele „dînsul" să fie la nominativ sau acuzativ plural, iar pronumele „dînsa" la dativ singular.

b) Construiţi cîte două propoziţii în care să se afle pronumele „însul" şi „însa", precedate de prepoziţiile: dintru, întru.

Ex. 276. Căutaţi în schiţele lui I. L. Caragiale, fragmente în care apar pronumele de politeţe şi înlocuiţi-le cu formele prescurtate.

Ex. 277. Înlocuiţi punctele cu pronumele de întărire corespunzătoare substantivelor şi pronumelor personale.

a) „Eminescu nu s-a plîns niciodată de jignirile ce i s-au adus lui . . . ci de faptele prin care contemporanii săi îşi făceau unii altora nesuferită viaţa." *(I. Slavici)*

b) „. . . îl vedem dînd ţapilor sălbatici, cu . . . mîna sa cei dintîi muguri. Sărmanii mei desagi! Ei . . . erau flămînzi şi costelivi, ei . . . aveau coapsele deşelate şi pîntecele lipit de spete." *(C. Hogaş)*

c) Profesorul . . . mi-a dat cartea. Eu . . . am fost la el. L-au părăsit . . . prietenii lui. S-a demascat el . . . Pe ele le-am chemat. Am stat de vorbă cu ei . . .

Ex. 278. Alcătuiţi o compunere despre mamă în care să folosiţi forme neaccentuate ale pronumelui personal şi forme ale pronumelui de întărire.

Ex. 279. Completaţi locurile libere cu pronumele reflexive, explicaţi de ce s-au scris cu linioară sau fără şi ce funcţie sintactică au.

a) „Cît au de luptat cu iarna în mijlocul căreia . . . ridică ei ostroavele acestea de flori şi roşii! Simţi asta, în primul rînd, din grija cu

Scanned with OKEN Scanner

care... controlează și... repară din vreme pereții și acoperișurile din sticlă." *(Tr. Coșovei)*

b) „Copilăria mea pierdută / De mult, prin rariștea de tei, / ... a dus cu rîsul ei năvalnic, / ... au dus și lacrimile ei. / Pe semne lacrimile mele / Acuma-n suflet se cobor, / Și-mpotmolindu-...-n adîncuri / ... sap-acolo taina lor." *(O. Goga)*

Ex. 280. Construiți fraze în care să se folosească conjuncțiile: *și, de, să, că,* urmate de pronumele reflexiv — *și.*

Ex. 281. Dați, în propoziții, cîte un exemplu pentru fiecare fel de pronume posesiv; iar cîte un exemplu în care să aibă adjectivul posesiv înaintea substantivului; explicați acordul.

Ex. 282. Completați punctele cu pronumele sau adjectivul posesiv corespunzător și explicați deosebirea dintre ele:

a) „Era odată un împărat puternic și avea pe lîngă palaturile... o grădină frumoasă." *(P. Ispirescu)*

b) „Veniră din susul rîului fîlfîind rar din aripile... ascuțite și doi pescărușî albi." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 283. Construiți cîte o propoziție în care să se afle un substantiv care denumește posesorul și două sau mai multe care denumesc obiecte posedate. Folosiți adjectivele posesive: *său, sa, săi, sale* și pronumele personal *lui, ei.* Subliniați cu o linie adjectivele pronominale posesive și cu două linii pronumele personal.

Ex. 284. Alcătuiți propoziții care să conțină pronume sau adjective demonstrative de apropiere, de depărtare și de identitate, pentru genuri și numere diferite.

Ex. 285. Dați, în propoziții, trei exemple de adjective pronominale așezate înaintea substantivelor determinate și trei după substantive; analizați-le și arătați deosebirea dintre ele.

Ex. 286. Declinați în propoziții, la singular și la plural, pronumele și adjectivele demonstrative: același, aceeași, aceiași.

Ex. 287. Înlocuiți punctele cu adjectivele demonstrative și arătați cum se acordă cu substantivele determinate.

a) „Ne lăsăm pe pîrîul Cerbului în... tăietură de maluri,... pămînt uscat, plesnit în toate părțile." *(Al. Vlahuță)*

b) „Natura va fi totdeauna aceeași,... meteori,... cîmpii înflorite,... cer înstelat,... lună,... soare,... munți și mări,... valuri." *(C. Bolliac)*

Ex. 288. Construiți cîte două propoziții în care să se afle substantivele „poezie" și „operă" la genitiv sau dativ singular precedate de adjective demonstrative, apoi urmate de adjective demonstrative.

Arătați cum se face acordul.

Ex. 289. Completați locurile libere cu adjectivul demonstrativ de depărtare și cu cel de identitate la nominativ sau la acuzativ plural. Arătați cum se face acordul:

a) Scriitorii..., copiii..., călătorii..., florile..., cărțile...

b) ... scriitori, ... copii, ... călători, ... flori, ... cărți.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 290. Daţi, în propoziţie, cîte două exemple pentru fiecare fel de pronume relativ-interogativ. Declinaţi în propoziţii pronumele „care".

Ex. 291. Construiţi trei fraze în care a doua propoziţie să fie introdusă prin pronumele relativ „care" la genitiv, urmărind acordul cu substantivul determinat.

Ex. 292. Înlocuiţi substantivele şi pronumele subliniate cu pronumele relativ „care" la cazul genitiv şi subliniaţi substantivul cu care se acordă:

a) „... sfînt ni-i rîul acesta cu apa învolburată şi cu nisip de aur, — în undele *lui* s-au oglindit lucitoarele scuturi cu cei doi prunci care sug la lupoaică..."; „În faţa otelului e un ostrov; în mijlocul *ostrovului* e o bisericuţă veche, zidită de Ion Neagoe Voivod pe la începutul veacului al şaisprezecelea... În stînga se deschid luminişuri — din pragul *lor* cătăm în larg, spre miazăzi." *(Al. Vlahuţă)*

Ex. 293. Construiţi cîte trei fraze cu propoziţii subordonate introduse prin pronumele relativ „care" la cazul dativ şi la acuzativ cu prepoziţia *pe*.

Ex. 294. Completaţi locurile libere cu grupurile *ce-l, ce-i, ce-a* sau *cel, cei, cea*. Analizaţi-le.

a) „Pe cei... văzuseră şi grăiseră cu el, îi socoteam pe atunci... mai fericiţi oameni de pe pămînt." *(M. Sadoveanu)*

b) „Spuneţi-mi... dreptatea?... tari se îngrădiră / Cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi... / Zdrobiţi orînduiala... crudă şi nedreaptă, / Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!" *(M. Eminescu)*

Ex. 295. a) Declinaţi, în propoziţii, pronumele: careva, cineva, ceva.

b) Declinaţi, în propoziţii, la singular şi la plural, masculin şi feminin, pronumele *vreunul*.

c) Declinaţi, în propoziţii, pronumele *altul, toţi*, la masculin şi feminin.

Ex. 296. Daţi cîte două exemple în propoziţii în care pronumele nehotărîte *fiecare, oricare, vreunul, cîtva*, să fie folosite la cazurile dativ, acuzativ, la singular şi plural.

Ex. 297. Daţi cîte un exemplu în propoziţii în care pronumele nehotărît *orice, oricît, atît, cutare*, să fie folosite la cazul nominativ şi la genitiv singular.

Ex. 298. Formaţi trei propoziţii în care adjectivul negativ *nici* o să apară la cazuri şi numere diferite.

Ex. 299. Construiţi cîte o propoziţie cu pronumele *nici unul, ceva, mai-ceva*.

Ex. 300. Alcătuiţi două propoziţii în care cuvîntul *nimic* să aibă o dată valoare de pronume negativ, iar a doua oară, valoare de substantiv.

Ex. 301. Alcătuiţi o compunere despre o întîmplare din viaţă folosind toate felurile de pronume şi adjective pronominale. Faceţi analiza lor morfologică şi sintactică.

Scanned with OKEN Scanner

6. *Numeralul*

a. *Chestionar:*

Ce raport există între numeral și substantiv? Ce poate exprima numeralul? De cîte feluri sînt numeralele? Ce arată numeralele cardinale? De cîte feluri sînt numeralele cardinale? Din ce sînt alcătuite numeralele propriu-zise compuse? Cum se declină numeralele cardinale? Ce valori mai pot avea numeralele cardinale? Ce sînt numeralele colective și cum se formează? Ce arată și la ce se folosesc numeralele fracționare? Cum se formează numeralele multiplicative? Ce exprimă numeralele distributive? Ce arată și cum se formează numeralele adverbiale? Ce sînt numeralele ordinale și cum se formează? Cum se declină numeralele ordinale? Ce probleme de ortografie ridică numeralele ordinale? Ce funcții sintactice pot avea numeralele în propoziții?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, grupare, motivare și disociere*

Ex. 302. Identificați numeralele și stabiliți felurile lor:

a) „Acesta mai mult de zece găini, doi cucoși, doi miei și un dulău, altceva după sufletul lui nu avea." *(D. Cantemir)*

b) „O societate filarmonică se înființă. Fondatorii ei fuseseră: I. E. Rădulescu, I. Cîmpineanu și C. Aristia. Cel dintîi contribuia cu doi galbeni pe lună; cel de-al doilea, cu patru galbeni pe lună; iar Aristia cu un galben pe lună și îndatorirea de a da lecțiuni cîte șase ore pe fiecare zi." *(N. Filimon)*

Ex. 303. Subliniați numeralele, arătați felul lor, pe cine determină și ce exprimă fiecare.

a) „Opt zile înainte de sfînta Marie, Budulea Taichii, dus pe gînduri precum era, a rupt în patru o jumătate de coală de hîrtie, apoi a cocoloșit cele patru bucăți în palmă și, ridicîndu-se de la masă, le-a băgat în buzunar. A treia zi, în sfîrșit, el a rupt în patru o bucată de hîrtie cu desăvîrșire albă și n-a cocoloșit decît pe una din cele patru bucăți, lăsînd pe celelalte trei pe masa consistorială." *(I. Slavici)*

b) „Dar șapte turci pe el săriră, / Și șapte săbii-l loviră, / Și-al optulea, un turc bărbos, / Izbi turbat de sus în jos." *(G. Coșbuc)*

Ex. 304. Găsiți numeralele cardinale; subliniați cu o linie pe cele simple și cu două linii pe cele compuse; arătați din ce sînt formate numeralele compuse:

a) „Cică era odată o babă și un moșneag, moșneagul de o sută de ani și baba de nouăzeci . . ." *(I. L. Caragiale)*

b) „Cam strîmtă! e destul de comodă: doi metri cincizeci pe trei treizeci. Două odăi de dormit. Nici un perete neperforat. Doi au cîte două ferestre; alții doi cîte o ușă . . . " *(I. L. Caragiale)*

Ex. 305. Subliniați numeralele și arătați care sînt întrebuințate cu valoare adjectivală și care ca substantive:

a) „Patrusprezece și cu patru fac optsprezece, de două ori optsprezece fac treizeci și șase: trei mii și șase sute lei. Frumoși bani! . . . El

Scanned with OKEN Scanner

puse la o parte trei hîrtii de cîte o mie, numără la altă parte șaizeci și opt de hîrtii de cîte o sută, dar teancul hîrtiilor de douăzeci îl lăsa în portofel. El îi mai dete și celelalte două mii. La asta nu se așteptase domnișoara Lina. Trei mii de lei erau mult pentru o singură zi.“ *(I. Slavici)*

b) „La o petrecere, se aflau unsprezece comeseni. Unul din ei, om în toată firea, își scăpă sub masă inelul și se aplecă să-l caute. Pînă să-l găsească, îi vine în minte să numere picioarele celor care stăteau pe scaune. Numără nouăsprezece. Face socoteala. Au rămas pe scaune zece oameni; ar trebui să fie sub masă douăzeci de picioare. Lipsește un picior. Cum se face asta? Își găsește inelul, se ridică, numără zece, afară de el. Toți șed cuviincios la locurile lor; numănuia nu-i lipsește un picior. Atunci de ce a numărat nouăsprezece?“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 306. Scoateți numeralele cardinale și colective. Arătați din ce sînt formate și funcțiile lor în propoziție.

a) „Mă uit. Doi bărbați din convoi au îngenunchiat în noroi... Se-nchină și se roagă la soldați... Amîndurora le-au crescut mari, bărbile.“ *(Z. Stancu)*

b) „Se aprindeau focurile, în timp ce străji călări se vedeau tipărindu-se pe cer către tuspatru zările.“ *(E. Camilar)*

c) „Călcau toți prin noroiul drumului, plescăind agale, supărați cîteșitrei, tăcuți, cu gîndurile aiurea.“ *(M. Preda)*

Ex. 307. Găsiți numeralele fracționare; analizați-le și arătați cum s-au format.

a) „Dreptul de proprietate... se întemeiază... pe legea ce dă în posesia lui două a treia din domeniul fiecărui proprietar... *(N. Bălcescu)*

b) „Ceata fugarilor scăzuse la mai puțin de o treime.“ *(L. Rebreanu)*

c) „Nu vrei cumva să înfrunți cu o miime / De glas subțirel — uriașa cîntare — / Cînd cîntecul ăsta e cînt de mulțumire / Crescînd pretutindeni în lumea cea mare?“ *(N. Cassian)*

Ex. 308. Subliniați numeralele multiplicative și arătați cum sînt construite, ce valoare morfologică și ce funcțiune sintactică au.

a) „Cu o putere îndoită, cu brațe de fier o smuci pe babă de mijloc și o băgă în pămînt pînă-n gît.“ *(M. Eminescu)*

b) „Ipate se imbogățise însutit și înmiit de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul.“ *(I. Creangă)*

c) „Această reformă socială, ce poporul avu, este oare dreaptă? Este folositoare? Este putincioasă?

Intreit caracter ce se cere la orice nouă reformă.“ *(N. Bălcescu)*

Ex. 309. Găsiți numeralele distributive și arătați cum sînt construite și ce funcție sintactică îndeplinesc.

a) „S-au întors unii oameni, care fuseseră purtați pe la orașe, legați cu mîinile de spate de prăjini-cîte opt, cîte zece, cîte doisprezece de o prăjină. *(Z. Stancu)*

b) „Cîte un stol pleca din rînduri... și desfăcîndu-se din stoluri, cîte două-trei călătoare se opreau grăbite pe cuib, vorbeau din gura cuibului cu cineva dinlăuntru și se întorceau să dea stolului știri. *(T. Arghezi)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Pe urmă, şapte zile de-a rîndul, a ouat cîte un ou, în tot şapte ouă mici ca nişte cofeturi şi a început să le clocească." *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 310. Subliniaţi numeralele adverbiale, indicaţi verbul sau adjectivul determinat; arătaţi cum sînt formate şi ce funcţie sintactică au.

a) „Le-a scris o dată, le-a scris de două ori, de zece, de o sută de ori şi cu atît mai bine înţelegea că se poate să înţeleagă şi altul ceea ce scrie . . ." *(I. Slavici)*

b) „Lui nu i-ar fura o băşică cu zece mii de galbeni, ci l-ar fura de zece mii de ori . . . În zece galbeni este inima lui de zece ori; într-o sută inima lui de o sută de ori, într-o mie inima lui de o mie de ori." *(B. Şt. Delavrancea)*

Ex. 311. Găsiţi numeralele ordinale, arătaţi cum sînt formate şi ce funcţie sintactică îndeplinesc.

a) „Iuga ridică arma la ochi după primele cuvinte. Răsunară două detunături . . . atît de apropiate parcă a doua ar fi fost ecoul celei dintîi." *(L. Rebreanu)*

b) „Iar marţi des-dimineaţă puse tarniţele şi desagii pe cai şi legîndu-l frumuşel cu căpăstrul, pe cel de-al doilea de coada celui dintîi, pe cel de-al treilea de coada celui de-al doilea, pe cel de-al patrulea de coada celui de al treilea cum îi leagă muntenii, a zis . . ." — Ei, mă Ştefane şi Smărănducă, mai rămîneţi cu sănătate, că eu m-am dusu-m-am." *(I. Creangă)*

Ex. 312. Scoateţi toate numeralele şi arătaţi felul lor şi funcţiile sintactice pe care le au:

a) „Amîndoi începură să izbească tăcuţi şi nu se opriră decît după un timp îndelungat. În amîndouă părţile făcuseră în salcîm cîte o tăietură adîncă şi albă . . . Cu toate că pătrunseră în el adînc, din amîndouă părţile, copacul stătea drept şi liniştit . . . Deodată, nişte aripi fîlfîiră undeva într-un pom şi încă o dată un cocoş cîntă prelung. Cînd sfîrşi, în clipa următoare satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfîrşită de glasurile celorlalţi cocoşi." *(M. Preda)*

b) „S-a trezit fecioară tînără, cu nouă răutăţi în trupul ei, şi-a trimis sfînta Duminică nouă şerpi buni în ajutorul nostru. A venit un şarpe şi a înghiţit o răutate şi au rămas opt răutăţi. Şi a venit alt şarpe şi a înghiţit o răutate şi au rămas şapte răutăţi. A venit al treilea înghiţind o răutate şi au rămas şase răutăţi. A venit al patrulea — şi au rămas cinci răutăţi. A venit al cincilea — şi au rămas răutăţile numai patru; pe urmă au rămas trei şi după aceea două." *(M. Sadoveanu)*

c) „Şi mănîncă ei la un loc tustrei, pînă ce gătesc de mîncat toate cele cinci pîini . . . După ce au mîntuit de mîncat, călătorul străin scoate cinci lei din pungă şi-i dă celui ce avusese trei pîini, zicînd:

— Primiţi . . . această mică mulţumită de la mine . . . Veţi cinsti mai încolo cîte un pahar de vin sau veţi face cu banii ce veţi pofti . . . Cei doi nu prea voiau să primească, dar după multă stăruinţă din partea celui de-al treilea au primit." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciţii cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare compunere)

Ex. 313. a) Daţi cîte trei exemple, în propoziţii, pentru fiecare fel de numeral învăţat; explicaţi ce rol are şi cum s-a format fiecare.

b) Daţi trei exemple, în propoziţii, de numerale colective cu valoare de adjective.

c) Formaţi patru propoziţii în care să apară cîte un numeral colectiv cu valoare substantivală.

d) Daţi două exemple de numerale fracţionare, două de numerale multiplicative, trei de numerale distributive, cinci de numerale adverbiale, toate în scurte propoziţii; arătaţi funcţiunea sintactică a fiecăruia.

e) Daţi, în propoziţii, trei exemple de numerale ordinale cu valoare substantivală.

f) Alcătuiţi şase exemple, în propoziţii, de numerale ordinale cu valoare de adjectiv; arătaţi cum sînt formate şi ce funcţie sintactică au.

Ex. 314. a) Declinaţi în propoziţii numeralele: amîndoi, întîia, cel de-al treilea, cea de-a cincea.

b) Scrieţi numeralele cardinale de la unsprezece la treizeci şi explicaţi cum s-au format.

Ex. 315. a) Construiţi patru propoziţii în care să folosiţi numerale care exprimă aproximaţia (formate din alăturarea următoarelor numerale: şase-şapte; saisprezece-şaptesprezece; şaptesprezece-optsprezece).

b) Alcătuiţi două propoziţii cu numeralul *amîndoi* în cazul genitiv şi dativ.

Ex. 316. Construiţi cîte o propoziţie în care numeralele: *împătrit, înşeptit, înmiit* să aibă valoare adjectivală şi alte propoziţii în care să aibă valoarea adverbială. Arătaţi substantivele sau verbele determinate şi analizaţi-le.

b) Alcătuiţi propoziţii în care să se afle numerale distributive cu valoare adjectivală; arătaţi pe cine determină şi ce funcţie sintactică au.

c) Construiţi cîte două propoziţii în care să se afle numeralul adverbial *o dată* şi adverbul *odată* (cu sensul de odinioară). Analizaţi deosebirea dintre ele.

Ex. 317. a) Formaţi numerale ordinale de la următoarele numerale cardinale: cinci, şase, şapte, zece, optsprezece, douăzeci şi trei. Arătaţi din ce se compun numeralele ordinale pentru masculin şi pentru feminin.

b) Alcătuiţi propoziţii în care numeralele *al cincilea* şi *al şaptelea* să fie la genitiv, cu funcţie de atribut genitival, iar alte exemple în care să aibă funcţie de nume predicativ.

c) Formaţi cîte o propoziţie în care numeralele *întîia* şi *prima* să se afle înaintea unor substantive la cazul genitiv şi apoi la dativ singular.

Ex. 318. Arătaţi deosebirea dintre numeralul adverbial *o dată* şi adverbul *odată:*

a) „O dată, de două ori, de zece ori, de nenumărate ori ridicai dealul cu cîrdul de copii . . .“ *(M. Sadoveanu)*

b) „A fost odată un om care toată viaţa lui nu s-a putut potrivi cu lumea — un om sucit.“ *(I. L. Caragiale)*

— Alcătuiţi trei exemple asemănătoare şi explicaţi deosebirea.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 319. Completați locurile libere cu numeralele *întîia* sau *prima* și alcătuiți propoziții; explicați ortografia numeralelor și funcția lor: al . . . clase; al . . . . poieni; a . . . . coline; a . . . zile; ale . . . . opere.

Ex. 320. Alcătuiți o scurtă compunere despre primăvară în care să folosiți numeralele *întîiul* și *prima* împreună cu substantivele *ghiocel* și *viorele* la diferite cazuri și numere.

Ex. 321. Intocmiți o compunere despre o zi pe stadion în care să folosiți toate felurile de numerale. Subliniați-le și analizați-le complet.

7. *Verbul*

a. *Chestionar:*

Cum se poate defini verbul? Ce sînt locuțiunile verbale? Din ce se compun? Ce sînt verbele auxiliare? Prin ce se caracterizează verbele auxiliare? Ce sînt verbele auxiliare de modalitate și care sînt trăsăturile lor caracteristice? Ce sînt verbele predicative și prin ce se deosebesc de cele nepredicative? În ce constă caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor? Care sînt categoriile gramaticale ale verbului? Ce sînt diatezele? Ce arată diateza activă? Ce valori pot avea verbele la diateza pasivă? Ce valori pot avea verbele la diateza reflexivă? Ce este pasivul reflexiv? Ce este eventivul? Ce este modul? Care sînt modurile personale și ce arată fiecare? Ce arată prezumtivul? Care sînt modurile nepersonale ți ce arată fiecare? Ce sînt timpurile verbului? Care sînt timpurile de bază? Ce forme are timpul trecut? Ce forme are timpul viitor? Ce arată fiecare? Ce timpuri are fiecare mod? Cum se formează timpurile compuse? Cum distingem persoana și numărul verbului? Ce este conjugarea? Cîte conjugări sînt în limba română. Ce sînt verbele regulate? Cum se conjugă acestea? Ce sînt verbele neregulate? Cum se conjugă? Care sînt principalele verbe neregulate? Ce sînt verbele defective? Cum se conjugă? Ce sînt verbele unipersonale și impersonale? Cum se conjugă? Ce valori gramaticale pot avea verbele la diferite moduri? Ce funcții sintactice pot avea verbele la diferite moduri? Ce funcții sintactice pot avea verbele la diferite timpuri? Ce valori stilistice pot avea verbele în anumite construcții?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, grupare, motivare, disociere*

Ex. 322. Identificați verbele din textele următoare; arătați ce exprimă fiecare:

a) „— Cine șade-n curțile aste?

—Ia niște voinici cari a luat niște fete de-mpărat, care le luase smeii.

— Da'cum trăiesc ei, pe care fete o luat?

— Cel mare a luat pe fata cea mare, cel mijlociu pe cea mică.

— Da'cea mijlocie?

— Aia a pus-o de păzește găinăria.

— Da tu a cui ești?

— Mama-mi spune că-s a lui Călin Nebunul, cine-a mai fi și acel.“ *(M. Eminescu)*

b) „Moromete luase în glumă nu numai temerea Catrinei în privința casei dar și visurile ei înspăimîntătoare . . . Intîmplările care avură loc

Scanned with OKEN Scanner

după aceea în familie nu-l tulburară însă pe Moromete în aceeaşi măsură. Numai una din ele, care avu loc într-o iarnă puţin timp după ce familia scăpă de datorii prin legea conversiunii, îl făcură să înţeleagă că e totuşi primejdios şi pentru el să nu ia seama la copii.“ *(M. Preda)*

Ex. 323. Subliniaţi cu o linie verbele şi cu două linii locuţiunile verbale; arătaţi din ce sînt formate locuţiunile şi cu ce verbe pot fi înlocuite:

a) „Ipate cu un gînd să se ducă . . . şi cu zece nu. În sfîrşit îşi ia el inima în dinţi şi se duce la curte să vadă ce are să fie; şi cum ajunge se înfăţişează înaintea boierului şi zice:

— Să nu vă supăraţi, cucoane! Nu cumva aveţi trebuinţă de secerători? *(I. Creangă)*

b) „Nici nu-l băgasem în seamă pînă atunci, dar el toată vremea stătuse acolo cu noi, şi tăcuse. Tăcuse şi-şi văzuse de vin, şi abia acuma îi venise gust de vorbă şi chef . . .

— . . . Dar eu rîd, căci mi-am adus aminte de-un prieten, carele mi-a spus că, dac-oi trece pe la Hanu-Ancuţei, să beau o oală de vin, să beau două, pîn-ce-oi vedea tulbure şi să nu spun la nimeni ce i s-a întîmplat lui într-o vreme pe locurile acestea. Mi-a povestit cîte a pătimit. Dar pot spune că . . . nu-mi aduce decît cu greu aminte de-o întîmplare ca aceea.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „George se temea să nu înceapă iar o încăierare, şi de cîteva ori căută privirile lui Jurca; acesta stătea de vorbă cu Ardeleanu, apoi, întorcîndu-se spre Mohai, îi spuse să facă rost cum o putea de o masă mai mare, de pe care să se poată vorbi.“ *(T. Popovici)*

Ex. 324. Subliniaţi cu o linie verbele predicative, iar cu două linii verbele nepredicative; arătaţi la verbele nepredicative cu ce părţi de vorbire formează predicatul:

a) „Deci dulăul atîta era de bun păzitoriu şi atîta de tare în giur împregiurul casei străjuitoriul, cît nici frunza de vînt să se dătească şi el asupra sunetului să nu năvrăpască cu putinţă nu era.“ *(D. Cantemir)*.

b) „Doamna care-l asculta cu plăcere şi rîdea mult la acele povestiri, îi zice:

— Să vii să mănînci în toate zilele cu noi!

Apoi, întorcîndu-se către vodă, cu un ton poruncitor:

— Numeşte-l poet al curţii.

. . . Mai tîrziu a fost numit director de departament.“ *(I. Slavici)*

c) „În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe faţa apei sclipesc ici, sfărîmături de oglinzi, colo, plăci de oţel; . . . În nuferi, ca-n nişte potire plutitoare, curg raze de auz.“ *(Em. Gîrleanu)*

Ex. 325. Găsiţi verbele auxiliare din textele de mai jos şi arătaţi felul lor; arătaţi cînd sînt verbe de sine stătătoare:

a) „. . . de unde sînt veniţi strămoşii lor pre aceste locuri, sub ce nume au fost întîi la descălecatul lor şi de cînd s-au osebit şi au luat numele cesta de acum moldovan şi muntean, în ce parte de lume este Moldova, hotarele ei pe unde au fost întîi, ce limbă ţin şi pînă acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pre acest pămînt şi sub ce nume, scot la ştirea tuturor cari vor avea să ştie neamul ţărilor acestora.“ *(M. Costin)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „. . . du-te la tătă-tău și cere să-ți deie calul, armele și hainele cu care a fost el mire, și atunci ai să te poți duce unde n-au putut merge frații tăi; pentru că ție a fost scris de sus să-ți fie dată această cinste. Tată-tău s-a împotrivi și n-a vrea să te lase, dar tu stăruiește pe lîngă dînsul cu rugăminte, că ai să-l îndupleci. Hainele despre care ți-am vorbit sînt vechi și ponosite și armele ruginite . . .“ *(I. Creangă)*

Ex. 326. Găsiți verbele semiauxiliare de mod și de aspect și arătați ce deosebire este între acestea și celelalte verbe;

a) „Smaranda era bolnavă și împovărată de copii . . .

De vreme ce (Ion) putea să iasă popă mai curînd nu era de gîndit că cineva . . ., iar fi dat glas să stea opt ani la seminar.“ *(G. Călinescu)*

b) „Aici ai să-ți petreci tu veacul, măi Colțun — am zis eu; iar cățelandrul a prins a sări în jurul meu lătrînd cu bucurie.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Peste un ceas începem să urcăm dealul Colibași.“ *(A. Vlahuță)*

d) „. . . Să știi de la mine că atunci o nație se apropie de moarte cînd începe a fi surdă la glasul libertății.“ *(V. Alecsandri)*

e) „— A început să mă asculte pînă era să cadă noaptea.
— Stînca sta să cadă peste colibă.
— El poate să vină din clipă în clipă.
— Trebuia să scrie o carte urgentă
— Cîte am putut vedea în lumea asta.“

Ex. 327. Subliniați cu o linie verbele tranzitive, iar cu două linii verbele intranzitive; arătați deosebirea dintre ele și funcțiile sintactice:

a) „Mai trudit-am încă că doar din hrisoavele domnilor ce sînt pre la boierime și pre la mănăstiri date și la sate, cîte am putut vedea, să poci scoate ceva, ca să știm măcar dintr-acelea, într-însele să vede a zice ceva, dînd pricinile pentru ce sînt date acele hrisoave, adecăte au sînt pentru că au duruit domnii destoinicilor și bunilor slugi ocine, sau altcevași pentru vredniciia și mari slujbe ce vor fi făcut domniei și țării dăruindu-le, acolo povestea spune. Așa și în cele ce dau la mănăstiri hrisoave, cînd fac mănăstirea, direpț ce o fac și cine o face, acolo spuind ca o istorie, vestește lucrurile.“ *(Stolnicul C. Cantacuzino)*

b) Soarele lumina nesfîrșirile albe și tremurătoare, zăpada parcă era stropită cu pietricele sparte, ale căror fețe scînteiau de-ți luau ochii, jucînd ca apele încrețite în talazuri mărunte. Pe alocuri, deasupra zăpezii, se isca, zburlit, vîrful negru și uscat al unui măceș care nu înflorise în primăvară și care nu purta, ca în alte toamne și în alte ierni, mărgele tari și roșii de-a lungul ramurilor. Gerul ne pișca obrazul și ne mușca sfîrcurile urechilor.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 328. Scoateți verbele și grupați-le pe diateze; arătați cum sînt formate cele la diateza pasivă și reflexivă.

a) „Oamenii s-au bulucit așa de tare în jurul lui, încît abia își puteau trage sufletul. Nechifor Căliman, starostele, era cunoscut om al lui Vodă. Fusese cunoscut slujitor și al răposatului Bogdan-Vodă. Era un moșneag uscat și dîrz . . . Avea semn domnesc la căciulă și în mîna dreaptă toiag cu toporișțe. Cînd grăia, își cîrnea oarecum nasul și ochii într-o parte. Obrazu-i spînatic, păscut ca de gîște, era încrețit și boțit cruciș și curmeziș.

Scanned with OKEN Scanner

Avea ani șaptezeci, cu toate acestea părul îi era încă negru. Numai sprînceana stîngă îi era cărunțită. Acolo avusese, într-o întîmplare veche, lovitură de fier.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Este ceasul nălucirii: un mormînt se desvăleşte.
O fantomă-ncoronată din el iese . . . o zăresc . . .
Iese . . . vine către ţărmuri . . . stă . . . în preajma ei priveşte . . .
Rîul înapoi se trage . . . munţii vîrful îşi clătesc.
Ascultaţi . . .! marea fantomă face semn . . . dă o poruncă . . .
Oştiri, valuri fără număr împrejuru-i înviez . . .
Glasul ei se-ntinde, creşte, repetat din stîncă-n stîncă
Transilvania-l aude, ungurii se înarmez.
Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute,
Şi puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuţi mari, fapte cumplite îţi sînt ţie cunoscute,
Cine oar'poate să fie omul care te-a-ngrozit?“

(Gr. Alexandrescu)

Ex. 329. Analizaţi verbele la diateza reflexivă şi arătaţi diferitele valori ale reflexivului după context:

a) „Inainte, spre răsărit, cerul se dogoreşte de bătaia unei flăcări; o pulbere fină de aur se ridică din spatele codrului şi se-mprăştie-n sus ca şi cum ar sufla-o gura unui vulcan. Cîţiva nori zgrunţuroşi, ce plutesc în albastrul cerului, prind a se rumeni pe margini.“ *(A. Vlahuţă)*

b) „Atunci, ieşind şi Greuceanu de sub pod, îi zise:

— Deh! zmeule viteaz, vino să ne batem; în săbii să ne tăiem, în suliţi să ne lovim, ori în luptă să ne luptăm?

Sări zmeul şi se luară la bătaie; în săbii să bătură şi se rupseră săbiile; în suliţi se loviră ce se loviră şi se rupseră sulițele, apoi se luară la luptă. Se zguduiau unul pe altul de se cutremura pămîntul. Şi se luptară şi se luptară pînă ce ajunse vremea la nămiezi . . .“ *(P. Ispirescu)*

c) „Biserica-n ruină / Stă cuvioasă, tristă, pustie şi bătrînă, / Şi prin ferestre sparte, prin uşi ţiuie vîntul / Se pare că vrăjeşte-şi că-i auzi cuvîntul.“ *(M. Eminescu)*

d) „A noastre inimi îşi jurau
Credinţă pe toţi vecii
Cînd pe cărări se scuturau
De floare liliecii.“

(M. Eminescu)

Ex. 330. Scoateţi verbele din text şi grupaţi-le pe cele două feluri de moduri; arătaţi la ce mod sînt şi ce exprimă fiecare:

a) „Pînă să-mi vin în fire din surprinderea năprasnică, iepurele a fost la zece şi cinsprezece paşi. Cum am făcut, nu ştiu. Am tras la întîmplare. Am văzut sbaterea dihaniei în păiuş. M-am repezit. Aş putea spune că lupta mea a fost eroică, pînă ce am putut stăpîni un iepuroi ca acela. Se apăra zvîrcolindu-se. M-am pus asupră-i, imobilizîndu-l. Cînd am dat un strigăt, mehăind înfricoşat, am sărit în picioare, cu părul vîlvoi şi cu inima bătînd. El a început a se sbate şi a sălta iar, fără noimă. În sfîrşit. După destule peripeţii, care, trebuie să mărturisesc, nu făceau onoare tagmei, am

Scanned with OKEN Scanner

fost stăpîn pe leşul celui mai mare iepure pe care l-am dobîndit în cariera mea.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Sosind la locul unde trebuia să primească moartea, gîndea cu satîrul în mînă, cu inima crudă, cu ochii sîngeroşi, se apropie de osîndit, dar cînd aţinti privirea asupra jertfei sale, cînd văzu acel trup măreţ, acea căutătură sălbatecă şi înfiorătoare, un tremur groaznic îl apucă; ridică sabia, voieşte a izbi, dar mîna-i cade, puterile-i slăbesc, groaza îl stăpîneşte şi, trîntind la pămînt satîrul fuge printre mulţimea adunată împrejur, strigînd în gura mare că el nu îndrăzneşte a ucide pe acest om.“ *(N. Bălcescu)*

Ex. 331. Analizaţi verbele arătînd modul şi diateza fiecăruia.

a) — Trebuie să-mi trimeată nişte franci!

— Nu pricep! . . .

— N-am acuma să-i dau ăluia cu foncirea!

— Ei şi!

— Dă-mi patru mii de franci să-i dau la foncire şi cînd îmi trimite fi-meu, ţi-i dau îndărăt . . .

Aristide se hotărî repede:

— Mi-am închipuit eu cînd te-am văzut, de ce-ai venit, Moromete, spuse el devenind din nou vesel. Bine, atunci rămînem înţeleşi: îţi dau. Şi se ridică de la birou:

Prietenii mei îi împrumut cu plăcere.“ *(M. Preda)*

b) „Liniştea singurătăţii cuprinsese din temei toate celea. Intunericul se coborîse din fundul depărtărilor, parcă s-ar fi deschis zăgazurile vremilor trecute, şi haosul ar fi inundat lumea. Rar cîte un zgomot din sat venea să tulbure paşnica tăcere a cîmpului. Un cîine lătra în somn, înăbuşit, or un buhai mugea cu glas adînc; cucuvele de baltă ţipau cîteodată în marginea trestiilor, or rînchezatul vreunui mînz venea ascuţit despre pădure. Tîrîitul bălăriilor părea a face parte el însuşi din tăcere. În farmecul încîntător al ceasului acela, în loc de a adormi, mintea se simţea şi mai mult, şi, ca o rază de lumină, năzuia să curgă în spaţiu.“ *(D. Zamfirescu)*

Ex. 332. Analizaţi verbele arătînd diateza, modul şi timpul fiecăruia:

a) „— Mi-am închipuit că mama nu putea veni. Mi-a părut rău chiar că am stîrnit atîta s-o văd! Esenţa neamului românesc întreg ar fi fost prin ea aici, într-o ultimă privire. Aş fi vrut să-i cer iertare pentru tot răul pe care i l-am făcut . . . *(Camil Petrescu)*

b) Un profesor-avocat-face cu un elev al său următoarea învoială:

„Pînă-n trei ani eu, profesorul, mă oblig a te face avocat perfect. Dacă primul proces ce-l vei avea îl vei cîştiga, atunci îmi vei plăti suma cutare; dacă-l vei pierde, nu-mi vei plăti nimic.“

Cei trei ani s-au împlinit. Tînărul este avocat, după ce a depus un strălucit examen de admitere la liberă practică. Deştept băiat, dar ingrat. El refuză să plătească onorariul profesorului, care i-l reclamă cu stăruinţă. Profesorul îl dă în judecată.

La judecată, tînărul se apără astfel . . .“ *(I. L. Caragiale)*

c) „Da, mult mai bine ar fi fost / Să fi rămas în sat la noi / De-ai avut şi tu vreun rost / De-am fi avut pămînt şi boi.“ *(Şt. O. Iosif)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 333. Analizați verbele arătînd diateza, modul, timpul, numărul și persoana fiecăruia:

a) „Posomorala neagră păru a spori pe obrazul notarului. Era gata să-l înlăture din cale pe țăran, cu un cuvînt aspru. Chiar atunci însă îl trase de mînecă Dimachi cel gras, vizitiul boieresc.

Rîdea și-și freca cu palma obrazul neras, țăpos și albăstrui.

— Cucoane Costică, eu am venit să dau de veste că aștept pe domnu prefect, să-l duc la curte... Dacă ești mata bun, cucoane Costică, să-i spui lui domnu prefect că-l aștept, ca să-l duc la curte...

— Da! răspunde notarul, pipăindu-și cravata și apoi apăsînd pe clampa ușii. *(M. Sadoveanu)*

b) Uitați-vă la el cînd trece pe stradă... printre două rînduri de pietoni grămădiți pe trotuare, hipnotizați, terorizați, gata în orice clipă să sară la o parte ca să-i facă loc...

Dacă vreunul din nenorociții aceștia încearcă să traverseze strada, automobilul scoate imediat o poruncă scurtă, răgușită, răstită ca o înjurătură...

— Indărăt! Stai să trec Eu întîi!...

Mai mult decît atîta. Chiar fără să faci nici o mișcare, dacă ai avut numai intenția să treci strada, ca să cumperi ceva de la farmacia de vizavi, automobilul... îți ghicește gîndul de la distanță și te oprește și te piroînește locului, scurt...

— Zît! Nu-ți dau voie să cumperi nimic...

Fiindu-ți interzis să treci de pe un trotuar pe celălalt, ai putea fi ispitit să încerci această operație... pe furiș... cu speranța că poate nu vei fi prins în flagrant delict..." *(G. Topîrceanu)*

Ex. 334. Analizați verbele și arătați conjugarea, modul, timpul, persoana și numărul. Explicați cum s-au format timpurile compuse și ce arată fiecare timp:

a) „Un șoarece de neam și anume Raton
Ce fusese crescut sub pat la pension,
Și care, în sfîrșit, după un nobil plan,
Petrecea retinat într-un vechi parmezan,
Întîlni într-o zi pe chir Pisicovici
Cotoi care avea bun nume-ntre pisici.
Cum că domnul Raton îndată s-a gătit
Să o ia la picior nu e de îndoit.
(G. Alexandrescu)

b) „Vîntul își schimbase repede direcția și sufla acum dinspre coastă, din ce în ce mai însuflețit. Cunoștea el semnele acele, era un grăunte de furtună care se apropia văzînd cu ochii. Celelalte bărci se depărtaseră de mult, gonind spre țărm. Bătrînul, văzînd bine că nu mai este chip să meargă drept împotriva vîntului, care se întărea mereu, suflînd din spre uscat, trecu ușor colțul pînzei în celălalt bord al bărcii." *(Jean Bart)*

Ex. 335. Analizați verbele și arătați din ce sînt compuse formele timpului viitor și ce valori exprimă.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Peste puțin, pămîntul va fi înapoiat muncitorului prin iubirea și îngrijirile căruia pustiile se vor schimba în holde-nalte și bogate, în livezi roditoare, în pășuni verzi și fragede, pe care vor paște frumoasele oițe ale României; bordeiele, unde abia pătrund razele soarelui, vor deveni case luminoase, îmbelșugate și fericite; în sfîrșit România va deveni o țară vrednică de geniul și marea inimă a românilor.“ *(Al. Odobescu)*

b) „Tu ești copilă, asta e . . . / Hai, ș-om fugi în lume, / Doar ni s-or pierde urmele / Și nu ne-or ști de nume.

Căci amîndoi vom fi cuminți, / Vom fi voioși și teferi, / Vei pierde dorul de părinți / Și visul de luceferi.“ *(M. Eminescu)*

c) „Cînd oi vorbi acolo-n adunare,
Toți cititorii mei vor fi vorbit
Și toți îndrăgostiții despre care
În cîntecele mele-au pomenit.“
(A. E. Baconski)

Ex. 336. Analizați verbele la modul conjunctiv (timp, număr, persoană). Arătați ce fel de acțiune exprimă acest mod și cum se formează:

a) „Caloiene, iene / Du-te-n cer și cere / Să deschiză porțile, / Să sloboază ploile, / Să curgă ca gîrlele / Zilele și nopțile, / Ca să crească grînele.“ *(Folclor)*

b) „La multă bucurie se așteptase Budulea și acum ar fi dorit să se fi așteptat la mai puțină.“ *(I. Slavici)*

Ex. 337. Analizați verbele la condițional-optativ și arătați cum s-au format.

a) „M-aș mîngîia de aceasta, cînd aș vedea că poate / Prin scrieri s-or preface năravuri desfrînate; / Atunci, lăsînd odihna pentru-al mulțimii bine. / Aș zice și aș face cît spînzură de mine.“ *(G. Alexandrescu)*

b) „Și de m-ar fi bătut mama cu toate gardurile și de m-ar fi izgonit de la casă, ca pe un străin, tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci cînd m-a luat cu binișorul.“ *(I. Creangă)*

Ex. 338. Analizați formele verbale care sînt la modul imperativ sau care au valoare de imperativ.

a) „Primește dară în semnul vechii prietenii, ca un dar, pînza ostenelii mele, și-ți adă aminte în zilele tale fericite de prietenul tău Dianeu! . . .“ *(I. Budai Deleanu)*

b) „Fii stejar, să crești în lături / Nu înalt și slab, un plop . . . / Nu uita, trăind, de corbul / Și de vulpea lui Esop / Dacă ești cinstit n-ai teamă / De dușmani, de de-ar fi Ciclop, / Fă cît poți și las să rîdă / Cei ce sar viața-n hop, / Iar de n-are scop viața / Fă să aibă clipa scop!“ *(G. Coșbuc)*

Ex. 339. Analizați verbele la modul prezumtiv. Arătați ce fel de acțiune exprimă verbul și cum este format:

a) „Știam eu, de pildă, cîte vreme era să stau locului? Ș-apoi proviantul pe care-l aveam la îndemînă era să-mi fie deajuns? . . . Atîtea probleme care se cereau deslegate numaidecît.“ *(C. Hogaș)*

b) „Vă spun și dumneavoastră doctoria asta s-o folosiți la nevoie. Eu eram să mor și m-am făcut sănătos. *(M. Sadoveanu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 340. Analizaţi verbele la modurile personale, potrivit schemei:

Verbul	Felul (tranzitiv sau intranzitiv)	Diateza	Modul	Timpul	Persoana	Numărul

„Jupînească Ilisaftă, zise comisul întorcînd fruntea şi încreţind sprînceana, lasă stîlpul, uită-te la mine, nu te uita la el. Ar fi trebuit să am totdeauna la mine răbuş ca să însemn de cîte ori mi-ai scos ochii cu păcatele şi nebuniile mele. Mai cu seamă această mustrare aş fi crestat-o a mia una oară. Eu nici n-am avut nevoie să mă mărturisesc la părintele Dragomir. Sfinţia-sa ştie de mai înainte toate de la dumneata, şi încă înflorite şi împodobite fel şi chip. Cînd vine părintele Dragomir să-ţi primească mărturisirile, îl ţii jumătate de zi. Aşa că el de departe mă binecuvîntează pe mine şi îmi dă drumul.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 341. Găsiţi verbele la moduri nepersonale. Stabiliţi modul pentru fiecare verb în parte şi arătaţi ce funcţie sintactică îndeplineşte.

a) „Turcii, spun analiştii contimporani, se luptau ajutoraţi de mulţime şi de număr, românii de tărie şi îndrăzneală. În sfîrşit, furia îmbărbătînd deopotrivă pe unii ca şi pe alţii, biruinţa stă să rămînă numărului şi mica oştire românească, împovărată de mulţimea vrăjmaşilor, trăznită de numeroasa lor artilerie este nevoită a da îndărăt. Retragerea ei însă este frumoasă şi metodică. Spre a nu se lăsa a fi ocolită de turci, spartă şi risipită, ea se întocmeşte în figura unui colţ (cuneum) şi slobozind astfel de toate laturile focuri asupra vrăjmaşului, se trage înapoi cu încetul, luptîndu-se neîncetat; acestă retragere este o minune de vitejie, de sînge rece şi de eroism. Stolurile nenumărate ale călăreţilor turci în zadar se aruncă cu furie asupra laturilor acestui triunghi, căutînd a-l sparge; Silinţele lor, fără a-l vătăma întru nimic, se zdrobesc de dînsul ca de o stană de piatră. Strîmtoarea locului de bătaie, pădurile şi dealurile favorizau înapoierea românilor şi zăticneau mişcările turcilor şi silinţele lor de a-i înconjura de toate părţile. Dar eu de temut ca vrăjmaşii să nu izbutească a scoate pe ai noştri din strîmtoare şi să-i împingă în cîmpie, unde i-ar fi zdrobit cu numărul lor.“ *(N. Bălcescu)*

Ex. 342. Stabiliţi conjugarea verbelor din textul dat. Analizaţi complet verbele respective.

a) „O clipă tovarăşii mei tăcură. Se uitară la mine amîndoi deodată. Ieşiră prin învolburările ploii, buciumarea vîntoasei. Celălalt tăcea şi asculta pe gînduri. Zgomotele apei şi ale luncii aveau ceva din murmurul unei mulţimi în răscoală. Am stat aşa neclintiţi într-o vreme. Apoi paşi se apropiară cu grabă în docul colibei. Cel plecat se arată îndată, încingîndu-se.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Ia eu fac ce fac de mult / Iarna viscolul-l ascult, / Crengile-mi rupîndu-le / Apele-astupîndu-le / Troienind cărările / Şi gonind cîntările / Şi mai fac ce fac de mult / Vara doina mi-o ascult / Pe cărarea spre izvor/ Ce le-am dat-o tuturor. / Implîndu-şi cofeiele / Mi-o cîntă femeile.“ *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 343. Analizaţi formele inverse ale verbelor şi scoateţi-le separat scriindu-le în forma normală:

a) „Nani, nani, puiul mamii... / Culcă-mi-te mititel / Şi te scoală măricel *(Folclor)*

b) „Să hie stătut multu în gînduri serdariul întra-va în tîrgu, au întoarce-să-vă înapoi. Şi-i zicea o slugă a lui: Intoarce-te, giupîne, că la nice un bine nu mergi.“ *(M. Costin)*

c) „Din suflet eu fi-ţi-voi, tu neamule-al meu / De-a pururi, nerupta sa parte!“ *(G. Coşbuc)*

Ex. 344. Analizaţi toate verbele şi locuţiunile verbale, arătînd: conjugarea, diateza, modul, timpul, numărul şi persoana fiecăruia:

a) „Logofătul... deşi zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa că el n-a năpăstuit pe nimeni şi a ajutat unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică, adaugă că ţăranii, cînd o pornesc razna, nu mai ţin socoteală de nimic... De altfel, fără a mai avea nevoie de informaţii, simţea el de ajuns că ţăranii fierb şi tot îşi iau vînt să facă ceva, fără să ştie nici ei ce anume. Dacă acum vor prinde de veste ce fac alţii în alte părţi, n-ar fi de mirare să se ridice şi cei de aici şi să se apuce de fărădelegi. Cum sînt oamenii de îndîrjiţi, te poţi aştepta la orice...“ *(L. Rebreanu)*

b) „În limpezi depărtări aud din pieptul unui turn / cum bate ca o inimă un clopot / şi-n zvonuri dulci / îmi pare / că stropi de linişte îmi curg prin vine, nu de sînge. / . . . . . / O, cine ştie? — Poate că / din trunchiul tău îmi vor ciopli / nu peste mult sicriul, / Şi liniştea / ce voi gusta-o între scîndurele lui, / o simt pe semne de acum: / o simt cum frunza ta mi-o picură în suflet / şi mut / ascult cum creşte-n trupul tău sicriul, / sicriul meu, / cu fiecare clipă care trece, / gorunule din margine de codru.“ *(L. Blaga)*

c) „Fetiţa rătăcită ajunse-ntr-o poiană / Cu scrum de lemn în plete şi scrum de plîns pe geană, / Nu mai plîngea, de frică; voia să înţeleagă / Nu mai plîngea pădurea de-acuma arsă-ntreagă. / Şi în poiana-arsă zăceau, cu faţa-ntoarsă / Spre cer, morţi mulţi, cu pumnii crispaţi în iarba arsă. / Şi soarele prin pîcle ce se roteau în sus / Ardea pe ochi şi sînge şi arme, din apus.“ *(N. Labiş)*

Ex. 345. Scoateţi toate verbele neregulate din textele următoare şi arătaţi: conjugarea, modul, timpul, numărul, şi persoana fiecăruia:

a) „Duca-vodă avea obicei să mănînce înaintea amiezii... Mînca însă bine feluri moldoveneşti îmbelşugate şi grase... Îi plăcea să şi beie cîteva cupe de vin... Indată după prînz Domnul îşi bău cafeaua în iatac... Boierii mîncau bine, ca şi vodă şi se pricepeau să osteneaască braţele cuparilor... Copila nu rostise însă decît cîteva cuvinte de salutare. Nu mai spuse nimic, tot timpul cît se bău cafeaua.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Şi mînîncă ei la un loc tustrei, şi mînîncă, pînă ce gătesc de mîncat toate cele cinci pîini, de parcă n-au mai fost. După ce au mîncat, călătorul străin scoate cinci lei din pungă şi-i dă acelui ce avusese trei pîini. De la o vreme călătorul şi-a luat ziua bună de la cei doi şi apoi şi-a căutat de drum.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 346. Găsiți verbele neregulate și defective. Arătați în ce constau abaterile de la normele conjugării regulate:

a) „Și mergînd și ea tot înainte a ajuns apoi și ea la Sfînta Duminică; dar aici s-a purtat tot hursuz, cu obrăznicie și prostește. În loc să facă bucatele bune și potrivite și să lee copiii Sfintei Duminici, cum i-a lăut fata moșneagului, ea i-a opărit pe toți, de țipau și fugeau nebuni de usturime și de durere. Apoi bucatele le-a făcut afumate, arse și slăite, de nu mai era chip să le poate lua cineva în gură . . .“ *(I. Creangă)*

b) „Lică nu stătea niciodată sub cerdac, nici în cîrciumă, ci în odaia de alături, în care era o masă măricică, cîteva scaune de paie și două paturi pentru drumeții mai aleși, care se întîmpla să mîie peste noapte la Moara cu noroc.“ *(I. Slavici)*

Ex. 347. Găsiți verbele unipersonale și impersonale și analizați-le:

a) „Afară tuna, și el se cutremura la fiecare trăznet; afară fulgera și fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă.“ *(I. Slavici)*

b) „Tot ce-ar zice, i se cade, tot ce face-i șade bine
Și o prinde orice lucru, căci așa se și cuvine.“ *(M. Eminescu)*

c) „Începe a bura, apoi o întoarse în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade . . .“ *(I. Creangă)*

d) „Soră, mi se sfîșie inima cînd mă gîndesc la suferințele pe care le-am cășunat bietei noastre mame . . . Îmi dau seama că ea nu mă poate înțelege . . . Dar tu, tu trebuie să mă înțelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît încît să cer iertare acelui despot care semnase cu lașitate porunca pentru condamnarea noastră. Inchisoarea mi-a deschis ochii . . . Azi cred că dacă nu există și fapte imposibile pentru demnitatea omenească, atunci cuvîntul om trebuie înlocuit . . .“ *(Camil Petrescu)*

Ex. 348. Analizați verbele din text după următoarele indicații: felul (tranzitiv sau intranzitiv), diateza, conjugarea, modul, timpul, persoana, numărul, predicativ sau nepredicativ, regulat sau neregulat sau defectiv, unipersonal, impersonal, sau locuțiune verbală, funcția sintactică:

a) „Nu toți cîți am auzit atunci citirea „Cîntării României“ deși admiteau că Bălcescu poate găsise la vreun călugăr ceva scris în felul biblic, dar credeam că scrisoarea, așa cum ne-o citise, fusese prelucrată de pana și de imaginațiunea sa. El, în anul 1845 sau 1846, a făcut o călătorie de cercetări istorice pe marginea Dunării, de la Celei pînă la Tr. Severin și a vizitat mînăstirile de peste Olt în tovărășie cu Laurian și Bolliac, călătorie în care s-au descoperit mai multe inscripțiuni care au fost transcrise, completate și publicate de Laurian în „Magazinul istoric“, lucrare pe care Bolliac voise să și-o apropieze și pentru care au fost mai multe contestații între Bolliac și Laurian. Într-acea călătorie pretindea Bălcescu că ar fi găsit la un călugăr manuscriptul „Cîntării României“, dar limba în care este scris acel poem și aspirațiunile autorului poartă într-însul dovada netăgăduită că trebuie să fi fost scris cam în anii 1838 și 1846. Tot cam pe la 1846, Nicu Bălcescu a mai făcut și o altă călătorie în Moldova . . . unde s-a găsit în strînsă legătură cu Alecu Russo, și nu este de mirat că acești doi tineri să-și fi exersat în comun pana și imaginațiunea lor, unul în limba română, celălalt în limba franceză. Oricum o

Scanned with OKEN Scanner

fi și orcine a fi fost autorul, călugăr sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, ușoară să-i fie țărîna, căci cu frumoasă și mîndră floare a înzestrat literatura română." *(I. Ghica)*

b) „— Nu se poate! tresări Ruset. Trebuie să fie altceva. Incearcă și găsești măcar domnia ta, care ai mintea limpede, o dezlegare a problemei.

— Vom cerceta la Bogdan-Serai chiar în astă-sară, răspunse domnul abate. Pentru a aștepta rezultatul, îți cer să mai găsești în domnia ta puțină tărie și puțină răbdare.

— Vom găsi, domnule abate. De altminteri nici nu pot face altfel. Vreau să știu adevărul.

Bîrlădeanu bătu la ușă cu pumnul, cum îi era obiceiul. Ruset se sculă cu mișcări leneșe și-i deschise . . ." *(M. Sadoveanu)*

c) „În acea zi dar, părul satului păzea numai el carele; cîți flăcăi și codane se împodobeau cu flori și cordeluțe, care la pălărie, care la codițe, de cu seară fetele se lau, flăcăii se pieptănau, iar în zori de zii, cînd se deschid lăcrămioarele, viorele și toporașii se scutură de roua nopții, văile se umpleau de chiote, codrii clocoteau de pocnete de frunze, de cimpoaie; telingile răsunau în toate părțile de doine; mese numeroase se întindeau pe sub copaci." *(A. Russo)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, completare, modificare, compunere).

Ex. 349. a) Dați, în propoziție, trei exemple de verbe care să exprime acțiunea, starea, existența; subliniați-le și analizați-le.

b) Construiți trei fraze în care să se afle trei locuțiuni verbale; subliniați-le și analizați din ce sînt formate.

c) Scrieți în dreptul verbelor date locuțiunile verbale corespunzătoare: a vorbi, a plănui, a observa, a chiui, a năvăli, a se rostogoli, a hotărî, a se opri.

Ex. 350. a) Scrieți infinitivul verbelor: învăț, călcăm, cădeau, vedeai, avem, apăreau, mergeau, treceau, priveam, poposim, hotărîm.

b) Subliniați caracteristica conjugării verbelor date și scrieți în dreptul lor cărei conjugări aparțin: a asculta, a mîngîia, a părea, a fi, a ști, a hotărî.

Ex. 351. a) Construiți cîte o propoziție în care verbele *a fi, a ajunge, a deveni, a părea,* să fie verbe predicative. Analizați-le.

b) Construiți cîte o propoziție în care verbele *a fi, a deveni, a face, a ajunge* — să fie verbe nepredicative. Subliniați-le și analizați-le.

Ex. 352. a) Completați locurile libere cu imperativul pozitiv al verbului *a fi:*

„Fă ca legea să fie tare; iar tu, măria ta, ca domn, . . . bun, mai ales pentru aceia pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători și răi; . . . simplu, măria ta, . . . bun, . . . demn cetățean." *(M Kogălniceanu)*

b) Completați locurile libere cu verbul *a fi la* conjunctivul prezent: „Sănătos . . . și ți-e destul un pumn de mălai." *(I. Slavici)*

„. . . cît munții de voinic, / Ori cît un pumn . . . de mic / Cărarea mea și-a tuturor / E tot nimic!" *(G. Coșbuc)*

Scanned with OKEN Scanner

c) Completați locurile libere cu verbul *a fi* la gerunziu fără prefixul *ne*, sau cu prefixul *ne-* și cu adverbul *mai*.

„Luceferi, ce răsar / Din umbră de cetini, / . . . mi prieteni, / O să-mi zîmbească iar.“

„. . . pribeag / De-atunci înainte, / Aduceri-aminte / M-or troeni cu drag.“ *(M. Eminescu)*

„Eu, . . . ascuns în cămară, cum aud unele ca aceste, iute mă sui în pod . . .“ *(I. Creangă)*

Ex. 353. Înlocuiți verbele subliniate cu verbul *a fi* și arătați ce fel de predicate s-au format:

a) „La mine în sat *există* gară . . . “ *(Al. Sahia)*

b) Pe vremea aceea, *se afla* un viteaz pe nume Greuceanu.“ *(P. Ispirescu)*

c) „Au trecut șapte ani de cînd Sultana și Ion îl aduseră.“

Ex. 354. a) Construiți trei propoziții în care verbul *a fi* să fie o dată verb predicativ, apoi verb copulativ, apoi verb auxiliar.

b) Construiți două propoziții cu verbul *a avea* ca verb predicativ, apoi ca verb auxiliar.

Ex. 355. Conjugați în scris verbele *a fi* și *a avea* la imperfect, perfect simplu, mai mult ca perfect, viitor, conjunctiv, imperativ, gerunziu, participiu și supin.

Ex. 356. a) Conjugați verbul *a cînta* la diateza activă și subliniați desinențele specifice acestei conjugări.

b) Conjugați verbul *a fi spălat;* arătați cum se formează diateza pasivă.

c) Conjugați verbul *a se spăla* și arătați cum se formează diateza reflexivă.

Ex. 357. Analizați verbele la diateza pasivă; schimbați construcția trecînd verbele de la diateza pasivă la diateza activă și arătați ce schimbări au suferit subiectul și complementul de agent.

a) „Eu socotesc că țiganii noștri sînt foarte bine zugrăviți în povestea aceasta care se zice că ar fi fost scrisă mai întîi de Mitrofan.“ *I. Budai-Deleanu)*

b) „Acei zmei cu cozi lungi erau fabricați de dascălul bisericii.“ *(V. Alecsandri)*

c) „Limba lui Sadoveanu e pătrunsă de cel mai riguros realism.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 358. Treceți verbele de la diateza reflexivă la diateza pasivă. Arătați cum ați realizat această trecere și cum se face acordul participiului cu subiectul.

a) „S-au întins grabnic grinzi și scări de lemn peste lava arzătoare, sprijinite de scheletul podului căzut.“ *(Al. Sahia)*

b) „Aseară la București s-a iscălit Constituția.

A fost ștearsă claca.“ *(Camil Petrescu)*

c) „Deasupra inimii simple a viteazului, se așeză Virtutea Militară și lîngă groapa în care are să se coboare el la hodină, se citi cu glas tare ordinul de zi.“ *(M. Sadoveanu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 359. Formați persoana a II-a singular de la indicativ prezent pentru verbele: a ști, a scrie, a descrie, a transcrie, a ține, a obține, a reține, a susține, a veni, a deveni, a redeveni.

Ex. 360. Conjugați verbele *a relua, a prelua* și locuțiunea verbală *a lua seama* la indicativ prezent; subliniați formele neregulate.

Ex. 361. Completați locurile libere cu formele *ia, iau* ale verbului *a lua* sau cu cuvintele *i-a, i-au* ținînd seama de context.

a) „— Ce fel cumătriță dragă?

— Ia, a găsit iezii singurei, ... ucis și ... crîmpoțit, de le-am plîns de milă.“ *(I. Creangă)*

b) „Copiii fac larmă, rîd, se ... la trîntă.“ *(Șt. O. Iosif)*

c) „— De unde știi să-mi aduci hoții, primarule, că altfel pe tine te ... de guler.“ *(L. Rebreanu)*

d) „Cum au ajuns țăranii la Iași, boierii au pus mînă de la mînă de ... ferchezuit frumos și ... îmbrăcat la fel, cu cheburi albe și cușme nouă, de se mirau țăranii ce berechet ... găsit.“ *(I. Creangă)*

Ex. 362. Completați locurile libere cu prezentul verbului *a ști* la persoana și numărul cerute de text.

a) „Poporul l-a luat de chică și l-a trîntit de pe tron — muncitorii care ... să mînuiască ciocanul, dar și arma, țăranii care ... să semene și să secere, dar ... tragă și cu arma.“ *(Z. Stancu)*

b) „... ei că în clipa aceasta un muncitor plînge de dragul unei locomotive!“ *(Al. Sahia)*

Ex. 363. Alcătuiți o descriere în care să folosiți verbele a crește, a înfrunzi, a înflori, a împodobi, a vrăji, a privi, a izvorî la persoana a III-a plural.

Ex. 364. a) Formați imperfectul verbelor și subliniați terminațiile: a scrie, a ști, a crea, a afișa, a dirija, a depăși, a deslușì, a necăji.

b) Scrieți perfectul simplu al verbelor: a alerga, a lua, a vedea, a pune, a povesti.

c) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbul *a mîngîia* la perfectul simplu și la imperfect. Analizați-le.

d) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbele *a duce, a spune, a scrie* la mai mult ca perfectul și la perfectul simplu.

Ex. 365. Scrieți formele inverse ale verbelor, în propoziții:

a) Va pleca, veți alunga, vei auzì, vei vedea, vă vor alunga, ne vor înștiința, te voi ajuta.

b) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbele *a face, a scrie, a împodobi* la viitor și perfectul compus cu auxiliarul perfectului compus precedat de pronumele personal v-.

c) Completați locurile libere cu auxiliarul viitorului verbelor date, la persoana și numărul cerute de text.

— Tu ... vedea iar satul tău / Și casa voastră-n vale / Și biata mamă-ți ... ieși / Plîngînd în cale.“ *(G. Coșbuc)*

„— Atunci nu ... mai fi singuri în fața dușmanului și toate popoarele Europei ... alerga într-ajutorul vostru și ... sta împreună cu voi.“ *(N. Bălcescu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 366. a) Scrieți conjunctivul prezent și perfect al verbelor: a fi, a ști, a ține, a menține, a obține, a veni, a reveni, a preveni.

b) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbe la conjunctiv care să exprime o poruncă, un îndemn, un sfat și o urare.

c) Alcătuiți cîte o propoziție cu conjunctivul verbului *a lua* la toate persoanele, la singular și plural.

Ex. 367. a) Construiți două propoziții independente în care predicatul exprimat printr-un verb la modul condițional-optativ să arate o acțiune dorită.

b) Scrieți verbele *a privi* și *a vedea* la modul condițional-optativ cu auxiliarul precedat de pronumele neaccentuate: m-, te-, l-, ne-, v-, i-, le-, s-, și-, apoi cu verbul de conjugat urmat de pronumele -o.

c) Construiți două propoziții cu predicatul exprimat prin verbe la modul condițional-optativ, forma inversă, și cu două pronume neaccentate intercalate între verbul de conjugat și verbul auxiliar. Explicați ortografia.

Ex. 368. a) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin următoarele verbe la imperativ: a trece, a scrie, a face.

b) Completați locurile libere cu imperativul negativ al verbelor respective: 1. (A fi) ... scump la tărîțe și ieftin la mălai. 2. Ba (a fi) ... așa de darnic, stăpîne. 3. Și dacă aveți ceva de zis (a se sfii), ..., spuneți verde, moldovenește, ca la niște frați. *(I. Creangă)*

4. „D-alelei, fecior de lele / Și viteaz ca o muiere / (A fugi) ..., că n-ai dat vamă / ..., c-o să dai samă.“ *(Folclor)*

Ex. 369. Dați, în propoziții, patru exemple de verbe la prezumtiv; analizați-le și arătați ce funcție îndeplinesc.

Ex. 370. a) Dați trei exemple, în propoziții, de verbe la infinitiv cu diferite funcțiuni sintactice.

b) Dați două exemple, în propoziții, de gerunzii cu valoare de adjectiv propriu-zis.

c) Construiți cîte o propoziție în care participiul cu valoare adjectivală al verbelor de mai jos să însoțească substantive feminine, la numărul singular și plural: a frînge, a coace, a crea, a pustii.

Ex. 371. Alcătuiți o descriere în care să folosiți verbe la participiu cu valoare stilistică de epitet sau prin care să se realizeze personificarea unui obiect.

Ex. 372. Formați participiul și supinul verbelor, folosind diferite prepoziții: a vîna, a face, a lăuda, a strînge, a împleti, a secera.

Ex. 373. Alcătuiți o narațiune în care să folosiți verbe la gerunziu cu pronume personale neaccentuate sau cu adverbul *mai*.

Ex. 374. a) Dați șase exemple de verbe impersonale în diferite propoziții.

b) Dați cinci exemple de verbe folosite obișnuit la toate persoanele, dar care se pot întrebuința și la impersonal.

c) Dați cîte un exemplu de plural al modestiei, al autorității și al autorului.

d) Arătați care din construcțiile următoare sînt corecte și care sînt greșite: era să plouă, erau să vină, erați să întîrziați, trebuiau să vină, trebuiați să comunicați, ei trebuiau să ne anunțe.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 375. a) Conjugați verbele *a trebui* și *a ninge* la toate modurile și timpurile.

b) Conjugați verbele *a discerne, a repurta, a aboli* la toate modurile și timpurile la care se pot conjuga.

c) Dați trei exemple de verbe defective în afară de cele din manual.

Ex. 376. Completați locurile libere cu verbul *a ploua* la timpurile și modurile cerute de text:

a) „În faptul zilei, streșinile plîng / Pădurea stă ... ca o curcă / Natura calcă cu piciorul stîng / Pe aici cînd ... nu se-ncurcă." *(G. Topîrceanu)*

b) „Bunica n-are corăbii, dar parcă i s-au înecat corăbiile, spelurile, dubasurile ... ori ninge în arie, în sat, în cîmp. Parcă i-ar ninge și ... bunicii în cerul gurii." *(Z. Stancu)*

Ex. 377. Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin expresii verbale *e bine, e greu, e imposibil* la indicativul prezent și la condiționalul-optativ prezent și cu subiecte exprimate prin verbe la infinitiv și la supin.

Ex. 378. Alcătuiți o compunere în care să folosiți verbe cu valoare onomatopeică, iar alte verbe cu rol de personificare. Analizați complet toate verbele folosite.

Ex. 379. Analizați complet toate verbele din textele următoare:

a) „Lumina altora / sugrumă vraja nepătrunsului ascuns / în adîncimi de întuneric, / dar eu, / eu cu lumina mea sporesc a lumii taină / și-ntocmai cum cu razele ei albe luna / nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare taina nopții, / așa îmbogățesc și eu întunecata zare / cu largi fiori de sfînt mister / și tot ce-i ne-nțeles / se schimbă-n ne-nțelesuri și mai mari / sub ochii mei — / căci eu iubesc / și flori și ochi și buze și morminte." *(L. Blaga)*

b) „Toți cîți se aruncaseră după cruce fură opriți pentru cercetări și, neștiind cînd și pe unde avea să iasă, Tulea — nu mă îndoiam c-avea să-i dea drumul — am plecat la București, să-l aștept acolo. Și peste patru zile, i-am auzit numele strigat în megafoane și l-am văzut ieșind la promincă, antrenamentul ăla scurt și ultim pe care-l încearcă jocheii înaintea luării startului." *(Fănuș Neagu)*

c) „Ceea ce impresionează în primul rînd în romanul scriitorului nostru e tocmai evadarea din cătușele unei formule înguste și particulare; e intenția de a îmbrățișa larg nu numai o clasă socială, ci toate straturile vieții românilor din Ardeal ... Prin ruperea cordoanelor ce leagă creația de creator am impresia unei lumi reale, mobile, care trăiește prin sine după principii interioare și fatale și fără o finalitate demonstrativă. „Ion" e cea mai puternică creație obiectivă a literaturii române și, cum procesul firesc al epocei e spre obiectivare, poate fi pus pe treapta ultimă a scării evolutive." *(E. Lovinescu)*

d) „— Melc, melc, ce-ai făcut, / Din somn cum te-ai desfăcut? / Ai crezut în vorba mea / Prefăcută ... Ea glumea! / Ai crezut că plouă / C-a dat iarbă pe răzoare / Că alunul e un cîntec ... / Astea-s soare, / vorbe și descîntec! / Trebuia să dormi ca ieri / Surd la cînt și îmbieri, / Să tragi alt oblon de var / Între trup și ce-i afar' ..." *(Ion Barbu)*

Scanned with OKEN Scanner

8. *Adverbul*

a. *Chestionar:*

Ce fel de parte de vorbire este adverbul? Ce arată adverbul? Ce părți de vorbire pot fi determinate de adverb? Ce criterii stau la baza clasificării adverbelor? De cîte feluri sînt adverbele după formă? Din ce sînt formate adverbele compuse? După originea lor de cîte feluri sînt adverbele? Din ce părți de vorbire au luat naștere alte adverbe și în ce fel? Cum s-au format adverbele derivate? În ce condiții alte părți de vorbire sînt folosite cu valoare de adverb? Ce sînt adverbele pronominale? Ce sînt locuțiunile adverbiale? Cum s-au format? De cîte feluri sînt adverbele și locuțiunile adverbiale după înțeles? Ce exprimă adverbele de mod și de cîte feluri sînt? Ce arată adverbele și locuțiunile adverbiale de loc? Ce arată adverbele și locuțiunile adverbiale de timp? Ce sînt adverbele de scop? Ce arată adverbele de cauză? Care adverbe pot avea grade de comparație și ce arată acestea? Cum se formează gradele de comparație ale adverbelor? Ce părți de vorbire determină și ce funcții sintactice poate avea adverbul? Ce sînt adverbele predicative? Ce valori stilistice poate avea adverbul?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, disociere, motivare, caracterizare*

Ex. 380. Identificați adverbele din text; arătați ce exprimă fiecare și ce parte de vorbire determină.

a) „Nu vă mișcați, le șoptește prepelița și se strecoară binișor mai departe. Cîinele pășește încet după ea. Se apropie și vînătorul. Uite-l: piciorul lui e acum așa de aproape de ei.“ *(I. A. Brătescu-Voinești)*

b) „Fiul craiului îi și trage atunci cu frîul în cap zicînd: — Ghijoagă urîcioasă ce ești, din toți caii tocmai tu te-ai găsit să mănînci jăratic? De te-a împinge păcatul să mai vii odată, vai de steaua ta are să fie! Apoi începu a purta caii încolo și încoace, și numai iaca slăbătura cea de cal se răpede și apucă o gură de jăratic. Fiul craiului îi mai trage și atunci un frîu în cap cît ce poate, apoi iar începe a purta caii de colo pînă colo, să vadă nu cumva a venit alt cal să mănînce jăratic.“ *(I. Creangă)*

c) „Moromete avea uneori obiceiul . . . de a se retrage pe undeva prin grădină sau prin spatele casei și de a vorbi singur . . . Cineva îl întrebase odată în glumă de ce vorbește singur și Moromete îi răspunse serios că asta e din pricina că n-are cu cine discuta . . . Se dezlipi de ulucă și o luă încet spre spatele casei. Aici fetele puneau totdeauna porumb pentru copt: creștea mai repede ca la cîmp. Se opri printre firele înalte și rămase cîtva timp între ele liniștit și recules.“ *(M. Preda)*

Ex. 381. Subliniați cu o linie adverbele simple iar cu două linii adverbele compuse. Arătați din ce sînt compuse; ce cuvinte determină, ce exprimă.

a) „— Doamne, stăpîne, nu știi cît mă simt de ușor, parcă îmi vine să zbor, nu altă ceva. Ia vîră-te și dumneata oleacă, să vezi cum ai să te răcorești; așa are să-ți fie de îndemînă după asta, de are să ți se pară că ești ușor cum îi pana.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „A fost odată ca-n poveşti / A fost ca niciodată / Din rude mari împărăteşti / O prea frumoasă fată / . . . . . / „Îl vede azi, îl vede mîni, / Astfel dorinţa-i gata; / El iar privind de săptămîni / Îi cade dragă fata.“ *(M. Eminescu)*

c) „Erau de azi-noapte pe cîmp şi nădăjduiau să ajungă la stînă. *(Camil Petrescu)*

Ex. 382. Analizaţi adverbele primare şi pe cele derivate, arătînd cum sînt formate.

a) „Şi aşa fierbeam de tare de nu ne ajungea casa; şi dam chiorîş prin fasole, prin mazăre şi bob.“ *(I. Creangă)*

b) „Cînd pe Roşu-ncălecam / Frumuşel că mă tundeam: / rădeam barba voinicește / lăsam chica haiducește.“ *(Folclor)*

c) „Cu ochii de sînge, cu barba vîlvoi / El zboară şoimeşte.“ *(G. Coşbuc)*

d) „Pe al treilea ceas al dimineţii, zăriră tîrgul Iaşilor şi furnicarea oştenilor lui Tomşa. Veneau bulziş de către vii.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 383. Analizaţi adverbele şi stabiliţi dacă sînt primare, derivate sau compuse. Subliniaţi locuţiunile adverbiale şi explicaţi din ce sînt formate.

a) „Cînd şi cînd, un stejar, răzbătînd pîcla, ni se arată ca o nălucă din altă lume, cu braţele întinse, cu trupul învăluit de un giulgiu alb; şi, din vreme în vreme, cîte un vultur spăriet bătea din aripi şi se izbea în sus, umplînd codrul de ţipete furioase.“ *(V. Alecsandri)*

b) „Unde vede-o stîncă-naltă el o macină cu palma / Bolovanii sub picioare dau de-a dura, dau de-a valma.“ *(V. Alecsandri)*

c) „După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului; şi deasupra ninsoare, dedesubt udeală, pe de o parte îngheţai, pe una te frigeai, ca la vremea şi locul acela.“ *(I. Creangă)*

d) „Ah, ce fericire pe Hagiu cînd rămase singur stăpîn în prăvălie! . . . La ceas, la ceas, ieşea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da tîrcoale şi cerceta încăperile şi zidurile cu d-amănuntul . . . De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată prăvălia. Obosit ajunge acasă . . . Abia se lungi în pat şi gîndurile începură, întîi blînde, prietenoase şi apoi îndoielnice, posomorîte. Bine că a rămas singur în prăvălie!“ *(B. Şt. Delavrancea)*

Ex. 384. Subliniaţi adverbele, indicaţi cuvintele pe care le determină; grupaţi adverbele după felul lor, după înţeles:

a) „În zilele de lucru, bunica-i în casă, bunica-i afară, bunica-i pretutindeni. Ce-a făcut ieri şi alaltăieri face şi azi, va face şi mîine, şi poimîne, pînă ce vor afla-o odată, în vreun ungher, că nu mai suflă.“ *(I. Agîrbiceanu)*

b) „Dar domnu' nu s-a dus nicăieri; a rămas acolo pe pămîntul nostru; şi în pămîntul nostru l-au şi îngropat.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „La stînă nu vrea să rămîie; se uită aşa, chiorîş, la păcurari. Se teme de ei . . .“ *(I. Agîrbiceanu)*

Ex. 385. Găsiţi adverbele şi locuţiunile adverbiale; arătaţi felul lor după înţeles şi funcţia lor sintactică.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Odată, un cioban vrednic, cum se găsesc mulți prin părțile noastre, și-a pus în gînd să scape stînca din ghiarele necuratului. Într-o bună zi, și-a luat baltagul pe umăr, și-a pus în glugă merinde pe-o săptămînă și a coborît, s-a dus în pădurile de la șesuri. De acolo a adus un pui de tei care prin munții noștri nu se află. Și după ce a dat la pămînt brazii cei vechi, care împresurau pe atuncea stînca blestemată, s-a aburcat voinicește pînă deasupra — cățărîndu-se de crengi, înțepenindu-se cu mîinile și cu picioarele —, a răsădit sus teiul, dar jos nu s-a mai coborît . . .
Mlada a prins rădăcină, dar de atîtea veacuri iaca așa cum o vezi, tot închircită a rămas . . .“ *(A. Russo)*

b) „Și de-aceea de-azi-nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile . . .
De-oiu urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii din ziua d-astăzi să mă-nceapă lăuda
Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor, desigur, m-ar mîhni peste măsură.“
(M. Eminescu)

c) „A stat așa îndelung. Ploaia clipotea fără istov în streșini, în crengile clătinate afară cu foșnete ude, în ferestre, în auz, în amintiri . . . Era, da! era o moară undeva . . . Era, undeva, un han . . . Era, cîndva, un orfan pribeag și desculț . . . Erau toate, odată de mult, la început de veac . . . Și era mai tîrziu; a fost mai tîrziu unul Tudor din Vladimiri.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 386. Subliniați cu o linie adverbele de mod propriu-zise și cu două linii celelalte adverbe de mod; scrieți ce exprimă fiecare:

a) „Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cît îmi aduc aminte, și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat.“ *(I. Creangă)*

b) „Răducanu veni și el la mama Iana. Iana se uită cruciș la dînsul, se posomorî și-i zise:

— Măăă! da' strașnică alviță! Ne scoatem măselele într-însa . . . Ce e drept, alvița era cam sfărîmată, cam negricioasă și nu prea se vedea să aibă nucă.“ *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 387 Scoateți adverbele de timp provenite din substantive, separat, iar pe altă coloană substantivele care denumesc anotimpuri, zile, părți ale zilei, unități de timp (zile, săptămîni etc.).

a) „În nopțile de toamnă, cu ploi repezi și pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu viforniță năpraznice, el nu stătea în cușca lui.“ *(Em. Gîrleanu)*

b) „Toată ziua-n drum mă uit / Și-aștept ziua ca să uit / Va veni ori nu mai vine.“ *(T. Arghezi)*

c) „Privighetoarea pe vremea aceea era cea mai leneșă pasăre: dormea ziua și noaptea.“ *(Em Gîrleanu)*

d) „Lasă măi Ștefane și Smărănducă . . . marți am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu . . .“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 388. Scoateţi adverbele şi locuţiunile adverbiale şi le grupaţi după înţelesul lor.

a) „Dormea de mult patima în copilul acela blînd, sfiincios, aşa de drăguţ, aşa de cuminte, că-mi venea greu, azi, cînd mă uitam la el, să cred că e acelaşi om. În doisprezece ani de cea mai curată şi mai adîncă prietenie, niciodată nu ne-am certat, niciodată nu mi-a dat prilej să bănuiesc că într-o zi sufletul lui va fi aşa de departe şi de străin de mine, încît, oricît l-aş chema, să nu mă mai cunoască . . . Şi cum ne iubeam odinioară şi cum ne înţelegeam de bine unul pe altul. Aveam aceleaşi gusturi, acelaşi suflet. Trăiam împreună, citeam aceleaşi cărţi, făceam aceleaşi planuri." *(A. Vlahuţă)*

b) „De două zile viscolul opinteşte-n ferestre să despice sticla şi să năpustească înăuntru. N-a izbutit nici ieri, nici astă-noapte, nici toată dimineaţa. Chiuie afară bezmetic, învolbură zăpada în caiere . . . zbîrnîe-n lină, o răsuceşte şi o astupă adînc, pare o clipă că s-a ogoit şi atunci firele aspre de ninsoare sună-n geam ca nisipul. Pe urmă, din nou se dezlănţuie-n şuier . . . Satul s-a pitulat zgribulit după pereţii de cetate. Nu străbate suflare de om ori de vită . . . Din şcoala cea nouă şi neisprăvită au zburat leanţurile acoperişului zvîrlite-n drum — dar nu acolo caută viscolul. Acolo şi-a încheiat prohodul . . . E la el acasă, stăpîn în casă pustie. Acum vrea să străbată dincoace, la căldură şi dincoace nu biruie. *(Cezar Petrescu)*

Ex. 389. Subliniaţi cu o linie adverbele care pot avea grade de comparaţie şi analizaţi-le, arătînd felul lor şi gradul de comparaţie.

Subliniaţi cu două linii adverbele care nu pot avea grade de comparaţie şi explicaţi de ce nu au.

a) „Sosi primăvara; pomul înflori mai frumos şi legă mai mult decît altădată." *(P. Ispirescu)*

b) „Începu deci din nou şi mai băbeşte să explice oamenilor că a venit pentru împăciuire, căci, pacea cea mai rea tot e mai bună ca bătălia cea mai vitejească. Ba a adus şi pe domnul Iuga în mijlocul lor, tocmai ca să se ajungă mai repede şi mai sigur la o pace frumoasă." *(L. Rebreanu)*

c) „Zăpada sfărîmicioasă stăpînea tot cuprinsul . . . Cerul era însă mohorît şi nepăsător şi se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul. În văzduh rătăcea o tristeţe grea care pătrundea în suflete mai adînc decît frigul atotstăpînitor." *(L. Rebreanu)*

Ex. 390. Subliniaţi adverbele şi locuţiunile adverbiale al căror superlativ absolut este redat prin diferite mijloace expresive; arătaţi ce mijloace s-au folosit.

a) „Fagi şi paltini cît lumea de bătrîni, cu trunchiurile albe şi goale, îşi împreunau sus de tot frunzişurile lor şi alcătuiau o boltă de umbră şi verdeaţă." *(C. Hogaş)*

b) „Frăţioare, scînci femeia — nu mai sînt ai tăi de nici unul. Nu mai sînt de muuult." *(V. Em. Galan)*

c) „Dar cum o apucă, îndată o şi lăsă la loc: fărămitura era udă de sîngele pasării. Brrr! va să zică ăsta e omul, gîndi furnica; şi repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos." *(Em. Gîrleanu)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Aici la han, în drum, la răspîntie trebuie un băiat iute, spirt. Să umble ca sfîrlează. Omul vine, bea, pleacă repede. Vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul.“ *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

Ex. 391. Analizați adverbele și arătați ce procedee se folosesc pentru gradele de comparație.

a) „Îngînat de glas de ape / Cînt-un corn cu-nduioșare / Tot mai tare și mai tare, / Mai aproape, mai aproape . . . . . / Blîndu-i sunet se împarte / Peste văi împrăștiet / Mai încet, tot mai încet / Mai departe . . . , mai departe . . . “ *(M. Eminescu)*

b) „Luna tot mai jos coboară, / Tot mai jos, mai jos.“ *(G. Coșbuc)*

c) „Dar, cînd înfloresc salcîmii, ca la o auzită numai de ei poruncă, într-o noapte, vîntul trece peste sat și duce departe, departe de tot mireasma amețitoare, dulce, veștedă, a florilor de salcîm.“ *(Z. Stancu)*

d) „Grădinarilor bulgari din luncă le mergea mai mult decît bine.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 392. Găsiți adverbele pronominale relative și arătați ce fel de propoziții introduc.

a) „Cînd ne-am întors în țară, pe la 1841, am găsit pe Alexandrescu la djurstră.“ *(I. Ghica)*

b) „Dar cîte una, una căruțele sosesc la tîrlă unde vînătorii au să petreacă noaptea . . . “ *(Al. Odobescu)*

c) „Cînd m-aș potrivi eu babei la toate cele, apoi aș lua cîmpii!“ *(I. Creangă)*

d) „Mă simțeam singur — cum și eram — și adînc mîhnit. Vedeam cum amurgul pe sfîrșite arunca . . . pete mari, roșii ca sîngele.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 393. Găsiți adverbele și locuțiunile adverbiale; subliniați adverbele care au valoarea altor părți de vorbire și explicați ce valoare au.

a) „În zori găsit-am pe amîndoi / Tăiați de iatagane / Alăturea de-un mușuroi / De leșuri musulmane.“ *(V. Alecsandri)*

b) „Sus, deasupra noastră, își tremură frunzuliță cîțiva mesteceni subțiri crescuți pe vîrfurile stîncilor.“ *(A. Vlahuță)*

c) „Oborul din mijlocul satului, unde se ținea tîrgul, era mare și mărginit de bordeie, în afară de latura de la răsărit, unde era un fel de casă a satului . . .“ *(Camil Petrescu)*

Ex. 394. Găsiți adverbele predicative și stabiliți rolul lor în propoziție.

a) „Dacă tu primești, bine înțeles că primesc și eu, chiar ca ajutor de contopist.“ *(Camil Petrescu)*

b) „Hei, firește că îl caută, căci e printre fruntașii revoluției, dar n-avea nici o grijă . . . eu sînt îngerul lui păzitor.“ *(Camil Petrescu)*

c) „Probabil că un sentiment de răzbunare l-a făcut pe om vînător.“ *(T. Arghezi)*

d) „Pesemne c-aista-i Flămînzilă, de nu-l mai poate sătura nici pămîntul.“ *(I. Creangă)*

Ex. 395. Subliniați cu o linie adverbele de mod cu valoare stilistică de epitet al verbului și arătați din ce părți de vorbire sînt provenite.

a) „Pe lespezi calde, șopîrle aurii culcate la soare clipesc somnoros din ochi, ascultînd șuietul adormitor al apei.“ *(A. Vlahuță)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Așa, cîteodată numai, cînd pădurile mari . . . murmurau tainic, în liniștea înserării, ofta fără să știe de ce . . .“ *(I. Agîrbiceanu)*

c) „Scotea haine novăcești / De punea călugărești . . . / Și-ncăleca voinicește / Și purcedea vulturește.“ *(Folclor)*

d) „Într-o zi cînd ningea mai vrăjmaș, Vasile Baciu ieși din casă, hotărît să sfîrșească cu Ion.“ *(L. Rebreanu)*

Ex. 396. Analizați complet toate adverbele și locuțiunile adverbiale arătînd și funcția lor sintactică.

a) „Iar în urma lor, pe sară, / Astăzi ca și alte dăți, / Lungă liniște coboară / Peste mari singurătăți.“ *(G. Topîrceanu)*

b) „. . . Pe vatra veche ard / Pocnind din vreme-n vreme / Trei vreascuri rupte dintr-un gard / Iar flacăra lor geme: / Clipești-abia din cînd în cînd / Cu stingerea-n bătaie.“ *(G. Coșbuc)*

c) „Și Bălțăreț începu povestirea:

— Era cam pe la Vinerea mare, cînd mă pomenesc pînă în ziuă că mă cheamă vodă; zic îndată de-mi pune șaua pe cal și alerg la curte. Mavroghenista la fereastră; cum mă vede, se dă jos în capul scării, sare ca o maimuță pe armăsar . . . ș-o retează la fugă la deal, d-abia mă țineam de dînsul. Deodată văd că se oprește la Colțea, descalecă, intră în biserică . . . și, cînd să iasă, stă la ușă și mă întreabă răstit: Trimis-ai haraciul la Poartă? „Eu îi răspunsei: Da, măria-ta . . .“ Aferim! îmi zise bătîndu-mă pe spate. Vino sus să mănînci cu mine“ *(I. Ghica)*

d) „Am pregătit într-adins locuri adînci și cuiburi. Am așteptat mereu primăvara . . . Singure vrăbiile, care zboară puțin, s-au vîrît printre grinzi și țigle . . . Le-am lăsat locuri și lor, să intre de-a gata în dosul bîrnelor din acoperiș. N-au așteptat să fie rugate, și pretutindeni chenarele casei sînt pline.“ *(T. Arghezi)*

e) „Dar pentru că epitetele scot în evidență particularitățile închipuirii și sensibilității poetului, este de trebuință să distingem și categoriile lor estetice. Prin aceste din urmă însușiri ale lor, epitetele au valori felurite între ele. Se cuvine a sistematiza epitetele și din aceste ultime puncte de vedere. O vom face folosind materialul poeziilor lui Eminescu și obținînd astfel o primă orientare în modul în care ele folosesc mijlocul stilistic din unghiul căruia înțelegem a studia aici creația eminesciană.“ *(Tudor Vianu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare, compunere

Ex. 397. a) Dați, în propoziții, cîte trei exemple de adverbe primare și de adverbe provenite din alte părți de vorbire.

b) Dați trei exemple de adverbe compuse din substantive.

c) Dați cîte trei exemple de adverbe provenite din substantive și din adjective.

d) Dați trei exemple de adverbe derivate cu ajutorul sufixelor.

Ex. 398. a) Dați cîte trei exemple în propoziții de adverbe de mod propriu-zise și care arată alte sensuri.

b) Construiți cîte o propoziție în care să se afle adverbele de mod: așa, abia, degrabă. degeaba, alene.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 399. a) Construiți cîte două propoziții în care cuvintele *greu, tare, amar,* să fie folosite ca adverbe și ca adjective. Subliniați-le și indicați prin săgeți verbele sau substantivele determinate.

b) Construiți cîte o propoziție în care cuvintele care denumesc zilele săptămînii să aibă valoare de adverb; arătați verbele determinate.

c) Alcătuiți cîte o propoziție în care să se afle adverbele: fățiș, chiorîș, tîrîș, iarăși, totuși.

Ex. 400. Completați locurile libere cu adverbul *numai* sau cu adverbele *nu mai*. Explicați folosirea lor.

a) „Mi-au lăsat ... un ciot de viață. Tița, noaptea nu pot dormi, fac ... socoteli și planuri. Am acuma douăzeci și trei de ani. Aș vrea să mai trăiesc ... alți zece și vor răsturna putregaiul lor." *(Camil Petrescu)*

b) „— Cîntă-le de acum, Ioane: „Cei fără prihană, aliluia!"

— Și ... tînji atîta după dînșii.

— Ia ... clămpăni și tu din gură măi, răspunse Ion, plin de năduh." *(I. Creangă)*

c) „... temniți ne-au zidit, / ... lanțuri au gătit, / ... cuie-au făurit, / Cruci de schingiuire; / Dar pe moși și pe nepoți, / Și pe iad, pe dracii toți, / ... vrem să fim iloți, / Nu vrem umilire." *(G. Coșbuc)*

Ex. 401. a) Construiți cîte două propoziții în care să se afle adverbele dinainte, dinapoi, dinăuntru, dinadins.

b) Construiți cîte două propoziții în care să se afle adverbele: dedesubt, degrabă, devreme, deopotrivă, desigur.

c) Construiți cîte o propoziție în care să se afle locuțiuni adverbiale formate din substantivele: silă, tăcere, șoaptă, noroc, pace, bucurie precedate de o propoziție. Subliniați locuțiunile adverbiale și indicați prin săgeți verbele determinate.

d) Construiți cîte o propoziție în care să se afle locuțiuni adverbiale formate din cuvintele: una, un timp, o clipă, un răstimp, un veac, o dimineață, precedate de prepoziția *întru*. Explicați ortografia lor.

e) Construiți cinci propoziții în care să se afle locuțiuni adverbiale formate cu prepoziția compusă *de-a*.

Ex. 402. Alcătuiți o narațiune sau o descriere în care să folosiți adverbe la gradul superlativ absolut redat prin cît mai variate mijloace expresive.

Ex. 403. Subliniați cu o linie adverbele cu funcțiune de nume predicativ și cu două linii adverbele predicative. Despărțiți în propoziții frazele în care se află adverbe predicative.

a) „— Așteaptă, prietene Simioane, așteaptă. Știu că ți-e greu să aștepți, însă ca să ai ceva pentru totdeauna, trebuie întîi să rumegi în tine, să te mușți singur." *(Al. Sahia)*

b) „Așa-i, zise dascălul, mîngîindu-se cu speranța că într-un an Huțu n-are să învețe ungurește." *(I. Slavici)*

c) „La aceste vorbe, țăranii ceilalți au început a strînge din umere, a se uita lung unul la altul și a zice:

— Ia, poate că și Roată al nostru să aibă dreptate! ... *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 404. Alcătuiți o descriere sau o narațiune în care să folosiți adverbe cu valoare stilistică de epitet al verbului. Analizați complet adverbele.

9. *Prepoziția*

a. *Chestionar:* Ce fel de raporturi exprimă prepoziția? După ce criterii se clasifică prepozițiile? Cum sînt alcătuite prepozițiile compuse? Ce sînt locuțiunile prepoziționale? Din ce sînt formate acestea? Ce alte părți de vorbire pot fi folosite ca prepoziții și în ce condiții? Cum se clasifică prepozițiile după felul părților de vorbire pe care le leagă? Ce formă au cuvintele precedate de prepoziție? În ce condiții poate fi articulat substantivul după prepoziție? Ce sens lexical și ce valoare sintactică au prepozițiile? Cînd pot fi folosite unele prepoziții cu valoarea altor părți de vorbire? Ce legătură este între prepoziții și conjuncții? Ce valori au principalele prepoziții din limba română? Ce probleme de ortografie ridică unele prepoziții?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, disociere, motivare, caracterizare*

Ex. 405. Indicați toate prepozițiile; arătați ce raporturi exprimă fiecare și între care termeni.

a) Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toți, slugi și stăpîni, cu fețele palide, cu ochii sticliți, alergînd prin odăi, ridicînd avuțiile domnești în lăzi și în borcane, ca să le încarce, îmbrîncindu-se, împiedicîndu-se și mai rău, într-acea pripă deznădăjduită. Cînd se sfîrșiră pregătirile, doamna Smaranda și domnița Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una umilită ca un voinic ce s-ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmașului, fără de a se lupta; cealaltă, oftînd după casa ei așa frumos deretecată, după cămara-i plină de merinde, după trîmbele de borancic nețesute și după bogatele cusături rămase pe gherghefuri." *(A. Odobescu)*

b) „Codrii se înfiorează de atîta frumusețe / Apele-ncrețesc în tremur străveziile lor fețe, / Pulbere de diamante cade fină ca o bură, / Scînteind plutea prin aer și pe toate din natură. / Și prin mîndra fermecare sun-o muzică de șoapte, / Iar pe ceruri se înalță curcubeele de noapte. / Ea, șezînd cu el alături, mîna fină i-o întinde. / Părul ei cel negru-n valuri de mătase se desprinde." *(M. Eminescu)*

Ex. 406. Subliniați prepozițiile împreună cu părțile de propoziție pe care le introduc. Scoateți aceste părți de propoziție împreună cu cuvintele determinate și indicați funcțiunea lor sintactică.

a) „Mihai se uită pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele venea din cer. Calea Robilor sclipea ca o pîrtie de zăpadă." *(D. Zamfirescu)*

b) „Trenul porni, zdruncinîndu-se, învăluit într-o ploaie de fluturei de jăratic." *(Titus Popovici)*

c) „Într-o dimineață, flamura s-a scuturat în văzduh, apoi a coborît repede sub streașina turnului, semn că Mircea-Voivod a părăsit cetatea de scaun." *(E. Camilar)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Turmele își dăngăneau clopotele pe coasta de la miazăzi; se apropiau de strungă. Cirezile veneau prin praful alb al drumului uscat, fript de secete.“ *(I. Agîrbiceanu)*

Ex. 407. Scoateți prepozițiile și părțile de propoziție introduse și arătați funcțiunea sintactică a lor.

a) „Un perete lung de iederă se înfățișă ochiului, pierzîndu-se într-un șir de plopi... O curte imensă, înconjurată de garduri vii, se încheia în două părți de lemn. O îndoită alee de tei ducea la scară.“ *(D. Zamfirescu)*

b) „Același refren răsună și dimineața și seara sperie ca acum un stol de corbi ce se ridică și bate din aripi, se împrăștie în cercuri mari și apoi amețește și nimeni nu știe ce spune. Dar ele spun de o veche durere, și în sunetul lor, pentru mine, învie o tristă legendă.“ *(D. Anghel)*

Ex. 408. Subliniați cu o linie prepozițiile simple, cu două linii pe cele compuse. Scoateți separat locuțiunile prepoziționale și arătați din ce se compun. Explicați ortografia lor.

a) „De-a lungul rîulețului se întind două rîuri de sălcii și de răchite care se îndeasă mereu, pînă ce se pierd în crîngul din fundul văii; pe culmea dealului de la stînga, despre Ineu, se ivește pe ici, pe colo, marginea unei păduri de stejari, iară pe dealul de la dreapta stau răzlețe rămășițele încă nestîrpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieșite din pămînt și, tocmai sus, la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre cîmpie...“ *(I. Slavici)*

b) „În tîrg, către valea de la Corvasara, unde se afla și hanul negustătorilor turci, pornise marea zvoană; bătea a primejdie clopotul cel mare de la Sfînta Vineri. Tot de-acolo se înălța un fum des, de la o casă aprinsă, și adierea zilei îl purta de la vale spre deal, adică de la miazăzi spre miazănoapte.

Vîntul arăta măriei-sale Nicoară că vremea bună se prelungește.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 409. Scoateți separat prepozițiile simple și pe cele compuse împreună cu părțile de propoziții pe care le introduc. Arătați funcțiunea lor sintactică.

a) „Dimineața ieșim din Turnu-Severin, pe șoseaua care o ia pe sub munții Mehedinților și ieșim la Tîrgu-Jiu. Valea răsună toată de zuruitul zurgălăilor și de tropotul uscat al cailor.“ *(A. Vlahuță)*

b) „Vei privi prin zări senine / Stelele, sclipind mărunte, / Cum încet, de peste munte, / Ies de printre brazi. / Noaptea-ntreag-o să-și murmure, / Apele povestea lor, / Și ieșind de prin pădure, / Căprioarele pe creste / Vor căta prin văi de este / Pace la izvor.“ *(G. Coșbuc)*

c) „Trecu prin întuneric, pe lîngă țintirim. Căsuța singură a babei Maranda trimitea fire de lumină spre vale printr-un geam cît palma.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 410. Analizați cuvintele subliniate; arătați dacă au valoare de adverbe sau de prepoziții. Pentru prepoziții stabiliți ce părți de propoziție introduc.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Întinse aripile, lovi de cîteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulg, *deasupra* unei garoafe bătute, creață și îmbălsămată.“ *(Em. Gîrleanu)*

b) „Răstoarnă albinele frumușel *din* pălărie *în* buștihan, îi punea *deasupra* niște căptălani, ca să nu răzbată soarele și ploaia înlăuntru, și apoi își caută *de* drum.“ *(I. Creangă)*

c) „Sus, *deasupra* noastră, își tremură frunzulița cîțiva mesteceni subțiri.“ *(A. Vlahuță)*

d) „Astfel zise lin pădurea / Bolți asupră-mi clătinind.“ *(M. Eminescu)*

e) „*După* ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigat *împrejurul* focului; și *deasupra* ninsoare, *dedesubt* udeală, pe o parte înghețai, pe una te frigeai, ca la vremea și locul acela.“ *(I. Creangă)*

Ex. 411. Subliniați locuțiunile prepoziționale cu o linie, iar locuțiunile adverbiale cu două linii; arătați ce părți de propoziție introduc locuțiunile prepoziționale.

a) „Atunci în față se ridică deodată casa, locuința stăpînului grădinii... Întîi zbură pe vîrful unei gherghine, pe urmă, pe iederea dimprejurul balconului.“ *(Em. Gîrleanu)*

b) „Și din pricina lui Pepelea de moș Bodringă, Pavăl nu mai putea dovedi din cîrpit; ba și el, uneori, sărindu-și din minți, își rupea ciubotele ferfeniță jucînd împreună cu noi.“ *(I. Creangă)*

c) „Vine și se duce mereu pe același drum. S-a deprins: o ia mai întîi de-a curmezișul cîmpului, apoi de-a lungul unei prăpăstii grozav de adînci.“ *(Em. Gîrleanu)*

Ex. 412. Analizați prepozițiile, locuțiunile prepoziționale și locuțiunile adverbiale; arătați deosebirea dintre ele.

a) Adrian mergea înainte. Emil rămăsese în urmă. Înaintea lui mai erau doi colegi, dar în urma lui nimeni. Atunci el tăie de-a dreptul pe o potecă și ieși înaintea tuturor. Acolo se opri și se plimbă de-a lungul și de-a latul, în sus și în jos, la stînga și la dreapta pînă sosiră și ceilalți. Conform unei înțelegeri dintre ei, colegii lor se așază de-a lungul unui șanț și priviră înapoi nepăsători, ca și cum ar fi fost singură acolo.

b) „Sticlea în ochii-i umezi ceva nelămurit, / Știam că va muri și c-o s-o doară. / Mi se părea că retrăiesc un mit / Cu fata prefăcută-n căprioară. / De sus, lumina palidă, lunară, / Cernea pe blana-i caldă flori stinse de cireș / Vai, cum doream ca pentru-ntîia oară / Bătaia puștii tatii să dea greș!“ *(N. Labiș)*

Ex. 413. Arătați cu ce cazuri se construiesc prepozițiile simple, prepozițiile compuse și locuțiunile prepoziționale din textele următoare:

a) „Pentru a cuprinde cu ochii, în adevărata lumină, toate înfăptuirile pe tărîmul cultural din patria noastră de azi sub semnul construirii socialismului și pentru a le pătrunde îndestul de adînc cu cugetul, este bine și e chiar o datorie să ne amintim dintru-ntîi întunecata moștenire a trecutului, dar și scînteierile de lumină ce-au licărit în acea vreme.

... Numai așa vom prețui cum se cuvine victoria, poate uneori lentă, dar întotdeauna sigură, a noului asupra vechiului, a zilei de mîine asupra zilei de ieri, a progresului asupra forțelor retrograde, a luminii asupra beznelor, a vieții asupra morții.“ *(Cezar Petrescu)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Istoria omenirii ne înfățișează lupta necontenită a dreptului în contra tiraniei, a unei clase dezmoștenite de dreptul său, contra uzurpatorilor ei, luptă arzătoare... lupta fără sfîrșit.“ *(N. Bălcescu)*

Ex. 414. Scoateți și analizați toate prepozițiile și locuțiunile prepoziționale; arătați felul lor, părțile de propoziție introduse și rolul lor.

a) „Deasupra noastră Ceahlăul iese din neguri. Soarele pune hlamizi de argint pe umerii stîncilor. Cărarea urcă în cotituri prin beznă de codru, brazi lungi doborîți de bătrînețe zac pe pat de cetină, acoperiți de mușchi.“ *(A. Vlahuță)*

b) „Într-o parte, zidul îmbrăcat în codri se știrbea, ca să lase printre lespezii zdrobiți și printre fagii cosiți la rădăcină, undele oțelite ale Iablonicioarei. Izvorul era în munte, pe o stîncă. Alte pîraie țîșneau mai de printre pietre, și întreiau puterile pîrîului. Pe lîngă el, cobora chinuită, singura cărare mai lesnicioasă celor cîteva case de oameni, întemeiate în acest cuib de vulturi!“ *(G. Galaction)*

c) „Ca să ajungi la cea mai nouă fabrică, aflată pe o rîpă, deasupra unui mal înalt de argilă, ascuns de porumb, trebuie să faci o linie ferată îngustă, pe sub cîțiva stîlpi electrici de înaltă tensiune, strălucind în dogoarea verii.“ *(E. Barbu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare, compunere)

Ex. 415. a) Dați cîte cinci exemple, în propoziții, de prepoziții simple și prepoziții compuse; arătați ce raporturi stabilesc în text.

b) Dați cinci exemple de locuțiuni prepoziționale folosite în propoziții.

c) Alcătuiți cîte un exemplu în propoziție în care să folosiți prepozițiile: *grație, datorită* și *mulțumită*.

d) Dați cinci exemple în propoziții de substantive articulate precedate de prepoziții și trei exemple de substantive articulate precedate de locuțiuni prepoziționale; analizați ce funcții au.

Ex. 416. a) Construiți trei propoziții în care complementul introdus prin prepoziție să se afle înaintea cuvîntului determinat.

b) Construiți cîte o propoziție în care prepozițiile compuse *de la, de pe, de pe la, de pe lîngă*, să introducă atribute. Arătați ce substantive determină.

c) Construiți cîte o propoziție în care să se afle complemente introduse prin prepozițiile compuse: de la, de pe, de printre, de pe la, de pe lîngă.

d) Alcătuiți trei propoziții în care să se afle atribute exprimate prin verbe la infinitiv precedate de prepoziția compusă *de-a*.

e) Construiți cîte o propoziție în care să se afle complemente exprimate prin verbe la infinitiv precedate de prepozițiile compuse: fără a, pentru a, spre a.

f) Construiți cîte o propoziție în care să se afle complemente introduse prin prepozițiile: dinaintea, deasupra, împrejurul.

g) Construiți cîte o propoziție în care să folosiți locuțiuni prepoziționale formate din următoarele adverbe și locuțiuni adverbiale: alături, afară, de-a curmezișul, pe dinainte, în jur.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 417. Completaţi locurile libere cu prepoziţia simplă *după* sau cu prepoziţia compusă *de pe*, corespunzător textului.

a) „Nu da vrabia din mînă, pe cioara . . . gard.

b) „Răposatul Măciucă era oltean ca şi mine şi puţintel cam rudă . . . mamă.“ *(I. Ghica)*

c) „Slabă, galbenă, cu pielea . . . faţă aşa de subţire, că-i numărai vinele albăstrii . . .“ *(B. Şt. Delavrancea)*

d) „Doamne, cumnăţică-hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată luîndu-se . . . gurile cele rele!“ *(I. Creangă)*

e) „Joiţa Baciului ar fi văzut-o la un apus de soare privind, ca dusă . . . lume, în roşeaţa amurgului.“ *(B. Şt. Delavrancea)*

Ex. 418. Completaţi locurile libere cu prepoziţia *la* sau cu grupul *l-a*. Analizaţi cuvintele introduse de prepoziţie.

a) „Şi cînd a fost . . . Bucureşti acum şase ani, gazda i-a spus că n-a mai văzut băiat aşa silitor, iar profesorul că are mare îndemînare . . . direcţie . . . ascultat băiatul şi i-a priceput sfatul pe care i . . . dat întotdeauna: fereşte-te, fătul meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună. Asta se gîndeşte conu Nae; iar cînd ridică ochii, acolo, . . . zece paşi înaintea lui, vine încet cabriolete urcînd . . . mal.“ *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

b) „Cînd s-a văzut scăpat, fugea speriat . . . prepeliţă să-i spuie ce-a păţit. Ea . . . luat, . . . mîngîiat şi i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă asculţi?“ *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 419. Povestiţi cum aţi petrecut o zi în excursie folosind prepoziţii, locuţiuni prepoziţionale şi locuţiuni adverbiale. Subliniaţi-le diferit şi analizaţi-le.

10. *Conjuncţia*

a. *Chestionar:*

Ce fel de raporturi exprimă conjuncţia? Ce fel de propoziţii şi părţi de propoziţie leagă conjuncţia? Ce alte părţi de vorbire pot avea valoare de conjuncţie? De cîte feluri sînt conjuncţiile după forma lor? Din ce pot fi alcătuite conjuncţiile compuse? Ce sînt locuţiunile conjuncţionale? Cum se alcătuiesc ele? De cîte feluri sînt conjuncţiile din punct de vedere al funcţiunii lor? De cîte feluri sînt conjuncţiile coordonatoare? Care sînt principalele conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale subordonatoare? Ce sînt conjuncţiile corelative? Daţi exemplu de conjuncţii corelative. Care sînt valorile principalelor conjuncţii din limba română? Ce probleme de ortografie ridică unele conjuncţii?

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 420. Identificaţi conjuncţiile şi arătaţi ce raporturi sintactice stabilesc.

a) „Nici Miron, nici Neculce, nici Ureche în cronicile lor nu pomenesc de comerţul veneţienilor şi al genovezilor cu ţările noastre; însă cîntecul poporal îndeplineşte acea lacună cu două cuvinte.“ *(A. Russo)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Muntele se învălui o lună întreagă în neguri și în ploi putrede; potecile se prefăcură în șuvoaie, iar din satele de pe vale nu se auzi nimic... Cerul se însănătoși și se scutură de înfășurările lui albe și cenușii; munții fumegară o vreme bună.“ *(G. Galaction)*

Ex. 421. Subliniați conjuncțiile și arătați ce părți de propoziții sau ce propoziții leagă.

a) „De cîte ori, în mijlocul arborilor muți și neclintiți, nu ne-am simțit ca în tovărășia unor vechi și buni prieteni guralivi! ... Din nenumăratele generațiuni de foi putrede și îngrămădite de vremuri... cine nu a văzut cum își ridică fruntea, rar și sfios, o floare albastră sau roșie...?“ *(Calistrat Hogaș)*

b) „Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
Călăreții împlu cîmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.“
(M. Eminescu)

c) „Bătrînul a intervenit și băiatul nu l-a făcut de rușine, a fost elev strălucit și a luat diploma cu distincție.“ *(L. Rebreanu)*

Ex. 422. Găsiți în text conjuncțiile simple, compuse și locuțiunile conjuncționale. Arătați cum se scriu și ce legături stabilesc.

a) „Atît de adîncă era tăcerea lor, atît de limpede voită, încît Bălcescu nu-i scăpase o clipă din ochi, căci atitudinea lor era hotărîtoare pentru soarta guvernului și deci a revoluției. De aceea multiplicat în ființa lui, gata de apărare ca un izvor de energie mic în aparență, dar o dată descărcat, înmiit ca putere, istoricul era gata pentru orice răspuns, căci sporind năvalnic în gînduri, privind limpede peste timp, vedea totodată la fel de limpede și ceea ce era în clipa aceea chiar în fața lui, în jurul lui.“ *(Camil Petrescu)*

b) „Cu toate că duceam de cîteva zile o viață idilică și ni s-ar fi cuvenit, prin urmare, să gustăm un minut de odihnă sub umbra stufoasă a vreunul fag, totuși ne mulțumim, deocamdată, cu umbra rară și îngustă a unui tînăr brad, care nu înlesnea răcoroasa-i ospitalitate decît capetelor noastre pîrlite și înfierbîntate de arșița zilelor de cuptor.“ *(C. Hogaș)*

c) „Cu strîmbătatea treci gîrla cîteodată, dar în vin te îneci cu siguranță, pe cînd cu dreptatea treci și marea. Așa să știți, măi oameni! Și v-o spun și pentru că-s bătrîn, și pentru că am pățit multe în viață și m-am izbit de multe.“ *(L. Rebreanu)*

Ex. 423. Subliniați conjuncțiile coordonatoare cu o linie, iar pe cele subordonatoare cu două linii, arătați felul fiecăreia și ce raporturi se stabilește.

a) „Din două una: ori tu ești amestecat în trebile aceste, și atunci nu e bine, ori nu ești amestecat și nu știi să te ferești de oamenii răi și atunci iar nu e bine.

Dacă-i așa, apoi pune chiar acum caii la trăsură, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.“ *(I. Slavici)*

b) „Însă asemenea documente nu numai că sînt foarte numeroase în arhivele de familie ale mai multora din membrii reacțiunii, ci chiar și

Scanned with OKEN Scanner

fără acte însăşi fapta despuierii moştenitorilor, atît de-ncoace cît şi de-ncolo de Milcov, s-a tot împrospătat în cursul timpului, pînă în zilele lui Vodă Ştirbei şi ale lui Vodă Sturza, încît această probă de „iubire boierească pentru popor" mai rămîne încă vie şi palpitîndă în memoria tuturor românilor!" *(B. P. Hasdeu)*

c) „. . . . Cîrjă zburînd în fuga mare,
În faţa lui Toporski s-opreşte ş-astfel zice:
„Toporski din doi unul e scris să piară-aice!
Ori tu, ori eu; sus pala, şi viu la luptă dreaptă!"
„Cîrjă, răspunde leahul, ai minte înţeleaptă,
Dar inimă nebună. Eu te cunosc pe tine,
Eşti leu năpraznic, însă şi tu mă ştii pe mine,
Căci în mai multe rînduri luptat-am înainte,
Pe cînd aveam braţ verde şi inimă fierbinte.
Nici tu, vechiul meu duşman, nu m-ai învins pe mine,
Nici eu n-am avut parte, să te înving pe tine."
(V. Alecsandri)

Ex. 424. Despărţiţi frazele în propoziţii. Subliniaţi conjuncţiile coordonatoare şi arătaţi ce fel de propoziţii şi părţi de propoziţii leagă.

a) „Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă / Şi cade-n mocirlă un val după val, / iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal, Se-nchină prin boltă." *(G. Coşbuc)*

b) „Maiestuos îşi înalţă fruntea, în ziua aceasta primăvăratică şi îndulcită de soare, bătrînul cedru din Grădina Plantelor şi freamătă cîntînd în zări neagra dungă a cocorilor ce vin din ţara lui." *(D. Anghel)*

c) „Pînă atunci împăratul porunci să-i omenească pe amîndoi ca pe nişte musafiri mari şi să-i găzduiască în palaturile împărăteşti." *(P. Ispirescu)*

Ex. 425. Despărţiţi frazele în propoziţii. Subliniaţi cu o linie conjuncţiile subordonatoare şi cu două linii pe cele coordonatoare. Analizaţi ce fel de propoziţii leagă.

a) „A fost atîta chin şi cînt / Cum nu s-a pomenit cuvînt! / Şi soarele mirat sta-n loc, / Că l-a ajuns şi-acest noroc, / Să vadă el atîta joc / Pe-acest pămînt!" *(G. Coşbuc)*

b) „Pe sub fagi se odihnea o turmă, iar un cioban sta drept în mijlocu-i şi ai fi zis că-i spune cu dinadins, din cavalul ciobănesc, . . . o poveste, agonisită din ziua aceea de pe plai. Dar această frumuseţe ţinu numai o clipă şi se tulbură amar, căci cîinii ciobăneşti, izbiţi de neaşteptata arătare a străinilor, se năpustiră în ei." *(G. Galaction)*

c) „Pînă să înhame caii trecu un ceas. Conu Alecu se duse de vreo zece ori să mai vadă copilul." *(D. Zamfirescu)*

Ex. 426. Subliniaţi cu o linie conjuncţiile *şi, iar, nici, ba,* iar cu două linii adverbele cu această formă. Arătaţi deosebirea şi ce raporturi stabilesc în propoziţii sau fraze.

a) „Slăbite, de-atîta căldură / Şi leneşe apele curg, / Iar pacea naturii te fură." *(G. Coşbuc)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „— Auzi, mă leneşule: te prinzi să moi posmagii singur, ori ba?
— Ba, răspunse leneşul.“ *(I. Creangă)*

c) „Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet. Păşesc liniştiţi, înţelepţeşte, şi în ochii lor cuminţi şi negri parcă se răsfrînge şi mai tare faţa neagră a pămîntului scormonit de plug.“ *(Em. Gîrleanu)*

Ex. 427. Stabiliţi conjuncţiile corelative din textele de mai jos, indicînd felul propoziţiilor în care sînt folosite.

a) „Şi cu cît priveam mai mult şi mai drept în faţă pe acest om... cu atît mi se părea că barba, părul şi sprîncenele lui sînt răsărite, nu din piele omenească, ci dintr-o pătură de mîl negru şi fecund.“ *(C. Hogaş)*

b) „Cîntă puiul cucului / Pe poalele nucului / Şi-aşa cîntă de frumos / De pică frunza pe jos.“ *(Folclor)*

c) „Pe cît era de mic şi de tupilat, pe atît mai tare i se zbîrlise ariciul bărbii...“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 428. Analizaţi toate conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale arătînd felul, rolul lor şi raporturile sintactice pe care le stabilesc.

a) „Eu zic aşa că-s bune rînduielile domniilor-voastre şi întocmai la fel sînt ale noastre, ale moşnenilor din Ţara Românească; deci să ne înfrăţim. Să ne bucurăm un ceas. Scurtă-i bucuria, de aceea s-o preţuim.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Intrînd cinevaşi într-acele locuri,... nu va vedea nici biserică, nici gard împrejurul casei, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familiei lui.“ *(Dinicu Golescu)*

c) „— Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate şi te-ai răzimat în coate. Rău era dacă cădeai pe brînci, că puteai nasul să ţi-l fringi!“ *(A. Odobescu)*

d) „Tot mai miroase via a tămîios şi coarnă, / Mustos a piersici coapte şi crud a foi de nuc... / Vezi, din zăvoi sitarii spre alte veri se duc; / Ce vrea cu mine toamna pe dealuri de mă-ntoarnă? / Nu e amurgul încă, dar ziua e pe rod, / Şi soarele de aur dă-n pîrg ca o gutuie. / Acum-omida neagră-spre poama lui se suie, / Tîrîş, un tren de marfă pe-al Argeşului pod. / Cu galben şi cu roşu îşi coase codrul ia. / Prin foi lumina zboară cu viespi de chihlimbar. / O ghionoaie toacă într-un agud, şi rar, / Ca un ecou al toamnei, răspunde tocălia...“ *(Ion Pillat)*

c. *Exerciţii cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare, compunere)

Ex. 429. a) Daţi cîte cinci exemple de conjuncţii simple, compuse şi locuţiuni conjuncţionale; explicaţi din ce sînt compuse şi ce raporturi stabilesc.

b) Daţi două exemple de conjuncţii care leagă între ele atribute şi trei care leagă complemente circumstanţiale.

c) Daţi două exemple de conjuncţii care leagă două propoziţii coordonate principale şi apoi subordonate.

d) Daţi cinci exemple de locuţiuni conjuncţionale diferite şi arătaţi ce raporturi stabilesc.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 430. a) Construiți cîte o frază cu propoziții legate prin locuțiunile conjuncționale: pentru că, pentru ca să, îndată ce, după cum, ca și cînd, ori de cîte ori.

b) Construiți cîte două propoziții în care conjuncțiile simple *nici, dar,* să facă legătura între două atribute.

c) Construiți cîte o frază în care să se afle propoziții legate prin conjuncțiile: deci, căci, fiindcă, ca să, ci și.

d) Alcătuiți cinci propoziții în care între părțile de propoziție legate prin conjuncții coordonate să fie intercalate alte cuvinte.

Ex. 431. Alcătuiți o narațiune în care să folosiți cuvintele *și, iar, nici, ba* cu rol de conjuncții, apoi cu valoare de adverbe. Despărțiți frazele în propoziții. Arătați care sînt părțile de propoziție sau propozițiile legate prin conjuncțiile respective și ce sens au adverbele folosite.

Ex. 432. Construiți trei fraze cu propoziții legate prin conjuncția *iar* și trei propoziții cu predicatul exprimat printr-un verb la modul condițional-optativ, pers. a III-a singular sau plural, precedat de pronumele personal *i.*

Ex. 433. Completați locurile libere cu conjuncția *sau* ori cu grupul *s-au.* Subliniați verbele la perfectul compus folosite: vesel... trist; cald... rece; fete... băieți; dimineața... seara; rezervele... terminat; cosit... secerat; grînele... secerat; Acuma... depărtat. Veșted... ofilit. Florile... ofilit.

Ex. 434. Înlocuiți conjuncțiile subliniate cu alte conjuncții care sînt asemănătoare.

— *Ori* vorbește cum ți-e portul, *ori* te poartă cum ți-e vorba. *(I. Creangă)*

„— ... Patruzeci de care înjugate *sau* dejugate îl înconjurau." *(Al. Macedonski)*

„— ... *Ori* așa, *ori* așa, că n-are vreme de stat la vorbă cu noi." *(I. Creangă)*

Ex. 435. Alcătuiți o compunere cu titlul „O zi în tabără", în care să folosiți cît mai variate conjuncții și locuțiuni conjuncționale.

Despărțiți frazele în propoziții și subliniați diferit conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale. Analizați-le și arătați ce raporturi stabilesc.

11. *Interjecția*

a. *Chestionar:*

Ce se numește interjecție? Ce se exteriorizează prin interjecții? Prin ce se deosebesc interjecțiile de celelalte părți de vorbire? După ce criterii se clasifică interjecțiile? De cîte feluri sînt interjecțiile după modul lor de formare? Ce sînt interjecțiile propriu-zise? În ce situații alte părți de vorbire pot avea valoare de interjecții? Ce sînt onomatopeele? Cum se clasifică interjecțiile după sens? Ce stări sufletești pot reda interjecțiile? Dați exemple! Ce exprimă interjecțiile care redau manifestarea

Scanned with OKEN Scanner

unei voințe sau dorințe? Dați exemple de asemenea interjecții. Ce funcțiuni au interjecțiile în frază? În ce condiții unele interjecții au funcțiune de predicat? Ce probleme de punctuație ridică interjecția?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 436. Identificați interjecțiile și arătați ce exprimă fiecare.

a) „Cînd era la poartă, începu să strige:

— Hîm! hîm! aici miroase a carne de om de pe tărîmul celălalt.“ *(P. Ispirescu)*

b) „— O, ești frumos, cum numa-n vis / Un înger se arată.“ *(M. Eminescu)*

c) „Ah! de cîte ori voit-am / Ca să spînzur lira-n cui . . .“ *(M. Eminescu)*

d) „Uh! ce frig . . . îmi văd suflarea . . . / Bruh! mi-e frig.“ *(M. Eminescu)*

e) „Cri-cri-cri / Toamnă gri, / Nu credeam c-o să mai vii . . .“ *(G. Topîrceanu)*

f) „— Ptiu! drace! făcu o femeie îndărătul meu. Iar oamenii se minunau. Ț-ț-ț!“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 437. Scoateți interjecțiile; arătați originea lor și ce exprimă fiecare:

a) „— Numai cinci minute, Nina, și m-am întors . . . Hai, cu mine, Nicușor!

Atunci, în tăcere a auzit ea deodată, după sobă.

— Țîrîc — țîrîc . . . .țîrîc — țîrîc . . .

— Sîst! ascultă, mămico . . . se auzi?

Greierul continua chemarea lui mecanică:

— Țîrîc — țîrîc . . .“ *(Cezar Petrescu)*

b) „— Ei? hai? Ce-ați adus? Cum v-a fost ziua? V-a mers la tîrg? Ați dat de oameni? V-a luat gura ce mormăiți? Deh! vă țineți mari cu banii la pungă! . . .

— Oh! Tîrgul e rău! zise blajin Milogul! . . . Oamenii din tîrg trec repede . . . Trecea o cocoană. A băgat mîna în buzunar și-a scos-o goală. „Ah! ce murdar . . . Un tînăr spunea cu scîrbă tovarășului: „Uh! cum cere! . . . Ah! cum ar pleca, de cum ar veni ziua! Cum ar fugi! . . . Ah! dar fie și niște picioare strîmbe. Și șchiop . . . Oh! dacă ar fi întreg n-ar mai întinde mîna la trecători. Ar scăpa de rușinea d-a zice după vioară: bogdaproste! bogdaproste! . . .

A doua zi Căliman . . . văzu pe bietul Milog odihnind de veci . . . În pragul ușii întîlni pe Raluca și se opri văitîndu-se:

— Fă!, fă, s-a omorît Milogul . . .“ *(B. St. Delavrancea)*

Ex. 438. Subliniați cu o linie interjecțiile exprimate prin cuvinte imitative (onomatopee) și cu două linii, celelalte interjecții. Arătați ce imită interjecțiile onomatopee și ce exprimă celelalte.

a) „Dong! Bing! Bing! / Bang! Dang! Bing / Sună clopotul. Sunetul aleargă, trece pe lîngă noi și peste noi. Se pierde în depărtare.“ *(Z. Stancu)*

b) „Și cum cade el buf! cade fără de sine în groapa de jăratec.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Uneori făcea fi, fi, fi, tiha! chiau! chiau! cling! ... iar cînd izbucnea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă." *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

d) „Oh! că mult mai am de suit, Doamne! ... *(Em. Gîrleanu)*

e) „Oh! libertate, nimic nu e mai scump ca tine." *(B. St. Delavrancea)*

f) „N-o să aluneci cu el mă? a întrebat jupînul:

— De! jupîne; știu eu? ...

— Haide! s-a răstit jupînul ... Leneșule!

Dar cînd să apuce pe o ulicioară mai neumblată tocmai trecea o birjă ...

Băiatul s-a ferit repede-n lături și odată, bîldîbîc! și zdronc! Cănuță într-o parte cît colo și sarcina din spinare într-alta." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 439. Subliniați cu o linie interjecțiile de adresare și cu două linii celelalte interjecții. Arătați care au același rol ca și vocativul.

a) „Las'că prind pe-Osman, măi frate/Și-am să-mbrac cămașa lui! *(Coșbuc)*.

b) „Catrino, ia, fa, secerile astea! strigă el supărat ..." *(M. Preda)*

c) „Hei, frați ai noștri! Sîntem lîngă voi!" *(E. Jebeleanu)*

d) „Iaca și dealul Bălaurului, jupînești! Ia aici a căzut odată un balaur grozav de mare, care vărsa jăratic pe gură ...

— Valeu! și unde-i balaurul, moș Nichifor?" *(I. Creangă)*

e) „— Ce mai faci tu, măi flăcăule? îl întrebai eu. Ai ieșit cu oile la păscut? ...

— Dar ești vrednic tu, bre Niculăeș, să porți un cîrd de oi? *(M. Sadoveanu)*.

Ex. 440. Subliniați cu o linie interjecțiile care au sens apropiat de al imperativului, iar cu două linii, pe cele de adresare care au același rol ca și vocativul.

a) „— Hăis, Joiane, tată!

Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare; jugul îl frige ... Hai, Dumane, hai!" *(Em. Gîrleanu)*

b) „Ptru! ciii ... Sai binișor pe ici pe crucea căruței.

Ho ...pa! Ia acum te văd și eu că ești voinică ..." *(I. Creangă)*

c) „Na, morișcă, na, na, na!" /Moara tot hodorogea/ Și prin apă tot fugea/ Mînați măi! — Hăi, hăi!" *(Plugușorul)*

Ex. 441. Scoateți interjecțiile și arătați ce funcțiuni sintactice îndeplinesc.

a) „După ce ajunse acolo, zbîrr în sus, zbîrr în jos, intră în casa zmeoaicei și ascultă ce vorbea cu zmeii, ginerii săi, și cu zmeoaicele, fetele sale." *(P. Ispirescu)*

b) „...și zvîrr! cu pravila cea mare după călugări. Apoi umflînd un șfeșnic sdravăn de alamă, după dînșii să-i afurisească ... Și, na! părintele Duhu și Teofan și-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brînci decît pe picioare ..." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Și odată mi ț-o înșfacă ei, unul de-o mînă și altul de cealaltă, și hai, hai! hai, hai! în zori de ziuă ajung la palat." *(I. Creangă)*

d) „Și adeseori ... s-auzea cîte un: „jart, trosc, pleosc, auleu! ha! tătarului." *(B. St. Delavrancea)*

e) „... Apoi mi-o aruncă-n sus, zicînd: Iacă poznă, c-am scăpat-o! Pupăza zbîrr! pe-o dugheană și ... își ia apoi drumul în zbor spre Humulești ... și auzim cîntînd în tei:

— Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!" *(I. Creangă)*

Ex. 442. Subliniați cu o linie interjecțiile cu funcțiune de predicat și cu două linii complementele care determină interjecții.

a) „Eu, grăbit, țîști dincolo într-un picior ... alunec și bîldîbîc în șanț. Trandafirii mei se umplură de mocirlă." *(B. Șt. Delavrancea)*

b) „ — Na-ți mă, banii! zise dracul trimes; și să te cărăbănești de aici, că de nu e rău de tine!" *(I. Creangă).*

c) „Și cînd răcnește odată cît ce poate, eu zvîrr! chibriturile din mînă și țuști! la spatele lui Zaharia, și-ncepem a horăi, de parcă dormeam cine știe de cînd." *(I. Creangă).*

d) „Băgă cheia în broască ușii și, întorcîndu-o nițel, scîrț, ușa se deschise." *(P. Ispirescu).*

Ex. 443. Analizați interjecțiile arătînd ce funcțiuni sintactice au. Pentru cele care au funcțiune de atribut sau complement indicați și substantivul sau verbul determinat.

a) „Deocamdată îl lasă; dar au să fie puține zile cu spor de săbii de la Vadu-Roșcului și atuncea vai și amar de stînă și de vite, și vai de sat, dacă n-ar găsi ce caută." *(M. Sadoveanu)*

b) „Pitache scoate o rublă, o dă băiatului și-l zorește să-i aducă restul, cînd se aude alături în livada de pruni: lip-lip! lip-lip! vine Manolache Ciolănescu pe poteca de după pruni, cu papucii lipăind" *(I. A. Brătescu-Voinești)*

c) „De cîte ori auzeam „jart", auzeam și aoleo." *(B. Șt. Delavrancea)*

d) „Se auziră strigătele de astă dată răzlețite, hăp! hăp!" *(M. Preda)*

Ex. 444. Arătați în ce poate consta schimbarea valorii morfologice a interjecției:

a) „... haidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vînătoarei, un cîmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi." *(A. Odobescu)*

b) „Nici alăuta nu mai geme / Și focul e aproape stins / S-aude numai slab departe / Un cutcurig ..." *(Șt. O. Iosif)*

c) „E liniște-n chilia bătrînei, și-nserează / Sub vatră țîrîiește un greier nestatornic / Își leagă-n perete tic-tacul vechiul ornic / Se-ntunecă chilia și iar se luminează, / Și-aleargă fusul spornic." *(Șt. O. Iosif)*

Ex. 445. Găsiți interjecțiile de adresare care au același rol ca și vocativul și subliniați-le cu o linie, iar pe cele care au sens apropiat de al

Scanned with OKEN Scanner

imperativului subliniaţi-le cu două linii. Puneţi virgula sau semnul exclamării acolo unde trebuie.

a) „Mă uitai la dînsul, la pachet şi-i porunci cu glas năbuşit:
— Hai du-te!
Iar sergentul îl luă prietenește de umăr.
— Hai măi camarade; haide du-te acasă." *(Em. Gîrleanu)*

b) „Plăteşti?
Doboş se lăsă bine pe umeri, înţepenindu-se în glezne:
— Atunci, na strigă Sorbu, şi cu vorba îi trimise celuilalt şi o palmă." *(Em. Gîrleanu)*

c) „Ia ascultaţi măi. Da de cînd aţi pus voi stăpînire pe mine? *(I. Creangă)*

d) „ — Măi Zaharie nu mai ţii tu vreo poştă de cele pe undeva?
— Nu bre răspunse Zaharia şi mai încet." *(I. Creangă)*

e) „Deodată auzim glas. Ne strigă cineva. Au mare nevoie de noi!
— Mă oameni buni măi! ia staţi oleacă! . . .
Ne oprim. Ptuu stăi Rusca! Un gospodar vine repede spre noi şi tot face semn cu mîna stîngă.
— Ia îngăduiţi oleacă oameni buni!
După ce află omul că ne ducem să puşcăm hulpea, ne întinde cofăelul.
— Ia luaţi de ici oameni buni oleacă de must nou . . ." *(M. Sadoveanu)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 446. Daţi cinci exemple, în propoziţii, de interjecţii care să exprime diferite stări sufleteşti; analizaţi complet fiecare interjecţie.

b) Daţi cinci exemple, în propoziţii, de interjecţii care să imite sunete, zgomote, strigăte ale animalelor.

c) Daţi cinci exemple, în propoziţii, de interjecţii care să exprime un îndemn, o poruncă sau să aibă formulă de adresare.

Ex. 447. Întocmiţi o descriere în care să folosiţi interjecţii exprimate prin onomatopee.

Ex. 448. a) Construiţi patru propoziţii în care predicatul exprimat printr-o interjecţie să aibă unul sau mai multe complemente. Analizaţi-le.

b) Construiţi cîte două propoziţii în care să se afle interjecţia cu funcţiune de subiect, atribut, complement direct şi complement circumstanţial de mod. Analizaţi-le.

c) Construiţi trei propoziţii cu predicate exprimate prin interjecţiile *hai* şi *na* urmate de un substantiv la cazul vocativ sau de o interjecţie de adresare şi trei propoziţii în care aceleaşi interjecţii să fie urmate de complemente. Explicaţi punctuaţia folosită.

Ex. 449. Subliniaţi interjecţiile şi substantivele la cazul vocativ şi puneţi semnele de punctuaţie care lipsesc.

a) „Na na na măria ta? parcă asta grijă am eu?
Ia mai bine rugaţi-vă cu toată inima sfîntului Nicolai . . . doar v-a ajuta să vă vedeţi popi odată." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Își făcuse fîntînă în curte numai să se poată spăla dimineața, ca la armată. Se spală tremurînd și oftînd:

— Of of of mamă cine mă puse?!" *(D. R. Popescu)*

c) „Doctorul Siru nu-și putu stăpîni exclamația de mulțumire:

— Ha ha ha!" *(M. Sadoveanu)*

Ex. 450. Alcătuiți o narațiune cu dialog în care să folosiți cît mai variate interjecții. Arătați ce exprimă fiecare.

Ex. 451. Alcătuiți o compunere cu dialog despre o călătorie prin țară și folosiți cît mai multe interjecții. Analizați ce exprimă fiecare și funcțiunea sintactică.

12. *Exerciții recapitulative morfologice*

Ex. 452. Analizați complet părțile de vorbire flexibile; arătați și valoarea lor stilistică.

a) „Copitele potcovite ale tuspatru picioarele sale cu așa iuțeală de fulger scăpărau în toate părțile, trupul ei de șopîrlă mlădioasă cu așa iscusită strategie își punea, pe fiece clipă, la adăpost, părțile slabe, încît înverșunarea crîncenă a dușmanului cu colții de fier murea neputincioasă la marginea de potcoave oțelite și de dinți ascuțiți ai cercului ei de apărare . . .

Iar cînd, pe tromboanele largi ale amînduror nărilor sale își revărsa, în sforăit de vifor, răsuflarea vijelioasă a pieptului său puternic, opcina întreagă se cutremura și zăvozii o rupeau de fugă îngroziți și . . . iar se întorceau în luptă . . .

— Hai . . . potaie! . . . auzii pe cineva strigînd de departe." *(C. Hogaș)*

b) „Opriți-vă, oameni buni și patrioților! Asta e apa Ozanei. Ozana cea „limpede-curgătoare" a lui Ion Creangă. Dacă te-ai bucurat în viața ta o clipă de paginile acestui minunat artist, dacă „Amintirile din copilărie" ți-au înflorit sufletul, atunci coteşte la stînga în mahalaua cea nouă a tîrgului . . . și caută casa unde a trăit Smaranda Creangă . . . Această ageră fată de la Pipirig a făcut neamului și veacului cel mai uimitor dar, în ființa unui incomparabil artist." *(M. Sadoveanu)*

c) „Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfîrșea. Din Moromete cunoscut de ceilalți, rămîne doar capul lui de humă arsă, făcut de Din Vasilescu, și care acum privea neturburat de pe polița fierăriei lui Iocan." *(M. Preda)*

Ex. 453. Determinați ce părți de vorbire pot avea locuțiuni și comparați caracteristicile lor. Grupați părțile de vorbire după cum au flexiune: cu flexiune nominală, cu flexiune verbală, fără flexiune; arătați ce asemănări și deosebiri sînt între ele:

a) „De atunci, din acea clipă supremă, a început să decurgă civilizația societății omenești, uimitoarea realitate construită de oameni în mijlocul naturii sălbatece și mărețe . . . Succesiunea erelor geologice n-ar putea fi mai spectaculoasă decît aceea a marilor cicluri istorice în care aşchiile de silex s-au transformat în tractoare, și nimic n-ar putea fi

Scanned with OKEN Scanner

mai încurajator pentru viitorul omenirii decît felul în care geniul și munca unui lung șir de generații a reușit să transforme bucata de fier îndoit în combina zilelor noastre." *(Geo Bogza)*

b) „Și dacă ochii lui Ghiță lăcrămau sub apăsare și dacă fața lui Ghiță se înroșea sub truda înghițitului, toate acestea nu puteau fi socotite decît ca dovada unei lupte voinicești dintre Ghiță și gălătuș; iar un gogîlț înnădușit și la răstimpuri deopotrivă de scurte era singura înștiințare că strîmturile gîtului au fost limite." *(C. Hogaș)*

c) „I-am spus atuncea lui Han-Murad că noi cei din Zaporojă nu ne temem nici de dumnezeu, nici de dracu... Dar de Han-Murad ne temem. I-a plăcut lui Han-Murad asemenea vorbă.

Tah-țah! rîde Han-Tătar; și de ce vă temeți voi de Han-Murad? Apoi zic, ne temem că s-a scula asupra noastră!

Tah-țah-țah! rîde Han-Tătar.

Zic eu: ne temem că s-a scula asupra noastră și l-om tăia; și-l știu bărbat bun și blînd și tare ne-a părea rău!" *(M. Sadoveanu)*

Ex. 454. Modificați textele de la exercițiul anterior, schimbînd diatezele verbelor, pasivă în loc de reflexivă și activă în loc de pasivă; analizați ce schimbări s-au produs.

Ex. 455. Găsiți în „Amintiri din copilărie" o pagină cu variate forme populare de verbe și pronume; analizați-le.

Ex. 456. Căutați în „Momente" de I. L. Caragiale interjecții și conjuncții diferite; analizați-le.

Ex. 457. Găsiți și analizați tot felul de locuțiuni (adjectivale, verbale, adverbiale, prepoziționale, conjuncționale) într-o nuvelă istorică de Al. Odobescu.

Ex. 458. Alcătuiți o descriere a iernii folosind variate adjective, adverbe și locuțiuni adjectivale și adverbiale la diferite grade de comparație; arătați deosebirile dintre ele.

Ex. 459. Povestiți o întîmplare din viața voastră folosind diferite feluri de locuțiuni; analizați-le și arătați deosebirile dintre ele.

Ex. 460. Analizați toate părțile neflexibile de vorbire, arătînd funcțiunile lor sintactice sau ce raporturi sintactice stabilesc.

a) „... Stan era acasă și chiar luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga; și numai iaca ce vede că se răped cîinii să rupă omul, nu altăceva; și cînd se uită mai bine, ce să vadă! Vede-un băiet că se acățăra pe stîlpul porții, de teama cîinilor. Atunci Stan aleargă la poartă, zicînd:

— Tibă! Hormuz; Na! Balan; nea; Zurzan; dați-vă în lături cotarle!... Da de unde ești tu, măi țîcă? și ce cauți pe-aici, spaima cîinilor!

— Da de unde să fiu, bădică! Ia sînt și eu un băiet sărman, din toată lumea, fără tată și mamă, și vreau să intru la stăpîn.

— Să intri la stăpîn? D-apoi tu nici de păscut gîștele nu ești bun... Cam de cîți ani îi fi tu?

— Ia poate să am vr-o treisprezece ani." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Mătușă Maria, îi lămuresc eu, cum crezi dumneata c-aș trage cu pușca în mijlocul satului! Nu vezi dumneata unde bate Toader? Mai întîi nădăjduiește că n-oi găsi pușcă; însă eu am pușcă, deoarece sînt vînător. Al doilea crede că n-oi găsi pulbere; dar eu am și pulbere. Dacă am pușcă și pulbere, atunci, zice el, să trag focuri, ca să îngrozesc oamenii, să mă ieie pe urmă satul la goană, să mă alunge ca pe un benetușnic.

— Alei, dragul mamei! s-ar putea una ca asta?

— S-ar putea, dar eu nici pușcă n-oi aduce, nici stihuri n-oi spune. Or cînta ei singuri pe Jianu cum l-am tocmit și s-or lipsi de mine. *(M. Sadoveanu).*

Ex. 461. Faceți analiza morfologică a tuturor părților de vorbire, arătînd felul lor, categoriile gramaticale specifice fiecăruia în parte, funcțiunea sintactică și valoarea stilistică.

a) „Fata de împărat rămase uimită ca dinaintea unei năluciri încîntătoare. Nu știa bine dacă este deștept sau visează. Nu-i venea să dea crezămînt nici vederilor, nici auzului și cu toate acestea, zîna ce-i sta în față îl privea cu ochi fermecători, aruncînd prin tot trupu-i, cînd aburi fierbinți, cînd fiori de gheață: vorba ei îi răsuna în suflet, dulce și înduplecătoare. Pe cînd ea căta la dînsul și zîmbea, lui i se năluca pare că cîmpul înflorise și cerul se luminase, iar cînd ea deschise gura ca să-i vorbească pentru dînsul munții răsunară, apele se turburară, brazii se scuturară, codrii se treziră, frunzele șoptiră, stelele sclipiră și în loc opriră. Atunci, viața să i-o fi cerut dînsa, gata și bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.“ *(Al. Odobescu)*

b) „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, / Țara mea de glorii, țara mea de dor? / Brațele nervoase, arma de tărie, / La trecutu-ți mare, mare Viitor! / Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul / Dacă fiii-ți mîndri aste le nutresc; / Căci rămîne stînca, deși moare valul, / Dulce Românie, asta ți-o doresc.“ *(M. Eminescu).*

c) „O babă și un moș au vîndut patru rațe, un rățoi și două gîște, de azi-dimineață, și de-atunci, șezînd pe două pietre, lîngă biserică, fac socoteala și tot nu le iese. Baba zice că nu e plătită o gîscă, iar moșul că au dat în cinste și gîsca, și rățoiul . . . Și zăpada cade mereu . . .
Și sînt ninși, albi amîndoi, de cînd tot stau acolo.“ *(I. Agîrbiceanu)*

Ex. 462. Faceți analiza stilistică a textelor:

a) „Paseri cîntau în livadă, vitele mugeau blînd în ogradă. Era o lumină mare în toate părțile și prin văzduhul curat treceau paseri în zbor grăbit. Un corn se acoperi într-o zi cu flori de aur și albine nenumărate îl cercetau cu zumzet dulce . . .

În livada întinsă intrase o pace adîncă și arborii stăteau în soare ca într-un strai de spumă de argint.“ *(M. Sadoveanu)*

b) — Alege-ți unul din caii iști frumoși . . . pe care ar fi ți-l dau.
— Nu, pe acesta-l voi, zise Făt-Frumos.
Baba scrîșni din dinți ca apucată . . .
— Hai, ia-ți-l, zise-nsfîrșit.“ *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

B. Sintaxa

Sintaxa propoziţiei

a. *Chestionar:*

Ce este sintaxa? Care este obiectul sintaxei propoziţiei? Ce se numeşte propoziţie? Ce raporturi sînt între propoziţie şi judecată? Care sînt caracteristicile propoziţiei? După ce criterii se pot clasifica propoziţiile? Care sînt felurile propoziţiilor după scopul comunicării? Ce sînt propoziţiile enunţiative şi de cîte feluri pot fi? Ce sînt propoziţiile interogative? Cum se clasifică propoziţiile după aspectul lor? Cum se clasifică propoziţiile după structură? Ce sînt propoziţiile analizabile şi cele neanalizabile? Ce sînt propoziţiile bimembre şi cele monomembre? Ce sînt propoziţiile verbale şi cele nominale? De cîte feluri sînt părţile de propoziţie şi ce raporturi se pot stabili între ele? Care sînt părţile principale de propoziţie? Care sînt părţile secundare de propoziţie? Ce sînt părţile simple de propoziţie, părţile dezvoltate, reluate, multiple? Cum se exprimă raporturile dintre diferite părţi ale propoziţiei? În ce constă valoarea stilistică a propoziţiilor eliptice?

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare, grupare, motivare, disociere*

Ex. 463. Despărţiţi textul în propoziţii şi arătaţi felul fiecărei propoziţii după cele trei criterii principale de clasificare a propoziţiilor:

a) „Abia apucă a se coborî din trăsură şi gloata curioşilor încungiură pe postilion.

— Cu cine ai venit?

— Cu un boier.

— Cum îl cheamă?

— Nu ştiu.

— De unde vine?

— De la poşta din urmă. Şi / rîzînd că l-a păcălit, postilionul lasă pre curios să caute pe alţii, ca să-i deie mai lămurit răspuns... Tîrgul fierbe pînă seara... Nu e vorba decît de noul venit; şoşotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tînăr e? — Bătrîn e? Ce caută — Ce vrea? — La ce a venit? — Ştie franţozeşte? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — O să şadă aici? Ştie contradanţul cel nou?“ *(C. Negruzzi).*

b) „Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci;
Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară,
Şi cîţi codri-ascund în umbră strălucirea de izvoară!
Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate!
Cîte ţărmuri înflorite, ce palate şi cetăţi
Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi?“

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 464. Copiați textul și schimbați propozițiile; arătați felul fiecărei propoziții după scop, după structură și după aspect.

a) „Și-n ceasul acela Hassan a jurat / Să zacă de spaimă o lună / Văzut-au și beii că fuga e bună / Și bietului pașă dreptate i-au dat, Căci vodă ghiaurul în toți a băgat / O groază nebună." *(G. Coșbuc)*

b) „Iar Ghica-vodă, după ce îl luaseră dintre ceilalți boieri, se spăriiară, că nu știe poveastea ce este. Și după ce s-au rădicat Divanul și l-au adus la viziriul, l-au întrebat viziriul ce om este și de unde este, și au zis: Cunoști-mă pe mine, au ba? Iar Ghica-vodă s-au spus de unde este de locul lui, iar a cunoaște pe vizirul nu-l cunoaște" *(I. Neculce)*

c) „Nesfîrșite, zi și noapte, au curs ploile. Se părea că pămîntul întreg va putrezi. N-a putrezit. Vîntul a început să sufle. Ploile s-au oprit. Norii s-au risipit. Soarele toamnei, cu puteri puține, a zbicit pămîntul." *(Z. Stancu)*

Ex. 465. Analizați propozițiile după scopul comunicării:

a) „După aceasta nu multă vreme trecînd, veni și lui Antonie-vodă mazilie. Și îndată purcese cu toți boierii de se duseră la Odriiu că acolo era împărăția. Atuncea și Gligorie-vodă încă venise din Țara Nemțească, că-l iertase împărăția. Deci fiind acolo și Hristea vistierul, i Stoica paharnicul, i Radul Stirbei și cu toată ceata lor cea dintîi, ca niște răi hicleni, cu mari meșteșuguri cu tainâ la turci au umblat de au stricat domnia lui Antonie-vodă și cu mulți bani au dus domnia lui Gligorie-vodă." *(Letopisețul Cantacuzinesc)*

b) „Copoii săriră îndată chelălăind din cotlonul lor. Baba le aruncă două dărăburi de mămăligă rece. Incovrigați și cu cozile subpuse, Lipa și Coța începură a înfulica hulpav.

— Ce zici, măi Boghene? întrebă bătrînul." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 466. Analizați propozițiile enunțiative și arătați felul lor după ceea ce exprimă modurile în care sînt construite.

a) „Cîntau un cîntec simplu ca pămîntul . . . / Eu i-aș fi strîns la piept pe-acești flăcăi / Și le-aș fi spus întreaga mea mîhnire." *(N. Labiș).*

b) „Privește, de la miazăzi, la miazănoapte, popoarele își ridică capul . . . lumea veche se prăvălește, și pe ale ei dărămături slobozenia se înalță . . . Deșteaptă-te!" *(A. Russo)*

c) „De ce m-ați dus de lîngă voi? / De ce m-ați dus de-acasă? / Să fi rămas fecior la plug, / Să fi rămas la coasă." *(O. Goga)*

Ex. 467. Subliniați predicatele propozițiilor din textele următoare și analizați felul propozițiilor după scopul comunicării și după aspectul pozitiv sau negativ al predicatului.

a) „Înspăimîntat, el singur nu știe de ce, făcu un pas înapoi și privi, băgîndu-și capul între umeri, împrejurul său. Nu era nimeni aici, nici o suflare omenească, nici un ochi să-l vadă, nici un glas care să-l dea pe față, nici o minte care să treacă peste a lui, nimeni și nimic decît tăcerea." *(I. Slavici)*

b) „Aruncîndu-se porumbelul în văzduh, acesta ocoli pe deasupra lumii și veni de se puse drept pe capul băiatului celui mare.

Scanned with OKEN Scanner

Fiii de împărați și de boieri... începură a striga că nu se poate, e o greșeală, nu e bun de împărat... și cerură ca să se facă o a doua încercare." *(P. Ispirescu)*

Ex. 468. Subliniați predicatele, despărțiți textul în propoziții. Analizați felul propozițiilor după structura lor:

a) „Iarna vine, vara trece. / Și pădurea s-a rărit! / Ziua-i viscol, noaptea-i rece. / Greul vieții a sosit!" *(V. Alecsandri)*

b) „Ienupărul e tipul nevoiașului din lumea arborilor. Muntele e de piatră și piatra e vitregă." (I. Simionescu)

c) „Ard grajdurile. Ard vitele. Arde casa boierului. Au pierit logofeții. Au pierit pîndarii. Parcă au intrat în pămînt..." *(Z. Stancu)*

Ex. 469. Delimitați propozițiile și analizați-le (după structură, după scopul comunicării, după intonația exclamativă sau neexclamativă și după aspectul pozitiv sau negativ al predicatului).

a) „Veți crede că voi să vă serv un capitol de geografie populară, sau că încerc a vă da introducțiunea topografică a unui roman de călătorii și aventuri. Nicidecum! Voi să vă fac cunoștință pur și simplu cu o specie de oameni care, mă prind, nu-și pot găsi semeni în niciunul din cele patru unghiuri ale pămîntului." *(I. L. Caragiale).*

b) „Nici voie să-și cernească portul / Nici drept să-l plîngă n-au avut. / Și niciodată n-au știut / În ce pămînt le doarme mortul." *(G. Coșbuc).*

c) „— Cine ești tu? Apropie-te!

— Acesta-i căpetenia, măria ta! a strigat Orheianu. Și tatăl tău s-a apropiat." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 470. Despărțiți textul în propoziții. Grupați părțile de propoziție după felul lor.

a) „După omături mari și înghețuri de cremene, deodată, într-o zi, printr-o împrejurare cu totul misterioasă, prevestită totuși de gromovnice vechi și călugări bărboși de la sfînta mînăstire Neamțu, soarele a rămas stăpînitor în senin c-o lucire imensă." *(M. Sadoveanu)*

b) „Tinere, ce-ți strîngi în palme tîmplele înfierbîntate, / Pe cînd mintea ta în friguri, ca o flacără se zbate, / Năbușită înlăuntru, — dacă după nopți de trudă, /Migălind vorbă cu vorbă, c-o-ndărătnicie crudă, / Ai ajuns să-ți legi în stihuri vr-o durere sau vr-un vis, / Nu-ți întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris, / Nici nu te-mbăta de vorba cui ar sta să te admire!" *(A. Vlahuță)*

Ex. 471. Recunoașteți raporturile de coordonare și de subordonare dintre părțile de propoziții și propozițiile cuprinse în frazele de mai jos. Explicați cum este exprimat fiecare raport.

a) — „Tată, am crescut în palaturile tale, m-am plimbat în astă grădină de atîtea ori și am văzut roade foarte frumoase în pomul din fundul grădinii, dar n-am putut gusta niciodată din ele. Acum a dat în copt, dă-mi voie ca nopțile astea să păzesc eu și mă prind că voi pune mîna pe acel tîlhar care ne jefuiește." *(P. Ispirescu)*

b) „De oameni răi spunea că nu-i pasă; are pentru dînșii pistoale încărcate în desagi." *(M. Sadoveanu).*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 472. Caracterizați propozițiile enunțiative din texte. (enunțiative propriu-zise, exclamative; enunțiative optative) Explicați cum e marcată gramatical fiecare propoziție (mod, intonație etc.). și ce stare afectivă este exprimată de fiecare propoziție exclamativă.

a) „Aflatu-fi-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul domn și bun creștin Radu-vodă." *(A. Odobescu)*

b) „Eu aș zice să lăsăm cetatea asta.

... Mai bine măria sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică." *(C. Negruzzi)*

c) „Aș vrea să mă duc cu ei pe lîngă magazie." *(Z. Stancu)*

Ex. 473. Despărțiți textul în propoziții. Scoateți pe grupe părțile de propoziții între care există raporturi de determinare. Indicați funcțiile sintactice îndeplinite.

a) „Ne urcăm la Comănești, sat mare, frumos așezat între munți, pe tăpșane deschise, ușor înclinate spre apa Trotușului ...

Vuiește valea de zgomotul morilor și-al herăstraielor. În toate părțile e mișcare, zarvă — freamătul muncii. Sute de brațe harnice desfundă comorile pămîntului." *(A. Vlahuță)*

b) „Nourii curg, raze-a lor șiruri despică, / Streșine vechi casele-n lună ridică / Scărțiie-n vînt cumpăna de la fîntînă / Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă." *(M. Eminescu)*

c) „Nu simțiți apropiatul freamăt, / De furtună ce-mpînzește țara? În zadar vă opintiți cu geamăt / Să legați cu lanțuri primăvara. *(M. Beniuc).*

Ex. 474. Subliniați părțile de propoziție coordonate prin juxtapunere sau prin conjuncții. Puneți virgula acolo unde trebuie.

a) „Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pămînt ..." *(A. Odobescu)*

b) „Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor ori în valea din dreapta ori în valea din stînga." *(M. Sadoveanu).*

c) „Hornurile poștelor erau pustii sau arse. Diligențele opreau la care țărănești ori la focurile de sub streșinile codrilor." *(E. Camilar).*

Ex. 475. Despărțiți textul în propoziții. Stabiliți părțile principale. Acolo unde e cazul motivați lipsa unor părți de propoziție. Arătați valoarea stilistică a propozițiilor eliptice.

„Caii deliilor erau în spume. În loc de frîie, știeanguri și curmeie. Cuțite late la brîu. Căciuli turcănești date pe ochi. Priviri de fiare. În fruntea lor, Dinu Potop, cu iataganul în mîna dreaptă, răspîndind răcoare în jurul său de cotropitor, nalt cît un brad, cu fața crestată de luptă și de nedormire." *(B. St. Delavrancea)*

Ex. 476. Caracterizați propozițiile și părțile de propoziții după criteriile cunoscute:

a) „Isprăvnicelul se apropie de dînsul, ținînd căciula în mîini.

— Să-mi aduci mai pe urmă acei patru jeluitori, care se văitau mai tare; auzitu-m-ai?

— Am auzit cocoane.

Scanned with OKEN Scanner

— Du-te acum de cheamă pe arendaș.
— Să trăiești, cocoane, este dus la tîrg.
— Și cînd vine îndărăt?
— Pe la chindii, cocoane.
— Bine.“ *(N. Filimon).*

b) „ — Mă rog, ce înțelegeți d-ta. prin amator?
— Prin amator? . . . prin amator? știu eu?
— Ce diferență e între amator și artist? Te rog să-mi spui numaidecît. Ești un om care nu întrebuințezi cuvintele în deșert. Ce înțelegi prin amator și ce prin artiști?“ *(I. L. Caragiale)*

c) *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, completare, modificare, compunere)

Ex. 477. a) Exemplificați fiecare fel de propoziție după clasificarea celor trei criterii.

b) Construiți cîte o propoziție enunțiativă optativă folosind modurile optativ și conjunctiv.

c) Construiți cîte o propoziție enunțiativă imperativă cu verbul predicativ la imperativ și la conjunctiv prezent cu valoare de imperativ.

d) Construiți cîte o propoziție negativă și pozitivă în care să fie negat subiectul sau complementul direct.

e) Construiți trei propoziții simple cu subiect multiplu și trei propoziții simple cu nume predicativ multiplu. Subliniați subiectele și predicatele.

f) Construiți cinci propoziții în care să se afle părți de propoziție dezvoltate exprimate prin substantive sau adjective compuse, prin locuțiuni verbale sau adverbiale, prin diferite îmbinări de cuvinte. Subliniați părțile de propoziție și arătați ce raporturi sînt între ele.

Ex. 478. Alcătuiți propoziții care să conțină pe rînd:

a) Subiect+atribut adjectival multiplu+predicat verbal+complement direct;

b) Subiect+atribut substantival+predicat nominal cu nume predicativ multiplu;

c) Subiect+predicat verbal+complement circumstanțial multiplu.

Ex. 479. Alcătuiți zece propoziții negative construite cu adverbele și locuțiunile adverbiale: *nu, ba, deloc, de fel, niciodată*; cu pronumele *nimeni, nici unul, nimic;* cu conjuncția *nici*; cu interjecția *ași!*

Ex. 480. Alegeți din „Amintiri din copilărie“ de Ion Creangă un fragment în care să fie propoziții afirmative. Modificați aspectul propozițiilor prin adverbe sau pronume pentru a le face negative.

Ex. 481. Construiți zece propoziții simple, apoi transformați-le în propoziții dezvoltate și analizați-le.

Ex. 482. Copiați textul; completați punctuația, corectați greșelile referitoare la scrierea cu majusculă, marcînd totodată și aliniatele. Delimitați propozițiile și arătați felul lor după cele trei criterii principale:

a) „Toate felurile de muncă își au pitorescul lor un om care muncește e întotdeauna interesant mișcări frumoase fac și plugarii ce-și încordează brațele pe coarnele plugului și plutașii în luptă cu iuțeala apelor

Scanned with OKEN Scanner

și semănătorii și cosașii cu gesturi largi ritmice dar nimeni nu pune atîta noblețe în atitudine în mers în privire ca și în vorbă nimeni nu are atîta poezie în făptură și în viața lui ca păstorul lumina și aerul tare al înălțimilor dormitul afară urcușurile repezi sărituri peste ape și lupte cu jivinile sălbatice atîtea și atîtea particulare condiții de trai l-au păstrat sănătos și curat ager la minte sprinten și mlădios la mișcări depărtarea de sat de lume de-ai lui i-a pus în ochi o dulce melancolie iubire și cîntec în suflet inima lui va fi șoptit stelelor într-o noapte de vară fără să-l fi auzit vr-odată cuvîntul dor cuvîntul de foc pe care nici o limbă nu-l poate traduce." (după *Al. Vlahuță*).

b) „În mai puțin de două decenii, Mihail Eminescu a rupt drumuri nouă în poezia românească s-a adîncit — scafandru unic și uimitor — în mituri și lirica populară a restituit poporului — maestru șelfuite diamantele sufletului generațiilor acestui neam poporul, pentru Eminescu, nu era cel convențional al patriotarzilor; oamenii lui vechi care-i hrăneau arta erau băștinașii din veac de la Boerebista și Deceneu, cei pe care îi vedem în lanțuri de robi pe columna lui Traian, cei care au luptat în vremea lui Decebal și au adăpat cu sînge pămîntul lor cotropit de imperialiștii timpului strămoșii lui erau pămîntenii de la Rovine." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 483. Întocmiți o narațiune cu dialog despre zborul oamenilor în lună și folosiți propoziții enunțiative optative, exclamative și interogative, precum și propoziții afirmative și negative. Delimitați propozițiile și arătați felurile fiecăreia.

Ex. 484. Alegeți dintr-o descriere de A. Odobescu zece propoziții de diferite feluri și arătați caracteristicile lor, precum și raporturile dintre părțile de propoziție.

Ex. 485. Alcătuiți o compunere pe o temă la alegere și analizați felurile propozițiilor și raporturile dintre părțile de propoziție.

1. *Subiectul*

a. *Chestionar:*

Care este rolul subiectului în propoziție? Ce raport există între subiect și celelalte părți ale propoziției? Prin ce părți de vorbire se poate exprima subiectul? În ce caz sînt părțile de vorbire prin care se exprimă subiectul? Ce excepții cunoașteți, în ce constau acestea? Ce este subiectul inclus? Ce valoare stilistică are procedeul reluării subiectului? Ce este subiectul subînțeles? Ce este subiectul nedeterminat? În ce situații poate lipsi subiectul? Ce deosebiri sînt între subiectul gramatical și subiectul logic? Ce este subiectul multiplu? Care sînt caracteristicile propozițiilor ce nu pot avea subiect? Ce cunoașteți despre locul subiectului în propoziție și despre punctuația subiectului?

Scanned with OKEN Scanner

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, caracterizare, motivare, disociere*

Ex. 486. Despărțiți textul în propoziții și identificați subiectele:

a) „Pe cînd oastea se așază, iată soarele apune, / Voind crește-tele-nalte ale țării să-ncunune / Cu un nimb de biruință, fulger lung încremenit / Mărginește munții negri în întregul asfințit, / Pîn-ce izvorăsc din veacuri stele una cîte una / Și din neguri, dintre codrii, tremurînd s-arată luna." *(M. Eminescu)*

b) „Oamenii din popas au întors ochii holbați către acel drumeț străin care vorbise:

— Prietene drumeț, s-a umflat din foale Gorașcu Haramin, dacă știi, nu ne pedepsi; spune, ca să ne izbăvești de neștiință. Om umplea iar ulcelele și te-om asculta ca pe un proroc. Poate ai trecut prin acele locuri din Țara-de-Jos și ai cules vorbe". *(M. Sadoveanu)*

Ex. 487. Subliniați subiectele și arătați prin ce părți de vorbire sînt exprimate:

a) „De iute ce sînt, trei abia mă țin, / Din nasul meu curge miere și venin. / Glas nu am, dar să strig cînd voi fi pus / Mă aude răsărit și apus. / Eu lumea o-mpăciuiesc și-o-nvrăjbesc. / Eu pe toți îi bucur și îi întristez." *(Folclor)*

b) „La vreo cîteva zile după asta, împăratul făcu un ospăț foarte mare în cinstea nepotu-său, la care ospăț au fost poftiți cei mai strălucîți oaspeți . . . " *(I. Creangă)*

c) „E ușor a scrie versuri / Cînd nimic nu ai a spune, / Înșirînd cuvinte goale / Ce din coadă au să sune." *(M. Eminescu)*

Ex. 488. Împărțiți textul în propoziții și arătați pentru fiecare propoziție ce fel de subiect are:

a) „Și lui Ștefăniță-vodă îi era pre drag și-l ține pre bine, și tot la masă îi puné, și se giuca în cărți cu dînsul, și la sfaturi, că era atunce grămătic la dînsul. Iar cînd a fost odată, nu s-au săturat de bine și de cinstea ce avé la Ștefăniță-vodă, ce au ședzut și au scris niște cărți viclene, și l-au pus într-un bățu sfredelit și le-au trimis la Constantin cel Bătrîn Băsărabă în Țara Leșească, că să rădice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță-vodă din domnie." *(I. Neculce)*

b) „La masă — glume, gălăgie . . . / Și cea dintîi îmi toarnă mie, / Drăguț a doua mă îmbie, / A treia-mi dă paharul plin . . . / Ei, cine-mi poate spune mie / În sănătatea cui să-nchin?" *(Șt. O. Iosif)*

c) „Zile și nopți, luni și săptămîni trecură. Feciorul de împărat și Fata de Piatră trăiau înstrăinați de lume, singuri, singurei. Vînătoarea era uitată . . . Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pămînt, rugina și putregaiul se lipise de ele și le rodea puterea". *(A. Odobescu)*

Ex. 489. Stabiliți subiectul propozițiilor, indicați cazul în care stă și explicați aparentele excepții.

a) „Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme. Bunicul stă pe prispă . . . pletele lui albe și creț parcă sînt niște ciorchini de flori albe . . . numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blînzi și mîngîietori." *(B. St. Delavrancea)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Ai noștri se odihneau, tolăniți pe rogojina veche și ruptă întinsă pe prispă." *(Z. Stancu)*

c) „Cădeau pe dealuri, dintre noi, / Ca frunza, mamă dragă." *(G. Coșbuc)*

d) „Oamenii nu voiau să vie, cîtă vreme în bătătura bordeiului, pe o velință întinsă pe jos, ai casei erau la masă." *(Camil Petrescu)*

Ex. 490. Găsiți subiectul fiecărei propoziții și cazul în care se află. Arătați ce deosebire este între subiectul logic și cel gramatical.

a) „... De descălecatul cel dintîiu cu romani, adecă cu rîmleni, nimica nu pomenește, numai amelință la un loc, cum că au mai fost țara odată descălecată și s-au pustiit de tătari." *(M. Costin)*

b) „Mie mi-e drag românul și știu a prețui bunătățile cu care l-au dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult căci el e simplu și frumos în înfățoșarea lui; căci e curat, înțălept, vesel și poetic în graiul său." *(V. Alecsandri)*

c) „Eu mă ațineam cu cofăielul și nu prea eram mirat de norocul nostru înțelegînd că se datorește faptei noastre bune cu știuca." (M. Sadoveanu).

Ex. 491. Stabiliți subiectele din propozițiile de mai jos; analizați-le. Explicați reluarea subiectului în cadrul aceleiași propoziții.

a) „Ciobănașul de pe Valea Prahovei, care coboară cu sumăiești pe umeri, și cu ghioaga la spate, întovărășit de cîinele lui de credință, alcătuiește el tot înțelesul tabloului." *(A. Vlahuță)*

b) „Și-atunci de-o fi astfel ... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n-o să învie ..." *(M. Eminescu)*

Ex. 492. Găsiți subiectele și predicatele. Explicați de ce unele propoziții nu au subiect.

a) „Pe semne, baba Dochia nu-și lepădase toate cojoacele. Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare ..." *(I. Creangă)*

b) „E secetă și de căldură / Pe cîmp porumbul se usucă." *(St. O. Iosif)*

c) „Știi însă că sînt tot felul de firi pe lume. Cînd, spre exemplu, dai unui om flămînd un prînz cu care își poate foarte bine potoli foamea, mîncînd tot lucruri simple, dar sănătoase și curat gătite, e înțeles că nu se cade ca el să ceară mai mult." *(A. Odobescu)*

d) „Afară-i toamnă, frunza-mprăștiată, / Iar vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri; / Și tu citești scrisori din roase plicuri / Și într-un ceas gîndești la viața toată. / Pierzîndu-ți timpul tău cu dulci nimicuri, / N-ai vrea ca nime-n ușa ta să bată; / Dar și mai bine-i, cînd afară-i zloată, / Să stai visînd la foc, de somn să picuri." *(M. Eminescu)*

Ex. 493. Delimitați propozițiile. Subliniați subiectele. Arătați ce fel de subiect are fiecare propoziție. Analizați sintactic și morfologic subiectele. Arătați locul subiectului și punctuația subiectului multiplu:

a) „Pe cînd nu era moarte, nimic nemuritor, / Nici sîmburul luminii de viață dătător, / Nu era azi, nici mîine, nici ieri, nici totdeauna, /

Scanned with OKEN Scanner

Căci unul erau toate, și totul era una; / Pe cînd pămîntul, cerul, văzduhul, lumea toată, / Erau din rîndul celor ce n-au fost niciodată, / Pe-atunci erai Tu singur, încît mă-ntreb în sine-mi: / Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?" *(M. Eminescu)*

b) „Era toamnă, de-a binelea, ruginiseră pădurile și burnița, dar în cîrciuma hanului... nu era nimeni. Miai se temuse întotdeauna să fie singur, față-n față, cu amîndoi feciorii lui Nedelcu odată. Erau de felul lor înceți dar voinici ca niște boi." *(Camil Petrescu)*

c) „— Hai, mă, luați-vă bolnavii în spinare și dați-i jos de pe vas... ...Era mai ușor de dat decît de îndeplinit o asemenea poruncă. Un om mort e mai greu, decît unul viu. Iar un bolnav e tot atît de greu ca un mort." *(Z. Stancu)*

d) „Cei din urmă, văzîndu-se împinși spre pod, o iau la fugă. Sinan se repede să-i întoarcă... Românii lovesc orbește. Piepturi și capete trosnesc sfărîmate sub copitele cailor. Mulțimea, nebună de groază, își caută scăparea-n fugă. Fricoșii tîrăsc pe eroi... Toți poruncesc și nimeni n-ascultă. Unii mor striviți de îmbulzeală, alții s-azvîrle-n mocirlă." *(A. Vlahuță)*

e. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, completare, înlocuire, modificare, compunere)

Ex. 494. a) Exemplificați fiecare fel de subiect cu fragmente alese din opere literare cunoscute.

b) Dați cîte un exemplu, în propoziții de subiect inclus, subiect multiplu, subiect nedeterminat.

Ex. 495. a) Dați cinci exemple de propoziții fără subiect folosind verbe impersonale și expresii verbale impersonale.

b) Dați cîte un exemplu în propoziții de subiect exprimat prin: substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb la infinitiv, verb la supin.

Ex. 496. Găsiți în „Amintiri din copilărie" de Ion Creangă zece propoziții cu subiect subînțeles și zece propoziții cu subiect nedeterminat.

Ex. 497. Căutați în opera lui Ion Creangă zece propoziții fără subiect și explicați de ce predicatele respective nu pot avea subiecte.

Ex. 498. Construiți zece propoziții în care subiectul gramatical să fie altul decît subiectul logic, apoi schimbînd diateza predicatului verbal să transformați complementul de agent în subiect gramatical.

Ex. 499. Copiați fragmentele de mai jos și adăugați, în paranteză, lîngă predicat, pronumele care exprimă subiectul subînțeles.

a) „Sînt suflet în sufletul neamului meu / Și-i cînt bucuria și-amarul." *(G. Coșbuc)*

b) „Într-o zi, umblînd cu turma / Întîlnește-n cale-o zînă."...

— Spune-mi mie ce te doare / Și de ce ești trist la față? *(Șt. O. Iosif)*

c) „Nevestei mele să-i mai spui / Să-mi cumpere o coasă, / Cea veche nu știu este-ori nu-i / Și-o fi acum și roasă. / De cînd rugina scurmă-n ea." *(G. Coșbuc)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 500. Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbul *a fi* precedat de pronumele personal în dativ, la diferite persoane, cu subiectele următoare: dor, milă, teamă, groază.

Ex. 501. Compuneți o descriere cu tema „O zi de iarnă", în care să folosiți propoziții cu predicate verbale, construite cu verbul *a fi*, iar subiectele să fie: iarnă, dimineață, vînt, ger, frig, ceață. Analizați subiectele.

Ex. 502. Subliniați subiectele, apoi simplificați propozițiile înlăturînd substantivele cu funcțiune de subiect și punînd ca subiecte cuvintele subliniate. Analizați noile subiecte sintactic și morfologic:

a) „Răzașul *cel cărunt* s-a apropiat cuprinzînd mîna pe care i-o întindea Potcoavă." *(M. Sadoveanu)*

b) „Atunci fiul *cel mijlociu* păzi și el." *(P. Ispirescu)*

c) „*Patru* oameni pompară, prin rotație, zile și nopți la pompe de mînă." *(Traian Coșovei)*

d) „*Cei paisprezece* pescari aprinseră un foc mare în cinstea hatmanului." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 503. Subliniați predicatele și subiectele. Dacă subiectul este inclus scrieți-l în paranteză lîngă predicat. Analizați toate subiectele.

a) „Sînt măr de lîngă drum și fără gard,
La mine-n ramuri poame roșii ard." *(M. Beniuc)*

b) „M-am învălit bine în cojoc și m-am întors pe spate." *(G. Galaction)*

c) „Străin la vorbă și la port / Lucești fără de viață, / Căci eu sînt vie, tu ești mort, / Și ochiul tău mă-ngheață." *(M. Eminescu)*

d) „Îngăduiți, oameni buni, ... să chem și pe acești gospodari din valea Moldovei să cinstească din ulciorul meu." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 504. Subliniați predicatele și subiectele. Dacă subiectul este subînțeles sau inclus, scrieți-l în paranteză. Analizați toate subiectele.

a) „— Stăpîne, știi că eu nu-ți voiesc răul; ascultă-mă că n-ai să greșești.

Ipate, auzind așa, să dă după Chirică și să întoarnă cu ei sara acasă, tot cum s-au dus." *(I. Creangă)*

b) „În straturi florile-s trudite; un crin din cînd în cînd se-ndoaie. Și lung privește-n sus să vadă: nu se purcede-un nor de ploaie?" *(Dimitrie Anghel)*

Ex. 505. Construiți trei propoziții în care între subiect și predicat să se afle unul sau două atribute, și alte trei propoziții cu adverbele: *desigur, firește, bineînțeles,* intercalate între subiect și predicat. Analizați subiectele și punctuația folosită.

Ex. 506. Subliniați predicatele și subiectele. În propozițiile cu subiect multiplu, puneți virgule acolo unde lipsesc:

a) „Salcîmii și corcodușii sălciile și plopii au fost sfîrtecați și retezați de obuze." *(Z. Stancu)*

b) „Întinde brațul ... Și din pălărie, / Ca prin minune-ncep acum să iasă / Un porumbel un iepure de casă / Cutii panglici o întreagă florărie." *(G. Topîrceanu)*

c) „Și marmora și piatra și omul sînt supuse legilor risipirii." *(E. Camilar)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Nu pumnul ci ochii oamenilor mă sperie; prin ei, ca prin niște lunete, văd ce se petrece în adîncimea unei tăceri viclene." *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 507. Construiți cîte o propoziție cu subiect multiplu în care conjuncțiile *și, nici, ori, sau* să se afle atît între subiecte, cît și înaintea primului subiect. Analizați subiectele și explicați punctuația.

Ex. 508. Înlocuiți punctele de suspensie cu subiectele necesare, cunoscînd bine poezia lui Vasile Alecsandri. Analizați toate subiectele:

a) „Allah! Allah! lupii răcnesc, / Sărind pe noi o sută. / ... punem steagul românesc / Pe crîncena redută. / Ura! măreț se-nalță-n vînt" ... „... însă zăcem la pămînt / Căzuți pradă urgiei / ... moare șuierînd, Pe turci, în risipire, / Iar căpitanul admirînd / Stindardu-n filfiire! Și cînd ochii am închis, / Cînd mi-am luat osînda: / Ah! pot să mor de-acum, am zis, A noastră e ..." *(V. Alecsandri)*

2. *Predicatul*

a. *Chestionar:*

Ce rol are predicatul în propoziție? De cîte feluri este predicatul? Prin ce se exprimă predicatul verbal? Ce sînt adverbele predicative? Ce sînt verbele de modalitate și de aspect? Ce fel de predicate se formează cu aceste verbe? Ce este predicatul nominal? Ce sînt verbele copulative? Care sînt principalele verbe copulative din limba română? Prin ce părți de vorbire se exprimă numele predicativ? Ce deosebire este între verbul predicativ și verbul copulativ? În ce situații predicatul verbal nu este exprimat? În ce situații verbul copulativ nu este exprimat? Care este locul numelui predicativ în propoziție? Ce probleme de punctuație ridică numele predicativ? În ce constă valoarea stilistică a numelui predicativ? Cum se face acordul predicatului verbal cu subiectul? Cum se acordă predicatul nominal cu subiectul? Ce excepții și abateri de la regulile acordului cunoașteți? Ce este acordul după înțeles? Ce este acordul prin atracție? Ce cazuri deosebite cunoașteți privind acordul predicatului cu subiectul?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, grupare, motivare, disociere*

Ex. 509. Identificați predicatele din textele următoare; arătați felul lor și prin ce sînt exprimate.

a) „Cunoscînd sfetnicii lui crai, ales episcopii, gîndul că va să facă oaste împotriva lui Ștefan-vodă, mulți i-au adus aminte să nu facă asupra dreptății, să nu se întoarcă mînia lui Dumnezeu spre el ci el gîndul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicîndu: Voao văiește lucrul biserica să păziți, iară nu de războaie să grijiți, că gîndul mieu voi nu-l știți, numai eu singur." *(Grigore Ureche)*

b) „În păduri troznesc stejarii! E un ger amar, cumplit!
Stelele par înghețate, cerul pare oțelit,
Iar zăpada cristalină pe cîmpii strălucitoare
Pare-un lan de diamanturi ce scîrțîe sub picioare." *(V. Alecsandri)*

Scanned with OKEN Scanner

c)„Era odat-un împărat și avea trei fete și erau așa de frumoase, de la soare te puteai uita, da la dînsele ba . . .

Doi erau cum erau, da unul era prost, ședea-n cenușă și-l chema Călin-Nebunul. Ș-a zis acei doi frați: Haidem și noi să căutăm fetele-împăratului. Da Călin a zis: Hai și eu cu voi. Ș-acei doi o zis: hai! *(M. Eminescu)*

Ex. 510. Găsiți predicatele. Subliniați cu o linie predicatele verbale, iar cu două linii predicatele nominale.

a) „Fost-au acest Ștefan-vodă om nu mare la statu, mînios și de grabă vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospețe omoriea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucru său îl știa a-l acoperi și unde nu gîndiai, acolo îl aflai.“ *(Grigore Ureche)*

b) „Precum s-au arătat deplin neamul acestor țări aședzate de rîmleni, are și graiul tot de la rîmleni izvorît. Am dovedit mai sus a fi Italia pricina descălicării valahilor, așa și aice aceiaș laudă mărturisim că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sîrbească, rusească, dățască, horvățască, slovenească . . . Și dzice precum și un historicu . . . au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai mult are în sine însămnarea graiului românescu și lătinescu, decît a graiului de acum a italiianilor.“ *(M. Costin)*

Ex. 511. Scoateți predicatele și le grupați după părțile de vorbire prin care se exprimă:

a) „Ziua următoare, deșteptîndu-se din somn, Ghiță era neliniștit. Își aducea aminte cele petrecute peste noapte, dar și le gîndea, ca și cînd le-ar fi visat și parcă nu-i venea să le creadă, iar cînd își dădea seama că ele în adevăr s-au petrecut, îi era rușine de cele petrecute și se temea că mai curînd ori mai tîrziu se va da de gol și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată capul în primejdie.“ *(I. Slavici)*

b) „Auzisem prin vis. Ce bine-mi părea că nu mă prindea bunica! Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor ca un fulg, plutind ca o apă care curge încet, încetinel, încetișor. Și bunica spunea, spunea înainte; și fusul sfîr! sfîr! pe la urechi, ca un bondar, ca o lăcustă, cu acele cîntece ale buruienilor, în care adormisem de atîtea ori.“ *(B. Șt. Delavrancea)*

c) „A-nceput de ieri să cadă / Cîte-un fulg, acum a stat, / Norii s-au mai răzbunat / Spre apus, dar stau grămadă / Peste sat. / Nu e soare, dar e bine. / Și pe rîu e numai fum / Vîntu-i liniștit acum, / Dar năvalnic vuiet vine / De pe drum.“ *(G. Coșbuc)*

Ex. 512. Găsiți predicatele verbale și analizați-le complet:

a) — Stăi, mă? nu te-apuca de năzbîtii. Iazul, lacul și pădurea de pe-aici sînt ale noastre.

— Poate-i zice că și rațele de pe apă sînt ale voastre și toporul meu din fundul iazului. Voiu învăța eu să puneți stăpînire pe lucrurile din lume, cornoraților!

Dracul neavînd ce-i face, huștiuluc! în iaz și dă de știre lui Scaraoschi, despre omul lui dumnezeu, cu năravul dracului.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Un marinar coborî în fugă scările și, după cîteva minute se întoarse la capul scării cu vițelul în brațe, dar un agent vamal îi ieși înainte:

— Nu puteți îmbarca vițelul, că n-are permis de export. Așa-i ordinul lui domnu'șef.

Un grănicer cu arma în bandulieră veni într-o goană. Vițelul era amenințat să fie rupt în două. Marinarul îl trăgea de cap și vameșul de picioare." *(Jean Bart)*

Ex. 513. Subliniați predicatele. Faceți analiza sintactică și morfologică a predicatelor nominale.

a) „Și sub cortul pribegiei, bătrînii ziceau copiilor ... colo ... în vale, colo ... departe ... unde soarele se vede așa frumos ... unde cîmpiile sînt strălucite și pîraiele răcoroase ... unde cerul e dulce, unde pămîntul e roditor și giuncele sînt albe ... copii, acolo e țara!" *(A. Russo)*

b) „Numai la domnia lui Ștefan-voievod a fost astfel, s-a împieptoșat, foindu-se cu mărire, Haramin. Sabia lui vodă a ocrotit pe mișei. Dar eu aș putea spune că a lui Ion-vodă sabie a tăiat mai mulți boieri decît a bătrînului ...

Soarele-i încă sus, a grăit într-o vreme diacul Radu; și codrii mesei unde se află într-un pisc pleșuv crucea care se cheamă Boura, se văd spre dreapta cam la un ceas de cale." *(M. Sadoveanu)*

c) „Eu stau într-un loc ieftin de consumație, într-o berărie populară, pierdut în mulțime și mă gîndesc: eu nu sînt un cine, eu sînt un ce; în masa omenirii eu sînt un număr trecut la statistica populației ... *(I. L. Caragiale)*

d) „Veacul este pe sfîrșite — la o mie nouă sute
În curînd o să ajungem ..." *(N. Beldiceanu)*

e) „Noaptea-i albă, luminoasă, / Ceru-i boltă de opal. / Toată zarea scînteiază, / Tot izvoru-i de cristal." *(V. Alecsandri)*

f) — Partea asta este a mea.
— Mustața asta este a mea.
— Mustața mea e mai lungă.
— Amîndouă sînt deopotrivă.
— Partea mea e mai frumoasă." *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 514. Scoateți pe o coloană predicatele verbale exprimate prin verbe la diateza pasivă, iar pe altă coloană predicatele nominale cu nume predicative exprimate prin adjective provenite din participiu. Explicați deosebirile dintre ele.

a) „Se bucură numaidecît că a fost găsit de stăpînul său. Înștiințare că ar fi aflat ceva despre bourul cel bătrîn nu putu da ... Bourul cel alb fusese văzut de toți vînătorii, însă acuma nimene nu mai știa nimic despre el." *(M. Sadoveanu)*

b) „Și apoi pe vremile acele, mai toate țările erau bîntuite de războaie grozave, drumurile pe ape și pe uscat erau ... foarte încurcate, și de aceea nu se putea călători așa de ușor ... ca în ziua de azi." *(I. Creangă)*

c) „Libertatea e îndoită: Cea din lăuntru și cea din afară. Ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi." *(Al. Russo)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Poporul e stăpînul țării... fiecare părticică de pămînt e văpsită cu sîngele lui..." *(A. Russo)*

e) „Deocamdată brișca fu pregătită... Celăreanu și Nicu Elefterescu porniră spre moșia prințului Vlad Mircea Negrescu, care era înrudit cu cele mai însemnate familii boierești." *(G. Călinescu)*

Ex. 515. Găsiți și deosebiți formele verbului *a fi* cînd au valoare de verb predicativ, de verb copulativ, de verb auxiliar. Arătați deosebirea dintre ele.

a) „A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti. A fost un împărat, că, vezi bine, împărații întotdeauna au fost, dar mai mulți au fost bătrîni, nu tineri și frumoși ca acela de care vreau să vă vorbesc." *(Folclor)*

b) „Acolo unde nu e lege, nu e nici libertate și acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sînt scutiți de sub ascultarea ei, libertatea a pierit și fericirea e stinsă... *(A. Russo)*

c) „La steaua care-a răsărit / E-o cale atît de lungă, / Că mii de ani i-au trebuit / Luminii să ne-ajungă. / Icoana stelei ce-a murit / Încet pe cer se suie / Era pe cînd nu s-a zărit / Azi o vedem și nu e." *(M. Eminescu)*

d) „Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobieski, fala leșilor, eroul creștinătății, mîntuitorul Vienei, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor..." *(C. Negruzzi)*

Ex. 516. Găsiți și deosebiți predicatele verbale exprimate prin adverbe predicative, de predicatele nominale cu nume predicative exprimate prin adverbe. Arătați deosebirile dintre ele:

a) „— Celălalt e domnul ministru!

— Asta e prea-prea; și Domnu' începu a rîde cu hohot:

— Ei, știi că ai haz! Nu, că asta-i chiar frumos!" *(M. Sadoveanu)*

b) „— Dacă nu mă-nșel,... planurile au fost făcute chiar de maestrul Ioanide.

— Sigur, sînt de el, confirmă Mini." *(G. Călinescu)*

c) „Oare ochii ei o mint / Sau aievea-i, adevăru-i?" *(M. Eminescu)*

d) „Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor, desigur, m-ar mîhni peste măsură." *(M. Eminescu)*

e) „Așa e țăranul pretutindeni, mă rog. Și la noi în Transilvania, tot după pămînt se zbate... Și e bine că e așa. Cît timp țăranul va iubi cu atîta patimă pămîntul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge." *(L. Rebreanu)*

f) „Pesemne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund... de nu-l mai poate sătura nici pămîntul." *(I. Creangă)*

g) „Să nu uit să vă spun că pe vremea aceea au venit și mulți negustori turci... Firește că nu lipseau nici sîrbii, nici bulgarii..." *(G. Galaction)*

Ex. 517. Analizați în coloane diferite predicatele nominale cu diferite verbe copulative și predicatele verbale exprimate prin verbele: *a fi, a se face, a ajunge, a ieși, a însemna, a rămîne*. Arătați deosebirea dintre ele:

a) „Unde-i unul, nu-i putere / La nevoi și la durere; / Unde-s doi, puterea crește / Și dușmanul nu sporește!" *(V. Alecsandri)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Un om fusese-o frunză și numai om cu om
Au izbutit să crească și să se facă pom.“ *(T. Arghezi)*

c) „Aud mereu: războiul se face cu bani. Cu ai cui bani? Cu banii oamenilor.“ *(Z. Stancu)*

d) „Așa am fost de-a pururi și același am rămas.“ *(Dimitrie Anghel)*

e) „Baciul ne îndemna să rămînem la stînă. Toate stăruințele lui însă rămaseră zadarnice. Ne duse deci la o șandrama, din care nu mai rămăseseră decît vreo patru scînduri deasupra . . .“ *(C. Hogaș)*

f) „Băiatul se făcea mai isteț și mai iscusit. Nu mai trecu mult și iată că împăratul ajunse la marginea groapei . . . Cînd fu la ceasul morții, el luă copilul pe genunchi și îi zise:

— Sînt în clipa de a-mi da obștescul sfîrșit. Eu văz că tu ai să ajungi om mare . . . *(P. Ispirescu)*

g) „Dumitru ieșise din școala militară printre cei dintîi și avu dreptul să-și aleagă arma. Frate-său, care ieșise ofițer cu vreo trei ani în urmă, ceru să fie trecut în regimentul al X-lea de dorobanți.“ *(D. Zamfirescu)*

h) „Domnul Vucea împărțea comoara la care jinduiam cu toții. Însemna ce da fiecăruia și trebuia să-i aducem banii.“ *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 518. Subliniați predicatele și despărțiți frazele în propoziții. Analizați predicatele sintactic și morfologic.

„Preumblîndu-mi ochii, cînd peste șesul cu străluciri și scîntei, cînd prin munți cu tainice și răcoroase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și așteptînd să dispară cu totul soarele nu mă puteam sătura de asemenea priveliști ce nouă, orășenilor ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru știa că noaptea are să vină iute și că scoborîșul pînă la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră și mai bine; de aceea el ne îndemna să ne pornim îndată și, drept mîngîiere, îmi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească și basmul cel cu feciorul de împărat, norocos la vînat, pînă vom sosi la vale.

— Bine zici, bădiță, îi răspunsei, negreșit că trebuie să mi-l spui tot, dacă mai este.“ *(A. Odobescu)*

Ex. 519. Subliniați cu o linie subiectele, iar cu două linii predicatele. Arătați cum se face acordul predicatului cu subiectul. Pentru propozițiile în care subiectul nu este exprimat, scrieți în paranteză lîngă predicat ce fel de subiect este.

a) „În urma gloatei fugare un detașament de soldați pornise pe șoseaua presărată cu cadavre. În frunte pășea un lanț de trăgători, cu armele gata de a trage, ocupînd corpul șoselei din șanț în șanț, iar pe amîndouă marginile cîte-un pluton în coloană de marș, mijlocul rămînînd rezervat pentru maiorul Tănăsescu, însoțit de trompetul batalionului. Din cînd în cînd maiorul răcnea comenzi scurte, trupa se oprea, puștile trosneau, apoi marșul reîncepea pe ulița satului, printre casele care păreau pustii.“ *(L. Rebreanu)*

Ex. 520. Găsiți predicatele. Arătați cum se face acordul predicatelor nominale cu subiectul:

a) „Era o fetiță mărunțică, însă voinică și plinuță. Rochița de doc albastru stătea strîmbă și în chip cu totul nepermis pe trupușorul ei.

Botinuţele erau pline de colb şi de glod şi cu şireturile desfăcute. Colţunii căzuseră şi arătau nişte picioruşe pîrlite de soare, cu genunchii nu tocmai curaţi. Capu-i era foarte scurt tuns, băieţeşte, şi arăta în rotunzimea lui felurite bulbucături neregulate. Năsuşoru-i mititel ar fi avut nevoie de batistă, lucru pe care-l dovedeau şi mînecile rochiţei. Gura-i era cam mare şi obrajii prea roşii. Nu era deloc frumuşică şi delicată duduia Lizuca. Numai ochii căprui, umbriţi de gene negre, aveau în ei cîte o mică floare de lumină." *(M. Sadoveanu)*

b) „După trei zile, un general, doi colonei de stat major, un ofiţer francez şi unul rus au vizitat trupa, abătîndu-se de la regula de pînă atunci care era să descindă numai la comandamentele de brigăzi, divizii şi corpuri." *(Cezar Petrescu)*

c) „Se duce el în grabă, ş-opreşte zborul său
Pe unde-odinioară trecut-am tu şi eu." *(V. Alecsandri)*

Ex. 521. Găsiţi subiectele şi predicatele. Explicaţi cum se face acordul predicatului cu subiectul multiplu şi cu subiectul exprimat prin substantiv colectiv.

a) „Trică, doi ucenici, Marta, Sultana şi o slujnică eram adunaţi în curte la cazanul în care fierbea cu clocote lictarul de prune." *(I. Slavici)*

b) „Mama urmase a crede, pînă la sfrîşitul zilelor ei, că luna şi soarele sînt aşezate pe cer de înaltul ziditor, ca să ne rînduiască viaţa şi îndeletnicirile." *(M. Sadoveanu)*

c) „Totul, ape, maşini, fierăstraie, oameni şi brazi sînt prinşi într-un cerc din care nu se mai pot smulge." *(Geo Bogza)*

d) „Mulţimea ca totdeauna era împărţită în două tabere." *(Jean Bart)*

e) „Se zvonea că un pîlc de turci o luase spre Curtea de Argeş, ca să globească tîrgul şi pe cei adăpostiţi în el." *(Gala Galaction)*

f) „Obştea de săraci şi văduve şi rude ale orfanilor războiului avea a lua în stăpînire lărgimea acelei cîmpii." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 522. Explicaţi acordul prin înţeles sau prin atracţie dintre predicat şi subiect, analizaţi subiectele şi predicatele.

a) „De-atunci negura eternă se desface în fîşii,
De atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii . . ." *(M. Eminescu)*

b) „Precum un cîrd de vulturi din sferele senine / Cad iute ca un fulger pe-o pradă ce zăresc, / Românii duşi de Ştefan în lagăr se izbesc." *(V. Alecsandri)*

c) „O gvardie numeroasă de lefegii, albanezi, sîrbi, unguri, izgoniţi pentru relele lor fapte, îşi aflaseră scăparea lîngă Alexandru." *(C. Negruzzi)*

Ex. 523. Subliniaţi predicatele; împărţiţi textul în propoziţii; analizaţi subiectele şi predicatele; arătaţi cum se face acordul între predicat şi subiect.

a) „În suflările triste ale vîntului de toamnă, în cernerea necontenită a ploii reci, în faţa focului vrăjmaş, dorobanţii vegheau neadormiţi. Armele erau totdeauna gata. Turcii puteau să iasă din vizuinile lor în orice clipă şi era ruşine să nu fie primiţi cu alai mare şi petre-

Scanned with OKEN Scanner

cuți îndărăt cu pocnituri de bice. Cizmele le erau pline de apă și nu se mai vedeau din noroi; picioarele — în ele — erau sloi de gheață; căciulele erau ude și zbîrlite de ploaie; mantalele șiroiau; mîinile erau roșii și reci; bucata de pesmet era înghițită greu, cu noduri, și amărăciune; dar nimeni nu se clintea de la locul lui — toți stăteau pe picioarele țapene la locul lor . . ." *(M. Sadoveanu)*

b) „Valea era îngustă și mlăștinoasă. La intrare era un pod lung de lemn peste băltoagele Neajlovului. Mihai trecu podul și se așeză în strîmtoarea aceasta, ca într-o cetate. Puțini erau la număr ostașii lui, dar inimoși, încercați în luptă, cu multă iubire de țară și hotărîți cu toții a-și da scump viața. Împărțiți în cete, așteptau pe vrăjmași și-și plănuiau loviturile. A patra zi pe la nămezi, pîndarii de pe măguri, zăriră dinspre Giurgiu un nor mare de praf întunecînd văzduhul. Pe la toacă, oastea marelui vizir, de zece ori mai numeroasă decît a lui Mihai, era împînzită la gura vadului, dincolo de pod. Din înfundăturile podului, românii își măsurau vrăjmașul cu care aveau să dea piept a doua zi." *(A. Vlahuță)*

c) „Acum nu se mai află picior de lup în ostrov. Au fost în vechime. Multe au fost în vechime, care nu mai sînt astăzi. Dar albinele au rămas. Scorburile sînt pline ochi cu faguri de miere. Cînd era pace, spre toamnă treceau românii din Lacrima, călări pe butuci, pe furiș, și o adunau." *(Z. Stancu)*

Ex. 524. Subliniați predicatele și analizați-le. Arătați în ce constă valoarea stilistică a unor predicate.

a) „Muscelele dorm sub zăpadă de trei palme. Pădurile în depărtare, cu tulpini fumurii, par cercelate cu flori de zarzăr și de corcoduși . . . Cerul e ca leșia." *(B. Șt. Delavrancea)*

b) „Și cum, jos, lebăda sidefează fața apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sînt pîlpîirile nopții acesteia, în care lumea pare adîncită într-un somn de moarte. Amîndoi rătăcesc singuri . . . deopotrivă de reci, deși unul, bulgăre de gheață, celălalt, pară de foc." *(Em. Gîrleanu)*

c) „Dar ce zgomot se aude înaintea noastră? Par urletele unei vijelii năprasnice . . . Este Jiul, puternicul Jiu . . . Voinicul, frumosul rîu se smulge din brațele monștrilor . . . Apa lui, limpede și potolită, pare o oglindă culcată-n rama de verdeață." *(A. Vlahuță)*

d) „Un cuptor e roșul soare, / Și cărbune sub picioare / E nisipul. / *(G. Coșbuc)*

e) „Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă, / Prin care trece albă regina nopții moartă." *(M. Eminescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare, compunere)

Ex. 525. a) Dați cîte trei exemple în propoziții de predicate verbale la toate diatezele și la moduri diferite.

b) Dați trei exemple de predicate verbale exprimate în locuțiuni verbale.

c) Dați trei exemple de predicate verbale exprimate prin adverbe predicative.

Scanned with OKEN Scanner

d) Dați trei exemple de predicate verbale exprimate prin interjecții cu valoare verbală.

Ex. 526. a) Dați cîte un exemplu de predicat nominal în care verbul copulativ să fie pe rînd: a fi, a deveni, a ieși, a părea, a însemna, a ajunge, a rămîne, a se face.

b) Dați cîte un exemplu de predicat nominal în care numele predicativ să fie pe rînd: substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb la infinitiv, verb la supin, adverb, locuțiune adverbială.

Ex. 527. Alcătuiți trei propoziții cu predicate verbale la diateza pasivă, iar alte trei propoziții să aibă predicate nominale cu numele predicativ exprimat prin adjectiv provenit din participiu. Analizați deosebirile dintre ele.

Ex. 528. a) Alcătuiți cîte o propoziție cu predicat nominal în care numele predicativ să fie pe rînd exprimat prin următoarele cuvinte: cinstit, conștient, modest, citit, cîntat, Analizați-le.

b) Construiți trei propoziții cu predicate asemănătoare cu cel din propoziția: „Cerul pare oțelit."

c) Găsiți verbe copulative care pot avea ca nume predicative cuvintele îngîndurat, optimist, călit, vopsit.

Ex. 529. Alcătuiți două grupe de propoziții cu predicate asemănătoare celor din următoarele propoziții: „Grîul se seceră vara. Grîul este secerat de combină. Oamenii seceră vara grîul." Explicați ce deosebiri sînt între predicatele acestor propoziții.

Ex. 530. a) Construiți două propoziții cu predicate verbale exprimate prin verbe la diateza pasivă, la modul conjunctiv prezent și la condiționalul-optativ prezent, iar alte două propoziții cu aceleași verbe, la diateza activă; la conjunctiv perfect și condiționalul-optativ perfect. Analizați toate subiectele și predicatele.

b) Construiți două propoziții cu predicate verbale exprimate prin verbele *a fi, a ieși,* iar alte două propoziții în care aceste verbe să fie verbe copulative. Analizați subiectele și predicatele.

c) Construiți cîte o propoziție cu nume predicative multiple și cu verbul copulativ *a fi* la formele: *-i, -s, îs.*

Ex. 531. Copiați textul și adăugați în paranteză lîngă numele predicativ, verbul copulativ care lipsește la unele predicate. Analizați toate predicatele.

a) „Într-un colț al odăii, cîteva merțe de fasole; în altul sămînță de cînepă; în al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni, care trăiesc pînă după Paști; în al patrulea, mazăre și bob, despărțite prin o scîndură lată, iar alături niște bostani turcești; într-o putină, pere uscate și dulci ca smochinele; mai încolo un teanc de chite de cînepă și de in; pe o grindă, călepe de tort și lînuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi cîlți, furci și alte lucruri, zăhăite prin cele polițe și colțare, ca în casa unui gospodar fruntaș de pe vremea aceea." *(I. Creangă)*

Ex. 532. Subliniați cu o linie predicatele nominale și pe cele verbale exprimate prin verbul *a fi.* Analizați subiectele și predicatele. Dacă lipsește subiectul scrieți-l în paranteză lîngă predicat.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Aerul e rouă, stă pe flori / Pietrele-s albastre, au priviri." *(E. Giurgiuca)*

b) „Înapoia mea răsare / acoperit de grîu și de porumb / Soarele. / Razele lui / sînt de grîu și de porumb. / Le aud revărsîndu-se-napoia mea / pe cîmpia arată." *(Nichita Stănescu)*

c) „Războiu-i pentru trîntori, iar lupta-i pentru noi.
Războiul te mînjește, dar lupta-i datorie." *(T. Arghezi)*

Ex. 533. Subliniați predicatele nominale cu nume predicativ multiplu și puneți virgula acolo unde trebuie. Analizați toate predicatele.

a) „... Dacă n-a vrut să învețe carte..., atunci ce-o să se facă el? S-ajungă vagabond ori pungaș." *(I. L. Caragiale)*

b) „Ai fost și scut și paloș sprinten / Să aperi focul vetrei noastre." *(M. Beniuc)*

c) „Înalț zmeul peste tot cu prietenul meu Marin Iepure, care e mai mărunt decît mine dar mai îndesat mai puternic mai vînjos mai vînos." *(Z. Stancu)*

d) „La a zecea zi unde se scutură odată calul și se făcu frumos gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară." *(P. Ispirescu)*

Ex. 534. a) Construiți cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin verbele: a se vedea, a se auzi, a se povesti, a se descrie, la indicativ prezent, imperfect și perfect compus, persoana a III-a plural. Analizați subiectele și predicatele. Arătați cum se face acordul predicatului cu subiectul.

b) Construiți cîte o propoziție cu subiectul exprimat prin substantivele: turmă, stol, roi, ceată, detașament, mulțime, grămadă. Analizați acordul predicatului cu subiectul.

c) Alcătuiți două propoziții cu predicate verbale și cu subiect multiplu, iar două propoziții cu predicat nominal și subiect multiplu. Analizați acordul predicatului cu subiectul.

d) Alcătuiți două propoziții cu predicat verbal și cu subiect multiplu exprimat prin substantive proprii, iar două propoziții cu predicat nominal în care numele predicativ să fie multiplu și exprimat prin adjective. Analizați acordul.

Ex. 535. Completați locurile libere din text cu următoarele verbe: a scoate, a așeza, a fi, a avea, a aduce. Urmăriți să se realizeze acordul predicatului cu subiectul.

a) „Culai și Gheorghieș... din trăistuțe bulzii de mămăligă cu brînză și-i... la rînd ca să se prăjească în preajma gătejelor aprinse. Ospățul era scurt. Mai lungi... poveștile și amintirile de la clăcile și șezătorile iernii trecute." *(M. Sadoveanu)*

b) „Soarele și vîntul de primăvară... ceva arzător." *(M. Sadoveanu)*

c) „Admirația ori înduioșarea pentru suferințele altora... omului lepădarea de sine, dezrobirea minții de cele prea pămîntești." *(I. A. Brătescu-Voinești)*

Ex. 536. Modificați verbele din paranteze pentru a realiza acordul cu subiectele respective. Analizați subiectele și predicatele:

Scanned with OKEN Scanner

a) „Dar toată suflarea și făptura de primprejur îi (a ține) hangul; vîntul (a geme) ca un nebun, copacii din pădure (a se văicări), pietrele (a țipa), vreascurile (a țiui) și chiar lemnele de pe foc (a pocni) de ger." *(I. Creangă)*

b) „Patrocle, îi (a zice) ea, eu (a ști) că tu (a fi) cățel vrednic și viteaz; dar ce (a se face) noi dacă (a rătăci) prin pădure." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 537. Descrieți orașul (satul) vostru, folosind predicate verbale la toate diatezele. Analizați complet subiectele și predicatele.

Ex. 538. Povestiți o întîmplare din vacanță folosind predicate nominale cu adjectiv, verb la infinitiv și supin. Analizați subiectele și predicatele.

Ex. 539. Întocmiți o descriere a iernii folosind verbele: a se cerne, a se afla, a se chema, a fulgui, a ninge, a se găsi. Analizați subiectele și predicatele.

Ex. 540. Analizați toate subiectele și predicatele din textul următor, precum și acordul dintre ele:

„La un semn un țărm de altul legînd vas de vas se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii
Vin de-ntunecă pămîntul, la Rovine în cîmpii;
Răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari . . .
Numa-n zarea depărtată, sună codrul de stejari."

(M. Eminescu)

3. *Atributul*

a. *Chestionar:*

Care este rolul atributului în propoziție? După ce criterii se clasifică atributul? Care sînt felurile atributului după părțile de vorbire prin care se exprimă? Care sînt felurile după legătura cu elementul determinat? Ce sînt atributele circumstanțiale? Ce sînt atributele de identificare? Prin ce poate fi exprimat atributul adjectival? Care sînt valorile atributului adjectival? De cîte feluri este atributul substantival după mijloacele de exprimare? Care sînt valorile atributului substantival în genitiv? Ce valori poate avea atributul substantival în dativ? Ce valori poate avea atributul substantival prepozițional? Ce este apoziția? De cîte feluri este apoziția după structură și după modul de exprimare? Ce valori poate avea apoziția? Ce este atributul pronominal și prin ce fel de pronume este exprimat? Care sînt felurile atributului pronominal după mijloacele de exprimare? Prin ce se exprimă stributul adverbial? La ce moduri pot fi verbele prin care se exprimă atributul verbal? Cum se face acordul atributului cu substantivul determinat? Ce valori stilistice poate avea atributul?

Scanned with OKEN Scanner

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare, grupare, motivare, disociere*

Ex. 541. Identificaţi atributele din text; subliniaţi cu o linie atributele, iar cu o linie punctată cuvintele pe care le determină:

a) „Şi într-aceeaşi duminică, trecînd craiul Prutul la Cernăuţi, iarăşi fu lovit de oastea lui Ştefan-vodă, de i-au răsipit şi i-au tăiat, de-abia au scăpat însuşi craiul cu puţină oaste de a sa. Deci trecînd craiul spre ţara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noştri, ales pre craiul..." *(Gr. Ureche)*

b) „De altfel, singură Pisicuţa era deajuns ca să ţină piept biruitor tuturor cîinilor universului... Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale cu aşa iuţeală de fulger scăpărau în toate părţile, trupul ei de şopîrlă mlădioasă cu aşa iscusită strategie îşi punea în fiece clipă, la adăpost, părţile slabe, încît înverşunarea crîncenă a duşmanului cu colţii de fier murea neputincioasă la marginea de potcoave oţelite şi de dinţi ascuţiţi ai cercului ei de apărare... Iar cînd, pe tromboanele largi ale amînduror nărilor sale îşi revărsa, în sforăit de vifor, răsuflarea vijelioasă a pieptului său puternic, obcina întreagă se cutremura şi zăvozii o rupeau de fugă îngroziţi şi... iar se întorceau la luptă..." *(C. Hogaş)*

Ex. 542. Scoateţi atributele şi arătaţi prin ce părţi de vorbire sînt exprimate şi ce cuvinte determină.

a) „Însă împinşi şi poftiţi fiind de la unii prieteni străini, şi mai cu deadins, de la însoţirea noastră carea, iastă Academia Ştiinţelor de Berlin, nu numai odată sau de două ori, ce de multe ori îndemnaţi şi rugaţi fiind pentru ca de începătură, neamuri şi vechimea moldovenilor, precît adevărul pofteşte, măcar cît de prescurt, să-i înştiinţăm." *(D. Cantemir)*

b) „Un glas de bucium se auzi deodată sunînd tare din cetăţuie, şi vînătorii, deşteptaţi din zgomotoasa şi sălbatica lor beţie, printr-acea grea şi paşnică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtînd pe umeri dobitoacele ucise, atîrnate de bîrne, alţii ducînd cîinii de zgarde. În fruntea lor mergeau călări, cu frîul legat de oblînc, Mihnea şi feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur şi vîrtos, avea scrisă pe faţa sa păroasă şi posomorîtă şi-n ochii săi arzoi şi-ncruntaţi, străşnicia caracterului său; băiatul, abia ieşit din copilărie, vădea o fire şi mai sălbatică, care-i şi meritase porecla de „Cioban"." *(A. Odobescu)*

Ex. 543. Scoateţi atributele adjectivale; grupaţi-le după felul părţilor prin care se exprimă; arătaţi ce cuvinte determină şi cum se face acordul:

a) „Iară împăratul era om mare, mai înalt decît toţi oamenii; iar nu gros, rătund la faţă şi cam smad, oacheş, şi cam arunca cîteodată din cap, fluturînd." *(I. Neculce)*

b) „Ochii se pierd adesea asupra acelei cîmpii; şi cu toate că se văd, ici, ceva holde de grîne sau vreun cîmp semănat cu porumb, colo, o livede de pomi sau o vîlcea acoperită cu viţă, urma omului nu se zăreşte nicăieri; singurătatea, pustiul domnesc chiar în locurile unde rămîn semne de viaţă şi de muncă ale omului. Abia dacă se aude, din timp în timp, cîte un glas duios, cîntînd o doină tristă şi melancolică; abia dacă, seara, cînd insectele şuieră printre frunzele ierbii, se ivesc pe cîmpia întinsă

Scanned with OKEN Scanner

cîte un foc depărtat și împrejuru-i chipurile obosite a vreo cîtorva plugari, ce-și pregătesc cina, prin care vor sfîrși trudnica lor zi de muncă." *(A. Odobescu)*

c) „Sub icoana afumat-a unui sfînt cu comanac / Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac; / Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată / Umplu casa-ntunecoasă de-o mireasmă piperată; / Pe cuptiorul uns cu humă și pe coșcovii pereți / Zugrăvit-a c-un cărbune copilașul cel isteț / Purceluș cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă, / Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă. / O beșică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie / Printre care trece-o dungă mohorîtă și gălbuie. / Pe un pat de scînduri goale doarme tînăra nevastă / În mocnitul întuneric și cu fața spre fereastră." *(M. Eminescu)*

Ex. 544. Identificați atributele substantivale și grupați-le după felul lor; analizați acordul cu cuvintele pe care le determină:

a) „Această oaste, în stare așa ticăloasă, e aceea ce a înjosit de atîtea ori trufia semilunei, iar acei trei fruntași ofițeri sînt hatmanii Iablonovschi și Potoțki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobieski, regele Poloniei." *(C. Negruzzi)*

b) „Știm cu toții că între slugile de la casele bogaților, ca în toate meseriile sociale, există o ierarhie oarecare. Ciocoiul dar își începe uneori cariera de la postul de rîndaș; iar alte ori de la lacheul ce se pune în coada trăsurii boierului; devine cu încetul sufragiu, apoi vătav de curte, iar mai pe urmă se face și el boier și cu toate că unii-alții îi zic în deriziune boier făcut, copiii lui însă devin boieri și fii de boieri." *(N. Filimon)*

Ex. 545. Subliniați predicatele, subiectele și atributele. Scoateți din texte atributele adjectivale împreună cu substantivele determinate și analizați-le arătînd felul lor și prin ce sînt exprimate (adjectiv propriu-zis, participiu, gerunziu, sau numeral cu valoare adjectivală, adjectiv pronominal), precum și genul, numărul și cazul fiecăruia.

a) „Era la începutul primăverii și cerul acoperit cu nori grei nu trimeteau asupra pămîntului nici palida lumină a stelelor. De nepătruns, noaptea domnea pretutindeni. Singură viteza trenului dădea o senzație de succesiune, un ritm cinematografic imaginilor confuze care treceau prin dreptul ferestrei, menținînd trează atenția spre această lungă și neconcludentă defilare a tenebrelor . . . Cu optzeci de kilometri pe oră, trenul alerga. Traversînd munții, întîrziase puțin și acum gonea din răsputeri să recîștige timpul pierdut. Deasupra cîmpiei întinse, părea un lung ogar de fier dezlănțuit. Deodată, marele oraș în care urma să sosim își arătă cele dîntîi lumini. Din adîncimea nopții se desprinseseră becuri strălucitoare și parcă ireale, așa că puneau capăt — în mod miraculos — compactei întunecimi de pînă atunci." *(Geo Bogza)*

b) „Rar se găsește o panoramă așa de plăcută și atît de luminată: la miazănoapte, trîmba podgoriilor aici aproape, și mai sus, în depărtare, treptele din ce în ce mai azurii ale Carpaților; la miazăzi, cîmpia vastă, care se-ntinde ușor povîrnită pînă departe-n Dunăre. La spate cea din urmă treaptă a munților; în față nețărmurita zare a cîmpiei. Se poate

Scanned with OKEN Scanner

zice că Mizilul este poarta Bărăganului. Alături se află Fefeleiul, ilustru pentru vechimea lui istorică, leagănul aristocraţiei de pe albia Buzăului, se mai află apoi aici aproape Inoteştii şi mai încolo Lipia, amîndouă vestite pentru cultura pasionată a rasei cavaline şi pentru cursele de cai pe deşelate şi pe distanţe de sute de kilometri." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 546.. Analizaţi atributele adjectivale şi arătaţi cum se face acordul lor cu substantivele determinate.

a) „În golul înalt de sub picioarele mele, se întindea spre răsărit noianul fără de hotar al munţilor pitici, ce-şi ridicau cu sfială, parcă, piscurile lor viorii în văpaia de aur a soarelui înflăcărat, aburi uşori şi străvezii ca o reţea alburie şi subţire de aţe de păiangăn, împînzeau imensitatea nemărginirilor deşertului. Albatrosul şters al văzduhului topit apăsa greu peste pămînt, iar sub arşiţa covîrşitoare a miezului zilei, vîntul adormise obosit, frunza codrilor nu se clătina şi tăcerea netulburată îşi întinsese pretutindeni neţărmurita ei stăpînire." *(C. Hogaş)*

b) „Numai dumneata, iubite cititor, numai dumneata care n-ai fost mamă nu vei înţelege emoţia şi neastîmpărul din ce în ce mai crescînde ale mamei lui Artur, graţioasa madam'Aglae Ionescu." *(I. L. Caragiale)*

c) „Nu murea nimeni. Nu era nici o violenţă a faptelor. Era un chin mut şi neputincios, o desnădejde şi o revoltă înăbuşite; sufletul se războia, închis în cetăţuia împresurată a timpului." *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 547. Subliniaţi toate atributele. Grupaţi atributele substantivale pe categoriile: genitivale, prepoziţionale şi apoziţionale; analizaţi-le şi arătaţi cum se face acordul cu substantivele determinate.

a) „Peste vr-un an, vornicul prinzînd la oaste cu arcanul pe bădiţa Vasile, dascălul nostru, şcoala a rămas pustie, iar noi, şcolarii, care eram peste patruzeci la număr, ne-am împrăştiat pe la casele noastre. După vr-un an iarăşi s-a deschis şcoala. Dar dascălul Iordache, fiind cam chilaciu, a început a ne ridica de urechi la fîrta, deasupra uşii şi a ne prea îndesi la spinare cu Sfîntul Neculai, un bici cu curele făcut şi dăruit şcoalei de moş Fotea, cojocarul satului." *(I. Creangă)*

b) „Mîndrul soare al Moldovei / Şade-n fruntea mesei mari / . . Răzămat stă în spetează / Sub umbrarul de verdeaţă, / Lîngă el, Bogdan sfiosul, / Fiul său cel mai iubit — / Luca Arbore, bătrînul / Înţelept, şi mîndrul Şendrea / Stau alături cu Tăutul, / Logofătul cel vestit." *(St. O. Iosif)*

Ex. 548. Găsiţi apoziţiile şi stabiliţi ce cuvinte determină. Arătaţi funcţia fiecăruia şi indicaţi semnele de punctuaţie necesare şi care au fost omise:

a) „O singură armă o ghioagă de fier ţintuită mare şi grea buzduganul însuşit slujbei de armaş mare sta aşezat pe velniţa flocoasă de-a drepta bolnavului . . . . . .

. . . curînd după aceea, cîţiva călăreţi băteau tare cu paloşele în poartă Stoica om vechi al casei deschise oblonul, scoase capul pe-o îngustă ferăstruie şi întrebă:

— Cine e?

— Oameni buni, răspunseră de-afară.

— Ce căutaţi aşa de înnoptat la casele creştinilor?

Scanned with OKEN Scanner

— Sîntem de la domnie noi boieri ai țării și venim să ne închinăm noului ales de obște lui Mihai-vodă." *(A. Odobescu)*

b) „Tu ești Ștefan domn cel mare / Care-n lume seamăn n-are; / Și eu sînt Șoiman Burcel / Puișor de voinicel!" *(V. Alecsandri)*

Ex. 549. Subliniați toate atributele. Scoateți atributele pronominale și analizați-le; arătați ce cuvinte determină.

a) „Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umeri și spatele sale." *(C. Negruzzi)*

b) „Pe cînd se petreceau acestea în casa boierească, arendașul se întorsese de la tîrg și se informase despre aspra cercetare făcută în lipsă-i . . ." *(N. Filimon)*

c) „Și inima lui crește, și ochii-i plini de jale
Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale."
(M. Eminescu)

d) „Iată se întorc la mai-marele nostru cei doi tovarăși ai noștri care au făcut la chilia domniei sale strajă." *(M. Sadoveanu)*

e) „Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?"
(M. Eminescu)

Ex. 550. Subliniați toate atributele. Analizați complet atributele verbale.

a) „Afară ceriul era învălit de nori vineți care se spărgeau deasupra Iașului, cu gîndul de a-l spăla de glod și de păcate." *(V. Alecsandri)*

b) „Peste iarnă, mama iar s-a pus pe capul tatei să mă deie undeva la școală. Dar tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine." *(I. Creangă).*

c) „Nu-i loc mai bun pe lume / De plîns decît în crîng!" *(G. Coșbuc)*

Ex. 551. Subliniați toate atributele. Analizați complet atributele adverbiale:

a) „Fără să salute și vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu așa pași și aer strașnic, încît Edgar se ridică drept în picioare în fața lui Edmond." *(I. L. Caragiale)*

b) „Am stat un răstimp la hodină subt sălcii, și bunicul meu Pintilie mi-a spus o întîmplare de demult, cînd au purces în bejenie unele sate ale noastre, de la apa Moldovei." *(M. Sadoveanu)*

c) „Din mesteacănul de-afară / Flori îngălbenite curg." *(O. Goga)*

Ex. 552. Subliniați cu o linie atributele și cu două linii cuvintele determinate. Analizați complet toate atributele, arătînd și felul cum se face acordul atributului cu substantivul pe care-l determină:

a) „Stă castelul singuratec, oglindindu-se în lacuri, / Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri; / Se înalță în tăcere dintre rarișteа de brazi, / Dînd atîta întunerec rotitorului talaz. / Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur numa / Lungi perdele încrețite, care scînteie ca bruma. / Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește, / Muchi de stîncă, vîrf de arbor, ea pe ceruri zugrăvește / Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară, Răsăritul ei păzindu-l ca pe tainică comoară. / Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii, / Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei, / Cu aripile întinse se mai scutură

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

și-o taie. / Cînd în cercuri tremurînde, cînd în brazde de văpaie / Papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier, / Iar în iarba înflorită, somnoros suspin-un grier . . ." *(M. Eminescu)*

b) „Își aducea aminte d-ale ei dalbe frumusețI, d-ale ei dulci cîntări, de zilele fericite pe cînd glasul munților și al apelor răspundea cu vesel susur la glasul copilei, pe cînd ea umbla, legănîndu-se, gingașă și ușoară, pe verdeața livezilor, pe cînd ea tremurînd, scutura de pe cosițele-i bălaie zăpada mai puțin albă decît pielița ei. Atunci inima lui, cu suspine, întreba în zadar pe codrii și pe stînci: „Unde și în ce țară va mai fi acea mîndră floare, acea drăgăstoasă românCă, cu fața albă ca crinul, cu glas încîntător de zînă? . . . Numai rîul, acuma, numai apele, cînd se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele . . . Ah! unde mai sînt, stăpîna mea dorită, ah, unde mai sînt chiar și viscolele de odinioară!" *(A. Odobescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (de modificare, completare, exemplificare, compunere)

Ex. 553. a) Dați cîte trei exemple pentru fiecare fel de atribut, în propoziții.

b) Dați cîte cinci exemple, în propoziții, pentru fiecare fel de atribut substantival.

c) Dați cîte trei exemple de atribute verbale, adverbiale și pronominale; explicați deosebirile dintre ele.

Ex. 554. a) Construiți trei propoziții cu două sau mai multe atribute înlănțuite.

b) Construiți trei propoziții în care unul și același atribut să determine două sau mai multe substantive.

c) Construiți trei propoziții în care un substantiv să aibă un atribut așezat înaintea substantivului și două atribute după substantivul determinat.

Ex. 555. a) Alcătuiți trei propoziții în care să fie cîte un atribut exprimat prin adjectiv compus care să determine substantive feminine la singular și la plural.

b) Alcătuiți cîte trei propoziții cu atribute exprimate prin adjective pronominale.

c) Construiți cîte trei propoziții cu atribute substantivale genitivale exprimate prin substantive masculine la singular, și prin substantive feminine la plural.

Ex. 556. a) Formați propoziții cu atribute substantivale prepoziționale exprimate prin substantive al genitiv precedate de prepozițiile și locuțiunile prepoziționale: împotriva, contra, din față, din stînga, de deasupra.

b) Construiți propoziții în care un substantiv, un pronume și un numeral cu valoare de substantiv, să aibă mai multe apoziții simple și dezvoltate. Subliniați apozițiile și explicați punctuația.

c) Construiți trei propoziții cu atribute verbale la infinitiv, supin, gerunziu. Subliniați-le și explicați pe cine determină.

Ex. 557. Construiți cîte două propoziții cu:

a) un atribut adjectival și unul substantival;

b) un atribut pronominal și unul verbal;

c) un atribut verbal și unul interjecțional.

Ex. 558. Găsiți atributele apoziționale și stabiliți cuvintele pe care le determină. Indicați semnele de punctuație necesare și completați-le acolo unde au fost omise:

a) „Alei, Fulgo-barbă neagră / Dar cu mintea neîntreagă / Cînd la drum te-am întîlnit / Eu, mări, ți-am dăruit / Trei mioare de frigare... *(Folclor)*

b) „În vremea asta Cătălin / Viclean copil de casă / Ce împle cupele cu vin / Mesenilor la masă / Un paj ce poartă pas cu pas / A-mpărătesii rochii / Băiat din flori și de pripas / Dar îndrăznet cu ochii / ... Se furișează pînditor / Privind la Cătălina.“ *(M. Eminescu)*

c) „O singură armă o ghioagă de fier țintuită mare și grea buzduganul însușit slujbei de armaș mare este așezat pe velința flocoasă de-a dreapta bolnavului...“ *(Al. Odobescu)*

Ex. 559. Faceți acordul atributelor adjectivale scrise în paranteză, cu substantivele pe care le determină. Arătați cum se face acordul:

a) „Ce e de spumă sus pe ramuri se face jos de catifea / Și astfel umbrele (căzut) pe pajiște par mantii (grea) / (Zvîrlit) de dănțuitorii ce au rămas numa-n dantele, / În parcul (legendar) în care s-a prefăcut grădina mea. / Pe gura scorburilor vîntul (plecat) a deșteptat un cînt, / Si-(nvolt) mîneci (horborat) se-ntind ușoare să salute / Preludiul acestei (stins) și (dulce) orchestre (nevăzut) / Și-apoi cu reverențe pomii s-au închinat pîn-la pămînt.“ *(D. Anghel)*

b) „Pornim. Malurile (drept) și (uscat) fug îndărăt. O pulbere (mărunt) de aur plutește sub cerul (albastru), în zarișteа (-necat) de soare. Departe, la răsărit, dealurile (gol), (rumen) ale Măcinului par aprinse. Un val de pămînt (așternut) de-a curmezișul înaintea noastră ascundea vederea Galaților. Din stînga, despicînd malul (plecat) și (gol) intră liniștit (bogat) Siret, mănunchiul (puternic) în care se împreună toate apele (curgător) ale Moldovei. Nici unul din rîurile care străbat țara noastră nu soarbe (atît) afluenți în undele lui. (Privit) pe hartă, Siretul pare un copac (uriaș) culcat de-a lungul Moldovei, cu rădăcina-n Dunăre și cu crengile (răschirat); (înfipt) prin crăpăturile munților. Cărăuș (neobosit), el aduce corăbiilor catarguri și umple schelele Dunării de avuțiile codrilor (depărtat) și zi noapte răsună vara (frumos)-i văi de doinele plutașilor.“ *(Al. Vlahuță)*

Ex. 560. Copiați textele și intercalați acolo unde se potrivesc substantivele: nuvela, basmul, ziarul, fabulele. Analizați complet toate atributele.

a) „În casa tatălui lui Ion Ghica, a scris Grigore Alexandrescu: Toporul și pădurea, Cîinele și cățelul, Boul și vițelul, Lupul moralist, Vulpea liberală etc.

b) „C. Negruzzi avu curajul a spune boierilor prin: „Alexandru Lăpușneanu“-un mare adevăr: „poporul e mai puternic decît boierimea.“ *(V. Alecsandri)*.

Scanned with OKEN Scanner

b) „ — Măi băieți, știți că am să vă citesc și eu o poveste... Și a așezat în geam, de dinlăuntru, o lampă și, în lumina ei, acolo între noi, ne-a citit Harap-Alb al lui Moș Creangă." *(M. Sadoveanu)*

c) „Cînd veneau căldurile nesuferite ale verii, patronii de la Timpul plecau toți la băi. Eminescu stătea neclintit la București..." *(A. Vlahuță)*

Ex. 561. Înlocuiți punctele de suspensie cu atributele corespunzătoare și analizați-le:

a) „Muncitorii așteptau cina. Erau oameni de (...) felurile, felurit (...) Erau figuri (...); erau obrazuri (...), cu ochi (...): Erau în stare (...), ca pe malul Moldovei, erau straie (...) Pălării (...) de pîslă, clopote de paie (...), (...) cu ață (...), căciuli (...) de vechime (...) de ploi (...) și de soare (...)." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 562. Căutați în opere literare exemple de atribute adjectivale, pronominale și verbale. Analizați deosebirile dintre ele.

Ex. 563. Întocmiți o descriere a școlii voastre folosind atribute exprimate prin adjective, substantive și adverbe. Analizați complet atributele folosite.

Ex. 564. Faceți o scurtă prezentare a vieții și operei ultimului scriitor român studiat. Folosiți toate felurile de atribute și analizați-le complet.

Ex. 565. Descrieți cel mai frumos colț din natură pe care l-ați văzut în vacanță. Subliniați și analizați toate atributele. Folosiți epitete exprimate prin atribute adjectivale sau prin atribute substantivale precedate de adverbe de comparație.

Ex. 566. Analizați complet toate atributele din textele următoare:

a) „Colo Dunărea bătrînă, liberă-ndrăzneață, mare.
C-un murmur rostogolește a ei valuri gînditoare
Ce mișcîndu-se-adormite merg în marea de amor;
Astfel miile de secoli cu vieți, gîndiri o mie,
Adormite și bătrîne s-adîncesc în vecinicie
Și în urmă din izvoare timpi răcori și clari răsar.
Dar pe-arcade negre-nalte, ce moltec se-nmormîntă.
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frămîntă,
Trece-un pod, un gînd de piatră repezit din arc în arc,
Valurile-nfuriate ridic frunțile răstite,
Și izbînd cu repejune arcurile neclintite,
Gem, picioarele le scaldă la stîncosul lor monarc."

(M. Eminescu)

b) „Radu-vodă, căzînd sub grea afurisenie și urgie a patriarhului Nifon, se răpuse de o groaznică și cumplită boală și, cu toată cinstea voievozilor se îngropase în mănăstirea sa din Deal.

Fratele lui, Vladuță, era încă prea tînăr, ca să ia cîrma țării; boierii de toate părțile umblau cu zavistii care de care s-apuce domnia; Basa-

Scanned with OKEN Scanner

rabii, care mai erau și bani moșneni ai Craiovei, voiau să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau olteni și boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila de a ține țara în vrăjbi îndelungate și mai ales temerea de a vedea viind domn de la Vladislav, craiul Ungariei, care prin solul său, Emeric de Jaborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trimite pe Danciul, fiul lui Țepeș-vodă, care trăia în Ungaria la groful Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țara protectorului său. În sfîrșit, și frica turcilor ce amenințau necontenit țara de a năvăli peste români, făcu pe boieri ca s-aleagă dintre dînșii pe cel care, prin firea sa mai semeață, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al țării. Acela fu boierul Mihnea, fiul Dracei, armașul din Mănești." *(Al. Odobescu)*

c) „Văd cu ochii mai larg deschiși decît cu trei ani în urmă, pîlcuri de oameni ostenind de departe. Jandarmii cu arma la umăr, îi duc din urmă. Ochii oamenilor sticlesc, chipurile sînt pămîntii. Mărunte, îndesate pe lîngă bărbați, femei rupte, desculțe, nedormite, cu traista de mîncare pe umăr. Printre picioarele lor, copiii. Mamele nici nu-i bagă în seamă. Privirile muierilor nu cuprind decît pe cei ce pleacă." *(Z. Stancu)*

4. *Complementul*

a) *Chestionar:*

Care este rolul complementului în propoziție? Ce părți de vorbire poate determina complementul? După ce criterii se clasifică complementul? Ce fel de verbe determină complementul direct? Cum se construiește complementul direct? In ce condiții se reia sau se anticipează complementul direct prin pronumele neaccentuat? Ce este complementul direct intern? Ce valori poate avea complementul indirect? În ce cazuri apare complementul indirect al unui adverb? Prin ce se exprimă complementul indirect? În ce constă reluarea sau anticiparea complementului indirect printr-un pronume? Ce este complementul de agent? Prin ce se exprimă? Ce valori poate avea complementul de agent? Ce arată complementele circumstanțiale? De cîte feluri sînt? Ce este complementul circumstanțial de loc? Prin ce se exprimă? Cu ce prepoziție și locuțiune prepozițională se construiește complementul circumstanțial de loc? Ce nuanțe poate avea complementul circumstanțial de loc? Ce arată complementul circumstanțial de timp? Prin ce se exprimă? Cu ce prepoziție și locuțiune prepozițională se construiește complementul circumstanțial de timp? Ce nuanțe poate avea complementul circumstanțial de timp? Ce arată și prin ce se exprimă complementul circumstanțial de cauză? Ce determină și ce arată complementul circumstanțial de scop? Prin ce se exprimă? Cu ce prepoziții și locuțiuni prepoziționale se construiește complementul circumstanțial de scop? Ce nuanțe poate avea complementul circumstanțial de scop? Pe cine determină și ce arată complementul circumstanțial de mod? De cîte feluri este complementul circumstanțial de mod? Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de mod propriu-zis? Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de

Scanned with OKEN Scanner

mod care arată măsura? Ce arată complementul circumstanțial de mod comparativ? Ce arată complementul circumstanțial de mod consecutiv? Ce nuanțe mai pot avea complementele circumstanțiale de mod? Ce determină și ce arată complementul circumstanțial instrumental? Prin ce se exprimă? Cu ce prepoziție se construiește? Ce nuanță are? Ce este complementul circumstanțial sociativ? Prin ce se exprimă? Ce raporturi sînt între complementele sociativ și indirect? Ce arată complementul circumstanțial de relație? Prin ce se exprimă? În ce constă izolarea complementului circumstanțial de relație? Ce este complementul circumstanțial condițional? Prin ce se exprimă? Ce este și prin ce se exprimă complementul circumstanțial concesiv? Ce arată și prin ce se exprimă complementul circumstanțial opozițional? Ce arată, prin ce se exprimă și ce nuanțe poate avea complementul circumstanțial cumulativ? Ce este complementul circumstanțial de excepție? prin ce se exprimă? Ce valori stilistice pot avea complementele?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, caracterizare, motivare și disociere.*

Ex. 567. Identificați toate complementele și arătați felul fiecăruia:

a) „Trei băieți avea bunica și-o singură fată, pe mama. Băieții mai mari decît mama, Tone și Lisandru, își luară lumea în cap de mici, slugăriseră pe la stăpîni, agonisiseră ceva, și veniseră în Omida, sat mîncat de sărăcie dar mare, cu gară, cu poștă, cu greci negustori de origine. Cumpăraseră locuri de șosea, clădiseră case, deschiseră prăvălii cu de toate. Cu fete de la oraș se-nsuraseră amîndoi. Casele lor erau cu copii . . .“ *(Z. Stancu)*

b) „Am cunoscut adevărul și am învățat că în toată lumea oamenii s-au împărțit nu în națiii, ci în asupritori și asupriți. Mai aproape am fost în năcazul meu de un sărman de altă limbă și credință decît de boieri, chiaburii și slujbașii noștri. Și mai aproape s-au simțit boierii noștri de boierii altor neamuri, fiind cu ei din aceeași tagmă a asupritorilor sărăcimii. De aceea mi s-a deschis mintea că n-am ce împărți și n-am de ce bate război cu fratele meu omul din altă țară, grăind altă limbă; și că e mai cu dreptate să mă întovărășesc cu el ca să doborîm pe asupritorii noștri.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 568. Găsiți complementele și arătați pe cine determină; stabiliți felul lor și grupați-le în două categorii (circumstanțiale și necircumstanțiale).

a) „Văd pe Petru Rareș cu pletele pe umeri, cu cămașa desfăcută la piept, îngenunchind pe marginea Brateșului și-ncordîndu-și brațele vînjoase pe mîjile-ncărcate cu pește; de unde să-i trecă prin cuget că, pe cînd el asudă trăgînd la năvod, crainicii trimiși prin țară îl caută de zor să-i spuie că sfetnicii Moldovei s-au strîns la Iași și l-au ales domn!“ *(A. Vlahuță)*

b) „De la Tg. Frumos, Ștefan-vodă, dăruindu cu un Surguciu pe Gligorașco-vodă, domnescu, l-au întorsu cu slujitorii la Iași iară el, lovindu pre la Buciulești, la Cumănești, au intrat în munți, în Țara

Ungurească. Ghica-vodă, peste puține dzile, au intratu în Iași, tot într-acolo ani 7165, înainte de paști cu o săptămînă." *(M. Costin)*

Ex. 569. Identificați toate complementele. Subliniați cu o linie complementele directe, iar cu două linii complementele indirecte; arătați pe cine determină și prin ce sînt exprimate:

a) „Ajunseră în locurile unde era moșia Scorpiei; acolo găsiră orașe; pădurile se schimbaseră în cîmpii; întrebă pe unii și pe alții despre Scorpie și locuința ei; dar îi răspunseră că bunii lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se asemenea fleacuri." *(P. Ispirescu)*

b) „Ioanide nu pricepu clar rostul rîsului, își dădu seama numai, cunoscînd enigmistica lui Gaittany, că Hangerliu plecase pentru o afacere pe care mulți inițiați o știau. De unde rîsul de complicitate. Arhitectul, în ultima vreme, determinat de anomaliile din fața lui, se instruise puțin în afacerile de ordin politic și intui în linii generale ce voia să spună Gaittany. Nu mai exista îndoială deci: Tudorel însoțise în Germania pe Hangerliu." *(G. Călinescu)*

Ex. 570. Scoateți complementele directe; arătați la ce întrebări răspund, ce verbe determină, prin ce sînt exprimate și cum se construiesc.

Analizați verbele tranzitive și intranzitive:

a) „Trăgea din țigara de foi, fără să mai ia aminte, la semnul desprins la fiecare clătinare nervoasă de mînă. Radu Comșa îl simțea alături, mai mult decît îl observa. Așadar și în omul acesta activ, aspru, tiranic, se ascundea, pitită, o floare fragilă a himerei. Pasiunea energicilor: nevoia de a domina realitatea, de a scormoni puterile latente, de a crea ceva chiar dacă nu e așa de dezinteresat, cum ar specula alții, aparențele: stupii țăranilor, livezile, „satul model!"... Vorbea despre ele cu glas tare." *(Cezar Petrescu).*

b) „Ia-ți, Zeus, lanțurile înapoi! / Au ruginit de vînturi și de ploi, / Dar sînt destul de trainice și grele. / Păstrează-le dacă mai crezi în ele! / Iar voi, flămînde fiare, înapoi! / Pomană vreți?... Așa e: se cuvine / S-aveți și voi o urmă de la mine. / Luați-l! E destul de proaspăt încă." *(Al. Philippide)*

c) „Și-am rupt niște hîrtie creponată de pe perete și i-am întins-o. El a strîns-o mototol în pumn și cu capul ăla de cîine, mai mult cu umărul, mi-a făcut semn să înaintez către o ușă de placaj, în timp ce dincolo se zbătea un clopoțel de alarmă." *(Fănuș Neagu)*

Ex. 571. Stabiliți complementele indirecte și arătați ce cuvinte determină și prin ce sînt exprimate.

a) „Un susur noptatec se înalță de pe fața pămîntului: Din adierea vîntului prin ierburi, din țîrîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturii." *(A. Odobescu)*

b) „— Dar cu dumneavoastră ce-i? o întrebă pe dînsa.

— Nici eu n-am hîrtii, răspunse ea cu îndoială.

— Trebuia să bați la ușă și să tragi la babă să-ți deie drumu. Să deschidă grajdul pentru cai și să le puie fîn sub bot...

Scanned with OKEN Scanner

Să vă dau o bucată de pîine uscată ș-un pahar cu apă. Atîta am, atîta vă dau, dar să nu-mi faceți mie rușine să stați sub păretele meu. Și caii să-i potcoviți din nou. Eu îs fierar și potcovar; Iar potcoavele nu le pot bate decît mîni dimineață." *(M. Sadoveanu).*

Ex. 572. Identificați complementele de agent, arătați prin ce este exprimat fiecare și ce cuvînt determină.

a) „Apostol fu cuprins de o spaimă dureroasă... Își curmă brusc veselia și, cuprins de rușine se răsti la vizitiu." *(L. Rebreanu)*

b) „Ici umbre de noroade le vezi ocîrmuite / De umbra unor pravili călcate, siluite / De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici." *(Gr. Alexandrescu)*

c) „Ajungînd acolo Floarea-împărăteasa și cu Ler Voievod, au fost întîmpinați de Albu-împărat, de împărăteasa lui, de copii și de o ceată întreagă de fruntași." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 573. Distingeți complementele de agent de complementele indirecte din textele următoare; arătați după ce criterii le-ați deosebit.

a) „Ca un artist de-apururi nemulțumit de sine / De mii de ani natura, în setea de mai bine, / Se luptă să deschidă desăvîrșirii cale / Și tot mai mult împarte din darurile sale; / Dă sufletului aripi și trupului vigoare, Femeii frumusețe, iar geniului scîntei / Și pas cu pas se-nalță eterna creatoare. Visînd să dea luminii un neam de semizei.)" *(P. Cerna)*

Ex. 574. Scoateți pe coloane diferite complementele directe, indirecte și de agent; arătați deosebirile dintre ele.

a) „Viața universală e într-o veșnică scurgere. Oricît ni s-ar părea că sîntem stăpîni pe noi, nu avem mijlocul de a ajunge la o așa reculegere pentru a fi și picătura de apă ce se prăbușește în abis, și conștiința care-și dă seama, cu nerăbdare, de ceea ce i se întîmplă, oglindind cu aceeași obiectivitate și ceea ce se petrece în jurul ei. Nu putem fi și actori și spectatori nepărtinitori." *(Eug. Lovinescu)*

b) „Din copilărie am avut dragoste mare pentru opera lui Creangă. Găseam poate în poveștile și povestirile lui graiul înflorit al mamei, poezia de expresii a Moldovei; mă simțeam cu el așa de bine, parcă aș fi fost cu unul din vechii povestitori care mi-au încîntat copilăria în seri de iarnă, la vatra cu jar; simțeam pătrunzîndu-mă blîndețea nesfîrșită a peisajului moldovenesc; glasul patriei întregi vibra în opera lui și mă fermeca, cum nu m-a fermecat nici un alt scriitor vreodată." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 575. Stabiliți complementele circumstanțiale și necircumstanțiale și scrieți-le pe coloane separate; arătați deosebirile dintre ele:

„O, mamă, dulce mamă, din negura de vremi / Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi, / Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt / Se scutură salcîmii de ploaie și de vînt /, Se bat încet din ramuri, îngînă glasul tău... / Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu." *(M. Eminescu)*

Ex. 576. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de loc și de timp; arătați pe cine determină, prin ce se exprimă și ce valori au:

Scanned with OKEN Scanner

a) „Ani de-a rîndul Grigorescu umbla vara prin munți, cu săptămînile, observînd mișcările, obiceiurile, felul de a sta și de a privi al ciobanului, studiindu-l cu dragoste, pururi în căutarea frumuseții tipice, caracterului fundamental al neamului; ceasuri întregi el sta de vorbă cu ei; și ce mult îi plăcea liniștea cu care adesea oamenii aceia simpli, spuneau lucruri foarte adînci." *(A. Vlahuță)*

b) „Aducerile-aminte, posomorîte urme, / Ce-nchid cenușa clipei murite pe vecie, / Uitate țintirimuri cu umbre taciturne, / Ce-s mute ziua-ntreagă și noaptea reînvie /.../ Aducerile-aminte sînt harfe spînzurate / De ramura dintîie ce-atinge casa noastră, / Amurgul cînd adie tresar înfiorate, / Și pînă-n zorii zilei cîntă la fereastră." *(O. Goga)*

c) „De-acuma trebuie să sosească și convoiul... a pornit adineaori și în cîteva minute va fi aici... Vorbind, trecu lîngă stîlpul de brad." *(L. Rebreanu)*

Ex. 577. Identificați și scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de loc, de timp, de cauză și de scop; arătați pe cine determină, prin ce se exprimă și ce valori au:

a) „De groază și durere, de muncă și bătaie / În jaf și-n umilință / Am tot strigat, dar glasul se-îneacă și se taie / De-atîta suferință..." *(B. P. Hașdeu)*

b) „Și astăzi pentru a-mi preciza mîhnirea nehotărîtă, o veste învechită și tîrziu purtată de poștă prin aceste ținuturi pustii, ne-a întors gîndurile îndărăt." *(Cezar Petrescu)*

c) „De pe acum se poate spune însă că modelele create vor obliga de aci înainte pe orice prozator la eforturi de invenție, de adîncire psihologică și de compoziție artistică, în lipsa cărora producția respectivă ar avea un caracter întrecut. Noua mișcare a romanului românesc a fost factorul care a adîncit perspectivele istorice ale întregii literaturi dinaintea anului 1920. În periodizarea viitoare a literaturii românești, anul acesta va însemna, desigur o piatră de hotar. *(T. Vianu)*

d) „Cînd soarele coboară, din ceruri stînd să iasă, / Tu urci, cu el în față, spre via neculeasă, / Așa că multă vreme îl mai zărești pe coamă, / Rostogolit acolo, o fabuloasă poamă." *(V. Voiculescu)*

e) „Pe deal românul ară / Slăbit de-amar și frînt, / Abia-și apasă fierul / În umedul pămînt." *(G. Coșbuc)*

Ex. 578. Găsiți complementele circumstanțiale de mod, arătați pe cine determină, prin ce sînt exprimate, ce valoare au:

a) Jumătate curioși, jumătate înveseliți și nefiind vorba să i se poată împotrivi, boierii îl urmară în sala divanului celui mai mare Domn. El bătu din palme și chemă pe vătaful de aprozi. Praznicul domnesc se terminase printr-o curioasă petrecere și nu se cuvenea să lipsești de la așa ceva. Se așezară fără a mai întreba ceva. Mitropolitul la locul său în dreapta Principelui, vel aga la scaunul de trebuință, vel armașul asemenea, armașii după rînduială. Boierii laolaltă, mai glumind, mai înghețîndu-le spinarea că știau de ce-i în stare." *(Eugen Barbu)*

b) „Dar nu vine... Singuratic / În zadar suspin și sufăr / Lîngă lacul cel albastru / Încărcat cu flori de nufăr." *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Desculți cu capetele goale și încovoiați adînc de șale,
Ca-ntr-o evlavie de slujbă, cum lanț de lanț se înșirau,
Plecați pe cuiburi prășitorii săpau tarlale cu tarlale
Și fir cu fir țărina toată prin mînă lor o prefirau.
Foșnea porumbul pe răstavuri atins de palmele-năsprite
Și fiecare lujer, parcă plecîndu-și fruntea mulțumea,
Făgăduind belșug de roadă în schimbul trudei cheltuite
„Și însuși soarele din slavă a fi chezașul lor primea."

(V. Voiculescu)

Ex. 579. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de mod propriu-zise, de măsură, comparative, consecutive; arătați pe cine determină și prin ce sînt exprimate:

a) „Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l vin săgeți de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie . . .
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie,
În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare
Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste,
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie;
. . . . . .
Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți
Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți.
Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri
Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri,
Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată
Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată."

(M. Eminescu)

b) „După cîteva zile și nopți de necontenită ploaie deasă, pe albia gîrlei a început să se prelingă, asemeni unui șarpe cenușiu, lung, fără cap și coadă, un șuvoi tulbure." *(Z. Stancu)*

c) „. . . Numai cînd trăgea bine cu urechea îi venea din depărtare la auz chiotul ghionoaiei și miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi îi trecea repede pe dinaintea ochilor cîte o umbră neagră de lăstun rătăcit." *(A. Odobescu)*

Ex. 580. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de mod, condiționale, instrumentale, concesive, sociative, opoziționale, cumulative, de relație și de excepție. Arătați pe cine determină și prin ce se exprimă fiecare.

a) „Nu vreau să știu nimic! continuă Tănăsescu cu pumnii strînși. Imediat să părăsești primăria, altfel te arestez." *(L. Rebreanu)*

b) „În locul spătarului Ghica eu nu-ți trăgeam palme cum a făcut el . . . Eu vîram sabia în dumneata . . ." *(Camil Petrescu)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Desculți cu capetele goale și încovoiați adînc de șale,
Ca-ntr-o evlavie de slujbă, cum lanț de lanț se înșirau,
Plecați pe cuiburi prășitorii săpau tarlale cu tarlale
Și fir cu fir țărina toată prin mînă lor o prefirau.
Fosnea porumbul pe răstavuri atins de palmele-năsprite
Și fiecare lujer, parcă plecîndu-și fruntea mulțumea,
Făgăduind belșug de roadă în schimbul trudei cheltuite
„Și însuși soarele din slavă a fi chezașul lor primea."

(V. Voiculescu)

Ex. 579. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de mod propriu-zise, de măsură, comparative, consecutive; arătați pe cine determină și prin ce sînt exprimate:

a) „Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l vin săgeți de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie . . .
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie,
În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare
Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste,
Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie;
. . . . . .
Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți
Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți.
Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri
Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri,
Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată
Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată."

(M. Eminescu)

b) „După cîteva zile și nopți de necontenită ploaie deasă, pe albia gîrlei a început să se prelingă, asemeni unui șarpe cenușiu, lung, fără cap și coadă, un șuvoi tulbure." *(Z. Stancu)*

c) „. . . Numai cînd trăgea bine cu urechea îi venea din depărtare la auz chiotul ghionoaiei și miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi îi trecea repede pe dinaintea ochilor cîte o umbră neagră de lăstun rătăcit." *(A. Odobescu)*

Ex. 580. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale de mod, condiționale, instrumentale, concesive, sociative, opoziționale, cumulative, de relație și de excepție. Arătați pe cine determină și prin ce se exprimă fiecare.

a) „Nu vreau să știu nimic! continuă Tănăsescu cu pumnii strînși. Imediat să părăsești primăria, altfel te arestez." *(L. Rebreanu)*

b) „În locul spătarului Ghica eu nu-ți trăgeam palme cum a făcut el . . . Eu vîram sabia în dumneata . . ." *(Camil Petrescu)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Din cauza aceasta, cu toată sărăcia, Humă nu muncea la nimeni cu ziua." *(M. Preda)*

d) „Plîngea și în ciuda mîniei, ochii ei rămîneau mari și curați." *(M. Preda)*

e) „Pentru Ștefan... nebuniile copiilor sînt o petrecere. Îi ia în brațe, îi sărută și le dă glas, în pofida mamei, să-și facă de cap. Acest fel de a face în ciudă nevestei... este și el o desfătare dată bărbatului." *(G. Călinescu)*

f) „— Ai auzit ceva despre răscoală părinte?... cică rumânii din Moldova s-ar fi ridicat împotriva boierilor...

— Am auzit, taică... Nu e bine cînd oamenii ridică parul contra stăpînirii." *(Z. Stancu)*

g) „E altul care cîntă mai bine decît mine?

Cu-atît mai bine țării și lui cu-atît mai bine." *(V. Alecsandri)*

h) „Au trecut o apă lată de cinci metri și apoi au sărit încă doi metri."

i) „Cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfîrîia fusul roții, așa-mi sfîrîia inima-n mine de dragostea Măriucăi. *(I. Creangă)*

j) „Să nu-l fi părăsit la începutul bătăliei prin trădarea pîrcălabului Ieremia Golia, cele mai alese cinci regimente de cavalerie, victoria era completă." *(B. P. Hașdeu)*

k) „Nu meritați a muri de sabie, ci de streang." *(C. Negruzzi)*

l) „Iar cel ungurean / Și cu cel vrîncean, / Mării se vorbiră / Și se sfătuiră." / *(Miorița)*

m) „Fiți cu mine și cu noi va fi izbînda." *(B. P. Hașdeu)*

n) „— M-am deprins cu dînșii și ei cu mine." *(A. Odobescu)*

o) „Se vede că sînteți ofițer de rezervă, altfel n-ați vorbi așa despre o crimă." *(L. Rebreanu)*

p) „Cu tot respectul pentru bătrîna prințesă, Filip profita de orele cînd aceasta își făcea siesta și coboara cu băgare de seamă..." *(G. Călinescu)*

r) „Dat-a frunza fagului, / Pus-am cruce satului / Și coadă baltagului / Că am gîndul dracului / Asupra bogatului." *(Folclor)*

s) „Din punct de vedere psihic, unii sînt zugrăviți mai adînc, dar, cum am zis niciunul greșit. Sînt scene care din punct de vedere al adevărului și puterii în zugrăvirea caracterelor și stărilor sufletești, sînt făcute cu adevărată mînă de maestru." *(C. D. Gherea)*

ș) „De durerea ei s-a înduioșat Alexa și și-a șters cu mîneca sumanului ochiul lui cel verde." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 581. Scoateți pe coloane diferite complementele circumstanțiale și pe cele necircumstanțiale și analizați-le complet (sintactic și morfologic).

a) „O seară mohorîtă cobora să țină isonul unei despărțiri și unei plecări. Cei ce plecau, eram eu și cu Liciniu... Plecam din Lancrăm la Vințul de Jos, de unde urma să luăm trenul spre Brașov... Mă urmărește, în legătură cu această călătorie o amintire de coșmar. Văd gări în noapte, felinare ce se agită fumegînd, luna alergînd, copii hăituiți... În

Scanned with OKEN Scanner

vagon stăteam, foarte înghesuiți numai elevi, ca și noi, se duceau strînși de prin multe ținuturi, sate și tîrguri, la Brașov ca să fie vărsați aceluiași liceu." *(L. Blaga)*

b) „Acolo unde-n Argeș se varsă rîul Doamnei / Și murmură pe ape copilăria mea, / Ca Negru-vodă, care descălecînd venea? Mi-am ctitorit viața pe dealurile toamnei. / Prin viile de aur ca banii dintr-o salbă, / Pe al colinei mele împodobit pieptar / Închis-am fericirea în strîmtul ei hotar / De nuci bogați în umbră, umbrind o casă albă." *(I. Pillat)*

c) „În dimineața aceea, Ștefan Budu se trezi mai devreme ca de obicei. Înainte de a aprinde lampa de pe măsuța de noapte, stătu cîteva clipe cu ochii deschiși în întuneric nemișcat. Afară nu se auzea nici unul din zgomotele obișnuite ale dimineții. Pe Budu, aceste zgomote îl surprindeau mereu prin violența și stridența lor, chiar și acum, după un an și jumătate de cînd se mutase la București." *(Al. Philippide)*

d) Vuiește lung al strungului ecou, / Ca o imensă strună încordată. / E mohorît prietenul meu nou / Și-i totuși mai febril ca niciodată. / Suieră șerpii șpanului și curg, / Metalul își rotește curba rază / Prietenul îmi pare un chirurg / Ce viața unui om salvează, / Deși o piesă de tractor cînd faci / De obicei nu semeni cu un vraci." *(N. Labiș)*

e) „Principele tăcu și privi văile sălbatice de-a dreapta și de-a stînga. Drumul iar se strica, era strîmt și plin de pericol, dar se bizuia pe robii țigani care făceau gură și îndemnau caii ca pe hipodrom la Bizanț, în vremuri strălucite. Vorbeau cu animalele într-un fel familiar pe care Principele nu-l înțelegea în ruptul capului. Ce aveau oamenii ăștia acum cu tot ce-i înconjura, fie că era frunză, fie că era vită de prăsit sau de muncă?" *(Eugen Barbu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, modificare, completare, compunere)

Ex. 582. a) Dați cinci exemple, în propoziții, de complemente necircumstanțiale și alte cinci exemple de complemente circumstanțiale diferite și explicați diferența dintre ele.

b) Dați cinci exemple, în propoziții de complemente directe și cinci de complemente indirecte; analizați ce fel de verbe determină.

c) Dați cinci exemple, în propoziții, de complemente de agent; arătați ce fel de verbe determină.

Ex. 583. a) Exemplificați complementul intern și arătați ce fel de verbe determină.

b) Dați exemple de complemente indirecte care determină un adverb;

c) Dați exemple de complemente de agent și arătați ce valori pot avea.

Ex. 584. a) Dați cîte trei exemple de complemente circumstanțiale de timp, de cauză, de scop și de mod, exprimate prin părți de vorbire diferite și precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale.

Scanned with OKEN Scanner

b) Dați cîte trei exemple, în propoziții, de complemente circumstanțiale de mod propriu-zis, de măsură, comparativ, consecutiv; arătați prin ce se exprimă și ce valori au.

c) Dați cîte trei exemple de complemente circumstanțiale: instrumental, sociativ, de relație, conditional, consecutiv, concesiv, opozițional, cumulativ, de excepție. Arătați prin ce sînt exprimate.

Ex. 585. a) Căutați în povestirile lui Creangă, cîte două exemple din fiecare fel de complemente circumstanțiale și arătați ce valori au și prin ce sînt exprimate.

b) Găsiți în comediile lui I. L. Caragiale cîte două exemple de complemente necircumstanțiale și analizați-le complet.

c) Găsiți în poeziile lui Eminescu cîte două exemple de complemente circumstanțiale, însoțite de diferite corelative, arătați ce valori au și prin ce se exprimă.

Ex. 586. Găsiți în pagini de proză contemporană *(Marin Preda, Titus Popovici, Eugen Barbu)* exemple de complemente circumstanțiale și necircumstanțiale și analizați-le.

Ex. 587. Alcătuiți cîte două propoziții în care același substantiv să fie în prima propoziție complement direct, iar în a doua complement indirect.

Ex. 588. Schimbați verbele de la diateza activă la diateza pasivă. Arătați ce fel de complemente au aceste verbe:

a) „Și acel zîmbet îi alina amărăciunea lăuntrică, amărăciunea lui veche și neistovită." *(M. Sadoveanu)*

b) „Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea." *(C. Negruzzi)*

c) „Nici o priveliște nu se mai deschidea ochilor noștri, căci eram de toate părțile împresurați de pădurile posomorîte ale poalelor Hălăucei. *(C. Hogaș)*

d) „Mai multe lighioane, locuind într-o vale,
Erau des vătămate d-un iute, rău vecin." *(Gr. Alexandrescu)*

e) „Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni, îl încarcă; / Tresărind în cercuri albe / El cutremură o barcă." *(M. Eminescu)*

Ex. 589. Copiați textele și treceți verbele de la diateza pasivă la diateza activă. Arătați în ce s-a transformat complementul de agent.

a) „Dar azi vîntul cade crudo! dismețit de visuri secе
Fruntea mea este trezită de al buzei tale-nghеț." *(M. Eminescu)*

b) „Pe cînd eram ajuns aici cu scrisul, fusei întrerupt de fetița mea, care venea în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte..." *(A. Odobescu)*

Ex. 590. a) Alcătuiți propoziții cu verbele: a aduce, a pregăti, a termina, a porunci, a da, a explica, a primi, a scrie, a citi. Găsiți complemente directe, indirecte și de agent. Analizați-le.

b) Schimbați diatezele verbelor și arătați ce au devenit complementele respective.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 591. Alcătuiți o descriere în care să folosiți diferite feluri de complemente necircumstanțiale; analizați complet fiecare complement.

Ex. 592. Alcătuiți o compunere despre un film care v-a plăcut foarte mult și folosiți diferite complemente circumstanțiale de timp, de loc, de mod; analizați-le.

Ex. 593. Construiți patru propoziții cu complemente circumstanțiale de cauză cu următoarele conjuncții și locuțiuni conjuncționale: de, pentru, din cauză, din pricină; iar cinci propoziții cu complemente circumstanțiale de scop cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale: spre, pentru, în scopul, în vederea.

Ex. 594. Construiți trei propoziții cu complemente circumstanțiale de mod propriu-zise cu prepozițiile: cu, prin, după.

Ex. 595. Alcătuiți o scurtă compunere în care să descrieți o excursie în munți. Folosiți complemente circumstanțiale de loc, de diferite valori și analizați-le.

Ex. 596. Completați propozițiile cu complemente circumstanțiale de cauză și cu complemente circumstanțiale de scop potrivite. Analizați-le complet.

a) Aerul era îmbălsămat... **(de ce?)**
— Copacii se îndoiau... (de ce?)
— Nu vede pădurea... **(din cauza cui?)**

b) Mănînci pentru..., nu trăiești pentru...
— Apa de izvor e bună...
— Cutreieram întinderile cu pușca...

Ex. 597. Înlocuiți parantezele cu complementele necesare.

a) „(...) pe un frasin un lin freamăt se aude." *(V. Alecsandri)*

b) „Bate vîntul (...), iarna-i (...), vara-i (...)" *(M. Eminescu)*

c) „Se scutură (...) o ploaie de miresme." *(B. Șt. Delavrancea)*

Ex. 598. Formați propoziții cu complemente circumstanțiale de diferite feluri, exprimate prin următoarele cuvinte și expresii: demult, ieri, către, amurg, amarnic, cu o falcă-n cer, ca o săgeată, spre binele, de plecare, cît pentru mine unul, asupra sa, deși sărac, cu dracul, cu chiu și vai.

Ex. 599. Construiți cîte o propoziție cu complemente circumstanțiale de mod exprimate prin infinitivul verbelor: a dezamăgi, a privi, a dezbina, precedate de prepoziția *fără*. Între prepoziția infinitivală *a* și verb să fie intercalat un complement direct exprimat prin pronumele neaccentuat *-l* și *-i* sau un atribut pronominal exprimat prin pronumele *-ți*, *-și-* la dativ posesiv. Subliniați cu o linie complementele circumstanțiale și cu două linii complementele sau atributele intercalate, indicați prin săgeți verbele sau substantivele determinate de acestea.

Ex. 600. Alcătuiți un portret sau o descriere a unui tablou în care să folosiți complemente circumstanțiale de mod comparativ. Subliniați-le și analizați-le.

Ex. 601. Alcătuiți o narațiune în care să folosiți propoziții cu diferite complemente circumstanțiale, unele așezate după cuvîntul determi-

Scanned with OKEN Scanner

nat, iar altele între subiect şi predicat. Analizaţi toate complementele şi explicaţi valoarea stilistică şi punctuaţia lor.

Ex. 602. Copiaţi textul. Scoateţi pe coloane diferite complemente necircumstanţiale şi pe cele circumstanţiale, analizaţi-le complet şi arătaţi valoarea lor stilistică, punctuaţia şi locul lor în propoziţie.

a) „Atunci mezinul se vîrî iute în horn, şi sprijinit cu picioarele de prichiciu şi cu nasul în funingine, tace ca peştele şi tremură de frică... Asemenea cel mijlociu, ţuşti! iute sub chersiu se înghemuieşte acolo cum poate, tace ca pămîntul, şi-i tremură carnea pe dînsul de frică: fuga-i ruşinoasă, da-i sănătoasă!" *(I. Creangă)*

b) „Făclie de veghe pe umezi morminte, / Un sunet de clopot în orele sfinte, / Un vis ce îşi moaie aripa-n amar, / Astfel ai trecut de-al lumii hotar. / Trecut-ai cînd ceru-i cîmpie senină, / Cu rîuri de lapte şi flori de lumină, / Cînd norii cei negri par sumbre palate / De luna regină pe rînd vizitate." *(M. Eminescu)*

c) „Eram poftit să fiu de faţă la ruperea peceţilor, puse de cu seară la posomorîta lui locuinţă din Mîntuleasa. Nu mi-aşi fi închipuit să poată cineva, oricît de zgîrcit, trăi într-o asemenea sărăcie. Am stat nepăsător cît a ţinut cercetarea afară de o clipă de vie uimire cînd s-a deschis namila de dulap de fier, şi nu din pricina comorilor dintr-însul, ci pentru că printre ele zărisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească. Ieşiră apoi la iveală şi poliţele mele toate; un teanc gros." *(Matei Caragiale)*

d) „Ieşea pe străzi şi se plimba fără nici o ţintă şi în general începu să se liniştească şi să uite ceea ce îl obseda, mirîndu-se chiar, uneori, cum de putuse să se frămînte el din pricina unei istorii care acum, după trecerea timpului, i se părea de neînţeles. Dacă din pricina ei n-ar fi fost direct implicat, i s-ar fi părut, povestită de cineva, o pură născocire. Trecerea timpului pune pe chipul oamenilor şi întîmplărilor un semn de întrebare atît de ciudat, încît, deşi cunoşti tu însuţi omul şi ai trăit tu însuţi întîmplarea, eşti cuprins de îndoieli: a existat cu adevărat omul acela şi s-a petrecut chiar aievea întîmplarea cunoscută? Şi dacă e adevărat, atunci care e înţelesul ei?" *(M. Preda)*

e) „Apusul roş se năruie în clăi / De purpură clocotitoare / Pe-aici pădurea s-a uscat din văi / În văi, / Odinioară, către soare. / Bătrînii brazi se văd şi-acum / Ca nişte cerşetori rămaşi în drum. / Pe dealuri, sus, / Către apus, / De cînd convoiul lor smerit, / Venind mereu, / Pe veşnicie a înmărmurit / În drumul greu / Spre soarele care-a murit / Stingher / Cu fruntea pe cer!" *(Al. Philippide)*

5. *Elementul predicativ suplimentar*

a. *Chestionar:*

Ce este elementul predicativ suplimentar? Cum poate fi identificat? Pe cine însoţeşte şi ce exprimă? În ce constă dubla subordonare a elementului predicativ suplimentar? La ce se poate referi caracteristica

sau acțiunea exprimată de elementul predicativ suplimentar? Prin ce se exprimă elementul predicativ suplimentar? În ce constă aspectul nominal și aspectul verbal al elementului predicativ suplimentar? Pe cine determină și cu cine se acordă elementul predicativ suplimentar? În ce constă gradul de dependență față de verb al elementului predicativ suplimentar? Prin ce este apropiat și prin ce se deosebește de predicat? Pe lîngă ce fel de verbe apare elementul predicativ suplimentar? Prin ce este apropiat și prin ce se deosebește de complement și de atribut? Ce valori stilistice poate avea elementul predicativ suplimentar?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, grupare, motivare, disociere*

Ex. 603. Identificați elementul predicativ suplimentar din text și arătați pe cine însoțește și ce exprimă.

a) „De la gîrlă-n pîlcuri dese / Zgomotoși copiii vin". *(G. Coșbuc)*

b) „Nici rău nu-i pare acuma, nici bine nu . . . ea moare,
Visîndu-se-ntr-o clipă cu anii înapoi." *(M. Eminescu)*

c) „Tătarii mîncau grăbiți lîngă capetele cailor." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 604. Subliniați și caracterizați elementul predicativ suplimentar din text:

a) „Atunci tu prin întuneric te apropii surîzîndă." *(M. Eminescu)*

b) „Luna pe cer trece așa sfîntă și clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară." *(M. Eminescu)*

c) „Plecat-am nouă din Vaslui, Și cu sergentul zece." *(V. Alecsandri)*

Ex. 605. Găsiți elementele predicative suplimentare, grupați-le pe două coloane, arătînd aspectul nominal și aspectul verbal al acestora.

a) „Ochii îl priveau mereu nemișcați, cu aceeași umbră de spaimă." *(L. Rebreanu)*

b) „Olguța arunca cojițele, vehement, ca niște insulte farfuriei, preocupată de mișcare mai mult decît de gust." *(Ionel Teodoreanu)*

c) „Unde te visezi, de umbli cu porci după tine." *(Ion Creangă)*

Ex. 606. Disociați și motivați elementele predicative suplimentare care se apropie de valoarea de complement de cele care se apropie de valoarea de atribut:

a) „Trec zilele voioase și orele surîd." *(M. Eminescu)*

b) „S-a întors a doua zi bolnavă și plîngînd.

c) „O pisică trecu albă pe linia gardului." *(Cezar Petrescu)*

Ex. 607. Subliniați și analizați elementele predicative suplimentare arătînd pe cine determină, ce valori au, prin ce se exprimă, prin ce se aseamănă și prin ce se deosebesc de alte părți de propoziție.

a) „Mă uitam la ea mirîndu-mă în gînd și eram uluit de cît de singură dormea ea în noaptea aceea. Vorbeam apoi recunoscător de felul cum a primit tăcută totul, fără să se mire de ceva și să mă amenințe cu ceva." *(M. Preda)*

b) „Azvîrli în colț ghiozdanul supărată / Că ai căpătat o notă rea. / Îmi faci un semn, ne furișăm desculți / Spre cîmpul plin de mure și de rugi . . . " *(Z. Stancu)*

c) „Îi urai răutăcios, în gînd, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cît mai des. Mă întrebai uimit totdeodată dacă, știind că avea

Scanned with OKEN Scanner

să retrăiască o oră-două viața pentru care fusese menit, adevărata sa viață, nu cumva era tulburat, nu încoltea mocnit oare într-însul, tîrzie, căință, că renunțase la ea?" *(Matei Caragiale)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (exemplificare, schimbare, modificare, înlocuire, completare, compunere)

Ex. 608. a) Dați, în propoziții, cîte trei exemple de elemente predicative suplimentare care să aibă dublă subordonare, și explicați pe cine determină.

b) Dați, în propoziții, cîte trei exemple de elemente predicative suplimentare care să aibă aspect nominal și aspect verbal și explicați în ce constau aceste aspecte.

c) Exemplificați elementul predicativ suplimentar care se deosebește de complement și de atribut și arătați prin ce se exprimă și prin ce se deosebește.

Ex. 609. a) Căutați în opere literare cunoscute cîte trei exemple pentru fiecare fel de element predicativ suplimentar cunoscut.

b) Găsiți în „Amintiri din copilărie" de Ion Creangă, cinci exemple de element predicativ suplimentar și analizați-le complet.

Ex. 610. Înlocuiți punctele din paranteze cu elementele predicative suplimentare pe care le considerați cele mai potrivite și analizați-le.

a) El era socotit (...) de revoluționari *(Camil Petrescu)*

b) În pai ca (...) În spic ca (...) *(Folclor)*

c) Îi vedeam (...) spre casă și apoi îi așteptăm (...) la întîlnire.

Ex. 611. Găsiți elementele predicative suplimentare și schimbați forma lor pentru a arăta dubla subordonare.

a) „Le spuse surîzînd să-i găsească sănătoși".

b) „Mîncau în grabă și se uitau mirați spre musafirul nepoftit". *(M. Sadoveanu)*

c) „Primarul Ion Pravilă intra în cîrciumă frecîndu-și mîinile mulțumit." *(L. Rebreanu)*

Ex. 612. a) Alcătuiți o scurtă descriere a pădurii toamna folosind elemente predicative suplimentare. Analizați-le arătînd pe cine determină, ce valori au, cu ce se acordă și ce sensuri au.

b) Imaginați-vă o călătorie cu o rachetă cosmică și întocmiți o descriere folosind elemente predicative suplimentare. Analizați-le complet arătînd și valoarea lor stilistică.

6. *Coordonarea părților de propoziție. Analiza sintactică a propoziției*

a. *Chestionar:*

Ce sînt părțile de propoziție coordonate? Cum se clasifică părțile de propoziție coordonate? Ce fel de raporturi de coordonare pot exista între părțile de propoziție? Ce părți de propoziție pot fi coordonate copulative? Ce părți de propoziție pot fi legate prin coordonare adversativă? Ce părți de propoziție pot fi legate prin coordonare disjunctivă?

Scanned with OKEN Scanner

Ce părți de propoziție pot fi legate prin coordonare conclusivă? Ce instrumente gramaticale se pot folosi în cadrul raporturilor de coordonare dintre părțile de propoziție? Ce se înțelege prin analiza sintactică a propoziției? Care este ordinea operațiilor în cadrul analizei sintactice a propoziției? Ce procedee de analiză sintactică a propoziției cunoașteți? Cum se întocmește schema propoziției? Ce probleme de topică și punctuație ridică sintaxa propoziției?

b. *Exerciții de recunoaștere, motivare, caracterizare, analiză.*

Ex. 613. Identificați părțile de propoziție coordonate între ele și arătați ce fel de raporturi de coordonare sînt și cum se realizează.

a) „Frumos era pe atunci: căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși." *(I. Creangă)*

b) „Întrînd cinevași într-acele locuri... nu va vedea nici biserică, nici gard împrejurul casei, nici car, nici vacă, nici pasăre, nici pătul." *(Camil Petrescu)*

c) „Și ca să vezi că nu sînt nici pornit, nici absurd, îți voi adăuga că Miron Iuga e mai de treabă decît cei mai mulți alții." *(L. Rebreanu)*

Ex. 614. Subliniați părțile principale de propoziție cu o linie iar părțile secundare cu două linii; arătați ce fel de raporturi sînt între ele și cum se realizează.

a) „Șezu cît șezu așa, meditînd un discurs pentru a convinge pe chivuțe că niște femei muncitoare pot cîștiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om de la casa căruia au cîștigat totdeauna o bucățică de pîine." *(I. L. Caragiale)*

b) „Amîndoi simțise un gol sub picioare, în jur pretutindeni. Era balastul ce le umpluse existența care dispărea dintr-o dată. Stau ca două baloane dezumflate în fața telegramei, plutind ca într-un haos." *(H. P. Bengescu)*

Ex. 615. Delimitați propozițiile și faceți analiza sintactică a părților de propoziție; arătați raporturile care se stabilesc între ele:

a) „Pe cînd luna strălucește peste-a tomurilor bracuri, / Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri. / La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă, / Pe cînd totul era lipsă de viață și voință, / Cînd nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns. / Cînd pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns. / Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă? N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă, / Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază, / Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s-o vază, / Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface, / Și în sine împăcată stăpînea eterna pace!..." *(M. Eminescu)*

b) „Pentru conștiința literară a epocii pe care o străbătem, proza lui Tudor Arghezi ocupă, fără îndoială, un loc privilegiat. Situația pe care o deținea, în generația anterioară, Alexandru Odobescu, o însumează acum Arghezi. Întocmai ca autorul lui Pseudokinegheticos, Tudor Arghezi trece astăzi, dacă nu în ochii marelui public, cel puțin în aceia ai cunoscătorilor și pentru cea mai mare parte a criticii literare, drept cel mai de seamă artist contemporan al cuvîntului, drept acela care a dus proce-

Scanned with OKEN Scanner

deele artistice ale prozei românești la un nivel niciodată atins în trecut. Obiecțiile pe care le-a stîrnit în multe cercuri s-au adresat rareori artistului." (Tudor Vianu)

Ex. 616. Faceți analiza sintactică a propozițiilor folosind următoarea schemă:

subiect	*predicat*
atribute și complemente din grupa subiectului	complemente, atribute, elemente predicative suplimentare din grupa predicatului

a) „O iarbă subțire, culcată de vînturi, s-așterne ca un covor, pe largul, înaltul creștet al Muntiorului." *(Al. Vlahuță)*

b) „Unul din toată ceata, cu o barbă lungă, purta o mantie de felendreș, roșu, cisme galbene, o cușmă conică blănită, și peste umărul stîng un gros bici împletit de trei curele." *(B. P. Hașdeu)*

c) „Jos, în găvane strînse de munții bot în bot, / Se-ncolăcesc molatic balaurii de ceață . . . / Se va ivi și luna în pisc, curînd de tot. / Printre-ncreștiții nouri, ce se răsfață." *(N. Labiș)*

d) „Trecînd pîrîul și suind malul stîng, zărirăm turnul înalt al mănăstirii și albul zid împrejmuitor, cu creasta lui de olane roșii." *(C. Hogaș)*

e) „După acest ultim eveniment foarte important în viața sa, Niculae Moromete, cu inima plină de amărăciune, se întoarse mîhnit și negru de supărare la raion." (Marin Preda)

f) Odată istovit de-albastrul prea senin al primăverii, / cu suflet de copil întîiul om / căzu cu fața-n pulberea pămîntului . . ." *(L. Blaga)*

Ex. 617. Delimitați propozițiile și analizați-le după următoarea schemă:

Partea de propoziție	Felul	Întrebarea	Pe cine determină	Prin ce este exprimat	Analiza morfologică

a) „Abia venită, ea spuse că n-a venit decît în treacăt, ca să se țină de cuvînt, dar își dezminți singură vorbele prin gesturile ei, scoțîndu-și pălăria și pardesiul și așezîndu-se într-unul din fotoliile cu canafuri." *(Al. Philippide)*

b) „La sfîrșitul iernii, se ținea lîngă Gara de Nord, la „Locomotiva", într-un salon cu becuri electrice și cu parchet pe jos, balul meseriașilor . . . Salonul avea o podoabă de lanțuri de hîrtie, colorată în fel și chip, cu becuri roșii și galbene. O lumină tulbure plutea deasupra. Numai la mijloc strălucea cu o sută de lumînări vii un candelabru de aramă cu brațe întortochiate." *(Eugen Barbu)*

c) „Pe prispă, la odăile slugilor, o țigancă bătrînă, cu un clopot de berbec în poală, plîngea . . . Suirăm în castel pe scara din stînga, lîngă care ne împiedicarăm de o aripă de moară și de un morman de cărți rupte —

Scanned with OKEN Scanner

în timp ce înlăturam cărțile, ca să curățim intrarea, cineva, de la un balcon, ne azvîrli în cap o pernă, rîzînd în hohote — și pătrunserăm în salonul mare." *(F. Neagu)*

d) „Cum ascultam un glas prea cunoscut, / al codrului jelind că-i moare frunza / — în freamăt larg și arhicunoscut — / din sînul focului, din afumata vatră, / o Sînziană se arată / și prinde a cînta." *(E. Botta)*

e) „Ioanide însoți pe conservatorul Casei de artă. Acesta îi arătă încăperile ce urmau a se consacra expoziției, îi prezentă contractul în baza căruia Ioanide era obligat a face numai planul de restaurație și de a da ideea generală a muzeului arhitectonic și-i plăti suma de precipitație, spre a evita alte complicații." *(G. Călinescu)*

f) „Și abia plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium! / Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium, / Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase, / Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă; / Călărețiii împlu cîmpul și roiesc după un semn / Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn, / Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt, / Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt, / Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni, / Orizontu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni, / Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie.../ Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie." *(M. Eminescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator* (modificare, completare, schimbare, compunere)

Ex. 618. Delimitați propozițiile; găsiți părțile de propoziție de același fel; completați punctuația necesară.

a) „Sfiicios mă uitam la Eminescu și mi se părea un zeu tînăr și frumos cu părul lui negru ondulat sub care se dezvelea o frunte mare palid la față cu ochii adormiți osteniți de gînduri mustața tunsă puțin gura mică și în toate ale lui o expresie de-o nespusă bunătate și melancolie." *(A. Vlahuță)*

b) „Ei bine, tu mi-ai înșirat verzi și uscate ia stai să-ți spun și eu pe ale mele. Toporul, barda, ciocanul cleștele vătraiul și nenumăratele mașini de fier unele de o mărime uriașă, iar altele mici și bicisnice ca tine pututu-s-au face pînă n-au trecut prin nicovală și baros? Casa, biserica,... și alte lucruri nenumărate așa-i că n-ar fi de nu eram eu? Tu îmi spui de haine frumoase; eu ți-oi spune de casă, de sapă, de seceră, de coasă și de plug." *(I. Creangă)*

Ex. 619. Modificați textul, schimbînd ordinea cuvintelor pentru a stabili o topică normală a propoziției. Explicați deosebirile și valoarea lor.

„În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată
În răsărit, sub soare, un negru punct s-arată." *(V. Alecsandri)*

Ex. 620. Delimitați propozițiile. Găsiți părțile de propoziție coordonate între ele. Analizați complet toate părțile de propoziție.

a) „Gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptior între șanuri, calupuri... și custuri tăioase." *(I. Creangă)*

b) „Sala, cu sugestii de interior de teatru prin arhitectură, de club prin verdele fotoliilor și al draperiilor, de catedrală prin lumina de vitraliu galben, venită din luminătorul imens de deasupra, avea un aer solemn.

Scanned with OKEN Scanner

Incinta era la început numai pe jumătate plină. Numai deputaţii îşi citeau gazetele, abia apărute de după-amiază, alţii făceau cerc, discutînd în faţa vreunui personaj important." *(Camil Petrescu)*

c) „Azi la ora douăsprezece jumătate, Mărăcineanu, după optsprezece ani de temniţă, a fost pus în libertate! A ieşit pe poartă escortat de boieri, de socialişti, de gangsteri, şi de o ceată de deţinuţi, specialişti în buzunare şi spargeri. E o bucurie generală, ca într-o zi frumoasă de primăvară ... Funcţionari, gardieni, deţinuţi, toţi fac ovaţii celui liberat, care, copleşit de fericire, păşeşte strîmb, palid, concentrat în linia aspră a capului energic şi cu profil de bronz." *(T. Arghezi)*

Ex. 621. a) Alcătuiţi cinci propoziţii cu părţi de propoziţie coordonate între ele, folosind diferite instrumente de realizare a raportului sintactic.

a) Întocmiţi trei propoziţii cu diferite feluri de atribute şi trei propoziţii cu diferite feluri de complemente. Analizaţi-le, arătînd deosebirile dintre ele.

c) Căutaţi în „Amintiri din copilărie" exemple de propoziţii alcătuite cu diferite părţi de propoziţie şi analizaţi-le complet.

d) Alegeţi un fragment dintr-o schiţă de I. L. Caragiale şi explicaţi toate semnele de punctuaţie.

e) Găsiţi în „Călin" de M. Eminescu, propoziţii cu topică inversă şi schimbaţi ordinea cuvintelor pentru a stabili o topică normală. Arătaţi ce deosebiri şi ce valoare are topica inversă.

f) Compuneţi o descriere despre iarnă şi folosiţi propoziţii cu topică inversă. Analizaţi părţile de propoziţie şi valoarea lor.

g) Alcătuiţi o compunere despre viaţa păsărilor şi folosiţi toate felurile de părţi de propoziţie. Analizaţi toate părţile de propoziţie din punct de vedere sintactic şi morfologic.

Ex. 622. Delimitaţi propoziţiile. Faceţi analiza sintactică a propoziţiilor. Explicaţi punctuaţia folosită, particularităţile de topică şi valoarea stilistică.

a) „Clopotul bisericii domneşti din tîrguleţul Bucureştilor bătea cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului dimpotrivă, le răspundea, cu răsunet tînguios şi depărtat, mica turlă rotunjită a bisericuţei lui Bucur ... De patru ani, Mircea fusese aşezat domn cu sila în ţară de Poarta turcească şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale ..." *(A. Odobescu)*

b) „Viaţa lui, din istoria căreia i se întîmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crîncenă luptă începută de timpuriu. Ieşit din oameni cu vază şi stare, fusese asuprit de la naştere, crescut pe mîini străine, surghiunit apoi în străinătate la învăţătură. Întors în ţară, se văzuse jefuit de ai săi, hărţuit, prigonit şi trădat de toată lumea." *(M. Caragiale)*

c) „E o femeie măruntă, măruntă, tare adusă de spate. Ai crede că are un gheb în spate ... Ochii Dioaicii sînt mici, rotunzi ca nişte ochi de viezure, luminoşi; sînt partea cea mai vie din fiinţa ei. Dacă a-i putea să-i vezi numai ochii? ... Dincolo de ochi îi arde poate cu vîlvătăi mari sufletul, despre care oamenii spun că şi l-a vîndut, din tinereţe, diavo-

Scanned with OKEN Scanner

lului... Ne bolnăvim de friguri, în fiecare vară ne bolnăvim de friguri toți copiii din casă... Doctorul Ganciu spune că frigurile se vindecă ușor cu chinină, dar el n-are chinină la dispensar — are numai cîteva borcane și sticle goale." *(Z. Stancu)*

C. Sintaxa frazei

1. *Generalități*

a. *Chestionar:*

Definiți fraza. Precizați conținutul noțiunilor: propoziție principală independentă, propoziție principală coordonată, propoziție principală regentă, propoziție subordonată regentă, propoziție subordonată coordonată. Ce categorii de propoziții pot fi întîlnite în frază? Ce tipuri de frază se cunosc după natura raporturilor sintactice? Ce se înțelege prin fraze complete? Ce se înțelege prin fraze fragmentate? Care sînt mijloacele de realizare a legăturii între propozițiile unei fraze?

b. *Exerciții*

Ex. 623. Delimitați propozițiile în frază, precizați tipurile de frază: construite numai prin coordonare, construite numai prin subordonare, construite și prin coordonare și prin subordonare.

a) „Apele se bat, rostogolesc bolovanii, umplu vîltorile și sar peste stîncile lustruite; șipotele țîșnesc și-și azvîrlă sulul apelor reci ca niște arcuri de sticlă străvezie; munții se încalecă, grumaz peste grumaz, pînă în slava cerului; călătorii admiră, rîd, petrec, beau pe mușchiul moale și blînd ca o catifea verde". *(B. Delavrancea)*

b) „În duminica în care i-am întîlnit, viscolul părea că o să mute munții din loc."

„E drept că nici afară nu se știe nimic de ceea ce se petrece în mină cînd fac explozie magaziile de dinamită, cînd galeriile se surpă peste oameni, cînd în întuneric vine dezastrul."

„Sentimentul cel mai puternic pe care îl încerci în fața peisajelor petrolifere e că te afli într-o lume unde vechile raporturi dintre oameni și lucruri, dintre oameni și viață au fost răsturnate." *(G. Bogza)*

Ex. 624. Căutați în romanul „Neamul Șoimărești lor" de *M. Sadoveanu* patru fraze:

— o frază construită numai din propoziții principale coordonate;

— o frază construită din cîteva propoziții principale coordonate de care depind 1—2 propoziții subordonate;

— o frază construită dintr-o principală regentă și cîteva subordonate coordonate între ele;

— o frază construită dintr-o principală regentă și cîteva subordonate.

Ex. 625. Delimitați propozițiile în textele următoare. Precizați care dintre fraze sînt fragmentate și reconstruiți-le.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Eu cînd m-am ridicat în lume, nu m-am crezut născut cu asemenea talent. Căci părinții mei sînt și-acuma gospodari la casa lor, în sat la Pipirig. Și eu am mîncat mămăligă muncită cu mîna mea. Iar acuma mănînc pîine ca boierii, dar îmi place mai puțin."

„ — Acesta e un cuvînt pe care eu îl înțeleg, murmură el. Măcar că nu m-am simțit vinovat." *(M. Sadoveanu)*

2. *Coordonarea*

A) **Generalități**

a. *Chestionar:*

Ce se înțelege prin coordonare? Ce fel de propoziții pot fi coordonate în frază? După natura logică a raportului dintre propoziții în frază, de cîte feluri poate fi coordonarea? Prin ce mijloace se realizează coordonarea în frază?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, motivare, disociere*

Ex. 626. Delimitați propozițiile în frază; precizați care sînt propozițiile cordonate și prin ce mijloace sînt legate.

a) „Trecu grabnic în vagonul soldaților, se înghesui printre țăranii de pe coridor. Apostol își zicea că la fel îi țîrîie și gîndurile în creieri, subțiri, nesigure, pipăitoare. Încetul cu încetul însă izbuti să le rînduiască... Va să zică și-a atins ținta și se poate prezenta în fața generalului." *(L. Rebreanu)*

b) „Cu o mișcare care trebuie să-i fi fost obișnuită, voi să-și dea în lături părul sur și ud de pe frunte, dar nu ajunse cu degetele la cap." „Trenul se tîra scîrțîindu-și osiile în noapte, oprindu-se nesfîrșit în gări neluminate; s-ar fi spus că nu vine de nicăieri și că nu va ajunge niciodată undeva." *(Cezar Petrescu)*

c) „Șefa secției de învățămînt era într-o ședință, trebui s-o aștepte cam vreo jumătate de oră, apoi o primi, îi arătă scaunul din fața biroului și începu să-i spună despre ce e vorba."

„La început, Constanța nu auzi; dar la un moment dat, ceva o făcu să înțeleagă că ei vroiau în felul acesta să scape de ea, s-o alunge de acolo și s-o determine să renunțe la tot." *(M. Preda)*

Ex. 627. Explicați ce fel de unități sintactice leagă raportul de coordonare, în textele de mai jos:

a) „Acum, ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă privește pe mine; numai vreau să știu dacă mi-l dai, ori ba."

„Apoi la urma urmelor năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap bolovani și cu ce au apucat pînă-l omorîră de tot." *(I. Creangă)*

b) „Cînd m-am întors dimineața, lîngă pădure la barieră, Voicu Ghioceoaia descărca dintr-un camion niște saci și nu știu mai ce."

„Gradații începură să-l întrebe de unde e, cîți frați are și cîte surori are, de ce e așa de mic, și altele de același fel." *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 628. Căutaţi în nuvela „Hagi Tudose" de B. Delavrancea trei fraze construite prin coordonare; o frază să aibă şi propoziţii subordonate coordonate între ele.

Ex. 629. Construiţi trei fraze:
— o frază să aibă propoziţii principale juxtapuse;
— o frază să aibă propoziţii principale legate prin conjuncţii;
— o frază să aibă şi propoziţii subordonate coordonate între ele.

B) Coordonarea copulativă

a. *Chestionar:*

Ce se înţelege prin coordonare copulativă? Ce fel de propoziţii pot fi coordonate copulativ? Prin ce mijloace poate fi realizată coordonarea copulativă? Alcătuiţi un tabel cu principalele conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale care leagă propoziţiile coordonate copulativ.

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, caracterizare, motivare*

Ex. 630. Delimitaţi propoziţiile în fraze; identificaţi propoziţiile copulative; precizaţi prin ce mijloace se leagă.

a) „A găsit sat fără cîini şi umbră fără băţ. A poruncit cînelui şi cînele pisicii, şi pisica şoarecelui, iar şoarecele de coadă şi-a atîrnat porunca. Vremea păstrează paiele şi nevoia le cumpără. Nici salcia lemn de bute, nici nerodul om de frunte." *(Folclor)*

b) „Polcovnicul Ioniţă, în mijlocul lor, cu o ladă plină de cutii dinainte, le împărţea iarbă şi alice, cîte patru umpluturi de puşcă, desemnînd fiecăruia locul unde să se ţie, cînd să dea gură şi încotro s-o apuce." „Nici nu omora, nici nu schingiuia, nici nu jăfuia, ci numai se găzduia; fugea de potiră şi de panduri cît putea; dar cînd îl încolţea, apoi se apăra." *(I. Ghica)*

c) „Se duse mai întîi la han şi-l găsi în proastă stare; vizită cîrciumile şi morile şi le găsi tot asemenea; apoi intră în pădure şi, găsind-o în adevăr cu totul stricată, se întoarse acasă şi făcu foaie de ispaşă iscălită de preoţii şi fruntaşii satului." *(N. Filimon)*

d) „Fiul craiului, punîndu-i zăbala în gură, încalecă şi atunci calul odată zboară cu dînsul pînă la nouri şi apoi se lasă în jos ca o săgeată."

„Acum să-mi spui tu cine eşti, de unde vii şi încotro te duci, că de nu, acolo îţi putrezesc ciolanele!" *(I. Creangă)*

e) „Eu voiesc să ştiu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine ce zice şi cine ce face, şi voiesc ca nimeni afară de mine să nu ştie." *(I. Slavici)*

f) „Aici nu e numai complex de inferioritate individuală, ci şi unul de inferioritate socială, noutatea oamenilor fiind notorie, ceea ce duce la falsificări îndrăzneţe, la o constituire în castă agresivă."

„Ca să nu mai fie domnul Goe, copilul ar trebui să nu fie impacient în staţie, să nu scoată capul pe fereastră cu primejdia pierderii pălăriei,

Scanned with OKEN Scanner

să nu tragă de semnalul de alarmă, să nu toarne dulceață în galoșii musafirilor, să iasă impecabil la examen."

„Starea lui e fixă, precum e și aceea a lui Pristanda . . . " *(G. Călinescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 631. Căutați în „Baltagul" de M. Sadoveanu trei fraze în care să fie propoziții principale coordonate copulativ (prin juxtapunere și prin joncțiune) și două fraze cu propoziții subordonate, coordonate copulativ.

Ex. 632. Alcătuiți trei fraze în care să fie propoziții coordonate copulativ. Vor fi folosite următoarele conjuncții copulative: și, nici, ba

C) Coordonarea adversativă

a. *Chestionar:*

Ce se înțelege prin coordonare adversativă? Ce fel de propoziții pot fi coordonate adversativ? Prin ce mijloace poate fi realizată coordonarea adversativă? Alcătuiți un tabel cu principalele conjuncții și locuțiuni conjuncționale care leagă propozițiile coordonate adversativ. Indicați cîteva adverbe și locuțiuni adverbiale care însoțesc și întăresc sensul conjuncțiilor adversative.

b. *Exerciții de recunoaștere, motivare, caracterizare, disociere*

Ex. 633. Delimitați propozițiile în fraze; identificați propozițiile adversative, precizați prin ce mijloace se leagă.

a) Bagă mîța-n sac, dar ghiarele i se văd. Ascultarea e viață, iar neascultarea e moarte. Ascultă cu urechile, vezi cu ochii, dar taci cu gura. Vulpea e vicleană, dar mai viclean e cel ce o prinde. Să nu vinzi, să cumperi. Rădăcina e amară, dar roadele sînt dulci. Pîntecele se satură, dar ochii niciodată. Nu se caută ce-ai fost, ci ceea ce ești. Nu-l primesc în sat și el întreabă de casa vornicului. Nu e pe brodite, ci e pe știute. Nu cîte știi, ci cum le știi *(Folclor)*

b) „Fătul meu, bun tovarăș ți-ai ales; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut."

„Boierul acela cică era cam zgîrcit, dar văzînd că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă." *(I. Creangă)*

c) „Lică fusese de multe ori prins și avea obiceiurile sale în asemenea împrejurări: el se dedea prins, fără ca să mai întrebe pentru ce; însă era știut că nu dă răspuns la nici un fel de întrebare decît înaintea judecătorului."

„Pe om nu-l stăpînești decît cu păcatele lui și tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine, iară altul le dă mai lesne pe față." *(I. Slavici)*

d) „Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întîmplă să iasă bine; cîtă vreme, cele încinse așa din întîmplare, pe negîndite, aproape totdeauna izbutesc frumos."

Scanned with OKEN Scanner

„E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; în schimb însă, nu e privelişte mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele vagonului . . . " *(I. L. Caragiale)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 634. Căutaţi în „Viaţa la ţară" de D. Zamfirescu cinci fraze cu propoziţii coordonate adversativ.

Ex. 635. Alcătuiţi trei fraze în care să fie propoziţii coordonate adversativ. Vor fi folosite succesiv următoarele conjuncţii adversative: ci, dar, însă.

D) Coordonarea disjunctivă

a. *Chestionar:*

Ce se înţelege prin coordonare disjunctivă? Ce fel de propoziţii pot fi coordonate disjunctiv? Prin ce mijloace poate fi realizată coordonarea disjunctivă? Alcătuiţi un tabel cu principalele conjuncţii disjunctive care leagă propoziţiile coordonate disjunctiv.

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 636. Delimitaţi propoziţiile în fraze; identificaţi propoziţiile disjunctive, precizaţi prin ce mijloce se leagă.

a) Aci te bucură, aci te scutură. Ori taci, sau zi ceva mai bun decît tăcerea. Ori că zici baba Rada, ori că zici Rada baba, tot una e. Ori vorbeşte cum ţi-e portul, ori te poartă cum ţi-e vorba. *(Folclor)*

b) „Întoarce-te înapoi, ori dacă ai de dus înainte, ie-ţi în ajutor pe cineva."

„Doamne — zise atunci sfîntul Petre, spăriet — ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte, nu cumva ostaşul cela să aibă harţag şi să ne găsim beleaua cu dînsul."

„Ori casa asta nu-i curată, ori s-a cutremurat pămîntul, de mi-a sărit perna de sub cap şi umblu bădădăind ca un nebun."

„Moartea atunci, neavînd încotro, se bagă în turbincă, şi acuş icneşte, de-ţi venea să-i plîngi de milă."

„Doamne, nu ştiu dacă ai ştiinţă ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme." *(I. Creangă)*

c) „Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rînd la alt om la „Moara cu noroc".

„Cînd una, cînd alta: o dată da cu vorba-n săteni, altă dată-n protopop". „Este nebun acela care seamănă unde nu poate secera ori unde nu ştie dacă va putea ori nu secera." *(I. Slavici)*

d) „Visuri sunt şi unul ş-altul, / Şi totuna mi-este mie. / De-oi trăi în veci pe lume, / De-oi muri în vecinicie." / „De-o fi una, de-o fi . . . alta . . . Ce e scris şi pentru noi, / Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război." *(M. Eminescu)*

e) „Răspunde scurt: am, ori n-am şanse?"

Scanned with OKEN Scanner

„Și, în sfîrșit, alege! vrei să rămîi aci la noi, ori vrei să pleci mîine?“ *(I. L. Caragiale)*

f) „Ca sămînța recoltelor așteptate, care încolțește, fiecare pe seama ei, în ascunzișul și tăcerea pămîntului, fie că ajunge lumina, ca molifții și cedrii, sus în slavă, fie că se bucură de ea ca iarba de păpădie, la o palmă de țărînă, scriitorul dospește în singurătate.“ (T. Arghezi)

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 637. Căutați în basmul „Harap-Alb“ de I. Creangă cinci fraze cu propoziții coordonate disjunctiv.

Ex. 638. Alcătuiți trei fraze în care să fie propoziții coordonate disjunctiv. Vor fi folosite succesiv următoarele conjuncții disjunctive: ori, sau, fie (că).

E) Coordonarea conclusivă

a. *Chestionar:*

Ce se înțelege prin coordonare conclusivă? Ce fel de propoziții pot fi coordonate conclusiv? Prin ce mijloace poate fi realizată coordonarea conclusivă? Alcătuiți un tabel cu principalele conjuncții și locuțiuni conjuncționale conclusive care leagă propozițiile coordonate conclusiv.

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 639. Delimitați propozițiile în fraze; identificați propozițiile conclusive, precizați prin ce mijloace se leagă.

a) „Acum cred că mă cunoști și de urît și de frumos, și de bătrîn și de tînăr, și de slab și de puternic; de aceea mă fac iar cum m-ai văzut în herghelie . . . “ *(I. Creangă)*

b) „De la acest om atîrna soarta lui Ghiță, căci dacă el scăpa, nici Ghiță nu putea să fie osîndit: ea urma deci cu încordată luare-aminte și inima i se încălzea la fiecare cuvînt rostit de dînsul.“ *(I. Slavici)*

c) „A fost odată un biet om necăjit ca vai de capul lui. Și nu era prost creștinul, dar o piază rea i se punea de-a curmezișș, așa că tot ce făcea îi ieșea pe dos.“ *(D. Anghel)*

d) „Noi, zburătoarele, grăi corbul, sîntem mai vechi decît jivinele, deci am vorbit întăi și am arătat ce se întîmplă.“ *(M. Sadoveanu)*

e) „Prin moartea eroică a unui strămoș, urmașul în viață se bucură de prestigiu, așadar și el e gata oricînd a se jertfi pe sine spre a consolida familia.“

„În termeni obișnuiți poezia nu ne învață, deci nu se cade să fie didactică, și nu ne arată ce e bine și ce e rău, deci nu trebuie să fie morală.“ *(George Călinescu)*

f) „Se spune că laptele de măgăriță ar semăna cu cel uman. De aia, adăugă profesorul, printre oameni sînt atîția măgari.“ *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 640. Căutaţi în romanul „Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război" de Camil Petrescu, cinci fraze cu propoziţii coordonate conclusiv.

Ex. 641. Alcătuiţi trei fraze în care să fie propoziţii conclusive. Vor fi folosite succesiv următoarele conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale conclusive: deci, aşadar, prin urmare.

3. *Subordonarea*

Generalităţi

a. *Chestionar:*

Precizaţi sensul următorilor termeni: propoziţie principală, propoziţie secundară, propoziţie regentă, propoziţie subordonată. Alcătuiţi un tabel al corespondenţelor dintre părţile de propoziţie şi subordonate: pe coloana din stînga denumiţi părţile (principale şi secundare) de propoziţie, pe coloana din dreapta denumiţi propoziţiile subordonate corespondente părţilor de propoziţie. Indicaţi cele două mari categorii de subordonate şi precizaţi care sînt caracteristicile fiecăreia. Prin ce mijloace se realizează raportul de subordonare? Precizaţi care sînt cuvintele (apartenenţa lor morfologică) cu ajutorul cărora se exprimă joncţiunea în frază între subordonate şi regenta lor.

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 642. Delimitaţi propoziţiile în frază; precizaţi legăturile dintre propoziţii; stabiliţi care propoziţii sînt principale şi care sînt subordonate.

a) „Pe urmă se mai învîrte cît se mai învîrte prin casă, doar o mai găsi ceva, dar nu găseşte nimic, căci iedul cel cuminte tăcea molcum în horn, cum tace peştele în borş la foc."

„Harap Alb, cum îl aude horăind, iese afară încetişor, şi cum îl croieşte o dată cu sabia pe la mijlocul gîtului, îi şi zboară capul cît colo de la trup, şi apoi Harap Alb se aruncă fără sine în groapă, după cum îl povăţuise sfînta Duminică." *(I. Creangă)*

b) „Tot ar fi voit să ştie dacă el trece ori nu, şi o adîncă întristare o cuprindea, cînd se ivea în mintea ei gîndul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici."

„Gîndindu-se la viaţa aceasta, ea se simţea atrasă de suferinţele pe care le vedea în faţa ei, şi în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încît maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat dacă ar fi auzit-o vorbind." *(I. Slavici)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 643. Delimitați propozițiile în fraze și indicați în cazul subordonatelor: elementul regent; prin ce este realizată legătura dintre regent și subordonată; topica subordonatelor față de regentă; punctuația folosită:

a) Cine se știe cu musca pe căciulă se apără. Cînd e sare nu e făină, cînd e făină nu e sare, și cînd le împreuni pe toate, iese apa în vatra focului. E anevoie să tai pom și să cioplești om. Lumînarea se aprinde pentru cei ce văd, nu pentru cei orbi. Mai curge apa, pe unde a mai curs. *(Folclor)*

b) „Și dacă corăbierii, părăsind țărmurile, au dreptul să spună că au ieșit la largul mării, tot cu același drept am fi putut zice și noi, că ieșisem la largul Hălăucei; cel puțin, aceasta e simțirea ce ți-o deșteaptă pleșuva ei priveliște, nemărginita ei întindere verde și nenumăratele ei valuri de coline."

„Cînd tot sui și tot cobori, cum a făcut el astăzi, nu-i de mirare să fii ostenit; doar n-a fi cumpănă de fîntînă, căci numai ea nu osenește, deși veșnic suie și coboară." *(C. Hogaș)*

3. a. *Propoziții subordonate necircumstanțiale*

A) Propoziția subiectivă

a. *Chestionar:*

Reamintiți-vă despre subordonata subiectivă următoarele. Ce funcție îndeplinește pe lîngă regentă? Ce cuvinte pot avea rol de regent pentru o subordonată subiectivă? Prin ce este introdusă subordonata subiectivă? Care este locul subordonatei subiective față de regenta ei? Dacă se folosesc semne de punctuație între regentă și subordonata subiectivă.

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, caracterizare, motivare.*

Ex. 644. Delimitați propozițiile în frază; identificați subordonatele subiective; precizați: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica și punctuația.

a) Cel ce se uită la vînt nu va semăna, cel ce caută la nori nu va secera. Cine bea apă din pumni străini nu se satură niciodată. Cine nu învață la tinerețe va plînge la bătrînețe. Ce e frumos la toți place. Care începe bine sfîrșește frumos. Cui e frică de orice nor nici o călătorie nu face. E mai bine să fie cineva la colț de țară și la mijloc de masă. E rău cînd aștepți la mîna altuia. Pe cine l-a mușcat cîinele se teme și de lătrătură. *(Folclor)*

b) „Cum îmi spuneau oamenii, i-au zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa domnului și altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericii."

„Ar fi de dorit însă ca ostenelile acelor puțini ce se străduiesc pentru folosul obștesc să fie cunoscute." *(C. Negruzzi)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Mi se întîmplă uneori să-i pun o întrebare la ora opt dimineața și el să-mi răspundă exact la amiază. Ceea ce ai spus prima oară a intrat perfect în urechea lui, însă dumneata nu puteai s-aștepți cîteva ceasuri."

„E firesc să preferați un loc așa de frumos; însă nu se va putea să rămîneți." *(M. Sadoveanu)*

d) „Desigur că în știință lipsa de documentare supără și întîrzie găsirea adevărului."

„Este cu putință să faci critică curată fără proiecție istorică, cu toate că adevărata critică de valoare conține implicit o determinare istorică, dar nu e cu putință să faci istorie literară fără examen critic." *(G. Călinescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 645. Căutați în „Momente și schițe" de I. L. Caragiale cinci fraze în care să fie subordonate subiective: două propoziții subiective să aibă regent adverbe predicative; două propoziții subiective să aibă regent verbe unipersonale ca formă și impersonale prin conținut; o propoziție subiectivă să aibă regent un verb personal.

Ex. 646. Construiți patru fraze în care să fie subordonate subiective avînd ca regent verbele: *a plăcea, a trebui* și adverbele predicative: *firește, poate.*

Ex. 647. Înlocuiți subordonatele subiective subliniate cu construcții echivalente (adjective și participii substantivizate, construcții infinitivale, supin).

a) *Cine a pățit multe* știe multe. *Cine are minte* nu se amestecă în gîlceava altora. *Cine* s-a obișnuit cu stăpîn moare slugă. *Cine e viteaz* în urma războiului se cunoaște. Nu-i frumos *cine-i frumos*, da-i frumos *cine-i drăcos.* Nu-i greu *să te sui în sus,* îi greu *să te ții acolo.* Lesne e *să dai* ș-anevoie *să iei. (Folclor)*

b) „Nu!... nu e voie *să scoți capul pe fereastră, mititelule!* zice unul din tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi."

„Maică-sa îl aștepta cu masa; fiul n-avea poftă de mîncare; îi era degrabă *să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare."* *(I. L. Caragiale)*

c) „Mie mi-a plăcut totdeauna *să dorm bine și să mănînc ceva bun,* mărturisea ș-acum el, c-un zîmbet de îngăduință pentru aceste ușoare și trecătoare scăderi." *(M. Sadoveanu)*

B) Propoziția predicativă

a. *Chestionar:*

Reamintiți-vă despre subordonata predicativă următoarele: Ce funcție îndeplinește pe lîngă regentă; Ce cuvinte pot avea rol regent pentru subordonarea predicativă; Prin ce este introdusă subordonata predica-

Scanned with OKEN Scanner

tivă? Care este locul subordonatei predicative față de regenta ei? Dacă se folosesc semne de punctuație între regentă și subordonata predicativă?

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, caracterizare, motivare.*

Ex. 648. Delimitați propozițiile în frază; identificați subordonatele predicative; precizați: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica și punctuația.

a) Nu e pentru cine se gătește, ci e pentru cine se nimerește. Norocu-i după cum și-l face omul. *(Folclor)*

b) „Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Micula, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită sara obrăznicește prin toate lojele teatrului." *(C. Negruzzi)*

c) Cea dintîi grijă a lui boier Gheorghe, dimineața, cînd se scula din așternut, era să-și ia pistoalele de supt căpătîi și să le bage în buzunar." *(I. Ghica)*

d) „Timpul însă părea că contrariază înadins mania de lux și opulență a fanariotului . . ." *(N. Filimon)*

e) „Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei."

„În anul al patrulea de școală primară, Niță ajunsese să scrie așa de frumos, încît, adesea, puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie, scris de mînă." *(I. L. Caragiale)*

f) „Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai nainte, om cu inima deschisă."

„Înainte de Rusalii începură însă niște ploi, care părea că nu vor înceta."

„Întrebarea era dar cine să deie cinstea, cine să ducă vorba și să primească răspunsul." *(I. Slavici)*

g) „Părerea mea este că ar trebui să desființăm agenții și intermediarii." „Cum elementele se coalizau întrucîtva cu oamenii, datoria lui era să ajungă la o biruință cît mai rapidă." „Faptele, domnule Bernard, sînt mai mult ceea ce voim noi, sau ceea ce dorim noi să fie." *(M. Sadoveanu)*

h) „Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, felicitat pentru o carte a lui, în sfîrșit apărută, nu e ce pari a crede."

„Idealul nostru este ca, treptat, să facem din omul fiscal un individ integrat autorităților integral, insul de anticameră, degajat de cele pămînteşti, renunțînd de bunăvoie la o îndeletnicire personală, pentru a fi complectamente absorbit de datoriile lui față de autorități." *(T. Arghezi)*

i) „Din depărtări nedefinite, alți oameni răspund la fel, părînd că își comunică vești și gînduri fantastice — și mai ales în această sălbatică hăulire stă atmosfera stranie, de continent african, care acoperă ținutul în asemenea nopți." *(Geo Bogza)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 649. Căutaţi în „Cartea Oltului" de Geo Bogza, cinci fraze în care să fie subordonate predicative: două subordonate predicative să aibă regent verbul *a fi;* trei subordonate predicative să aibă alt verb copulativ ca regent.

Ex. 650. Construiţi patru fraze în care subordonatele predicative să fie introduse prin: pronume relative (o frază), conjuncţii (2 fraze); adverbe relative (o frază).

Ex. 651. Înlocuiţi subordonatele predicative subliniate cu construcţii echivalente (construcţii infinitivale).

a) Cel mai greu lucru din lume e *să dai socoteală unui om prost.* *(Folclor)*

b) „Funcţia noastră e *să disperăm.*" (M. Sadoveanu)

c) „Uneori drumul pare *că se netezeşte,* dar după doi, trei metri o ia din nou în sus sau în jos, ţinînd-o astfel cîte un kilometru."

„După cum freamătă şi îşi repede apele, s-ar spune că scopul suprem al vieţii lui e *să se întoarcă în locuri asemănătoare cu acelea* din care a pornit." „Iuţeala cu care Oltul aleargă acum pare *că-l va duce, inevitabil, la o nenorocire" (Geo Bogza)*

C) Propoziţia atributivă

a. *Chestionar:*

Reamintiţi-vă despre subordonatele atributive următoarele: Ce funcţie îndeplinesc pe lîngă regentă; Ce cuvinte pot avea rol regent pentru următoarele atributive? Prin ce sînt introduse subordonatele atributive? Care este locul subordonatelor atributive faţă de regentă? De cîte feluri sînt subordonatele atributive şi care sînt caracteristicile lor? Ce semne de punctuaţie se folosesc între regentă şi subordonatele atributive şi în ce situaţii?

b. *Exerciţii de recunoaştere, grupare, motivare, caracterizare.*

Ex. 652. Delimitaţi propoziţiile în frază; identificaţi subordonatele atributive; precizaţi: felul artibutivei, termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica şi punctuaţia.

a) Vai de pasărea ce scapă din colivie şi cade în laţ. Trestia care se pleacă vîntului, niciodată nu se frînge. Rana ce nu se vede, aceea-i mai grea. Piatra ce se rostogoleşte nimic dobîndeşte. Nu fugi după căruţa care nu te-aşteaptă. Nu dorm toţi cîţi au ochi deschişi. *(Folclor)*

b) „Tot mai rămăsese o şcoală pre care aceşti buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, şcoală unde învaţă încă româneşte, aproape de Iaşi, în monastirea Socola."

„După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrşit prin a rîde noi înşuşi de noi, şi a ne mîngîia de poznaşele isprăvi a timpului. (C. Negruzzi)

Scanned with OKEN Scanner

c) „Unica grijă ce-l preocupa era aceea de a crea norocul credinciosului său servitor, pe care-l orîndui mai întîi sameș la hătmănie; dar necrezînd de ajuns această răsplătire, el rugă pe Caragea de îl onoră cu rangul de sluger, pe care mai în urmă îl prefăcu în cel de pitar." „Din ziua, însă, cînd postelnicul avu nerozia de a orîndui pe Păturică privighetor asupra faptelor amantei sale, vătaful își îndoi privighetile sale și află toate cîte Păturică voia să le ție ascunse." *(N. Filimon)*

d) „Tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiaza mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc la oraș și stau de vorbă cu domnii." „Chiar și acela pe care toată lumea îl știe de bun își are ceasurile de răutate și nu avem decît să-l atingem unde-l doare, pentru ca să-l facem mai dîrz decît alții." *(I. Slavici)*

e) „Avea niște ziduri groase de ici pînă colo, și niște porți ferecate cum n-am văzut de zilele mele." „Și-i spun eu despre toate valurile cîte m-au bîntuit, despre tot veninul cît l-am adunat în inima mea, și cît l-am moștenit de la morții mei." *(M. Sadoveanu)*

f) „Tristeți nedesluşite-mi vin, dar toată / durerea, / ce-o simt, n-o simt, în mine, / în inimă, / în piept, / ci-n picurii de ploaie care curg." „Părul tău joacă în vîntul / pe care l-am întîlnit ieri în alt oraș / și care ne-a ajuns din nou." / „Stea, care subt carul cel mare abia licărești / nedumerită-ntre șapte lumini, a cui stea ești?" (L. Blaga)

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 653. Căutați în romanul „Pădurea spînzuraților" de L. Rebreanu cinci fraze în care să fie subordonate atributive determinative.

Ex. 654. Căutați în romanul „Pădurea spînzuraților" de L. Rebreanu cinci fraze în care să fie subordonate atributive explicative.

Ex. 655. Construiți șase fraze în care subordonatele atributive să fie introduse prin: pronume relative (2 fraze), adverbe relative (2 fraze) și conjuncții (2 fraze).

Ex. 656. Înlocuiți subordonatele atributive subliniate cu construcții echivalente (construcții gerunziale, participiale, infinitivale sau adjectiv).

a) Vremea *ce a trecut* nu se mai întoarce. Omul *care știe carte* de toate are parte. Omul *care este harnic* totdeauna are praznic. (Folclor) „Pe dumneavoastră, unchești lor, *care-mi sînteți părinți și rude bune*, tot am a vă întreba, a doua oară, ceva." (M. Sadoveanu)

b) „Și acum, după atîția ani, văzînd pe tînărul acesta *ce-și răsfoiește întîiul lui volum*, parcă mă văd pe mine . . ." *(D. Anghel)*

c) „Era o suferință de neînchipuit *care se hrănea din propria ei substanță*." „Nene Tache, orice ai spune, e fermecătoare naivitatea *să crezi* că tu poți îndrepta o țară." *(Camil Petrescu)*

d) „Elena Bilbor protestă, silindu-se să rîdă. Dar își apăsa cu mîna zvîcnirile inimii, de spaime *care încă nu se potolise*." (Cezar Petrescu)

Scanned with OKEN Scanner

D) Propoziția apozitivă

a. *Chestionar*

Reamintiți-vă despre subordonata apozitivă următoarele: Ce funcție îndeplinește pe lîngă regentă; prin ce se deosebește subordonata apozitivă de atributivă (referire la elementul regent); prin ce mijloace este realizat raportul de subordonare; prin ce cuvinte este exprimată joncțiunea; care este locul apozitivei față de regentă; ce semne de punctuație se folosesc între regentă și subordonată.

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, motivare, caracterizare*

Ex. 657. Delimitați propozițiile în frază; identificați subordonatele apozitive; precizați: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica și punctuația.

a) Dar vei fi băgat de seamă o împrejurare: cartea mea cetind-o în șir rămîne neînțeleasă... dar, ori de unde-i începe, răsfoind tot la a șeptea filă, o limpezime dumnezeească e în fiecare șir."

„Ea se numea Cleopatra, iar el Cajus Iulius Cesar Octavian August. Adică ea citise un roman ș-ar fi voit să fie de douăzeci și șase de ani și nu era decît de paisprezece; el istoria romanilor și voia să fie de patruzeci de ani."

„Pe cînd el perora o temă de astronomie — indiferentă atît lui, cît și ei — adecă pe cînd se necăjeau unul pe altul, ea se uita la el fără să-l asculte." *(M. Eminescu)*

b) „În cele din urmă, păru că ia o hotărîre: ca și mine, așeză și el perna la părete în curmezișul patului și se culcă..."

„Făcui ce putui: îl luai în brațe ca pe un copil și îl culcai pe lada prea largă pentru el; luai straiele frumos păturite și le pusei pe dulap, iar sub cap îi vîrîi cultucul cel mic..."

„Și fiecare-și urmă, fără să se stingherească, treaba începută: care turna zăr pentru cîini, într-un fel de chersin larg și unsuros; care potrivea scoarța întreagă a unui brad despoiat, pe acoperămîntul tupilat al stînii zdruncinate de furtună; care arunca de mămăligă un ceaun uriaș, pe niște lespezi înalte, orînduite ca niște pirostii, în jurul unui foc viu de crengi uscate; care așeza pe comarnic, ca să se zvînteze, un caș rotund și mare, cît un pîntece de patriarh..." *(C. Hogaș)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 658. Căutați în romanul „Morometii" de Marin Preda trei fraze în care să fie propoziții subordonate apozitive.

Ex. 659. Construiți trei fraze în care să fie subordonate apozitive: o subordonată apozitivă să fie juxtapusă, iar două — introduse prin adverbul *anume* și pronumele *ceea ce*.

Scanned with OKEN Scanner

E) Propoziția completivă directă

a. *Chestionar*

Reamintiți-vă despre subordonata completivă directă următoarele: Ce funcție îndeplinește pe lîngă regentă; Ce cuvinte au rol regent pentru subordonatele completive directe; Prin ce sînt introduse subordonatele completive directe; Care este locul subordonatei completive directe față de regentă; Dacă se folosesc semne de punctuație între regentă și subordonata completivă directă.

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, caracterizare, motivare*

Ex. 660. Delimitați propozițiile în frază; identificați subordonatele completive directe; precizați: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica și punctuația.

a) Vai de cel ce nu știe nici cînd să grăiască, nici cînd să tacă, dar cu mult mai vai de cel ce nu știe nici ce să grăiască, nici ce să tacă. Prostul face ce vede și ce aude crede. Nu poți da cît poți lua. Numai soarele poate să încălzească toată lumea. *(Folclor)*

b) „Văzînd eu că mi-am aprins paie în cap cu asta, am șterpelit-o de acasă numai cu beșica cea de porc, nu cumva să-mi ieie tata ciubotele și să rămîn de rușine înaintea tovarășilor. Și nu știu cum s-a întîmplat, că nici unul dintre tovarăși n-avea clopot."

„Dumneavoastră, ca fiecare boier, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi la adus . . ."

„Fecioru-meu, auzind că aveți fată de măritat, m-a trimes, din partea lui, să aduc la cunoștința măriei-voastre că el, cică poate să vă facă podul." *(I. Creangă)*

c) „A! e grozav să ai ființe iubite, rătăcite departe de tine, și să nu știi la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se întîmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gîndesc despre tine . . ."

„A trecut cîtva timp, și iată că s-a ivit cîteva locuri la al treilea minister." *(I. L. Caragiale)*

d) „Ar fi dorit să știe unde-i și ce face, și cum e, și ce gîndește, ar fi dorit să-l vază și numai să-l vază."

„Toader spune că a vorbit cu cumnatul, cu vărul, cu finul, în sfîrșit, cu cutare și cutare dintre oamenii vrednici de a fi stat de vorbă cu dînsul; iară Marta îi spune cine a fost și cine nu a fost de curînd la dînșii, cu cine a vorbit și cu cine nu, cine ce a zis și ce nu a zis". „Eu știu cît amar am răbdat." *(I. Slavici)*

e) „Și pe cel ce se scula împotrivă-i îl pălea cu hamgerul ori îl detuna cu pistolul." „Măria ta, spunea Leca și Marandache cum că a venit un neamț să cumpere pădurea Borzei și s-o taie". „Era ușor de spus că vor umbla pe malul pîrîului și pe urmă vor coti la tău." *(M. Sadoveanu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 661. Căutați în romanul „Ion" de L. Rebreanu cinci fraze în care să fie subordonate completive directe.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 662. Construiți patru fraze în care să fie subordonate completive directe: două subordonate completive directe să aibă ca regent verbe tranzitive, una — o locuțiune verbală tranzitivă și una o interjecție.

Ex. 663. Înlocuiți subordonatele completive directe subliniate cu o construcție echivalentă (construcții infinitivale, supin)

a) Nu știe *să încurce două paie*. Nu știi *să torci, nici să țeși*, numai la horă te-ndeși. Mîna care nu știe *să scrie* dă vina pe condei. Poți *să-i pui și paie arse în spinare*, că el tot nu fuge. Dă-i *să bea* că n-a mîncat. (Folclor)

b) „Pe lîngă asta, lenea lui și meditația îi aduceau unele nemulțumiri și nedumeriri pe care zadarnic cerca *să le evite*."
„Totuși vă sfătuiesc *să gustați vinul* și *să cercați mușchiul fript*."
„Nu știu *decît să zgîrîie în condici cuvinte fără ortografie*". *(M. Sadoveanu)*

c) „Îi stîrnea bănuieli, ghicea parcă în dosul lor mintea încă proastă a unei fete care crede, dumnezeu știe de ce, că poate *să spună* orice bazaconie îi trece prin cap și că poate *să-i mai stea și bine spunînd-o*." *(M. Preda)*

F) **Propoziția completivă indirectă**

a. *Chestionar:*

Reamintiți-vă despre subordonatele completive indirecte următoarele: ce funcție îndeplinește pe lîngă regentă; ce cuvinte au rol regent pentru subordonatele completive indirecte; prin ce sînt introduse subordonatele completive indirecte; care este locul subordonatei completive indirecte față de regentă, dacă se folosesc semne de punctuație între regentă și subordonata completivă indirectă.

b. *Exerciții de recunoaștere, grupare, motivare, caracterizare.*

Ex. 664. Delimitați propozițiile în frază; identificați subordonatele completive indirecte; precizați: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica și punctuația.

a) Te miri ce mănîncă și te miri ce mai lasă. Nu da ciomag cui nu-i ești drag, nici sabia în mîna vrăjmașului. Omul e dator cînd nu e dator nimic. Vai de cel ce fuge de cîini și dă peste lupi. *(Folclor)*

b) „Așa făcu, și-i rîdea inima babei, de bucurie, cînd gîndea numai cît de fericită are să fie, ajutată de feciori și mîngîiată de viitoarele nurori." „Și temîndu-se împăratul să nu i se întîmple ceva rău, a făcut sfat și-a găsit cu cale să deie fata după feciorul moșneagului, și de îndată a și trimis-o." *(I. Creangă)*

c) „Ei s-au trezit încă de mici în gura satului și nici își mai dedeau bine seamă despre cele ce se vorbeau zi de zi."

Scanned with OKEN Scanner

„Nimeni nu se întreba de unde vine şi unde descalecă; toată lumea ştie că este Miron oierul şi nimeni mai mult nu dorea să ştie." „Era mîndră Safta că-şi poate mărita fiica, că poate primi oaspeţi nuntaşi şi că-şi poate desfăşura comorile." „Să nu ne prinză dar mirare că ea, încă de mai mulţi ani, era gata să-şi primească peţitorii." „Miron nu se mai întreabă dacă cineva îl priveşte, dacă lumea nu cumva bănuieşte, ci, cu o mişcare pripită şi fără de voie, pune mîna pe şerpar şi pipăie cuţitul, apoi merge cu pas hotărît pe urma Martei." *(I. Slavici)*

d) „Şi venind de la Bistriţa la apa Moldovei, mă minunam cîtu-i de mare ţara." „Întrebase domnul Bernard; însă vizitiul răspundea cui socotea el de cuviinţă." *(M. Sadoveanu)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 665. Căutaţi în romanul „Ion" de L. Rebreanu patru fraze în care să fie subordonate completive indirecte.

Ex. 666. Construiţi cinci fraze cu subordonate completive indirecte: două subordonate să aibă ca regent verbe, o subordonată — un adjectiv, o subordonată un adverb şi o subordonată — o interjecţie.

Ex. 667. Înlocuiţi subordonatele completive indirecte subliniate cu o construcţie echivalentă (construcţie infinitivală).

a) „În sfîrşit, toate i se înturnau împotrivă, pînă ce la urma urmei se hotărî *să-şi încrucişeze mîinile pe piept şi să aştepte moarta* liniştit." *(D. Anghel)*

b) „Dar de unde ştie el că sînt ori nu destoinic *să fiu acceptat în* clasa a treia urbană?" *(G. Galaction)*

c) „... se mulţămea *să fie un om de treabă, un prieten cinstit, un soţ credincios.*"

„Oamenii de aici sînt prea doritori *să afle* cine-s drumeţii." *(Sadoveanu)*

G) Propoziţia completivă de agent

a. *Chestionar.*

Reamintiţi-vă despre subordonatele completive de agent următoarele: ce funcţie îndeplinesc pe lîngă regentă; ce cuvinte au rol regent pentru subordonatele completive de agent; prin ce sînt introduse subordonatele completive de agent; dacă se folosesc semne de punctuaţie între regentă şi subordonata completivă şi agent.

b. *Exerciţii de recunoaştere*

Ex. 668. Delimitaţi propoziţiile în frază; identificaţi subordonatele completive de agent; precizaţi: termenul regent, mijloacele de realizare a subordonării, topica şi punctuaţia.

„Ştirea se răspîndi pretutindeni şi sprijinită de dovezi incontestabile fu crezută şi de cei ce se îndoiseră pînă atunci."

„Noua lucrare despre trecutul ţării noastre poate fi citită de oricine doreşte să adîncească un capitol de istorie insuficient explicat pînă

Scanned with OKEN Scanner

acum. — Lista bibliografică a fost comunicată de cine era bine informat. — Am insistat atît de mult asupra măsurilor care trebuie luate de cei care operează cu substanţe toxice pentru ca să evităm orice accident în viitor. — De ani de zile medicamentul era extras din plante umile prin metode ingenioase tocmai de cine nu ne aşteptam: de o bătrînă care-şi aduna singură buruienile trebuincioase pe coasta însorită a Huciului.

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 669. Construiţi două fraze în care să fie incluse şi subordonate completive de agent.

Ex. 670. Subliniaţi în textele de mai jos complementele circumstanţiale de agent; dezvoltaţi aceste complemente transformîndu-le în subordonate completive de agent.

a) „Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieţii de către magistratul oraşului." *(A. I. Odobescu)*

b) „Dar ameninţînd-o astfel, şi-a pus în primejdie viaţa, căci fusese legat tăcerii de către dascălul său." *(M. Sadoveanu)*

c) „... el s-a întins în pat, a încrucişat paşnic mîinile, între care a încleştat lumînarea aprinsă şi a închis ochii, vegheat numai de sora de noapte, pe care a rugat-o să aibă grijă de lumînare." *(V. Voiculescu)*

H) **Exerciţii recapitulative**

a. *Exerciţii de recunoaştere*

Ex. 671. Delimitaţi propoziţiile în fraze. Precizaţi: care propoziţii sînt subordonate necircumstanţiale; felul subordonatelor necircumstanţiale; termenul regent; prin ce sînt introduse; topica şi punctuaţia subordonatelor.

a) „Toţi scriitorii de merit, care au dobîndit un nume lăudat în literatura vreunei naţiuni, au avut mai mult sau mai puţin în talentele lor un caracter îndoit; toţi au lăsat, îmbinate în ale lor scrieri, două elemente distincte care i-au făcut a fi preţuiţi şi în zilele vieţii lor, şi în timpurile posterioare. Un filosof, un orator, un poet, ale căror nume sunt menite a rămînea neuitării, pot negreşit, cu cea mai norocită fecunditate, să inventeze creaţiuni noui şi sublime, să emită idei înalte şi premature în secolul lor, să introducă în stil şi în limbagiu mii de preschimbări fericite; dar orcît de novator ar fi geniul lor, ei totuşi, cu o parte din sine, trebuie să ţină de timpul şi de locul în care au trăit." *(A. Odobescu)*

b) „Vocea lui Lisandru era tot ce poate fi mai normal, mai banal aproape. Dar cu acea voce ştearsă, fără gradaţii, el spunea lucruri care lui Iancu făceau să i se încreţească pielea." *(Geo Bogza)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Nu trebuie să dorești să te recompenseze alții pentru munca ta mai mult decît o poți face tu însuți, zise doctorul Ionescu. Trebuie să-ți ajungă bucuria care te-a stăpînit în timp ce lucrai și să rămîi numai la ea. E singura care contează și numai pe ea trebuie s-o cauți. Dacă bucuria de atunci nu-ți revine în ceasurile astea de oboseală înseamnă că ai lucrat prost și să te înveți minte altă dată să mai lucrezi prost: înseamnă că nu ți-ai cunoscut măsura și te-ai înhămat la ce nu poți duce." *(Marin Preda)*

b. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 672. Transformați construcțiile participiale, gerunziale și infinitivale subliniate în subordonatele necircumstanțiale corespunzătoare. „Zeus nu va nesocoti povața ta cea bună, și ceilalți zei nu vor mai avea cuvînt de aici înainte *a se plînge de străşnicia mea și de vorbele mele aspre*."

„Ei așteptară pîn ce apele, *suindu-se aproape pe culmea munților Ftiei*, scăldară poalele vasului *pregătit de Deucalion*."

„De aceea, traiul omului *a rămas a fi greu și silnic, ca și piatra* din care dînsul se născuse." „Deci, începu cerul *a turna șiroaie* încît și văi și dealuri, totul pre pămînt era înecat."

„Cît era de întristată biata mamă Demetra, ea însă nu-și putu *stăpîni mînia*, cînd află una ca aceasta." „Tocmai către seară, pe cînd soarele începe *a se ascunde în tasul său de aur din dosul dealurilor* civite, ea ajunse la porțile cetății Eleusis."

„Acolo trăi, timp de un an, Demetra, *prețuită și lăudată de toți*." „Ades nu cutează *a se împotrivi*, dar Persefona îi era și lui dragă și el nu voia să o piardă cu totul."

„Cînd veni acea zi, toți zeii se așezară pe scaunele lor de aur, *rînduite în cerc pe malul Kefisului*." „Dar cînd crescu mai mare și se întări, tînărul zeu cu părul de fir se simți pornit *a străbate lumea și a o limpezi de iesmele întunericului*." „Lui Apolon însă îi ardea mai cu seamă de *a folosi pe muritori cu virtutea sa și de a-și alege pe uscat un lăcaș statornic*." „Acolo îi veni gîndul *a-și clădi un templu*, căci locul era plăcut și înzestrat cu de toate." „Dar Telfusei nu-i plăcea de fel să vază pe Apolon *luînd în stăpînire văleeaua* ei și așternînd într-însa temeliile templului său." *(A Odobescu)*

Ex. 673. Alcătuiți o compunere despre o inițiativă reușită a (pionierilor), uteciștilor din clasa dv. În cuprinsul compunerii să existe fraze care să includă toate felurile de subordonate necircumstanțiale.

3. b. *Propoziții subordonate circumstanțiale*

A) Propoziția circumstanțială de loc

a. *Chestionar:*

Ce arată propoziția circumstanțială de loc? Prin ce se introduce propoziția circumstanțială de loc? Ce moduri se pot folosi în propoziția

Scanned with OKEN Scanner

circumstanțială de loc? Ce probleme de topică și de punctuație ridică propoziția circumstanțială de loc?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, motivare, disociere*

Ex. 674. Subliniați predicatele, delimitați propozițiile și identificați propozițiile circumstanțiale de loc; arătați pe cine determină și ce rol au în frază.

a) „Acolo unde nu e lege, nu e nici slobozenie, și acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sînt scutiți de subt ascultarea ei, slobozenia a pierit ... și fericirea e stinsă ... " *(A. Russo)*

b) „Pe unde crescuseră struguri, plugul a pătruns și a răsturnat brazdă lîngă brazdă." *(Z. Stancu)*

Ex. 675. Găsiți propozițiile circumstanțiale de loc și arătați prin ce sînt introduse, ce valoare au, explicați locul și punctuația lor.

a) „Căci unde-ajunge nu-i hotar,/ Nici ochi spre a cunoaște, / Și vremea-ncearcă în zadar / Din goluri a se naște." *(M. Eminescu)*

b) „Unde înflorește azi Celeiul, iar oile și boii beau apă din sarcofage romane, fu odinioară o cetate, care se numea Malva sau Scibida. Dincolo, peste Dunăre, unde e Ghighiul bulgăresc, și drept în dreptul Celeiului, era cetatea romană Oescus." *(Gala Galaction)*

Ex. 676. Delimitați propozițiile, scoateți separat propozițiile introduse prin: unde, de unde, pe unde. Arătați ce valoare au aceste propoziții și prin ce se caracterizează față de celelalte.

a) „Sosesc de unde nu te-aștepți, / Se duc pe unde nu se știe, / Privesc cu milă către prunci / Și către prispa ta pustie." *(Eug. Jebeleanu)*

b) „Apoi iar se pierde-n codrii cu trunchi groși, cu frunza deasă, / Unde arborul din mijloc e vrăjită-mpărătească, / Unde-n sălcii mlădioase sînt copile de-mpărat." *(M. Eminescu)*

Ex. 677. Subliniați predicatele, delimitați propozițiile, analizați propozițiile introduse prin adverbe relative de loc.

a) „Colo unde stau Carpații cu de stînci înalte coaste, / Unde paltinii pe dealuri se înșir ca mîndră oaste, / Munții țeapăna lor frunte o suiau-n-albastre bolți." *(M. Eminescu)*

b) „Grăbind spre han, Victoria simțea cum o umplu gînduri și hotărîri nebiruite. Toate îi veneau fără îndoială de la locul unde îngenunchiase și unde ceruse cu durere izbăvire." *(M. Sadoveanu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 678. a) Dați cîte două exemple de propoziții circumstanțiale de loc introduse prin adverbele relative: unde, de unde, pînă unde, încotro;

b) Alcătuiți trei fraze cu propoziții circumstanțiale de loc intercalate în propoziții regente. Delimitați și arătați raporturile dintre ele.

c) Construiți trei fraze cu propoziții circumstanțiale de loc introduse prin adverbele relative: unde, de unde, încotro, și alte fraze cu propoziții atributive, completive directe sau indirecte introduse prin aceleași adverbe. Arătați deosebirile dintre ele.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 679. a) Construiți trei fraze în care să fie cîte trei propoziții circumstanțiale de loc coordonate între ele, iar alte fraze în care o propoziție circumstanțială de loc să determine două sau mai multe propoziții regente. Analizați propozițiile circumstanțiale de loc.

b) Căutați în „România pitorească" de A. Vlahuță, trei fraze în care să fie propoziții circumstanțiale de loc introduse prin diferite adverbe relative și pronume relative. Analizați-le complet.

c) Găsiți în „Amintiri din copilărie" de I. Creangă cinci fraze în care propozițiile circumstanțiale de loc să aibă locuri diferite față de regentă. Explicați punctuația.

Ex. 680. Introduceți în text adverbele relative necesare, potrivit sensului. Analizați complet propozițiile circumstanțiale de loc.

a) „Nu cumva ai văzut / ... ai trecut / Un zid părăsit / Și neisprăvit?" *(Meșterul Manole)*

b) Nu te amesteca... nu-ți fierbe oala *(Proverb)*

c) „... trece ea, fața pămîntului se usucă". *(M. Eminescu)*

Ex. 681. a) Alcătuiți o descriere despre mare în care să folosiți propoziții circumstanțiale de loc introduse prin adverbe-relative cu sau fără prepoziții. Analizați-le complet.

b) Alcătuiți o compunere liberă în care să folosiți propozițiile circumstanțiale de loc așezate înainte, după sau în mijlocul regentei. Analizați-le complet și explicați punctuația.

Ex. 682. Subliniați predicatele, delimitați propozițiile, analizați complet propozițiile circumstanțiale de loc.

a) „Unde n-a fost semănată sămînță de grîu, unde n-a fost semănată sămînță de mei, ori de secară, ori de orez, ori de rapiță, a răsărit iarba." *(Z. Stancu)*

b) „De-oi ști că-n a mea cale, voi face totdeauna / Din șepte nopți o noapte, din șepte zile una, / M-oi duce mult departe cu un răpide avînt, / Departe unde cerul se lasă pe pămînt, / Pe unde munții falnici apar ca norele, / Pe unde stau de vorbă în umbre flori cu stele." *(V. Alecsandri)*

B) Propoziția circumstanțială de timp sau temporală

a. *Chestionar:*

Ce arată propoziția circumstanțială de timp? Ce valori poate avea raportul temporal pe care îl exprimă propoziția circumstanțială de timp față de propoziția regentă? Prin ce se poate introduce o propoziție circumstanțială de timp? Ce sînt construcțiile temporale inverse? Cu ce moduri și cu ce timpuri se pot construi propoziții circumstanțiale de timp? Ce probleme de topică și de punctuație ridică propoziția circumstanțială de timp?

Scanned with OKEN Scanner

b. *Exerciţii de recunoaştere şi analiză*

Ex. 683. Identificaţi predicatele: delimitaţi propoziţiile; subliniaţi propoziţiile circumstanţiale de timp şi arătaţi ce exprimă fiecare şi prin ce se introduce:

a) „La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă, / Pe cînd totul era lipsă de viaţă şi voinţă, / Cînd nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns, / Cînd pătruns de sine însuşi odihnea cel nepătruns, / Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de ape?“ *(M. Eminescu)*

b) „A fost o dată ca niciodată că de n-ar fi nu s-ar povesti; de cînd făcea plopşorul pere şi răchita micşunele, de cînd se bătea urşii în coadă; de cînd se luau de gît lupii cu mieii de se sărutau înfrăţindu-se; de cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi s-arunca în slava cerului de ne aducea poveşti. De cînd se scria musca pe perete, mai mincinos cine nu crede . . .“ *(Petre Ispirescu)*

Ex. 684. Despărţiţi frazele în propoziţii. Scoateţi propoziţiile circumstanţiale de timp împreună cu verbele determinate şi analizaţi-le arătînd prin ce sînt introduse şi ce fel de raport temporal exprimă fiecare.

a) „După ce a ruinat de-ajuns pe nenorocitul boier, care nu l-a lăsat să piară de foame pe drumuri şi după ce şi-a luat rangul de pitar, la care nu era vătaf să nu aspire, omul nostru caută un pretext şi părăseşte casa stăpînului, tocmai atunci cînd acesta simte mai mare nevoie de dînsul.“ *(N. Filimon)*

b) „Din fîntînile şi gropanele adînci, grădinarii'năduşind, scoteau apa cu găleţile şi udau răzoarele cu ceapă şi usturoi, cu roşii şi vinete, şi pogoanele cu ridichi, cu brozbe şi varză albă, de cum se lăsa seara şi se mai potolea pîrjolul soarelui, pînă dincolo de miezul nopţii, cînd începea să se ridice la răsărit lumina alburie a zorilor.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 685. Despărţiţi frazele în propoziţii şi găsiţi propoziţiile circumstanţiale de timp; subliniaţi în mod diferit adverbele prin care sînt introduse şi corelativele lor din propoziţiile regente:

a) „Cînd apoi a căzut, istovită de oboseală, pe o frunză, atunci întîiaşi dată a cunoscut greul.“ *(E. Gîrleanu)*

b) „Şi cum iese Sfînta Duminică afară, odată şi porneşte desculţă prin rouă de culege o poală de somnoroasă.“ *(I. Creangă)*

Ex. 686. Găsiţi propoziţiile circumstanţiale de timp şi grupaţi-le după felul raportului temporal pe care-l exprimă; arătaţi prin ce sînt introduse şi valoarea fiecăreia.

a) „Cum auzi aşa fiul de boier se duse de-şi cumpără şi el un cuţitaş. După ce se întoarse, cina fiind gata, se puseră de cinară, apoi merseră să se culce.“ *(P. Ispirescu)*

b) „Soldaţi şi paşi fug laolaltă lăsînd şi arme şi steaguri în mîinile românilor care-i gonesc, lovindu-i de zor, pînă cînd noaptea ia sub ocrotirea întunericului ei sfărîmăturile ce mai rămăseseră din marea oaste a lui Sinan . . . Şi pe cînd spahii lui tremurau tupilaţi prin bălării, din tabăra românilor se înalţă în liniştea nopţii cîntece de biruinţă.“ *(A. Vlahuţă)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 687. a) Construiți cîte două fraze în care să fie exemple de propoziții circumstanțiale de timp care să aibă pe rînd raport temporal de anterioritate, de simultaneitate, de posterioritate. Analizați-le și arătați deosebirea dintre ele.

b) Alcătuiți cîte o frază cu propoziții circumstanțiale de timp introduse cu adverbe care să ceară în regentă corelativele: atunci, îndată, odată, cum (îndată). Analizați propozițiile respective.

c) Construiți două fraze cu propoziții temporale așezate înainte, după și în interiorul propozițiilor regente. Analizați propozițiile temporale și explicați punctuația lor.

Ex. 688. Completați textele de mai jos cu propozițiile circumstanțiale de timp potrivite.

a) „Doină, doină cîntec dulce / . . . nu m-aș mai duce, / Doină, doină viers cu foc / . . . eu stau pe loc" *(Doina)*

b) „Codrule codrețule / Ce mai faci, drăguțule? / . . . / Multă vreme a trecut." *(M. Eminescu)*

Ex. 689. Transformați complementele circumstanțiale de timp în propoziții circumstanțiale de timp. Subliniați cuvintele pe care le determină și arătați prin ce sînt introduse.

a) „Înainte de a mă culca am intrat pe urmele unei Angheline în bucătăria curată." *(M. Sadoveanu)*

b) „Multe mici întîmplări am avut pîn-a nu ajunge la Tazlău". *(V. Alecsandri)*

c) „A doua zi plecăm, pînă-a nu răsări soarele." *(A. Vlahuță)*

Ex. 690. a) Alcătuiți o compunere despre o întîmplare din viață folosind propoziții circumstanțiale de timp introduse prin diferite adverbe și locuțiuni conjuncționale. Subliniați cuvintele pe care le determină și analizați propozițiile circumstanțiale de timp.

b) Întocmiți o narațiune pe o temă liberă și folosiți propoziții circumstanțiale de timp așezate înainte, după, și în mijlocul propozițiilor regente. Analizați-le complet și explicați punctuația lor.

Ex. 691. Subliniați predicatele. Delimitați propozițiile. Găsiți propozițiile temporale și analizați raporturile sintactice din frază. Faceți schema frazei și analizați complet propozițiile temporale.

a) „Ștefan Vodă cel bun cînd s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras Ștefan Vodă dintr-un vîrfu de munte ce este după mănăstire; și unde au ajunsu săgeata, acolo au făcut pristolul în altar. Și este mult loc de unde au tras pînă în mănăstire." *(I. Neculce)*

b) „După ce l-au adus în stare de locuit amîndoi proprietarii s-au mutat fiecare în proprietatea respectivă și au stat ca buni vecini fiecare." *(I. L. Caragiale)*

c) „O dezmiardă, pîn-ce fruntea-mi este netedă și lină, / O dezmiardă, pîn-ești junâ ca lumina cea de soare, / Pîn-ești clară ca o rouă, pîn-ești dulce ca o floare, / Pîn' nu-i fața mea sbîrcită pîn'nu-i inima bătrînă." *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Era un om bine făcut, puțin chel în vîrful capului, cu ochii blajini. Cînd zîmbea, se arătau sub mustața tunsă scurt niște dinți lungi cu strungă mare la mijloc. Cînd ne învăța cum să spunem poeziile eroice, vorbea tare și înălța brațul drept în sus, cînd cîntam în cor, lovea diapazonul de colțul catedrei . . . " *(M. Sadoveanu)*

C) Propoziția circumstanțială de cauză (cauzală)

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziția circumstanțială de cauză? De cîte feluri pot fi propozițiile cauzale? Prin ce se introduce o propoziție cauzală? Ce corelative pot avea conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale care introduc propoziții cauzale? Ce moduri se pot folosi în propoziția cauzală? Ce nuanțe și ce valori mai pot avea propozițiile cauzale? Care este locul propoziției cauzale și ce punctuație cere?

b. *Exerciții de recunoaștere și analiză*

Ex. 692. Delimitați propozițiile din frază. Identificați propozițiile cauzale. Arătați ce cuvinte determină, prin ce sînt introduse și ce valori au propozițiile cauzale.

a) „Huțu, nu plătea decît pe jumătate adică șasezeci de crăițari pe lună, fiindcă îi ducea în toate diminețile coșul cu pește verde, făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căra apă și aducea iar coșurile acasă, cînd se însera și atunci mă duceam și eu să-l ajut pentru că-mi plăcea să port coșul cu pește și peștele mirosea frumos." *(I. Slavici)*

b) „Și ne-o da această învățătură nu pentru că trebuia și pentru că i se plătea, dar pentru că avea un prisos de bunătate în el și pentru că în acest suflet era ceva din credința și din curățenia unui apostol." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 693. Despărțiți frazele în propoziții. Scoateți propozițiile cauzale și cuvintele pe care le determină. Analizați modurile și valorile acestor propoziții:

a) „Aș voi să ne aducem aminte totdeauna că cei care, an de an, au lăsat să li se strecoare printre degete sute de milioane pentru mărunțișuri zadarnice, au respins între foame și mizerie pe cel mai mare poet pentru că nu era nici alegător cu influență, nu avea rude cu trecere, nici se încovoia înaintea marilor zilei." *(M. Sadoveanu)*

b) Nu puteau toți să ia același drum, întîi fiindcă drumurile erau multe și al doilea fiindcă locurile de scăpare erau așijderea mai multe." *(G. Galaction)*

Ex. 694. Stabiliți subordonatele cauzale. Arătați prin ce sînt introduse, pe cine determină, ce loc au în frază și ce punctuație cer. Alcătuiți schema frazei.

a) De acolo plecai călare ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întîi, fiindcă de sub dealul pe care el șade, izvorăște Pe-

Scanned with OKEN Scanner

ceneaga, un pîrîu cu nume preţios pentru etnografia Ţării; al doilea, pentru că într-însul trăiesc cei mai frumoşi bărbaţi din tot plaiul împrejmuitor." *(Al. Odobescu)*

b) „Şi să nu credeţi că nu mi-am ţinut cuvîntul de joi pînă mai apoi, pentru că aşa am fost eu, răbdător şi statornic la vorbă, în felul meu." *(I. Creangă)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 695. Găsiţi complementele circumstanţiale de cauză şi înlocuiţi-le cu propoziţiile circumstanţiale cauzale. Analizaţi complet aceste propoziţii:

a) „Propunerea aceasta cu toţi aplaudară / Şi pentru întîia oară / Pe gîscă lăudară / Pentru a ei idee, apoi se risipiră / Şi-a doua zi iară l-acelaşi loc veniră. / Pînă-a doua zi însă, ştiţi ce s-a întîmplat? Fiind vară şi soare şi o căldură mare, / Peştele s-a stricat / Şi racii l-au mîncat." *(Gr. Alexandrescu)*

b) S-au întors cu copilul încet la pas, şi, ori de osteneală cît ţipase ori de zăngănitul armelor, ori de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit în braţele sfetnicului care i-a cîntat tot drumul" *(I. L. Caragiale)*

Ex. 696. Despărţiţi frazele în propoziţii; identificaţi propoziţiile cauzale. Arătaţi prin ce sînt introduse şi înlocuiţi conjuncţiile cu locuţiunile conjuncţionale echivalente. Analizaţi complet aceste propoziţii.

a) „Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară, că nu-ţi este firea pentru acestea." *(I. Slavici)*

b) „Şi cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe licurici să-i lumineze calea." *(E. Gîrleanu)*

c) „Acu parcă înţelegea că este cu putinţă ca unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fel." *(I. Slavici)*

Ex. 697. a) Construiţi cîte o frază cu propoziţii cauzale introduse prin conjuncţiile: că, dacă, cum; iar cîte o frază cu propoziţii cauzale introduse prin locuţiunile conjuncţionale: pentru că, din cauză că.

b) Alcătuiţi cîte două fraze cu propoziţii cauzale care să determine: un verb; o interjecţie cu funcţie de predicat; un adjectiv. Analizaţi propoziţiile respective.

c) Construiţi trei fraze cu două sau mai multe propoziţii cauzale care să determine aceeaşi regentă. Analizaţi propoziţiile cauzale, faceţi schema frazei şi arătaţi raporturile sintactice dintre propoziţii.

d) Întocmiţi o povestire despre întîmplări din viaţa voastră, folosind propoziţii cauzale introduse prin diferite conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, precum şi aşezate înainte şi după regente. Analizaţi complet propoziţiile cauzale arătînd şi topica şi punctuaţia acestor propoziţii.

Ex. 698. Delimitaţi propoziţiile din frază. Scoateţi propoziţiile cauzale şi analizaţi-le complet. Faceţi schema frazei arătînd felul tuturor propoziţiilor studiate şi raporturile sintactice din frază.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Cei mai vestiți eroi au simțit un ce care seamănă cu frica, la cele dintîi bătălii; în urmare ni se poate ierta neliniștea care ne-a cuprins la cea dintîi luptă a noastră cu o apă atît de înșelătoare ca Bistrița, mai ales că acea mică tulburare nu ne-au oprit nici de cum de a admira mai tîrziu frumosul și mărețul apus al soarelui. Un entuziasm poetic ne-a pătruns pe toți, pînă și pe judecător; căci priveliștea era vrednică de a încînta sufletele cele mai adormite și vrăjmașii cei mai aprigi ai naturii." *(V. Alecsandri)*

b) „Eminescu a făcut școală, pentru că fondul sufletesc al acelei generații era, într-un sens sau altul ca și a lui Eminescu... Alții nu-l puteau înțelege, pentru că Eminescu spunea altceva." *(G. Ibrăileanu)*

c) „Locul lui Mureșianu îl vor lua alții — căci nu cred să dispară „Gazeta Transilvaniei" și n-ar fi bine, pentru că ea e una din puținele noastre tradiții." *(N. Iorga)*

D) **Propoziția circumstanțială de scop (finală)**

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziția circumstanțială de scop sau finală? Prin ce se introduce propoziția circumstanțială de scop sau finală? Ce corelative se folosesc în unele propoziții finale? Ce moduri se folosesc în propoziția finală? Ce fel de acțiuni pot exprima propozițiile finale? Ce loc ocupă în frază propoziția finală?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare și analiză*

Ex. 699. Delimitați propozițiile din frază. Stabiliți propozițiile circumstanțiale de scop sau finale. Arătați ce funcție îndeplinesc, prin ce sînt introduse în frază, pe cine determină. Indicați modul verbului din propoziția finală. Faceți schema frazei.

a) „Cuminte însă ca totdeauna, îmi căutai de treabă; lăsai cerul în pace să-și cearnă azurul adînc în picături albastre prin rețeaua deasă și mișcătoare a frunzelor de plop, razele de soare să se topească, în tonuri de aur, pe fundalul vioriu și depărtat al munților, vîntul amăgitor să sărute florile și să fugă, iar florile înțelate să plece în urmă-i capul și să plîngă cu lacrimi de rouă." *(C. Hogaș)*

b) „Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, / Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci, / Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur, / Ca cercei din el să facă cariu, care-i meșter faur." *(M. Eminescu)*

Ex. 700. Delimitați propozițiile din fraze. Stabiliți propozițiile finale. Subliniați cuvintele pe care le determină. Arătați prin ce sînt introduse. Analizați propozițiile finale.

a) „Agitația începuse de la ambițioșii mascați în apărători ai proprietății, care ne învinovățeau că ce vrem noi este să o răpim de la proprietari ca să o dăm țăranilor, cu toate că le declarasem că vom lăsa această chestie să se deslege prin Obștească Adunare Constituantă." *(Camil Petrescu)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Iscălesc pentru ca fiii oamenilor să nu mai piară în război. Iscălesc pentru ca duzii pe care i-am sădit să crească mari și să producem aici, la noi, mătase. Iscălesc pentru ca pomii pe care i-am altoit să înflorească și să lege roade. Iscălesc ca să nu mai aud tunurile bătînd la marginea satului și să nu mai văd cimitire de soldați.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 701. Despărțiți frazele în propoziții. Scoateți din fraze propozițiile finale și pe altă coloană pe cele cauzale cu verbele determinate și analizați-le arătînd: ordinea acțiunilor din regente și din subordonate; modurile cu care sînt construite propozițiile subordonate și felul acțiunii; prin ce sînt introduse subordonatele și felul lor:

a) „Iar cînd pămîntul s-o zvînta sub soare, / Vor trebui tractoare multe, noi, / Ca timpul scurs și fără înturnare / Să-l smulgă tractoriștii înapoi.“ *(N. Labiș)*

b) Pentru ca să poată vorbi însă acestui popor, trebuia să-și dea silința de a-i cunoaște limba, felul de a gîndi și a simți, întreaga fire specială, ca să se potrivească că ea . . . “ *(I. Slavici)*

Ex. 702. Delimitați propozițiile din fraze. Stabiliți felul propozițiilor. Analizați complet propozițiile finale. Întocmiți schema frazei.

a) „Din sfera mea venii cu greu / Ca să-ți urmez chemarea, / Iar cerul este tatăl meu, / Și mumă-mea e marea. / Ca în cămara ta să vin / Să te privesc de-aproape / Am coborît cu-al meu senin / Și m-am născut din ape.“ *(M. Eminescu)*

b) „Mai veni și o ființă cu privirile în ceață / Ce intra precum se intră în oricare cafenea / Ca să-ți iei cu nepăsare linguriță cu dulceață / Și să pleci trîntind în tavă gologanii pentru ea.“ *(Al. Macedonski).*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 703. a) Construiți cinci fraze cu propoziții finale introduse prin diferite conjuncții și locuțiuni conjuncționale. Analizați propozițiile finale.

b) Alcătuiți cîte trei fraze cu propoziții finale așezate înaintea regentei, după regentă și după un complement circumstanțial. Analizați propozițiile finale, topica și punctuația lor.

Ex. 704. Înlocuiți propozițiile circumstanțiale de scop prin complemente circumstanțiale de scop. Analizați topica și punctuația lor.

a) „Copiii rumeni și bucălați goneau cu ghiozdanele la școala din curtea bisericii să plătească sfănțoaica pe lună dascălului Nicuță și să învețe slove noi, să citească pe felurime și să scrie pe „Platcă“ și hei! mai tîrziu să învîrtească tocul pe hîrtie ca niște logofeți.“ *(B. Șt. Delavrancea)*

b) „Să nu faceți gură cînd trecem pe lîngă moară, ca să nu iasă moșul în prag și să ne amenințe cu degetul lui lung cît o măciulie.“ *(T. Arghezi)*

Ex. 705. a) Căutați în „Povești‘ de Ion Creangă fraze cu propoziții finale introduse prin diferite conjuncții și locuțiuni conjuncționale. Analizați complet propozițiile finale. Faceți schema frazei.

Scanned with OKEN Scanner

b) Întocmiți o povestire pe o temă liberă, folosind fraze cu propoziții finale diferite. Analizați complet propozițiile finale. Faceți schemele frazelor în care sînt aceste propoziții.

E) Propoziția circumstanțială de mod (modală)

a. *Chestionar:*

Ce arată propoziția circumstanțială de mod? De cîte feluri poate fi propoziția circumstanțială de mod după felul în care este exprimată circumstanța modală? Ce arată propoziția circumstanțială de mod propriu-zisă? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de mod propriu-zisă? Ce corelative adverbiale pot avea elementele introductive? Ce arată propoziția circumstanțială de mod comparativă? Ce exprimă propoziția comparativă de egalitate? Dar propoziția comparativă de inegalitate? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială comparativă de egalitate? Dar propoziția comparativă de inegalitate? Ce arată propoziția circumstanțială comparativă condițională? Prin ce se introduce? Ce exprimă propoziția circumstanțială de măsură progresivă? Ce fel de relație este între propoziția regentă și propoziția circumstanțială de măsură progresivă? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de măsură progresivă? Ce moduri se folosesc în propozițiile circumstanțiale de mod și ce valori stilistice au? Ce loc au în frază și ce punctuație cer propozițiile circumstanțiale de mod?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare, analiză.*

Ex. 706. Găsiți predicatele din frază. Delimitați propozițiile și identificați propozițiile circumstanțiale de mod. Arătați felul lor, pe cine determină și prin ce sînt introduse?

a) „Pe cînd în focul povestirii, el rostea aceasta cu cea mai deplină încredințare, ca și cînd lucrul ar fi fost întocmai după cum îl spunea deodată se simți tras de dindărăt, de mîneca surtucului." *(A. Odobescu)*

b) „Se văd parcă pîlcurile de oameni cum trec de pe un munte pe altul, cum ocolesc prăpăstiile, cum coboară pe potecile înguste spre gura minei." *(Geo Bogza)*

c) „Și s-așează toți la masă, cum li-s anii cum li-i rangul
Lin viorile răsună, iară cobza ține hangul." *(M. Eminescu)*

Ex. 707. Subliniați în mod diferit propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zise, pe cele de mod comparative și pe cele comparativ condiționale. Arătați ce rol au, pe cine determină, prin ce sînt introduse și ce punctuație au.

a) „Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri parcă au de gînd să ne zugrăvească." *(I. Creangă)*

b) „Rîuri gemene fecioare / Vă privim de la izvoare . . . / Limpezi cum le-am cunoscut, / Șapte văi au străbătut." *(T. Arghezi)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 708. Delimitați propozițiile, scoateți pe coloane diferite propozițiile circumstanțiale de mod comparative, circumstanțiale comparative condiționale, circumstanțiale de măsură progresivă. Arătați pe cine determină, prin ce sînt introduse și ce valoare au.

a) „Cănuță oftă adînc, ca și cum ar fi răsuflat întîia oară, își șterse repede ochii, ca și cum ar fi văzut întîia oară lumina." *(I. L. Caragiale)*

b) „Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură / Încet repovestită de o străină gură, / Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost." *(M. Eminescu)*

c) „Pe măsură ce te apropii de castel, îți dai seama ce imensități de flori și plante care sînt răspîndite în parcul fără sfîrșit." *(G. Călinescu)*

Ex. 709. Despărțiți frazele în propoziții și subliniați în mod diferit propozițiile circumstanțiale de mod și adverbele corelative din regente.

a) „Fata împăratului Roș nu se capătă așa de lesne cum crezi tu." *(I. Creangă)*

b) „Cum se întorc toamna carele de la cîmp, domoale și pline, așa treceau în acele nopți orele, încărcate de imensa frumusețe a lunii." *(Geo Bogza)*

Ex. 710. Despărțiți frazele în propoziții, găsiți propozițiile circumstanțiale de mod și stabiliți felul lor. Caracterizați pe fiecare în parte.

a) „Cînd mai încolo, numai iaca fîntîna îngrijită de dînsa era plină pînă-n gură cu apă limpede cum îi lacrima, dulce și rece, cum îi gheața." *(I. Creangă)*

b) „Să trăiți, copii! Să rămîneți sănătoși și să nu uitați a citi cartea cum e scrisă, cum v-am învățat eu." *(Z. Stancu)*

Ex. 711. Delimitați propozițiile și disociați propozițiile predicative de cele subiective și de cele circumstanțiale de mod. Arătați deosebirile dintre ele.

a) „Se pare că alte valuri / Cobor mereu pe-același vad, / Se pare cum că-i altă toamnă / Că-n veci aceleași frunze cad." *(M. Eminescu)*

b) „S-apoi lumea asta nu este cum o vezi, ci cum o știi că este. Nu s-arată cum e? Soarele și luna ar fi cum le vedem?... *(B. Delavrancea)*

Ex. 712. Găsiți propozițiile circumstanțiale de mod. Arătați ce loc ocupă în frază și ce semne de punctuație se folosesc.

a) „Și acum pentru a treia oară, feciorul de împărat iertă viața rîsului, precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului." *(Al. Odobescu)*

b) „Cad nuferii la pămînt / Cum se scutur perele, / Perele și merele. *(Folclor)*

Ex. 713. Delimitați propozițiile. Găsiți propozițiile circumstanțiale de mod; arătați pe cine determină, ce rol au, prin ce sînt introduse, ce punctuație cer și ce valoare stilistică au.

a) „Și era una la părinți / Și mîndră-n toate cele, / Cum e fecioara între sfinți / Și luna între stele." *(M. Eminescu)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Minţiţi, şi mugurii au ieşit pe ramuri şi cotoare, deasupra stupilor rînduiţi între pomi, ca şi cum albinele din toată prisaca s-ar fi mutat din alee pe creangă." *(T. Arghezi)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 714. a) Daţi cîte un exemplu, în fraze separate, pentru fiecare fel de propoziţie circumstanţială de mod.

b) Construiţi două fraze cu propoziţii circumstanţiale de mod propriu-zise şi două fraze cu propoziţii circumstanţiale comparative. Arătaţi deosebirile dintre ele. Analizaţi-le.

Ex. 715. A) Construiţi trei fraze cu propoziţii circumstanţiale de mod aşezate după regentă.

b) Construiţi trei fraze cu propoziţii circumstanţiale de mod aşezate înainte de regentă. Analizaţi-le complet arătînd şi punctuaţia lor.

c) Construiţi cîte două fraze cu propoziţii circumstanţiale de mod propriu-zise şi de mod comparative, intercalate în regentele lor. Despărţiţi frazele în propoziţii, subliniaţi-le în mod diferit, arătaţi punctuaţia lor.

Ex. 716. a) Căutaţi în poeziile lui Eminescu patru fraze cu propoziţii circumstanţiale de mod de diferite feluri şi analizaţi-le complet, arătînd şi valoarea lor stilistică.

b) Găsiţi în romanele istorice ale lui M. Sadoveanu trei propoziţii circumstanţiale de mod care să aibă diferite locuri în frază. Analizaţi-le complet. Arătaţi ce punctuaţie şi ce valoare stilistică au.

Ex. 717. a) Întocmiţi o scurtă descriere despre o noapte de vară, în care să folosiţi propoziţii circumstanţiale de mod propriu-zise şi comparative introduse prin diferite conjuncţii şi adverbe. Întocmiţi schema raporturilor sintactice şi analizaţi complet toate propoziţiile subordonate studiate.

b) Alcătuiţi o compunere după un basm care v-a plăcut mai mult, folosind propoziţii subiective, predicative şi circumstanţiale de mod. Analizaţi complet propoziţiile subordonate. Faceţi schema frazei.

Ex. 718. Transformaţi complementul circumstanţial de mod în propoziţii circumstanţiale de mod. Analizaţi complet propoziţiile. Faceţi schema frazei:

a) „Urlă Tarcăul în vale, umflat de puhoaie, din ce în ce mai tare s-aud grohotind bolovanii tîrîţi în valurile-i posomorîte, şi ploaia cade, cade vijelioasă, neostenită răpăitoare ca o grindină, de crezi că dărăpănă munţii." *(Al. Vlahuţă)*

b) „Domnul Vucea umblă binişor şi pe furiş cu nuiaua în mînă, ca să umfle pe cei ce n-ar fi stat drepţi şi smeriţi." *(B. Şt. Delavrancea)*

Ex. 719. Subliniaţi cu o linie propoziţiile circumstanţiale de loc, cu două linii propoziţiile circumstanţiale de timp, cu trei linii propoziţiile circumstanţiale de mod. Arătaţi prin ce sînt introduse şi analizaţi deosebirile dintre ele.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Să nu te îndoiești, Măria-ta, răspunse curteanul, țara geme de asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune, cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar, cum vor vedea că Măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și îl vor lăsa." *(C. Negruzzi)*

b) „Cum o vede, maiorul se oprește o clipă ca și cum ar vea să se reculeagă fiind surprins de inamic." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 720. Găsiți predicatele. Delimitați propozițiile. Arătați felul lor și întocmiți schema frazei. Analizați complet propozițiile circumstanțiale de mod. Arătați și rolul lor stilistic.

a) „Pe buza unei prăpăstii, un brad începe să se clatine din ce în ce mai mult, pînă ce îl atinge pe cel din stînga, revine apoi spre cel din dreapta, ca și cum și-ar lua rămas bun de la frații cu care a copilărit." *(Geo Bogza)*

b) „El vede patria-nainte-i / Așa cum e, cum n-a mai fost, / O țară-n care primăvara / Și viața și-nalță adăpost." *(E. Jebeleanu)*

F) Propoziția circumstanțială consecutivă

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziția circumstanțială consecutivă? Prin ce se introduce propoziția circumstanțială consecutivă? Ce corelative adverbiale au unele elemente introductive? Ce loc pot avea corelativele adverbiale față de conjuncția consecutivă? Ce moduri se folosesc în propozițiile circumstanțiale consecutive? Ce loc poate ocupa în frază propoziția circumstanțială consecutivă? Ce punctuație cere propoziția circumstanțială consecutivă?

b. *Exerciții de recunoaștere, caracterizare și analiză*

Ex. 721. Găsiți propozițiile circumstanțiale consecutive și arătați ce exprimă, prin ce sînt introduse și ce moduri folosesc?

a) „Și atunci, minune mare! Numai iaca au și început a curge furnicile cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă: unele pe sub pămînt, altele pe deasupra pămîntului și altele în zbor, de nu se mai curmau viind ... Și apoi, în zori de ziuă, cînd e somnul mai dulce, de doarme și pămîntul sub om, o mulțime de furnici de cele mărunțele au străbătut înlăuntrul palatului și au început a pișca din somn pe împăratul, de-l frigeau nu altceva." *(I. Creangă)*

b) „Întîlnirea unor însușiri atît de eminente este așa de rară, încît Caragiale a putut spune cu drept cuvînt că vor trece secoli pînă ce se va mai naște un al doilea Eminescu." *(G. Ibrăileanu)*

Ex. 722. Scoateți propozițiile circumstanțiale consecutive și arătați sensul lor; stabiliți conjuncțiile prin care se introduc și corelativele din propozițiile regente.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stîrneam cu picioarele, cît mine de sus." *(I. Creangă)*

b) „Și-atîta e rana ce-o plînge / Cîmpia, că-n palme-o poți stinge / Ca-n cupă s-o bei." *(G. Coșbuc)*

c) „Avea Pisicuța un așa talent de rontăit iarba și la ucis între dinți vîrfurile tinere și fragede ale crengilor, încît îți lăsa gura apă." *(C. Hogaș)*

Ex. 723. Subliniați predicatele. Despărțiți frazele în propoziții. Subliniați conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale prin care sînt introduse propozițiile circumstanțiale consecutive. Analizați complet propozițiile circumstanțiale consecutive. Întocmiți schema frazei.

a) „Văzut-ați către seară o tainică fîntînă / Atuncea pe cînd ziua cu noaptea se îngînă, / Pe cînd, molatic, doarme pîrîu-într-al său val, / Încît de-abia se-aude un lin susur de apă / Și zgomotul ce naște din picături ce scapă / Întocmai ca atîtea mărgele care cad?" *(Al. Macedonski)*

b) „Căruța prinsese să huruie și să hurduce atît de tare, că sublocotenentul în focul povestirii își mușcă limba." *(L. Rebreanu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 724. *a)* Dați cîte trei exemple de propoziții circumstanțiale consecutive introduse prin: încît, de, că. Analizați-le complet.

b) Construiți trei fraze cu propoziții circumstanțiale consecutive care să aibă diferite sensuri; analizați-le complet.

Ex. 725. a) Căutați în „Amintiri din copilărie" de Ion Creangă, trei fraze în care să se afle propoziții circumstanțiale consecutive introduse prin diferite conjuncții. Faceți schema frazei și analizați propozițiile circumstanțiale consecutive.

b) Întocmiți o scurtă narațiune în care să se afle 4—5 propoziții consecutive; subliniați și explicați punctuația lor.

Ex. 726. Despărțiți frazele în propoziții. Găsiți și analizați complet propozițiile circumstanțiale consecutive. Faceți schema frazei.

a) „Era senin pe cer, și așa de frumos... că-ți venea să te scalzi pe uscat, ca găinile." *(I. Creangă)*

b) „Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei,
Ca să nu s-arate-odată ce sînteți — niște mișei!" *(M. Eminescu)*

c) „Pentru ciobani și vite plătim atîta gloabă, /
C-am cumpăra cu banii moșia, mai degrabă." *(T. Arghezi)*

d) „Într-o zi, înnebuni, de nebunia unei boale urîte, de nebunia oboselilor unei munci de gazetar făcută cu prea multă sinceritate, cu prea multă jertfă și cu o uitare așa de desăvîrșită de sine însuși, încît dădea dreptul oricui, să-l uite." *(G. Ibrăileanu)*

Scanned with OKEN Scanner

G) Propoziția circumstanțială instrumentală

a. *Chestionar:*

Ce este propoziția circumstanțială instrumentală? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială instrumentală? Ce moduri se pot folosi în propoziția circumstanțială instrumentală? Ce loc ocupă în frază și ce punctuație cere propoziția circumstanțială instrumentală?

b. *Exerciții de recunoaștere și caracterizare*

Ex. 727. Delimitați propozițiile și identificați propozițiile circumstanțiale instrumentale; arătați ce exprimă și prin ce sînt introduse.

a) „Și cu cîtă carte știu, cu cîtă nu știu, peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc și să strîng un știubei plin de galbeni." *(I. Creangă)*

b) „Cu ceea ce îi mai vine din arenda pămîntului, de-abia dacă își plătește datoriile." *(G. Galaction)*

Ex. 728.. Găsiți propozițiile circumstanțiale instrumentale și arătați ce exprimă, ce caracter au, prin ce sînt introduse, ce loc au în frază și ce punctuație cer.

a) „Harap Alb ... nu se lăsă pînă ce nu găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate, și-i face urdiniș." *(I. Creangă)*

b) „Cu ce arde acolo știu c-ar fi trăit boierește un an de zile tot satul." *(L. Rebreanu)*

Ex. 729. Delimitați propozițiile și stabiliți felul lor. Analizați complet propozițiile circumstanțiale. Faceți schema frazei.

a) „Apoi la urma urmelor năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani și cu ce au apucat pînă-l omorîră de tot." *(I. Creangă)*

b) Cu ce-am spus, aici, acu, / Eu am isprăvit, Effendi, / Dar norodul, poate nu!" *(E. Jebeleanu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. **730.** a) Construiți trei fraze în care să se afle propozițiile circumstanțiale instrumentale și analizați-le complet.

b) Alcătuiți patru fraze în care să se afle propoziții circumstanțiale instrumentale introduse prin: cu ce, cu cîtă, din ce, cu ceea ce.

Ex. 731. Întocmiți o scurtă povestire și folosiți propozițiile circumstanțiale instrumentale diferite. Subliniați-le și analizați-le. Faceți schema frazei.

Ex. 732. Delimitați propozițiile. Stabiliți felul lor, analizați complet propozițiile circumstanțiale instrumentale. Faceți schema frazei.

a) „Cum vezi, frate Pană, avere multă n-are fata, dar e comoară de bunătate și parcă într-adins v-a făcut Dumnezeu unul pentru altul. Dar cu ce are ea, cu ce ai dumneata — și mai ai și leafă de profesor, pe care ai uitat s-o pui la socoteală — cum sînteți amîndoi potoliți, puteți să trăiți o viață, să rîvnească și împărații la dumneavoastră." *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

Scanned with OKEN Scanner

H) Propoziția circumstanțială sociativă

a. *Chestionar:*

Ce este prepoziția circumstanțială sociativă? Pe cine însoțește propoziția circumstanțială sociativă? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială sociativă? Ce moduri se pot folosi în propozițiile circumstanțiale sociative? Ce loc au în frază și ce punctuație cer propozițiile circumstanțiale sociative?

b. *Exerciții de recunoaștere și caracterizare*

Ex. 733. Delimitați propozițiile din frază. Subliniați propozițiile circumstanțiale sociative și arătați pe cine însoțesc, ce rol au și prin ce sînt introduse.

a) „Pogorîm pe colea și ne aflăm la un loc cu cei care petrec cu inima bucuroasă." *(M. Sadoveanu)*

b) „Zamoisky dete poruncă hatmanului Zatkiewsky de a se duce în grabă cu cîte oști va putea să adune mai curînd." *(N. Bălcescu)*

Ex. 734. Găsiți propozițiile circumstanțiale instrumentale și analizați-le arătînd ce rol au, pe cine însoțește, ce caracteristici au față de celelalte subordonate.

a) „Aide, pleacă acasă! Du-te dracului cu cine mi te-a trimis, să-mi mai sară inima și pentru tine." *(L. Rebreanu)*

b) „Așa-mi trebuie, zicea Ana. Nu m-am măritat cu cine mi-a plăcut; m-am dus după a lui Urcan, ca să vă fac pe plac." *(Pavel Dan)*

Ex. 735. Scoateți propozițiile circumstanțiale sociative pe două coloane diferite: propoziții care însoțesc subiecte; propoziții care însoțesc complemente directe. Analizați-le complet.

a) „Nu fi proastă, Frusino! Du-te după cine te cere și iubește-te cu cine-ți este drag." *(G. Galaction)*

b) Aș pleca cu cine ar vea să mă însoțească.

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 736. a) Construiți două fraze cu propoziții circumstanțiale sociative care să însoțească un subiect, iar apoi un complement direct. Analizați-le complet.

b) Alcătuiți cîte trei fraze în care să fie pe rînd propoziții circumstanțiale sociative introduse prin: cu cine, cu ce, împreună cu.

Ex. 737. Întocmiți o povestire în care să folosiți propoziții circumstanțiale sociative diferite. Subliniați-le și arătați ce caracteristici au.

Ex. 738. Delimitați propozițiile din frază. Stabiliți felurile lor. Analizați complet propozițiile circumstanțiale sociative. Faceți schema frazei.

a) „S-o pornim cu ce-om apuca, încotro ne-o duce norocul grăi un bătrîn." (*Delavrancea*)

b) „Cheamă nepoți și finicei / Pînă-n patruzeci și trei, / Cheamă neveste și fete / Cu ce Dumnezeu mai dete." (*G. Dem. Teodorescu*)

Scanned with OKEN Scanner

j) Propoziția circumstanțială de relație

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziția circumstanțială de relație? Ce caracteristici are o propoziție de relație? Cum se construiește o propoziție circumstanțială de relație? Prin ce mai pot fi introduse propozițiile circumstanțiale de relație? Ce loc poate avea în frază și ce punctuație cere propoziția circumstanțială de relație?

b. *Exerciții de recunoaștere și caracterizare*

Ex. 739. Delimitați propozițiile. Găsiți propozițiile circumstanțiale de relație; arătați ce indică și prin ce sînt introduse.

a) „Cu atît mai rău sau... cu atît mai bine pentru cine n-a văzut stele căzătoare în plin miez al zilelor de iulie." (*C. Hogaș*)

b) „Acum să stăm aici în ceea ce te privește pe dumneata și să luăm pe istalalt la rînd." *(I. Creangă)*

Ex. 740. Delimitați propozițiile. Scoateți propozițiile circumstanțiale de relație și caracterizați-le.

a) „În ce privește prima parte a pasajului se pune însă o problemă de izvoare." (*T. Vianu*)

b) „În ceea ce privește problemele discutate trebuie să luăm următoarele hotărîri..."

Ex. 741. Subliniați predicatele; delimitați propozițiile; stabiliți felurile lor. Faceți schema frazei. Scoateți propozițiile circumstanțiale de relații și analizați-le complet.

a) „Instinctul propriu-zis aparține biologiei joase și, întrucît îl privește pe om, el e un impediment după faza curat fiziologică." (*G. Călinescu*)

b) „Dar era lesne de înțeles că Răzvan, după ce va ajunge în apropiere de dușman, nu va fi poate stăpîn să se ferească de bătaie, chiar dacă lăsăm deoparte natura lui cea prea cutezătoare, și ar fi fost mult mai bine dacă Batori întreprindea singur această expediție sau de da de atunci lui Răzvan un ajutor mai însemnat, care ar fi ajuns să ferească pe credinciosul său Răzvan și oastea lui, tristă soartă ce întîmpinară în Moldova." (*N. Bălcescu*)

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 742. a) Construiți două fraze cu propoziții circumstanțiale de relație care să se refere pe rînd la o acțiune, apoi la un obiect din propoziția regentă.

b) Alcătuiți trei faze în care să fie pe rînd propoziții circumstanțiale de relație introduse prin: în (ceea) ce privește, cît privește, pentru cine.

Ex. 743. Întocmiți o compunere liberă folosind propozițiile circumstanțiale de relație diferite. Subliniați și analizați complet propozițiile circumstanțiale de relație.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 744. Delimitați propozițiile. Stabiliți felurile lor. Faceți schema frazei. Analizați complet propozițiile circumstanțiale de relație.

a) „Puiculiță, pui păun, / Treci la badea peste drum, / Să cercăm vinul de-i bun." *(Jarnik-Bîrseanu)*

b) „Cine încă cunoaște ca noi de aproape organele acestui stat și funcționarea lui se miră acum, nu de ceea ce se întîmplă, ci dacă a existat, cum era îndreptățit să nu mai crează, atîta energie în acele mase, — cum de n-a izbucnit acest enorm scandal public cu mult mai înainte." *(I. L. Caragiale)*

J) Propoziția circumstanțială condițională

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziția circumstanțială condițională? Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială condițională? În ce condiții raportul de subordonare condițională poate fi exprimat prin juxtapunerea unor propoziții? Care sînt corelativele propoziției condiționale? Cu ce moduri se poate construi propoziția condițională? Ce nuanțe mai pot avea propozițiile circumstanțiale condiționale? Ce valori stilistice pot avea construcțiile condiționale?

b. *Exerciții de recunoaștere și caracterizare*

Ex. 745. Despărțiți frazele în propoziții. Subliniați propozițiile circumstanțiale condiționale și arătați pe cine determină.

a) „Atunci dac'a mea frunte galbenă, obosită, / Dacă a mea privire s-o-ntoarce spre mormînt? / Dacă a vieții-mi tristă făclie osîndită / S-o-ntuneca, s-ar stinge de-al patimilor vînt, / Pe aripile morții celei mîntuitoare, / Voi părăsi locașul unde-am nădăjduit / Voi lăsa fericirea aceluia ce o are / Și-a mea pomenire acelor ce-am iubit." *(Gr. Alexandrescu)*

b) „Fătul meu, bun tovarăș ți-ai ales; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut." *(I. Creangă)*

Ex. 746. Identificați propozițiile circumstanțiale condiționale. Arătați pe cine determină, prin ce sînt introduse și cu ce moduri se construiesc.

a) „Ce mi-i vremea, cînd de veacuri / Stele-mi scînteie pe lacuri / Că de-i vremea rea sau bună, / Vîntu-mi bate, frunza-mi sună; Și de-i vremea bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea." *(M. Eminescu)*

b) „Cînd m-aș potrivi eu babei, la toate cele, apoi aș lua cîmpii." *(I. Creangă)*

Ex. 747. Găsiți propozițiile condiționale; arătați modul și timpul verbelor care formează predicatele acestor propoziții.

a) „De mi-i duce ca gîndul, tu mi-i prăpădi, iar de mi-i duce ca vîntul tu mi-i folosi căluțul meu, zise fiul Craiului." *(I. Creangă)*

b) „Să-l văd venind / Aș mai trăi o viață." *(G. Coșbuc)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „De eşti om bun, aproape de chilioara mea; iară de eşti om rău, departe de pe locurile aceste, că am o căţea cu dinţii de oţel, şi de i-oi da drumul te face mii şi fărîme.“ *(I. Creangă)*

Ex. 748. Delimitaţi propoziţiile; stabiliţi felurile lor; analizaţi propoziţiile condiţionale arătînd şi valoarea lor stilistică. Întocmiţi schema frazei.

a) „... de-aş fi poet, aş culege mitologia română, care-i mai frumoasă ca şi aceea latină sau greacă; de-aş fi istoric, aş străbate prin toate bordeiele să descopăr o amintire sau o rugină de armă; de-aş fi gramatic, aş călători pe toate malurile româneşti şi aş culege limba.“ *(A. Russo)*

b) „Dacă surîsul şi-ar fi arătat numai calmul, ar fi fost ca atunci cînd s-a uitat la mîna mea, ce acoperea pagina unei cărţi.“ *(L. Blaga)*

c) „De vrei, din temelie să ştii ce haimanale / Te stăpînesc pe tine şi rodul ţării tale, / Iei condicile-nchise, sub chei la tribunale ...“ *(T. Arghezi)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 749. a) Construiţi două fraze cu propoziţii circumstanţiale condiţionale, care să arate o condiţie apoi o ipoteză.

b) Alcătuiţi fraze cu propoziţii circumstanţiale condiţionale introduse prin: dacă, de, să, cînd.

Ex. 750. a) Căutaţi în schiţele lui I. L. Caragiale fraze cu propoziţii circumstanţiale condiţionale introduse prin diferite conjuncţii şi construite cu diferite moduri şi timpuri.

b) Găsiţi în lecturile studiate fraze cu propoziţii circumstanţiale condiţionale dar care să aibă şi alte valori. Analizaţi complet aceste propoziţii. Întocmiţi schema frazei.

Ex. 751. a) Întocmiţi o compunere liberă folosind propoziţii circumstanţiale condiţionale. Subliniaţi-le şi analizaţi-le complet.

Ex. 752. Stabiliţi felurile propoziţiilor. Analizaţi complet propoziţiile circumstanţiale condiţionale. Întocmiţi schema frazei.

a) „Mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaş, căci dacă nu ştie regulele vînătoriei mai bine decît mine şi voieşte cu toate acestea să le înveţe, el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută în care formulele costelive ale mecanicei şi reţetele greţoase ale medicinei veterinare sînt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte şi de fapte interesante care pot să placă şi să folosească oricărui cititor.“ *(A. Odobescu)*

b) „E bună brazda-ngustă şi adîncă. Cîmpul dă mai mult rod dacă-l ari cu brazdă îngustă şi adîncă. Dar asta n-o poţi face decît dacă boii sînt voinici, bine hrăniţi, dacă plugul e plug adevărat. Dacă plugul e de fier bleau, dacă boii sînt motoci, nu poţi trage brazda nici îngustă, nici adîncă.“ *(Z. Stancu)*

Scanned with OKEN Scanner

K) Propoziţia circumstanţială concesivă

a. *Chestionar:*

Ce arată propoziţia circumstanţială concesivă? De cîte feluri sînt propoziţiile concesive după caracterul real sau ipotetic al acestora? Prin ce mijloace de construcţie se deosebesc cele două feluri de propoziţii circumstanţiale concesive? Prin ce se introduce propoziţia concesivă? Cum este exprimat raportul concesiv în fraze cu propoziţii concesive juxtapuse? Care sînt corelativele propoziţiilor concesive? Cu ce moduri se pot construi propoziţiile concesive? Ce loc şi ce punctuaţie au propoziţiile concesive în frază?

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare şi analiză*

Ex. 753. Despărţiţi frazele în propoziţii. Identificaţi propoziţiile concesive şi arătaţi felul lor.

a) „Aşa a fost acest sunet, deşi nu-i nour negru deasupra codrului, deşi adîncul se luminează de o dimineaţă liniştită şi limpede." *(M. Sadoveanu)*

b) „Cu toate că ducem de cîteva zile o viaţă idilică şi ni s-ar fi cuvenit, prin urmare, să gustăm un minut de odihnă sub umbra stufoasă a vreunui fag, totuşi ne mulţumirăm deocamdată, cu umbra rară şi îngustă a unui tînăr brad." *(C. Hogaş)*

Ex. 754. Găsiţi subordonatele concesive şi arătaţi prin ce sînt introduse, felul lor, modurile cu care sînt construite, locul lor în frază.

a) „Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreau şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi şi voi merge ori cu voia ori fără voia voastră." *(C. Negruzzi)*

b) „Nu căuta că-s mic, dar trebile pe care ţi le-oi face eu, nu le-a face altul, măcar să fie cu stea în frunte." *(I. Creangă)*

Ex. 755. Delimitaţi propoziţiile. Scoateţi propoziţiile concesive pe două coloane după felul lor şi arătaţi prin ce sînt introduse, ce corelative cer, locul şi punctuaţia lor.

a) „Şi i-am făcut, măicuţă, vînt / L-am scos de tot din ţară, / Măcar stătea pe sub pămînt / Şi nu ieşea pe-afară." *(G. Coşbuc)*

b) „De piatră de-ai fi fost, şi nu se putea să nu-ţi salte inima de bucurie, cînd auzeai uneori pe Mihai scripcariul din Humuleşti cîntînd." *(I. Creangă)*

Ex. 756. Despărţiţi frazele în propoziţii. Scoateţi propoziţiile concesive şi adverbele corelative din regentele lor. Analizaţi complet propoziţiile concesive şi arătaţi legătura cu corelativele.

a) „Oricît de tînără era Ileana, înţelese totuşi că taică-său citea în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui." *(I. L. Caragiale)*

b) „Poezia eminesciană e un univers plin de viaţă potopitoare. Oricît de istovit ar fi sufletul omenesc, tot tresare ... dacă vine în atingere cu această vrajă a realităţii ... Prin legătura ei cu realitatea, deci cu adevărul, poezia eminesciană nu poate fi supusă niciodată uitării, chiar dacă uitarea ar fi mai puternică decît toate oştile." *(E. Camilar)*

Scanned with OKEN Scanner

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 757. a) Construiți trei fraze cu propoziții concesive propriu-zise, și alte trei fraze cu propoziții concesive ipotetice sau condiționale. Analizați deosebirile dintre ele.

b) Construiți cîte o frază cu propoziții concesive introduse pe rînd cu: deși, cu toate că, măcar că, fără să, chiar dacă.

c) Construiți trei fraze cu propoziții concesive care să aibă în regente adverbul corelativ *totuși* sau *tot*. Subliniați propozițiile concesive și analizați-le.

d) Construiți trei fraze în care propoziția concesivă să fie despărțită de regentă prin alte propoziții subordonate. Analizați toate propozițiile și întocmiți schema raporturilor sintactice.

e) Alcătuiți o compunere liberă și folosiți propoziții concesive diferite așezate la început, la mijloc și după propoziția regentă. Subliniați propozițiile concesive și analizați-le.

Ex. 758. a) Căutați în „Amintiri din copilărie" de Ion Creangă fraze cu diferite feluri de propoziții concesive și analizați-le.

b) Găsiți în poeziile lui Eminescu fraze cu propoziții concesive introduse prin diferite conjuncții și locuțiuni conjuncționale.

c) Găsiți propozițiile concesive și puneți semnele de punctuație care lipsesc. Analizați toate propozițiile.

„Deși nu înțelegeam tocmai lămurit ce este și ce are să se petreacă întîmplarea asta mi-a pricinuit o bucurie așa de mare încît în fiecare zi prindeam gîștele și le așteptam să vie la ușă să ciocănească cu pliscurile și să ceară intrare." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 759. Delimitați propozițiile și stabiliți felul lor. Faceți schema raporturilor sintactice. Analizați complet propozițiile concesive.

a) „Eu, babei mele, — că merge pe douăzeci și patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa — și ce n-a făcut ea? și cît nu m-a cihăit la cap să-i spun, și tot nu i-am spus." *(I. Creangă)*

b) „Deși nu mai împărtășiam entuziasmul cărții lui Bălcescu pentru ideile, profesate azi de colegii lui de la 1848, deși ne-am încredințat cu durere că chiar aceia ce azi le reprezintă nu mai sînt pătrunși și se slujesc numai de dînsele ca de o pîrghie pentru ajungerea unor interese mici, deși știam că dacă inima lui era vie în vremea noastră, prin cartea lui ar fi trecut o suflare rece de ironie asupra piticilor care îngînau a împărtăși simțirile unei inimi, pe care n-au știut-o prețui niciodată, totuși entuziasmul lui ca atare ne încălzește, căci este sincer, adevărat, energic, s-arată cu acea neșovăire de care ne minunăm în caracterele antichității." *(M. Eminescu)*

L) Propoziția circumstanțială opozițională

a. *Chestionar:*

Ce arată propoziția circumstanțială opozițională? Cu ce poate fi echivalent raportul sintactic dintre subordonata opozițională și regenta

Scanned with OKEN Scanner

ei? Prin ce se introduce propoziția circumstanțială opozițională? De cîte feluri este raportul opozițional din punct de vedere al realității conținutului? Ce tipuri de propoziții opozitionale cunoașteți după elementele introductive și după ideea exprimată? Ce este propoziția opozițională cu nuanță comparativă? Cu ce moduri se construiesc de obicei propozițiile opozitionale? Ce loc ocupă în frază și ce punctuație cere propoziția opozițională?

b. *Exerciții de recunoaștere și analiză*

Ex. 760. Delimitați propozițiile și stabiliți raporturile sintactice. Subliniați propozițiile opozitionale și arătați ce exprimă, prin ce sînt introduse și cu ce mod sînt construite.

a) „Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna, care-l bate.“ *(C. Negruzzi)*

b) „M-am păcălit în socoteala mea: soarele, în loc ca să-mi ajungă pînă la ochi și să mă trezească, a tras peste mine țolul ist greoi și leorcăit.“ *(G. Galaction)*

c) „Între toate acestea una suferă mai grozav — e cucoana Lucsița, fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, pe cîtă vreme dumneaei sufere pe lîngă astea și de foame.“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 761. Delimitați propozițiile și faceți schema frazei. Identificați propozițiile circumstanțiale opozitionale și analizați-le complet.

a) „Nu prea înțelegea, era adevărat de ce Paraschiv în loc să se bucure că grîul ieșise cum nu-și aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorît și secera ca și cum ar fi tras la jug.“ *(M. Preda)*

b) „Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ți vorbi despre vînătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii, mulțumește-te te rog amice, ca, în loc de o analiză scrupuloasă a Manualului tău, în loc de o prețuire a meritelor ce el va ști neapărat și cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de știință și de specialitate, într-un cuvînt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulțumește-te, zic, să-ți spun aici numai în ce chip, cum și în ce fel imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut aievea să-și însușească plăcerile și farmecul artei pe care tu cel dintîi, o predai astăzi cititorilor români, înjghebate în regule mai mult sau mai puțin riguroase.“ *(A. Odobescu)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 762. a) Dați trei exemple de propoziții circumstanțiale opozitionale în fraze și explicați caracteristicile lor.

b) Construiți cinci fraze cu propoziții circumstanțiale opozitionale introduse prin diferite conjuncții și locuțiuni conjuncționale; analizați raporturile sintactice dintre propoziții și întocmiți schema frazei.

c) Alcătuiți o scurtă compunere despre un prieten și folosiți propoziții circumstanțiale opozitionale. Analizați complet aceste propoziții.

Ex. 763. Găsiți complementele circumstanțiale opozitionale și transformați-le în propoziții opozitionale. Analizați complet aceste propoziții.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Pe piept colac de grîu de-un an / Şi-n loc de galben buzdugan, / Făclii de ceară ţi-au făcut / În dreapta cea fără temut.“ *(G. Coşbuc)*

b) „Şi poate că singura mea vină este că în loc de a reacţiona tăcut şi cu fapta, mă mărginesc la simpla protestare verbală.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 764. Delimitaţi propoziţiile. Stabiliţi raporturile sintactice şi faceţi schema frazei. Analizaţi propoziţiile circumstanţiale opoziţionale.

a) „Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul şi de unde, cu drept cuvînt te aşteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate pentru toate cercetările serioase, pentru toate observaţiunile adînci, pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta să nu capeţi de la mine decît un eucomion fluturatic şi fără temei, psalmodiat şi acela pe drîng sau cîntat din frunză.“ *(A. Odobescu)*

b) „. . . În loc să-şi vază popa de legea lui şi ctitorii să se îngrijească de geamie, dumnealor se leagă de lume şi n-o lasă să trăiască în bună pace.“ *(I. L. Caragiale)*

M) Propoziţia circumstanţială cumulativă

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziţia circumstanţială cumulativă? Prin ce se introduce propoziţia cumulativă? Ce corelative adverbiale sau conjuncţionale corespund în regentă propoziţiei circumstanţiale cumulative? Ce moduri se folosesc în propoziţiile circumstanţiale cumulative? Ce loc ocupă în frază şi ce semne de punctuaţie cere propoziţia circumstanţială cumulativă?

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare şi analiză*

Ex. 765. Delimitaţi propoziţiile. Identificaţi propoziţiile circumstanţiale cumulative şi arătaţi ce exprimă şi prin ce sînt introduse.

a) „Pe lîngă că sîntem meşteri lemnari, apoi am şi ajuns la o vreme de căruntеţă, cînd avem învăţătură că porunca-i poruncă.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Las'că chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviinţă un asemenea înalt sujet, dar chiar împrejurările din afară sînt împotriva mea.“ *(M. Kogălniceanu)*

Ex. 766. Subliniaţi propoziţiile circumstanţiale cumulative şi caracterizaţi-le. Arătaţi prin ce locuţiuni conjuncţionale se introduc şi ce corelative au în regentă.

a) „Toată vremea la masă s-a vorbit rău de profesori, cari după ce că nu sînt buni de nimic, apoi sînt şi brutali şi mojici, mai ales cu copiii de familii bune.“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Nici oleacă de mîncare nu mi-a dat, necum să-mi dea ceva simbrie.“ *(L. Rebreanu)*

c) „Odaia în care trăia Neaga era micuţă. Şi în afară că era micuţă mai era şi supraîncărcată de mobilă.“ *(Z. Stancu)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 767. Subliniaţi predicatele; delimitaţi propoziţiile; stabiliţi raporturile sintactice; întocmiţi schema frazei. Scoateţi separat propoziţiile circumstanţiale cumulative şi analizaţi-le. Arătaţi locul şi punctuaţia lor în frază.

a) „Dincolo de ceea ce au pus la cale cu sînge rece diplomaţii şi oamenii politici, ori de argumentele artelor militare, mulţimile au intrat în acest război general, fiindcă de la el aşteaptă altceva decît ceea ce văd socotelile diplomaţilor.“ *(Cezar Petrescu)*

b) „Lasă că era tînără numai de vro şaisprezece ani şi că avea încă frăgezime copilărească atît de nepreţuită în podoaba unei femei, dar apoi toate mişcările ei, căutătura sa, glasul său aveau un ce mai deosebit, un aer de sălbătăciune încîntătoare.“ *(V. Alecsandri)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 768. a) Daţi trei exemple în fraze cu propoziţii circumstanţiale cumulative şi arătaţi ce exprimă fiecare.

b) Construiţi cinci fraze cu propoziţii circumstanţiale cumulative introduse prin locuţiunile conjuncţionale: după ce că, pe lîngă că, în afară că, lasă că, plus că.

c) Căutaţi în lecturi literare cunoscute fraze cu propoziţii circumstanţiale cumulative. Analizaţi complet aceste propoziţii arătînd şi locul lor în frază.

d) Alcătuiţi o scurtă descriere despre un coleg al vostru şi folosiţi propoziţii circumstanţiale cumulative. Subliniaţi-le şi analizaţi-le complet.

Ex. 769. Subliniaţi complementele circumstanţiale cumulative din propoziţiile următoare şi apoi transformaţi-le în propoziţii subordonate circumstanţiale cumulative. Analizaţi complet aceste propoziţii.

a) „Pe lîngă hrană au luat şi unelte. Să se sfătuiască ce să ia afară de bani şi bijuterii.“ *(L. Rebreanu)*

b) „Citeam şi alte cărţi decît cele de învăţătură.“ *(G. Galaction)*

c) „Am amintit mai sus o parte din A. Odobescu, care, pe lîngă rezultatele cercetării sale la mănăstirea Bistriţa, publică şi descoperirea făcută la mănăstirea Brîncovenești din Hurezii Vîlcei.“ *(T. Vianu)*

N) Propoziţia circumstanţială de excepţie

a. *Chestionar:*

Ce exprimă propoziţia circumstanţială de excepţie? La ce se referă propoziţia circumstanţială de excepţie? Prin ce se introduce propoziţia circumstanţială de excepţie? Ce corelative are în regentă propoziţia circumstanţială de excepţie? Ce moduri se folosesc în propoziţia circumstanţială de excepţie?

Scanned with OKEN Scanner

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare şi analiză*

Ex. 770. Delimitaţi propoziţiile. Identificaţi propoziţiile circumstanţiale de excepţie şi arătaţi ce exprimă fiecare.

a) „Boierul e un om care toată ziua nu lucră altceva decît mănîncă, bea, ceteşte într-o carte, se culcă şi doarme, iar cînd se scoală le începe toate de la capăt.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Mîine trebuiau să-l ducă la ştreang, afară numai dacă domnitorul nu va fi schimbat osînda într-o pedeapsă mai grea: să fie legat de două cămile, pe care argaţii să le biciuiască spre răsărit şi apus.“ *(A. Maniu)*

Ex. 771. Găsiţi propoziţiile circumstanţiale de excepţie şi arătaţi ce exprimă, prin ce sînt introduse, ce corelative au în regentă şi cum sînt construite:

a) „Barocul... nu face altceva decît să dezvolte datele prime ale clasicismului.“ *(G. Călinescu)*

b) „ ...împrumuturile slave n-au făcut altceva decît să înlocuiască cuvintele latineşti, la care se săvîrşise deja evoluţia semantică arătată.“ *(I. Iordan)*

Ex. 772. Delimitaţi propoziţiile şi stabiliţi raporturile sintactice dintre ele. Întocmiţi schema frazei. Scoateţi propoziţiile circumstanţiale de excepţie şi analizaţi-le complet.

a) „Îşi aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; îşi luă vorba înapoi şi îndreptîndu-se că în fierbinţeala vînătorii, nu va fi văzut tocmai bine, reduse coada vulpei pînă la vreo doi stînjeni.“ *(A. Odobescu)*

b) „Dar era lesne de înţeles că Răzvan după ce va ajunge în apropiere de duşmani nu va fi poate stăpîn să se ferească de bătaie chiar dacă lăsăm deoparte natura lui cea prea cutezătoare şi ar fi fost mult mai bine dacă Batori întreprindea ajutor mai însemnat care ar fi ajuns să ferească pe credinciosul său Răzvan şi oastea lui de trista soartă ce întîmpinară în Moldova.“ *(N. Bălcescu)*

c. *Exerciţii cu caracter creator*

Ex. 773. a) Construiţi trei fraze cu propoziţii circumstanţiale de excepţie, introduse prin diferite locuţiuni conjuncţionale şi adverbe. Subliniaţi şi analizaţi aceste propoziţii.

b) Căutaţi în lecturile studiate fraze cu propoziţii de excepţie. Scoateţi şi analizaţi pe rînd fiecare propoziţie.

c) Alcătuiţi o compunere liberă şi folosiţi fraze cu propoziţii de excepţie. Subliniaţi şi analizaţi aceste propoziţii.

Ex. 774. Găsiţi complementele circumstanţiale de excepţie şi transformaţi-le în propoziţii. Scrieţi separat şi analizaţi complet aceste propoziţii.

a) „Nimic nu ţine mai strîns pe oameni decît respectul reciproc şi emulaţia în construcţie.“ *(G. Călinescu)*

b) „Altcineva decît mine ar fi găsit tovărăşia veselă şi ar fi petrecut.“ *(G. Galaction).*

Scanned with OKEN Scanner

c) „În alte două direcţii încă, în afară de vechile manuscrise şi tipărituri, se îndreaptă interesul lui Odobescu în anii „Revistei române", în direcţia folclorului şi în cea istorică." *(T. Vianu)*

3. c. *Propoziţia predicativă suplimentară*

a. *Chestionar:*

Ce exprimă şi ce rol are propoziţia predicativă suplimentară? La cine se referă acţiunea propoziţiei predicative suplimentare? În ce constă dubla determinare sintactică a acestei propoziţii? Prin ce se introduce o propoziţie predicativă suplimentară? Ce loc ocupă în cadrul frazei propoziţia predicativă suplimentară?

b. *Exerciţii de recunoaştere, caracterizare şi analiză*

Ex. 775. Delimitaţi propoziţiile din frază. Identificaţi propoziţiile predicative suplimentare şi arătaţi ce exprimă, pe cine determină şi prin ce sînt introduse.

a) „Nu prea înţelegea, era adevărat, de ce Paraschiv, în loc să se bucure că grîul ieşise cum nu-şi aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorît şi secera ca şi cînd ar fi tras la jug." *(M. Preda)*

b) „Am luat un soldat care ştia drumul peste culme şi am pornit-o aşa cum mă găseam." *(Camil Petrescu)*

c) „Ipate se trezeşte într-o zi cu socru-său că vine şi-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale." *(I. Creangă)*

Ex. 776. Găsiţi propoziţiile predicative suplimentare şi arătaţi ce exprimă, pe cine determină, prin ce sînt introduse şi ce loc ocupă în cadrul frazei.

a) „Faptul că Microbului îi era ruşine să mărturisească ce avea în sertarul mesei îl împiedica să spuie ce căuta cu toate desele întrebări ale Nababului în buzunarul căruia era cheia. Cum era ei să nu rîdă cînd s-a lăsat microbul de tutun şi cînd ceilalţi îi trimeteau rotocoale de fum care-l făceau să înghită în sec şi „să-i vie ameţele" cum zicea el, rugîndu-se să-l lase in pace?" *(I. A. Brătescu-Voineşti)*

b) „Se văd parcă pîlcurile de oameni cum trec de pe un munte pe altul, cum ocolesc prăpăstiile, cum coboară pe potecile înguste spre gura minei." *(Geo Bogza)*

c) „Mă regăsesc în fiecare poezie de A. Toma, aşa cum mă gîndeam, simţeam şi aş fi scris şi eu pe atunci." *(G. Galaction)*

Ex. 777. Delimitaţi propoziţiile din fraze. Stabiliţi raporturile sintactice dintre propoziţii. Întocmiţi schema frazei. Analizaţi complet propoziţiile predicative suplimentare.

a) „Mă vei ierta însă a fi mai puţin discret în favoarea cînelui, şi, pe lîngă lăudăroasele cuvinte ale domnului de Quatrefages, pe care tu le-ai tradus — pe lîngă poveţele tale, de care m-am şi folosit — precum ţi-am

Scanned with OKEN Scanner

arătat mai sus — lasă-mă să adaug și să pui unul după altul portretul cînelui, făcut în versuri elinești de Opian și un fragment analog din poema lui Grațiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înțeles ne-au păstrat limba tehnică a strămoșilor noștri, vînătorii latini, limbă pe care poetul ca om de meserie trebuie să o fi cunoscut adînc." *(A. Odobescu)*

b) „Cînd te vezi aici, întîi te încearcă un fel de neastîmpăr, o dulce liniște, parcă ai fi gata să zbori. E în cuprins ceva așa de măreț, și de sărbătoresc, că uiți deodată și osteneala și foamea, și setea și nu te mai înduri să stai jos — privești uimit în toate părțile, respiri mai adînc aerul acesta proaspăt, răcoros, ce pare că miroase a zăpadă, ochii tăi sorb cu nesaț depărtările și nu știu ce sentiment de voioșie, de copilărească semeție te face să-ți ridici fruntea și să cauți falnic în jurul tău, ca și cum ai fi lucrat și tu la așezarea acestor podoabe, ca și cum în clipa asta, anume pentru tine se înalță în slăvi de pretutindeni popoarele de munți." *(C. Hogaș)*

c. *Exerciții cu caracter creator*

Ex. 778. a) Construiți trei fraze cu propoziții predicative suplimentare și analizați-le complet.

b. Construiți fraze cu propoziții predicative suplimentare care să fie introduse prin: că, să, cum, așa cum, precum. Analizați complet aceste propoziții.

c) Alcătuiți o descriere a mării și folosiți propoziții predicative suplimentare diferite. Analizați-le complet.

Ex. 779. a) Căutați în lecturile cunoscute fraze cu propoziții predicative suplimentare și analizați-le complet.

b) Găsiți în „Pseudokynegetikos" de A. Odobescu fraze cu propoziții predicative suplimentare și analizați-le complet.

Ex. 780. Găsiți elementele predicative suplimentare și transformați-le în propoziții predicative suplimentare. Analizați aceste propoziții.

a) „Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară." *(M. Eminescu)*

b) „Începător el se voia cu orice preț un avocat al dreptății și atît." *(L. Blaga)*

c) „Așaz-o cu credință căpătîi." *(T. Arghezi)*

d) „Titu Herdelea o urmă speriat și clătinînd din cap." *(L. Rebreanu)*

e) „Cu sfiala lui senină / Mi-a trecut cucernic pragul / Ca un sol din altă lume / Zîmbitor pășea moșneagul." *(O. Goga)*

A) Exerciții recapitulative la sintaxa frazei

Ex. 781. Subliniați predicatele și delimitați propozițiile. Stabiliți raporturile sintactice dintre propoziții. Întocmiți schema frazei.

a) „Cu toate acestea, șezînd acum colea, fără grijă, răsturnat în jețul meu, privind liniștit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică și înverzește sub aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie, și ascultînd cu

Scanned with OKEN Scanner

o dulce răpire, cum vrăbiile ciripesc, cum brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde, te încredinţez că mi-ar place să străbat — fără totuşi a mă mişca din loc — în codrii umbroşi, alergînd cu gîndul în goana cerbilor, şi piscurile de stîncă după urmele ideale ale caprei negre, şi vizuinele de prin munţi în prepusa dibuire a urşilor, şi luncile cu răchită, după umbra dîrei de mistreţ, ba chiar şi pustiile nisipoase, pe unde mi s-ar năluci vînători eroice de tigri înfricoşaţi şi de lei fioroşi.“ *(A. Odobescu)*

b) „Despre starea plugarilor români, avea putinţa să consulte o serie de documente ale trecutului care-i căzuseră în mînă, dar bănuia că ar mai putea descoperi încă multe altele dacă ar avea răgaz şi nu se îndoia că în viitor cercetătorii vor fi mult mai norocoşi decît putea să fie el într-o capitală de ţară mică, unde nu se aflau, se putea spune, nici biblioteci, nici învăţămînt, nici arhive. În ceea ce priveşte istoria domniei lui Mihai Viteazul, cercetase multe biblioteci şi arhive, în cele douăzeci de luni cît stătuse în străinătate, dar era un subiect necunoscut forurilor străine, de care nu se ocupase mai nimeni, materialul era împrăştiat şi greu de adunat.“ *(Camil Petrescu)*

Ex. 782. Delimitaţi propoziţiile şi analizaţi fiecare propoziţie potrivit modelului de mai sus. Stabiliţi raporturile sintactice şi întocmiţi schema frazei.

Nr. crt.	Propoziţia	Felul propoziţiei	Ce determină	La ce întrebare răspunde	Prin ce este introdusă	Ce caracteristici are	Locul faţă de regentă şi punct.

a) „Dar nenorocirea bietului om nu era încă completă, nici Păturică, ca hoţ perfect ce era, nu făcea niciodată hoţia pe jumătate, el lua acasă la dînsul toţi banii ce se depuneau în păstrarea hătmăniei, şi îi schimba la Costea Chiorul pe bani tăiaţi sau calpi, iar după aceea cosea pungile într-un chip cum să nu rămîie nici o urmă de violare.“ *(N. Filimon)*

b) „Între ziduri, printre arbori ce se scutură de floare, / Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare! / Şi din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate; / Amorţită li-i durerea, le simţim ca-n vis pe toate, / Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării / Şi ridică mii de umbre după stinsul lumînării . . . / Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară, / Şi cîţi codrii-ascund în umbră strălucire de izvoară! / Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate, / Cînd plutești pe mişcătoarea mării-lor singurătate, / Şi pe toţi ce-n astă lume sînt supuşi puterii sorţii / De-opotrivă-i stăpînește raza ta şi geniul morţii!“ *(M. Eminescu)*

c) „Din fericire pentru dînsul, Eminescu n-a fost martor al acestei rătăciri, pe care altfel ar fi căutat din răsputeri s-o înlăture, reclamîndu-şi personalitatea cea adevărată, impuind conştiinţei publicului adevăratele sale păreri şi scopurile sale adevărate. El n-ar fi primit nici într-un chip să rămînă un tip al poetului nimicniciei, al mucenicului unui eu nestăpînit. Şi încă mai puţin ar fi putut el să se învoiască cu părerea că ale lui sînt numai acele versuri cu limba şi cu ritmul îmbătătoare . . .

Scanned with OKEN Scanner

Nici ca să se înalțe pe cerul negru unde trece Hyperion cu zîmbetul de durere și dispreț al razei sale, nici ca să se împietrească în chipul unui sublim zeu fără legături cu toate ale pămîntului, nici pentru această mare glorie falsă n-ar fi jertfit el ceea ce trebuia să prețuiască mai mult decît orice: conștiința sa deplină de om care știe, crede, înțelege, iubește și urăște și care, deci, pînă la sfîrșitul zilelor ce-i sînt îngăduite, alege, propovăduiește și luptă.“ *(N. Iorga)*

d) „A doua zi se auzi prin slugi că messerul își face bagajele și că poruncise să i se strîngă instrumentele care erau aruncate unul peste altul într-o sanie. Toată noaptea aceea ninsese cu fulgi mari, pămîntul se acoperise cu o blană strălucitoare. Era o tăcere înspăimîntătoare și boierii se feriră să-l caute pe Princepe știindu-i meteahna de a se răzbuna în altă parte cînd nu mergeau cum trebuie lucrurile. Pe la prînz, cînd calabalîcul era aproape gata, un slujitor, mort de frică, abia îndrăzni să spună că messerul Ottaviani mai întreabă dacă are de auzit vreun cuvînt.“ *(E. Barbu)*

Ex. 783. Delimitați propozițiile și întocmiți schema frazei. Analizați sintactic și morfologic cuvintele subliniate. Transformați-le în propoziții și arătați felul acestor propoziții. Întocmiți schema frazelor formate.

a) „Mircea *temîndu-se a merge* de-a dreptul la Rîmnicul Vîlcea și *nevoind a trage* nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai înainte de *a fi aflat* ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puțin mai jos de frumoasa vale a Luminilor pe Topolog.“ *(A. Odobescu)*

b) „Ni se topea inima de mila lor; *trăind* ani și ani laolaltă cu ei, *împărțind* laolaltă munca grea a cîmpurilor, laolaltă *îndurînd* arșița soarelui și bicele ploii, și gerurile, noi nu mai vedeam în ei niște vite *neștiutoare de nimic, supuse* poruncilor noastre, ci biete ființe *deopotrivă nouă* în suferință.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 784. Transformați fiecare din textele de mai jos în fraze în care propozițiile să fie legate prin coordonare.

a) „Rumânii strîng cercul în jurul acriturilor. Jandarmul ține carabina în mînă, cu degetul pe trăgaci. Se dă jumătate pas în urmă. Notarul se dă un pas în urmă. Primarul Bubulete doi pași, apoi intră în primărie.“ *(Z. Stancu)*

b) „Apele cresc. Au trecut peste maluri. Parcă s-au rupt undeva departe zăgazuri uriașe. Și astă-vară, ce pîrjol! . . . Cîmpurile strigau după ploaie. Copacii strigau după ploaie. Rumânii cu ochii pierduți căutau pe cer scame de nori.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 785. a) Întocmiți analiza literară a ultimului roman românesc pe care l-ați citit. Folosiți diferite feluri de propoziții coordonate și subordonate. Analizați-le complet și întocmiți schema frazei.

b) Alcătuiți o compunere liberă și folosiți pe cît posibil cel puțin cîte un exemplu pentru fiecare propoziție subordonată învățată. Analizați complet propozițiile subordonate și întocmiți schema frazei.

Scanned with OKEN Scanner

B) Vorbirea directă și vorbirea indirectă

a. *Chestionar:*

Ce se înțelege prin vorbire directă? Ce este vorbirea indirectă? Ce deosebiri există între aceste două procedee sintactice? Care sînt principalele cuvinte de declarație prin care se introduce vorbirea directă? Ce valoare stilistică au construcțiile în care verbul de declarație este omis? Cum se face transpunerea propozițiilor principale din vorbirea directă în vorbire indirectă? Cum se face transpunerea propozițiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă? Cum se face transformarea vorbirii indirecte în vorbire directă? Ce este vorbirea directă legată? Ce este vorbirea indirectă liberă? Ce valori au construcțiile cu mai multe procedee de redare a comunicării?

b. *Exerciții*

Ex. 786. Stabiliți ce fel de vorbire s-a folosit în fiecare text. Arătați deosebirile dintre cele două procedee. Indicați verbele de declarație, locul lor și explicați punctuația din frază.

a) „Puseră capul pe masă și Mihai cătă puțin la dînsul în tăcere, pînă cînd, văzînd pe doamna Stanca ce era lîngă dînsul, înecîndu-se în lacrimi, o întrebă pentru ce plînge?

— Pentru că, răspunse această miloasă și simțitoare femeie, aceea ce i s-a întîmplat lui i se poate întîmpla și ție sau acestuia, arătînd pe fiul său Pătrașcu. Această vorbă pătrunse inima oțelită a asprului domn și-i aduse aminte nestatornicia lucrurilor omenești. Cuprins de milă, el plecă capul cu întristare, lacrimile deodată îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui și din inimă strigă: „O săracul popă! săracul popă!". *(N. Bălcescu)*

b) „Înțelegem, cucoane, așa a fi, răspunseră cîțiva țărani mai rușinoși; că, dă, dacă nu-ți știi dumneavoastră ce-i pe lume, noi țărănimea de la coarnele plugului avem să știm ce-i bine și ce-i rău?

— Ba eu drept să vă spun, cucoane, n-am înțeles! Cică zise cu îndrăzneală unul dintre țărani, anume Ion Roată. Și apoi chiar dacă ne-am pricepe și noi la cîte ceva, cine se mai uită în gura noastră? Vorba ceea, cucoane... „Țăranul cînd merge, tropăiește, și cînd vorbește, hodorogește..." *(I. Creangă)*

c) „Într-o zi, unul dintre ei, Țurlea Ion, îi spusese lui Barbu Ilie că s-a săturat de oi... că el le lasă și se duce. „Unde?" întrebase Barbu Ilie. „Unde-oi vedea cu ochii", răspunsese Turlea, uitîndu-se pierdut în urma trenului..." „Dar de ce, cum așa?" Că nu mai poate răspunsese Turlea întristat. Da, așa era, nici Barbu Ilie nu mai putea, o să meargă și el." *(M. Preda)*

Ex. 787. Transcrieți frazele de mai jos transformînd vorbirea indirectă în vorbire directă. Fiți atenți la semnele de punctuație cerute de vorbirea directă. Arătați ce modificări gramaticale a suferit textul.

a) „Ș-odată cheamă Spînul pe Harap Alb și-i zice: Du-te în pădurea Cerbului, cum îi știi tu, și măcar fă pe dracu în patru sau ori

Scanned with OKEN Scanner

ce-i face, dar numai decît să-mi aduci pielea cerbului cu cap cu tot, așa bătute cu pietre scumpe, cum se găsesc.“ *(I. Creangă)*

b) „Lăpușneanu, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe armașul său să întrebe ce vor și ce cer. Armașul ieși.

— Ei, vornice Moțoace, zise apoi înturnîndu-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceștii și am scăpat țara de așa rîie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mîrșavul curtezan; eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre măria-ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei-tale au apucat mai 'nainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat . . .“ *(C. Negruzzi)*

Ex. 788. Transformați vorbirea indirectă în vorbire directă. Puneți punctuația necesară și explicați modificările gramaticale.

a) „Lae, biet, nu știa de ce e vorba; însă îi fusese destul să privească o dată în fața stăpînului său pentru ca să simtă că e vreo primejdie la mijloc; văzîndu-se dar față în față cu comisarul, el începu să tremure și să spună că el nu știe nimic, fiindcă el are de lucru la grajd, iară seara se culcă devreme. Atît era destul pentru ca comisarul să simtă întărit în bănuielile sale și să-l ia mai de scurt. Astfel Lae mărturisi cu inima încleștată că într-o duminică Lică Sămădăul, venind cu doi tovarăși la Moara cu noroc, l-au deșteptat cu ghionturi din somn, că în urmă stăpînu-său l-a trimis la popa din Fundureni, dar el nu s-a dus, că s-a ascuns într-un crîng.“ *(I. Slavici)*

b) „Logofătul era mai îngrijorat ca boierul să nu se întîmple cumva să se scoale țăranii. Deși zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa, că el n-a năpăstuit pe nimeni și a ajutat unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică, adăuga că țăranii cînd o pornesc razna nu mai țin socoteală de nimic. Avea dînsul destui oameni de credință care-l înștiințau ce se petrece în sat și care mereu îl asigurau că-l iubește toată lumea ca pe un frate.“ *(L. Rebreanu)*

Ex. 789. a) Redactați în scris o convorbire cu un coleg despre ultima carte citită. Apoi transformați vorbirea directă în vorbire indirectă.

b) Întocmiți o scurtă compunere în care să reproduceți o convorbire imaginară cu un scriitor preferat. Transformați dialogul în vorbire indirectă.

c) Alegeți din schițele lui Caragiale o pagină cu vorbire directă și transformați-o în vorbire indirectă. Arătați ce deosebiri sînt între ele.

d) Alcătuiți o scurtă compunere liberă folosind ambele procedee sintactice și arătați valoarea lor.

C) Punctuația

a. *Chestionar:*

Ce rol au semnele de punctuație? Ce legătură există între sintaxă și punctuație? Care sînt semnele de punctuație ale limbii române? Cum se folosește punctul? La ce servește semnul întrebării? Ce marchează semnul exclamării? Care sînt regulile de folosire a virgulei în cadrul propoziției și separat în cadrul frazei? Ce marchează punctul și virgula? În ce situație se folosesc două puncte? Ce arată semnele citării (ghilime-

Scanned with OKEN Scanner

lele)? Ce indică linia de dialog şi linia de pauză? Cînd se folosesc punctele de suspensie? Ce arată parantezele? Ce semne ortografice cunoaşteţi şi care sînt regulile de folosire a lor?

b. *Exerciţii*

Ex. 790. Arătaţi ce semne de punctuaţie sînt în textele de mai jos şi explicaţi rolul fiecăruia.

a) „— Cine e?
— Eu, bunică.
I-a deschis.
— Ei! Ce cauţi tu pînă-n ziuă?
— Am fugit de la jupînul.
— De ce? a întrebat bunica încruntată de cine ştie ce urît gînd i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.
— ... Pentru că ... nu mai vreau să stau.
— Nu-ţi dă de mîncare?
— Ba da.
— Munceşti prea mult?
— Mult ... dar ... nu mult.
— Te bate?
Băiatul dete din cap şi începu să plîngă.“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Cît sîntem încă pe pace, eu îţi zic: „Bine-ai venit!“ *(M. Eminescu)*

c) „Şi zvîrr! Cu pravila cea mare după călugări. Apoi umflînd un sfeşnic zdravăn de alamă, după dînşii să-i afurisească! ... Şi na! părintele Duhu şi Teofan şi-au prăpădit papucii ...“ *(I. Creangă)*

Ex. 791. Despărţiţi frazele în propoziţii. Arătaţi felul propoziţiilor şi locul lor în frază. Explicaţi punctuaţia folosită.

a) „... A ţinut să ajungă stăpîn în moşia Moldovei nu pentru vinovat folos al său, ci ca să dea ţării slobozenia ei cea veche şi ca să scoată de sub sabia boierimii pe birnicii şi credincioşii săi.“ *(M. Sadoveanu)*

b) „În viaţa reală putea s-o cheme „Veta“ pe tînăra cetitoare a „Dramelor Parisului“, şi „Ziţa“ pe nevasta matură a lui Jupîn Dumitrache. Dar în asta nu se putea, adică era o greşeală, pentru că mai degrabă se potriveşte „Veta“ cu o matroană şi „Ziţa“ cu o femeiuşcă sprinţară. Şi tot aşa, în viaţa reală putea să-l cheme Iordache Brînzovenescu pe animatorul şi conducătorul studenţilor, iar pe avocatul din „O scrisoare pierdută“ — Coriolan Drăgănescu. Dar în asta numele roman şi sonor ca o trompetă de alarmă de bîlci „Coriolan Drăgănescu“ se potrivea mai bine pentru şeful zvăpăiat al naţionalismului cu tinctură latinistă a vremii de atunci decît pentru un avocat.“ *(G. Ibrăileanu)*

c) „O revistă cum a fost „Viaţa românească“, stînd prin conducerea gustului literar sub categorice influenţe naturaliste, creează o rubrică fixă pentru adăpostirea producţiei astfel inspirate: „documentele omeneşti“, în care apar unele din schiţele lui Spiridon Popescu şi Jean Bart. Alături de naturalismul instantaneelor, al „transelor“ de viaţă, există însă forma lui fluvială, procedînd nu prin fulgerare impresionantă, ci prin larga integrare a amănuntului, pînă la extinderea cea mai departe împinsă şi chiar pînă la zdrobirea formelor limitative.“ *(T. Vianu)*

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A DOUA
Stilistica

I. STILISTICA LIMBII

A. Resursele stilistice ale vocabularului

1. *Selectarea cuvintelor*

a. *Volum lexical, bogăţie lexicală; statistica; exerciţii de rutină.*

Ce se înţelege prin volum lexical şi prin bogăţie lexicală?

Ce importanţă prezintă procedeul statisticii în analiza stilistică?

Ex. 792. Număraţi unităţile lexicale din următoarele contexte; stabiliţi raportul dintre cuvintele autonome şi uneltele gramaticale, explicaţi valoarea stilistică a acestui raport.

a) „Cu toate acestea, şezînd acuma colea, fără grijă, răsturnat în jeţul meu, privind liniştit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică şi-nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie şi ascultînd, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc şi cum brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde, te încredinţez că mi-ar place să străbat fără totuşi de a mă mişca din loc — şi codri umbroşi, alergînd cu gîndul în goama cerbilor, şi piscurile de stîncă, dupe urmele ideale ale caprelor negre, şi vizuinile de prin munţi, în prepusa dibuire a urşilor şi luncilor de richită, dupe umbra dîrei de mistreţ, ba chiar şi pustiile năsipoase, pe unde mi s-ar năluci vînători eroice de tigri înfricoşaţi şi de lei fioroşi!“ *(A. I. Odobescu)*

b) „La fîntîna de sub salcie, prietenii mei, ciopor pe buduroi. Pe lîngă jgheab, la rînd, caii. Scoatem apă cu ciutura, o răsturnăm în scobitură.

Caii sorb, tobă li se fac pîntecele.

Dacă ne-ar luneca unuia piciorul, ne-am prăvăli în fîntînă. Abia vedem fundul licărind. Cumpăna e înaltă. După înălţimea cumpenei, cunoaştem adîncimea fîntînii. După înălţimea cumpenei, ştim dacă apa e sloi ori cocleală în miezul verii. Apa care gîlgîie în fîntîna din faţa casei noastre e totdeauna rece şi bună.

Vin femeile de pe alte uliţi şi iau apă la amiază şi seara apă de băut în urcioare.

Scanned with OKEN Scanner

Bărbaţii la şanţ, la cîrciumă, la primărie. Femeile la gard, la fîntînă stau de vorbă.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 793. Număraţi unităţile lexicale din contextele de mai jos şi stabiliţi raportul dintre numărul lor total şi numărul lor relativ (o unitate lexicală considerată o dată, nu de cîte ori se repetă în context.) Interpretaţi valoarea stilistică a acestui raport referindu-vă la bogăţia lexicală a limbii unui scriitor.

a) „Ajungînd în pădure merge trei zile şi trei nopţi; cum mergea prin codru, dă peste un om care nu făcea alta decît copacii ce erau drepţi îi strîmba, iar pe cei strîmbi îi îndrepta.
Cum îl vede Tei Legănat, îl întreabă ce strică copacii? Strîmbă-Lemne, căci el era, îi răspunde că nu-i treaba lui să ştie, dar dacă vrea, să se prindă amîndoi fraţi de cruce, că i-ar fi de folos vreodată. Tei Legănat se prinde frate de cruce cu Strîmbă-Lemne şi amîndoi se iau prin pădure. Merg cît merg şi ajung la nişte munţi pietroşi. Într-un ţanc de munte şedea un om şi veşnic sfărîma piatră. Tei Legănat se prinde frate de cruce şi cu Sfarmă-Piatră şi tustrei îşi căutară de drum.“ *(Folclor)*

b) „S-a dus Bujor şi Ileana l-a lăsat să meargă. Măcar nici atîta nu i-a zis: „Mai vino cîteodată pe la noi.“ Cînd el se gîndea la asta, începea pămîntul să se clatine sub el. Naica Floarea a zis vorbe mai grele. Pe ea nu era însă Bujor atît de mînios. El era mînios pe Ileana, pentru că n-a zis nimic. Tot gîndea la Ileana şi, cu cît mai mult gîndea, cu atît mai mînios se făcea, şi cu cît mai mînios era, cu atîta gîndea mai mult. În sfîrşit, a ajuns că nici nu mai gîndea la alta decît la Ileana; iară cînd o zărea cîteodată trecînd pe dinaintea casei, el tresărea, îl prindea fiori şi-i furnicau vinele, încît să fi avut paharul cu cuminecătură în mînă şi pe acela l-ar fi scăpat.“ *(I. Slavici)*

c) „Baba, care se culcase o dată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap şi începu a trînti ş-a plesni prin casă, încît biata noră, care de-abia aţipise, de voie, de nevoie, trebui să se scoale, să sărute mîna soacrei şi să-i arate ce a lucrat. Încet-încet nora s-a dat la brazdă şi baba era mulţămită cu alegerea ce a făcut.

Peste cîteva zile cărăuşii sosesc, şi tînăra nevastă, văzîndu-şi bărbăţelul, mai uită din cele necazuri.

Nu trece mult şi baba pune la cale şi pe feciorul cel mijlociu, şi-şi ie un suflet de noră întocmai după chipul şi asemănarea celei dintîi, cu deosebire numai că aceasta era mai în vîrstă şi ceva încrucişată, dar foc de harnică.“ *(I. Creangă)*

Ex. 794. Stabiliţi raportul dintre neologisme şi cuvinte populare în contextele următoare; precizaţi intenţia autorului.

a) „Cînd soarele se pleacă spre apus, cînd murgul serii începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pămîntului; din adierea vîntului prin ierburi, din ţîrîitul greierilor, din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sînul obosit al naturii. Atunci, prin nălţimile văzduhului, zboară cîntînd ale lor doine, lungi şire de cocori, brîne şerpuinde de acele păsări călă-

toare în care divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-și deplînge răstrîștea, gingașa lui Francescă . . .“ *(I. A. Odobescu)*

b) „Ca și cum ar fi pornit întru căutarea tovarășului pierdut, cîrduri după cîrduri de rațe prinseră a se ridica de prin toate cotloanele și bălțile. Treceau la înălțimi mari unde stăruia încă lumina soarelui asfințit, veneau către noi prin negura ușoară a amurgului. Uneori păreau vîjîiri de ape; alteori fragmente de furtună căutînd șuvoiul cel mare în felurite regiuni ale cerului.

Din cînd în cînd soseau deasupra luntrii indianului și pușca fulgera bubuind spre ele. Brusc se-nșurubau spre cer și pierdeau. Altele treceau, și altele, — pînă ce se făcu noapte deplină și vînturile zborurilor rămaseră numai ca un cîntec al văzduhului. Auzeam în răstimpuri cîrduri căzînd în ghioluri. Și întunericul se popula în juru-ne. Măcăituri de rațe izbucneau aproape; rățoii le răspundeau cu sunete moi și catifelate. Noaptea se armoniza; drama care avusese loc căzuse în veșnicie; și luntrea oamenilor aștepta neclintită răsăritul lunii.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Se auzeau numai lătrături de cîini, unele apropiate, altele pierdute în depărtări, și țîrîitul multiplu al greierilor. Urechea nu percepea la început decît un scîrțîit confuz, apoi începea să desfacă țîrîiturile în infinitele lor componente, distingînd semnale și răspunsuri, întreruperi, tonuri felurite. Un glas părea că răsare chiar în apropierea urechii, altul răspundea înăbușit din centrul pămîntului. Țîrîitul curgea cu monotonia tictacului unui ceas, neobservată din obișnuință, huruitoare prin prea multă atenție. Ca printr-o ocultă corespondență, pulberea de stele de pe cer își schimba țesătura mereu, așa cum și-o schimbă o spumă fină de săpun care se topește. Unele stele luceau mai repede, altele se stingeau, și mișcarea continua mereu, ca o fierbere. Lipsiți de viziunea pămîntului, cei doi se simțeau plutind în aer ca pe o navă.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 795. Stabiliți raportul dintre totalul cuvintelor întrebuințate în sens direct și totalul cuvintelor întrebuințate în sens figurat și formulați concluzii comparative sub aspect stilistic.

a) „Așteaptă să vezi, că e frumoasă . . . A mers așa preț de vreo zece luni de zile pînă să băgăm noi de seamă . . . Mușterii mulți . . . I-ai ras, i-ai tras dunga; te culci pe urechea aia, și nu mai ții altă socoteală. Într-o sîmbătă seara, vine spițerul, și nu știu cum din vorbă — era multă lume în prăvălie — lui d. Nae i se pare că spițerul cere un bilet, și-mi zice: „Iordache, un bilet nou lui d. Frichinescu . . .“ așa-l cheamă. Dar el . . . zice: „Eu bilet nou? n-am cerut; al meu e nenceput . . .“ și scoate biletul alb ca laptele . . . Măi, ce dracul! Ne uităm noi lung, eu și d. Nae, la bilet . . . pe urmă ne uităm la spițerul, pe urmă unul la altul, și d. Nae zice: „Bine! și trage o dungă. Pleacă spițerul . . . Zice d. Nae: „Iordache, biletul spițerului e cu scamatorie; ia să-l ținem noi de scurt; ori că ne-a luat bilete, ori că ne-a furat pecetea, ori că și-a făcut alta pe model, că prea se-ntinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit . . .“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Ne oprirăm ca într-un fel de farmec și uimire. Într-o vale, la dreapta noastră, se deschidea un loc neclintit, adunat din ploile primă-

Scanned with OKEN Scanner

verii. Asupra oglinzii lui negre și lucii, atîrnau arcuri argintii. Un cintez trecu pe deasupră-i, țîrîind ușurel, apoi tăcerea crescu în juru-i, spărioasă și împietrită ca într-un basm și ca într-un vis." *(M. Sadoveanu)*

b. *Polisemie*

Ex. 796. Stabiliți sensurile cuvintelor: *a închide, umbră, șubred* pe baza contextelor de mai jos.

— Închide fereastra! Închide ușa cu cheia! Închide umbrela! Închideți cărțile! Închideți paranteza! Închide capacul la radiator!

A închis gura. I-a închis gura. Cîteodată închidea ochii la obrăzniciile copiilor. Mi se închid ochii de oboseală. N-am închis ochii toată noaptea. A închis ochii pentru totdeauna. I s-a închis rana. La ora 14 magazinul se închide. Iar s-a închis apa caldă. L-a închis pentru 2 ani. S-a închis în sine. Spre miazănoapte cerul se închidea treptat. După ce a cufundat-o în apă, haina se închise la culoare. Pe porțiunea de la km 15 la km 18, șoseaua e închisă pentru reparații. A închis cu gard de sîrmă aproximativ 1 000 de metri pătrați. Știu eu ce închide el în sufletul său?

S-a așezat la umbra nucului. Cei doi călăreți au ieșit din umbra pădurii la lumină. Fotografia are umbre. O umbră îi întunecă fața. E numai umbra celui ce-a fost odată. În lumina lunii umbre ciudate dansau în luminișul din pădure. Focul arunca umbre pe peretele rămas întreg. Se teme și de umbra lui. Face umbră pămîntului degeabă. La dans i-a lăsat pe toți în umbră. Nu vrea să se evidențieze, îi place să stea în umbră. S-a aciuat la umbra celui mai tare.

— Gardul e cam șubred. Un om cu o constituție cam șubredă. Argumentele sînt destul de șubrede. Sprijinul de care se bucurase era șubred.

Ex. 797. Precizați sensurile cuvintelor subliniate în contexte; comparați sensul fundamental al cuvîntului cu cel rezultat din context; comentați efectul stilistic obținut.

a) „Se-nalță abur *moale* în grădină.
Pe jos, pornesc furnicile la drum.
Acoperișuri *veștede-n* lumină
Întind spre cer ogeacuri fără fum.
Pe lîngă garduri s-a zvîntat pămîntul
Și ies gîndacii-Domnului pe zid.
Ferestre *amorțite* se deschid
Să intre-n casă soarele și vîntul.
. . . . . .
Soare *crud* în liliac,
Zbor *subțire* de gîndac,
Glasuri *mici*
De rîndunici . . ."

(G. Topîrceanu)

b) „Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?
N-o să aflu între-ai noștri vre un falnic *juvaer*?
Au la Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii,
Nu se nasc *glorii* de stradă și la ușa cafenelii?

Scanned with OKEN Scanner

N-avem oameni ce se luptă cu *retoricele suliți*
În aplauzele grele a canaliei de uliți,
Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,
Măști cu toate de renume din comedia minciunii?"

(M. Eminescu)

c) „Cu toate că în ziua aceea cerul *nu făgăduia* vreme bună, cuconașul, hotărît ca întotdeauna, dădu ordin să puie caii la droșcă."; „Și, o dată cu noaptea, frica rece începu *a rătăci* prin sufletul boierului ca o mînă care se tîrăște prin întuneric, pipăie și caută să apuce ceva."; „Acolo apa *cînta* un cîntec surd, înfiorător; în coș fîșîiau din cînd în cînd grăunțele; în covată *zvîcnea* în pulbere fină făina..."; „...sara, *creștea* în juru-mi, cu umbrele-i calde și nelămurite." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 798. Stabiliți sensurile cuvintelor de mai jos. Încadrați cuvintele în contexte potrivite.

— scurt, drum, a umbla.

Ex. 799. Dați 5 exemple de cuvinte polisemantice și 10 exemple de cuvinte monosemantice. Încadrați fiecare cuvînt în contexte potrivite.

c. *Gruparea tematică și sinonimică a cuvintelor; serii tematice; serii de sinonime; sinonime în context*

Definiți noțiunile de grupă tematică, serie tematică, serie de sinonime. Ce calități generale ale stilului sînt legate de selectarea tematică și sinonimică. Precizați nuanțele stilistice posibile, în raport cu calitatea literară a cuvintelor, într-o serie de sinonime. Precizați nuanțele stilistice, raportate la expresivitate, posibile într-o serie de sinonime. Ce se înțelege prin fenomenul de stridență lexicală și cum poate fi evitat.

Ex. 800. Grupați tematic cuvintele subliniate din contextele de mai jos; stabiliți seriile tematice; explicați semnificația acestei selectări.

„Pavăl era holtei și casa lui destul de încăpătoare; *lăiți* și *paturi* de jur împrejur; lîngă sobă, altul; și toate erau prinse. Iară gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe *cuptior*, între *șanuri*, *calupuri*, *astrăgaci*, *bedreag*, *dichici* și alte *custuri tăioase*, *mușchea*, *piedică*, *hască* și *clin*, *ace*, *sule*, *clește*, *pilă*, *ciocan*, *ghinț*, *piele*, *ață*, *hîrbul* cu *călăcan*, *clei*, și *tot ce trebuie unui ciubotar*.

Cu noi ședea și Bodrîngă, un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cîte oleacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: *tăia* lemne, *aținea* focul, *aducea* apă, *măturа*, *ne spunea* la *povești* nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni, și ne *cînta din fluier*: *doina* care te umple de fiori, *corăbiasca*, *măriuța*, *horodnica*, *alivencile*, *țiitura*, *ca la ușa cortului*, *hori* și alte *cîntece* sculățele ca aceste, de jucam pînă ce asudau podelele și ne sărea *talpele* de la *ciubote* cu *călcîie* cu tot, că doar acum o dădusem și eu pe ciubote. Și din pricina lui Pepelea de *moș* Bodrîngă Pavel mai nu le putea dovedi din cîrpit; ba și el, uneori, sărindu-și din minți, își rupea ciubotele ferfeniță jucînd împreună cu noi." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 801. Explicaţi cuvintele care denumesc funcţii în statul feudal; grupaţi-le tematic; precizaţi necesitatea întrebuinţării lor:

„1. (Ştefan vodă) ... au lăsat pre Isaia şi pre Buhtea pîrcălabi, iară el s-au întorsŭ la scaunul său la Suceava. 2. (Ştefan vodă) ... au împărţitŭ oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit. 3. ... Au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul şi pre Isac visternicul cu multe daruri. 4. ... I-au trimis 12.000 de oameni de oaste şi cu dînşii pre Birtoc voevodul Ardealului, ce era cuscru lui Ştefan Vodă .. 5. Otoman împăratul lor cel dintăi au fost tătarŭ, slujitoriu al hanului celui mare ... 6. Are împăratul între alţii sfetnici mai aleşi trei sau patru, ce le ziculŭ veziri azemi ... 7. Şi după moartea lui au stătut împărat sultan Selim. 8. Iară el umplîdŭ domniei sale 7 ani şi jumătate, s-au ridicat cu fruntea boiarilor, ... între carii au fost Stroiciu logofătul cel mare, Ieremia Movilă vornicul şi fraţi-său Simion păharnicul, carii mai apoi amîndoi au căzut la domnie şi fraţile lor Toader spătariul şi Andrei hatmanul şi alţii mulţi ... 9. Şi noaptea au venit la gazda lui Ureche logofătul ... şi i-au arătat porunca domnu-său. 10. Aron vodă deaca s-au aşezatŭ la scaun al doilea rîndŭ au pusu pre Oprea armaşul logofăt mare şi pre Varticu vornic mare de Ţara de Giosu şi pe Ghiorghie vornic mare de Ţara de Sus, pe Zota postelnic mare şi pe Alexe stolnicu mare şi pre Iane Călugărul vistearnic mare şi pre Coci comis mare.“ *(Grigore Ureche)*

Ex. 802. Grupaţi verbele seriilor tematice: *a merge, a sta pe loc* din contextele situative de mai jos. Stabiliţi semnificaţia concretă a fiecărui verb şi rolul lui stilistic. Substituiţi termenul particular prin cel general şi observaţi efectul.

1. „Tabăra de cară a poposit în Poiana Ţiganului. 2. Boii se odihnesc în fund, la umbră ... 3. Carăle încărcate cu scînduri stau deoparte ... 4. Cărăuşii şed roată împrejurul focului. 5. Jupîn Năstase se plimba, într-un asfinţit de vară, pe drumul care duce la sălaşurile robilor. 6. Soarele se oprise o clipă sus, pe coama dealului, în rariştea de fagi ... 7. Cîţiva flăcăi desculţi, în zdrenţe scumpe, se întorceau de la baltă, cu undiţa pe umăr. 8. Boierul se apropie de un bordei. 9. Ţiganul se dădu înapoi un pas ... 10. Pe urmă pînă joi, să te repezi la văru-meu Iordachi, la vornicul Irimia, auzi? ... 11. Boierul se sculă de pe divan, păşi prin văpaia tremurătoare a lumînărilor pe covoarele înflorite ... 12. Şi o nălucă rătăcea pe malurile apei, purtată parcă de durerea cîntecului. 13. Pe la chindie intrară în codru. 14. Petrache îşi şterse năucit sudoarea de pe frunte, se întoarse şi năvăli în crîşmă. 15. Părintele Ştefan se luă după el. 16. Iată, eu îs bătrîn, împlinesc suta, am umblat mult prin lume. 17. Nici n-am puterea să mă clintesc.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 803. Înlocuiţi cuvintele subliniate cu unul din sinonimele lor. Observaţi şi comentaţi efectul:

„*O răzăşie* destul de mare, casa bătrînească cu toată *pojijia* ei, *o vie* cu *livadă* frumoasă, vite şi multe păseri alcătuiau gospodăria babei. Pe lîngă aceasta mai avea *strînse* şi părăluţe albe pentru zile negre, căci lega *paraua* cu zece noduri şi tremura după bani.“ *(I. Creangă).*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 804. Găsiţi proverbe sau zicale care să cuprindă cuvinte din grupa tematică:

şcoală, a învăţa, carte, bătaie de cap, procopseală, a povăţui, meserie, meşteşug, condei.

Ex. 805. Explicaţi nuanţele semantice ale cuvintelor sinonime în contextele situative de mai jos. Cum se motivează întrebuinţarea de către cronicar a perechilor de sinonime?

1. Şi pentru aceia, unii de la alţii, *chizmind* şi *însemnînd* şi pre scurt *scriind* . . . au aflat *cap* şi *începătură* . . . 2. Că cum se tîmplă de sîrgu de adaoge povoiul apei şi iarăşi de sîrgu *scade şi se împuţinează,* aşa s-au adaos şi Moldova . . . 3. Ci apărîndu-să leşii, de-abiia au scăpatu cu multă *pagubă* şi *perire.* 4. Mai apoi, după ieşirea *neprietinilor şi a vrăjmaşilor* din ţară . . . 5. Iară Ştefan vodă . . . s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare *pohfală şi laudă* . . . 6. . . . n-au mai putut suferi *fărădelegile şi răotăţile lui* . . . 7. . . . şi acolo au trăit vii, pînă a treia zi, cu multe *sudălmi şi ocări,* spre Mehmet. 8. Văzînd Ion vodă *tocmala* şi *făgăduinţa mare* şi *jurămîntul tare* de la turci . . . s-au gătitu să meargă la paşa . . . 9. Pe boieri pentru avuţie îi omora . . . şi domnind, nu alta ci *ciudese* şi *minuni* făcea. *(Gr. Ureche)*

Ex. 806. Selectaţi şi grupaţi în serii tematice şi de sinonime cuvintele din textul „Moşii" (Tablă de materii) de I. L. Caragiale. Comentaţi alegerea de către autor a acestor cuvinte.

Ex. 807. Explicaţi rolul stilistic al sinonimelor subliniate în contextele de mai jos:

1. „Ş-apoi pe lîngă toate acestea, nici vreo scofală nu era de dînşii: *un bordei* ca vai de el, nişte ţoale rupte, aşternute pe lăiţi, şi atîta tot."

„Împăratul a dat de ştire prin crainicii săi în toată lumea că oricine s-a afla să-i facă, de la *casa* aceluia şi pînă la *curţile împărăteşti,* un pod de aur . . ., aceluia îi dă fata . . ." „Şi cum ajunge în tîrg, se duce cu pieptul deschis drept la *palatul* împăratului." *(Ion Creangă)*

2. „. . . văz apărînd dintr-un paneraş de lîngă cocoană capul unui *căţel* lăţos, plin de funde de panglici roşii şi albastre . . .

„Norocul meu — gîndesc eu — să trăiesc bine! . . .

Lua-te-ar dracu de *javră!*"

„Lovi-te-ar jigodia, *potaia* dracului! zic în gîndul meu."

„Vedea-te-aş la Babeş, *jigăraie* îndrăcită! gîndesc eu . . ."

„. . . de-abia-l scoaseră ea şi Papadopolina şi soldatul ofiţerului din gura *dulăului*".

„Fireşte, coconiţă; simte *cîinele,* are instinct." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 808. Precizaţi sensul cuvintelor subliniate printr-un sinonim, o perifrază, definiţie:

S-a apucat să dreagă *broasca* de la uşă. *Broaştele* îşi duc viaţa în *lac.* Lemnul *tocului* de scris era acoperit cu o pojghiţă subţire de *lac.* Mi-a aşezat un buchet de *liliac* înflorit pe *tocul* ferestrei. În noaptea caldă de *vară* un *liliac* ţîşni ca o nălucă neagră pe lîngă mine. *Vară-mea* şi-a anunţat sosirea printr-o telegramă. În *port* au intrat cîteva nave. *Portul* oăşean este foarte original.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 809. Imaginaţi-vă o plimbare la iarmaroc (drăgaică, moşi) şi alcătuiţi o compunere „de gen“ pe baza materialului lexical oferit de I. L. Caragiale în „Moşii (Tablă de materii)“

Ex. 810. a) Precizaţi nuanţele stilistice (potrivit calităţii literare a cuvintelor şi potrivit expresivităţii în comunicare) ale următoarelor serii de sinonime:

— cap, căpăţînă, devlă, ţeastă, craniu, bostan, dovleac, cutie;
— picior, labă, durligi, picioroange, copite, ţurloaie, cotonoage;
— bani, parale, arginţi, firfirici, franci, gologani, lescaie, sunători, lovele;
— deştept, inteligent, mintos, isteţ, iscusit, înzestrat, dotat, ager;
— a demonstra, a dovedi, a arăta, a proba, a pune în evidenţă.

b) Introduceţi termenii unei serii în contexte situative potrivite.

Ex. 811. a) Să se completeze spaţiile punctate cu termenii potriviţi ţinînd seama de nuanţa semantic-expresivă a contextului:

„Aici ... (strigătul, larma, ţipătul, piuitul) goelanzilor nu e, ca aiurea, ascuţit şi ... (trist, deprimant, jalnic, tînguitor, dezolant). La Miramare cerul e ... (albastru, siniliu, limpede, senin) ca o boltă de peruzea. Marea se îndoaie în ... (cute, creţuri, vălurele) de smarald, bătînd ... (malurile, ţărmul, faleza, plaja) golfului şi prelungind ... (scînteierea, sclipirea, licărişul) ... (zării, orizontului), arcuit din lagunele Veneţiei pînă în ... (livezile, grădinile, plantaţiile) Iliriei .... (Şalupele, bărcile, ambarcaţiile, velierele) cu două pînze alunecă, se întrec, ca lebedele cînd îşi ... (răsfiră, înfoaie, zburlesc, încondură) aripile şi ... (vîslesc, lopătează) adînc cu ... (picioarele, labele, picioroangele) lor cenuşii.“ (după *B. Şt. Delavrancea)*

b) Comparaţi contextele create cu originalul („Fanta Cella“ de B. Şt. Delavrancea) şi comentaţi rezultatele.

2. *Structura funcţională a vocabularului*

a. *Lexic nediferenţiat stilistic-funcţional*

Ce se înţelege prin lexic nediferenţiat stilistic-funcţional?
Care este rolul acestui lexic?

Ex. 812. Comparaţi în contextele următoare cuvintele subliniate nediferenţiate stilistic-funcţional; comentaţi rezultatele obţinute în urma comparaţiei.

a) „Conducători auto! *În timpul nopţii* sau în condiţii *de ceaţă, cînd* vi s-a defectat sistemul de iluminat *şi nu puteţi scoate* autovehiculul *din partea* carosabilă, *folosiţi* în mod obligatoriu triunghiul reflectorizant *aşezat în faţa şi spatele* autovehicolului, *pentru* a semnaliza prezenţa *acestuia şi* a evita pericolul accidentelor.“ (Indicatori şi marcaje de circulaţie)

b) „— *În* răcoarea *nopţii de* vară, glasul lui liniştit deştepta fiori în poiană.“ Năstase îşi vîrî stînga în buzunarul sumanului, *scoase* un şip *şi* trase cîteva înghiţituri zdravene ...“ „*În faţă* aveam o oglindă uriaşă *în*

care soarele se învolbura într-un ciubăr de foc . . .“ „*Din* tăcerea *sau din* vorba ruptă, zgîrcită a vînătorului, *nu putusem* să pricep multe lucruri.“ „. . . la *spate*, departe erau pădurile și munții pînă unde se vede ca o negură.“ „Acolo omul cu căruța a apucat *în* altă *parte* de lume . . .“ „*Cînd* întoarse capul, asfințitul luci *în* rîsul ei plin *și* alb.“ „Primarele aștepta, în poziție militărească, *această* clipă.“ „. . . *ceața* depărtării le dă o ușoară linie artistică, ce nu poate dăuna realității.“ „. . . colțurile de luncă și dumbrăvile de plopi *n*-au *pentru* el nici un nume . . .“ „Ucenicul despre care am vorbit avea la *spate* campania unui an întreg vînătoresc.“ „După ce ne aduse înapoi *și* ne *așeză* în jilțuri, întrebă cu smerenie . . .“ „. . . împăratul *nu* trebuie *să folosească* forța decît *cînd* a istovit celelalte mijloace.“ *(M. Sadoveanu).*

c) „— Oare *cînd* ne-o veni și nouă rîndul să fim într-un oraș ca Brăila *sau* Galați, bunăoară?“ „Buun! Atunci du-te tu *și* aranjează.“ Să încercăm, să vedem, *n-am putea* noi oare să furăm meșteșugul franțuzului?“ „Mai sună o dată *pentru* cel *de* la a patra . . .“ „El *nu* mă *scoate* nici pe stradă.“ „Uite așa m-am învîrtit, uite așa: cînd pe o coastă, cînd cu *fața în sus*.“ „*Să nu* te plimbi la *spatele* meu, încolo *poți* să dormi, *poți* să fluieri . . .“ *(Gh. Brăescu)*

d) — Cine *poate* oase roade, cine *nu* nici carne moale. *Cînd* se lasă *ceață* jos este semn *de* timp frumos. *Noapte* cu soare *nu* s-a pomenit. Uite-te *în față și*-ntreabă-l *de* viață. *Pentru* corabie mare trebuie apă multă. *Din* vorbă *în* vorbă iese adevărul. *Sau* taci *sau* zi ceva mai bun decît tăcerea. *Scoate* bani și din piatra seacă. Fiecare poartă cîte un răvaș în *spate*. I-atîrnă mai mult într-o *parte*. Nici pe sine *nu* se procopsește, nici pe altul *nu folosește*. *Se așează* pe moale *și* la căldură. *(Folclor)*

Ex. 813. Subliniați cuvintele nediferențiate stilistic-funcțional; explicați funcția stilistică a acestor cuvinte în contextele de mai jos:

a) „Intrai în ograda unei mari clădiri din coastele unei biserici și un stol de fete între opt și zece ani, în fuga mare, se răpeziră înaintea mea; una, mică cît o lingură și iute ca o picătură de argint viu, le întrecu pe toate, îmi sări în gît, mă sărută sau mă mușcă de obraz sau de ureche, sări repede jos, înapoi, luă harbuzul mai greu decît ea, îl trînti de pămînt de se desfăcu în o sută de bucăți, luă pe cea mai mare și prinse a-i roade miezul, înmormîntîndu-și în el, pînă la sprîncene, fața-i mică de copil.“ *(C. Hogaș)*

b) „Un lăstun, în frac, apare
Sus pe-un vîrf de trestie
Ca să ție-o cuvîntare
În această chestie.
Dar broscoii din răstoacă
Îl insultă-n pauze.
Și din papură-l provoacă
Cu prelungi aplauze.“

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

b. *Cuvinte diferențiate stilistic-funcțional*

Ce se înțelege prin cuvinte diferențiate stilistic-funcțional? Ce funcție îndeplinesc cuvintele diferențiate stilistic-funcțional? Cum sînt întrebuințate de scriitori aceste cuvinte diferențiate funcțional?

Ex. 814. Citiți următoarele contexte; precizați căror stiluri funcționale aparțin; subliniați cuvintele caracteristice stilului funcțional determinat.

1) „Deputații au următoarele drepturi și îndatoriri:

a) să participe la întreaga activitate a consiliului popular în care sînt aleși, să ia parte la dezbateri și la adoptarea hotărîrilor;

b) să fie aleși în comitetul executiv, într-o comisie permanentă sau temporară a consiliului popular și să participe la activitatea acestora;

c) să se adreseze comitetului executiv al consiliului popular și organelor locale de specialitate ale administrației de stat și să le solicite sprijin în rezolvarea problemelor ce interesează populația din circumscripțiile electorale în care au fost aleși; ...“ (Legea de organizare și funcționare a consiliilor populare)

2) „Deși actul de naștere a ciberneticii datează abia de două decenii, această nouă disciplină a suscitat o sumedenie de probleme în toate științele, a provocat vii discuții, cu repercursiuni și asupra problemei legilor psihologice. Teoria conducerii și comunicației se amplifică și se consolidează ducînd la construirea unor complicate mașini electronice, ce rezolvă probleme socotite pînă nu demult, ca fiind un atribut exclusiv al inteligenței umane, al creierului uman.“ (*V. Pavelcu* — „Drama psihologiei.“)

3) „— Cum te cheamă?
— P. Cornel.
— Ești aici de cît timp?
— Din martie 65.
— Ai?
— 17 ani împliniți în octombrie. La 18 octombrie i-am împlinit.
— I-ai împlinit fiind aici?
— (Pauză) Da.
— Și cum ți-ai sărbătorit ziua?
— Nimic. În nici un fel. Aici n-am făcut nimic.“
(*M. Stoian* — „Anchetă printre minori“).

4) „În cumpănă cu tot ce-a fost, pe-o dîră de lumină, / înaintăm prin foi, prin aur răvășit, prin brumă fină.

În neștire, ici și colo, mîinile ne umblă / prin cupele de flori, prin cele de pe urmă.

De n-ar fi fost zădărnicit de-un crud brumar, / polenul ar mai fi putut să fie încă — jar.“ (*L. Blaga* — „Brumar“)

Ex. 815. Subliniați arhaismele în contexte; comentați funcția stilistică a acestora în fiecare din contexte.

a) „În dimineața acelei duminici era adunare în Movilău, la casa obștească a tîrgului, și juzii fuseseră chemați să judece pîra pe care o ridicaseră cu mare zvoană drept-credincioșii Uspeniei împotriva lui

Scanned with OKEN Scanner

Roman Barbă-Roşă. Străjile apucaseră intrările uliţilor care dădeau în piaţa bisericii, ca să oprească prea marea îmbulzeală şi să înfrîneze neorînduiala prostimii. Deşi bărzile cu coadă lungă ale acelor străjeri erau ruginite, totuşi stăpînirea avea încredere în ele. De altminteri, pan Tadeus, jăluitorul norodului, dăduse încredinţare că oamenii săi nu caută tumult, ci dreptate de la preamăritul şoltuz şi prea-cinstiţii pîrgari. În adunarea judecăţii îşi purtau cu fală semnele trufiei lor cei cîţiva şleahtici, domni peste pămînturi şi sate. Dar de asemeni nu se lăsau mai prejos nici starostii breslelor în care poporul avea multă încredere, mai ales după ce-i vedea purtînd cuşmă şi şubă de pielicele de jderi şi lanţug de argint." *(M. Sadoveanu)*

b) „Scrie letopiseţul nostru acest moldovenesc, de zice că într-o vreme s-au oploşit la curtea lui Ciubăr-vodă un oarecare Bogdan grămătic, ce s-au fălit că-i vîlhovnic şi om învăţat foarte, şi că va scrie de viaţa domnilor vechi şi de toate cîte s-au lucrat mai demult în Ţara Moldovii.

Şi ţiindu-l Ciubăr-vodă în mare cinste, i-au dat în samă multe hrisoave şi urice şi ispisoace vechi, să le deslege cu rînduială şi să aleagă dentre-acele cum au fost cursul anilor şi viaţa domnilor trecuţi, ales de tătîne-său, Alexandru-vodă cel Bătrîn." *(G. Topîrceanu* — „Domnia lui Ciubăr-Vodă)

c) „*Zbierea:* Nu, jupîne! Niciodată! Nu, nu, nu! Nu vreau! Nu vreau! Vinovătul să-mi plătească! Nu altul! Nu orişicare!
Başotă: Boierule! Ştii prea bine, cine-i vătavul cel mare? . . .
Zbierea: Dec! şi eu la vistierie fost-am ftori-cămăraş!
Başotă: Boierule! Află dară că postelnicul mi-e naş . . .
Zbierea: Dar apoi şi eu, jupîne, cu logofătul sînt rudă . . ."

(B. P. Hasdeu)

d) „E trist diaconul Iakint
Şi temerile lui nu mint
Fur şi tîlhar întru Hristos,
El printre fraţi trecu sfios.
Trupu-i bălan, de osîndit,
Cu pravila s-a răzvrătit
Şi, făcînd cruci, bătînd mătănii,
Se simte stîrv între jigănii.
Toţi sfinţii zugrăviţi în tindă
Cu acuarelă suferindă,
Ai cinului monahicesc,
Scrutîndu-l, îl dispreţuiesc."

(T. Arghezi)

Ex. 816. Daţi exemple de contexte din opera lui A. I. Odobescu în care arhaismele să aibă rol stilistic (realizarea coloritului istoric).

Ex. 817. Ce rol stilistic îndeplinesc arhaismele în „Scrisoarea III-a" de M. Eminescu?

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 818. Subliniaţi neologismele în contexte; comentaţi rolul stilistic al acestora în fiecare context.

a) „Dar deodată, pe coline
Scade animaţia . . .
De mirare parcă-şi ţine
Vîntul respiraţia.
Zboară veşti contradictorii,
Se-ntretaie ştirile . . .
Ce e? Ce e? . . . Spre podgorii
Toţi întorc privirile.
Iat-o! . . . Sus în deal, la strungă
Aşternînd pămîntului
Haina ei cu trenă lungă
De culoarea vîntului,
S-a ivit pe culme Toamna
Zîna melopeelor,
Spaima florilor şi Doamna
Cucurbitaceelor . . .“

(G. Topîrceanu)

b) „Bonifaciu Hagienuş, zis Regele Lear, era un om extraordinar de tabietliu, şi denominaţia „epicureu“ se potrivea cu sensul exact al cuvîntului, fiindcă-şi justifica temperamentul printr-o filozofie adecvată, sprijinită numai pe antici, greci, latini şi orientali.“ *(G. Călinescu)*

c) „Frecîndu-şi pîntecele de oţel fierbinte
De cheiul rece, umed şi murdar,
Un cargo-boat norvegian
Respiră sufocat şi rar
Ca un mamut antedeluvian.“

(I. Minulescu)

Ex. 819. Daţi exemple de contexte în care neologismul să aibă rol caracterologic (din „Enigma Otiliei“ de *G. Călinescu).*

Ex. 820. Să se consemneze diferenţele caracterologice ale personajelor după felul cum selectează şi întrebuinţează neologismele.

a) „Episcopul Berkeley (afirmă Ştefan Gheorghidiu) trage concluzia că dacă totul nu există decît cîtă vreme e cunoscut prin simţuri, atunci tot ce nu e cunoscut, nu există; şi cum cunoaşterea e un act spiritual, spiritul e totul, deci materia nu există şi senzaţiile sînt provocate de spiritul cel mare: dumnezeu, aşa cum sufletul provoacă şi trăieşte visele.“ (*Camil Petrescu*).

b) „Omul e nemulţumit şi suferă, fiindcă n-a avut vreme să-şi formuleze şi soluţiile cele mai potrivite de viaţă, pentru condiţiile create de el. A rămas adeseori încă un barbar, în urma tehnicii veacului, folosind numai tehnica.“ *(Cezar Petrescu).*

c) „Da, da . . . Aşa vorbiţi de două mii de ani, murmură locotenentul de pionieri, iar dispreţuitor. Mereu cu iubirea în gură şi cu sabia în mînă! Mereu ipocrizia . . . Şi nu ipocrizia ocazională şi temporară a luptătorului, ci ipocrizia dogmatizată, devenită instinctivă şi conştientă.“ *(Liviu Rebreanu).*

Ex. 821. Subliniaţi termenii din contexte; precizaţi sfera de circulaţie a termenilor pentru fiecare context; comentaţi rolul şi efectul stilistic (unde e cazul) obţinut prin folosirea termenilor.

a) „O dată etrava prinsă la locul ei, meşterii au trecut la capătul celălalt al chilei, în care au fixat o nouă piesă, numită etambou, o grindă dreaptă, înclinată uşor înapoi . . . Dar chiar după ce lemnul a fost găsit,

Scanned with OKEN Scanner

pusul bordajului cere mare pricepere, mare dibăcie și mult timp. Fiindcă nu-i lucru ușor să îmbraci în scînduri tot una și una, cu fibra dreaptă și fără nod, un corp în formă de ou — și mai cu seamă s-o faci în așa fel ca între scînduri să nu rămînă loc gol. Fiecare bucată de lemn trebuie croită după anumite socoteli — o formă are scîndura cînd stă dreaptă, și altă formă capătă cînd o îndoi, lipind-o de coaste și bătînd-o cu piroane de aramă la locul ei. Mare iscusință se cere aici unui marangoz!" *(Radu Tudoran).*

b) „Ce-i aparatul acesta, din camera neagră? întrebă directorul.

— Un polarimetru, domnule director. Dozează într-un tub, închis între două lentile în dreptul unei lămpi, zahărul într-un lichid. Întrînd în cameră neagră, Trestie demonta piesele mobile ale aparatului, explicînd gradațiile discului de control."

(T. Arghezi)

c) „Pentru atacul satului și al dealului din spate, sîntem patru batalioane. Firește că nu știm absolut nimic despre ce avem în față, căci statul nostru major se informează, pare-se, numai de la oamenii noștri de la aprovizionare, cînd se duc înapoi după ceai și fasole. Deși noaptea fusesem în avanposturi, sînt iarăși în linia întîia . . ." *(Camil Petrescu)*

Ex. 822. Subliniați cuvintele populare regionale în contexte; precizați rolul stilistic al acestora în fiecare din contexte.

a) „Și după ce ne culcam cu toții, noi băieții, ca băieții, ne luam la hîrjoană și nu puteam adormi de incuri, pînă ce era nevoită biata mamă să ne facă musai cîte un șurub două prin cap, și să ne deie cîteva tapangele la spinare. Și tata, săturîndu-se cîteodată de atîta gălăgie, zicea mamei:

— Ei taci, taci! ajungă-ți de-amu, herghelie! Știu că doar nu-s babe, să chirotească din picioare!

Însă mama ne mai da atunci cîteva pe deasupra și mai îndesate zicînd:

— Na-vă de cheltuială, ghiavoli de sînteți! Nici noaptea să nu mă pot hodini de incotele voastre?" *(I. Creangă).*

b) „Bîtul Alisandru și-a ridicat casă pe o asemenea fișteică sănătoasă. Și-a plantat grădină. Meri și nuci, zarzări și corcoduși, peri și piersici. Nu trăiesc mult pomii. De la un timp se usucă. Bătrînul îi scoate, sădește alții. Are mereu grădină tînără, primăvara cu flori, vara și toamna cu fructe, în pîrg unele, coapte altele. Uleie cu albine ține două-trei, nu le poate înmulți, să aibă miere în casă pentru spoit bradoșii, bolindeții, colacii, să dea un vîrf de lingură la un bolnav . . . Mă urc în vîrful zarzărului. Se clatină vîrful zarzărului cu mine . . . Parcă m-aș da uța. Nu amețesc. Mă îmbată mirosul fructelor coapte, dulce și tare." (Z. *Stancu*).

c) „Gavrilă străbătu ocolul; lîngă o grămadă de tulei de porumb în genunchi, femeia își făcea cruci:

— Și . . . să nu poată dormi noaptea, că el l-o țîpat, că eu numai de asta m-am temut . . . și l-o țîpat . . . și să-l bată Dumnezeu, în vecii vecilor, amin, că mi-o mîncat viața, că cu mine nu s-o sfătuit niciodată și m-am

Scanned with OKEN Scanner

uitat la el ca la Dumnezeu și mi-o plăcut de el... Și, cînd a cădea țărîna pe copîrșeul lui, să-și aducă aminte cum omorî el pe săracu fecioraș... că o fost hîd și nănorocit...“ *(Titus Popovici).*

Ex. 823. Subliniați cuvintele de jargon din contexte; precizați cînd au avut valoare circulatorie și în ce medii sociale; comentați efectul stilistic obținut prin utilizarea lor.

a) „— Numaidecît, măria ta! răspunse fanariotul cu obicinuitul său aer de înjosire. Iar pînă atunci, măria ta și domnia lor cinstiți boieri, treceți în odaia cealaltă și vă englendisiți după plăcere.“...

„— Cinstiți boieri! Nu vă sinorisiți lui Boroboață, căci este cam nebun, sărmanul.“ *(N. Filimon)*

b) „*Consule:*“ Sum cive romanu! (Jorj și Marița pufnesc de rîs) Hilaritate? Homeni simplici! eli nu au consultatu dictionarulu Societatei Academice... (Suspinînd) Monumentosu Tesauru!

Jorj: Academie, tesaur, să-ți spui numai o vorbă, domnul meu, un seul mot décisif. Dumneata poți fi colonie romană, dar ginere în această casă nu vei fi, ma parole d'honneur. Cară-te de pe aici!

Consule (cu demnitate): Io, Numa Consule? Io teologu absolutu și filosofu idem?

Jorj: Mademoiselle Marie nu te iubește.

Consule: Este una questione indiferente“. *(B. P. Hasdeu).*

Ex. 824. Găsiți în comedia „O noapte furtunoasă“ de I. L. Caragiale cuvinte de jargon arhaice, caracteristice lui Jupîn Dumitrache. Precizați rolul lor stilistic.

Ex. 825. Subliniați cuvintele argotice din contexte; precizați epoca și mediul social în care au avut valoare circulatorie; comentați efectul stilistic obținut prin utilizarea lor.

„Starostele cercetă gloabele, le pipăi rănile proaspete și clătină mulțumit din cap:

— O să ne mai odihnim și noi pînă le-o crește părul.

Dacă scoatem un preț bun, avem biștari frumoși!

— Le măritățm taman bine la tîrgul oborului, se amestecă Oacă.

Fața lui ciupită de vărsat se strîmbă într-un rîs scurt.

— Și cum a fost? întreabă tăinuitorul.

— Cum să fie? Ei țipau și noi îi cujbeam! rosti scurt cum îi era obiceiul, Nicu-Piele.

— Leagă cățeaua, moară neferecată ce ești!

— Mucles! Dă-te-n cîștig!“ *(E. Barbu).*

Ex. 826. Subliniați cuvintele aparținînd lexicului familiar; precizați rolul stilistic al acestora în fiecare din contexte.

a) „Cînd a mai auzit mama și asta, s-a făcut foc.

— Sărmane omule! Dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? Cînd tragi sorocoveții la mustață, de ce nu te olicăești atîta? Petre Todosiicăi, crîșmariul nostru, așa-i că ț-a mîncat nouă sute de lei?

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Roibu din Bejeni mai pe atîţia şi alţii cîţi! Ruştei lui Valică şi Măriucăi lui Onofrei găseşti să le dai şi să le răsdai? Ştiu eu, să nu crezi că doarme Smaranda dormire-ai somnul cel de veci, să dormi“ *(I. Creangă)*

b) „Şi curînd au venit toţi la vorba lui.

— Dumnezeu să le dea bine, măiculiţă! — zicea cucoana Mândica din al cărui geam pierise biletul. Mi-am închiriat odăiţele... amîndouă... un căpitan becher... Se vede om bun şi aşezat... Pe urmă unde mai pui ordonanţa, măiculiţă... Mai îţi dă un ajutor, la una alta... Dumnezeu să vă dea bine şi stăpînirii că i-a adus şi dumitale că ai stăruit...“ *(I. AL. Brătescu-Voineşti).*

c) „— Mă înşel eu, stimate amice, ori eşti mat în două lovituri? întreabă cu blîndeţă căpitanul de aţă. Nu mă înşel deloc. Cantaraga îşi arătă dinţii, cu puţină răutate.

— Drept să-ţi spun, căpitane, cum s-a făcut asta, n-am înţeles bine. Probabil n-am fost destul de atent. Imi vei da revanşa imediat.

— Aş propune mai degrabă o cafea, insinuă cucoana Lisaveta.

— Ts! lasă-ne, ma chère amie, cu cafeaua. Aici e un interes mai superior. Nu te supăra, Elena Gavrilovna; dă-ne şi cafeaua. Însă îmi vei îngădui să-l stîlcesc pe căpitanul dumitale.“ *(M. Sadoveanu).*

Ex. 827. Subliniaţi cuvintele vulgare din contexte; comentaţi efectul stilistic şi corelaţi-l cu intenţia scriitorului.

a) „Tot ce-n ţările vecine e smintit şi stîrpitură,
Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii din natură,
Tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toţi iloţii,
Toţi se scurseră aicea şi formează patrioţii,
Încît fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii,
Bîlbîiţi cu gura strîmbă sînt stăpînii astei naţii!“

(M. Eminescu).

b) „Iar madam' Piscopescu, din faţa oglinzii, răspundea şi mai nervoasă:

— Uf, lasă-mă dracului şi dumneata, mămiţo! nu vezi cum m-a pocit dobitoaca? fir-ar afurisită să fie!“

c) „*Silvestru*: Tu eşti bou! Tu porţi coarne, ca toţi nemţii, dar nu coarne de bou, ci de cerb! (Ridică pumnul). Ai tu fason să rîzi de mine? Dar s-a născut ăla care să pună coarne lui Silvestru Trandafir? Şi cine?... Schwalbe?...“ *(M. Sorbul).*

d) „Dar secretarul sfatului îi făcu semn să rămîie, cu o gesticulaţie că ceea ce o să audă acum îi priveşte:

— ... Da, a, arde-te-ar dracii peste urechea aia surdă, să se ceară concursul mă-ti pentru a controla în mod eficace strîngerea recoltei sub supravegherea directă a organelor locale, organele... Şi astfel continuă secretarul sfatului pînă termină toate paragrafele, b, c, d, e, f, inventînd pentru fiecare noi înjurături la adresa celui care îi dicta nota, pesemne un prieten.

— Dă-mi, mă, o ţigară, fire-al dracu, nu vezi ce muncesc eu aicea? zise apoi agăţînd receptorul în furcă.“ *(M. Preda).*

Scanned with OKEN Scanner

e) „Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojic! ce mitocan! ce bădăran! Nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.“ (*T. Arghezi*).

Ex. 828. Cuvintele subliniate (arhaisme, neologisme, termeni etc.) se află în contrast evident cu textura lexicală. Precizați felul cuvintelor; stabiliți intenția scriitorului corelînd-o cu fenomenul de stridență lexicală sau contrast lexical din contextul dat.

a) „Cine a mai băut va mai bea și *excepția* rară a regelui din Thule, care *la un moment dat* făcu *magnificul gest* zvîrlindu-și *cupa* în *talazurile* mării, după care nimeni nu l-a mai văzut bînd, nu s-a mai repetat de atunci.“ (*D. Anghel*).

b) „Nu striga, madam (se tîrăște în genunchi), fii *mizericordioasă!* Sînt nebun de *amor*; da, fruntea mea îmi arde, tîmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sînt turbat.“ (*I. L. Caragiale*).

c) „Și e frig, și toți îngheață . . .
Și din cînd în cînd nu strică,
Începînd de dimineață
Cîte-un strop de *săcărică* . . . (*G. Topîrceanu*).

d) „Prin ierburile crude,
Sub cerul fără fund,
S-aude
Un *bîzîit profund* . . .“ (*G. Topîrceanu*)

e) „Sia sta atentă pînă cînd Lică lua paharul de la gură și răsufla șoptind:

— *Mișto*! cu coada ochiului spre baba, cam de felul ei țigancă“ . . . (*H. Papadat-Bengescu*).

f) „Hehe! izbucni pe neașteptate Dumitru lui Nae și rîsul său gîlgîi leneș și puternic mai departe. He, he, he, ia uitați-vă cum a rămas Moromete.

— Adică — se răsuci Moromete spre Cocoșilă, lăsînd pentru moment ziarul la o parte — adică *ocupațiunea* ta *mentală*, Cocoșilă, e la alte *prostii!*“ (*M. Preda*).

Ex. 829. Precizați diferențele lexicale dintre vorbirea autorului și vorbirea personajelor; comentați semnificația acestor diferențe.

a) „Cu o mînă în părul lui Iordache, cu cealaltă gata să facă răzbunare, turcul dădu pe față că între inima lui și iataganul lui este o deosebire:

— Iartă la el, bre, că e lege al tău!
— Nu-l iert, boierule!
— Iartă la el, bre, că e lege al tău!
— Nu-l iert, boierule!
— Iartă la el, bre, că e lege al tău!
— Nu-l iert, să trăiești, boierule!“ (*Gala Galaction*).

b) „— Don' locotenent, e tîrziu, vremea cinei . . .
Apostol Bologa deschise ochii zăpăcit. Lîngă pat, ordonanța mormăia blînd aceleași cuvinte, ca o babă cu farmece.

Scanned with OKEN Scanner

— Ce-i Petre? Am dormit? întrebă locotenentul, sărind în picioare și uitîndu-se repede la ceasul-brățară. Ei poftim! Am întîrziat de la masă... Și numai tu ești de vină, că nu știu pe unde tot umbli, în loc să-mi fii de ajutor...

Dojenind pe Petre, își dădea bine seama că vrea să-și impute amintirile care l-au cuprins în mrejele lor și de care îi era teamă ca de niște remușcări neiertătoare." (*L. Rebreanu*).

c) „Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent și la însoțitorul acestuia și strigă iarăși, ca și cînd cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

— Paraschive, tu unde ești mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lîngă gard de cinci săptămîni? Ia-o de acolo și bag-o în șopron! Ar putea să stea acolo pîn-o rugini, pînă te-ai înțepa în ea și tot n-ai s-o ridici!... Paraschiv nu-i răspunse; nici nu se vedea unde este. Moromete mai rămase cîteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcăie și strigă:

— N-am!

Agentul se ridică, și vru să spună ceva, dar Moromete strigă iarăși, de astă dată desfăcîndu-și brațele în lături:

— N-am!

— Asta mi-o cînți dumneata, nea Ilie, de cînd te știu eu, zise agentul tăios, fără să se mire." (*M. Preda*).

Ex. 830. Alcătuiți liste de cuvinte cu valoare de circulație numai în satul (în cartierul) vostru. Introduceți cuvintele în contexte potrivite.

Ex. 831. Alcătuiți liste de cuvinte aparținînd argoului școlar. Introduceți cuvintele în contexte potrivite.

Ex. 832. Alcătuiți liste de termeni la disciplinele: *critică literară, geometrie, geografie, botanică, educație fizică.*

Introduceți cuvintele în contexte potrivite.

c. *Cuvinte diferențiate semantic și expresiv; mijloace de accentuare sau diminuare a expresivității*

Ce se înțelege prin fond lexical neutru și expresiv?

Ex. 833. Cuvintele subliniate sînt neutre semantic și expresiv.

Explicați rolul acestui fond neutru în comunicare.

a) „*Se înserează. Și seara* cade grabnic, ca în luna lui noiembrie, *din cerul* de oțel, *peste pămîntul* biciuit de crivăț *și peste Dunărea* întărîtată și pustie. *Popa Tonea privește, din fereastră, malul pe care* se zbat în vînt cîțiva măcești, *și mai departe,* în hăul Dunării *apele* ce se frămîntă și se izbesc și din larg se varsă către țărm, ca mii și mii de șerpi înotători, ținînd deasupra apei, ager, creste albe, iar în urmă zvîrcolind inele monstruoase." (*Gala Galaction*).

b) „*După un ceas* de drum, *ajunserăm la gura Dîrmocsului, un pîriu care-și* face drum prin cotiturile de miazăzi *ale munților și se varsă, pe dreapta, în Neagra Broștenilor; iar în unghiul pe care-l formează Dîrmocsul cu Neagra, se află* așezată *crîșma.*

O singură *grădină* înalt *suspendată, rămășiță a vreunui pod* desființat în vechime, *unea cele două maluri ale Negrei,* ca un fel de punte

Scanned with OKEN Scanner

aeriană. *Noi* tăiarăm prin apă, *suirăm malul drept și ne îndreptarăm spre crîșmă; iar Axinia, deși apa nu era mai adîncă* decît pînă la genunchi, împinsă de natura ei de veveriță, găsise nimerit *să treacă rîul pe punte; și cînd ne uitarăm noi îndărăt, o văzurăm* prin aerul înalt, *străbătînd,* cu pas ușor și sigur, *grinda* îngustă *de peste Neagra.*" *(C. Hogaș).*

Ex. 834. Comparați nuanțele expresive ale cuvintelor subliniate din contextele următoare: stabiliți nuanța lor expresivă (neutră, familiară, vulgară, bombastică, afectată, solemnă, pretențioasă, poetică etc.), înlocuiți cuvîntul expresiv cu echivalentul neutru și comentați rezultatul obținut.

a) „D-apoi cu smîntînitul oalelor ce *calamandros* făceam!"

(I. Creangă).

b) „. . . *găbuiesc* pupăza pe ouă și zic plin de mulțămire:

— Taci, *leliță,* că te-am căptușit eu; îi mai pupa tu și pe dracu de acum." *(I. Creangă)*

c) „— Așa este, cumătră nu-i vorbă. Dar *sărmanii gîgîlici,* de cruzi s-au mai dus!" *(I. Creangă).*

d) „— Nu mă trece, că cine știe cît costă . . . acu sînt cam *tinichea.*

— Ce să coste? un *moft* . . . Facem noi pentru d-ta." *(I. L. Caragiale).*

e) „*Iubite și stimabile* d-le Cațavencu, nu înțeleg pentru ce între doi bărbați, cu oarecare *pretenție de seriozitate,* să mai încapă astfel de *meșteșuguri și rafinării de maniere,* astfel de *tirade distilate,* cînd situația lor e așa de limpede . . . Eu sînt un om căruia-i place să joace pe față . . ." *(I. L. Caragiale).*

f) „De treci *codrii* de *aramă,* de departe vezi albind
Ș-auzi mîndra *glăsuire* a pădurii de argint.
Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de *omăt*
Flori albastre tremur ude în *văzduhul tămîiet*"

(M. Eminescu)

g) „În *vesperala simfonie tronează* liniștea regală
Și parcul rozelor senzații cu-ndoliate crizanteme
Sonor deșteaptă *cascadarea* de note *vagi* în catedrală
Orisontînd în ritmul mistic albumul stinselor poeme . . ."

(G. Topîrceanu)

h) „*În dimineața aceea,* scoțînd nasul *devreme* pe fereastră ca să dea drumul zilei să intre *în odaia ei* adăpostită, Mini *simți* dintr-o dată, de la întîia privire rotită în jurul cerului cît începea între acoperișurile *învecinate,* simți de la prima răsuflare cu care gusta *aerul,* de la prima lui adulmecare o asemănare și *lesne* își dădu seama anume care, atît *era* de fățișă." *(H. Papadat-Bengescu).*

i) „Acolo era *sălașul desfătărilor* grave ale *duhului.* Cum era atunci *cu putință* ca omul de carte și de Curte care ar fi făcut *podoaba* zilelor de la Weimar, să se fi învoit a împărtăși de seară pînă dimineața dezmățarea unui Pirgu, ca apuseanul subțire în gusturi și *lingaw* să guste pas-

trama și turburelul, schembeaua și *prăștina,* ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele și bidineaua?“ (*Mateiu I. Caragiale*).

j) „Prin singurătatea lui *brumar*
Se risipește parcul, cît cuprinzi,
Învăluit în somnul *funerar*
Al fumegoaselor oglinzi.“

(*T. Arghezi*).

k) „— *Nană* Ană, cînd se scoală dom' director? Că stau afară cîteva muieri, văduve... după el...

— Da ce *bai* au? se răsti bătrîna. Ce le treabă?

— Vrea să se șteargă după listră... după listra cu pămîntu... Și eu nană Ană, mă șterg.

— Poate ești *bolundă!* se cruci bătrîna și se gîndi că lumea-i *bolundă* de totului... Unu vrea să-și dea averea la *sărăntoci,* celuilalt nu-i trebuie pămînt.“ (*T. Popovici*).

l) „Sandu știa *șmecheria, o fumase* și i-a *ciupit* banii *ginitorului* de două ori. Cînd a înțeles *fraierul,* era prea tîrziu. *Suțul* i-a spus:

— Mai învață, *puișorule!*“ (*E. Barbu*).

Ex. 835. Subliniați diminutivele din contexte; notați sufixele diminutivale; precizați sfera circulatorie a diminutivelor; comentați efectul stilistic obținut prin utilizarea diminutivelor.

a) „Era o fetiță mărunțică, însă voinică, și plinuță. Rochița de doc albastru stătea strîmbă și în chip cu totul nepermis pe trupușorul ei. Botinuțele îi erau pline de colb și cu șireturile desfăcute. Colțunii căzuseră și arătau niște piciorușe pîrlite de soare, cu genunchii nu tocmai curați. Capu-i era foarte scurt tuns, băiețește, și arăta în rotunzimea lui felurite bulbucături neregulate. Năsușoru-i mititel ar fi avut nevoie de batistă, lucru pe care-l dovedeau și mînicile rochiței. Gura-i era cam mare și obrajii prea roșii. Nu era de loc frumoasă și delicată Lizuca. Numai ochii căprii, umbriți de gene negre, aveau în ei cîte-o mică floare de lumină.“ (*M. Sadoveanu*)

b) „Ș-apoi mai aveam și alte bunuri: cînd mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine; cînd mă lua cu binișorul, nici atîta, iar cînd mă lăsa de capul meu, făceam cîte o drăguță de trebușoară ca aceea, de nici sfînta Nastasia izbăvitoarea de otravă nu era în stare de a o desface cu tot meșteșugul ei.“ (*I. Creangă*)

c) „— Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite, și casa rămîne nici fierbinte, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa.“ (*I. Creangă*)

Ex. 836. Subliniați augmentativele din contexte; notați sufixele augmentative; precizați sfera de circulație a augmentativelor; comentați efectul stilistic obținut prin utilizarea lor.

a) — „Ș-apoi afară de aceasta omul acela era ceva de spăriet: avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate.“ (*I. Creangă*)

b) — „Și atunci îndată i se aduc cele cerute, și tălpoiul face iute o darabană; și apoi furișîndu-se de Ivan, iese cu dînsa afară și începe a o bate ca de război: br... br...“ (*I. Creangă*)

Scanned with OKEN Scanner

c) „Dumitru țărănoiul, dulgher și lăutar,
Nu turburase satul vorbindu-i în zadar.“ *(T. Arghezi)*

d) „Monsieur Monoar, ministrul, slugoi de teapă-naltă,
Slujește asupririi din țară, de unealtă,
Dușmanilor dreptății țărănești . . .“ *(T. Arghezi)*

Ex. 837. Subliniați peiorativele din contexte; comentați efectul stilistic obținut prin utilizarea lor.

a) „Iaca, niște papugii . . . niște scîrța-scîrța pe hîrtie!
'I știm noi! Mănîncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pișcherlîcuri . . . și seara . . . se gătesc frumos și umblă după nevestele oamenilor să le facă cu ochiul. N-ai să mai ieși cu o femeie pe uliță, că se ia bagabonții laie după dumneata. Un ăla . . . un prăpădit de amploaiat, n-are chioară în pungă și se ține după nevestele negustorilor, să le spargă casele, domnule!“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Mini îi veni într-ajutor:
— Ce se petrece, îi șopti.
— Lucru urît! . . . cu păcătoasa ceea mică . . . A dat-o gata pe biata verișoară . . . Pocitania!“ *(H. Papadat-Bengescu)*

c) „— Achim Achim? Cum să nu. Măgădăul ăla; stă pe lîngă Valea Morii. Dar de ce întrebi de el?
— Al lui Teican, mă! Să nu spui la nimeni despre ce-om vorbi noi acuma.
— Ai, mă, ce, ești prost? Dugule!“ *(M. Preda)*

d) „Parcă ea nu știe, că de-acum un an,
Dumnealui se ține cu madam Vîrlan?
O caricatură . . . un chibrit . . . o aia
Cu piciorul mare și c-un păr cît claia
O mahalagioaică . . . afectată . . . rea, —
De se miră lumea: ce-a găsit la ea?“
(G. Topîrceanu)

Ex. 838. Comparați nuanța literară (raportată la norma literară) a cuvintelor subliniate în contextele de mai jos; precizați efectul stilistic și raportați-l la intenția scriitorului.

a) — „Și afară de aceasta, *babele* care trag pe fundul sitei în 41 de bobi, toți zodierii și cărturăresele pe la care căutase pentru mine și femeile bisericoase din sat îi băgase *mamei o mulțime* de *bazaconii* în *cap*, care mai de care mai ciudate . . . “

— „*Lucrul rău* nu piere cu una cu două.“

— „*Ale noastre* sînt flori la ureche, pe lîngă cele ce spune în cărți.“

— „Și după ce facem noi *trebușoara* asta, mătușa nu știu cum se încîlcește prin cînepă, ori se împiedică și cade jos.“ *(I. Creangă)*

b) „*Zița:* — Stai să-ți spui . . . Dar nu mă-ntrebi, *tațo*, să-ți povestesc ce am pățit cu *mitocanul*! Să vezi, e halima . . . Auzi, *mizerabilul* . . . Cînd să trec pe maidan, mă pomenesc cu mitocanul, cu *pricopsitul* de Țircădău, că-mi taie drumul.

Scanned with OKEN Scanner

„Bonsoar. Bonsoar", și știi așa deodată, san faso:

„ — Hei, *cocoană* — zice — mai bine ți-e acuma văduvă?" — „Pardon, domnule — zic — n-am de-a face cu dumneata . . ."

„ — *Rică:* Levorverul! . . . *Madam,* vă rog să binevoiți a-mi da drumul d-aici *de urgență.*"

— „*Chiriac:* „*Jupîne,* vrei să punem mîna pe el? după mine curînd."

— „*Jupîn Dumitrache:* — Ce poftești, mă *musiu?*"

— „*Efimița:* — Douăspce trecute, *bobocule.*"

— „*Farfuridi:* — Vrei să vorbesc curat și deslușit, *stimabile?*"

— „*Brînzovenescu:* — Dacă votează, merge la pușcărie *onorabilul.*"

— „*Dandanache:* — Ei, te să-ți mai spun, *puicusorule?*"

(I. L. Caragiale)

c) „Mai stăm noi oleacă și, pe urmă, numai ce s-arată, măi *tată o groază* de mistreți . . . "

— Bine, măi *ticălosule*! strigă el gata să se ridice și să înșface pe vizitiu; acu ți-ai găsit să te îmbeți?"

— „Bine, *neică* Marine, pentru asta nu mă supăr eu."

— „Uite, ce-i *boierule*: ast' dimineață în zori, n-ai trecut dumneata cu calul pe la marginea satului, spre Iezer? . . . "

— „Măi, mare *comedie*! mormăiește Gavril."

— „*Cucoane,* eu zic să-l iau și să-l duc pînă la bordeiul meu . . . "

— „Hei, *conașule,* eu eram flăcăuaș cînd s-a însurat badea Neculai."

— „Da, știe cîte *pozne* toate! . . . "

— „Nu, dacă ai vreo pricină, este *doamna.* Căci stăpînul nostru și-a adus *soție.*"

„Ia fă-te-ncoace, *gospodarule.*"

„Am auzit, *femeie,* că nu-mi ești cu credință . . . "

„*Muiere!* grăiește el iar, răspunde dacă-i adevărat ori nu . . . "

(M. Sadoveanu)

3. *Locuțiuni; cuvinte memorabile și maxime; zicale și proverbe; formule; valorile lor stilistice*

Ce înțelegeți prin locuțiuni? Stabiliți diferențierea stilistică funcțională a locuțiunilor și expresiilor. Precizați planurile de referință ale diferențierii semantice și expresive ale locuțiunilor, expresiilor, cuvintelor memorabile, maximelor, etc.

Ex. 839. Subliniați locuțiunile, înlocuiți-le cu echivalentele lor simple; comparați și sesizați diferența expresivă; comentați valoarea stilistică a locuțiunilor.

a) — „Măi!!! s-a trecut de șagă, zic eu, în gîndul meu; încă nu m-a gătit de ascultat și cîte au să mai fie! . . . "

— „. . . Smărăndița începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul . . . "

— „De unde nu-i, de acolo nu se varsă, fiilor, însă mai multă băgare de samă nu strică!"

Scanned with OKEN Scanner

— „... cu astă rînduială n-am să am folos de la el niciodată.“
— „Pot zice că în noaptea aceea la fîntînă mi-a fost masul...“
— „Şi mai ales, pentru noi ţăranii munteni este o mare facere de bine!“
— „Şi se pomeneşte că Ciubuc era om de omenie, fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă şi ospătat cu îndestulare.“ *(I. Creangă)*

b) — „Bine, măria-ta; iar pînă atunci dă poruncă să fie încălicaţi şi purtaţi caii, deoarece la această curte se îngraşă de lene.“
— „Slujitorul mazîlesc s-a supus cu părere de rău; dar n-avea ce face. Se uita cu sfială la încruntarea fioroasă a moşneagului.“
— „Să nu socoată acest Vartic că noi nu ne-om aduce amînte, cînd ne-om întoarce cu măria-sa Nicoară.“
— „N-a dat nimeni răspuns. Vulpea a bătut iar şi diaconul Radu s-a întărîtat iar a striga.“
— „Răzăşi am fost ş-am rămas la sapă de lemn şi pentru o pită ne-am dat robi.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Subsemnatul Bonifaciu Hagienuş, pensionar şi specialist în limbile orientale, vă aduc la cunoştinţă că sînt de cîtăva vreme victima unor sustrageri însemnate de obiecte de artă în argint dintr-o colecţie în care am cheltuit economiile vieţii mele întregi, cu scopul de a pune la îndemîna statului opere rare de orfevrerie, lucrate de artişti ai Renaşterii şi de alţi iluştri din alte secole.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 840. Subliniaţi proverbele şi zicalele; precizaţi intenţia autorului; explicaţi rolul proverbelor şi zicalelor în contexte.

a) — „Că oricum ar fi, tot îs mai aproape dinţii decît părinţii.“
— „Şi vorba aceea: Lucrul rău nu piere cu una cu două.
Pînă-n sară am şi colindat tot satul...“
— „Văru-meu, care văzuse de patima celorlalţi, luase obicei în toată sara, la culcare, a-şi coase mînicile contăşului, şi vîrîndu-şi picioarele într-însele dormea fără grijă. Vorba aceea: Paza bună trece primejdia rea.“
— „Na-ţ-o bună că ţ-am frînt-o zise Trăsnea — cînd la adică, nu-i nimică. Vorba ceea: Ne-am pricopsit cu cai cu tot... Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?... De ştiam asta, mai bine şedeam acasă, şi cu banii cîţi s-au dat, pe ici pe colea, îşi prindea tata altă nevoie.“

b) — „Popă-n Sărăceni! Cine ştie ce vrea să zică popă-n Sărăceni! Dar aşa-i trebuie părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă arunce-şi mai înainte desagii peste ea.“
— „Masa popii nu era mai bună decît casa. Vorba cu lumea ghebo-şilor: omul se îndreaptă după oameni, chiar şi cînd ar voi să-ndrepte oamenii după sine; popa trăia în felul satului. Noroc avea numai de zestrea preotesei; dar de unde numai se ia, multă vreme nu se ia; şi asta se apropia de postul cel mare.“ *(I. Slavici)*

Ex. 841. Precizaţi efectul stilistic obţinut prin organizarea tematică şi logică a proverbelor în contexte, corelîndu-l cu intenţia autorului.

„Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului, şi scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult aleargă; dar nici scump la tărîţe şi ieftin la făină. Nu te apuca de multe trebi deodată. Cine go-

Scanned with OKEN Scanner

neşte doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăşi cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decît c-un mişel la dobîndă. Nu te vîrî în judecăţi. În ţara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e şi mai mare, şi dreptul umblă totdauna cu capul spart." *(C. Negruzzi)*

Ex. 842. Subliniaţi maximele şi sentinţele; precizaţi intenţia autorului, explicaţi rolul maximelor şi sentinţelor în contexte.

a) „Dar chiar prăpăstioasă şi deslănţuită, încărcată de tunete şi pornită la asalt împotriva adăpostului tău de pe coastă, marea rămîne dătătoare de tihnă şi de înţelepciune. Poate pentru cuvîntul supremului contrast — dintre zbuciumul pe care îl priveşti şi imobilitatea în care te găseşti. E plăcut să vezi oceanul cum se zbate şi se precipită, atunci cînd tu însuţi stai la adăpost pe ţărmul tare . . . " — aşa zice parcă, un poet din vechime." *(G. Galaction)*

b) „Nuşrevan filozof atunci a zis cu blîndeţă:

— Dascăle, bine este să nu se joace gătejele cu focul.

Sindipa s-a aplecat spre împărat, apoi spre sfetnic. A răspuns:

— La vorba blîndă, iese chiar şarpele din pămînt, o prea înţelepte. Învăţătorul meu îmi spunea că cine vrea să aibă pîne pe masă trebuie să doarmă puţin.

Săptămîna mea n-are şapte sărbători ca săptămîna leneşului. Cui nu ştie juca, odaia i se pare strîmtă." *(M. Sadoveanu).*

Ex. 843. Subliniaţi enunţurile cu nuanţă aforistică; comentaţi efectul stilistic obţinut prin această formulare aforistică în contextele următoare:

a) „*Trahanache:* . . . Bine zice fiu-meu de la facultate alaltăieri în scrisoare: vezi, tînăr tînăr, dar copt, serios băiat! zice: «Tatiţo, unde nu e moral, acolo e corupţie, şi o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are . . . »"

— „D-ta înţelegi că nu mai merge cu vechea sistemă: românul să se nască bursier, să trăiască funcţionar şi să moară pensionar . . ." *(I. L. Caragiale)*

b) „Un om care n-are ce să mănînce îşi face treabă din treaba altora. Nici acum nu face bine. Orbul n-ajută pe olog; flămînzii nu-ndreaptă treaba satului; cînd gîştele păzesc stratul, puţin îi rămîne grădinarului.

Ei, dar părintele Trandafir e vîrtos de cap; unde pleacă, merge şi ajunge, ori moare pe drum." *(I. Slavici)*

c) „După ce se va priboli lumea de lingoarea în care se află, a grăit hatmanul sorbind cea din urmă picătură şi privind păhărelul în zarea ferestrei, apoi să ştiţi că se vor naşte oameni noi care vor clădi o lume mai bună. Înflori-vor flori şi se vor pîrgui holde pe gunoaiele trecutului. Noi nu vom mai fi. Dar pînă atunci să lucrăm pentru dreptate, să împlinim poruncile pe care le avem.

— Să fim şi noi jertfă? a zîmbit amar mezinul.

— Să fim, Făt-frumos.

— Care-i vina noastră, bădiţă, să nu înflorim?

Scanned with OKEN Scanner

— Nu sîntem vinovați, Făt-frumos; dar să știi că înnoirea sufletului omenesc nu se face decît cu durere. Unii își trăiesc viața, alții o închină unui vis; unii rămîn singuri și se veștezesc, alții înflori-vor iarăși din moarte cu frații lor de mîne.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 844. Subliniați formulele din contexte; explicați rolul lor stilistic.

a) „... cîțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, calea-valea: biserica deschide pe om.“

— „... a venit în voia aceea, pe la august, și cinstita holeră de la '48 și a început a secera prin Humulești în dreapta și-n stînga, de se auzea numai chiu și viu în toate părțile.“

— „Dar vorba ceea: Ursul nu joacă de bunăvoie. Mort-copt, trebuie să fac pe cheful mamei, să plec fără voință, și să las ce-mi era drag!“ *(I. Creangă)*

b) — „Cît puteau, petreceau vremea întinși la răcoare; cît nu puteau, își mîncau zilele lucrînd prin alte sate învecinate. Cînd venea apoi iarna... vai și amar!“

— „De-aici înainte trebile se-ncîlciră. Mergea cînd cruciș, cînd curmeziș. Oamenii începură să spună popii că nu se vor lăsa de rîs și de ocară, ci vor merge la episcopie și-l vor scoate din sat.“ *(I. Slavici)*

c) „Trecu apoi la compania a IV-a.

— Am onoarea a mă prezenta, căpitanul Romașcanu, comandantul companiei a IV-a.“ *(Gh. Brăescu)*

Ex. 846. Locuțiunile subliniate se află în contrast evident cu restul contextului; precizați care este rolul stilistic al acestor locuțiuni.

a) — „*Rică:* Angel radios! precum *am avut onoarea* a vă comunica în precedenta mea epistolă, de cînd te-am văzut întîiași dată pentru prima oară *mi-am pierdut uzul* rațiunii; da! sunt nebun!...“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Și scrie... scrie... și nimic nu șterge,
Avînd mereu impresia că „merge“
Și că-ntr-o bună zi va cuceri Parnasul
Zadarnic, totdeauna, la intrare
Cu politeță, *i se taie nasul*
Că-i crește iar, din ce în ce mai mare.“

(G. Topîrceanu)

c) — „Nu pricep eu cum dracu devine chestia asta cu *starea de asediu!* nu se sfii Dumitru lui Nae să declare.

— Fiindcă ești prost! îl lămuri Cocoșilă.

— Dă-o dracului, Cocoșilă, protestă Dumitru lui Nae cu tot corpul retrăgîndu-și picioarele lui lungi. Zice că e de patru ani *starea de asediu!* Unde dracu e, că n-o văd!“ *(M. Preda)*

Ex. 846. Precizați rolul stilistic al formulelor subliniate în contextele următoare:

a) — „*A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti;* de cînd făcea plopșoru mere și răchita micșunele; de cînd se băteau urșii

Scanned with OKEN Scanner

în coade; de cînd se luau de gît lupii cu mieii de se sărutau, înfrăţindu-se; de cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi s-arunca în slava cerului de ne aducea poveşti.

De cînd se scria musca pe părete
Mai mincinos cine nu crede."

— „Iar eu *încălecai pe-o şea şi vă spusei dumneavoastră aşa.*"

— „*Merseră, merseră, cale lungă, depărtată,* cînd fata împăratului zări o cosiţă de aur." *(P. Ispirescu)*

b) — „Amu *cică era odată* într-o ţară un crai care avea trei feciori."

— „Şi *merg ei o zi, şi merg două, şi merg patruzeci şi nouă,* pînă ce de la o vreme le intră calea în codru . . ."

— „Şi *mai merge el cît mai merge,* şi numai iaca ce aude o bîzîitură înăduşită."

— „Amu Harap-Alb şi cu ai săi *merg ei cît merg,* şi într-o tîrzie vreme ajung la împărăţie. Dumnezeu să ne ţie că *cuvîntul din poveste, înainte mult mai este.*" *(I. Creangă)*

Ex. 847. Stabiliţi nuanţa stilistică funcţională a locuţiunilor subliniate în contexte.

a) — „*Avînd în vedere* că d-şoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă, neputînd sta cu mobila d-sale expusă la intemperii . . ."

— „*Drept aceea* am încheiat prezentul proces-verbal spre a servi la trebuinţă părţilor."

— „Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută Noembrie 15 cu nr. 654, *avem onoare* a vă repeta cu insistenţă rugăciunea ce v-am făcut în privinţa lemnelor de încălzit . . ."

— „Vă rugăm dar *să luaţi măsuri* urgente pentru întîmpinarea acestei situaţiuni anormale . . ." *(I. L. Caragiale)*

b) — „*Nu-ţi mai sparge bojocul,* neiculiţă — explica cineva liniştit în spatele lui Filip."

— „. . . dacă era însă mai pirpiriu, *o lua la sănătoasa* pe uliţele satului, urmărit cu chiote şi fluierături înspăimîntătoare . . ."

— „Partidul . . . de l-ar cunoaşte pe David Golea al nostru . . . ce-*ar* mai *da* cu el *de pămînt!*" *(V. Em. Galan).*

Ex. 848. Precizaţi nuanţa expresivă a locuţiunilor subliniate în contexte.

a) „Dar neamul scriitorilor — totdeauna şi pretutindeni mai arţăgos — nu numai că-şi apără morţiş toate ale sale, dar încă duce şi grija autorilor de *peste şapte ţări şi şapte mări*" *(A. I. Odobescu)*

b) „Mai ales într-un rînd îi picase lui moş Nichifor două iepuşoare, care mergeau *de minune* la drum. Dar la crîşmă *mort-copt,* trebuiau să steie, căci le cumpărase de la un popă, nefiind pe vremea aceea pojărnicii de unde să cumpere altele, care să ţie fuga tot întru una! . . ." *(I. Creangă)*

c) „De aici rezultă şi dificultatea crescîndă *în ceea ce priveşte* previzibilitatea ştiinţifică, *pe măsură ce* ne ridicăm pe treptele mişcării materiei." *(Vasile Pavelcu:* „Drama Psihologiei")

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 849. Precizaţi rolul şi efectul stilistic al citatelor şi expresiilor memorabile din alte limbi în contextele următoare:

a) — „Dar însă şi eu am crescut pe cîmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!*“

— „Apoi mai uite şi altul, slab şi costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcîndu-şi puşca, meargă unde-o merge! în cocheta becaţină, ce să zărea pe malul bălţii: „Aport“ strigă el cu îngîmfare prepelicarului şi acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărată în bot, pe cînd pasărea fuge, leşinînd de rîs în zboru-i capriţios. Tot fabula cea veche:

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.“ *(A. I. Odobescu)*

b) — „Şi de-aş fi fost, măcar, cine ştie ce mare filozof grecesc! Aş fi mîncat, fără multă vorbă, cucută sau ceapa ciorii, şi scurt, aş fi păşit fie *ad inferos*, fie la nemurire; m-aş fi mulţumit chiar cu smerita glorie a lui Pytagoras, care mînca bob şi născocea table de socoteli...“

— „Iată pentru ce, privind cu jale la cei cîţiva bureţi, ce mai rămăseseră, mi se părea că mă aflu înaintea unor

Rari nantes in gurgite vasto

din clasica antichitate...“ *(C. Hogaş)*

c) — „Dar d. Niţă Ghiţescu nu s-a lăsat biruit de asprimea d-lui prezident al comisiei; foarte obraznic, a strigat şi mai tare:

— Nu se poate, domnule director! v-aţi înşelat! uitaţi-vă la probe!

Tonul cu care a zis „uitaţi-vă la probe!“ a făcut un efect straniu asupra superiorului: i-a impus, parcă; acest domn a răspuns:

— În fine, *errare humanum* est... Să vedem...“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 850. Precizaţi nuanţa semantic-expresivă şi rolul stilistic al formulelor subliniate:

a) — „*Preastimată doamnă*, nu toate mamele sunt devotate cum sunteţi dv., ceea ce ar trebui să le fie tot ce e mai sacru... Rămîne ca dvs., ca mamă devotată, înainte de a face pasul fatal, să avizaţi cu perspicacitate, (iscălit) Un bun tată de familie.“

— „*Ilustre fruntaş*, eu nu umblu niciodată cu plosca minciunilor... Pînă atunci, trăiască partidul nostru! (iscălit) Un fanatic partizan al dv., alegător col. I de Cameră şi Senat.“

— „*Prea cuvioase părinte* Matache, ca să ştii cît ţi-a zburat din căldăruşă la 1 aprilie, întreabă pe Tănase rahagiul... (iscălit) Un creştin enoriaş.“ *(I. L. Caragiale)*

b) — „El spunea tare, după caz: *Poftă bună!* (la masă), *Noroc!* (la (strănutat), *Să fie într-un ceas bun!* (la pornirea la drum), imitînd întocmai purtările celor mari.“

— „*Onorat tribunal*, în cazul cînd partea noastră ar plăti comoştenitorilor sumele fixate de Curte cu titlul de restituţiuni, iar aceştia nu le-ar întrebuinţa la plata datoriilor, s-ar putea, eventual, să ne vedem expuşi a plăti de două ori...“ *(G. Călinescu)*

Scanned with OKEN Scanner

4. *Mijloace de expresie figurată*

Care sînt mijloacele de expresie figurată? Care este baza lexical-semantică a acestor mijloace?

a) *Comparaţiile*

Definiţi comparaţia. Arătaţi structura comparaţiilor. Clasificaţi comparaţiile avînd criterii: nuanţa stilistic-funcţională şi nuanţa semantic-expresivă. Precizaţi rolul comparaţiilor.

Ex. 851. Subliniaţi comparaţiile populare din contexte; arătaţi structura comparaţiilor populare; precizaţi rolul stilistic al acestora în context.

a) — „Ochii negri mi-au fost dragi,
Că-s frumoşi ca şi doi fragi,
Îs negri ca două mure
Crescute vara-n pădure . . . "
— „Multe fete-s pe pămînt
Da ca mîndra mea nu sînt
Cum e luna printre stele
Aşa-i mîndra printre ele.
Multe stele-s luminoase
Da ca luna nu-s frumoase."
— „Inima de-amărăciune
Mi-e neagră ca şi-un tăciune,
Şi mi-e friptă de amar
Cum e şi carnea pe jar."

(Folclor — „Poezia lirică")

b) „(Bertoldo) Nas avea mare, roşatic ca sfecla, nările largi. Gura se vedea largă, mai pînă la urechi; în fălci, dinainte, i se vedea doi dinţi strîmbi, pe dinafară ca nişte colţi." *(Cărţi populare — „Viaţa lui Bertoldo")*

c) „Fata Kivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parc-ar fi zugrăvit; alb, şi cu două răsuri pe obraji. Ochii negri ca mura, frumoşi de pică, dar cînd îi încruntă te sperie ca-ntunericul. Părul lins, cu unde albăstrui. Se poartă cu tîmple. Aşa a apucat de la mă-sa şi mă-sa de la mă-sa, obicei adus de la obîrşia Ialomiţei, unde nu se ştia de creţuri şi colţişori.

Sultănichii îi era dragă curăţenia ca lumina ochilor, că chiar de n-ar avea sprincenile trase ca din condei şi buze rumene ca bobocul de trandafir, tot n-ar da cu foiţă şi muc de lumînare. Cînd merge, saltă puţin şi se mlădie. Trup omenesc de n-ar fi s-ar frînge." *(B. Şt. Delavrancea)*

Ex. 852. Subliniaţi comparaţiile şi precizaţi modalităţile de construcţie ale acestora.

a) — „Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie . . . "

Scanned with OKEN Scanner

— „Ne-aţi venit apoi, drept minte o sticluţă de pomadă,
Cu monoclu-n ochi, drept armă beţişor de promenadă,
Veştejiţi fără de vreme, dar cu creieri de copil,
Drept ştiinţ-avînd în minte vre un vals de Bal-Mabil,
Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtezană.
O, te-admir progenitură de origine romană!“

(M. Eminescu)

b) „Şi dacă soarele, ce sta să cumpănească dincolo de amiază, ar fi putut, din înălţime, să străbată cu privirea prin desişul întunecos al bolţii de umbră, ce ne ocrotea de pretutindeni, apoi ar fi văzut întinsă, pe rariştea de iarbă înflorită a pământului, năframa albă-neagră-vînătă a călugărului, soră mai mică în lungime, dar mai mare în curăţenie ca imensul meu prosop; iar pe ea tăbărîţi la întîmplare hribii fripţi, întocmai cum ar tăbărî o turmă de oi obosite, în popas la odihnă, pe drumul gălbui şi plin de colb; şi, după cum de lîna oilor se acaţă, în treacăt, curnuţii şi scaii pîrloagelor, tot aşa se acăţaseră cărbunii stînşi ai focului de spatele hribilor mei; şi dacă acea ce albea pe la subţiorile scorojite ale fiecărui hrib nu era tocmai sare nemistuită, apoi era, cel puţin, cenuşă nescuturată, lucru care, totuşi, nu împiedica pe măruntul meu călugăr de a-şi da ifose profesionale de Moschion sau Labdacus.“ *(C. Hogaş)*

Ex. 853. Găsiţi comparaţiile uzuale potrivite pentru calificativele: alb ca . . . ; galben ca . . . ; negru ca . . . ; roşu ca . . . ; albastru ca . . . ; verde ca . . . ; limpede ca . . . ; iute ca . . . ; fricos ca . . . ; flămîndă ca . . . ; moale ca . . . ; dulce ca . . . ; amar ca . . . ; mut ca . . . ; credincios ca . . . ; rece ca . . . ; fierbinte ca . . . ; subţire ca . . . ; gros ca . . . ; sărac ca . . . .

Ex. 854. Cu ce sau cu cine comparăm, de obicei:
un om slab, gras, harnic, leneş, sprinten, sănătos, înalt, blînd, viclean, îndărătnic.

Ex. 855. Determinaţi nuanţa stilistică a următoarelor comparaţii:
a) Se înfoaie ca varza; e ca o zînă; ud ca un şoarece plouat; ca prin urechile acului; parcă e o brezaie; parcă mănîncă tot gheaţă friptă; drept ca funia în sac. *(Folclor)*

b) „Trag storul la fereastră şi, de frică
Simt inima cum mi se face mică
Cît un microb de febră tifoidă.“
— „Toamna prin văzduh adie
Ca un zbor de libelulă.“
— „Pe frontispiciul Veşniciei
Să te fixez ca pe-un gîndac.“ *(G. Topîrceanu)*

Ex. 856. Găsiţi verbele potrivite pentru următoarele comparaţii uzuale:

. . . ca din pod; . . . ca iarna grea; . . . ca melcul; . . . ca o moară stricată; . . . ca mîţa cu şoarecele; . . . ca peştele în apă; . . . ca un cal breaz; . . . ca scaiul; . . . ca gîsca prin apă; . . . ca dracul de tămîie; . . . ca briciul; . . . ca o stană de piatră; ca prin urechile acului; . . . ca ciupercile după ploaie; . . . ca două picături de apă . . .

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 857. Ce comparații uzuale se potrivesc pentru verbele (locuțiunile verbale):

— I s-a făcut inima cît ...; A nimerit-o ca ...; Se umflă în pene ca ...; Dă înapoi ca ...; Îi toacă gura ca...; Doarme ușor ca ...; Bate ca la ...; Calcă ca pe ...; Azvîrlit ca din ...; Se zbate ca ...; A zări ca ...; Se vinde ca ...; Se topește ca ...; Tace ca ...; Strînge ca ...; Se strecoară ca ...; Tremură ca ....

Ex. 858. Prin ce comparații uzuale pot fi sensibilizate situațiile de mai jos?

a cunoaște pe cineva (temeinic); a aștepta (nerăbdător); a fi curios; a avea bani mulți; a se vinde ceva (repede); a fi sensibil; a sta încremenit; a fi mîndru; a fi abătut (trist); a fi mulți (numeroși); a fi sărac.

Ex.. 859. Analizați structura și proveniența termenului de referință a comparațiilor din „Scrisoarea III-a" de M. Eminescu; precizați diferențele constatate între comparațiile din cele două părți ale scrisorii, comentați efectul stilistic raportîndu-l la intenția poetului.

Ex. 860. Analizați comparațiile din poezia „Cioara" de *G. Topîrceanu*, stabiliți nuanța lor semantic-expresivă și efectul stilistic.

Ex. 861. Analizați valorile expresive și rolul stilistic ale comparațiilor subliniate în contexte:

a) — „*Ziua de ieri s-a ținut după mine,* crezînd
Ca un cîine flămînd,
Că e legată cu ceva, cu vreo curea
Cu vreo frînghie, de viața mea —
Și la o răspîntie cu statui
S-a întors, văzînd că nu-i."

— „*Gîndul,* ajuns în flacăra lui de ploaie, tîrzie,
Se face palid și descrește ca o făclie.
Fereastra e cernită de un fag
De care *atîrnă noaptea* neagră, toată, *ca un steag.*"

(T. Arghezi)

b) — „Luna răsărise dintre munți și se oglindea *într-un lac mare și limpede ca seninul cerului.* În fundul lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur; iar în mijlocul lui, pe o insulă de smarand, încunjurat de un crîng de arbori verzi și stufoși, se ridica un mîndru palat *de o marmură ca laptele,* lucie și albă-atît de lucie, încît în ziduri *răsfrîngea ca-ntr-o oglindă de argint:* dumbravă și luncă, lac și țărmuri."

— „*Rupt ca de-un magnet în nemărginire, el cădea ca fulgerul,* într-o clipă cale de o mie de ani." *(M. Eminescu)*

b. *Tropii*

Definiți noțiunea de tropi. Clasificați tropii și arătați caracteristicile fiecăruia.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 862. În fragmentele de mai jos subliniaţi cuvintele întrebuinţate în sens figurat. Precizaţi sensul cuvintelor subliniate cînd sînt scoase din context.

a) „Sta să apuie soarele dupe orizont cînd vestea că ajutorul aşteptat a sosit vărsă nădejdea izbîndei şi un curagiu nou în inima acelii mînă de voinici români, care ca nişte zmei se luptau, trăgîndu-se în faţa nenumăratelor gloate a unui duşman învingător. *(N. Bălcescu)*

b) „Iarna, de gerul cel amarnic, trăsnea grinda în odaie, crîşcau lemnele şi pietrele, vîntul lătra prin gardurile şi ramurile ninse; ar fi voit să doarmă, să viseze, dar gerul îi îngheţa pleoapele şi-i painjinea ochii. Surtucul lui, pe lîngă acestea, era mai mult urzeală decît bătătură, ros pe margini, fudul la coate, de rîdea pare că şi vîntul în urma lui.“ *(M. Eminescu)*

c) „. . . Va să zică şi-a pierdut mirosul, îmi zic eu . . . Îl chem, prefăcîndu-mi glasul a mîngîiere şi, cînd vine, îl apuc de zgardă şi, desprinzînd biciul de la geantă, încep să-l bat . . . El tace sub ploaia de lovituri.

Abia la a cincea începe să chelălăie plîngător . . .

Ce-ai făcut, ticălosule?! . . . După încă o lovitură îi dau drumul . . . El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dînsul cingătoarea de jăratic care-l arde şi începe să caute cu ardoare . . .“ *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 863. Subliniaţi metaforele uzuale în contextele:

— Viaţa lui era un iad. Am găsit cheia problemei. Merse pe firul apei la vale. În primăvara vieţii noastre toate ni se par simple. În ochii lui licări o rază de nădejde. Şi-a pierdut firul vorbelor. Aici se află izvorul tuturor relelor. Ştirea o am din izvor sigur. O ploaie de flori mi-a nins pe creştet. Vatra satului se află dincolo de pîrîu.

— Îşi ruinează viaţa. Îşi îneacă necazul în vin. E ros de ambiţii. Şi-a pierdut capul de bucurie. Te-am şifonat cu ceva? Asaltat de cereri, nu mai putea să rezolve problemele curente. I-am zărit chipul scăldat în lacrimi. Moartea l-a secerat în floarea vieţii. Un intrigant seamănă neînţelegeri printre noi. Şi-a păpat toată moştenirea rămasă de la părinţi. Eşti legănat de iluzii, amice. I se frînge inima de durere. A ochit în vitrină un lucru deosebit.

Ex. 864. Subliniaţi metaforele; comentaţi efectul lor stilistic raportîndu-l la intenţia scriitorului.

a) „Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă;
Fulgii zbor, plutesc prin aer ca un roi de fluturi albi,
Răspîndind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi.
Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară!
Cu o zale argintie se îmbracă mîndra ţară;
Soarele rotund şi palid se străvede pintre nori
Ca un vis de tinereţe pintre anii trecători.“

(V. Alecsandri)

Scanned with OKEN Scanner

b) „Iar de sus pînă-n podele un păianjen prins de vrajă
A ţesut subţire pînză străvezie ca o mreajă;
Tremurînd ea licureşte şi se pare a se rumpe,
Încărcată de o bură, ca un colb de pietre scumpe."

(M. Eminescu)

c) „În largu-i pustia, să treacă-l aşteaptă . . .
Şi el naintează şi calea e dreaptă —
E dreaptă — tot dreaptă — dar zilele curg,
Şi foc e în aer, în zori, şi-n amurg —
Şi el naintează, dar zilele curg.
Nici urmă de ierburi, nici pomi, nici izvoare . . .
Şi el naintează sub flăcări de soare . . .
În ochi o nălucă de sînge — în gît
Un chin fără margini de sete-arzătoare . . ."

(Al. Macedonski)

d) „Într-un lac alb de lumină,
A ieşit o lună plină.
Ce mai caută şi luna
Tot în lacuri totdeauna?
Limpezeşte şi îşi spală,
Noaptea, farfuria goală,
Porţelanu-avînd o pată
De argint necurăţată."

(T. Arghezi)

Ex. 865. Subliniaţi metaforele bimembre; arătaţi structura metaforei bimembre şi dovediţi necesitatea unei astfel de structuri; comentaţi efectul stilistic corelîndu-l cu intenţia autorului.

a) „Zadarnic paiul sec al minţii-l trieri,
Drapîndu-i golul ei cu reci imagini:
Nimic nu iese dintr-un dram de crieri."

(M. Eminescu)

b) „Prin cleştarul apei limpezi, cînd amurgul o desfide,
Cresc din adîncimea umbrii turle nalte de mărgean."

(Ion Pillat)

c) „În cumpănă cu tot ce-a fost, pe-o dîră de lumină,
înaintăm prin foi, prin aur răvăşit, prin brumă fină.
În neştire, ici şi colo, mîinile ne umblă
prin cupele de flori, prin cele de pe urmă."

(L. Blaga)

Ex. 866. Subliniaţi sinesteziile; explicaţi baza psihologică a sinesteziei; comentaţi efectul stilistic raportîndu-l la intenţia poetului.

a) „Vibrau scîntei de vis . . . noian de negru,
Carbonizat, amorul fumega —

Scanned with OKEN Scanner

Parfum de pene arse, și ploua . . .
Negru, numai noian de negru . . .“

(G. Bacovia)

b) „Tăcerea-mi șerpui pe mîini,
fusese o furtună de nisip,
era-nțesat orașul cu nisip
dar unde erau oamenii?“

(B. Fundoianu)

c) „Cremene, bazalt e totul. Blocuri
drepte stau în noapte, cu temei.
Pe străvechea stradă ca-ntr-o matcă
grele curg miresmele de tei.“

(L. Blaga)

Ex. 867. Subliniați personificările; comentați efectul stilistic raportîndu-l la intenția scriitorului.

a) — „Cucule, mare dușman
Ți-am plătit să-mi cînți un an,
Nu mi-ai cîntat făr' o lună,
Nici atunci cu voie bună.“
— „Geme codrul, geme
Geme că i-i rău
Că-l plouă mereu, . . .“
— „Dorul meu pe unde pleacă
Nu-i pasăre să-l întreacă.
E mai iute ca vîntul,
Ca fulgerul și ca gîndul.“

(Folclor)

b) — „Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei-Sale.“
— „Cînd însuși glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii —“
— „S-a stins viața falnicei Veneții,
N-auzi cîntări, nu vezi lumini de baluri.“

(M. Eminescu)

c) — „Zdrobită-n praf, murea arama,
Și codrul chiotea, viteazul; . . .“
— „Stăpîne codru, crai bătrîn,
Mai ții tu minte, oare? . . .
La umbra unui fir de nalbă
Plîngea o floare de cicoare
Și-un firicel de izmă-creață
Se săruta atunci cu Oltul . . .“

(O. Goga)

Scanned with OKEN Scanner

d) „În soare spicele își țin la sîn grăunțele
ca niște prunci ce sug.
Iar timpul își întinde leneș clipele
și ațipește-n flori de mac.
La ureche-i țîrîie un greier."
— „Îngînînd prin văi tăria
sună ramul, sună glia.
Focuri ard, albastre ruguri.
Pomii simt dureri de muguri."

(L. Blaga)

Ex. 868. Analizați metaforele subliniate; precizați planul lor de referință, comentați efectul stilistic raportîndu-l la intenția autorului.

a) „Prin ce-nnodate drumuri, pornind la ce răscruce
Începe noaptea noastră să curgă, nu mai știu.
Văd doar la geamuri fuga trăsurii ce ne duce
C-un sac de somn pe capră — ghebosul vizitiu."

(I. Barbu)

b) „Tu nu uita că sînt în tine *peșteri* . . .
Un pas, o șoaptă, numai un suspin,
Sporesc acolo-n mii și mii de creșteri,
Se-ngroașă-n *hăuri,* se izbesc și vin
Să zguduie *pereții* arși de lavă.
Și *tainița* se umple de tumult,
Ca cerurile, sus, cînd tună-n slavă . . ."

(V. Voiculescu)

c) „Cînd îți ghicesc *arzîndul lut*
Cum altul de Tanagra nu-i,
din miazănoapte pînă-n sud
mai e nevoie de statui?"

(L. Blaga)

Ex. 869. Precizați structura alegoriilor; comentați efectul stilistic raportîndu-l la intenția autorului.

a) — „Cîmpul alb
oile negre:
cin' le vede
nu le crede,
cin' le paște
le cunoaște."

— „La cap pieptene,
La mijloc pepene,
La coadă secere,
la picioare
rîșchitoare."

(Folclor — Ghicitori)

b) „Sapă, frate, sapă, sapă,
pînă cînd vei da de apă.
Ctitor fii fîntînilor, ce
gura, inima ne-adapă.

Prinde tu-n adînc izvoare —
de sub strat stihie blîndă.
Să se-aleagă din argilă
ochiuri lucii, de izbîndă.

Scanned with OKEN Scanner

Călători cu turme — vie,
să se-aplece, să se mire
de atîta adîncime
și de basmele din fire.

Să se curme-n piept cuvîntul
cînd s-arată că pămîntul
stele și-năuntru are —
nu numai deasupra-n zare."

. . . . . .

(L. Blaga — „Fîntînile")

Ex. 870. Subliniați catahreza; analizați modalitatea de realizare; comentați efectul stilistic raportîndu-l la intenția autorului.

a) — Într-un viitor apropiat nave cosmice vor ateriza pe lună, pe Marte, Venus și alte planete ale sistemului solar.

— Își drege glasul. Își drege gustul. Drege băutura.
A intrat frica în el. A pus ochii pe o carte.

b) „Eu sînt o-mperechere de straniu
Și comun,
De aiurări de clopot
Și frămîntări de clape —
În suflet port tristețea planetelor ce-apun,
Și-n cîntece, tumultul căderilor de ape..."

(I. Minulescu)

c) „... Pulberi palide!... raze frînte... scînteieri aurii, viscoliri blonde... fumegări chihlimbarii: soarele.

Așa răsări soarele care pesemne se rostogolise prin fîn și prin sulfină. Și-un freamăt lung de aur trecu prin lanul de cicoare al cerului." *(I. Teodoreanu)*

d) „Și deodată, dintre dealuri
Se desprinde larg un zvon
Depărtat și monoton,
Ca un murmur lung de ape
Revărsate peste maluri...
Crește-n luncă, mai aproape
Umple văile vecine
De răsunet mare...
Vine!...
Fulger negru... trăsnet lung
Dus pe aripi de furtună,
Zguduind pămîntul tună
Zările de-abia-i ajung..."

(G. Topîrceanu)

Ex. 871. Subliniați metaforele simbolice; comentați efectul lor stilistic explicînd semnificația pe care le-o acordă poetul.

a) „Dintre sute de catarge
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?

. . . . . .

De-i goni fie norocul
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vînturile, valurile.

Nenţeles rămîne gîndul
Ce-ţi străbate cînturile,
Zboară vecinic, îngînîndu-l
Valurile, vînturile."

(M. Eminescu)

b) „Osînda nu se schimbă, e pe viaţă.
Domnul mi-a pus alăturea o ceaţă,
Şi-un puţ adînc, răzbit într-alt tărîm,
Să sec izvorul, ceaţa s-o dărîm;
Căci mîntuirea mea pentru o viaţă nouă
Era să le sleiesc pe amîndouă.
. . . . . .
Dar ciutura cînd fuge pe frînghie,
Am aşteptat-o ani şi ani să vie
Şi s-a întors de prin adîncuri goală
Izvorul nu-şi dă unda şi mă-nşală
Şi plinul ei se scurge printre doage
Şi nu vrea să ajungă la gura cui o trage,
Să-i soarbă clocotirea, de care-i însetat.
Iar muntele de ceaţă nici nu s-a clătinat."

(T. Arghezi)

c) „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
şi nu ucid
cu mintea tainele ce le-ntîlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte."

(L. Blaga)

Ex. 872. Stabiliţi sistemul de simboluri şi semnificaţia lor poetică şi gnoseologică în poezia lui G. Bacovia, cercetînd poeziile: „Plumb", „Decor", „Lacustră", „Moină", „Toamnă", „Nervi de primăvară", „Vals de toamnă", „Cu voi", „Pastel".

Ex. 873. Subliniaţi metonimiile; stabiliţi raporturile pe care se întemeiază metonimiile; comentaţi efectul stilistic corelîndu-l cu intenţia autorului.

a) „Braţul gol apasă-n coarne; ferul taie brazde lungi
Ce se-nşiră-n bătătură ca lucioase, negre dungi."

(V. Alecsandri)

b) „O, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus!
Toată floarea cea vestită a întregului Apus,
Tot ce stă în umbra crucii, împăraţi şi regi s-adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună."

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

c) „Babighian suferea cînd alţii cumpărau pînze de maeştri, dintr-un egoism foarte voluptos, el însuşi nu cumpăra decît rar piese ce i se păreau capitale pentru definiţia unui artist. Cînd găsea o astfel de piesă, vindea alta mai slabă, aşa încît numărul tablourilor din colecţia sa nu creştea monstruos.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 874. Subliniaţi metonimiile uzuale în contextele de mai jos; discutaţi despre valoarea lor expresivă.

— Oraşul întreg a ieşit în stradă la Întîi Mai.
— Muzeul a achiziţionat un Grigorescu şi doi Luchian.
— Era cosmică impune cu necesitate stabilirea unor noi relaţii.
— Aici, pare-se, a fost mîna lui.
— Vatra satului era situată pe vremuri pe o culme semeaţă de deal apărată de codri din două părţi.

Ex. 875. Subliniaţi sinecdoca; comentaţi efectul stilistic raportîndu-l la intenţia autorului.

a) „Şi abia plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
Codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;“

(M. Eminescu)

b) „Dumneavoastră nu cunoaşteţi ţăranul român, dacă vorbiţi aşa!“ *(L. Rebreanu)*

c) „Ca nişte ritmice ciocane
Răsună paşii pe asfalt:
Sînt ghete mari „americane“
Şi ghete mici cu tocu-nalt...“

(G. Topîrceanu)

d) „Arătă un auto elegant care trecuse pe lîngă ele şi acum se oprise la hotel Bulevard. Două plastroane albe, aparţinînd la două fracuri negre scoborau.“ *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 876. Subliniaţi antonomasa; comentaţi efectul stilistic raportîndu-l la intenţia autorului.

a) — „Şi privind păinjenişul din tavan, de pe pilaştri,
Ascultam pe craiul Ramses şi visam la ochi albaştri
Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
Către vreo trandafirie şi sălbatecă Clotildă.“

(M. Eminescu)

b) „Tu nu cunoşti, Zoile, gîndul meu...
Din tine-ntreg tu faci literatură.
Oferi în studiu mica ta structură,
Naiv şi comic, ca un crustaceu.“

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

5. *Mijloace de evidenţiere a elementului semnificativ*

a. *Perifraza: eufemismul, formule de politeţe, hiperbola, litota, ironia.*

Definiţi perifraza; precizaţi criteriile de clasificare a perifrazelor şi clasificarea perifrazelor. Arătaţi ce rol are şi care este intonaţia distinctivă a eufemismelor, formulelor de politeţe şi ironie. Explicaţi structura hiperbolei. Ce semnificaţie are hiperbola în operele aparţinînd scriitorilor romantici? Ce exprimă fiecare din tipurile de perifrază în stilul conversaţiei uzuale? Ce stiluri funcţionale evită de regulă perifraza şi din ce cauză?

Ex. 877. Delimitaţi şi identificaţi tipurile de perifrază în următoarele contexte:

Îţi dau una de latră cîinii la Giurgiu. Nu căra apa cu ciurul. Ce-mi tot cauţi nod în papură? I-a făcut-o: l-a opărit cu apă rece. Fricosul se sperie şi de umbra lui. Ia-l de pe mine că-l omor. I s-au aprins călcîile după fata vornicului. E sărac de-i bate vîntul în traistă. E cioplit numai din bardă. Îl fierbe fără apă. Minciuna are picioare scurte. La unii mumă şi la alţii ciumă. Cică l-a lovit c-un bulgăre de gheaţă friptă. E-naltă cît o daltă. N-are după ce bea apă şi se scobeşte în măsele. Eu sînt mic, nu zic nimic: tata-n pod jupoaie oaia. Nici în car, nici în căruţă, nici pe jos desculţă. N-am nici cît să chiorăsc un şoarece. Pînă soarele se-nalţă, Ionică abia se-ncalţă. Umblă tăind cîinilor frunză.

Ex. 878. Aduceţi perifrazele de mai jos la valoarea lor reală şi logică şi comentaţi efectul:

Nu vedea la doi paşi. Imi pun mîna-n foc pentru el. Aşteaptă o clipă. Moare de plictiseală. Arde de nerăbdare. Nu te mai omorî cu lucrul. N-are chior în pungă. Se făcu luntre şi punte. Se topeşte de dor. De fericire e-n al şaptelea cer. Spusele tale sînt basme de adormit copiii. Îi atîrnă viaţa de-un fir de păr. Nu te-am văzut de-un car de ani. Sînt mort de oboseală. Făgăduieşte marea cu sarea. Roşi pînă în albul ochilor. E numai piele şi os.

Ex. 879. Identificaţi perifrazele în poezia: „Un cîntec barbar“ de G. Coşbuc. Analizaţi-le structura, expresivitatea şi efectul stilistic.

Ex. 880. Analizaţi contextele: stabiliţi tipul perifrazei, valoarea expresivă şi rolul stilistic potrivit intenţiei poetului.

a) „În Siria fu odat-un an cumplit,
Încît părea că veacul s-a-mplinit.
Atît de-avar fu cerul cu pămîntul
Că luni de zile n-a bătut nici vîntul,
Nici ploi n-au curs din nori al verii dar,
Şi-atîta foc a fost, că nici măcar
Umbrind vreun nor n-a mai scăzut arsura,
Şi astfel cerul a ucis natura.
Nici ape-n puţuri, nici izvoare-n munţi
Şi nime n-avea lipsă acum de punţi
Spre-a trece rîuri cari purtară nave,
Atari călduri domneau de sus, grozave.

Scanned with OKEN Scanner

Secase-orice izvor şi-orice tălaz
Afar' de-acel ce ochii-i scurg pe-obraz;
Pustiu era-n amiezi şi-n zori tot drumul
Şi nu ieşea-n amurg pe case fumul,
Iar vitele-au murit, căci nu aflau
Nici rouă-n cîmp, nici fir de ierbi să guste,
Şi pomii goi lăcustele-i mîncau,
Iar oamenii trăiau mîncînd lăcuste."

(G. Coşbuc)

b) „După vremuri mulţi veniră, începînd cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu a lui Istaspe;
Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pămînt şi apă —
Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt,
Cum veniră, se făcură toţi o apă şi-un pămînt."

(M. Eminescu)

c) „... Securea părintelui Ghermănuţă, ajutată de puterea sălbatică a braţelor mele, făcu minuni... În mai puţin decît s-ar crede, pădurile împrejmuitoare zăceau doborîte la pămînt! Şi, iarăşi, în mai puţin decît i-ar trece cuiva prin minte, în faţa puterii mele şi pe întinderea trebuitoare pădurile desfiinţate se prefăcură într-un val înalt şi nestrăbătut de trunchiuri de copaci încîlcite, la un loc, cu crengile lor... Apoi tîrîi înlăuntru un munte întreg de vreascuri şi uscături care ar fi fost îndeajuns să hrănească pentru veşnicie focul nestins pe altarele Vestei..." *(C. Hogaş)*

d) „După aceasta capra cu iedul au luat o căpiţă de fîn şi au aruncat-o peste dînsul, în groapă, ca să se mai potolească focul." *(I. Creangă)*

e) „Vrei să mă spînzuri, va să zică?...
Cînd te-am citit, în adevăr,
Îţi dau cuvîntul că de frică
Mi s-a zbîrlit un fir de păr!"

(G. Topîrceanu)

Ex. 881. Identificaţi formulele de politeţe din contextele situative de mai jos, stabiliţi efectul şi rolul lor stilistic:

a) — „Dacă şi riga ungurilor, măria sa Matiaş-Crai, a dat înapoi de la Baia, cînd s-a arătat asupră-i, călare pe cal alb, măria sa Ştefan-Vodă — ce poate face un creştin de rînd?"

— „Spune, cinstite staroste, îl îndemnă numaidecît gospodarii."

— „Am să-ţi răspund cu bună voie la ce mă întrebi, numai nu înţeleg de ce se veselesc aşa aceşti cinstiţi gospodari şi aceste cinstite gospodine."

— „Avea dreptate înalt prea sfinţitul Teoctist, cînd a ieşit la Dreptate să pomăzuiască pe Vodă Ştefan."

— „Care staroste, bădiţă Nicoară şi părinte Nicodim?"

Scanned with OKEN Scanner

— „Mulțumesc pentru doftorie, cuvioase părinte Stratonic.“ *(M. Sadoveanu)*

b) — „Simțișî c-am să te pun la treabă și te pitești, să nu-ți văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!“

— „Înțeles, întunecimea ta!“ *(I. L. Caragiale)*

c) — „Poftim! După bucluc umbli, peste bucluc ai dat, măi jupîne Scaraoschi. Să te înveți tu de altă dată a mai bîntui oamenii, Sarsailă spurcat ce ești!“ *(I. Creangă)*

Ex. 882. Introduceți în contexte potrivite perifrazele.

a) Regele animalelor. Corabia deșertului. Tigrul mărilor. Țara piramidelor. Țara zimbrului. Orașul de aur. Cetatea eternă. Orașul-lumină. Cetatea lui Bucur. Aurul negru. Pîinea industriei.

b) Sumă frumușică. Vîrstă respectabilă. A lăsa de dorit. A dormi pe veci. A-și descărca sufletul. A-și măsura cuvintele. A-și vedea lungul nasului. A da semne de viață. A fi sătul pînă-n gît. A muri de rîs. A despica firul în patru. A se bate cu pumnii în piept. A da bir cu fugiții.

Ex. 883. Identificați și analizați perifrazele și rolul lor stilistic în romanul „Nicoară Potcoavă“ de M. Sadoveanu, cap. I „La hanul lui Gorașcu Haramin.“

Ex. 884. Identificați și analizați perifrazele (structură, plasticitate, efect stilistic) în contextele de mai jos:

„Tot căutînd zadarnic și încercînd aiurea,
Ai născocit tăișul, cuțitul și securea,
Vicleanul ferăstrău,
Tovarășul și șoarecele tău . . .

. . . Ai născocit o dată
Și o nimica toată,
Cît ghimpele, săracul,
De mic și iute: acul;
Și harnicul nimica, vioi ca o lăcustă
Se-nghesuie și-aleargă pe marginea îngustă
Și-mbracă omenirea de miile de ani:
O sculă genială, cinci ace la doi bani.
Ai născocit și ața, mătasa de păianjen,
Cu care coase acul pe Gange și Teleajen.
Ai născocit făina și pîinea tuturor,
Ca să ajungi de pîine gonit și cerșetor,
Crîmpeiule de viață, un rob, un muritor . . .“

(T. Arghezi)

Ex. 885. Identificați perifrazele din contextele date, analizîndu-le structura și precizînd efectul stilistic. Construiți perifraze după aceleași modele:

a) 1. „Nevasta lui . . . era cam proastă; dar și soacră-sa nu era tocmai hîtră.“ 2. „Și satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul

capului, hotărî să-l spînzure pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora."

3. „... mămuca nu face bine ce face; are de gînd să ne lese cu sănătate, sărmana." *(I. Creangă)*

b) 1. „— Scuză-mă, neică — a zis Mitică — te uitasem: e un secol de cînd nu ne-am mai văzut!"

2. „Mitică, pedalînd alături cu amicul său Costică, zărește, venind în față-le cu mare viteză, un automobil:

— Ține bine, Costică, să nu se sperie bicicleta." *(I. L. Caragiale)*

b. *Epitetele și rolul lor stilistic*

Definiți noțiunea de epitet. Care este rolul epitetului ca procedeu expresiv? Cum se construiește epitetul din punct de vedere gramatical? Ce criterii de clasificare a epitetelor puteți stabili?

Ex. 886. Subliniați epitetele; precizați structura lor gramaticală; explicați rolul lor stilistic și în context.

a) „În păduri trosnesc stejarii! E un ger amar, cumplit!
Stelele par înghețate, cerul pare oțelit,
Iar zăpada cristalină pe cîmpii strălucitoare
Pare-un lan de diamanturi ce scîrțiie sub picioare."

(V. Alecsandri)

b) — „Pe cuptiorul uns cu humă și pe coșcovii păreți
Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel isteț
Purcelușii cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă
Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă."

— „Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă;
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă
Și eu trec de-a lung de maluri
Parc-ascult și parc-aștept
Ea din trestii să-mi răsară
Și să-mi cadă lin la piept."

(M. Eminescu)

Ex. 887. Clasificați epitetele, pe baza criteriului expresivității și alcătuiți ierarhia lor; explicați rolul lor stilistic.

a) „Oriîncotro te-i uita, vezi colori felurite ca un întins curcubeu și tabloul cel mai încîntător farmecă vederea. Stînci prăpăstioase, munți uriași, a căror vîrfuri mîngîie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gîrle a căror limpede apă lin curge printre cîmpiile înflorite, păraie repezi, care mugind groaznic se prăvălesc în cataracte printre acele amenințătoare stînci de piatră, care plac vederii și spăimîntează totodată." *(N. Bălcescu)*

b) „Sură-i sara cea de toamnă; de pe lacuri apa sură
Înfunda mișcarea-i creață între stuf la iezătură;
Iar pădurea lin suspină și prin frunzele uscate,
Rînduri-rînduri trece-un freamăt, ce le scutură pe toate.

Scanned with OKEN Scanner

De cînd codrul, dragul codru, troienindu-şi frunza toată,
Îşi deschide-a lui adîncuri, faţa lunei să le bată,
Tristă-i firea, iară vîntul sperios vo creangă farmă —
Singuratice izvoare fac cu valurile larmă."

(M. Eminescu)

c) „Mult iscusita vremii slovă
Nu spune clipa milostivă
Ce ne-a-nfrăţit pe veci necazul
Şi veselia deopotrivă . . .
Mărită fie dimineaţa
Ce-a săvîrşit a noastră nuntă,
Bătrîne Olt! — cu buza arsă
Îţi sărutăm unda căruntă."

(O. Goga)

d) „O carte proastă, dar legată-n piele,
Cu aur pe cotoare şi cu stele,
Luxoasă, lustruită şi bogată
Stă-n raft ca o cucoană bosumflată
La teatru — care se preface
Că piesa lăudată îi displace."

(T. Arghezi)

e) „De veacuri ei îşi au aici lăcaşul, de la începutul
cel dintîi, groteşti şi tîmpi, guşaţii fără grai.
Olari ei sînt, sortiţi să-nmoaie şi să coacă lutul.
Ca nişte zmei întîrziaţi şi blînzi
cu feţe prelungite în cimpoaie
arhaici inşi, îşi poartă pe sub plai
un vis fragil prin zilele greoaie."

(L. Blaga)

Ex. 888. Citiţi creaţiile notate mai jos; alcătuiţi o listă a epitetelor şi a frecvenţei lor; pe această bază discutaţi tipurile de epitete frecvente în creaţia poetică patruzecioptistă şi motivaţi limita la care s-au oprit scriitorii în selectarea epitetelor.

— D. Bolintineanu: „Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare"; „Muma lui Ştefan cel Mare"; „San-Marina."

— Al. Russo: „Cîntarea României." (4,13)

— N. Bălcescu: „Românii supt Mihai-voievod Viteazul" (Cartea a doua — XXI; Cartea a patra — I)

— V. Alecsandri: „Doina"; „Adio Moldovei"; „Deşteptarea României."

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 889. Subliniaţi epitetele metaforice şi neaşteptate; discutaţi în ce constă surpriza şi care este efectul lor stilistic.

a) Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii,
Domnitoare peste ape, oaspeţi liniştii acestei,
Cu aripile întinse se mai scutură şi-o taie
Cînd în cercuri tremurînde, cînd în brazde de văpaie.
Papura se mişcă-n freamăt de al undelor cutrier,
Iar în iarba înflorită, somnoros suspin-un greier . . .“

(M. Eminescu)

b) „Plop negru, încrustat în ger
Şi-ncremenit sub lună
Cu rămuriş de zgură şi de fier . . .
Învaţă-mă să uit lumina verii
Şi-n cîmp silhui,
Să dau tristeţea mea tăcerii
Şi gîndurile mele, nimănui . . .“

(G. Topîrceanu)

c) „Cristal rotund, pe-o umbră de velur,
Cu inima de-a pururea senină,
M-am născocit din ape de azur,
Am îngheţat sub ţurţuri de lumină.“

(T. Arghezi)

Ex. 890. Subliniaţi epitetele antitetice (oximoron) în contextele de mai jos; explicaţi structura lor; motivaţi-le psihologic; comentaţi efectul lor raportîndu-l la intenţia autorului.

a) — „Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele trec cu harnici unde şi suspină-n flori molatic,
Cînd coboară-n dulce ropot din tăpşanul prăvalatic,
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace
În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.“

— „Ea cu toane, o crăiasă, iar tu tînăr ca un paj
Şi adînc privind în ochii-i, ţi-ar părea cum că înveţi
Cum viaţa preţ să aibă şi cum moartea s-aibă preţ
Şi, înveninat de-o dulce şi fermecătoare jale,
Ai vedea în ea crăiasa lumii gîndurilor tale . . .“

— „Cînd deodată tu răsărişi în cale-mi,
Suferinţă tu, dureros de dulce . . .“

(M. Eminescu)

b) „Luna ninge chiparoşii
Cu funingini de argint.“
— „Mă uit la flori, mă uit la stele:
Eşti chinul dulce al tristeţii mele.“

(T. Arghezi)

Scanned with OKEN Scanner

c) — „Un strigăt în noapte pe bulevard: grilu! Din cîmp
vînzătorul intrat-a-n oraş pe-un măgar, cu greieri
în păr şi pe braţe, ieşiţi din corfele pline.
. . . . . .
Argint viu şi negru e roiul — pe umeri“
— „În văile sublimelor recolte
nu este sat cu duhuri mai încete,
dar nici alt sat în care să se ardă
ulcioare mai frumoase şi mai zvelte,
ca mijlocul de păcătoase sfinte fete.“

(L. Blaga)

Ex. 891. Subliniaţi epitetele tautologice; explicaţi structura lor; comentaţi efectul stilistic raportîndu-l la intenţia poetului.

a) — „Stele rare din tărie cad ca picături de argint
Şi seninul cer albastru mîndru lacrimile-l prind . . .“
— „Ai fi trăit în veci de veci
Şi rînduri de vieţi,
Cu ale tale braţe reci
Înmărmureai măreţ.“

(M. Eminescu)

b) „Şi el e emirul, şi are-n tezaur,
Movile înalte de-argint şi de aur,
. . . . . .
În grajduri, cai repezi cu foc de copite . . .“ *(Al. Macedonski)*

c) — „În ţarcul oilor din cînd în cînd picura o talancă înăbuşit şi stins.“

— „Cel mai tînăr dintre noi e un sprinten şi ager poet, foarte cunoscut prin umor, avînt şi imaginaţie.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 892. Stabiliţi pe baza analizei creaţiilor indicate mai jos lista epitetelor preferate de M. Eminescu şi M. Sadoveanu; precizaţi semnificaţia acestor epitete şi rolul lor în conturarea notei particulare în creaţia celor doi scriitori. M. Eminescu: „Călin (file de poveste)“; Sonete („Afară-i toamnă“ . . ., „Sînt ani la mijloc . . .“, „Cînd însuşi glasul . . .“), „Scrisoarea I“, „Peste vîrfuri“; „Din valurile vremii . . .“. M. Sadoveanu: „Mergînd spre Hîrlău“; „Povestea baciului Tomega“; „Bulboana lui Vălinaş“; „Ţara de dincolo de negură“ („Ucenicie într-o breaslă veche“, „Aprilie — o clipă“, „Pasaj de raţe, sara“.

6. *Mijloace în slujba umorului şi satirei*

a. *Jocul de cuvinte*

Ce se înţelege prin joc de cuvinte? Care sînt procedeele comune tuturor jocurilor de cuvinte? Care sînt speciile literare care utilizează frecvent jocul de cuvinte?

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 893. Identificați jocul de cuvinte bazat pe contaminare în următoarele contexte și explicați efectul umoristic sau satiric realizat:

1) Că această minune între voi, o, jiganiilor și pasirilor, ieste cămila nepăsărită și pasirea necămilită, căriia unii, alcătuindu-i numele, Struțocămilă îi dzic.“ *(D. Cantemir)*

2) „He! he! bine-ai venit, nepurcele!“ *(I. Creangă)*

3) „Cioflecării și hilariante — Siniștrilor mei critici Virgil Cioflec și Ilarie Chendi“. (Caleidoscopul lui A. Mirea)

Ex. 894. Identificați jocul de cuvinte bazat pe paronimie în contextele date și comentați efectul umoristic sau satiric realizat:

1. *Individul* (înaintează la bară): Să trăiți, domnule (sughite) prezentin!

Procurorul: Prezident, domnule!

Individul (conciliant): Pretendent!“ *(Al. O. Teodoreanu)*

2) „Ce, sîntem pe timpul percheziților spaniole?“ *(Al. Teodoreanu)*

3) „Nu Momente, maestre, ci Monumente trebuia să botezi admirabilul volum . . .“ *(G. Ranetti)*

4. „La restaurant. Mitică sună. Chelnerul Costică . . . se prezintă.

Costică: Ce-a comandat don' Mitică?

Mitică: Dragă Costiță, să-mi pui la grătar o costică de purcel“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 895. Identificați jocul de cuvinte bazat pe omonimie în contextul de mai jos și explicați efectul umoristic sau satiric realizat.

1) „Cînd merge să se-mprumute cu bani:

— Unde ai plecat Mitică?

— La vînătoare de lei.“ *(I. L. Caragiale).*

2) „Costică se plînge lui Mitică la birt că sufere de insomnie și nu știe ce doftorie să mai ia ca să poată dormi.

Mitică îi recomandă:

— Ia o plachie de somn“ *(I. L. Caragiale)*

3) „Nu știți să rămîneți senini
Cînd ironia mea vă mușcă;
Eu nu-s cocoș pentru găini
Plouate, — sînt cocoș de pușcă!“ *(Cincinat Pavelescu)*

Ex. 896. Stabiliți în ce constă jocurile de cuvinte de mai jos, care este intenția autorului și care este efectul lor:

1) „N-apucase moș Bodrîngă a lua bine fluierul de la gură și iacă ne trezim cu popa Buligă, ce-i ziceau și Ciucalău, din ulița Buciumenii, tămîiet și aghesmuit gata des-dimineață, Dumnezeu să-l iepure!“

2) — „Am un leu și vreau să-l beau. — Se poate. Dar, cei care spun așa, ar bea cîte o junglă pe zi.“

— „Luleaua: o sucită din fire. Și bețivă, cînd e a neamțului.“

— „N-aduce anul ce aduce ceasul, mai ales dacă acesta e de aur și cu trei capace.“ *(T. Mușatescu).*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 897. Explicaţi care e baza lexicală a următoarelor calambururi:
— Nu confundaţi fumul, cu fumurile.
— Una e menajare şi alta e menajerie.
— Puiul de leu se numeşte leuştean.
— Parălele fac lei. Şi, leii, paralei. *(T. Muşatescu)*

b. *Unităţile nelogice*

Ce se înţelege prin unităţi nelogice? Ce tipuri de unităţi nelogice cunoaşteţi?

Ex. 898. Identificaţi unităţile nelogice din contextele de mai jos, stabiliţi tipul şi comentaţi efectul stilistic:

a) „Mai bună minte avea Mirăuţă din Grumăzeşti, care umbla trelalela în puterea iernii pe la tărăbi, întrebînd: ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe, ba fragi şi căpşune pentru cineva care pornise într-adaos . . .“ *(I. Creangă)*

b) „*Tipătescu:* Mişel!
Pristanda: Curat mişel!
Tipătescu: Murdar!
Pristanda: Curat murdar!“ *(I. L. Caragiale)*

c) „Algazy este un bătrîn simpatic, ştirb, zîmbitor şi cu barba rară şi mătăsoasă, frumos aşezată pe un grătar înşurubat sub bărbie şi împrejmuit cu sîrmă ghimpată.“ *(Urmuz)*

d) Să nu stai toată ziua vîrît cu nasu-n scripte
Iar laptele şi carnea — să fie bine fripte.“ *(G. Topîrceanu)*

e) „Vreţi să spuneţi, întrebă el în profunzime, că spre intrarea în bloc proiectul D.G.C.M.P.L.S.F.B. şi viza CSCAS ar trebui să prevadă amenajarea unui spaţiu de tranzit direct pentru pietoni locatari cu material pietros, alee sau potecă?“ *(S. Fărcăşan)*

f) „Prin lumina estompată
De mătasea unui nor,
Visătoare trece-o fată
C-un plutonier-major
. . . . . .
Şi-ntr-o fină discordanţă
Cu privelişte sonoră
Merg aşa, cam la distanţă,
El major şi ea minoră“

(G. Topîrceanu)

h) „Floarea-soarelui, bătrînă
De pe-acum se sperie
C-au să-i cadă în ţărînă
Dinţii de mizerie.“

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

c. *Paradoxul stilistic*

Ce se înţelege prin paradox stilistic? Care sînt procedeele comune paradoxului stilistic? Ce formă literară exprimă în cel mai înalt grad virtuţiile paradoxului stilistic?

Ex. 899. Identificaţi paradoxul stilistic în contextul de mai jos şi explicaţi cum răspunde intenţiei scriitorului:

„Toţi, abdicaţi din funcţia divină,
Au renunţat la slăvile eterne.
Apolo-i profesor de mandolină,
Pan lecţii dă, de limbile moderne.
Hercule-i petrolist dactilograf
Şi Joe însuşi, farmacist de treabă,
Serveşte-n cutiuţe la tarabă
Cîte un hap, cîte un praf."

(T. Arghezi)

Ex. 900. Explicaţi prin ce mijloace lexicale este realizat paradoxul stilistic din contextul de mai jos:

„Adîncurile tăcute şi largi ale miezului de noapte se umplură deodată de glasul jalnic şi prelung al clopotului..." Vivos voco"...

Şi călugării, ca umbre negre rupte din întuneric, se mistuiau în uşa luminată şi larg deschisă a bisericii..." Mortuos-plango".

Şi părintele Ghermănuţă dormea dus pe lada de Braşov... „Fulgura frango".

Şi horăitul de tunet al părintelui Ghermănuţă era, parcă, sfărîmat, în răstimpuri, de urletul de aramă al clopotului...

Ce mic şi netrebnic era părintele Ghermănuţă!

Nu-i vorbă, că lucru tocmai mare nici eu nu eram." *(C. Hogaş)*

Ex. 901. Analizaţi mijloacele lexicale cu ajutorul cărora Topîrceanu parodiază stilul lui I. Minulescu în „Romanţa automobilului".

d. *Alte mijloace*

Ce alte mijloace stilistice pot fi utilizate pentru obţinerea unor efecte satirice sau umoristice?

Ex. 902. Efectele umoristice şi satirice din contextele de mai jos se bazează pe fenomenul de stridenţă lexicală.

Explicaţi în ce constă acest fenomen de stridenţă în cazurile de faţă şi care a fost intenţia autorului:

a) „Şi astfel Noe, întîiul armator al vremurilor, primi comanda unui titanic steamer ce avea să înfrunte surplusul imenselor rezervorii de lichiduri neîntrebuinţate pe care le deţinea cel înalt şi cu care se hotărîse să dușeze patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi biata omenire." *(D. Anghel)*

b) — „Un ţînţar, nervos şi foarte
Slab de constituţie,
În zadar vrea să ia parte
Şi el la discuţie."

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 903. Ce semnificație au numele proprii spicuite din opera lui I. L. Caragiale? De unde provine efectul umoristic și satiric al acestora?

— Iordache Brînzovenescu, Nae Cațavencu,
Caracudi, Agamemnon Dandanache, Tache,
Farfuridi, Stan Făcăleț, Pană Foale-primar,
Iordăchel Gudurău, Mișu Guvidi, Nae
Ipingescu, Mitică Pișculescu — comisarul secției 55,
Atenaisa Perjoiu, Esméralde Piscopesco, Zaharia Trahanache.

B. Resursele stilistice ale structurii fonetice

1. *Valori expresive ale sunetelor*

a. *Sunetele în context*

Definiți cuvîntul și precizați legăturile posibile între structura fonetică a cuvîntului și expresivitatea latentă a acesteia (vocale, consoane, diftongi; calitatea sunetelor, lungimea cuvîntului etc.).

Ex. 904. Alegeți și repartizați pe două coloane cuvintele care vi se par eufonice și care vi se par neeufonice; motivați alegerea; introduceți în contexte potrivite (alese din scriitorii cunoscuți sau create de dv.) cîte 3 cuvinte eufonice și trei neeufonice.

Meteor, aievea, codru, fag, rotocol, cobalt, taină, brumă, salcie, clepsidră, ger, fir, sparge, deșert, nisip, cumpănă, gheață, fulg, pustiu, rețea, izvor, alint, cenușă, brad, stejar, rostogoli, întuneric, alean, scoică, povară, beznă, lăstun, lentilă, mănunchi, frînge, butuc, amăgire, cristal, miere, morocănos, cunună, lumină, luntre, mlădiță, păiș, stîncă, țapă, scrum, culme, fulger, pirogă, ancoră, pulbere, prund, rouă, siluetă, talaz, vatră.

Ex. 905. Precizați dacă între structura fonetică a cuvîntului și conținutul noțional se stabilesc relații; unde este cazul, motivați:

Adînc — profund; lung — scurt; mut — sonor; mic — mărunt — minuscul; mare — uriaș — gigantic — colosal; fierbinte — cald — rece; limpede — străveziu — transparent — cristalin — opac — turbure; dulce — amar; lin — domol — sprinten — ager; subtil — fin — subțire — gros — grosolan; strîmb — drept; strident — calm; ușor — greu; firav — plăpînd — gingaș — zdravăn — solid — butucănos; ușor — greu; morocănos — posac — vesel — zglobiu; îngust — strîmt — larg; monoton — variat; flexibil — mlădios — rigid — țeapăn.

Ex. 906. Arătați prin ce procedee (sinonimie, perifrază, antepunerea epitetului, articulare, suprimarea articolului, pronunțare prescurtată sau durativă, diereză, etc.) s-a produs adaptarea volumului sonor al cuvintelor

Scanned with OKEN Scanner

subliniate la conținutul noțional exprimat. Raportați adaptările survenite la intenția scriitorului:

a) „Cu mîne zilele-ți adaogi,
Cu ieri *viața* ta o scazi
Și ai cu toate astea-n față
De-a pururi *ziua cea de azi*."

(M. Eminescu)

b) „Ieri s-a votat monstruoasa lege a d-lui P. D. Carp asupra școalelor profesionale așa cum a voit ministrul *nerromân*, care, ca briganzii a pus camerei servile cuțitul la gît strigîndu-i fioros: votul sau viața! Penibil! *terribil*! *orribil*!"

— „No! . . . *văz't-ați numa* ce iaste lucrul acela, *m'rog, carele* se cheamă respectul dătorinții (cu elevațiune), *carele* este fundămîntul acelui lucru, *m'rog, carele* se cheamă adevăratul romăgnism?. . ." *(I. L. Caragiale)*

c) „De la gîrlă-n pîlcuri dese
Zgomotoși copiii vin;
Satul e de vuiet plin
Fumul alb alene iese
Din cămin."

(G. Coșbuc)

d) „*Culori*, și *fum* de toamnă, *plîns* de poet
Apa e rece, frunzele plouă —
Vorbește încet, pășește încet,
Că totul cade ca o jale nouă."

(G. Bacovia)

e) „În dăsagi, pe umăr, *văru-meu* Păcală
Aducea-n tîrg ouă și *smîntînă-n* oală.
Numărînd pe *deşte* cît *e* săptămîna,
Cumpănea cu ouă brînză și smîntîna,
Și pornea de joia și cu bulzi de caș,
Să-i ajungă vineri marfa în oraș . . ."

(T. Arghezi)

Ex. 907. În ce constă rezonanța deosebită pe care o au cuvintele subliniate?

a) „Garoafele din *glastră*, stînd gata ca să moară,
Vorbesc de-o fată blondă cu fața *diafană* . . ." *(D. Anghel)*

b) „Strofe vechi, o *mandolină*,
Un *Cézanne* și doi *Gauguin*,
Patru măști de *bronz*:
Beethoven, Berlioz, Wagner, Chopin,
O sofa arabă, două vechi icoane bizantine,
Un *potir de-argint*, mai multe vase vechi de *Saxa* pline
Cu *mimoze*, tamburine spaniole, lampioane

Scanned with OKEN Scanner

Japoneze, trei foteluri cu inscripţii musulmane,
Fleurs du mal legate-n piele de *Cordova,*
Şi pe pian:
Charles Baudelaire şi alături Villiers de l'Isle-Adam . . .“

(I. Minulescu)

Ex. 908. Precizaţi dacă există corespondenţe între structura fonetică a cuvintelor subliniate (proporţia de vocale şi consoane, calitatea sunetelor) şi resursele lor expresive; în ce constă aceste corespondenţe?

a) „Stă *castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,*
Iar în fundul apei clare *doarme umbra* lui de veacuri;
Se înalţă în tăcere dintre *rariştea de brazi,*
Dînd atîta *întuneric rotitorului talaz.*

(M. Eminescu)

b) „Zarea-şi *picură argintul*
Pe ovezele de *aur,*
Ostenit, din aripi bate,
Ca un vis *pribeag,* un *graur.*“

(O. Goga)

c) „De-atîtea nopţi aud *plouînd*
Aud materia *plîngînd*
Sunt singur, şi mă duce-*un gînd*
Spre locuinţele *lacustre.*“

(G. Bacovia)

d) — „Domnişoarei cu trei rochii-i
Lăcrimau *rubine* ochii.
Să te-ntreb pe Dumneata
Cum venişi în iarba mea
Şi de unde, Domnişoară
De *cristal* şi *scorţişoară?*“
— „Cobiliţa-n cer se urcă
Sprijinită-n crac de furcă,
Pe cînd moara, strînsă *glugă*
Ţine loc de *buturugă.*“

(T. Arghezi)

Ex. 909. Pe ce se bazează efectul expresiv al cuvintelor subliniate?

a) „Şi ca nouri de aramă şi ca *ropotul* de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia şi ca *plesnetul* de ploaie . . .
Urlă cîmpul şi de *tropot* şi de strigăt de bătaie.“

(M. Eminescu)

b) „Şi-n vremea cît s-au cununat
S-a-ntins poporul adunat
Să joace-n drum după *tilinci:*
Feciori, la zece fete, cinci,
Cu *zdrîngăneii* la opinci
Ca-n port de sat.“ *(G. Coşbuc)*

Scanned with OKEN Scanner

c) Răsună din margini de tîrg
Un *bangăt* puternic de aramă;
E toamnă . . . metalic s-aud
Gorniștii, în fund, la cazarmă.

(G. Bacovia)

b. *Asonanțe, aliterația, ecoul poetic*

Ce se înțelege prin asonanță, aliterație, ecou poetic?
Cum se realizează armoniile imitative?

Ex. 910. Identificați asonanțele în contextele de mai jos și stabiliți ce a determinat prezența lor în vers.

a) — „Și nime-n urma mea
Nu-mi plîngă la creștet
Doar toamna glas să dea
Frunzișului veșted."

(M. Eminescu)

b) „Voind să duci tezaurul de ceară,
Te prăbușișI din drumul cel înalt.
Cine-o să vie, trupul tău de-afară
Să-l caute și-n jur să-l sufle cald?"

(T. Arghezi)

c) „Cînd schelele curmate se surpară
Păreai atît de neînvins sub nor,
Încît cu slabe aripi de șindrilă
Ai fi putut spre alte zări să zbori."

(N. Labiș)

Ex. 911. Identificați aliterațiile și ecourile poetice din contexte și precizați rolul lor stilistic.

a) „Ca un glas domol de clopot
Sună codrii mari de brad;
Ritmic valurile cad,
Cum se zbate-n dulce ropot
Apa-n vad."

(G. Coșbuc)

b) „Se tînguiesc
Tălăngi pe căi
Și neguri cresc
Din negre văi
Plutind pe munți . . .
Și neguri cresc
S-anină-n crengi
Se tînguiesc
Și plîng tălăngi
Pe căi pustii . . ."

(Șt. O. Iosif)

c) „Și broaștele semețe cîntau cu glasuri multe
Pe cînd, din înălțime, privindu-și fața-n lac,
Un nour singuratic stătea uimit s-asculte
Cum bat ca toaca toate și-o clipă toate tac."

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 912. Identificaţi şi explicaţi rolul asonanţelor, aliteraţiilor şi ecourile poetice în proverbele, zicătorile şi formulele fixe de mai jos:

1) Are un os de ros. Dă cu bîta-n baltă. Îşi face burta butie şi gura pîlnie. L-a făcut cu ou şi cu oţet. Umblă frunza frăsinelului. Get, beget. Şoapta cît ciubota, de-aude cumătra. Vorbi şi nea Vlad că-i şi el din sat. Acu nu cîntă cucul, ci urlă lupul. Casa-i goală ca o oală. Hatîrul n-are hotar. Nici o boală nu-i mai rea ca dorul şi dragostea. Nu te uita la căciulă ci te uită la făptură.

2) Apa trage la matcă şi omul la teapă. A plecat cu graba şi s-a-ntîlnit cu zăbava. Azi un ou mîine un bou. Boii bătrîni fac brazda dreaptă. Din salcie cerc de bute şi din nerod om de frunte. Cine poate oase roade, cine nu nici carne moale. Cînd e minte, nu-i ce vinde; cînd e brînză, nu-i bărbînţă. Cînd vede omul nevoia, vorbeşte ce nu-i e voia. Din vorbă-n vorbă ajungi la cociorvă . . . Furnică cu furnică, fie cît de mică, face mare muşuroi. Gura dulce mult aduce. Jocul rupe cojocul. La aşa cap, aşa căciulă. La omul sărac nici boii nu trag.

Pomul pădureţ pădureţe poame scoate. Viţa de vie tot învie, dar cea de lăuruscă se uscă. Vrabia mălai visează.

Ex. 913. Identificaţi în poeziile indicate mai jos aliteraţii şi ecouri poetice şi explicaţi efectul lor stilistic.

— „Ce te legeni“ . . . de M. Eminescu
— „Mama“ de G. Coşbuc
— „Balada popii din Rudeni“ de G. Topîrceanu
— „Lacustră“ de G. Bacovia.

Ex. 914. Identificaţi armoniile imitative; arătaţi cum au fost realizate şi care este rolul lor stilistic în contextul dat.

a) „Tropotă, bubuie, plaiul Candavii
Lîngă Cavaia,
Caii se spumegă, pui ai Moravii
Răpind bătaia . . .“ *(D. Bolintineanu)*

b) „Deodată se aude un tropot pe pămînt,
Un tropot de copite, potop ropotitor!“ *(V. Alecsandri)*

c) „Se scurg încet — tarra bumbum,
Ostaşii vin în marş acum,
Naintea lor tambur-major,
Voinic el calcă din picior
Şi tobe tare-n tact ei bat
Şi paşii sună apăsat;
Lucesc şi armele în şir,
Frumos stindarde se deşir;
Ei trec mereu tarra bumbum
Şi dup-un colţ dispar acum . . .“

d) „În vaduri ape repezi curg
Şi vuiet dau în cale,
Iar plopii în umedul amurg
Doinesc eterna jale.“
(G. Coşbuc)

Scanned with OKEN Scanner

2. *Valori expresive ale intonației, accentului, debitului*

Definiți intonația, accentul, debitul.

Ex. 915. Ce rol joacă succesiunea regulată a accentelor în versurile următoare?

a) „Cel ce gîndește singur și scormone lumina
A dat o viață nouă și-un om de fier, mașina,
Ființă zămislită cu gîndul și visarea,
Nenchipuit mai tare ca brațul și spinarea."

(T. Arghezi)

b) „Atîta liniște-i în jur, de-mi pare că aud
cum se izbesc de geamuri razele de lună."

(L. Blaga)

c) „Seara aceasta pornesc într-un nou și sălbatec avînt
Stau în poiana albastră printre mesteceni de aur...
Luna răsare în spatele piscului înalt și subțire..."

(N. Labiș)

Ex. 916. Stabiliți succesiunea accentelor în versurile următoare; comentați concluziile la care ați ajuns.

a) — „Focul e-nvelit pe vatră,
Iar opaițele-au murit
Și prin satul adormit
Doar vrun cîine-n somn mai latră
Răgușit."

— „E-n flacără bolta senină,
Și fără-ntrerupere-acum
Se varsă tăcută lumina,
Se varsă grăbită, se-ntinde
Pe dealuri, pe coaste, s-aprinde
Pe șesuri, pe drum."

— „Ca ieri cuvîntul din vecini
S-a dus ca astăzi prin străini
Lăsînd pe toți, din cît afund
O mie de crăimi ascund
Toți craii multului rotund
De veste plini."

(G. Coșbuc)

b) „De prin balcoane
Și coridoare
Albe tulpane
Fîlfîie-n soare.
Ies gospodinele
Iuți ca albinele,
Părul le flutură,
Toate dau zor.
Unele mătură,
Altele scutură
Colbul din pătură
Și din covor."

(G. Topîrceanu)

Ex. 917. Citiți cu atenție fragmentele de mai jos respectînd indicațiile (grafice și între paranteze) aparținînd autorului.

Comparați tipurile de intonație corelîndu-le cu intenția sau stările sufletești ale personajelor.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de Manualul vînătorului şi, dupe citire, să-mi şi dau părerea asupră-i. Pentru atîta încredere, nu am cum să-ţi mulţumesc, dar, teamă mi-e că, acordîndu-mi *mie* o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule! Oare nu ştiai sau ai uitat cum că la vînătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atît precît se pricepea vestitul ageamiu carele, văzîndu-se luat în răspăr de babele satului pentru izbînzile ce făcuse cu puşca dimineaţa, în bătătură se apăra în dulcea limbă a poeziei şi ţinea una că:

De e curcă,
Ce se-ncurcă,
La revărsatul zorilor,
În calea vînătorilor?“

(A. I. Odobescu)

b) „*Leonida* (sculîndu-se din somn înspăimîntat): Ai! ce e?

Efimiţa: Leonido! scoal' că-i foc, Leonido!

Leonida (speriat): Unde-i foc?

Efimiţa: Scoal' că-i revuluţie, bătălie mare afară!

Leonida: Aş! vorbă să fie! Ce te pomeneşti vorbind, domnule?

Efimiţa: Bătălie la toartă, soro: pistoale, puşti, tunuri, Leonido, ţipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn!

Leonida (luînd-o cu binişorul): Miţule, nu-i nimica; ştii cum eşti dumneata nevricoasă, unde am vorbit toată seara de politică, te-i fi culcat şi cu faţa-n sus şi ai visat cine ştie ce.

Efimiţa (impacientată): Leonido, deşteaptă sînt eu acuma?

Leonida: Apoi de! Miţule, asta dumneata ştii.

Efimiţa (atinsă): Bravos, bobocule! nu m-aşteptam ca tocmai dumneata să te pronunţi cu aşa iluzii în contra mea; te credeam mai altfel... îmi pare rău!...

Cocoane Leonido, sunt deşteaptă; am auzit cum te-auz şi m-auzi... revuluţie, bătălie mare!“ *(I. L. Caragiale)*

c) „— Ce sînt astea? întrebă fără răgaz colonelul, oprind cu degetul îndreptat spre chipiu, raportul ajutorului.

— Pomi.

— Pomi?

— Asta... arbori, vreau să zic.

— Arbori?

— Copaci plantaţi astă-toamnă.

— Copaci? întrebă din ce în ce mai aiurit colonelul.

— Adică tei.

Scanned with OKEN Scanner

— Tei?

— Tei tineri...

— Beţele astea de cort, tei?

— Pui de tei.

— Şi ce i-aţi pus, mă rog, aici în faţă? Să-i scoţi, numaidecît, să cureţi frumos şi să pui zorele. Vreau verdeaţă, verdeaţă multă... Ce-i sărăcia asta în faţa regimentului?! Alt loc n-aţi găsit?

— Aşa a dat ordin domnul general.

— Domnul general a dat ordin?

— Da, teii sînt de la moşia d-sale.

— Să-i uzi... să-i udaţi în fiecare seară...

— Atunci nu-i mai scoatem?

— Cum o să-i scoateţi? Ce comèdie e asta?!... Se poate?... Să pui tei, tei mulţi, vreau pădure de tei, maiorule! Să care apă toată ziua... Cine-i aghiotantul?...“ *(Gh. Brăescu)*

d) „E advocat vestit, dar cam peltic.
Avea ceva sub limbă-ncă de mic,
De cînd umbla cu gîştele prin sat,
Nebănuit că iese un mare advocat.
Dar gura slută poate fi o vină,
Dacă citezi din greacă şi latină
Şi dacă te vădeşti în stare
Să aperi cu doi clasici un hoţ de buzunare?
O mare pledoarie dezleagă şi păcatul,
Că hoţul îşi împarte venitul cu-advocatul.“

(T. Arghezi)

e) „— Vreau să-ţi explic punctul de vedere teoretic în care mă voi aşeza în convorbirile noastre.

— Vă ascult, domnule profesor.

— Poezia, domnule, îşi are universul ei, aşa cum un continent are fauna şi flora lui. Ea constituie o lume separată de aceasta, cu rînduiala ei proprie.

— Atunci dacă un poet cîntă Ceahlăul, muntele nu-i Ceahlău?

— Nu e Ceahlăul, cum Styxul nu-i Dunărea. Te rog să ai răbdare. Universul prim nu-i străin de acest univers secund, sau mai bine zis universul poeziei constituie un al doilea cosmos, admis. Pe acesta urmează a-l examina.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 918. Citiţi cu glas tare fragmentele de mai jos şi comparaţi debitul verbal (viteza de articulare a sunetelor) al vorbitorilor; trageţi concluzii asupra virtuţilor expresive ale debitului.

„*Caţavencu:* Domnilor!... Onorabili concetăţeni! Fraţilor!... (Plînsul îl înecă) Iertaţi-mă, fraţilor, dacă sînt mişcat, dacă emoţiunea mă apucă aşa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune şi eu... (Plînsul îl înecă şi mai tare). Ca orice

Scanned with OKEN Scanner

român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne (de-abia se mai stăpînește)... mă gîndesc... la țărișoara mea (plînsul l-a biruit de tot)... la România (plînge; aplauze în grup)... la fericirea ei! (același joc de amîndouă părțile) la progresul ei!... (asemenea crescendo) la viitorul ei! (Plîns cu hohote. Aplauze zguduitoare.)"

„— Mă rog, dacă nu vă supărați, aveți apă?
— Da.
— E rece?
— Potrivită.
— Nu-i puneți gheață?
— Ba da.
— Așa? Îi puneți gheață?
— Firește!
— E flir... e firl...? asta...
— Da, avem filtru.
— Monșer! te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?... Teribil mi-e sete!" *(I. L. Caragiale)*

Ex. 919. Citiți cu glas tare contextele de mai jos. Precizați efectele expresive datorită articulării diferite a sunetelor de către vorbitori. Arătați cum folosește scriitorul acest procedeu ca mijloc de caracterizare a unui personaj sau situații.

a) — „*Catindatul:* Așa, cu ăl d-acuma?... da. (Chelnerul iese în dreapta) Pfu! cald mi-e... lucrează magnetismul... I-am dat de leac!... Vezi ce e cînd știe cineva?... Era aproape de mintea omului: durerea devine din măsea, măseaua devine din răceală, răceala devine din frig — din cald devine că nu mai e frig; dacă nu mai e frig, va să zică că răceala se duce și vine căldura; a venit căldura, a trecut durerea...(chelnerul vine). Par egzamplu... (pune mîna pe falcă) lucrează magnetismul... arde... foc... Pfu! cald mi-e! (Chelnerul a pus pe masă romul). Un rom și ța!"

— „Dar n-apucă să răspunză ceva urîtul, și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere.

— Mamițoo! mam'mare! tantii!

— Ce e? Ce e? sar cucoanele.

— Să oprească! zbiară mai tare Goe, bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!"

— „Mitică zice cucoana moașa, după ce rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu; fați ținste?...

Mă! băiete, o halbă!... da să nu-mi pui guler de gheneral!" *(I. L. Caragiale)*

b) „Un singur lucru nu i-a plăcut și nu-i place lui Pitache: băiatul. A spus-o hangiului de cîteva ori și i-o spune și acuma, cu limba împiedicată, parcă ar avea clei în gură și sughițînd la răstimpuri.

— Nu face, 'scultă-mă pe 'ine... hîc!... aici e han mare... 'a răspîntie... Va un băiat spirt. Omu' se grăbește la drum, dom'le. Vine, cere,

bea şi pleacă... N-are vreme de pierdut şi călătorului îi şade bine cu dru'u..." *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

c) — „Oamenii strînşi în jurul caporalului, interesaţi să cunoască strada, ascultă cum caporalul silabiseşte cu mare greutate, la lumina unei lumînări, pe care o păzesc cu mîna să nu se stingă.

— S, t, a, v, r, e, p, o, l, e, o, s...

— Strangopol! strigă victorios caporalul." *(Gh. Brăescu)*

3. *Valori expresive ale formelor prozodice*

a. *Ritmul*

Ce se înţelege prin ritm, unitate metrică, măsură?

Ex. 920. Stabiliţi ritmurile în fragmentele de poezie şi proză de mai jos; trageţi concluzii asupra valorilor stilistice ale ritmului.

a) „Ce e viaţa noastră în sclavie oare?
Noapte fără stele, ziua fără soare.
Cei ce rabdă jugul şi-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre ruşinea lor!"

(D. Bolintineanu)

b) „O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt
Se scutură salcîmii de ploaie şi de vînt,..."

(M. Eminescu)

c) „Pe vodă-l zăreşte călare trecînd
Prin şiruri, cu fulgeru-n mînă.
În lături s-azvîrle oştirea păgînă,
Căci vodă o-mparte, cărare făcînd,
Şi-n urmă-i se-ndeasă, cu vuiet curgînd,
Oştirea română."

(G. Coşbuc)

d) „Plouă stupid...
Cerul îşi scutură
Ca dintr-o ciutură
Frigul lichid."

(G. Topîrceanu)

e) „Mă rogi c-un surîs şi cu dulce cuvînt
rost să fac de seminţe, de rarele,
pentru Eutopia, mîndra grădină,
în preajma căreia fulgere rodnice joacă
să-nalţe tăcutele seve-n lumină."

(L. Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

f) „Dinainte-i spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeață, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cîrtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății.“ *(Al. Odobescu)*

g) „În luciul cel mare bătea asfințitul plin și roșu ca arama în fierbere. Și cîrduri de rațe pluteau lin, ori împrăștiau curcubeie sfărîmate, navigînd delicat în zona strălucită. Erau cele mai iuți și mai năprasnice zburătoare ale acelei singurătăți. Erau paserile care vin din cer cu zgomot de vijelie; care vin de departe; din miezul nopții, din apele arctice unde n-a apărut încă omul, ori din delta Nilului sfînt.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 921. Identificați unitățile metrice și alcătuiți schema versurilor de mai jos:

a) — „Aburii ușori ai nopții ca fantasme se ridică
Și plutind deasupra luncii, printre ramuri se despică.
Rîul luciu se-ncovoaie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur.“

— „Plecat-am nouă din Vaslui
Și cu sergentul zece,
Și nu-i era, zău, nimănui
În pept inima rece.“

(V. Alecsandri)

b) — „Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte
Sufletul vieții mele.“

– „Departe sînt de tine și singur lîngă foc
Petrec în minte viața-mi lipsită de noroc,
Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit,
Că sînt bătrîn ca iarna, că tu vei fi murit.“

— „Da! din porțile mîndre de munte, din stînci arcuite,
Iese-uraganul bătrîn, mînînd pe lungi umeri de nouri,
Caii fulgerători și carul ce-n fuga lui tună.“

(M. Eminescu)

c) „Eu sînt o-mperechere de straniu
Și comun,
De aiurări de clopot
Și frămîntări de clape —
În suflet port tristețea planetelor ce-apun,
Și-n cîntece, tumultul căderilor de ape . . .“

(I. Minulescu)

d) — „Cînd luna-mi venea la fereastră,
Orașul părea că mă cheamă

Scanned with OKEN Scanner

Să-i văd în lumină albastră
Fantastica lui panoramă . . .“

(G. Topîrceanu)

e) „Zgomotul de lanţuri multe
A trecut prin curte,
A ieşit lung pe porţi
Printre vii şi morţi,
Tîrîş, grăpiş,
Prin păinjiniş,
Ca o fiară bolnavă de rugină.“

(T. Arghezi)

f) „Slove zăceau în firidă,
Mucegăise şi fila.
Lume-n cangrenă, lividă!
Fugea clorofila . . .“

(M. Banuş)

Ex. 922. Precizaţi valorile expresive ale unităţilor metrice din contextele:

a) — „Şi nime-n urma mea
Nu-mi plîngă la creştet,
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted.“
— „Nourii curg, raze-a lor şiruri despică,
Streşine vechi casele-n lună ridică,
Scîrţîie-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.“

(M. Eminescu)

b) „Flămînd şi gol, făr-adăpost,
Mi-ai pus pe umeri cît ai vrut,
Şi m-ai scuipat şi m-ai bătut
Şi cîne eu ţi-am fost!
Ciocoi pribeag, adus de vînt,
De ai cu iadul legămînt
Să-ţi fim tot cîni, loveşte-n noi!
Răbdăm poveri, răbdăm nevoi
Şi ham de cai şi jug de boi:
Dar vrem pămînt!“

(G. Coşbuc)

c) „Sania coboară clinul de pădure.
Fug în urma noastră luminişuri sure
Şi-n singurătatea care ne petrece,
Peste vîrf de arbori, asfinţitul rece
Străbătînd podoaba crengilor subţiri
Luminează-n aer bolţi de trandafiri.“

(G. Topîrceanu)

Scanned with OKEN Scanner

b. *Rima*

Definiți rima. Precizați criteriile de clasificare a rimelor și clasificați rimele.

Ex. 923. Identificați structura rimelor poeziei populare, pe baza exemplelor de mai jos:

— „A plecat moțul la țară
Cu cercuri și cu ciubară
Și cu tocuri de rășină
S-aducă la prunci făină."

— „Rămîi, brazdă, după plug,
Că eu de astăzi mă duc
Și mă bag în codrii verzi,
De astăzi nu mă mai vezi!"

— „Bine-mi pare, de ce-mi pare,
Că mîndra-i frumoasă tare;
Ca un soare cînd răsare,
Cu o floare din răzoare."

— „Foicica fagului,
La poalele muntelui,
Muntelui Pleșuvului,
În mijlocul
Cîmpului,
La puțul
Porumbului,
Pe cîmpia verde, -ntinsă,
Și de cetine coprinsă,
Șade Toma Alimoș,
Haiduc din Țara-de-Jos,
Nalt — la stat
Mare la sfat
Și viteaz cum n-a mai stat."

— „Meșterii grăbea,
Sfările-ntindea,
Locul măsura,
Șanțuri largi săpa
Și mereu lucra,
Zidul ridica,
Dar orice lucra,
Noaptea se surpa!"
— „Unde merg și orice fac
De belele nu mai scap,
Nicăiri nu mai încap."

— „Codrule, codruțule,
Bunule, drăguțule,
Ian desfă-ți cărările,
Să-mi duc supărările,
Dorul mîndrei arzător
Ce mă face călător . . ."

(Folclor)

Ex. 924. Identificați structura rimelor poeziei lui Eminescu, analizînd poeziile:

— „Călin (File de poveste)"; „Trecut-au anii"; „Peste vîrfuri"; „Somnoroase păsărele"; „Ce te legeni" . . .; „Criticilor mei".

Ex. 925. Identificați structura rimelor poeziei lui T. Arghezi analizînd poeziile:

— „Melancolie"; „Marină"; „Morgenstimmung"; „Ex libris"; „Inscripție pe o ușe"; „Iarna blajină"; „Flautul descîntat"; „Drumu-i lung"; „Baladă maeștrilor".

Ex. 926. Analizați valorile stilistice ale rimelor subliniate:

a) — „Și eu astfel mă uit din jeț *pe gînduri,*
Visez la basmul vechi al zînei *Dochii;*
În juru-mi ceața crește *rînduri-rînduri;*
Deodat-aud foșnirea unei *rochii,*
Un moale pas abia atins de *scînduri* . . .
Iar mîini subțiri și reci mi-acopăr *ochii.*"

— „Cu ochii serei cei de-ntîi
Eu n-o voi mai *privi-o* . . .
De-aceea-n urma mea rămîi —
Adio!“

— „Cînd însuşi glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci *evlavii* —
Atunci te chem; chemarea-mi *asculta-vei*?
Din neguri reci plutind te vei desface?“

— „Dintre sute de *catarge*
Care lasă *malurile*,
Cîte oare le vor *sparge*
Vînturile, *valurile*?

(M. Eminescu)

b) — „Zările, de farmec pline,
Strălucesc în *luminiş;*
Zboară mierlele-n *tufiş*
Şi din codri noaptea vine
Pe *furiş*.“

— „Văd clăile-n cîmp, pe coline
Cunosc singuratecii *ulmi*,
Şi-acum, la lumina ce vine,
Încep să se mişte *greoaie*
Făpturi purtătoare de *ploaie*,
Se urcă pe *culmi*.“

(G. Coşbuc)

c) — „Un nor *sihastru*
Şi-adună-n *poală*
Argintul *tot*.
Cerul e-*albastru*
Ca o *petală*
De *miozot*.“

— Lungă, slabă şi *zăludă*,
Botezînd natura *udă*
C-un mănunchi de *ciumafai*
Cînd se scutură de *ciudă*,
Împrejurul ei *departe*
Risipeşte-n *evantai*
Ploi mărunte,
Frunze *moarte*,
Stropi de tină,
Guturai . . .“

— „Sub cerdac, pe *lăuruscă*
Cum trecură *Babele*,
A ieşit un pui de *muscă*
Să-şi usuce *labele*
Păsările *migratoare*
Se re-ntorc din *tropice*.
Gîzele depun la *soare*
Ouă *microscopice*.“

(G. Topîrceanu)

d) „Despre *tine* şi *otravă*
despre *slavă* şi *albine*
scriu în *rune* o *poveste*
căci ce *este* nu se *spune*
E mai *vie născocirea*
cînd *iubirea* o *îmbie*.
Scriu în *rune* ani de *fiere*
Şi de *miere*. Zic din *strune*.“

(L. Blaga)

c. *Vers, vers alb, vers liber, strofa*

Definiţi versul. Arătaţi caracteristicile versului clasic, versului alb, versului liber. Ce este cezura? Schiţaţi istoria dezvoltării versului în literatura română. Precizaţi structura strofelor şi discutaţi felul cum gruparea versurilor în strofe este legată de intenţia poetică.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 927. Alcătuiți schema versurilor; marcați cezura; comentați rolul expresiv al cezurei în exemplele date.

a) — „Cînd voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plîngi:
Din teiul sfînt și dulce o ramură să frîngi, . . . “
— „Și osteniți oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp, toaca răsună mai tare . . .“

(M. Eminescu)

b) „Dar amurgul palid a-nceput să scadă.
Noaptea, ca un abur, crește din zăpadă.“

(G. Topîrceanu)

c) „Laudă semințelor, celor de față și-n veci tuturor!
Un gînd de puternică vară, un cer de înaltă lumină,
s-ascunde în fiește care din ele, cînd dorm.

(L. Blaga)

d) „Ce mai bîlci dărîmăm! Ce mai tîrg forfotea!
Țipete, fluiere, scrînciob, dughene.
Ce mărfuri ciudate zăceau pe tejghea,
Și-n umbra dughenii, ce monștri alene.“

(M. Banuș)

e) „Ce-i inimă? Mi-i foame! Vreau să trăiesc și-aș vrea . . .
Tu, iartă-mă, fecioară — tu, căprioara mea!
Mi-i somn. Ce nalt îi focul! Și codrul, ce adînc!
Plîng. Ce gîndește tata? Mănînc și plîng.
Mănînc!“

(N. Labiș)

Ex. 928. Analizați structura prozodică a următoarelor contexte:

a) „Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate;
Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc,
Ș-ale valurilor mîndre generații spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadență îl izbesc.“

(Gr. Alexandrescu)

b) „În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată!
E cocostîrcul tainic în lume călător,
Al primăverii dulce iubit prevestitor.“

(V. Alecsandri)

c) „Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
Și somnul vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vamă.
Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte,
S-asamăn între-olaltă viață și cu moarte;
Ci cumpăna gîndirii-mi și azi nu se mai schimbă,
Căci între amîndoi stă neclintită limbă.“

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

d) Ba Peneş-împărat văzînd
Pe Barbă-cot, piticul, stînd
Pe-un gard de-alături privitor,
L-a pus la joc! Şi-ntre popor
Sărea piticu-ntr-un picior
De nu-şi da rînd!“

(G. Coşbuc)

e) „Nu mai sînt pe luncă flori,
Văile-s deşarte, —
Ţipă cîrduri de cocori
Pribegind departe!“

(Şt. O. Iosif)

f) „Mult iscusita vremii slovă
Nu spune clipa milostivă
Ce ne-a-nfrăţit pe veci necazul
Şi veselia deopotrivă...
Mărită fie dimineaţa
Ce-a săvîrşit a noastră nuntă,
Bătrîne Olt! — cu buza arsă,
Îţi sărutăm unda căruntă.

(O. Goga)

g) „Porniră cele trei corăbii...
Spre care ţărm le-o duce vîntul?...
Ce porturi tainice,
Ascunse cercetătoarelor priviri,
Le vor vedea sosind mînate de dorul tristei pribegiri?...

(I. Minulescu)

h) „Trec singur... şi tare mi-e teamă...
Şi unde mă aflu nu ştiu —
Vai, plopii detună oraşul...
Clavirele plîng în pustiu...“

(G. Bacovia)

i) „Pe cîmpul palid, în sulfină,
Vitele pasc şi rumegă lumină.
Ramurile, poamele
Fac mierea, smirna şi toate aroamele
Şi călueşeii cercului cu zodii
Curcubeie de jivine şi jigodii.“

(T. Arghezi)

j) „De prea mult aur crapă boabele de grîu.
Ici-colo roşii stropi de mac
şi-n lan
o fată

Scanned with OKEN Scanner

cu gene lungi ca spicele de orz.
Ea strînge cu privirea snopii de senin ai cerului
și cîntă."

(L. Blaga)

Ex. 929. Analizați structura prozodică a următoarelor poezii de M. Eminescu; precizați legăturile dintre structura prozodică și intenția poetică.

— „Crăiasa din povești"; „Freamăt de codru"; „Revedere"; „Cu mîne zilele-ți adaogi . . . ".

Ex. 930. Analizați structura prozodică a următoarelor poezii de G. Coșbuc; precizați legăturile dintre structura prozodică și intenția poetică. — „Noi vrem pămînt"; „Doina"; „Pașa Hassan".

Ex. 931. Analizați structura prozodică a următoarelor poezii de G. Bacovia; precizați legăturile dintre structura prozodică și intenția poetică.

— „Moină"; „Note de primăvară"; „Vals de toamnă".

Ex. 932. Analizați structura prozodică a următoarelor poezii de L. Blaga; prin ce mijloace fonetice expresive noi sînt înlocuite mijloacele prozodice tradiționale.

— „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii"; „Vînzătorul de greieri"; „Brumar".

Ex. 933. Analizați structura prozodică a fragmentelor indicate mai jos; precizați ce modele au avut în vedere autorii și cum s-a produs adaptarea.

a) „Doină, doiniță!
De-aș avea o puiculiță
Cu flori galbene cosiță,
Cu flori roșii pe guriță!"

(V. Alecsandri)

b) „Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării."

(M. Eminescu)

c) „Și neguri cresc
S-anină-n crăngi; —
Se tînguiesc
Și plîng tălăngi
Pe căi pustii . . .
Se duc uitați
Cei trei fîrtați,
Săltînd în șa,
Plutind așa
Ca trei stafii . . . "

(Șt. O. Iosif)

d) „. . . Trudit apoi, m-am așezat pe-o stîncă.
La capătul călătoriei mele
Se deschidea prăpastie adîncă
Și străbătînd a norilor perdele
Cu-nveninate ace de lumină

Sclipeau în întuneric șapte stele.
Eu le simțeam arsura pe retină
Și-n van mă apăram, cu fața-ntoarsă,
De raza lor caustică și fină."

(G. Topîrceanu)

d. *Forme canonice de poezie*

Precizați principalele caracteristici ale: sonetului, rondelului, glosei, gazelului.

Ex. 934. Analizați următoarele forme canonice de poezie; indicați forma și structura ei, motivați alegerea acelei forme de către poet, referindu-vă la ideea centrală exprimată în poezie.

a) **Veneția**

„S-a stins viața falnicei Veneții,
N-auzi cîntări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind păreții.

Okeanos se plînge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tinereții,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
Izbește-n ziduri vechi, sunînd din valuri.

Ca-n țintirim tăcere e-n cetate.
Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopții bate.

Cu glas adînc, cu graiul de Sibile,
Rostește lin în clipe cadențate:
„Nu-nvie morții — e-n zadar, copile!"

(M. Eminescu)

b) **Rondelul apei din ograda japonezului**

Apei lui de prin ogradă,
Prea domol curgînd la vale,
Bolovani, dintr-o grămadă,
Japonezu-i pune-n cale.

Spumegată, vrea să vadă
Împrejurul casei sale,
Apa lui, ce prin ogradă
Prea domol o ia la vale.

Și schimbîndu-o-ntr-o cascadă
De consoane și vocale,
Uită-a vieții grea corvoadă,
Dînd răsunet de cristale
Apei lui de prin ogradă."

(Al. Macedonski)

Scanned with OKEN Scanner

c) Lupta vieții

Copiii nu-nțeleg ce vor:
A plînge-i cuminția lor.

Dar lucrul cel mai laș în lume
E un bărbat tînguitor.

Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul
În ochii unui luptător.

O luptă-i viața; deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor.

Pe seama cui? Ești un nemernic
Cînd n-ai un țel hotărîtor.

Tu ai pe-ai tăi! De n-ai pe nimeni.
Te lupți pe seama tuturor.

E tragedie nălțătoare
Cînd, biruiți, oștenii mor,

Dar sînt eroi de epopee
Cînd brațul li-e biruitor.

Comediant e cel ce plînge
Și-i un neom, că-i dezertor.

Oricare-ar fi sfîrșitul luptei,
Să stai luptînd, căci ești dator.

Trăiesc acei ce vreau să lupte,
Iar cei fricoși se plîng și mor.

De-i vezi murind, să-i lași să moară,
Căci moartea e menirea lor.

(G. Coșbuc)

4. *Exerciții recapitulative*

Ex. 935. Analizați contextele de mai jos, urmărind: ritmul, măsura, intonația, efecte armonice realizate prin selectarea cuvintelor cu o anumită structură sonoră și prin organizarea lor în vers.

Scanned with OKEN Scanner

a) „Vezi rîndunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc,
S-aşează bruma peste vii —
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?“

(M. Eminescu)

b) „Rimele cîntă pe harpă: — limpede curge izvorul,
Blondă e toată idila, blond e pe vale păstorul . . .
O! dimineaţă! O! viaţă! Sufletul ce se avîntă cîntă.
Sufletul ce se avîntă, cîntă cu frunză, cu apă,
Şi cu parfumul din floare, de închisoare se scapă,
Urcă, esenţă divină deplină, şi pur s-absoarbe-n azur.“

(Al. Macedonski)

c) „Necurmat afară ninge,
Ninge! . . .
Vai de vetrele în care
Focul nu mai e, se stinge . . .
Necurmat afară ninge,
Ninge! . . . “

(T. Demetrescu)

d) „Ţi-aduci aminte după ploaie ce albe străluceau la soare
Statuiele străvechi şi scumpe, şi cît de drag ţi-era cu mine,
Să povesteşti, umblînd sub ramuri, de viaţa moartelor regine
Înmărmurite-n piatra rece de-o biată mînă pieritoare?

(D. Anghel)

e) „Cu ochii urmări-vei ţărmul, topindu-se ca noru-n zare,
Şi ochii-ţi lăcrima-vor poate
Trei lacrimi reci de călătoare:
Iar eu pe ţărm,
Mîhnit privi-voi vaporu-n repedele-i mers,
Şi-nţelegînd că mi-eşti pierdută
Te-oi plînge-n ritmul unui vers.“

(I. Minulescu)

f) „Vara trece; pe cărări
Frunza-n codru sună
Trec cernite înserări,
Nopţi adînci cu lună.

Iar cînd norii-nvăluiesc
Alba nopţii Doamnă,
Peste groapa lui pornesc
Vînturi lungi de toamnă.“

(G. Topîrceanu)

Ex. 936. Stabiliţi prin ce procedee este realizată armonia interioară în contextele de mai jos. Delimitaţi sintagmele care au organizare ritmică şi semantică proprie şi aşezaţi-le unele sub altele ca într-o poezie în vers liber. Precizaţi efectul stilistic şi corelaţi-l cu intenţia scriitorului.

a) „Dar acolo, subt adîncul frunziş al codrului stă pitit vînătorul, cu ochiul ţintit la pradă, cu braţul ager pe trăgaci. Blînda turturică a sosit, ameţită de bucurie, aproape de soţul ei: ea s-a pus alături cu dînsul

pe o cracă verde a stejarului; gungurind, ea își scutură aripile și-și încovoaie gușa argintie. Soarele de amiazi varsă emanațiuni voluptoase de căldură în rariștea pădurii și subt umbra copacilor; razele lui se strecoară luminoase printre frunze și sclipesc ca aurul pe undele limpezi ale pîrîului. Totul în fire e liniște, tăcere, dar și speranță; totul pentru norocita pereche, plutește în visuri de plăcere, în farmec amoros!" *(A. I. Odobescu)*

b) „De jur împrejur, ca și cum s-ar ține de mînă, stau munții cu piscuri înalte, peste care brădișul negru se întinde ca o imensă haină de doliu. Nici o pasăre nu-și îndreaptă zborul său rătăcitor peste sălbăticia și tăcerea de mormînt a locurilor acestora, unde iarba stearpă e fără de sămînță și unde numai brusturul de munte, cu floarea galbenă și lată cît podul palmei, mai are curajul să se uite, de pe creasta stîncilor înalte, în prăpăstiile negre și fără fund ce se deschid, ca niște guri de iad, sub picioarele lui." *(C. Hogaș)*

c) „Afară, ca și în ceasul acesta, o umbră viorie de amurg începuse să învinețească depărtările și o liniște divină se lăsase din înălțimi. Și cum de la o vreme gurile lor amuțiseră, căci sunt anumite ceasuri ce te învăluiesc cu melancolia lor și cărora numai tăcerea li se cade, de undeva, din infinit parcă, dulce ca o lacrimă, un sunet argintiu căzu trezind reveria lor." *(D. Anghel)*

d) „Dimineața se deschisese curată și însorită; prin bolțile pădurii nu aburea nici un fior de vînt. Copacii bătrîni și tufărișurile așteptau cu solemnitate minunea învierii și purtau pe vîrfuri muguri graşi, ușor crăpați, ca niște crisalide din care trebuiau să nască noianuri de frunze. Nu erau însă decît o nădejde, un zîmbet fumuriu și luminos. Iar foile moarte ale toamnei trecute ne foșneau sub pași.

Pe-alocuri, de pe piscuri, vedeam cerul înalt pînă la munți, și văi depărtate în alte păduri mereie și afunde." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 937. Relevați prin ce mijloace fonetice este realizată muzicalitatea versurilor din contextele:

a) „Mihnea încalecă, calul său tropotă,
Fuge ca vîntul;
Sună pădurile, fîșîie frunzele,
Geme pămîntul; . . . "

(D. Bolintineanu)

b) „Acolo vîntul serii prin frunze-alene zboară,
Lovind încet de umbră aripa lui ușoară,
Și iarba, chemînd vîntul din ziori ca s-o dismierde,
Se mișcă-n vălurele precum o apă verde."

(V. Alecsandri)

c) „După un semn
Clătind catargele
Tremură largele
Vase de lemn:
Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți."

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

d) „Sub troiane de ninsoare zace stîncă, zace val . . .
E-nflorirea fără seamăn de zăpadă selenară,
Ce prin aer se propagă ca un vis de primăvară
Ce-ar zîmbi din flori de piersic şi răsunet de caval.“

(A. Macedonski)

e) „Pe sus, pe pustiile zghiaburi,
Prin rîpele munţilor suri,
Zac zmeii cu trupul de aburi,
Şi ceaţa prin noapte-nchegată
Stă-n hainele morţii-mbrăcată
Pe-albastre păduri.“

(G. Coşbuc)

f) „Iarna! . . . Iarna tristă-mbracă
Streşinile somnoroase,
Pune văl de promoroacă
Pune pomi şi peste case.
Scoate-o lume ca din basme
În lumini de felinare,
Umple noaptea de fantasme
Neclintite şi bizare.“

(G. Topîrceanu)

g) Şi cum stam subt vînt şi frig,
Frînt cîrlig,
Iscodind cu ochii treji
Mai în sus de brînă drumul
Unde seara ţese fumul
Multor mreji,
Pe subt vreascuri văzui bine
Repezită înspre mine
O guşată cu găteji.
Chiondorîş,
Căta la cale;
De pe şale
Cînd la deal şi cînd la vale,
Curgeau betele tîrîş,
Iar din plosca ei de guşe
De mătuşe
Auzeai cum face «hîrşi» . . .
Plîns prelung, cum scoate fiara
Plîns dogit,
Cînd vreun, şarpe-i muşcă gheara
Muget aspru şi lărgit
De vuia din funduri seara . . . “

(I. Barbu)

Ex. 938. Precizaţi diferenţele de expresie sub raport fonetic în fragmentele din poeziile lui Eminescu citate mai jos. Corelaţi diferenţele de expresie cu felul stărilor sufleteşti exprimate.

a) „Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc — stele le scapără-n cale,
Apele plîng clar izvorînd în fîntîne,
Sub un salcîm, dragă, m-aştepţi tu pe mine.“

b) „Lîngă lac, pe care norii
Au urzit o umbră fină,
Ruptă de mişcări de valuri
Ca de bulgări de lumină,
Dîndu-şi trestia-ntr-o parte,
Stă copila lin plecată,
Trandafiri aruncă roşii
Peste unda fărmecată.“

c) „Valuri pe lac, norii pe cale
De mii de ani aceiaşi sînt,
Dar n-au purtat atîta jale
Cît poart-un suflet pe pămînt.“

Scanned with OKEN Scanner

d) „Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mîna mea în van pe liră lunec;
Pierdut e totu-n zarea tinereții
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea . . . mă-ntunec!“

e) „Floare de crîng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec și se stîng.

Orice noroc
Și-ntinde-aripele,
Gonit de clipele
Stării pe loc.“

f) „Căci aceloraşi mijloace
Se supun cîte există,
Și de mii de ani încoace
Lumea-i veselă și tristă;

Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit atît de-adese
Nu spera și nu ai teamă.“

g) „De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări . . .
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?“

h) „Trăind în cercul vostru strîmt
Norocul vă petrece, —
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.“

i) „Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea și rîd de cîte-ascult
Ca de dureri străine? . . . Parc-am murit de mult.“

Ex. 939. Aflați și extrageți notînd în caietul de lectură:

— 3 exemple de asonanțe
— 3 exemple de aliterații
— 4 exemple de armonii imitative

Opere de cercetat: poeziile lui M. Eminescu, G. Coșbuc, O. Goga, G. Topîrceanu, G. Bacovia.

Ex. 940. Încercați să „compuneți“ un sonet sau un rondel. Alegeți una din temele: prietenia, solidaritatea, dragostea de patrie, omenia, munca, creația, frumosul, binele.

Ex. 941. Imitînd unul din poeții notați în paranteză (L. Blaga, Șt. Roll, Marin Sorescu), încercați să „compuneți“ o poezie în vers liber. Se vor utiliza în mod obligatoriu, mijloacele fonetice cele mai frecvente, caracteristice modelului ales.

Scanned with OKEN Scanner

C. Resursele stilistice ale structurii gramaticale

Morfologia

1. Părţile de vorbire

a. *Substantivul*

Ce modalităţi de expunere apelează frecvent la substantiv şi de ce? Ce nuanţă imprimă comunicării substantivele provenite din adjective sau adverbe? Dar cele provenite din infinitive lungi?

Ex. 942. Ce necesitate impune selectarea preferenţială de substantive în contextele de mai jos? Comentaţi efectul stilistic al acestei selecţii:

a) „Păreţii sînt cojiţi şi galbeni; grinzile tavanului negre şi prăfuite; icoanele, cu sfinţii şterşi; patul de scînduri acoperit cu o pătură lăţoasă, vărgată cu alb şi vişiniu. Două perne de paie la perete şi una de lînă îmbrăcată într-o faţă soioasă. Pe jos pardoseală de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormînt pe a cărui ochi de geam, ca un sfert de hîrtie, ţi-ar fi frică să priveşti, de frică să nu vezi morţii odihnindu-se cu feţele în sus.“ *(B. Şt. Delavrancea)*

b) „Era, în adevăr, un biet coconaş galben ca de ceară, cu gene roşii şi cu ochii pătaţi. Purta o bărbiţă blondă, ascuţită, cu fire veştede. Ea era o ţigăncuşă uscată ca un drac, cu buze roşii ca sîngele închegat şi cu o pereche de ochi aprinşi sub boneta de piele ce o împodobea, ascuţindu-i mai tare bărbia ascuţită. Pe mîini negre cu degete fuiorate avea inele cu pietre cît un nasture de tunică.“ *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 943. Comentaţi efectul stilistic al substantivelor provenite din adjective sau adverbe:

1) „*Frumosul* artistic este într-adevăr o valoare, valoarea estetică. Dar valoarea estetică nu trebuie confundată cu opera de artă, adică cu obiectul sau cu *bunul* estetic.“

2) „Nici adevărul, nici *binele*, nici *sacrul* nu au preţ adevărat pentru estet.“ 3) *Teoreticul* poate fi apoi şi *antiestetic*.“ 4) *Frumosul* este splendoarea *realului*.“ 5) *Roşul* culorii de ulei este altul decît al pastelului.“ 6) „*Intuitivii* şi *vizionarii* datoresc mai mult inspiraţiei; *plasticizatorii*, mai mult execuţiei.“ *(T. Vianu)*

Ex. 944. Precizaţi rolul stilistic al substantivelor abstracte în contextele extrase din opera lui M. Sadoveanu; arătaţi care este rolul acestor substantive în ansamblul operei sadoveniene.

1) „Deasupra, se boltea un cer alburiu de *singurătate*.“ 2) „. . . bordeiul se umplu de *întristarea* amurgului, şi ploaia neîntreruptă suna uşor afară.“ 3) „Erau în trăsăturile ei urme de frumuseţă şi în ochi îi mai scînteiau încă *patimile*.“ 4) „Ce-am vrut să spun? ne întrebă ciobanul, zîmbind din *depărtare* şi *singurătate*.“ 5) „Glasul iute se stingea, şi *liniştea* cucerea întinderile.“ 6) „N-avea somn, şi-n juru-i fierbeau *vecină-*

Scanned with OKEN Scanner

tăţile.“ 7) „Lepădatu nu pricepea lămurit ce este, însă îl străbătu o *înfiorare* fierbinte, cînd o simţi pe fată tremurînd lîngă pieptul lui.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 945. Precizaţi semnificaţia aglomerării de substantive proprii şi efectul stilistic în contextele:

a) „Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorîlă, nepot de soră lui Pîndilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă, ori din tîrg de la Să-l caţi, megieş cu Căutaţi şi de urmă să nu-i mai daţi.“ *(I. Creangă)*

b) „Alerg la Iconomeasca... De acolo, la Sachelăreasca... Pe urmă la Piscupeasca... În sfîrşit, am dat de izvor... Tînărul este nepoţelul lu' madam Piscupescu, băiatul surioarei dumneaei, a lu' madam Dăscălescu: Mitică Dăscălescu.“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 946. Care este rolul caracterologic al substantivelor abstracte în confesiunea lui Ştefan Gheorghidiu din romanul lui Camil Petrescu: „Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război.“ Motivaţi cu exemplele de mai jos. Remarcaţi sensul special dobîndit în context de substantivele subliniate. „Locke afirmă *contrariul* celor ce se susţine de două mii de ani. Numai prin simţuri putem cunoaşte ceea ce e de cunoscut prin *experienţă*. Înainte de *experienţă*, *sufletul* e *„tabula rasa.“* Totul vine prin simţuri. Episcopul Berkeley trage concluzia că, dacă totul nu există decît cîtă vreme e cunoscut prin simţuri, atunci tot ce nu e cunoscut, nu există; şi cum *cunoaşterea* e un act *spiritual*, *spiritul* e totul, deci *materia* nu există şi *senzaţiile* sînt provocate de *spiritul* cel mare: dumnezeu, aşa cum *sufletul* provoacă şi trăieşte *visele*. *Viaţa* şi *materia* sînt numai un *vis* al *spiritului* şi revine, într-o formă nouă, la vechiul *scepticism* al sofiştilor. Nimic nu există în realitate. Totul e numai relativ la noi şi se reduce la *legile asociaţiei ideilor*. Nici *numărul*, nici *cauza*, nimic nu există, afară de ceea ce aduc simţurile şi, care, firește, nu are nici o *valoare* ştiinţifică.“ *(Camil Petrescu)*

Ex. 947. Stabiliţi semnificaţia şi rolul stilistic al substantivelor provenite din adjective (nume de culori) în poezia lui G. Bacovia, referindu-vă la următoarele exemple:

— „Carbonizate flori, noian de negru...
Sicrie negre, arse, de metal,
Veşminte funerare de mangal,
Negru profund, noian de negru...“

— „Verde crud, verde crud...
Mugur alb, şi roz şi pur,
Vis de-albastru şi de-azur,
Te mai văd, te mai aud!“

(G. Bacovia)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 948. Stabiliţi semnificaţia şi rolul stilistic al substantivelor subliniate în poezia lui T. Arghezi, referindu-vă la exemplele:

— „Farmece aş fi voit să fac
Şi printr-o ureche de ac
Să strecor pe un *fir* de aţă
Micşorata, subţiata şi nepipăita viaţă
Pînă-n mîna, cititorule, a dumitale.
Măcar cîteva *crîmpeie*
Măcar o *ţandără* de curcubeie,
Măcar niţică *scamă* de zare,
Niţică nevinovăţie, niţică depărtare."

— „Fetele, albinele
Au furat sulfinele,
Ţărîna de soare
De pe flori uşoare,
Pulberea de lună,
De pe mătrăgună,
Scrumul de şofran,
Nea de măghiran,
De pe isma-creaţă
Broboane de ceaţă,
Lînă de tămîie
Şi smirnă, molîie —
Soiuri de lumină
Făcută *făină*."

b. *Adjectivul*

Precizaţi modalităţile de expunere care apelează frecvent la adjectiv şi de ce.

Ex. 949. Subliniaţi adjectivele în contexte; stabiliţi frecvenţa lor în fiecare context; comparaţi contextele şi comentaţi efectul stilistic obţinut printr-un grad mai înalt sau mai redus al frecvenţei adjectivelor:

a) „Gerul aspru şi sălbatic strînge-n braţe-i cu jălire
Neagra luncă de pe vale care zace-n amorţire;
El ca o mireasă moartă o-ncunună despre ziori
C-un văl alb de promoroacă şi cu ţurţuri lucitori."

(V. Alecsandri)

b) „Imperativă şi sonoră ca un final de tamburină, cînd fulgerile vagabonde te prind şi-ţi sfîşie veşmîntul, cobori spre noi, cu lăcomia păgînă, caldă şi felină a unor buze pătimaşe, ce-ar săruta întreg pămîntul..."

(„Strofe pentru ploaie" — *I. Minulescu*)

c) „Da, plouă cum n-am mai văzut...
Şi grele tălăngi adormite,
Cum sună sub şuri învechite!
Cum sună în sufletu-mi mut!"

(G. Bacovia)

Ex. 950. Arătaţi dacă adjectivele subliniate din contexte:
— exprimă gradul de manifestare a unei caracteristici;
— exprimă atitudinea vorbitorului faţă de obiect;
— schimbă înţelesul cuvîntului determinat.

Scanned with OKEN Scanner

a) — „Stă castelul *singuratic*, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei *clare* doarme umbra lui de veacuri“ . . .
— „Sînt sătul de-aşa viaţă . . . nu sorbind a ei pahară
Dar mizeria aceasta, proza asta e *amară*.“
— „Luna pe cer trece-aşa *sfîntă* şi *clară*,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea *rară*,
Stelele nasc *umezi* pe bolta *senină*,
Pieptul de dor, fruntea de gînduri ţi-e plină.“

(M. Eminescu)

b) — „Zarea-şi picură argintul
Pe ovezele de aur,
Ostenit, din aripi bate,
Ca un vis *pribeag*, un graur.“
— „Şi se tîra poporul *mut* de umbre,
Neputincioasă ceaţă de-ngropare.“

(O. Goga)

c) — „Trec burgheze *colorate*
În cupeuri de cristal —
E o veşnică plimbare
Vălmăşag *milionar* . . . “
— „E o noapte *udă*, *grea*, te-neci afară
Prin ceaţă — *obosite*, *roşii*, fără zare —
Ard, *afumate*, *triste* felinare
Ca într-o crîşmă *umedă*, *murdară*.“

(G. Bacovia)

Ex. 951. Subliniaţi adjectivele din contexte; arătaţi dacă ele constituie o podoabă sau o necesitate, dacă ele contribuie la fixarea sau la abaterea atenţiei destinatarului faţă de comunicare.

a) — „Cum să nu ştiu! tu eşti angelul visurilor mele, tu eşti steaua, pot pentru ca să zic luceafărul, care străluceşte sublim în noaptea tenebroasă a existenţei mele . . .“
— „. . . abandonîndu-mă curajul de a mai intra într-o stradă fără lampe gazoase, m-am întors îndărăt . . .“
— „Ce să fac? pe unde ies? Îmi trebuie o inspiraţiune ingenioasă . . .“
(I. L. Caragiale)

b) „Alcovuri magice, safire punctează pacea violetă.
Cu gesturi pale şi acute spre negre sfere siderale,
În calmul pur al simfoniei apare-o neagră siluetă
Şi liniştea regală cade cu emanaţii vesperale . . .“

(G. Topîrceanu)

Ex. 952. Subliniaţi adjectivele antonime din contexte; precizaţi în ce măsură servesc ca mijloc caracterologic.

— „De glumeţ, glumeţ era moş Nichifor, nu-i vorbă, dar de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz.“

Scanned with OKEN Scanner

— „Şi eu, cum îi omul la năcaz, îndrăzneam să-i zic:
Măicuţă, de ce eşti scumpă la tărîţe şi ieftină la făină?“
— „Iedul cel mare şi cu cel mijlociu dau prin băţ de obraznici ce erau, iar cel mai mic era harnic şi cuminte.“
— „Hei! hei! dragul tatei, cu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cîntecul cela:

Voinic tînăr, cal bătrîn,
Greu se-ngăduie la drum!“

— „Acum cred că mă cunoşti şi de urît şi de frumos, şi de bătrîn şi de tînăr, şi de slab şi de puternic; de aceea mă fac iar cum m-ai văzut în herghelie şi de acum înainte sînt gata să te întovărăşesc oriunde mi-i porunci, stăpîne.“
— „Fata babei era slută, leneşă, ţîfnoasă şi rea la inimă; dar, pentru că era „fata mamei“, se alinta cum s-alintă cioara-n laţ, lăsînd tot greul pe fata moşneagului. Fata moşneagului era frumoasă, harnică, ascultătoare şi bună la inimă.“ *(I. Creangă)*

Ex. 953. Arătaţi, citind poeziile: „Mai am un singur dor“, „Pe lîngă plopii fără soţ...“, „Crăiasa din poveşti“, „Făt-frumos din tei“, Sonet II (Sînt ani la mijloc...), „Să fie sara-n asfinţit...“, „Ce şopteşti atît de tainic...“ de M. Eminescu, ce semnificaţie acordă poetul adjectivelor:
senin, tînăr, dulce, rece, sfînt.

Ex. 954. Arătaţi, citind povestirile: „Cel mai tare“, „O istorie de demult“, „Emigranţi la Brazilia“, „Codrul“, „Cîntecul amintirii“ de M. Sadoveanu, ce semnificaţie acordă scriitorul adjectivelor:
lin, domol, moale; nelămurit; nedesluşit; neguros, fumuriu; trist; neclintit; adînc.

Ex. 955. Înlocuiţi locuţiunile adjectivale cu adjectivele sinonime potrivite în contextele de mai jos; comparaţi contextul modificat prin înlocuire cu cel autentic, trageţi concluzii asupra valorii expresive a locuţiunilor adjectivale.

a) — „Îl cheamă Amun-Sisi şi anii lui au trecut suta, totuşi mintea i-i luminată ca unui bărbat *în putere*.“

b) — „Dacă ar fi un copil *de rînd*, i s-ar putea măsura învăţătura cu nuiaua; însă fiind cocon împărătesc, asemenea bună lucrare nu e îngăduită.“

c)— „Cum s-a arătat Ferid, l-au întîmpinat slujitorii şi l-au dus la baia împărătească; i-au dat toiagul; au scos de pe el straiele de filosof, care, cum se ştie, sînt straie *de puţin preţ*.“

d) — „Ţi-am adus rob, ca să-i dai apă din pumni, i-a zis şahzade, dar acum bag de seamă că lucrul e *cu neputinţă*.“

e) — „Şi să nu păţească împărăţia aceasta ca împărăţiile *de demult*.“

f) — „Toate acestea pentru o picătură de dulceaţă, adică un fleac *de nimic*.“

g) — „Ar fi fost *de vină* mai degrabă sfetnicii că n-au pus destul meşteşug şi nu s-au silit din toată puterea lor ca să-l sfătuiască bine.“

Scanned with OKEN Scanner

h) — „Lăsați împăratului cununa sa *fără de prihană.*“

i) —„Cum te vei încredința, în această cetate se găsesc și oameni *de treabă,* pe lîngă destui șmecheri.“ *(M. Sadoveanu)*

Adjective: a) puternic, sănătos, voinic; b) simplu, comun, vulgar, oarecare; c) nevaloros, neprețios, ieftin; d) imposibil; e) străvechi; f) lipsit de valoare; mărunt; g) vinovat, culpabil; h) curat, pur, nevinovat; i) cinstit, bun, cumsecade.

c. *Pronumele*

Precizați stilurile vorbirii în care se produc cele mai numeroase abateri de la normă în întrebuințarea pronumelor.

Ex. 956. Subliniați pronumele personale (inclusiv cele de politețe) și precizați nuanța lor semantic-expresivă și rolul stilistic în contextele:

a) — „Mai auzit-ai dumneata, cumătră, una ca asta, să fure Ion pupăza . . .“

— „He, he! să fie sănătos dumnealui, om bun, d-apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei?“

— „Ia poftim, puiculiță, de cinstește dumneata întîi! să vedem, poate c-ai pus ceva într-însul.“

„Dumneavoastră, ca fiecare boier, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi la adus . . .“

„— Tovarășul dumitale avut-a trei pîni?“ *(I. Creangă)*

b) „Cucoanele arată biletele dumnealor, explicînd domnului conducător de ce nu poate și Goe să facă același lucru . . .“

„— Lasă-l încolo! că prea e nu știu cum! Auzi dumneata! pălărie nouă și biletul!“ *(I. L. Caragiale)*

c) „— Oameni ai stăpînirii sînteți domniile-voastre?“

„— Atunci va fi fost filosof? a rîs mezinul Lixandru.

— Cu voia domniei-tale, da.“

„Nici noi să ieșim către ei, nici ei la noi să nu vie, ca să nu ne întarte și să le sărim în cap.“

„Domnia-sa își scutură încălțările, încalică iar și ne-om tot duce.“

„— Domnia-ta vei fi fiind neguțător cum sînt eu sultan Soliman.“

„— Lasă mata, madam Vasilian, o potoli cucoana cea mai bătrînă, nu te deranja.“

„— Ce ți-am făcut eu matale, de spui că-s urîtă și încrucișată?“

„— Ce ne facem noi, Patrocle? întreabă ea pe cățel.“

„Cu Patrocle lîngă dînsa, n-avea de ce se teme.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 957. Căutați în romanul „Nicoară Potcoavă“ de M. Sadoveanu șase contexte potrivite în care apar forme paralele ale pronumelui de politețe: *domnia-ta / dumneata; domnia voastră / dumneavoastră* și explicați diferențele expresive și rolul stilistic al formelor paralele.

Ex. 958. Precizați rolul stilistic al adjectivelor pronomniale de întărire din contextele:

— „Cînd *însuși* glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii —“

— „Și mi-s dragă mie *însămi,* pentru că-i sunt dragă lui“

Scanned with OKEN Scanner

— „Nu te îndemn eu *însumi* ca să-mi urmezi în cale,
Să fiu nemernic martor nefericirii tale —“
— „Rebel! făcuși din sceptru unealtă de ocară
Și-ai dat tu *însuși* pildă din om să fie fiară.“
— „În orice om, un dușman să știi că ți se naște,
S-ajungi pe tine *însuți* a nu te mai cunoaște,“

(M. Eminescu)

Ex. 959. Arătați, analizînd contextele de mai jos, diferențele semantic-expresive ale pronumelui (și adjectivului) posesiv *al său* și formele de genitiv ale pronumelui personal de persoana a 3-a *(al lui, al ei, al lor).*

a) „Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater, din cea dintîi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strîmbă, buzile groase și sprîncenile rădicate cu disproporție deasupra ochilor; dar nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Nu ți-oi descrie figura lui, pentru că era foarte neînsămnată, dar ți-oi vorbi de buzunarul său.“ *(V. Alecsandri)*

Ex. 960. Arătați analizînd contextele de mai jos, nuanțele semantic-expresive ale adjectivelor posesive în construcțiile sinonime de tipul: *soră-mea* și *sora mea.*

a) „Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cît egumenul este econom, cu atîta frate-său e risipitor.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Hauileo, mo! ogoiți-vă: ce tolocăniți băiatul; cu tată-său aveți ce aveți, iar nu cu dînsul!“

„Văru-meu Ion Mogorogea, Gîtlan, Trăsnea și alți cunoscuți ai mei se dusese tot acolo mai demult . . .“

„Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara; s-a dus cu moșu-tău Vasile, sub Cetate . . .“

„Și așa s-a păgubit sărmana capră și de cei doi iezi, da și de cumătru-său lupul . . .“

„Ia, am treabă la împăratul: feciorul meu se prinde că i-a face podul.“

„Fecioru-meu, . . . m-a trimis, din partea lui . . .“

„Hai cu tata, băiete, s-aducem noră mîne-ta!“*(I. Creangă)*

Ex. 961. Precizați sensul și valorile expresive ale pronumelor și adjectivelor posesive subliniate:

a) „Voim numai să arătăm că moldavul . . . încă tot nu e singur de viitorul său, pentru că de la *ai săi* nu așteaptă vreun bine, pentru că *ai săi* totdeauna l-au împilat.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Atunci lupul *nostru* începu a mînca hîlpov . . .“

„Apoi drumețul *nostru* se întoarse acasă și petrecu lîngă *ai săi* . . .“

„*Ale voastre* sînt flori la ureche, pe lîngă cele ce spune în cărți.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Și el e de-*ai noștri*, băiat din popor.“
„Omul *meu* îmi dă cu tifla, se scoală și pleacă grăbit... *(I. L. Caragiale)*

d) „Du-te bărbate, la treaba ta, eu îmi văd de-*ale mele*.“ *(E. Barbu)*

Ex. 962. Analizînd contextele de mai jos, precizați sensul și valoarea expresivă a pronumelor demonstrative subliniate.

a) „Și-apoi numai *asta* mi-ar fi mai trebuit acum, cît eram de pricopsit!“
„— Poate fiorile gramaticii, zic eu.
— Mai știi păcătul? Poate ș-*aceea* să fie, zise Trăsnea...“
„Boierul, văzînd *aceasta*, pe de o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta nu mai știa ce să facă de bucurie...“
„Cînd m-aș potrivi eu babei la toate *cele*, apoi aș lua cîmpii.“
„Ș-apoi afară de *aceasta* omul acela era ceva de spăriet...“
„S-au văzut de *acestea*!“
„... unde nu dă o căldură ca *aceea* și se topește omătul...“
(I. Creangă)

b) „*Ăla*-i de-al ciocoilor, îl știu eu;...“
„Eu, ca *ăla*, cumnat mai mare, cum am zice ca și un frate, tot i dam povețe fetii să mai rabde, să nu strice casa.“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 963. Precizați nuanța (arhaică, populară, literară) a pronumelor (și adjectivelor) demonstrative subliniate și justificați stilistic întrebuințarea lor de către autor.

a) „— Poate să fie frumoase *acele* ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta!“
„Pe toată ziua îmi vei deslega cîte cinci de *aste* nedumeriri.“ *(C. Negruzzi)*

b) „*Acest* sunet mi se părea că venea din fundul odăii...“
„*Acea* piață mare... se acoperi în curînd cu sute de panere pline cu provizii...“
„*Acest* chip de a face cunoștință este mult mai plăcut decît *celălalt*, domnul meu...“ *(V. Alecsandri)*

c) „Dar bun pocinog a fost ș-*aista*, zicem noi...“
„Dar pînă la vremea *asta*, se adunase împrejurul lui tot satul...“
„... aici la sărăcăciosul *ist* de rai, vorba ceea:
Fală goală, traistă ușoară;...“
„Acum, jupînesică, mai că-mi vine să zic și eu ca omul *ceala*, că are să ne fie masul în pădure.“ *(I. Creangă)*

d) „Altă dată, dacă-ți mai permiți di *aieste*, îți rup urechile!“
„Bine, *ăsta* pe care l-a-nchis la cazarmă vînătorilor, da, e bulgar; dar *ăla* pe care spuseși că l-a prins la Bușteni... nu era italian?“
„*Celălalt* fugise ca un laș...“ *(I. L. Caragiale)*

e) „Apoi fă și mata socoteală, conașule: cinci mi-o rămas de la Ion, trei am luat de la *istalalt*...“
„— O, domnule general, cînd am avea radium...
— Cum, n-ai d-*ăla*?...“ *(Gh. Brăescu)*

Scanned with OKEN Scanner

f) „Da, asta în orice caz, dacă nu-i bate *ăia* pe-*ăia*, atunci îi bate *ăilanți* pe *ăștelanți*!“

„Nu scapi tu numai cu atît, că o să mă duc eu la *ăialantă* din vale.“ *(M. Preda)*

Ex. 964. Precizați nuanța (arhaică, populară, literară) a pronumelor și adjectivelor interogativ-relative subliniate; cum se justifică stilistic întrebuințarea lor de către scriitor.

a) „Se uită la boierii pe *carii* el i-a înalțat și i-a îmbogățit...“

„Cîte rele au spurcat inima bietului român!“ *(C. Negruzzi)*

b) „Această idee măgulitoare ațină focul *ce*-l înflăcără și dă aripi picioarelor sale, *carele* aleargă, saltă, zboară, făr-a atinge pămîntul.“

„... de atunci îmbuc trîmbița și rup urechile *celor ce* mă ascultă...“ *(V. Alecsandri)*

c) „Iacă, gospodin, cu *cine* m-am vînjolit toată noaptea...“

„Dar toți pe *cîți* îi întreba dădeau din umeri...“

„Apoi ce păzești tu alta, dacă nu știi nici măcar *ceea ce* vorbesc muritorii?“. *(I. Creangă)*

d) „Îți plac ce fac mizerabilii?

— *Cari* mizerabili?“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 965. Precizați sensul și valorile expresive ale pronumelor (și adjectivelor) interogativ-relative subliniate.

a) „Acum să vedem *care pe care*? Ori el pe draci? ori dracii pe dînsul.“

„... începe a-i aduce *care dincotro* rachiu, tiutiun...“

„... se temeau de turbincă ca de *nu știu ce*...“

„... Și, *care* săpau cu cazmalele, *care* cărau cu tărăboanțele, *care* cu cărușele, *care* cu covățile, în sfîrșit lucrau oamenii cu tragere de inimă.“

„Ce să fie acolo? ziceau oamenii, alergînd *care de care* din toate părțile.“

„... se vede că azi-dimineață mi-a ieșit înainte vrun popă sau *dracul știe ce*!“

„... nunta se făcu și baba își luă cămeșa de soacră, ba încă netăiată la gură, *care* însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrtească de toate cele.“ *(I. Creangă)*

b) „*Ce* pat! *ce* perdeluțe! *ce* pereți! *ce* tavan! toate albe ca laptele.“

„... spre seară, la-ntors, i-a dat *care* ce l-a lăsat inima...“

„... tîrguiește omul *ce* tîrguiește, cumpără, vinde...“ *(I. L. Caragiale)*

c) „El mi-a răspuns placid: — Amorul este
Un *ce* banal, prin care Firea drege
A Nimicirii opere funeste;...“

(G. Topîrceanu)

d) „— *Cine, necine*, uite că a aflat, zice Iosif.“

„... tu îi spui și el tace *ce* tace și o dată îl vezi că ia altă vorbă.“

Scanned with OKEN Scanner

„— A intrat la Iocan, Niculae, spuse Cîrstache din curte, unde dregea un mic pătul de porumbei.

— Iocan, *care* Iocan? zise Niculae și Cîrstache rîse.“ *(M. Preda)*

Ex. 966. Comentați efectul stilistic realizat prin întrebuințarea pronumelor relative în contextele de mai jos. Motivați intenția autorului.

„*Leanca:* — Eu, dom' judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, și clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tomn-atunci cu birja de la domn' Marinescu Braga diru din piață . . .“

— „. . . . am fost întîmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco și Aristi Poppesco, care toate s-au plîns de starea de mizerie în care a ajuns școala din cauza lipsei de combustibil, pe care îl refuză onor. primărie locală, pe care în nenumărate rînduri au rugat-o prin adrese oficiale, care se văd la dosar, dar care n-au avut pînă în prezent nici un rezultat.“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 967. Arătați cazurile de sinonimie dintre pronumele relative și alte părți de vorbire (adverbe, conjuncții) care servesc pentru realizarea joncțiunii între propozițiile unei fraze. Comentați efectul stilistic, precizînd nuanța pe care o imprimă frazei folosirea altor părți de vorbire în locul pronumelui.

a) — „. . . și cu toții înțelegeam din asta că aflase el niște sihle anumite, unde s-au abătut peste noapte sodom de paseri cu pliscul lung . . .“

— „Eram în locuri de unde nu se vedeau sate, —“

— „Erau paserile care vin din cer cu zgomot de vijelie; care vin de departe: din miezul nopții, din apele arctice unde n-a apărut încă omul . . .“

— „Ostroavele și plăviile stăteau pline de neamurile de zburătoare străine sosite de curînd; însă era un ceas al neclintirii, cînd totul aștepta parcă un eveniment însemnat.“ *(M. Sadoveanu)*

b) — „Aflară și oltenii de cărau zarzavat în mahalalele vecine.“

— „Hainele de le avea se cam hărtăniseră de atîta purtat.“ *(E. Barbu)*

Ex. 968. Precizați efectul stilistic al pronumelor (și adjectivelor) nehotărîte, luînd în considerare nuanța lor în raport cu norma literară.

a) „În adevăr, lăsînd gluma la o parte, se miră *cineva* cînd vede uricile și ispisoacele vechi . . .“ *(C. Negruzzi)*

b) „*Una* este o odă scrisă în ajunul trecerii armatei noastre peste Dunăre.“

„. . . verișorul ei, care fusese crescut într-un pension din Iași și care învățase acolo a moncheri pe *fiește*care.“ *(V. Alecsandri)*

c) — „Ia vreu să mă duc la Dumnezeu, să-i spun *ceva*.“

— „. . . vro *cîțiva* adormeau duși, cum începea moș Bodrîngă a spune la povești.“

— „Fetele nu așteptau rugate, ca pe aiurea, ci *fiecare* desprindea mîinile a doi flăcăi . . .“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Și prostatecele nări
Și le umflă *orișicine* în savante adunări
Cînd de tine se vorbește.“
— „*Fiecine* cum i-e vrerea, despre fete sama deie-și . . .“

(M. Eminescu)

e) „*Fitecine* cu ale lui.“ „Sultănica rătăcea ca o umbră nu de *vrun* farmec; . . .“ „În *fiece* zi socoteli și catastișe.“ *(B. Șt. Delavrancea)*

f) „Al lui Parizianu povesti însă lui *alde* tat-său care venise de Crăciun la București felul cum decursese revederea între unchiu-său și cei trei.“

„N-am putut să mă rup în șase părți că m-aș fi rupt și aș fi zis, na ție *cutare*, na și ție *cutărică*, tu ăsta du-te la școală și studiază . . .“ *(M. Preda)*

Ex. 969. Comentați efectul stilistic al opozițiilor realizate prin pronume nehotărîte.

a) „Toate îmi vesteau cîte o supărare. *Una* un proțes, *alta* niscaiva vești politice mîhnicioase.“

„Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stînd între popor și ocîrmuitor nu începuseră a mușca cînd pre *unul*, cînd pre *altul*.“ *(C. Negruzzi)*

b) „Valurile lumii și treptele sociale ne-au despărțit de mult *unul de altul* . . .“

„Printre acești străini sînt *unii* destul de interesanți, iar *alții* neînsemnați . . .“ *(V. Alecsandri)*

Ex. 970. Precizați sensul și valoarea expresivă a pronumelor (și adjectivelor) nehotărîte subliniate.

„Că i-oi face eu cumătrului *una*, de și-a mușca labele . . .“

„Dar pînă *una-alta*, ia să mă duc să văd ales-au năsipul din mac acei nespălați . . .“

„. . . și-și ie un suflet de noră întocmai după chipul și asemănarea celei dintîi, cu deosebirea numai că aceasta era mai în vîrstă și *ceva* încrucișată . . .“

„Ce zici dumneata, moș Luca, despre *unele* ca acestea?“

„În sfîrșit, după multe șfichiuri ce a primit moș Luca de la *unii-alții* . . . am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei . . .“ *(I. Creangă)*

Ex. 971. Subliniați pronumele (și adjectivele) negative; arătați nuanța lor (arhaică, populară, literară) și precizați efectul stilistic.

a) „Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care striga regulat raita; pentru că la 1827, septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți, după ce înnopta.“

„Nimic nu e mai urît decît orașul Iașii pentru un călător străin . . .“

„Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă . . .“ *(C. Negruzzi)*

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Astfel trece şi viaţa-mi,
Dar o floare-n valu-i nu e,
Nici nu spun ca tine doru-mi
Nimăruie, nimăruie.“
— „Şi nime-n urma mea
Nu-mi plîngă la creştet, . . .“

(M. Eminescu)

d. *Numeralul*

Precizaţi semnificaţia fundamentală a numeralului şi cazurile de sinonimie dintre numeral şi alte părţi de vorbire (substantiv, adjectiv). Arătaţi ce fapte determină selectarea numeralului în organizarea unei comunicări.

Ex. 972. Explicaţi prin ce mijloace se exprimă aproximaţia cantităţilor, care sînt diferenţele de nuanţă şi ce efecte stilistice pot avea.

a) — „. . . cînd clămpăneam ceaslovul, cîte *zece-douăzeci* de suflete prăpădeam deodată . . .“

— „*De douăzeci şi mai bine* de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbuşul.“

— „. . . numai la dînsul şi încă *la vro două* locuri din sat era cîte un cireş văratec . . .“

— „. . . zvîrr! de *vro două-trei ori* cu bulgări în mine . . .“

— „Ia poftim . . . de-ţi lua din masa noastră oleacă de gustare ş-*un pahar, două* de vin . . .“

— „Şi merg ei o zi, merg *două*, şi merg *patruzeci* şi *nouă*, pîn' ce de la o vreme le intră calea în codru . . .“ *(I. Creangă)*

b) — „De altfel, împotriva indicaţiilor reglementare nu se trimit decît cîteva plutoane în pădure, între care şi eu, la *cel mult cincisprezece* metri . . .“

— „. . . *pe la trei* noaptea primim ordinul să luăm în zori Tohanul Vechi . . .“

— „E o cotă uluitoare, ca o căciulă de *cîteva sute* de metri.“

— „. . . cercetăm malul celălalt . . . pe toată lungimea frontului de *peste treizeci* de kilometri.“ *(Camil Petrescu)*

c) — „*Pe la opt* şi-au făcut apariţia primele femei . . .“

— „*Spre* ora *şase* aceste zgomote care păreau un început de viaţă încetează cu totul . . .“

— „Pretutindeni merg . . . mereu învîrtindu-se cu *mii* de turaţii pe minut, în *o mie şi o sută* de locuri, *o mie şi o sută* de motoare . . .“ *(Geo Bogza)*

Ex. 973. Subliniaţi numeralele din contextele de mai jos: precizaţi diferenţele de întrebuinţare şi efectul lor expresiv:

a) „Aşa a fost martirizat în 1514 Doja Gheorghe.“

„Pe o linie îngustă, de jucărie, mocăniţa-locomotivă minusculă pe al cărei pîntec scrie: Viteza maximă 30 Km pe oră — trage cîte trei, patru vagoane.“

Scanned with OKEN Scanner

„În afară de cameră, plătesc douăzeci și cinci de lei pe zi pentru cele zece bucăți de lemne cu care se face focul seara."

„Statistic, sărăcia oamenilor din Ponorel, în număr de 1900 suflete, reiese din următoarele cifre care le înregistrează averea:

83 cai
305 vite cornute
479 oi
22 porci
37 capre
380 găini
16 stupi
72 cîini"

(Geo Bogza)

b) — „Două, post-meridiane
Sună lung și monoton
Ornicul cu trei cadrane
De la Sfîntul-Spiridon."

(G. Topîrceanu)

Ex. 974. Unele numerale sînt sinonime cu substantivele; precizați diferențele expresive comparînd sau substituind substantivele subliniate cu numeralele sinonime în contextele:

a) „... croind cîte *o pereche* de opinci pentru Dumitru și pentru mine, apoi le-a îngruzit frumos și a petrecut cîte *o pereche* de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe." *(I. Creangă)*

b) „În Țara Moților nu se văd sticle decît la prăvălii, și acolo numai cîteva, cel mult o *duzină*." *(Geo Bogza)*

c) „Însă nici nu poți să-l vezi,
Verde, dintre frunze verzi,
Căci cu ele seamănă
Ca o frunză *geamănă*."
„Căci toate ale tale sînt *gemene perechi*
Tălpi două, două brațe, doi ochi, două urechi ..."

(T. Arghezi)

Ex. 975. Comentați efectul stilistic realizat prin întrebuințarea specială a unor numerale în contexte:

— „... sat vechi răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului: cu gospodari tot *unul și unul* ..."

— „Lucrul rău nu piere *cu una cu două*."

— „*una-două* mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi deie curele ca să-mi fac bici."

— „Haiti! alege-ți *una din două*, căci altfel dai cinstea pe rușine."

— „Mătușă, știi ce? *Una-i una și două-s mai multe;* lasă-mă-n pace, ..." *(I. Creangă)*

Ex. 976. Explicați sensul pe care-l capătă numerarul cardinal în contextele de mai jos. Evidențiați efectul stilistic realizat.

Scanned with OKEN Scanner

a) — „. . . și unde nu s-apucă de însemnat la greșeli cu ghiotura pe o draniță: *una, două, trei, pînă la douăzeci și nouă.*“

— „. . . a venit în vara aceea, pe la august, și cinstita holeră de la 48 . . .“

— „. . . s-a dus în Humulești, cale de *două* ceasuri cu piciorul . . .“

— „. . . am început a plînge cu *zece* rînduri de lacrimi . . .“

— „Însă Oșlobanu, care mînca cît *șeptesprezece*, ne cam pusese pe gînduri.“

— „Ipate cu *un* gînd să se ducă . . . și cu *zece* nu.“

— „Și merg ei, și merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste *nouă* mări, peste *nouă* țări și peste *nouă* ape mari, și într-o tîrzie vreme ajung la împărăție.“ *(I. Creangă)*

b) — „Așadar, aproape din picioare, făcurăm cinste unui borș *nr. 2* dres cu lapte acru și însoțit de obicinuita și zdravăna mămăligă.“

— „Ședzi, cînd îți zic; nu face marafeturi; n-am obicei să poruncesc un lucru *de două ori.*“

— „O să-i stîngem *trei* cărbuni în apă neîncepută și are să-i treacă.“ *(C. Hogaș)*

c) — „Rîndașii șuruiau cu apă pe trotuar, din tinichelele albe, nenumărați opt: 88888888.“

— „Soldatul tip, așa cum găsești *trei sferturi* într-o baterie . . .“ *(Cezar Petrescu)*

d) „Cine-i ăla din urzici?
De lîngă chirpici?
Șapte sute nouă ace,
Veniți încoace!

. . . . . .

Tu ai să mănînci furnici
Și te-am botezat arici!“

(T. Arghezi)

Ex. 977. Comentați efectul stilistic realizat prin întrebuințarea substantivelor și adjectivelor care exprimă o cantitate în locul numeralului.

a) — „Și unde nu s-au adunat *o mulțime* de băieți și fete la școală, . . .“

— „. . . *un teanc* de sumane croite, nalt pînă-n grindă, așteaptă cusutul: . . .“

— „. . . torceam împreună cu dînsa, la umbra nucului lor, cîte *o movilă* de drugi de canură . . .“

— „*Multe* sînt de făcut și *puține* de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege.“ *(I. Creangă)*

b) — „Pana mea, să nu te sperii
Că vin *gloate* și *puzderii.*
De scîntei, verigi și zale . . .“

— „Din *sumedenii* multe, de capete, nici el
Nici chipul nu-s pe lume de două ori la fel.“

— „Încredințare dîrză o zi și-o zi tăgadă,
În lupta ta cu tine ești unul și-o *grămadă.*“

(T. Arghezi)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 978. Arătați în ce constă diferențele stilistice între formele sinonime de numerale multiplicative și între numeralele multiplicative și adverbiale în textele de mai jos:

a) „oule astea de diamant... făceau *de zece ori* atît cît îi da lui pe ele negustorul."

„Îl îmbrățișă și-l sărută *de sute de ori*." *(P. Ispirescu)*

b) „... Ipate se îmbogățise *însutit* și *înmiit*, de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul."

„... atunci zmucește vîrtos spre mal, și ai să scoți o mulțime de pește; poate *îndoit* și *întreit* decît am scos eu." *(I. Creangă)*

c) „Hibrid ești tu, ilustre critic,
Tu, imposibilă treime:
Poet, estet și om politic,
Făptuitor de *triple* crime;..."

(A. Mirea)

d) „Iată cauza *întreitei* ei betegeli." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 979. Precizați nuanțele stilistice ale numeralelor colective subliniate din contextele:

a) „Flămînzilă atunci se iè după Harap Alb și pornesc *trustrei* înainte."

„Și cum ajung, odată intră buluc în ogradă, *tusșese*, Harap Alb înainte și ceilalți din urmă..." *(I. Creangă)*

b) „S-a dus amorul, un amic —
Supus *amîndurora*..."
„*Amîndoi* vom merge-n lume
Rătăciți și singurei,..."

(M. Eminescu)

c) „Nu se cunosc, nici s-au văzut vreodată!...
Dar *ambii* sapă sumbre galerii,
Ca doi mineri înmormîntați de vii
Ce-n întuneric, făr' de lămpi, se cată."

(A. Mirea)

d) „Ei nu se mai duseră de acolo. Rămaseră
cîtetrei frații la un loc."

(P. Ispirescu)

Ex. 980. Explicați diferențele semantic-expresive ale numeralelor ordinale în contextele de mai jos:

a) — „Și *cea dintîi* școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgîtie de copilă ageră la minte..."

— „... din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți *de-al doilea*..."

„*A doua* zi însă a venit părintele pe la noi..." *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „*Primo:* nu poţi fi sigur că nu te va lua dracu, înainte de a ajunge în valea Bistriţei; *secundo:* dacă te sui pe plută fără mine, te îneci la sigur; *terţio:* sub această îmbrăcăminte te leagă burduf şi te duce cu călăraşi la suprefectura cea mai apropiată *(C. Hogaş)*

Ex. 981. Numeralele cardinale subliniate sînt sinonime cu numeralele ordinale corespunzătoare; înlocuiţi şi sesizaţi diferenţa expresivă între textul original şi textul nou.

— „. . . au stat împreună de vorbă şi au hotărît cum e mai bine . . . dacă mai pot doborî un rînd de cărbune fără să schimbe craţărul, dacă fac răpirea acum sau o lasă pentru schimbul *doi* . . .“

— „Toate semnele făcute pe planul acesta cu roşu arată galerii şi motoare de la orizontul *zece*, adică de la trei sute de metri adîncime, iar cele alăturate, făcute cu galben, sînt de la orizontul *opt*, cu şaizeci de metri mai spre suprafaţă.“ *(Geo Bogza)*

e. *Verbul*

Precizaţi semnificaţiile principale ale verbului şi diferenţele faţă de „nume“.

Ex. 982. Subliniaţi verbele în contexte. Comentaţi efectul stilistic realizat prin frecvenţa mare a verbelor.

a) „Eroii mei sînt doi cocoşi
De rasă, pintenaţi, frumoşi . . .

. . . . . .

Sar deodată,
Dau cu ciocul
Cad alături.
Schimbă locul.
Bat din aripi.
Dau din gheare.
Unul cade,
Altul sare . . .
Iar s-atacă . . .
Iar se pişcă . . .
Dar deodată nu mai mişcă . . .“

(G. Topîrceanu)

a) „Faliboga ridică biciul; dar Niţă Lepădatu se prăbuşi scurt asupra lui, îi cuprinse dreapta şi i-o răsuci la spate. Ii cuprinse şi stînga, care se zbătea, şi i-o îndoi lîngă cealaltă. Cu harapnicul îi legă pumnii; apoi, gemînd de mînie, îl puse pe vătaf la pămînt, se lăsă greu pe el şi scoase buzduganul de alamă. Faliboga icnea şi-şi rotea înspăimîntător ochii în orbite“. *(M. Sadoveanu)*

Ex. 983. Subliniaţi verbele nepredicative (copulative) în contexte. Precizaţi nuanţele diferite imprimate comunicării de celelalte verbe copulative în comparaţie cu verbul etalon *a fi*.

Scanned with OKEN Scanner

a) — „În adevăr te-ai făcut slab ca o umbră."
„. . . eu eram cel mai învățat în limbile franțeză, nemțească și elină . . ."
„. . . cerul a rămas senin ca și mai înainte."
„. . . niciodată n-am rămas biruitor în asemine lupte."
(M. Kogălniceanu)

„Cînd își aruncă cineva ochii pe ceea ce să chemă literatura română, puține și rare producții pot a-i opri cu plăcere . . ." *(A. Russo)*

c) „În ce privește firea și drumul celor două ape, legenda pare o teribilă profeție împlinită."
„Dar faptul că ajunsese în tîrg nu înseamnă mare lucru." *(Geo Bogza)*

Ex. 984. Subliniați verbele auxiliare de mod. Precizați nuanțele pe care le imprimă comunicării utilizarea acestor verbe și motivați utilizarea lor de către autor în contextele date.

a) „. . . gluma ta cea șugubeață m-a bucurat atîta, încît și eu vreau să te bucur pre tine."
„Puțin după sosirea mea, pansionul a început a se împle de elevi, veniți din toate părțile Moldaviei . . ."
„Da' cerul trebuia să se întunece, pămîntul trebuia să se cutremure, casa să pice asupra mea!"
„Ea poate să facă din mine tot ce va voi."
„Însă iar egoismul m-apucă, iar îmi vine să vorbesc de eu și de mine."
„. . . fieștecare june cînd intră în lume socoate că are numai a dori, spre a-și vedè împlinite toate dorințele . . ." *(M. Kogălniceanu)*

b) „Hai în codrul cu verdeață,
Und- izvoare plîng în vale,
Stînca stă să se prăvale
In prăpăstia măreață."
Las' să leg a mea viață de a ta . . ."
(M. Eminescu)

c) „— Am a cere iertare, a zis el, că la popasul cel din urmă din țară nu te putem găzdui pe măria-ta după cuviință."
„Am a-i spune că suma ce mi se cuvine, adăogind la dobîndă și întîrzierea, se ridică la douăzeci și șase de taleri și un sfert."
„Știi de asemeni că, dacă va mai trebui peste, sînt în stare să agonisesc măria-ta; și tot ce am e al măriei-tale."
„Intîi s-a înflăcărat de mînie. Pe urmă a prins a se zbate ca-n niște lanțuri." *(M. Sadoveanu)*

d) — „. . . speranțele din pod, așa înjumătățite cum erau, dacă erau amînate pînă cînd prețul grîului avea să se ridice, puteau să se împlinească."
— „Astfel că datoriile trebuiau amînate și ele; toate datoriile, fiindcă nici una nu putea fi plătită!" *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 985. Subliniaţi verbele din contexte. Precizaţi ce verbe exprimă: a) o acţiune (proces) incoativă, b) acţiune (proces, stare) durativă, c) o acţiune (proces, stare) iterativă, d) intensificarea unei acţiuni (proces). Explicaţi efectul lor expresiv în contextul dat.

b) — „Ameţind totul, această iubire înflorea fără seamăn, cum înfloresc sălbatic, în luna mai, nimfele lujerilor de crin."

— „Izbutea să fie adorată de camarazi, băieţi şi fete deopotrivă, căci înfrumuseţa toată viaţa studenţească."

— „Atenţia şi luciditatea nu omoară voluptatea reală, ci o sporesc."

— „O mitralieră toacă departe, dar loveşte prea scurt."

(Camil Petrescu)

c) „... Leibuca, în picioare, în prag, dormita cu capul rezemat de uşor, nepăsător, după obicei..."

— „Iată, eu îs bătrîn, împlinesc suta, am umblat mult prin lume..."

— „Turcii şi grecii cutreierau moşiile în toate părţile..."

— „Tropotele vuiau în poieni, frunzele licăreau cu poleiala lor de argint, şi-n lumină, calul murg alerga ca o nălucă."

— Trăsura duruia din cînd în cînd pe podeţe."

— Şi-ntr-un rînd, pe cînd asfinţea soarele,... zării pe sub streaşina cotită a zăvoiului, spre pod, pe vataman."

— Toader Ursu mai cu seamă se temea de iarnă, căreia n-ai ce-i face cu sabia..." *(M. Sadoveanu)*

c) — „Printr-atîţa martori mici,
se-nfiripă vis de faun,
să mă facă de ocară."

— „Cresc porumbişti acum, pe unde foc a fost,
şi se topeşte cînepa în jgheabul strîmt."

— „Dragostele mele bune
cum le-a măcinat pămîntul!"

— Pe străvechea stradă ca-ntr-o matcă
grele curg miresmele de tei." *(L. Blaga)*

e) — „Mă bucur, răspunse Ioanide, dar puţin mă şi întristez."

— „... m-am gîndit să fac o plîngere şefului statului nostru..."

(G. Călinescu)

Ex. 986. Subliniaţi cu o linie verbele care exprimă stări, cu două linii verbele care exprimă procese şi cu o linie întreruptă verbele care exprimă acţiuni. Notaţi şi comentaţi efectele stilistice diferite realizate prin întrebuinţarea diferitelor grupe de verbe.

a) — „Acolo-n ochi de pădure
Lîngă trestia cea lină
Şi sub bolta cea senină
Vom şedea în foi de mure."

— „După pînza de paianjen doarme fata de-mpărat."

— „Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr
Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr."

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Dosită la cotitură, în umbră, așteaptă cîteva clipe, să se încredințeze că domnu Mateiaș n-o urmărește."
— ..... aici Bistrița se lărgește într-un cotlon larg și odihnea molcomă, sub revărsările de sălcii."
— „Amestecul de ploaie și fulgi de nea se țesea afară în învolburări . . ."
— „A privit către miazănoapte, unde carul mic își muta stelele."
— „Vai de cei ce-și uită părinții și frații și se înstrăinează de ei și le e dușman și gîde."
— „Apoi deodată a contenit. Caii înhamați au smuncit ștreangurile Trei călăreți au împresurat căruța." *(M. Sadoveanu)*

c) — „Răsăritul învăpăie fereastra. Creanga se luminase: era un gutui cu fructe crude, cafenii, păroase."
— „Și satul forfotește de soldați și ofițeri. Vin și se îndreaptă spre gară; se încrucișează căruțe cu muniții, chesoane și lăzi de cartușe."
(Cezar Petrescu)

Ex. 987. Subliniați locuțiunile verbale în contexte. Inlocuiți-le cu echivalente verbe. Comentați, comparînd, contextele paralele; stabiliți și motivați care și de ce este mai expresiv.

a) — „Și-apoi, jupîneșica Malca, unde a fi vale mare ori deal mare, s-a mai da și pe jos cîte oleacă."
— „Cînd spunea cîte una, ori te țineai cu mîna de inimă, ori te făcea să-ți sară inima din loc de frică."
— „Să nu mai zici că vine lupul, moș Nichifor, că mă vîri în toate boalele!"
— „Da nu-ți fie cu bănat, om bun, că am șuguit și eu." *(I. Creangă)*

b) — „. . . cu un zîmbet mîhnit își aduce aminte de zburdăciunile tinerții."
— „Eu vorbesc și dumneata te pui împotrivă."
— „Cînd să deie geană-n geană, furat de dulceața somnului, Jder a auzit glasul lui Onofrei . . . "
— „Îți pot da încredințare, cinstite postelnice, că nu sînt cu luare-aminte numai în ceasul dintîi." *(M. Sadoveanu)*

c) — „Dacă nu-ți răspunde omul, pe tine nu te taie capul să-ți vezi de treabă?"
— „Nu simțea decît mînie și plecarea lui Cocoșilă, așa cum se petrecuse, deși îl făcu îndată să-i pară rău, totuși îl mai răcori."
(M. Preda)

d) — „Rafturile îți luau ochii . . ."
— „Și pentru că se auzise că spre Cuțarida se vînd locuri mai ieftine, dădeau care mai de care năvală".
— „Afară pungașilor le veni să sară gardul și s-o rupă la fugă."
(E. Barbu)

Ex. 988. Verbele subliniate nu au sens suficient. Notați cuvintele care le precizează sensul. Distingeți dacă completările sînt subiective sau obiec-

Scanned with OKEN Scanner

tive. Explicați efectul stilistic realizat pentru fiecare din completările subiective.

a) — „Ei bine! Ce! Nu joci? *Faci* tare rău.“
— „Vezi c-*am făcut* astă-noapte cîșlegele, și asta se întîmplă numai o dată în an.“
„Și după ce i-*a făcut* curte — adecă lăzei cu galbeni — *face* în sfîrșit, dar tocma la urmă, și fetei o declarație . . .“
„Ce bucurie îmi *fac* aceste cuvinte.“ *(M. Kogălniceanu)*

b) „. . . slujitorii *deteră* în tîmpine și în surle și în toată împărăția se țin veselie mare o săptămînă întreagă.“
„*Se deteră* spre odihnă; dar pîndea cînd unul, cînd altul.“
„. . . cînd fu de trecu peste hotarele Gheonoaiei, *dete* de o cîmpie frumoasă . . .“
„. . . într-o zi, se luă după un iepure, *dete* o săgeată, *dete* două și nu-l nimeri; . . .“ *(P. Ispirescu)*

Ex. 989. Comentați efectul stilistic realizat prin întrebuințarea verbelor însoțite de un determinant derivat din tema sau sinonim cu tema verbului regent:

a) — „A mai mititică
Ca o floricică,
În mijloc ședea,
La lucru lucra,
Pe toate-ntrecea; . . .“
— „De e dus Badiul la vie,
Trimite ca-n pas să vie,
C-avem sfat de sfătuit
Și-avem vorbe de vorbit!“
— Badiul *somnul că dormea,*
Vis frumos că mi-*și visa. (Foclor)*

c) „Știu, să nu crezi că doarme Smaranda,
dormire-ai somnul cel de veci, să dormi!“ *(I. Creangă)*

d) — „*Ați luptat luptă* deșartă, ați vînat țintă nebună“.
— „Nimeni de-a plînge n-are, el *traiul și-a trăit.*“
— „El înceată din cîntare
Și-i *grăi cu grai* de jele.“ *(M. Eminescu)*

Ex. 990. Subliniați perechile de verbe antonime; precizați efectul stilistic realizat prin cuplarea lor în cadrul aceleași comunicări:

a) — „Ferice de Horațiu! ah! eu îl înțeleg,
Eu, care-așa de lesne mă leg și mă desleg!“
„Măria-ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul,
Încît a noastră grijă nu e cum să trăim,
Nu, Dumnezeu o știe, dar cum e să murim!“
— „Aici îți era locul! . . . Pe tron să viețuiești,
Pe tron să mori . . .“
— „Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic!“

Scanned with OKEN Scanner

— „El laudă străinul, și neamul tău hulește.“
„Ce-mi pasă mie! . . . O candelă s-a stins.
Dar alta, mai cerească, în mine s-au aprins,
Ce luminează tainic o gingașă icoană.“
(V. Alecsandri)

b) — „Piscul sfîrșește-n punctul unde-ncepe.“
„Iubirea noastră a murit aici.
Tu frunză cazi, tu creangă te ridici.“
— „În farmacia mea atotlecuitoare
Aleanuri am la chinurile-abia simțite,
Misterioase și nemaitămăduite,
Pe cînd în jur se naște lumea șubredă și moare.“
— „Mi-am încercat uneltele cu mîna,
Am măsurat cu ochii și ceața și fîntîna.
Una ducea în slavă și alta, jgheab și vad,
Se cobora prin cremene în iad.“
(T. Arghezi)

f. *Adverbul.*

— Precizați semnificațiile principale ale adverbului. Explicați ce împrejurări cere selectarea adverbelor într-o comunicare.

Ex. 991. Discutați efectul expresiv realizat prin întrebuințarea adverbială o substantivelor subliniate:

a) „Vînătorul căzu *morman* de pe cal . . .“
„Cucoana însă tot îndesa paharele boierului și el tot bea.
Și mai dete unul, și încă unul, pînă îl făcu *cuc*.
Se îmbătă boierul de se coclise *turtă*.“ *(P. Ispirescu)*

b) — „Iar copiii, tremurînd de spaimă, goi *pușcă*, agățîndu-se de bietele femei, îngînau înecați de plîns . . .“

— „Pe la miezul nopții se sculă binișor de lîngă Irina, se îmbrăcă, trase ivărul ușii și se duse *pușcă* la gard.“

— „La cîrciumă arvuni pe Plăviță și-i bău aldămașul: cinci rachiuri unul după altul. Și *glonț* la tîrg.“ *(Delavrancea)*

***Ex.* 992.** Subliniați adverbele pronominale. Precizați sensul acestor adverbe funcție de context și explicați întrebuințarea lor de către autor.

a) — Cum îți vei așterne, așa vei dormi. Cînd ai vreo grabă atuncea se sperie calul. De unde nu gîndești, d-acolo sare iepurele. Unde te doare, acolo te legi. Aici nu-i la București să te fudulești. Acum e la largul lui și la strîmtul meu. *(Folclor)*

b) — „Din vorbă în vorbă, din hohot în hohot și din cîntec în cîntec, ne trezirăm deodată în mijlocul Bistriței. Atunci, ca și cînd o putere nevăzută ne-ar fi strîns de gît, glasurile noastre se stinseră și se făcu între noi o adîncă tăcere.“ *(V. Alecsandri)*

c) — „Începe a înghiți la apă; și-nghite, și-nghite, pînă ce înghite el toată apa din fîntînă . . . Apoi zboară de acolo afară și iarăși se ia în urma trăsurii, . . .“

Scanned with OKEN Scanner

— „Şi cum ajung în pădure, sapă o groapă adîncă de un stat de om, lîngă un izvor, unde în fiecare zi, pe la amiază, venea cerbul de bea apă, apoi se culca pe loc şi dormea cît un bei, pînă ce asfinţea soarele.“

(Ion Creangă)

Ex. 993. Adverbele subliniate sînt folosite cu valoare substantivală. Înlocuiţi-le cu substantivele echivalente, comparaţi textele paralele şi comentaţi efectul stilistic.

a) „Era un boier, anume Niculai Milescu Spătariul, de la Vaslui de moşia lui, prè învăţat şi cărturar, şi ştiè multe limbi: *elineşte, sloveneşte, greceşte* şi *turceşte*.“ *(I. Neculce)*

b) — „Măi flăcăi, înţeles-aţi voi ce a spus boierul cel fugit din Iaşi?

— Ba cît hîciu; el grăia *păsăreşte*.“

„Ce ar ajunge societatea română cînd, graţie pedantismului, ar fi compusă de animale, şi în ce mod s-ar exprima? ar miorlăi, ar hămăi, ar zbera, sau ar rage?... sau ar vorbi *pedanticeşte*.“ *(V. Alecsandri)*

Ex. 994. Subliniaţi locuţiunile adverbiale, remarcaţi valoarea lor expresivă, motivaţi utilizarea lor în contextul dat.

a) — „Din vreme în vreme însă zăream cîte o fiinţă rătăcită pe acele cîmpii fără margini...“

— „Malposta nu primeşte decît doi călători,...; ea face tot drumul în fuga cailor zi şi noapte, fără a se opri nicăieri mai mult de cinci minute.“

— Sînt acum doi ani de cînd mă apucase această boală grozavă care aduce pe om încet-încet la desperare...“

— „Ici-cole, se arată cîte un om de-abiè deşteptat din somn... Unde şi unde cîte o fereastră sau cîte o uşă de magazie descopere forme omineşti învălite în halaturi...“ *(V. Alecsandri)*

b) „Şi cînd ai avea încaltea un cal, bun, calea-valea, dar cu smîrţogul ista îţi duc vergile.“

„... mort-copt, trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că ştii bine locurile pe aici.“

„Îi spune toate cu de-amăruntul, căci dă, care om nu ţine la viaţă înainte de toate?“

„... acum, vrînd-nevrînd, trebuie s-ascult că mi-i capul în primejdie?!“ *(I. Creangă)*

Ex. 995. Precizaţi căror graiuri aparţin variantele adverbelor subliniate şi motivaţi întrebuinţarea acestor variante de către autor.

1. „*Amu* cică era odată un rus pe care îl chema Ivan.“ *(I. Creangă)*

a. „— Allah să vă vază în locul meu, copii mei, şi să daţi *geaba* băutură, mîncare, veşminte şi bani, la toţi cîţi nu pot să vă vază.“

(Delavrancea)

3. „Oricîte-ar spune unii şi alţii, nu se află breaslă mai bună decît breasla lenei. — *Ie!* a răspuns Broz, pe gînduri.“ *(M. Sadoveanu)*

4. „Şi *amu* zîc că ne ţipă de pe hodaie, să merem care *încătrău*. *(Titus Popovici)*

5. „Plimbaţi-vă p-*acilea*... Şi pe urmă vă întoarceţi.“ *(Marin Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 996. Comentaţi efectul stilistic realizat prin întrebuinţarea perechilor de adverbe antonime.

a) Uneori curge şi alteori pică. Vorbeşte puţin şi lucrează mult, căci cel ce vorbeşte multe face puţine. Scara de sus se mătură, iar nu de jos în sus. Bine de unu şi rău de zece. Fugi d-acolo, vino-ncoace/ Şezi binişor, nu-mi da pace. Fură bine, ascunde rău/ Pică vina-n capul meu;/ Fură rău, ascunde bine,/ Pică vina-n cap la mine. *(Folclor)*

b) „M-oi duce şi eu, cît calare, cît pe jos, cum oi putea."

(I. Creangă)

c) — „Deşi scund de statură, cei dinaintea sa, opriţi la zece paşi, păreau că se uită la el de jos în sus."

— „El sare ca o lăcustă încolo; eu încoace". *(M. Sadoveanu)*

Ex. 997. Discutaţi efectul expresiv realizat prin repetarea aceluiaşi adverb în contextele:

a) — „Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.
Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemîngîiet
Indulcind cu dor de moarte." *(M. Eminescu)*

b) — „Umblă-ncet, ia-i mîna-ncet,
Mută-i-o încet,
Să nu deştepte..."
Să nu se deştepte..."
Afară bătea vîntul. Afară era ploaie." *(T. Arghezi)*

Ex. 998. Înlocuiţi substantivele subliniate cu adverbele corespondente. Comparaţi contextele transformate cu cele originale şi remarcaţi deosebirea de nuanţă.

1) „Învăţase *cu uşurinţă,* de mititel, meşteşugurile vînatului la starostele Căliman." 2) „Se uita *cu sfială* la încruntarea fioroasă a moşneagului." 3) „Poporul s-a dat *cu grabă* îndărăt." 4) ...„încalic un căluţ flocos, în care aveam încredere că m-a duce *fără sminteală* unde voiam eu." 5) „...plăteau vama *cu dreptate,* nimeni nu le pricinuia sminteală." *(M. Sadoveanu)*

Ex. 999. Subliniaţi adverbele cu valoare predicativă în contextele date. Definiţi nuanţa pe care o imprimă întregii comunicări. 1) „Să cercăm şi noi, poate că vom lăsa friările alea pe seama împăratulugi." *(P. Ispirescu)* 2) „Pesemne c-a ajuns şi el în mintea copiilor..." *(I. Creangă)* 3) „Adevărat că, după aceea, pentru lăcomia mea, îmi caut pe jos vorbele"... *(M. Sadoveanu)* 4) „De bună seamă că poezia, adică sentimentul nostru de poezie există." *(G. Călinescu)* 5) „Desigur că ornamentica populară românească... nu posedă decît prea puţine motive şi elemente de desen sau de coloare, pe care să i le putem atribui cu exclusivitate." *(L. Blaga)* 6) „Sigur că trebuie să te duci, mai încape vorbă?" *(Titus Popovici)*

Scanned with OKEN Scanner

7) „... cînd am întrebat-o la ce i-a folosit că mi-a distrus casa, mi-a răspuns că bine c-am fost în stare ...“ *(Marin Preda)*

g. *Prepoziția*

Reamintiți-vă clasificarea formală a prepozițiilor și a echivalentelor acestora.

Ex. 1000. Subliniați prepozițiile. Explicați stilistic necesitatea repetării prepozițiilor.

a) — „Sîntem departe —
Da ... departe!
Și vîntul mării ne sărută
Pe frunte,
Pe obraji,
Pe gură ...“
— „De ce, cînd cînți,
Cu tine cîntă un infinit de armonii
Ce năvălesc tumultuoase
Din golul zărilor,
Din astre,
Din zborul păsărilor albe,
Din fundul mărilor albastre,
Din lumea morților,
Din lumea părerilor de rău tîrzii?“ *(I. Minulescu)*

b) — „Din cobză și din flaut, din frunză și din drîng,
Cîntau demult și alții cînd horele se strîng, ...“
— „Căci fluierul trecuse de sine și, amară,
Avea în el și voce de om și de vioară.
Și glas de vînt și vaiet de holde și de ape, ...“ *(T. Arghezi)*

Ex. 1001. Subliniați prepozițiile care marchează o opoziție. Explicați utilizarea lor stilistică în contexte.

a) Din vorbă în vorbă iese adevărul. De la vorbă pînă la faptă, ca de la pămînt la cer. *(Folclor)*

b) — „Noaptea de joi spre vineri o petrec rău ...“ *(I. L. Caragiale)*

c) — „Vezi, din zăvoi sitarii spre alte veri se duc ...“ *(I. Pillat)*

d) — „Căci în vreme ce pentru toată lumea, cu și fără pericol semnalul este un obiect interzis, Goe a avut prin imprudența lui satisfacția de a vedea cum funcționează“ ...

— „Prin urmare împarte lumea în două categorii: oameni cu noroc și oameni fără noroc.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 1002. Explicați ce nuanță imprimă comunicării prepozițiile, locuțiunile prepoziționale (inclusiv expresiile întrebuințate cu valoare de prepoziție) subliniate în contextele:

a) — „Nici înțelegerea noastră *cu privire* la opera de artă nu este de nădăjduit că va dobîndi vreo lumină din cunoașterea procesului creator care a produs-o și nici din aceea a contemplației pe care o determină.“

Scanned with OKEN Scanner

— „Acela care dorește să obțină puterea politică o înțelege ca un mijloc *în vederea* realizării anumitor scopuri politice religioase, etc.“ *(T. Vianu)*

b) — „*Din punct de vedere* al instrucției, el nu știe lucruri elementare și chestiunea cu faliții care ne lipsesc e lamentabilă“.

— „*Întrucît privește* femeile, sub aspect pasional, avem patru specimene: coana Zoițica, Veta, Zița și Mița republicana.“

— „*Cît privește* sentimentele gratuite (artistice, intelectuale), ele pot face obiectul romanului în măsura în care se prefac în obsesii, adică în sensuri ale existenței.“

— „*Cu toată* diversitatea reacțiunilor, *în ciuda* refuzurilor totale și a unei întîrzieri în receptarea esenței unei opere, această operă nu rămîne ignorată în configurația ei generală și verdictul, cu observările de mai sus, se dovedește drept.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 1003. Prepozițiile subliniate sînt utilizate adverbial. Explicați semnificația lor stilistică în contexte.

a) — „Dumneata înveți drept roman?

— Nu eu, fratele meu Culai. Totdeauna mă amețește, cu definiții la masă, ca să-i ceară bani tatei *după*.“ *(Al. O. Teodoreanu)*

b) — „Cetățeanul turmentat, „tîrît de curent“ ... va striga o clipă. Da! vom lupta *contra* ...“

— „Ipingescu, *din contră*, e o minte plat-logică, cu oroare de absconsitate, reducînd totul la termenii experienței și ai evidenței.“ *(G. Călinescu)*

c) — „... morții îi îngropau cînd cu popă, cînd *fără*, mai mult *fără*.“ *(T. Popovici)*

Ex. 1004. Subliniați prepozițiile — variante arhaice, regionale sau individuale. Motivați stilistic întrebuințarea lor în contexte.

a) „Au început a vorbi înde ele.“ *(I. Creangă)*

b) „Așa-i, așa-i ... adăugi vesel cojocarul, cătră madama de la curte.“ *(M. Sadoveanu)*

c) — „Cea mai mare pedeapsă a omului, Dănuț, îi viața ... Iadul de care vorbesc sfinții îi pre pămînt și nu altundeva ...“

— „Apoi se întoarse către ceilalți: Haideți cătă casă. Sănătate bună, bace Romi ...“ *(Titus Popovici)*

d) — „Fotograful îi pofti pe scaune ...

— Sepia, trei sferturi, negru, bust, în picioare, cu plopi, f e r ă plopi, decor, f e r ă decor ...“

— ... că Gogu te-a avut cu cununie, nu te-a luat după stradă!“ *(Eugen Barbu)*

Ex. 1005. Subliniați adverbele cu valoare de prepoziție. Explicați necesitatea stilistică a întrebuințării lor în contexte.

a) — „Nalt cît casa,
verde ca mătasa,
dulce ca mierea,
amar ca fierea.“

Scanned with OKEN Scanner

— „Mai credincioși ochii decît urechile. Mai mult ață decît față... Frica mai mare decît spaima. Cît umbra acului pe croitor. Naltă cît o daltă.“ *(Folclor)*

b) „Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă, / Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă...“ *(M. Eminescu)*

c) — „Trenul se oprește, conform programei oficiale, la zece ore precise...“

— „În curînd, potrivit principiului evoluțiunii, eclesia a numărat așa de mulți adepți, încît Fialcowsky nu i-a mai putut încăpea...“ *(I. L. Caragiale)*

h. *Conjuncția*

Recapitulați clasificarea formală și funcțională a conjuncțiilor și a echivalentelor acestora.

Ex. 1006. Motivați stilistic absența (sau frecvența redusă) conjuncțiilor în contextele:

a) „Vîjîie crivățul . . . se clatină pămîntul . . . răsun buciumele . . . oamenii se izbesc de oameni . . . zalele cu fierul . . . piepturile cu oțelul . . . vitejii cad morți în țărînă . . . sîngele desfundă pămîntul . . . leșuri plutesc pe rîuri . . . pîrjolul se învîrtește în toate părțile.“ *(Al. Russo)*

b) „E noapte.
Toți dorm.
Puteam să iubesc în tihnă.
O vedeam.
Se uita la mine.“

Privirile ei mă ardeau. Părul bălai, ca niște sculuri de borangic, îi lumina obrajii, gîtul și umerii. Cu capul pe genunchii ei... voi iubi, voi visa, voi povesti dragostea mea cu glasul tremurînd...“ *(Delavrancea)*

c) „Amurg de toamnă pustiu, de humă,
Pe cîmp sinistre șoapte trec în vînt —
Departe plopii s-apleacă la pămînt
În larg balans lenevos, de gumă.“ *(G. Bacovia)*

d) „Ghișeul de telegraf e închis. Ciocănesc. Apare un domn în haine negre, cu ochelari. Bătrîior. Cer un formular de telegramă. Mi-l dă. Nu bănuie nimic. Îl privesc atent. O va primi! N-are încotro.“ *(Geo Bogza)*

Ex. 1007. Explicați ce nuanță imprimă comunicării locuțiunile conjuncționale (inclusiv expresiile întrebuințate cu valoare de conjuncție) subliniate în contextele:

a) „În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i și-nainte-i întuneric se arată.“ *(M. Eminescu)*

b) — „Măriile-Voastre, am onoarea *pentru ca să* vă recomand familia mea: consoarta mea, copiii mei, amicul meu!“

— „Peste cîteva zile scoate visteria tot d-ăștia de cîte douăzeci de parale. *Care va să zică*... din cîți ne dă cîte un ban pe zi, dacă doi-trei

Scanned with OKEN Scanner

s-ar întîmpla să n-aibă alte mărunțele decît să-i de cîte douăzeci, atunci asta face un condei de cîțiva frăncuți pe lună . . . " *(I. L. Caragiale)*

c) — „Pînă în secolul al XIX-*lea* nu s-a putut pune această problemă, *din cauză că* nu exista încă o lingvistică istorică."

— „Inovațiile pornesc de la o persoană, *în sensul că* întotdeauna a fost cineva care a rostit cel dintîi forma nouă." *(Al. Graur)*

Ex. 1008. Subliniați conjuncțiile care se repetă. Explicați rolul stilistic al acestor repetiții.

a) „Paloșele crunte ruginitu-s-au în mînele războinicilor tăi? . . . și femeile ziceau: vai nouă . . . vai! . . . bărbații și-au prăpădit inima . . . moștenirea copiilor noștri o să cadă în prada vrăjmașilor . . . și copiii vor ajunge robii lor . . . și ei se vor purta cu dînșii, sărmăneii, ca stăpînul cel rău cu cînele său . . . și vom rămîne de rîsul și de batjocura neamurilor . . . și mumele ziceau la feciorii lor: cel ce fuge dinaintea dușmanului este mișel . . . și mișeii nu sînt din sîngele nostru . . . duceți-vă de muriți mai bine slobozi, decît să trăiți în robie și ocară." *(Al. Russo)*

b) — „Așa află, pe rînd, că unul se gîndea la o cucoană frumoasă — că altul se gîndea cam ce lingușală să cîrpească împăratului — altul că ce n-ar da el pentru o sticlă de vin — altul că bine e să fii împărat — altul că împăratul e om ca toți oamenii — numai unul, cu fruntea cît toate zilele, asculta cuvintele și întrebările împăratului." *(Delavrancea)*

Ex. 1009. Subliniați conjuncțiile cu valoarea unei comunicări complete. Motivați stilistic întrebuințarea lor izolată.

a) — „Nene, zic, t-ei supăra, nu t-ei supăra, eu în politică, nu m-amestec, pentru că . . .

— Pentru că?

— Pentru că . . . mi-e frică . . . " *(I. L. Caragiale)*

b) „Intrăm la *Helveția* să nu-i stric cheful.

Bem un țap, doi, trei.

— Cinci, rectifică Jenică.

— Și? se interesară ceilalți" *(Al. O. Teodoreanu)*

c) — „Așa, foarte bine! Nu mai pun picătură de alcool în gură!

— Zău?

— Parol!

— Nici . . . țuică?

— Nici! *(I. Peltz)*

i. *Interjecția*

Recapitulați clasificarea interjecțiilor după sens și funcțiile lor în propoziție.

Ex. 1010. Motivați stilistic întrebuințarea interjecțiilor în contextele:

a) — „A! pedant ignorant și îngîmfat, . . . vrei să învăț buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decît orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnici, nici neglasnici!"

— „Valeu! valeu! a strigat, simțindu-și bătrînele oase prăjindu-se: scapă-mă, și făgăduiesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate." *(C. Negruzzi)*

Scanned with OKEN Scanner

b) — „*Luluța:* Zău! . . . ai ajuns pân-acolo? . . . Nu te cred!“
— „*Guliță:* Taci, Ioane, că ți-oi da bacșiș . . . Hi! . . . cal . . . hi! . . . cal“ . . .
— „*Chirița:* Mări, ian împingeți-l, măi, de spate pe poartă, să-i învăț eu a vorbi cu isprăvnicesele.“ *(V. Alecsandri)*

c) — „Doamne, parcă l-am învățat eu, zicea mama cu părere de bine . . .“
— „He, he! bine-ai venit, nepurcele!“
— „Of! de-ar veni iarna, să te mai dau odată la școală undeva . . .“
— „Ei, ei! ce-i de făcut, Ioane?!“
— „Așa fel de prieten îmi ești? . . . Haiti! alege-ți una din două, căci altfel dai cinstea pe rușine, . . .“ *(I. Creangă)*

d) — „N-ai ce strînge în brațe; păr de cînepă, obraz stropit; ce vede el la dînsa? Of și iar of!“
— „Af și of, Ionuț, se tîngui comisoaia, rămîn aicea singură și comisul Manole e tot mai tiran cu mine.“
— „Bre, bre, bre, ce trîntă! s-a cutremurat pămîntul! . . . T-ț-ț!“
— „Hi, Murgule, Hi, Balane! Iii! cum n-ascultați voi! Hi, dracilor!“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 1011. Subliniați interjecțiile. Înlocuiți-le cu verbele echivalente. Comparați textele paralele și discutați efectul lor expresiv.

a) — „*Chirița:* Țîst, bețîvilor! . . . Bine v-o făcut sufletălu! . . . De ce nu vă păziți viții și Măriucele? Așa să pățîți! . . . Hai, lipsîți de-aici! . . .“ *(V. Alecsandri)*

b) — „. . . ș-apoi huștiuliuc! în știoalnă, de-a cufundul . . .“
— „Și nici una, nici două, haț! pe ied de gît . . .“
— Și tropai-tropai, ropai-ropai! i se aprind lui Ipate al nostru călcîiele.“
— „Hai și tu cu noi, dacă vrei . . .“ *(I. Creangă)*

c) — „Și încet-încet, pîș-pîș, pînă intră în urechea învățatului care căuta în stele cu ochianele.“
— „Și într-o clipă intră în urechea dreaptă a împăratului și șopa, șopa, șopa.“ *(Delavrancea)*

Ex. 1012. Subliniați onomatopeele. Comentați rolul stilistic al acestora în contextele de mai jos.

a) — „Și porind eu cu demîncarea, numai ce și aud pupăza cîntînd: Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!“
— „Cucoșul . . . se ia după trăsură, spuind neîncetat:

Cucurigu! boieri mari,
Dați punguța cu doi bani!“

(I. Creangă)

b) — „Pisica, sfîrr-sfîr, închidea pleoapele, leneș și nepăsător . . .“
— „Și dupe țipăt, se auzi „jart, jart, trosc, pleosc.“
— „Jiiit . . . și buf, unul peste altul, rostogol la picioarele noastre.“ *(Delavrancea)*

Scanned with OKEN Scanner

c) — „. . . departe, apoi, strigătul înăbuşit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea . . .“

— „Cozma bătu în poartă: bu-bu-bu-bu!“

— „De data asta, ţarca bătu spre el batjocoritor

— Caragaţ! caragaţ!“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 1013. Motivaţi stilistic întrebuinţarea interjecţiilor pe lîngă verbele subliniate.

a) — „La vro cîteva obraţuri, gîrneţul s-a înfierbîntat, s-a muiat şi . . . foflenchi! iar *sare* roata.

— „. . . limba îndată se umflă şi biata soacră nu mai putu *zice* nici cîrc!“

— „Şi cum ospăta el, buf, *cade* fără sine în groapa cu jăratic . . .“

— „Iară Setilă dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ţ-o *sugea* dintr-o singură sorbitură . . .“ *(I. Creangă)*

b) — „Atunci s-a dus plîngînd la furnică şi *a bătut* în uşă: cioc! cioc!“

— „Alături, înconjurat de un cîrd de oameni care-l înjurau, Marin Dorobanţu, rezemat de un pom, cu o privire tîmpită, *gîfîind* şuierător: hhh! hhh! hhh!“

— „Întîi coţofenele s-au abătut pe vîrfurile copacilor, *strigîndu-se:* „caracara-ca! caracara-ca!“ Mai tîrziu au fluierat mierlele. Pe urmă altă pasăre *a înginat* încet adormind: „Ţic! ţic! ţic!“ *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 1014. Interjecţiile subliniate alcătuiesc împreună cu verbul *a face* o unitate de sens. Remarcaţi expresivitatea acestor combinări (înlocuindu-le cu echivalente verbale şi comparîndu-le) şi motivaţi stilistic întrebuinţarea lor.

a) — „De inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca, care se izbeau una de alta, cînd mergea căruţa şi *făceau: tronca, tronca, tronca, tronca!*“ *(I. Creangă)*

b) — „Deci, după ce-a luat dulceţi de cireşe amare ş-a băut paharul de apă — *a făcut: ha-ha!* şi şi-a pieptănat barba cu degetele.“

— „Spune cum *ai făcut poc!* cu talpa opincii.“ *(M. Sadoveanu)*

c) — „Uneori *făcea — fi, fi, fi, tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings! . . .*“

— „În urma lui încerca cineva clanţa la uşă şi auz un glas *făcînd: hm! (I. Al. Brătescu-Voineşti)*

Ex. 1015. Precizaţi în ce constă rolul caracterologic al interjecţiilor subliniate în contextele:

a) „— Nebun eşti tu, *mă*, păcătosule! . . . Ce adică, pentru că-mi zice Manea Nebunul!? Da' nu ştii tu, *mă!* că-mi zice aşa tocmai pentru că nu sînt nebun, *mă!* cum îţi zice şi ţie prinţipul Zamfir, tocmai pentru că nu eşti prinţip, *mă!* Banul Ghică să trăiască, *mă!* Soarele să-mi fie cu bine, iar luna s-o mănînce vîrcolacii, *mă!* Mavrogheni ţinea cu turcul, *mă! . . .*“ *(I. Ghica)*

b) „Patru vorbe, numai patru, da vorbe, ce-i drept . . .! Uite, ţin minte ca acuma: „*Bravos* naţiune! *Halal*, să-ţi fie! Să trăiască Republica! *Vivat* Prinţipatele Unite!“ şi jos iscălit în original „Galibardi“. *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „— Ado cizmele!
— Da, să trăiţi!
— *Trap!*
— Îndată!“
— Pe umăr, *arm*'!“
— „Ieşi! *Marş!* N-am nevoie de beţivi în regiment!“ *(Gh. Brăescu)*

Sintaxa

1. *Tipuri de propoziţii*

Recapitulaţi tipurile de propoziţii

Precizaţi care sînt elementele care determină selectarea unui sau altui tip de propoziţie.

Definiţi noţiunile: interogaţie retorică, invocaţie retorică, exclamaţie retorică, exortaţie, imprecaţie.

Ex. 1016. Determinaţi nuanţele de conţinut ale propoziţiilor enunţative din contexte şi precizaţi mijloacele gramaticale prin care este realizată nuanţa.

— „În preajma unei păduri străvechi se privea în iaz moara lui Călifar.“

— „Acest iaz, în care moara se privea de veacuri, nu era un iaz ca oricare; pentru că pe faţa lui nu se izvodea, niciodată, nici o undă.“

— „Rupeţi peste şanţuri zăgazul heleşteului. Ridicaţi podul. Intraţi în casă: unii dintre voi druguiţi uşa slugărească, grămădiţi pe ea lemne, lăzi, dulapuri şi ce găsiţi; iar ceilalţi scoateţi din tainiţă butoaiele cu iarbă şi gloanţe, şuşanelele, pistoalele şi iataganele.“

— „Dar nici în teatru, dacă ar fi rămas, Constantin nu ar fi ajuns departe, fiindcă n-avea în sînge focul rampei, cum i-a explicat o somitate ambulantă.“

— „Ştiu şi eu! O fi tămîiat de vreo treizeci de ori.“

— „De, maică, oi fi avînd dreptate . . .“

— „Cine îi spune lui Savu care e ţara, unde este ţara ori tîrgul şi care este casa lui Mahmud! . . . Ar porni acum pe jos, pînă acolo . . . Ar ajunge în piaţă, ar găsi un tîlmaci şi s-ar duce la Mahmud acasă . . .“ *(G. Galaction)*

Ex. 1017. Determinaţi nuanţele afective ale proporţiilor enunţiative din contexte şi precizaţi mijloacele lexicale, fonetice şi gramaticale prin care este realizată nuanţa.

a) — „Cîţi îndrăzneţi, din sat şi de pe aiurea, furaţi de minţi, prostiţi de naiba şi sorbiţi de iazul fermecat, nu erau de pomenire şezătorilor din Alăuteşti!“

— „Moş Călifar — un unchiaş hîrbuit! Îl scutur de zilele ce i-au mai rămas, dintr-o palmă!“

Scanned with OKEN Scanner

— „A, ce vis întîrziat!“
— „Bre, ce vijelie!“
— „Săi, bădiță, că m-a luat în goană o ursoaică glonțuită!“
— „Tătarii! Tătarii!“
— „Jivină drăcească, vreau să intru în iad legat într-un tei cu tine!“ *(G. Galaction)*

b) — „După producție urmă dansul! Să fi văzut prăfărie!“
— „Bată-l norocul pe Lică cu fata lui! . . . De unde o fi luat-o!“
— „Ai fi putut să-ți mai schimbi apucăturile, stînd cu oamenii ăștia distinși unde am avut grijă să te așez!“
— „Trebuie să fi spălat scîndurile la vreun laborator! spunea Nory necruțătoare, după cei doi tîmpiți.“ *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 1018. Determinați nuanțele de conținut ale propozițiilor interogative din contexte și precizați mijloacele gramaticale prin care este realizată nuanța.

a) — „Ce vînt te-a suflat pe sub atîta negureală de pădure și te-a dat de-a dura pînă la moară la mine?“
— „Încotro s-o iau: înainte, spre moara lui Călifar, ori înapoi spre sat?“
— „Cine ești și de unde ești, voinice?“
— „Adică-te, ce ar fi să fac o încercare? . . .“
— „Dar n-ai vrea să te bagi la noi? Cu un așa voinic s-ar ține mîndră curtea mea.“ *(G. Galaction)*

b) — „Cum o să rămînă Eliza singură? . . .“
— „Nu mai plouă! . . . Cînd oare se curățise cerul? . . .“
— „Nici azi n-a venit! . . . Ce-o fi avînd de nu vine? . . .“
— „Ce va fi crezut Ada despre Sia?“
— „Ce ar fi dorit Elena ca el să facă?“
— „Nu credeți că ar trebui să dăm o revanșă acestor persoane?“
— „Ce-ar face Marcian? . . . Și ea ce-ar face? . . . Amîndoi ce-ar putea face omului neînțelegător . . . bolnav și fără socoteală? *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 1019. Precizați nuanțele afective ale propozițiilor interogative din contexte și precizați mijloacele lexicale, fonetice și gramaticale prin care este realizată nuanța.

a) — „Tu ești mă, tragedianule?!“
— „L-o fi ascuns în altă parte, fata bunicului!?“
— „Da' era să mă spui tu că sînt cizmar?!“ *(G. Galaction)*
— „Nu cumva ai vreo pretenție!? . . .“
— „Da de unde vii?! Nu știi că Elena a pripășit de astă-vară la ea pe soră-sa?“
— „Iei automobilul cel mic și pe urmă vii la palat?!“
— „O uitase! Cum de putuse uita?!“ *(H. Papadat-Bengescu)*

c) — „Că doar n-ai vrea să chemi ghenerăleasa la masă să-i dai sarmale?!“
— „Parcă ăla-i nebun să le primească?!“
— „E posibil să n-avem cu ce acoperi hîrtia?!“

Scanned with OKEN Scanner

— „Ei și ce, o să-l învăț eu?!“
— „Eu, de, știam de așa ceva, dar ce, era să stric casa omului?!“ *(Gh. Brăescu)*

Ex. 1020. Delimitați propozițiile interogative indirecte: justificați stilistic întrebarea indirectă.

a) — „Ș-atunci Harap Alb se și înfățișează înaintea împăratului Roș, spunîndu-i de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit.“
— „Și atunci ea le-a întrebat cu tot dinadinsul, dacă știe vreuna din ele în care parte a lumii se află Mănăstirea de Tămîie. *(I. Creangă)*

b) — „Am avut întîi bucluc de la niște boi, care-mi fuseseră luați de rechiziție, pe cînd eram eu pe front. Erau boii mei; cu dînșii voiam să-mi încep gospodăria, cînd m-oi întoarce. Cei de la comună au zis că-s ai tatei și mi i-au luat. Acuma după ce mi i-au luat, au lăsat bon de rechiziție pentru doi cai. Cînd m-am dus să cer paralele care mi se cuveneau, m-au întrebat dacă am un drept, căci ei au luat doi cai de la tata, și mie nu mi se cuvine nimica. A venit tătuca; ei l-au întrebat dacă a avut cai de dat la rechiziție.“
— „Cap. I
În care se vede cum intră în Moldova un călător dintr-o țară depărtată și cum Ilie Turculeț nu-i numai căpitan de steag, ci și cetitor de stele.“
— Cap. XXVIII.
Arată că, în intimitate, și cei mai înfricoșători stăpînitori pot fi oameni; și că, uneori, o partidă de șah o poți cîștiga pierzînd-o.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 1021. Identificați interogativele retorice de mai jos; explicați rolul lor stilistic.

a) — „N-ai avut tu oare timp îndestul ca să răspîndești groază și moarte prin crînguri și pe cîmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor, gonind prin pădure iepurele fricos și vulpea vicleană, cari, fiecare după firea sa, se silesc a-și minți gonacii și a încurca dîra lor printre tulpinile despuiate?“
— „Și apoi încă n-am fost noi toți legănați din pruncie cu acele strofe primăvăroase în care ni s-a spus cum omul poate să guste, sub poalele glorioșilor noștri Carpați, toate bunătățile vieții ticnite?“. *(Al. Odobescu)*

b) — „Al cui suflet n-a întinerit în fața unei picături de rouă, ce îndoaie, sub greutatea-i răcoroasă și scînteietoare, fruntea încărcată, parcă, de gînduri a unei flori? Cu măsura scurtă și neîndestulătoare a inimei sale, cine n-a căutat, totuși, să socotească nemărginitul adînc al patimii nevinovate, cu care o undă zglobie își lasă strălucitoarea-i goliciune în voia dezmierdărilor șăgalnice ale unei raze de lumină, spre a-și arunca. în urmă, peste pudoarea-i, parcă jignită, haina de umbră a pădurilor?“ *(C. Hogaș)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1022. Identificaţi invocaţiile retorice de mai jos; explicaţi rolul lor stilistic.

a) „Doină, Doină, cîntec dulce! . . .
Cînd te-aud nu m-aş mai duce.
Doină, doină, viers cu foc!
Cînd răsuni eu stau în loc.“

(Folclor)

b) „Cum nu vii tu, Ţepeş doamne, ca punînd mîna pe ei,
Să-i imparţi în două cete: în smintiţi şi în mişei,
Şi în două temniţi large cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni!“

(M. Eminescu)

c) „Ai tăi sîntem! Străinii
Te-ar pierde de-ar putea;
Dar cînd te-am pierde, Doino,
Ai cui am rămînea?
Să nu ne laşi, iubito,
De dragul tău trăim
Săraci sîntem cu toţii,
Săraci, dar te iubim!
Rămîi, că ne eşti doamnă
Şi lege-i al tău glas;
Învaţă-ne să plîngem
C-atît ni-a mai rămas!“

(G. Coşbuc)

Ex. 1023. Identificaţi exclamaţiile retorice de mai jos; explicaţi rolul lor stilistic.

a) „Alelei! fecior de lele
Căci răpuşi zilele mele!
De te-oi prinde-n mîna mea,
Zile tu n-ei mai avea!“

(Folclor)

b) „Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide, tot pe tărîmul vînătoriei! Zău! cînd pleacă omul la vînătoare, nu ştie de unde sare iepurele!“ *(Al. Odobescu)*

c) — „Hotărît — îmi zisei eu — că acest diavol de Magda nu mă mai slăbeşte nici în lumea aceasta . . .

Şi muşcai cu furie din măr . . .

Iar din lumea aceasta, mi se păru că aud pe Magda ţipînd tocmai din lumea cealaltă.

De cîte ori închipuirea nu întrupează nălucirile deşerte ale sufletului! . . .“ *(C. Hogaş)*

Ex. 1024. Identificaţi exortaţiile şi imprecaţiile de mai jos; explicaţi rolul lor stilistic.

a) — „Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boureşti
Din case împărăteşti
Şi te du la baltă
Şi bea apă caldă,
Şi te suie pe buştean
Şi mînîncă leuştean,
Şi te du la Dunăre
Şi bea apă tulbure!“

(Folclor)

b) — „Melc, melc,
Cotobelc,
Ghem vărgat
Şi ferecat;
Lasă noaptea din găoace,
Melc nătîng, şi fă-te-ncoace;
Nu e bine să te-ascunzi
Subt păreţii grei şi scunzi;
Printre vreascuri cerne soare,

Scanned with OKEN Scanner

Colți de iarbă pe răzoare
Au zvîcnit, și muguri noi
Pun pe ramure altoi
Melc, melc
Cotobelc,
Iarna leapădă cojoace,
Și tu încă subt găoace!
Hai, ieși
Din cornoasele cămăși!"

(I. Barbu)

c) — „În împărății de beznă și lut să se facă
Grădina bogată și-ograda săracă.
Cetatea să cadă-n nămol,
Păzită de spini și de gol.
Usca-s-ar izvoarele toate și marea,
Și stinge-s-ar soarele ca lumînarea.
Topească-se zarea ca scrumul.
Funingini, cenușă, s-acopere drumul,
Să nu mai dea ploaie, și vîntul
Să zacă-mbrîncit cu pămîntul."

(T. Arghezi)

Ex. 1025. Alcătuiți o scală a expresivității mijloacelor de realizare a afirmației (sigure sau nesigure) pe baza exemplelor de mai jos.

1) „— A plecat? zice dezolată cocoana,
— Da, a plecat, i se răspunde."

2) „— Mă rog, d-ta ești d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează „Lumina"?
— Eu! răspunde amicul nostru."

3) „— Ai fost aseară la circ?
— Am fost."

4) „— Și era multă lume la circ?
— Foarte multă."

5) „— A plecatără acușica toți, zise servitoarea somnoroasă, la Sfînta Ana.
— Și d. Mișu locotenentul? întrebă coana Anica.
— Și dumnealui, răspunde slujnica."

6) „— . . . Fac prinsoare că scrisorile sînt de la Bresci și de la Lucheni . . .
— Exact."

7) „— Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?
— Ba bine că nu!"

8) „— Știi că ai dreptate dumneata? Așa e! . . ."

9) „— Ce zici? . . . se găsește?
— Știu eu? Zic."

10) „— Mă rog, nu știi dumneata unde e strada Pacienții?
— Chiar asta e!"

11) „— Un număr de lux, îngrijit, nu rasolit ca numerele cotidiene; bine aranjat, tipărit frumos și nu ciuruit de greșeli . . .
— Bine-nțeles . . . dar . . ."

12) „— Bine . . . Ai ceva șanse?
— Mai e vorbă!" *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

13) „— Aş dori să aflu ceva despre Sofronie Leca al dumneavoastră.
— Cum nu? Puteţi afla orice poftiţi, cuconaşule.“
14) „— Atunci ne vedem în pădure?
— Desigur, răspunse Kivi, ne vedem în pădure.“
15) „— Deci, cînd dăm banii, e bine să fie de faţă primarele?
— Negreşit.“
16) „— Vra să zică tragi numai cu glonte?
— Îhî.“
17) „— . . . E bun aşa, Mehmet?
— Bun.“
18) „— Vra să zică, turcule, ai ştiut că n-are la el bani?
— Ştiut.“ *(M. Sadoveanu)*

Ex. 1026. Alcătuiţi o scală a expresivităţii mijloacelor de realizare a negaţiei pe baza exemplelor de mai jos.

1) „— Măria Ta! . . . nu plecaţi! . . . Nu trebuie să plecaţi! . . .“
2) „— Vorbeaţi ceva secret?
— . . . Aş!“
3) „— Aş vrea să-l ştiu.
— Nu se poate.“
4) „— Îl denunţăm poliţiei.
— Peste putinţă . . .“
5) „— Amice, eşti . . . idiot!
— Ba nu, domnule.“
6) „— . . . Ai treabă?
— De loc.“ *(I. L. Caragiale)*
7) „— Mai era cineva cu tine?
— Nimeni.“
8) „— Să i-o spunem?
— A, ba nu.“
9) „Nici mort nu mi-oi da eu moşioara pe mîini de arendaş.“ *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*
10) „— Tu cunoşti pe careva dintre ăştia?
— Ferească Dumnezeu!
— Nici eu.“
11) „— Şi ce lucrai, acolo, la sonde? Scoteai ţiţei?
— Nici pomeneală . . .“
12) „— Aveţi ceva de mîncare?
— V-am putea servi, domnule, ceai şi pîine.
— Altceva?
— Altceva nimic — nimicuţa, domnule. Nimic-nimicuţa.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 1027. Relevaţi sensul şi rolul stilistic al negaţiilor din contextele de mai jos:

a) „Nu eşti frumoasă, nu eşti înavuţită? . . . N-ai ficiori mulţi care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului şi viitorului înaintea ta? . . . pentru ce curg lacrimile tale? . . .“ *(Al. Russo)*

b) „Şi unde nu s-au adunat — o mulţime de băieţi şi fete la şcoală, între care eram şi eu, un băiat prizărit, ruşinos şi fricos şi de umbra mea.“ *(I. Creangă)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „Ești un porc-de-cîine care nu-mi displace, zise baroana.“
„De trebuit nu zic că n-ar trebui . . .“ *(T. Arghezi)*

d) „N-am impresia, începu Niculae, că nu ești o fată cu scaun la cap și cu toate astea te porți ca și cum n-ai fi . . .“ *(M. Preda)*

Ex. 1028. Citiți cu atenție „Scrisoarea II“ de M. Eminescu și comentați rolul stilistic al propozițiilor interogative.

Ex. 1029. Precizați rolul stilistic al propozițiilor exclamative în sonetele: „Trecut-au anii . . .“ și „Veneția“ de M. Eminescu.

Ex. 1030. Subliniați cu o linie continuă toate propozițiile enunțiative neafective din sonetul „Cînd însuși glasul . . .“
Stabiliți rolul stilistic al acestor propoziții.

Ex. 1031. Narați o întîmplare reală (sau închipuită) în care să întrebuințați toate felurile de propoziții.

Ex. 1032. Comentați funcția stilistică a propozițiilor neanalizabile subliniate.

a) — „— Domnule, nu te supăra, dumneata știi multe . . .
— Ei? . . . a întrebat Irimescu, văzînd că nu mai urmează.“
„— *Tii!* să fi avut domnul învățător o carte așa . . .“
„— Bine ai făcut că l-ai adus, *bravo!*“
„— N-auzi, mă băiete, — întreabă a doua oară domnul procuror — de ce nu vrei să vii?
— *De! . . .*“
— „— Ce ai nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.
— *E! . . .*“
— „— Scrie acolo așaa?“
— *Da.*“
— „— S-a răpus acum două săptămîni.
— Zău! a murit?“ *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

b) — „— Ce sînt astea? se informă Dan Bogdan . . . Le construiești undeva?
— *Aș!* protestă Ioanide. Nu poate fi vorba de construcție la noi, mă joc cu imaginația.“
— „Saferian oftă adînc:
— *Of, of,* vin ani grei, s-au dus vremurile de acum treizeci de ani!“
— „— S-a făcut așa cum a dorit clienta.
— Cu douăzeci de mii? tatonă madam Valsamaky.
— *Da!*
— *Ei, bravo!* îi mulțumi aceasta, mi-am îndeplinit comisionul.“
— „*Ssst!* Jean lucrează la catedrală!“ *(G. Călinescu)*

Ex. 1033. Comentați valoarea expresivă a propozițiilor nominale.

a) — „Ștergar vărgat peste mare aruncat.“
— „Inima dracului în mijlocul satului.“
— „Ochii dracului, moartea omului.“
— „Curte albă-ntr-un picior.“
— „Căciula mutului în fundul pămîntului.“

Scanned with OKEN Scanner

— „Lată peste lată. Peste lată îmbujorată. Peste îmbujorată, crăcănată. Peste crăcănată, măciucă. Peste măciucă, limpezeală. Peste limpezeală, gălbineală. Peste gălbineală, hurdubeț.“

— „Mama lata, tata lungul, nenea năbădăiosul.“

— „La cap pieptene, la spate secere, la mijloc pepene, la picioare rîșchitoare.“ *(Folclor — Ghicitori)*

b) — „— Sus copaie, jos copaie, la mijloc carne de oaie?
— Scoica.
„— Hurdubaie — baie, bună de bătaie?
— Toba.“

— „Bănică, în frunte. Noi grămadă, după el, ca să nu-l pierdem în ceață. Grăbiți, sperioși și alunecuș. *(Delavrancea)*

c) — „Soare crud în liliac,
Zbor subțire de gîndac,
Glasuri mici
De rîndunici,
Viorele și urzici . . .
Primăvară, din ce rai
Nevisat de pămînteni,
Vii cu mîndrul tău alai
Peste crînguri și poieni?“

(G. Topîrceanu)

d) — „Cît casa, nămeții. Nu mai ninge, nici soarele nu se vede . . .“

— „Zăpadă. Nu chiar atît cît casa de înaltă, dar aproape.“

— „Noapte. Noapte lungă de iarnă. Lampa atîrnată în cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia.“

— „S-a lăsat seara. Ceață. Parcă undeva, sub pămînt, ard focuri care nu se văd.“

— „Ziua lăsatului de sec, ce zi! . . . Ce seară mai ales! . . .“

— „Întuneric peste sat. La cumnatu-meu Alviță, masă mare, cu daruri.“ *(Z. Stancu)*

2. *Coordonarea*

a. *Enumerație, climax, asindet, polisindeton.*

Definiți noțiunile: enumerație, climax, asindet, polisindeton.

Rememorați scriitorii la care enumerația este un procedeu stilistic caracteristic.

Ex. 1034. Precizați structura enumerațiilor de mai jos și stabiliți criteriile după care sînt dispuși termenii; comentați efectul stilistic.

a) — „Ce ei încă acestea orînduind și fel de fel de lațuri, curse, mreji și alte măiestrii în toate poticile și căile întindzînd, strîmbătate ca aceasta în multă vreme ceriul a privi, pămîntul a suferi neputînd, de năprasnă din toate părțile și marginile pămîntului holburi, vivore, tremuri, cutremuri, tunete, sunete, trăsnete, plesnete scornră, atîta cît tot muntele înalt cu temeliele în sus și cu vîrvul în gios răsturnară și tot copaciul gros, înalt și frundzos din rădăcină îl dezrădăcinară . . .“ *(D. Cantemir)*

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Literatura poporană cea nescrisă suferă astfel o triplă rotaţiune: 1. Prin trecere din gură în gură; 2. Prin trecere din ţară în ţară; 3. Prin trecere din epocă în epocă.“

— „Literatura poporană cea nescrisă se naşte într-un mod spontaneu. Ea este efectul impresiunii, niciodată a premeditaţiunii. Un sentiment involuntar — şi iată o doină; o întîmplare, o catastrofă — şi iată o baladă; un fenomen, o credinţă, un joc de cuvinte — şi iată o legendă, un basm; o păţeală — şi iată un proverb; o asociaţiune de idei, o analogie neaşteptată — şi iată o ghicitoare.“ *(B. P. Hasdeu)*

c) — „Cu asta se hrănesc mai mult humuleştenii, răzăşi fără pămînturi şi cu negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brînză, lînă, oloi, sare şi făină de păpuşoi; sumane: mari, genunchere şi sărdace; iţari, bernevici, cămeşoaie, lăicere şi scorţuri înflorite; ştergare de burangic alese şi alte lucruri, ce le duceau lunea în tîrg de vînzare sau joia pe la mănăstirile de maici, cărora le vine cam peste mînă tîrgul.“ *(I. Creangă)*

d) *Farfuridi* „. . . daţi-mi voie — *(se şterge)* precum la 21, daţi-mi voie *(se şterge)*, la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea şi la 84 şi 94, şi eţetera, întrucît ne priveşte . . . pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă!“ . . .*(I. L. Caragiale)*

Ex. 1035. Stabiliţi tipul enumeraţiei (prin acumulare, prin amplificare, gradată) şi precizaţi rolul ei stilistic corelînd-o cu intenţia autorului.

a) — „Stofe vechi, o mandolină,
Un Cézanne şi doi Gauguin,
Patru măşti de bronz:
Beethoven, Berlioz, Wagner, Chopin,
O sofa arabă, două vechi icoane bizantine,
Un potir de-argint, mai multe vase vechi de Saxa pline
Cu mimoza, tamburine spaniole, lampioane
Japoneze, trei foteluri cu inscripţii musulmane,
„Fleurs du mal“ legate-n piele de Cordova,
Şi pe pian:
Charles Beaudelaire şi-alături Villiers de L'Isle Adam.“

(Minulescu)

b) — „Grîu, păpuşoi, săcară, mei şi orz,
Nici o sămînţă n-are să se piardă.
Săcurea plugului cînd s-a întors
Rămîne-o clipă-n soare ca să ardă.“

— „Babel au ba,-mpăraţii lucrară-n lumea-ntreagă
Ca neam cu neam, alături, să nu mai se-nţeleagă.
Puterea de-mpăcare le-a fost întotdeauna
Făţărnicia, cursa, urzeala şi minciuna.“

— „Pe cînd tu morfoleşti coceni şi n-ai ce face,
El a băgat în el copăi şi troace,
Căldări, cazane şi hîrdaie.

Tu, mulţumeşte-te cu paie.
Tu rîmă-n smîrc şi scurmă
Că el se-ndoapă cît o turmă.“

(T. Arghezi)

Ex. 1036. Stabiliţi structura climaxului, semnificaţia fiecărui termen constitutiv şi relaţiile între termeni; discutaţi efectul stilistic al unei astfel de structuri.

a) — „Zecile mărită secile; sutele mărită slutele; miile mărită urgiile. Ţie ari, ţie grapi, ţie vei şi secera. La beţie omul este pisică, maimuţă şi la urmă porc.“ *(Folclor)*

b) „Dar notează-n cartea vremii
Filozoful proletar:
Greve, sînge, nebunie,
Foame,
Plînset mondial.“

(G. Bacovia)

c) „S-a tot întins din luncă-n sat
Şi-a mai lăţit moşia cu-o brazdă, la arat,
Moşia îi ajunge pînă la noi în casă.
Aproape n-are omul pe unde să mai iasă,
Şi se făcu moşia de două ori mai mare,
Din suta de pogoane o sută de hectare.“

(T. Arghezi)

d) „Copilul rîde:
— Înţelepciunea şi iubirea mea e jocul!
Tînărul cîntă:
— Jocul şi înţelepciunea mea-i iubirea!
Bătrînul tace:
— Iubirea şi jocul meu e-nţelepciunea!“ *(L. Blaga)*

Ex. 1037. Stabiliţi structura asindetului şi justificaţi stilistic întrebuinţarea lui în context.

a) — „Numai omu-i schimbător,
Pe pămînt rătăcitor,
Iar noi locului ne ţinem,
Cum am fost aşa rămînem:
Marea şi cu rîurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna şi cu soarele,
Codrul cu izvoarele.“

(M. Eminescu)

b) „Ea danţa
Acana
Cu muscalii şi cu turcii:
Paşi agale
Cu paşale,
Paşi bătuţi
Cu-arnăuţi.
Sprinteni, spornici
Cu polcovnici,
De tot sprinteni,
De tot sus,
De strigau, pierduţi, ibovnici:
— Işalà, domniţă Hus!“

(I. Barbu)

Scanned with OKEN Scanner

c) — „Gospodăria lui de prin Amiazamare
Se cîrmuia de sus, din depărtare,
Cu mori, cu turme, cu bucate."
— „Poruncile peste moşie
Veneau de la isprăvnicie.
Ispravnicii, pe lîngă ei,
Aveau alţi mulţi isprăvnicei
Şi — aceştia calfe, ucenici
Mai mari, mai mijlocii, mai mici . . ."

(T. Arghezi)

Ex. 1038. Stabiliţi structura polisindetonului şi justificaţi stilistic întrebuinţarea lui în context.

a) „Şi, doamne, frumos era pe atunci, căci şi părinţii, şi fraţii, şi surorile îmi erau sănătoşi, şi casa ni era îndestulată, şi copiii şi copilele megieşilor erau de-a pururea în petrecere cu noi şi toate îmi mergeau după plac, fără leacă de supărare, de parcă era toată lumea a mea!"
(I. Creangă)

b) „. . . În adîncu-i se pătrunde
Şi de lună şi de soare
Şi de păsări călătoare,
Şi de lună şi de stele
Şi de zbor de rîndunele
Şi de chipul dragii mele."

(M. Eminescu)

c) „Tu pari o statuă turnată nu-n bronz etern,
Ci-ntr-un metal
Ce pînă astăzi n-are încă
Nici preţ,
Nici nume,
Nici coloare —
Metal bizar, din care — artistul
Creă-n suprema inspirare
Icoana ultimei religii
Şi-a ultimului ideal!"

(I. Minulescu)

d) „Astăzi n-o să mai cert nici o fiinţă,
Nici pietrele, nici oamenii, nici buruienele.
Sînt în mijlocul privighetorilor."

(L. Blaga)

e) „Cînd păstoream cu turmele pămîntul
Şi ne mutam uşori din loc în loc,
Şi nu ştiam unde ne-a fi mormîntul
Şi vieţuiam cu zarea la un loc
Şi ne sculam cu soarele deodată
Şi ospătam pe-o margine de apă
Şi ne urma vecia ca o roată
Şi-aveam toiag şi fluiere drept sapă
Şi plug; şi, visul ne era pătul —

Scanned with OKEN Scanner

Atuncea ochii noştri zîmbitori
Nu căutau de subt învelitori
Petecul unui crepuscul."

(T. Arghezi)

Ex. 1039. Stabiliţi structurile paratactice (enumeraţie, polisindeton, asindet) din contextele de mai jos şi precizaţi efectul lor stilistic.

a) „*Ştefan:* Oh! pădure tînără! ... Unde sînt moşii voştri? Unde sînt părinţii voştri? Unde sînt ... bătrînul Manuil şi Goian, şi Ştibor şi Cînde, şi Dobrul, şi Juga, şi Gangur, şi Gotcă, şi Mihai spătarul, şi Ilea Huru comisul, şi Dajbog pîrcălabul, şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului ... Boldur? ... Pămînt! ... Şi pe oasele lor s-a aşezat şi stă tot pămîntul Moldovei ca pe umerii unor uriaşi!" *(Delavrancea)*

— „Nici rugăciunea, poate, nu mi-e rugăciune,
Nici omul meu nu-i poate omenesc.
Ard către tine-ncet, ca un tăciune,
Te caut mut, te-nchipui, te gîndesc."

— „Într-un judeţ de miazănoapte,
Din sat în sat, din zvon, din şoapte,
Se ştie că şi-au rupt genunchii
Pînă la groapă, taţii, fraţii, unchii,
Şi verii, şi cumnaţii, şi nepoţii.
Toţi au murit, cu toţii."

— „Pămîntul, ţarina, bucatele,
Puse-n spinarea mea cu toatele,
Oameni şi turme şi vite,
Brazdele zguduite,
Potecile, miriştea,
Durerile, neliniştea,
Ploaia, negura vîntul,
Hohotul, spaima, frămîntul.
Cum a intrat în mine ţara noastră?
Cum a-ncăput o ţară-ntr-o lopată?
Pădurile într-un ghiveci de lut?
O mare-ntreagă-ntr-un pahar băut?"

(T. Arghezi)

b. *Repetiţia*

Precizaţi care este rolul semantic şi expresiv al repetiţiei în desfăşurarea enunţului. Clasificaţi repetiţiile după structură. Definiţi anafora, epifora şi figura etymologica. Explicaţi ce semnificaţii pot avea retractarea şi repetiţia explicativă.

Ex. 1040. Identificaţi şi stabiliţi structura repetiţiilor de mai jos.

a) — „Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine o mai plesnişi dinioare cu cuvinte din scriptură!"

— Cumătră, mă pîrlesc, ard de tot, mor, nu mă lăsa!"

Scanned with OKEN Scanner

— „Odată venise lui Oşlobanu rîndul să cumpere lemne; şi aşa cu toată cîrpănoşia lui, iese cîne — cîneşte în medean . . .“

— „. . . afurisita asta de gramatică îmi scoate peri albi, trăsni-o-ar fi s-o trăsnească!“ *(I. Creangă)*

b) — „Voi, tinerii de azi, la legi umblaţi cu şoalda, la scris cu şoalda şi la sfinţi tot cu şoalda.“

— „Sultănica e leită poleită răposatului . . . Cînd vrea ceva vrea nu se încurcă . . . De harnică, harnică, n-are cum mai fi.“ *(Delavrancea)*

c) — „În cer
Bate ora de bronz şi de fier.
Într-o stea
Bătu ora de catifea.
Ora de pîslă bate
În turla din cetate.
În ora de lînă
S-aude vremea bătrînă
Şi se sfîşie
Ora de hîrtie.
Lîngă domnescul epitaf
Bate glasul orei de praf.
Azi noapte, soră,
N-a mai bătut nici o oră.“
(T. Arghezi)

d) — „Desculţii strigă: pămînt, pămînt, pămînt! . . .

Pămînt este şi, totuşi, pămînt nu este. Sau nu e al cui îl stropeşte sudoarea.“

— „Ce e pe el, şi pe culme . . . Mai are ceva: nevastă şi cinci copii, opincile sparte, zăbunul rupt, cîrpit, nădragii — petec de petec.“

— „Nu facem bine ce facem, spune Ivan Ţinţu. Întîi boierii, s-o sfîrşim cu boierii.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 1041. Comentaţi valorile expresive şi rolul stilistic al repetiţiilor simple subliniate.

a) — „*Jupîn Dumitrache* . . . cum m-a văzut, a sfeclit-o . . . *A întors* capu-ncolo şi a început să bea din ţigară ştii aşa, niznai. Dar mă trăgea cu coada ochiului. *Mă-ntorc* eu iar la loc şi mă fac că *mă uit* la comedii, se-ntoarce şi bagabontul iar cu ochii la cucoane . . . *mă uit* iar la el, iar *se-ntoarce*-ncolo . . . *mă-ntorc* iar la comedii, iar *se uită* la cucoane . . . *mă uit* iar la el, iar *se-ntoarce*-ncolo; *mă-ntorc* iar la comedii . . .“

— „*Chiriac:* M-am dus eu la el chiar în persoană; *zic*: Pe ce bază nu vrei să vii mîine la ezerciţ, domnule? *zice:* Sînt bolnav, domnule sergent—*zise* de-abia mă ţin pe picioare, nu pot să merg nici pîn' la prăvălie, *zice; zic:* Nu cunosc la un aşa rezon fără motiv; *zice:* Aduc martori, domnule sergent, că am zăcut o lună de zile — *zice* — alaltăieri m-a grijit, m-a spovedit; *zic:* „N-am eu de-a face cu popa Zăbavă, nu-l am pe listă, *zic*, eu pe dumneata te am pe listă; să te prezinţi mîine la companie . . . *(I. L. Caragiale)*

b) „*Glasul* morilor de apă,
Glasul morilor de vînt,
Glasul morilor severe care macină Romanţa
Zilelor de mîine,
Glasul dătător de pîine
Care-mbracă-n alb veşmînt
Năzuinţa şi speranţa
Glasul morilor severe care-ngroapă

Şi dezgroapă
De sub piatră-acelaşi Cînt
Glasul morilor de apă,
Glasul morilor de vînt
Să-l asculţi de dimineaţă pînă-n seară . . .“ *(I. Minulescu)*

c) — „*Trec* anii, *trec* lunile-n goană
Şi-n zbor săptămînile *trec*.
Rămîi sănătoasă cucoană,
Că-mi iau geamantanul şi plec!“ *(G. Topîrceanu)*

d) — „*Sapă*, frate, *sapă*, *sapă*,
pînă cînd vei da de apă.
Ctitor fii fîntînilor, ce
gura, inima ne-adapă.
. . . . . .
Zodii sînt şi jos subt ţară,
fă-le numai să răsară.
Sapă numai, *sapă*, *sapă*.
pînă dai de stele-n apă.“ *(L. Blaga)*

e) — „Desfac noaptea în ţăndări clopotele bisericii.
Sună înnebunite.
Clopotul mare. Clopotul mic. Clopotul mare. Clopotul mic.“
(Z. Stancu)

Ex. 1042. Comentaţi valorile expresive şi rolul stilistic al repetiţiilor variate subliniate.

a) M-am pus pe gînduri, băiete: *gînditu-m-am, răzgîndit,*
Şi-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit . . .“
(B. P. Hasdeu)

b) — „Aţi *luptat luptă* deşartă, aţi vînat ţintă nebună,
Aţi visat zile de aur pe-astă lume de amar.“
— „Ce e cugetarea sarcă? Combinare măiestrită
Unor lucruri nexistente; carte tristă şi-ncîlcită
Ce mai mult o *încifrează* cel ce vrea *a descifra* . . .“
— „Da, mă voi naşte din păcat
Primind o altă lege;
Cu vecinicia *sînt legat*,
Ci voi să mă *dezlege*“ *(M. Eminescu)*

c) „Un băietan nebunatic de alăturea, văzînd asta, zise cu glas mare:
Dascăle,
Trascăle,
Be-he-he!
Dracu să te ie!“
— „Vorba ceea: În care cămeşă *s-a mîniet*, într-aceea *s-a dezmînie*, că altfel n-ai cum s-o ghibăceşti.“ *(I. Creangă)*

d) „Badea Neculai a strigat cu întărîtare:
— *Proclet* şi *treclet* să fie cine va face altfel!“ *(M. Sadoveanu)*

e) — „De pe pod la miezul nopţii, le aruncă mîna bună
Pîinea, ce nutreşte *truda* şi *trudeşte* visătorii.“ *(T. Arghezi)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1043. Comentaţi valorile expresive şi efectul stilistic al repetiţiilor sinonimice subliniate (pleonasm şi tautologie):

a) — „Aveam la îndemînă următorul anunţ pentru o întrunire publică; Domnii *alegători electorali* sînt rugaţi a se întruni în sala „Temelie" astăzi . . ."

— După planul primitiv, castelul Peleş era să fie mai mare, însă s-a redus planul, pentru că, zice părintele, *solul terenului* era cam nisipos . . ."

— „Capitolul următor e Sfînta Ana:

Aici se află două case rămase de la pustnicii ce în timpurile trecute trăiau aici; *un granit de stînci* formează partea de nord a poziţiunii".

— „*Pristanda:* . . . De-o pildă, conul Fănică: *moşia, moşie, foncţia foncţie, coana Joiţica, coana Joiţica:* trai, neneaco, cu banii lui Trahanache . . ." *(I. L. Caragiale)*

b) — „Prietenul lui moş Nichifor s-a răsuflat şi el către alţi prieteni ai săi, şi de atunci *oamenii,* cum îs *oamenii,* ca să-i puie sînge rău la inimă . . . au început a porecli pe moş Nichifor şi a-i zice: Nichifor Coţcariul . . ."

„Moşneagul . . . de ciudă prinde *iute şi degrabă* cucoşul şi-i dă o bătaie bună . . ."

„Nu-i vorbă, că are şi ea o coastă de drac, dar *trăind şi nemurind,* i-om scoate-o noi şi pe aceea."

„. . . şi-i mai trîntiră în cap cu bolovani şi cu ce au mai apucat pînă-l *omorîră de tot."* *(I. Creangă)*

Ex. 1044. Explicaţi rolul stilistic al repetiţiilor din formulele gemene şi expresiile populare consacrate:

a) Face *feţe-feţe.* Iată adevărul *gol-goluţ. Încet-încet* se urni din loc. E un *om de omenie.* I s-a sfîrşit viaţa *curînd-curînd.* A văzut *fel de fel* de lume. E *muncă, muncă* nu glumă. *Lasă, lasă,* vei vedea ce-o să paţi. *Nu ştiu,* neiculiţă, *nu ştiu* nimic. La *urma urmei* ce-o să se-ntîmple? L-a făcut *bucăţi-bucăţele. O fi ştiind cine o fi ştiind.*

b) — „. . . iacătă-mă-s şi eu de după un dîmb, cu mîncarea sleită, *veneam nu veneam,* auzindu-i lălăind aşa de cu chef . . ."

— „. . . cu tată-său *aveţi ce aveţi,* iar nu cu dînsul."

— „Oşlobanu *prost-prost,* dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie, că-şi zvîrle ţărînă după cap ca buhaiul."

— „Mama atunci mă şi ia *repede — repede* la pornit . . ."

— „. . . mergînd noi în pasul cailor, *din hop în hop,* . . . am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei . . ."

— „Mare *foc şi potop* a căzut pe capul nostru!" *(I. Creangă)*

Ex. 1045. Identificaţi şi analizaţi structura, expresivitatea şi rolul stilistic al repetiţiilor din următoarele contexte folclorice:

a) Luci, soare, luci
Că-ţi dă baba nuci
Şi unchiaşul mure dulci."

b) „Frigura — migura
Nu mă lua pe mine
Ia-l pe cel din gîrlă . . ."

Scanned with OKEN Scanner

c) „Sfîr, sfîr, sfîrîiac
Cu minteanul de șîiac
Și pe soare, și pe ploaie
Cu căciula dintr-o oaie.“

d) „Sîc că n-ai mărgele
Roșii c-ale mele,
Sîc că n-ai oprege
Cin' te mai alege?“

e) „Unu-i Malea
Două-i calea
Trei e rugu ciuturugu
Hai, du-te!“

f) „Mugur, mugur, mugurel
Ia fă-te mai măricel
Și-nfrunzește frumușel . . .“

g) „Pe dealul Feleacului
Merg carele Iancului,
Nu merg, cum merg carele,
Strălucesc ca soarele.“

h) „Sus e luna, jos e norul,
Departe-i badea cu dorul.
Noru-i jos și luna-i sus,
Departe-i bădița dus.“

Ex. 1046. Precizați structura repetițiilor din contextele de mai jos și explicați valoarea lor expresivă:

a) — „Ciocnesc cinzecile și le dau pe gît . . . Femeia abia gustă țuica . . .

— Nu-ți place băutura, nevastă.

— Nu-mi place bărbate.

— Nici mie.“

— „E frate-meu mai mare. E cumnată-mea mai mare. I-am lăsat să ia ce vor din curtea și casa mea.

— Și de acum înainte ai să-i mai lași?

— Parcă . . . nu i-aș mai lăsa . . .“

— „Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură printre dinți după ce te-a blagoslovit. Te înjură încet. Tare, te înjură, numai țîrcovnicul.“

— „Să nu uiți Darie. Nimic să nu uiți. Să spui copiilor tăi . . . și copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui . . . Auzi, Darie? Să nu uiți . . . Să nu uiți, Darie . . .“

— A venit vîntul dinspre Dunăre, vînt cald.

Și vîntul a adus nori.

Și norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a inviorat pămîntul.

Cîmpul nesfîrșit a înviat.“ *(Z. Stancu)*

b) — „Dar cu cît dați dubla? a întrebat femeia pălind.

Glasul lui Tudor Bălosu era mai înghețat decît gerul:

— Optzeci de franci, leică!

— Optzeci de franci?“

— „Vorbeam și noi amîndoi pe lîngă căruțe! Eu: Miai în sus, Miai în jos, el: Pațanghele în sus, Pațanghele în jos, ba c-o fi gîscă, ba c-o fi rață, hart calul să nu dai în șanț; cînd el la căruța mea, cînd eu la căruța lui, ajungem noi, cu sară, la Costești și dejugăm . . .“ *(Marin Preda)*

Ex. 1047. Identificați repetițiile explicative și retractările din contextele de mai jos și explicați semnificația și rolul lor stilistic.

1) „Mamițo eu nu mai pot să trăiesc! eu vreau să mor.“

Scanned with OKEN Scanner

2) „În lumea mare, fiecare damă-şi hotărăşte o zi pe săptămînă (jour fixe), cînd primeşte, la ceasurile cinci după-amiazi, vizite şi face musafirilor o tratație cu ceai; de aceea se mai zice şi five o'clock tea, adică pe româneşte ceaiul de la cinci ceasuri."

3) „Pardon — zice d. Georgescu către un domn care stă pe bancă — n-ați văzut un copil frumuşel, îmbrăcat în uniformă ca prinţul Carol?

— Ba da... Acu a plecat cu o damă...

— Cu o damă înaltă, cu bluză verzuie şi cu jupă..."

4) „Nu e loază, Costică; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune: mi-e rudă."

5) „Cît despre inteligenţă, a zis că am cîteodată ceva spirit, dar superficial... că adică sînt un zevzec."

6) „*Trahanache:* Am citit-o de zece ori poate: o ştiu pe dinafară! Ascultă Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu), merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri — seara). Eu (adică tu) trebuie să stau acasă, pentru că aştept depeşi de la Bucureşti, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aştepta, prin urmare, şi vino tu (adică nevastă-mea, Joiţica), la cocoşelul tău (adică tu), care te adoră, ca totdeauna, şi te sărută de o mie de ori, Fănică..." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 1048. Precizaţi rolul stilistic al repetiţiilor sinonimice din contextele:

a) — „Şi pentru aceia, unii de la alţii *chizmind şi însemnînd şi pre scurt scriind*... au aflat *cap şi începătura* moşilor, de unde au izvorît în ţară şi s-au înmulţit şi s-au lăţit..."

— „Că cum se tîmplă de sîrgu de adaoge povoiul apei şi iarăşi de sîrgu *scade şi se împuţinează*, aşa s-a adaos şi Moldova..."

— „... una pre alta *huleşte şi defaimă* şi una pre alta va să pogoare şi să o calce."

— „Şi la dumbravă, i-au lovit Ştefan vodă cu oastea sa, avgust 20, şi dîndu război vitejaşte, i-au răsipit şi multă *moarte şi perire* au făcut într-înşii.

— „Mai apoi, după ieşirea *nepriiatenilor şi a vrăjmaşilor* din ţară,... movilă de cei morţi au făcutu şi pre urmă s-au ziditu deasupra oasilor o biserică..." *(G. Ureche)*

b) — „... obiceiele cele noao fac *răsipă* ţărilor şi *peire* domnilor."

— „... au început a *strîga şi a gîlcevi* ce poate să fie acest lucru."

— „Şi i-au rămas casa în *multă şi mare* sărăcie."

— „Ş-au mărsu la Iaşi, *dîrji şi sămeţi*, aşteptînd din ceas în ceas să le vie cărţi de la Antohie — vodă, să fie căimăcani."

— „Antiohi-vodă îndată alesă de triimisă cîţiva boieri, care ştie că-i sînt împotrivire, şi cîţiva breslaşi megieşi d-è lui Mihai-vodă, vasluieni tot de cei *buni de gură şi de pîră*." *(I. Neculce)*

Ex. 1049. Integraţi în contexte potrivite repetiţiile sinonimice uzuale de mai jos:

Cu chiu şi vai; cu şoşele şi momele; de-ajuns şi de rămas; nici prea-prea nici foarte-foarte; treacă-meargă; prin ciur şi dîrmon; colac

Scanned with OKEN Scanner

peste pupăză; cu surle și cu trîmbițe; fără cap și coadă; nici în car nici în căruță; în fel și chip; praf și pulbere; mult și bine; fără doar și poate; nitam-nisam; nici cal, nici măgar; nici călare, nici pe jos; foc și pară; din fir pînă-n ață; nici da, nici ba; că-i cîr, că-i mîr; a face și-a drege.

Ex. 1050. Explicați structura, expresivitatea și rolul repetițiilor anaforice de mai jos:

a) „Erai slobodă... și te puseră în obezi... erai avută și se îmbuibară de carnea ta, ca niște lupi flămînzi... erai vitează și înfipseră mișălia în inima ta... erai vrednică și lăudată... și agiunseși defăimată... erai curată... și te pîngăriră cu tîlhăria și nelegiuirea." *(A. Russo)*

b) — „Mi-a bătut azi-noapte Toamna-n geam,
Mi-a bătut cu degete de ploaie..."
— „Bine-ai venit, preludiu de ghitară!
Bine-ai venit, final de mandolină!
— N-a fost decît ce-a trebuit să fie,
Și, dacă-a fost cu-adevărat ceva,
N-a fost decît un strop de veșnicie
Desprins dintr-un meschin et caetera!..."

(I. Minulescu)

c) „Tîlcul florilor nu-i rodul,
tîlcul morții nu e glodul.
Tîlcul flăcării nu-i fumul,
tîlcul vetrei nu e scrumul.
Tîlcul frunzei nu e umbra,
tîlcul toamnelor nu-i bruma,
dar al drumului e dorul,
tîlcul zărilor e norul,
ducăușul, călătorul.

(L. Blaga)

Ex. 1051. Identificați epifora, comentați valorile ei expresive și rolul stilistic în context:

a) „Cînd te doresc eu cînt încet-încet:
Plec capul la pămînt încet-încet
Și glasul meu răsună tînguios
Ca tristul glas de vînt încet-încet.
Și orice vis, orice dorință-a mea
Eu singur le-am înfrînt încet-încet,
Săgeata doar a crudului amor
În suflet mi-o împlînt încet-încet
Și simt veninul pătrunzînd adînc...
Cu sîngele-l frămînt încet-încet"
Și nu-mi rămîne decît să pornesc
Spre al meu trist mormînt încet-încet"

(M. Eminescu)

b) — „Toată vara, toată toamna latră,
Meliță, meliță.
Cad puzderii cînepile verii,

Scanned with OKEN Scanner

Cînepile toamnei cad puzderii
Cum le mușcă îndîrjit și latră
Meliță, meliță.“

(M. Beniuc)

Ex. 1052. Citiți „Dedicație“ la romanul lui N. Filimon „Ciocoii vechi și noi“. Identificați repetițiile și analizați-le: structura, felul, expresivitatea, rolul stilistic.

Ex. 1053. Identificați și analizați structura, expresivitatea și rolul stilistic al repetițiilor din următoarele poezii:

a) „Epigonii“ (partea II-a) de M. Eminescu; b) „La pîrău“ de G. Coșbuc; c) „Noi“ de O. Goga; d) „Toamnă la Florica“ de I. Pillat.

Ex. 1054. Identificați și analizați structura, expresivitatea și rolul stilistic al repetițiilor din:

a) „Ciobănaș de la miori“... (doină); b) „Miorița“; c) „Meșterul Manole“.

c. *Antiteză, paralelism, chiasm*

Definiți: antiteza, paralelismul, chiasmul. Ce notă imprimă comunicării structurile sintactice paralele. În ce constă specificul antitezei romantice. Precizați care sînt cele mai importante mijloace gramaticale de realizare a antitezei și paralelismului.

Ex. 1055. Identificați antitezele din contexte, analizați structura și discutați efectul lor stilistic.

a) — „Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc streinii, ci ni le fac toate
Un pămîntean d-ai noștri, o rudă sau un frate.“
— „Adevărat vorbeam,
Că nu iubesc mîndria și că urăsc pe lei,
Că voi egalitate, dar nu pentru căței.“
— „Mai lesne poci să număr pe degetele mele,
Cîți sfînți avem pe lună și cîte versuri rele,
Decît să bag de seamă ce carte nu e dată,
A cui este mai mică, și cine o să bată.“

(Gr. Alexandrescu)

b) — „Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate;
Nu spera și nu ai teamă
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă
Tu rămîi la toate rece.“

(M. Eminescu)

c) — „Pentru credință sau pentru tăgadă,
Te caut dîrz și fără de folos.

Scanned with OKEN Scanner

Eşti visul meu, din toate, cel frumos
Şi nu-ndrăznesc să te dobor din cer grămadă.
Ca-n oglindirea unui drum de apă,
Pari cînd a fi, pari cînd că nu mai eşti;
Te-ntrezării în stele, printre peşti,
Ca taurul sălbatec cînd s-adapă."

(T. Arghezi)

d) — „În văile sublimelor recolte
nu este sat cu duhuri mai încete,
dar nici alt sat în care să se ardă
ulcioare mai frumoase şi mai zvelte,
cu mijlocul de păcătoase sfinte fete."

(L. Blaga)

Ex. 1056. Identificaţi antitezele din contexte, analizaţi structura şi precizaţi prin ce este declanşat efectul umoristic.

a) „Badea-nalt ca un stejar,
Mîndra pînă la şerpar.
Badea-nalt ca o mlădiţă
Mîndra ca o lobeniţă.

(Folclor)

b) *„Farfuridi:* Trebuie să ai curaj, ca mine! trebuie s-o iscăleşti: o dăm anonimă!"

— *Caţavencu:* Ce străbun! ce nostru! Vezi că nu ştiţi?... Or, mai întîi şi-ntîi istoria ne învaţă anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc..."

— *„Caţavencu:* Industria română e admirabilă, e sublimă putem zice, dar lipseşte cu desăvîrşire. Soţietatea noastră dar, noi ce aclamăm? Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în ţara noastră!" *(I. L. Caragiale)*

c) „Amîndoi avem o boală — Eu, chelia naturală,
Şi-am căzut victima ei: — Tu, chelia de idei."

(Cincinat Pavelescu)

d) — „Cu stilul ei de atic intelect
Greşeşte atica învăţătură:
Nu tot ce-i cu măsură e perfect,
Dar tot ce e perfect e cu măsură."

(Al. O. Teodoreanu)

Ex. 1057. Identificaţi paralelismul sintactic din contexte, analizaţi structura şi discutaţi efectul lui stilistic.

a) — „Trei prea mult şi trei prea puţin vatămă pe om: prea mult să vorbească, prea puţin să ştie, prea mult să cheltuiască şi puţin să aibă, prea mult preţ să ceară şi puţin să facă."

— „Nu ştiu, luna-i luminoasă, — Nu ştiu, luna s-a ivit,
Ori e puica mea frumoasă, — Ori puicuţa mi-a zîmbit;
Nu ştiu, luna-n ceruri trece, — Nu ştiu, luna s-au ascuns
Ori puica la apă rece. — Ori puica nu-mi dă răspuns."

(Folclor)

Scanned with OKEN Scanner

b) — „E împărțită omenirea
În cei ce vor și cei ce știu.
În cei dintîi trăiește firea,
Ceilalți o cumpănesc și-o scriu.
Cînd unii țes în haina vremei,
Ceilalți a vremii coji adun;
Viață unii dau problemei
Ceilalți gîndirii o spun.
Dar pace este între dînșii
Ce unii fac, iau alții aminte...
(M. Eminescu)

c) — „Și pe aceste două fețe aceleași, dar deosebite, umbra unor gînduri parcă a trecut. Pe una, pe a fericitului, o tainică și mută grijă, o spaimă josnică și lașă; pe cealaltă, o scîrbă și o năvalnică pornire de răzvrătire."

— „Șubred și tremurător creștea, fir cu fir, minuscula pădure de ieroglife verzi, și neagra carte a pămîntului se ascundea treptat la fiecare pas făcut de cei ce împrăștiau sămînța. Luminați priveau ochii bătrînului și inima i se umplea de nespusă bucurie." *(D. Anghel)*

d) — „Am învățat odată cuvintele-mpreună.
Eu le adun cu pana: și pana ta le-adună.
Am înșirat șireaguri și stihuri amîndoi.
Par ale lui purtate iar ale mele noi,
Pe strune cîntă și el, pe strune cînt și eu,
Eu cînt, așa-ntr-o doară, ca pentru Dumnezeu.
El îmi pîndește ghiersul cu scripca lui săracă.
Eu nu m-aud. El, silnic, muncește să mă-ntreacă."
(T. Arghezi)

Ex. 1058. Identificați chiasmul, analizați structura sa, discutați valoarea lui expresivă și rolul stilistic în contexte.

a) „Vai de mine, ce să fac,
Care-mi place, eu nu-i plac;
Vai de mine, ce să fie,
Cui plac eu, nu-mi place mie.
(Folclor)

b) — „Ei numai doar durează-n vînt
Deșerte idealuri —
Cînd valuri află un mormînt
Răsar în urmă valuri."
— Părînd în veci a răsări
Din urmă moartea-i paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște."
— „Plîngînd tu ai venit pe-acest pămînt;
Amicii, ce te așteptau te-au salutat zîmbind;
Dar să trăiești astfel, încît cînd te vei stinge
Să părăsești zîmbind amicii, ce te-or plînge."
(M. Eminescu)

c) „*Farfuridi:* ... Iată dar opinia mea... Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc, dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele esențiale..." *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

d) „Şi toamna şi iarna Şi plouă şi ninge,
Coboară — amîndouă; Şi ninge şi plouă.“ *(G. Bacovia)*

3. *Subordonarea*

Precizaţi formula sintactică pură pentru: structură simetrică, structură asimetrică, succesiune. Definiţi perioada şi indicaţi caracteristicile ei sintactice şi fonetice.

Numiţi principalii scriitori care manifestă preferinţe pentru hipotaxă. Explicaţi pentru care din căile de comunicare (oral, scris) şi de ce este caracteristică structura hipotactică a frazei.

Ex. 1059. Alcătuiţi schema frazelor; justificaţi stilistic distribuţia simetrică a propoziţiilor.

a) — „Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni carele putea să înghiţă în largele sale pîntece atîtea vedre cît şi o butie de la Dealul Mare, nici pe iscusitul moş Vlad, în căruţa căruia ai dormit tu adesea, pe cînd el cu ochi de vulpe, zărea creştetul delicat al dropiei mişcînd prin fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de puşcă pe care orice vînător ar fi azvîrlit-o în gunoi, nimerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită, şi care, pe mine, nemernicul m-a adus de multe ori cu vînat, la conacul de amiazi.“

— „Cu toate acestea, şezînd acuma colea, fără grijă, răsturnat în jeţul meu, privind liniştit pe fereastră, cum mugurul liliacului se despică şi-nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie şi ascultînd, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc şi cum brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde, te încredinţez că mi-ar place să străbat — fără totuşi a mă mişca din loc — şi codri umbroşi, alergînd cu gîndul în goana cerbilor, şi piscurile de stîncă, după urmele ideale ale caprei-negre, şi vizuinile de prin munţi, în prepusa dibuire a urşilor, şi luncile cu richită, dupe umbra dîrei de mistreţ, ba chiar şi pustiile năsipoase, pe unde mi s-ar năluci vînători eroice de tigri înfricoşaţi şi de lei fioroşi!“ *(Al. Odobescu)*

b) — „Soarele căta cam dintr-o parte, cînd intrarăm din luminişurile largi ale plaiului, în umbra deasă a codrilor ce îmbracă văile de jos ale Gemenei; vuietul surd şi nedesluşit al Tazlăului se schimbase în urlet clocotitor de ape vijelioase, ce mînau dindărăt cu iuţeală de vifor surpăturile de stînci smulse din scoborîşurile înalte ale drumului lor la vale şi frămîntau cu zgomot înăduşit bolovanii grei şi nestatornici de pe fundul strîmt al albiei lor.“ *(G. Hogaş)*

c) — „Dar flăcările mi-au luat tot ce-am avut pămîntesc, dacă a fost scris să mi se distrugă toate pioasele amintiri, dacă mi s-a fărîmat cuibul acela, unde mă aciuiasem o clipă şi unde am fost fericit, visînd şi lucrînd, trebuie să fiu tot atît de fericit că viaţa a pus cu prisos puteri în mine, ca să pot renaşte.“ *(D. Anghel)*

Ex. 1060. Analizaţi structura frazei; precizaţi cum procedeul „coordonare în subordonare“ contribuie la organizarea ritmică şi cum accentuează dinamismul frazei.

Scanned with OKEN Scanner

a) „De cînd lumea e lume, ce carte omenească
Putu de fapte rele pe oameni să oprească,
Tiranilor să-nsufle a patriei iubire,
Pe cei fără de suflet să-i facă cu simțire,
Pe hoți să-i îndemneze cu cinste să trăiască,
Și cîți judec norodul să nu-l năpăstuiască?“
(Gr. Alexandrescu)

b) „Cutremurat de clipa asta sfîntă,
Un gînd simțeam cum sufletu-mi frămîntă,
Cum mă supune gîndul și mă-ndeamnă,
Poruncitor cum drumul mi-l arată:
Ca un proroc, cu fața-nbujorată,
Să cad la poala mamei în țărînă
Și sărutîndu-i înăsprita mînă
Și haina ei de sfîntă preacurată,
Genunchii mei să-i plec de închinare!
Și pe copilul ce zîmbește-n pace,
Înfășurat în scutece sărace,
Eu să-l ridic cu brațele-amîndouă
În strălucirea arșiței din slavă,
În razele ce cad dogoritoare,
Să-l înfrățesc cu vulturul din zare
Și să-l cunun cu doina din dumbravă!“
(O. Goga)

c) — „Știam eu în cîte feluri săruta mama: altfel de eram bolnav, altfel cînd o ascultam, altfel cînd învățam lecția, altfel de plîngeam și voia să mă împace, și cu totul altfel mă săruta cînd mă trimise la școala domnească.“ *(Delavrancea)*

Ex. 1060. Analizați structura propozițiilor subliniate; discutați despre efectul stilistic obținut prin coordonarea părților secundare de propoziție.

a) — „Se vede că i-a fost scris, *tot el să răsplătească și păcatele iepei frăține-său, ale caprei, ale gînsacului logodit și ale boilor uciși în pădure.*“

— „Să-l fi văzut *cum înghițea la buhai, la boi, la vaci și la viței;* pîn-a înghițit el toată cireada, ș-a făcut un pîntece mare, mare cît un munte.

— „Iară baba nu știa ce să mai facă de bucurie, *că are un băiet așa de chipos, de hazliu, de gras și învălit ca un pepene (I. Creangă)*

b) — „Așa sta, în limpezimea cîmpiilor, coliba haiducului *cu poturi ciadirii, cu șerparul verde, smead la față, cu mustața rară și cu ochii ca solzul de crap.*“

— „Și se repezi popa, împleticindu-se, și după el morarul, și după morar pescarul, și după pescar văduva, și după ei, cît ți-ai lega nojițele, se adună tot satul: *bătrînețele cu sfatul, flăcăimea cu voioșia* și *muieretul cu zarva. Cu lopeți, cu furci, cu ciomege,* se duceau năvală spre pădure . . .“ *(Delavrancea)*

Scanned with OKEN Scanner

c) „*Într-un avînt de nedescris, cumpănindu-se, legănîndu-se, ajungîndu-se pe drum, lăsîndu-se în urmă, privind cu ferestile lor sparte, prinzînd în treacăt soarele pe spițele lor, aprinzînd lumini fugare pe lanțuri și pe alămuri, împrăștiind toate mirosurile, de la leuca de păcară și pînă la chintesența de benzină într-un exod nesfîrșit, așa mergea convoiul acesta bizar, înșiruirea aceasta de ani și de zile moarte, trecutul acesta funebru și dezmormîntat*, ca să vadă plutind pasărea miraculoasă, triumful mult așteptat al aripilor.“ *(D. Anghel)*

Ex. 1062. Alcătuiți schema frazelor; justificați stilistic structura lor asimetrică (structură binară sau ternară în care una din „ramuri“ este puternic dezvoltată comparativ cu celelalte).

a) „În acest șir de artiști, care se întinde peste un spațiu de trei sute de ani, avem ca și o istorie întreagă a picturei vînătorești, a deosebitelor faze prin care a trecut; se pare că destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei, bogată și variată în identitatea ei caracteristică, să încolțească pe rînd și să poarte rod treptat în fiecare din țările culte ale nordului Europei, fără ca într-însa să se iveaască vreun interval de amorțire.“ *(Al. Odobescu)*

b) „În adevăr, după ce te strecori printre două ziduri de haragi țapeni, ce se încovoaie, totuși, sub greutatea stufoasă a curpenilor puternici, fie de fasole urieșe cu frunza lată și verde, fie de mazăre încîlcită, cu foile mărunte și broticii, după ce lași în urmă și pe dreapta un codru întunecos de cartofe gigantice, iar pe stînga o pădure înaltă, străvezie și mirositoare de cimbru, mărar și petrenjel înflorit, trebuie, din nou, să-ți pleci capul, spre a te furișa pe sub bolta de crăngi pîn' la pămînt a unui nuc centenar, ce geme sub greutatea roadelor sale; și numai după ce ai scăpat la lumină, de ceea parte, răsare tupilată și sfioasă, din privazu-i de verdeață, chilia albă și curat văruită a părintelui Iovinadie; iar nucul ce străjuiește în preajma ei, privighează asupră-i cu puternica ocrotire a ramurilor sale urieș răsfirate în toate părțile . . .“ *(C. Hogaș)*

Ex. 1063. Alcătuiți schema frazelor; justificați stilistic structurile compuse sub forma unui lanț (succesiune de propoziții în care următoarea este subordonată precedentei).

a) — „Nu sîntem noi oare strănepoți ai poetului carele a pus, mai presus de toate, *auream mediocritatem*, viața simplă, modestă și fericită, pe care tot omul și-o poate dobîndi, cînd știe să-și mărginească trebuințele și plăcerile dupe a sa putință?“. *(Al. Odobescu)*

b) „Și te mai rog, să-mi împrumuți măcar odată carul cu boii, s-aduc niște lemne din pădure la nevastă și la copii, că n-au scînteie în vatră, sărmanii!“ *(I. Creangă)*

c) „Îi părea că-i vine să fugă de-acasă, cînd auzi că Bujor merge“. „Tocmai cînd voia să plece, pentru ca să meargă cu Marta la joc, ea a zărit pe Bujor la cruce.“ *(I. Slavici)*

d) — „Și de n-aș fi fost biruit de oboseală, aș fi avut poate, destulă vreme să-mi las și inima și sufletul să guste farmecul tainic, cu care liniștea sfîntă învăluie în noapte acest adăpost al rugăciunii și al păcii, pe care lepădarea de cele lumești l-a îngrădit cu prăpăstii fără de fund și cu codrii făr' de lumină . . . *(C. Hogaș)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1064. Analizaţi structura frazelor; comentaţi efectul stilistic realizat prin înglobarea suborbonatelor în principala — regentă. „Frumoasa natură ce se preschimbă veşnic, bogată în decoruri şi privelişti, pe care cei patru mari pictori, ce sînt anotimpurile, vin pe rînd s-o zugrăvească cu penele lor înmuiate în aur şi purpură, în lumină şi întuneric, lui nu-i mai spunea nimic."

„Imperiosul glas pe care îl aducea vîntul torid din galbenele pustiuri, glasul care îşi striga foamea şi dragostea, netulburat de nimeni, cînd biruitoarea primăvară îşi dezlega puterile vieţii a trecut prin aer."

„Acolo, gurile de marmură sau de bronz ale celor ce tac de veacuri şi stau rînduiţi faţă în faţă, cînd vine soarele ori luna la anumite ceasuri şi le coboară umbra de pe socluri, de se pot ajunge unii cu alţii, cine ştie ce poveşti triste îşi spun." *(D. Anghel)*

Ex. 1065. Analizaţi perioada; stabiliţi-i structura; motivaţi logic şi stilistic întrebuinţarea perioadei; precizaţi elementele sintactice şi fonetice care contribuie la realizarea echilibrului şi armoniei.

a) — „Puterea şi energia ce într-acest an desfăşurară nişte ţări mici şi de multă vreme slăbite ca Ţara Românească, Ardealul şi Moldova, numeroasele şi minunatele fapte de vitejie ale acestor popoare, văzute astăzi, în starea de apunere în care ele se află, şi prin mulţimea grămădită a anilor, ni se par fabuloase şi am simţi greutate a le da crezămînt, dacă istorici vrednici de credinţă, contimpurani şi martori de faţă, şi mai toţi protivnicii noştri, nu s-ar învoi întru arătarea şi mărturisirea lor şi dacă n-am şti cîte minuni este în stare să producă patima unui popor întreg răsculat împotriva streinului, pentru altarele patriei şi ale credinţei sale." *(N. Bălcescu)*

b) „Acum, dacă s-ar scula cineva şi ar zice că aşa vor fi toate acestea, dar că *animal* nu vrea să zisă *vînătoare* şi că săpăturile din peşterile Acvitaniei, precum şi denumirea caracteristică a picturei la eleni au raport numai la fiinţele însufleţite în genere şi nu, în particular, la luptele lor, care provin din instinctul *vînătoriei,* ne-am vedea siliţi să mutăm judicata la tribunalul lui Darwin, carele, dupe teoriile sale fiziologice, ne va dovedi că lupta pentru existenţă, adică *concurenţa vitală,* este unul din cele două principii fundamentale ale universului şi că orice fiinţă pe lume trăieşte şi se dezvoltă numai şi numai fiindcă a biruit în această luptă, adică a fost vînător şi nu vînat." *(Al. Odobescu)*

Ex. 1066. Analizaţi structura frazelor şi propoziţiilor din fragmentele de mai jos.

Precizaţi diferenţele de structură, caracteristice stilului scriitorului din care se citează.

a) „Dacă fiarele ar fi şi în zilele noastre tot aşa de simţitoare la plăcerile delicate ale armoniei, precum erau în timpii binecuvîntaţi ai vestitului *virtuoso* şi *tenore* — *sfogato* Orfeu, negreşit că ele ar veni singure să se predea de bunăvoie celor cari le-ar executa, în rariştea unei păduri răsunătoare, un concert simfonic compus din toate cap d-operile de muzică vînătorească despre care îţi vorbii aici în treacăt." *(Al. Odobescu)*

b) „Şi ne coborîm noi, şi ne coborîm cu mare greutate pe nişte povîrnişuri primejdioase; şi ne încurcăm printre ciritei de brad, şi caii lune-

Scanned with OKEN Scanner

cau și se duceau de-a răstăgolul, și eu cu Dumitru mergeam zgribuliți și plîngeam în pumni de frig; și plăieșii numai icneau și-și mușcau buzele de frig și necaz; și omătul se pusese pe une locuri pînă la brîu și începuse a înnopta, cînd am ajuns într-o fundătură de munți, unde se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ce venea ca și noi din deal în vale prăvălindu-se de stînci fără voința sa.“ *(I. Creangă)*

c) „Cum se întîmplă însă cu popoarele pașnice, care luptă cu tristețe și își păstrează omenia chiar pe cîmpul de bătălie, numaidecît ne dăm seama că sub înfățișarea aceasta războinică se ascund tot blajinii Carpați, cei care s-au străduit atît pînă acum pentru binele țării noastre.

E drept că sub cuirasa lor de granit par dint-o dată enormi și inaccesibili, aducînd sub privirile noastre chipul unei lumi neînduplecate, dar, de îndată ce le vine la îndemînă, dau din nou la iveală domoala tălăzuire de culmi care a fost leagănul poporului român.“ *(Geo Bogza)*

d) „Merg tot mai des la dascălul meu și-i cer cărți. Mă afund printre salcîmii din arie și citesc. Mereu citesc. În cărți încep să găsesc bucurii noi. Și dintr-o dată, mîhnirea îmi piere. Pot să-mi spună cum ar vrea, pot să-și bată joc de mine cît or vrea. Îmi dau seama acum că știu lucruri pe care ei sînt departe de a le cunoaște, că înaintea mea s-a deschis un drum mai larg decît al lor, o altă viață. N-am să mai pot merge la școala militară. Un șchiop nu poate deveni ofițer. Asta mi-a spus-o și dascălul.“ *(Z. Stancu)*

Ex. 1067. Refaceți succesiv după modelul frazei lui M. Sadoveanu, apoi al lui M. Preda textele de mai jos (extrase din opera lui Zaharia Stancu):

a) „Vîntul foșnea frunzele. Din mijlocul ariei lipsea plopul lîngă care crescusem. Mă uitam și așteptam să-l văd ridicîndu-se zvelt și împungînd cu vîrful lui cerul. Închideam ochii și așteptam să aud șușotitul frunzelor. Nu-l vedeam, nu-i auzeam frunzele bătîndu-se. Vedeam numai stelele care înțepau slava și în jurul meu trunchiurile strîmbe, colțuroase, noduroase, ale salcîmilor. Aerul răcoros, umed, mă pătrundea pînă în măduva oaselor. Parcă mă spălam pe dinăuntru de amintirea orașului. Visam.“

b) „Notarul controlează cine a venit. Controlul e gata, convoiul care pare nesfîrșit, pornește. Urcă dealul convoiul spre conacul Saielelor, boii trag carul prin nămeți. Desfundă zăpada femeile. Se impiedică și cad. Se ridic. Plîng muierește, înjură ca bărbații. Gerul e aspru. Mîinile și buzele plesnesc. Vîntul taie ca briciul pielea obrazului, picioarele înfășurate în cîrpe. Înainte! Înainte! . . .“ *(Z. Stancu)*

Ex. 1068. Povestiți o întîmplare (reală sau imaginară) petrecută în colectivitatea (familie, sat, cartier etc.) din care faceți parte.

Alcătuiți frazele după unul din modelele următoare:
Calistrat Hogaș, Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Marin Preda.

4. *Topica*

a. *Inversiunea*

Definiți inversiunea. Enumerați principale cazuri ale inversiunii pe planul propoziției și al frazei. Precizați ce anume provoacă un anumit efect stilistic prin inversiune.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1069. Subliniaţi subiectele. Motivaţi stilistic situarea subiectului la sfîrşitul comunicării.

a) — „Numai colo-ntr-un frunzar
Galben în lumină,
Stă pe-o creangă de arţar
Pasăre străină.“
— „Astfel, tot mai neştiut
Spre adînc îl, fură
Şi-l îngroapă-n sînu-i mut
Veşnica Natură.“
— „S-au ivit pe rînd în soare
Jos, la capătul potecii,
Turma albă de mioare,
Noatinele şi berbecii.
Sunet de tălăngi se-ngînă
Supt poiana din Fruntarii,
Zăboveşte-n deal la stînă
Baciul Toma cu măgarii.“

(G. Topîrceanu)

b) „La vreo Dunăre turcească,
Pe şes veşted, cu tutun,
La mijloc de Rău şi Bun,
Pîn' la cer frîngîndu-şi treapta,
Trebuie să înflorească:
Alba,
Dreapta
Isarlîk!“ *(I. Barbu)*

Ex. 1070. Subliniaţi predicatele. Motivaţi stilistic inversiunea părţilor componente ale acestuia (unde e cazul) precum şi situarea lui la începutul comunicării sau în locul subiectului.

a) — „Vom visa un vis ferice
Ingîna-ne-vor c-un cînt
Singuratice izvoare,
Blînda batere de vînt.“
— „Pierdut e totu-n zarea tinereţii
Şi mută-i gura dulce a altor vremuri,
Iar timpul creşte-n urma mea . . . mă-ntunec!“
— Putut-au oare-atîta dor
În noapte să se stîngă,
Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă . . .?“

(M. Eminescu)

b) „Codrul Cîntăreţii-şi culcă
Doarme trestia bolnavă.
Dorm doi pui de nevăstuică
Sub o brazdă de otavă.
S-a oprit trudita moară,
Doarme apa la irugă,
Răzimat pe coate-adoarme
Un cioban întins pe glugă.“

(O. Goga)

Ex. 1071. Subliniaţi atributele situate înaintea determinatului şi justificaţi stilistic inversiunea. Subliniaţi şi atributele situate după determinat, deşi locul lor firesc era înainte: justificaţi stilistic schimbarea ordinei.

a) Pe un deal răsare ca o vatră de jăratic
Rumenind străvechii codri şi castelul singuratic,

Scanned with OKEN Scanner

Ş-ale rîurilor ape, ce sclipesc fugind în ropot —
De departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot . . .“

„S-adun flori în şezătoare
De paianjen tort să rumpă,
Şi anină-n haina nopţii
Boabe mari de piatră scumpă.“

„A noastre inimi îşi jurau
Credinţă pe toţi vecii
Cînd pe cărări se scuturau
De floare liliecii.“

(M. Eminescu)

b) „Cînd, tremurîndu-şi jalea şi sfiala,
Un cînt pribeag îmbrăţişează firea,
Şi-un trandafir crescut în umbră
Şi soare nu-i să-i plîngă risipirea,
Eu plîng atunci, căci tu-mi răsai în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniţă,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliţă.“

(O. Goga)

c) — „Ai fi putut răzbate un drum atît de lung,
Dacă-ţi lipsea, din toate, un simţ, neprihănitul
Cercetător uşure şi ager, pipăitul?“
— „Şi nu e de mirare că eşti cum te arăţi,
Cusut în lung, din creştet, din două jumătăţi
Căci toate ale tale sînt gemene perechi,
Tălpi două, două braţe, doi ochi, două urechi.“

(T. Arghezi)

Ex. 1072. Subliniaţi complementele (directe şi indirecte) situate înaintea verbului regent şi justificaţi stilistic aceste schimbări poziţionale în comunicare.

a) — „Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte,
Muchi de stîncă, vîrf de arbor, ea pe ceruri zugrăveşte“

— Neguri albe, strălucite,
Naşte luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe cîmpie . . .“

— „Şi aceiaşi pomi în floare
Crengi întind peste zăplaz,
Numai zilele trecute
Nu le fac să fie azi.“

(M. Eminescu)

b) „Apei lui de prin ogradă.
Prea domol curgînd la vale,
Bolovani, dintr-o grămadă,
Japonezu-i pune-n cale.“

(Al. Macedonski)

c) „Aş putea vecia cu tovărăşie
Să o iau părtaşa gîndurilor mele;
Noi viori să farmec, nouă melodie
Să găsesc — şi stihuri sprintene şi grele.
„Dacă e vorba să ne dăm pe faţă
Hoţia de la curte şi ciocoi se-nvaţă.“

(T. Arghezi)

b. *Alte schimbări în topică (anticipare, reluare, încadrare)*

Scanned with OKEN Scanner

Definiți noțiunea de anticipare, reluare și încadrare și precizați în ce măsură aceste construcții sînt curente în limba română contemporană.

Ex. 1073. Analizați construcțiile subliniate. Precizați ce anume a determinat reluarea substantivului sau a unei propoziții (printr-un pronume, adverb) și care este efectul stilistic în planul comunicării.

a) *Capul* să ți-*l* spargi, dar *hatîrul* să nu mi-*l* strici. *Casa* o are sub pălărie. *Cei ce fură aceia* mai tare jură. *Cine în urmă vine acela* închide ușa. *Unde te doare acolo* te legi. *Cum e bună ziua, așa* e și mulțumita. *Cînd are toate adunate atunci* la toți este frate *(Folclor)*

b) — „*Colecții vechi, reviste prăfuite,*
Vă răsfoiesc și-arar din cînd în cînd,
Înduioșat, cu mîna tremurînd
Adun mărgăritare risipite."
— „Ah, *om modern, ex-troglodit,*
Cum *îți* mai plîng de milă!"

(A. Mirea)

c) — „Și *pe cel ce se scula împotrivă-i îl* pălea cu hamgerul ori îl detuna cu pistolul."

— „Iar mama acestei Ancuțe se uita pe sub sprîncene la mine și rîdea, căci nici vinul nu-mi plăcea, nici *pe lăutari* nu-*i* suferam." *(M. Sadoveanu)*

d) — „Arendaș al stelelor,
străvechile zodii
mi *le*-am pierdut."

— „Las' să vie, să culeagă,
Vara mea rămîne-ntreagă.
Stelele deasupra mea
Nimeni nu mi *le*-a fura!"

(L. Blaga)

Ex. 1074. Analizați construcțiile subliniate — elemente de încadrare — (complemente anticipate sau reluate, componentele unui predicat nominal dislocate, componentele unui predicat verbal dislocate, reluarea aceluiași predicat sau altei construcții etc.), precizați efectul stilistic realizat printr-o astfel de construcție și necesitatea ei.

a) — „Ca să vad-un chip se uită
Cum aleargă-apa-n cercuri
Căci *vrăjit* de mult *e* lacul
De-un cuvînt al sfintei Miercuri."
— „Ele pier. Iară băietul
A crescut, cum *l*-a menitu-*l*;
Se făcu frumos cu-ncetul
Cine-l vede *l*-a-ndrăgitu-*l* . . ."

(M. Eminescu)

b) — „Dar să nu vă fie cu supărare, ia, palmele aceste țărănești ale noastre, străpunse de pălămidă și pline de bătături, cum le vedeți, *vă* țin *pe dumneavoastră* de atîta amar de vreme și vă fac să huzuriți de bine . . ."

Scanned with OKEN Scanner

— „Ba nu, cumătre; c-așa *mi*-a ars și *mie* inima după iezișorii mei!“

— „Ei las! că *ți*-oi da eu *ție* de cheltueală, măi crestatule...“ *(I. Creangă)*

c) — „*Am* cam *băgat* eu *de seamă* că nu-*l* prea are ea la ochi buni pe *Chiriac;* dar — știi cum *m*-a făcut Dumnezeu *pe mine,* nu-*i* trec *muierii* nici atîtica din al meu...“

— „Eu *te* credeam *pe dumneata* mai deștept.“

— „Ce treabă am eu cu boala lui? ce, eu sînt bolnav? nu *mă* privește *pe mine.*“

— „*Destule* am tras după urma dumitale, *destule*!...“ *(I. L. Caragiale)*

d) „*Mai bine singuratic și uitat*
Pierdut să te retragi nepăsător,
În țara asta plină de humor
Mai bine singuratic și uitat.“

(G. Bacovia)

e) — „Înălțate Doamne! a grăit marele vornic de Țara-de-Sus am împuns ca cu strămutarea pe toți ispravnicii, ș-au scos poteri, dar cu puțin folos.

— *Fără de nici un folos,* cinstite mare-vornic, *fără de nici un un folos*!“

— „*Om nevrednic* nu pot să spun c-*am fost.*“ *(M. Sadoveanu)*

f) — „Și Dumnezeu, ce vede toate
În zori, la cinci și jumătate
Pîndind, să iasă, prin perdea
O a văzut din cer *pre ea.*“

(T. Arghezi)

c. *Construcții imitate și arhaice*

Ex. 1075. Analizați contextele de mai jos din M. Costin și D. Cantemir. Precizați în ce măsură autorul se abate de la normele graiului popular, care sînt abaterile și ce l-a determinat să recurgă la o astfel de structură a frazei. (Eventual, să se indice modelele.)

a) „Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescu și muntenescu și cîți sînt și în țările ungurești cu acest nume, români și pînă astăzi, de unde sîntu și de ce seminție, de cînd și cum au descălecat aceste părți de pămîntu, a scrie multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atîtea veci de la discălecatul țărîlor cel dintăi de Traian, împăratul Rîmului, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, se sparie gîndul.“ *(M. Costin)*

b) „Deci oricum au fost începuturile, și cum se vor tîmpla săvîrșiturile, puțin socotindu-să, Cămila cu toată inima în partea Corbului să dede. După aceia, pre Urs ispitind, îl aflară că numai albinele din știubeie să nu-l dodeiască și la bîrlogul lui nebăntuit să lăcuiască poftește, iară amintrilea dobitoacele ar zbura, veri pasirile s-ar încorna și s-ar pedestri, macar cum aminte nu-i ieste (că firea carea în ceva fericirea ș-au socotit, alalte ale lumii toate de batgiocură le are).“ *(D. Cantemir)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1076. Analizaţi contextele de mai jos. Precizaţi care sînt elementele de topică care amintesc de stilul „cronicarilor“ şi de ce autorul a recurs la asemenea structură.

— „Vrednicule al nostru slujitor, grăi măria sa, trecînd cu privirea la comisul al doilea Simion Păr-Negru; pentru fapta lui ascunsă şi prefăcută se cuvine să luăm acestui fecioraş capul. Însă i-l lăsăm pentru vrednicia lui şi dorim să-l poarte ani mulţi; dar cu mîhnire ne vedem siliţi a-l depărta de la curtea noastră. Te poftesc pe domnia ta, comise Simion, să-l ţii o vreme la ispăşire şi la post, aşa cum vom face noi cu fiul nostru.“

(M. Sadoveanu)

5. *Sfărîmarea structurii propoziţiei şi frazei*

a. *Anacolutul şi construcţiile confuze*

Definiţi anacolutul şi relevaţi cauzele care duc la o asemenea construcţie.

Ex. 1077. Delimitaţi anacolutul în contextele de mai jos, precizaţi structura lui şi evidenţiaţi rolul stilistic.

a) — „Cui nu i-a murit fecior
N-are jale, n-are dor,
Da mie, doi mi-o murit,
Cu dor mă duc în mormînt,
Că mi-i arsă inima
Nici în lut nu i-oi uita . . .“
— „Care om horeşte mîndru
La noroc nu-i steie gîndu,
Căci nici eu n-am horit hîd,
La noroc nu m-am gîndit.“
— „Cine strică dragostea
Rupă-i dorul inima!“
— „Cine joacă şi nu strigă
Facă-i-se gura strîmbă . . .“
— „Cine-aşa vînturi porneşte
Tună-l, doamne, şi-l trăsneşte
Şi prin lut îl prăpădeşte . . .“

(Folclor)

b) — „Doi prieteni împreună la un drum călătorind,
Un urs le ieşi-nainte, cu groază spre ei viind.“
— „Primăvara într-un nuc,
Stînd şi cucuind un cuc,
Doi proşti, cum îl asculta,
Porniră a se certa.“

(A. Pann)

c) „Tu care mai în urmă, rîzînd de-aceste toate,
De rost puteai a spune tragedii însemnate,
Meropa, Atalia şi altele mai multe,
Declamîndu-le toate cui vrea să le asculte?“

(Gr. Alexandrescu)

Ex. 1078. Analizaţi în contextele de mai jos anacolutul, precizaţi situaţia stilistică care l-a prilejuit şi explicaţi necesitatea stilistică (expresie a unei stări sufleteşti, necesitate caracterologică, nevoia de conciziune, etc).

Scanned with OKEN Scanner

a) Cine se încălzeşte la soare nu-i pasă de lună. Cui i-e frică de orice nor nici o călătorie nu face. Cine tot vorbeşte lucrul nu-i sporeşte. Pe cine nu-l laşi să moară, nu te lasă să trăieşti. *(Folclor)*

b) — „Şi după ce ne arvunim noi şi pe la anul, cu jurămînt să umblăm tot împreună, ne-am despărţit unul de altul, răbigiţi de frig şi hămesiţi de foame; şi hai fiecare pe la casa cui ne are, că mai bine-i pare."

— „Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti, la stîlpul hornului unde lega mama o şfară cu motocei la capăt, de crăpau mîţele jucîndu-se cu ei, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă ţineam cînd începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, cînd ne jucam noi băieţii de-a mijoarca, şi la alte jocuri şi jucării pline de hazuri şi farmecul copilăresc, parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie!" *(I. Creangă)*

c) — „Feciorul Tarsiţii Popeaschii, văduva lui Popa Sava de la Caimata, care a dărîmat-o răposatul Pache, Dumnezeu să-l ierte! cînd a făcut bulivardu ăl nou." *(I. L. Caragiale)*

d) — „Domnii ofiţeri şi doamnele se vor îndrepta pe drumul cel mai scurt; ferindu-se pe cît posibil, de praf pentru a se afla pe sala cercului înainte de sosirea doamnei şi domnului Gheneral, aşezîndu-se în dreptul uşei ca în dreptul pontonului."

— „. . . au adus tunurile în linia întîia, de unde a izvorît un nou principiu de luptă modernă, anume că: artileria nu este obligată să stea totdeauna la coadă, după cum de altfel aţi putut ceti şi dumneavoastră în admirabila carte a domnului gheneral, pe care fiecare dintre dumneavoastă trebuie să-l aibă în biblioteca sa . . ." *(Gh. Brăescu)*

Ex. 1079. Relevaţi funcţia caracterologică a frazelor total greşite din următoarele contexte.

— „Eu domnule prezident, vine dumnealui la mine, care venea întotodeauna seara ca amic, încă era şi dumneaei care mi-este amică, şi aţi chemat-o dumneavoastră martoră că a fost acolo şi poate să jure cum s-a-ntîmplat."

„A venit şi zice să nu mai învîrtim, care vorbeam cu soră-mea care a murit, şi ne spune poezi ide Iminescu şi de Victor Cucu." *(I. L. Caragiale)*

b. *Cuvinte şi construcţii incidente, paranteze, digresiuni*

— Definiţi noţiunile: cuvinte şi construcţii incidente, informaţii în paranteze, digresiune. Precizaţi deosebirile dintre informaţia în paranteză şi digresiune.

Ex. 1080. Subliniaţi cuvintele între paranteze; relevaţi nuanţele emoţionale ale comunicării suplimentare între paranteze şi rolul lor stilistic.

a) „Românii — noi, strănepoţii lui Traian, începem totdauna de la romani — romanii cunoşteau, printre alte multe, şi aceste două specii de păsărele şi le preţuiau dupe dreapta lor valoare; unora le zicea *turdus* şi altora *sturnus*." *(Al. Odobescu)*

Scanned with OKEN Scanner

b) — „Cum nu sînt un șoarec, Doamne — măcar totuși are blană,
Mi-aș mînca cărțile mele — nici că mi-ar păsa de ger . . .“
— „Aceste toate singur nu le judec . . .
Dar versul cel mai plin, mai blînd, mai pudic,
Puternic iar — de-o vrea — e pururi iambul.“
(M. Eminescu)

c) —„Eram cu madama în odăița noastră dinspre grădina mică (așa ziceam noi grădinii cu flori, spre deosebire de grădina cu poame), cînd s-a deschis ușa și a intrat, însoțit de mama și de tata, un domn străin, îmbrăcat cam rău, cu o figură ciudată cum nu mai văzusem . . .“ *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

Ex. 1081. Subliniați cuvintele incluse între paranteze; precizați funcția lor logică și stilistică.

a) — „Ia să fi mers dumneata cu mine și cu dumnealor toți (arată pe cei de la celelalte mese dimprejur) să fi mers, ca niște cetățeni convinși, să facem și noi o manifestație . . .“

— „*Rică:* . . . Ies binișor din butoiul meu, mă tîrăsc de-a bușele pe schele și mă pomenesc înapoi aci . . . Ce să fac? pe unde să ies? Îmi trebuie o inspirațiune ingenioasă . . . (Pune mîna la frunte și caută în gînd) Da, am găsit-o! să ies pe ușe. (Merge repede în vîrful picioarelor la ușa din fund, o deschide; afară, în sală, e beznă). Obscuritate absolută! (Merge la fereastră) A! auz pași; vine cineva pe schele. (Se repede la ușa din dreapta, a odăii lui Spiridon). P-aici! (Spiridon intră în același moment repede, și se lovesc amîndoi în piept.) Ah! cum m-ai speriat! (Îi vine rău)“ *(I. L. Caragiale)*

b) — „De la pendulă, unde minutele treceau încet-firește, din cauză că pendula cea veche le suna mai rar, deprinsă cu timpuri mai domoale — Mini își mută ochii pe pianul mare, negru, strălucitor.“

— „Musafirii se extaziau și ei cu sinceritate. Un cal frumos fiind mult mai comod de admirat decît un om frumos — credea Mini!“

— „Bazată pe slăbiciunea pe care o are pentru calapodul meu, mi-am permis, urmînd o psihologie sumară, dar garantată, să-i azvîrl ceva lovituri de pantof — la figurat, firește!“ *(H. Papadat-Bengescu)*

c) — „Deși cîte un romantic a cîntat dragostea între îngeri sau între un înger și o muritoare (confuzie cu noțiunea mai largă de geniu), nu există decît un singur gen al îngerilor, acela neutru.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 1082. Delimitați și identificați parantezele și digresiunile din contextele de mai jos. Justificați stilistic necesitatea suspendării comunicării. Precizați valoarea lor (expresivă, neexpresivă). Discutați dacă e vorba de: o luare de atitudine, o completare necesară, o rectificare a unei comunicări insuficient conturate, o precizare.

a) — „Deci la săvîrșitul lui a fi și la începutul lui a nu fi, Filul (carile și de stat, și de vîrstă mai mare era) pentru une pricini departe în munții de la Grumadzii — Boului trimăs era a cării trimeteri pricini de povestea noastră abătută fiind, a le povesti părăsim (că voroava nu în vremea și la locul său, ca rafturile de aur în capul măgarului să prind).“ *(D. Cantemir)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „Adevărul e că naturalistul latin Pliniu ne spune că *turdi*, precum și *merulae* (mierlele) și *sturni* (graurii), fără a-și schimba penele, se duc prin țări vecine și că iarna sînt foarte mulți *turdi* în Germania."

— „Sărăcuț de maica mea! — strigă din băierile inimei bisocea-nul — s-a răpus domnul *ininger* (Acest fel găsise el cu cale ca să localizeze titlul de inginer al tovarășului meu)". *(Al. Odobescu)*

c) — „Într-o luntre — lemn de cedru — ce ușor juca pe valuri,
Zîna Dochia se suie dezlegînd-o de la maluri..."

— „Decebal (palid ca murul văruit în nopți cu lună)
Se arată la fereastră și-și întinde alba mînă..."

— „Privesc orașul — furnicar —
Cu oameni mulți și muri bizari..."

(M. Eminescu)

d) — „Bolnavul cu confuzie mintală poruncindu-i să se culce, s-a întors pe pat în decubit dorsal și a adormit profund, strigînd în somn: «Săriți, mă calcă elefanții în picioare, Antigon se bate cu Lisimah.» (trebuie relevat că bolnavul cu așa-zisă confuzie mintală era un simulant, și anume nu altul decît vestitul Gavrilcea, care, bănuind că va fi urmărit, se internase cu nume schimbat și cu complicitatea unui intern, fost membru al Mișcării, delirînd fantezist. Hagienuș, văzîndu-i fața aprinsă de furuncule și recunoscîndu-l, și sub impresia arestării lui Remus Gavrilcea avu atacul)." *(G. Călinescu)*

e) — „Anghelache, nu știu ce îmi vine mie: ia să-mi iau eu merticul meu... (ziceau că să nu-l iau, că avea Miai)."

— „Și de ce se dădeau de pe acum furaje vitelor, cînd vitele puteau să mai pască pe unde mai era de păscut? (Cînd o veni iarna și o să rămîneți fără furaje, vii colea, tovarășe tehnician înaintea vacii, și-ți faci autocritica?") și tufele alea de pe cîmp de ce n-au fost scoase?" *(M. Preda)*

Ex. 1083. Subliniați cuvintele și construcțiile incidente; explicați rolul lor stilistic.

a) — „Și părintele Ioan de sub deal, doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era!"

— „Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății..." *(I. Creangă)*

b) — „Uite, vezi! ăsta e cusurul tău — exagerezi."

— „Mai la urmă, nu te-a vorbit nimeni de rău pe față... firește că n-ar fi îndrăznit: știe ce buni amici sîntem... Da știi, așa, mici ciupeli."

— „Dumneata strici, firește! Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma! nu ne scăpa așa!" *(I. L. Caragiale)*

c) — „A doua zi, bineînțeles, mi-am luat cărțile ș-am plecat în voia întîmplării.

— „Împăratul nost' ție-l Dumnezeu, ce să vezi? Se sculă și-ncălecă calul, îi pune pinteni și calul, țîști! sare de trei stînjeni." *(B. Delavrancea)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1084. Delimitaţi construcţiile incidente şi parantezele în poemul „Selim“ de I. Barbu. Relevaţi valoarea lor expresivă şi funcţia lor stilistică.

c. *Cuvinte şi expresii de umplutură*

Definiţi noţiunea de cuvinte şi expresii de umplutură. Precizaţi care sînt cauzele apariţiei în comunicare a acestor cuvinte şi expresii.

Ex. 1085. Subliniaţi în contextele de mai jos cuvintele şi expresiile de umplutură. Precizaţi cauzele apariţiei lor în comunicare şi relevaţi funcţia lor stilistică.

a) — „Nu e vorba că te pretinzi, dar eşti; eşti un om care va să zică, mai instruit, şi ai datoria, mă-nţelegi; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent şi nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ţi spui... (...) O s-ajungă rău, domnule! o s-ajungă rău! fiindcă nu mai este patriotism şi totul se vinde, şi sînt oameni, mă-nţelegi, cari ar merita... (...) Poţi dumitale, mă-nţelegi, să zîmbeşti şi să ridici din umeri, parc-ai fi străin, nu...“ *(I. L. Caragiale)*

b) — „Cînd am intrat acolo, nu-ş' ce, bună ziua, la mulţi ani, ei, aia e! Mă uit să-l văz pe Miai. Am rămas cu gura căscată.“

— „Ce e cu ăsta? exclamă Prunoiu batjocoritor. Ce e cu tine, mă tată! Zaci acolo la moară săptămîni întregi şi pe urmă te trezeşti urlînd.“ *(M. Preda)*

Ex. 1086. Subliniaţi cuvintele şi expresiile de umplutură din contextele date. Relevaţi rolul lor caracterologic, funcţie de personaj.

a) *Comedia „O scrisoare pierdută“ de I. L. Caragiale*

Trahanache

„Ai puţintică răbdare, să vezi...“

„Stăi, să vezi.“

„Ai puţintică răbdare! Să vezi... M-am gîndit: să nu mă duc... să mă duc...“

„Stăi, să vezi... la Caţavencu. Cum intru se scoală cu respect şi mă pofteşte pe fotel.“

„Stăi, să vezi... A ta către nevastă-mea, către Joiţica!“

„Mă rog, aveţi puţintică...“

„Mă rog, ia să tălmăcim noi puţintel...“

„Ce sînteţi d-voastră, mă rog?...“

„Mă rog, dacă mă iubeşti, fă-mi hatîrul,... dorinţa adunării, stimabile...“

Farfuridi

„Eu, am n-am să-ntîlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în tîrg...“

„Eu, am n-am clienţi acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg.“

„Şi eu, am n-am înfăţişare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal...“

„La anul una-mie-opt-sute-două-zeci-şi-unu... fix...“

b) *Romanul „Enigma Otiliei“ de G. Călinescu*

Scanned with OKEN Scanner

Stănică Raţiu

„Eu înţeleg foarte bine sentimentul dumitale — zise el lui Simion — ca avocat şi ca om, am întîlnit atîtea cazuri. O greşală de tinereţe a nevestei, pricepi dumneata, o mică infidelitate, pe care un suflet generos o iartă... se naşte un copil legitim, după acte, dar pe care instinctul de tată îl respinge... Îţi spun dumitale, Olimpia nu-ţi seamănă de loc nici la temperament..."

„Îmi pare rău că-mi spui asta! Eu nu respect orfanii? Eu însumi, mă vezi, am fost orfan de mic copil şi cunosc rana asta, să n-ai pe nimeni de aproape. Eu nu-l respect pe Felix? Dar ţin la el ca la un frate mai mic, şi intenţia mea e să-i ajut paşii în lume, să-l pilotez. În chestia Georgetei, ce să spun, e puţin-puţin vinovat..."

„Vezi ce comedii faci, iubito? Cum poţi să spui asemenea prăpăstii, cînd nu cunoşti lucrurile? Aşa e — o scuză Stănică faţă de ceilalţi — cînd o fată e crescută în idei greşite şi în duşmănii. Familiile dumnealor nu prea se au bine, mă înţelegi, şi de aici toată povestea."

Ex. 1087. Observaţi atent vorbirea a doi din colegii dv. Aflaţi care sînt cuvintele şi expresiile de umplutură folosite. Selectaţi cîteva contexte de „pe viu" şi notaţi-le. Comentaţi apoi valoarea lor expresivă şi rolul lor în vorbirea colegilor dv.

d. *Întreruperea*

Precizaţi semnificaţiile pe care le poate avea întreruperea bruscă a cursului vorbirii, care este rolul stilistic al aposiopezei ca mijloc caracterologic şi care sînt efectele întreruperii vorbirii (enunţului scris) asupra conlocutorului (cititorului).

Ex. 1088. Precizaţi semnificaţia şi rolul stilistic al întreruperilor în contextele următoare:

Jupîn Dumitrache: Asta-i. Una vorbim şi başca ne-nţelegem. Dar de! ai dreptul; nu ştii ce mi s-a întîmplat, nu ştii cum mă fierbe el pe mine de două săptămîni de zile... Nu că mi-e frică de ceva, adică de nevastă-mea... să nu..."

„*Farfuridi* (emoţionat şi asudînd): Atunci, iată ce zic eu, şi împreună cu mine (începe să se înece) trebuie să se zică asemenea toţi aceia care nu vor să cază la extremitate (se îneacă mereu), adică vreau să zic, da, ca să fie moderaţi... adică nu exagerăţiuni!... Într-o chestiune politică... şi care, de la care atîrnă viitorul, prezentul şi trecutul ţării... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte (se încurcă, asudă şi înghite)... încît vine aci ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii aţintiţi asupra noastră, dacă mă pot pronunţa astfel, care lovesc soţietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor... şi... idei subversive (asudă şi se rătăceşte din ce în ce)... şi mă-nţelegi mai în sfîrşit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact..." *(I. L. Caragiale)*

Ex. 1089. Precizaţi intenţia scriitorului în utilizarea aposiopezei în contextele:

a) „Este ceasul nălucirii: un mormînt se dezveleşte,
O fantomă-ncoronată din el iese... o zăresc...

Iese... vine către ţărmuri... stă... în preajma ei priveşte...
Rîul înapoi se trage... munţii vîrful îşi clătesc."

(Gr. Alexandrescu)

b) „Abia mai păşeşte cămila ce-l poartă...
Speranţa, chiar dînsa, e-n sufletu-i moartă... —
Dar iată... — părere să fie, sau ea?...
În zarea de flăcări, în zarea de sînge,
Lucește... — Emirul, puterea şi-o strînge... —
Chiar porţile albe le poate vedea...
E Meca! E Meca! ş-aleargă spre ea."

(Al. Macedonski)

c) — „Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,
Cînd aş sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi,
Aş simţi-o că-i aproape şi-aş şti c-o înţeleg...
Din sărmana noastră viaţă, am dura roman întreg...
N-o mai caut... Ce să caut? E acelaşi cîntec vechi,
Setea liniştii eterne care-mi sună în urechi."

(M. Eminescu)

Ex. 1090. Interpretaţi semnificaţia pauzelor în următorul „Pastel" de G. Bacovia.

„Tăcute locuri... curent
Pe podul gîrlei... se desghiaţă —
Corbi...
Ce înţeles... viaţă.
Ca altădată, nimeni...
Crengi în violetă ceaţă —
Curent pe podul gîrlei...
Burgheze zări... viaţă."

Ex. 1091. Precizaţi rolul stilistic al întreruperii vorbirii persoanelor din romanul „Pădurea spînzuraţilor" de L. Rebreanu pe baza contextelor:

Apostol Bologa

— „Am avut onoarea să fac parte din Curtea Marţială care l-a judecat şi prin urmare... De altfel nici el n-a tăgăduit... Nici... vorbă, faţă de dovezile definitive, ar fi fost zadarnică orice apărare... A fost de un cinism într-adevăr nemaipomenit. N-a deschis gura toată vremea şi n-a vrut să răspundă măcar la întrebările preşedintelui... Ne-a privit sfidător, pe rînd, cu un fel de dispreţ falnic... Chiar sentinţa de moarte a primit-o zîmbitor şi cu nişte ochi... Firește, asemenea oameni nu se înspăimîntă nici de moartea infamantă... Cînd l-a prins, într-un unghi mort, o patrulă comandată de ofiţer, a vrut să se împuşte... Ce dovadă mai palpabilă decît încercarea de sinucidere? Curtea l-a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuţie, atît a fost de vădită crima... Eu însumi, deşi sînt o fire excesiv de şovăitoare, de data asta am conştiinţa pe deplin împăcată, absolut pe deplin..."

Scanned with OKEN Scanner

— „Ei ţi-a plăcut, filozofule? îi zise căpitanul cu o uşoară imputare în glas.

— Domnule căpitan, pedeapsa... crima... legea, bolborosi Apostol Bologa speriat de întrebarea căpitanului.

— Da, da... şi totuşi... omul! murmură Klapka întunecat.

— Omul... omul... omul! făcu Bologa cutremurîndu-se."

— „Apostol se uită repede înapoi, ca şi cum ar fi auzit un glas din spate, pe urmă mormăi rugător:

— A fost vinovat... Domnule căpitan, a fost vinovat..."

— „Sînt amărît, Petre, şi nu ştiu ce am... O, doamne, războiul..."

— „Domnule căpitan, te rog... te implor... Scapă-mă!... Dumneata mă poţi scăpa!... Nu vreau să mă duc pe frontul...

Klapka ridică ochii la el, neînţelegînd ce vrea. Bologa însă urmă tot mai înfrigurat:

— Trebuie să se găsească un mijloc de salvare!... Mutaţi-mă la un regiment care rămîne aici!... Ori trimiteţi-mă înapoi în Italia, oriunde, numai acolo nu!... Voi lupta ca şi pînă azi, jur! Voi... Am trei medalii de vitejie, toate trei dobîndite cu... Numai acolo nu pot merge... Acolo presimt că o să mor... Şi nu vreau să mor! Trebuie să trăiesc!"

Generalul Karg

— Bravo, Bologa!... Mi s-a raportat fapta dumitale şi am ţinut să te felicit personal... Am ţinut... da... negreşit..."

— „Te-am propus pentru medalia de aur... Fii sigur că vei avea-o!... Soldaţi ca dumneata ne trebuiesc şi merită toate distincţiile... Bravo, Bologa!... Sînt mîndru că am onoarea să comand asemenea ofiţeri viteji..."

— „Bine... bine, repetă generalul gînditor. Nu pricep însă de ce n-ai merge cu noi? Divizia mea are o misiune sfîntă în Ardeal! O misiune măreaţă... Da!... Duşmanul a pîngărit pămîntul ţării. Acolo valahii..."

— „Dumneata eşti român?"

— „Da... bine... firește... bîigui Karg peste cîteva momente, bănuitor şi cercetător. Da... desigur... Dar atunci mă miră rugămintea dumitale... foarte mult... Mi se pare că dumneata faci deosebire între duşmanii patriei?"

— „Ce?... Imposibilitate morală?... Ce vorbe sînt astea? Cum îndrăzneşti?... Eu nu cunosc asemenea fleacuri care ascund pur şi simplu laşitatea unor oameni fără sentimente patriotice... Nu cunosc, înţelegi?... Nu vreau să cunosc!"

— „Nu-ţi dau voie să mai vorbeşti, ai înţeles?... Fiecare cuvînt al dumitale ar merita un glonte! Gîndurile ce se ascund în dosul cuvintelor dumitale sînt criminale!... Înţelegi? Criminale!... O, o!... Va să zică asta ţi-e vitejia?... Uite pe cine am propus eu pentru medalia de aur! Poftim!... Medalie de aur!... Glonte, nu medalie!..." *(L. Rebreanu)*

Ex. 1092. Precizaţi rolul stilistic ale întreruperilor din contextele:

a) „Viforoase erau vremurile cele vechi... dar oamenii se năşteau tari!... Pămîntul era acoperit de dărîmături şi de trupuri moarte... dar din acele cîmpii, ce fumegau de pîrjol şi de măcel, se înălţau strigări de biruinţi şi de slobozenie...

Scanned with OKEN Scanner

Ticăloșia și moartea sînt și acum... dar unde sînt slobozenia și biruința... și strigările ce se înalță sînt numai a durerii!... ce ar fi ajuns pămîntul acesta, dacă strămoșii ar fi dormitat și ei!..." *(Al. Russo)*

b) — „Logofătul se scărpină în ceafă:

— Are să se supere boierul că...

— Las' să se supere și dumnealui, că noi ne-am supărat destul, strigă din grămadă un glas necăjit."

— „Bați coasa, Trifoane, ori...? întrebă Leonte fără mirare.

— O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul."

— „Peste cîteva clipe dădu buzna pe ușă înlăuntru o fetiță de vreo cinci ani, îmbujorată și bosumflată. Începu din prag să pîrască:

— Tată, Păvăluc mi-a zis că... și eu am zis că... și el a zis..." *(L. Rebreanu)*

Ex. 1093. Studiați rolul lui Dandanache din comedia „O scrisoare pierdută" de I. L. Caragiale; precizați semnificația pauzelor din vorbirea acestui personaj și ce trăsături de caracter trădează.

Ex. 1094. Studiați rolul lui Cațavencu din comedia „O scrisoare pierdută de I. L. Caragiale; precizați semnificația pauzelor după împrejurare și ce trăsături de caracter trădează.

Ex. 1095. Alcătuiți o compunere avînd ca temă anotimpul preferat. Introduceți suspensii în narațiune cu semnificațiile:

— mijloc de captare a atenției,

— emoție puternică,

— subînțelegere (pauză semnificativă).

e. *Elipsa și pseudoelipsa*

Definiți, stabilind diferențele, noțiunile de elipsă și pseudoelipsă.

Ex. 1096. Stabiliți care sînt elementele gramaticale lipsă în contextele de mai jos. Precizați cauzele elipsei. Discutați despre valoarea expresivă a construcțiilor rezultate prin elipsă corelînd-o cu intenția autorului.

a) — „Onor Prim-Ministru

București.

A doua oară atacat palme picioare piața endependenți același bandit director scandalos însoțit sbiri. Situația devenit insuportabilă. Oraș stare asediu. Panica domnește cetățeni.

Costăchel Gudurău
Avocat, ecțetera."
(I. L. Caragiale)

b) „Viziune telegrafică

(Reminiscență)

Un turn din zile vechi rămas,
Doi spadasini. Schimb de cuvinte.
Pas înapoi, pas înainte.
Un zăngănit, un jalnic glas.

Tumult. O ceată de arcași.
Un felinar pe-obrazul pal...
Tîrziu!... Infamul ucigaș?
Departe un galop de cal..."

(A. Mirea)

Scanned with OKEN Scanner

c) „— Strașnic pelin! Dar de cînd ți-ai făcut ghețărie?

— Acu un an. M-am gîndit: gîrla colea, gheața de pomană, boii stau degeaba iarna. M-a ținut o sută și mai bine de lei, — da-ncai am făcut un lucru bun."

(I. Al. Brătescu-Voinești)

Ex. 1097. Precizați în contextele de mai jos care sînt cuvintele și expresiile rezultate prin elipsă. Stabiliți sensul și cauzele elipselor și explicați necesitatea lor.

a) „— ... Ce zici? ... îți vine la socoteală?

— Cum nu? a răspuns zîmbind Negoiță."

— „Ți-am dat o dată cuvîntul, ți l-am dat, s-a isprăvit!"

— „Apoi, dacă n-o fi știind nimic animalul!

— Ei, acuma și tu! zi că nu știe; parcă el o să fie cel dintîi și cel de pe urmă care să treacă fără să știe ..." *(I. L. Caragiale)*

b) „— Da la București ți-ar plăcea?

— Ba bine că nu!"

„— V-ați luat casă? întreabă duduia plină de interes.

— Deocamdată nu! Să văd ce găsesc. Nu mi-am adus decît dormitorul și biroul. O să le duc la companie."

„În fine ... treaba dumitale; ia de unde știi și să se plătească astăzi soldele negreșit." *(Gh. Brăescu)*

c) — „Cineva îmi recunoaște vocea:

— Mă, e don' sublocotenent de la a noua.

— Don' ... don' sublocotenent ... eu sînt dintr-a șaptea.

— A șaptea? apuc de raniță pe cel dinaintea mea ... Cine ești? Din ce companie ești?

— Vasile Tonitu dintr-a șaptea.

— Mă, aici sînteți a șaptea?

— Nu, don' sublocotenent, a opta, îmi răspund cinci o dată.

— Dar a noua unde e, mă? ... Ei, a noua ..." *(Camil Petrescu)*

Ex. 1098. Precizați în contextele de mai jos care sînt elipse și care sînt pseudoelipse (subînțelegeri). Stabiliți cauzele elipsei și subînțelegerii și discutați efectul stilistic.

a) „Nu fi așa bănuitoare, soro; cine să fie aici, ori să se ia după noi."

„— Noi sîntem, îi zise zmeul; cum vrei să ne batem? În buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm?

— Ba în luptă, că e mai dreaptă, răspunse Prîslea."

„Și decît să-mi iasă nume rău, mai bine să mor: căci iată ce glăsuiește o zicătoare: decît să iasă omului nume rău, mai bine ochii din cap." *(P. Ispirescu)*

b) „Atunci noi, la fugă, băieți, mai dihai decît la popa Oșlobanu ..."

„Și eu fuga și ea fuga, și eu fuga și ea fuga, pînă ce dăm cînepa toată palancă la pămînt ..."

„Cît îi mic, prinde muște cu ceaslovul și toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani și să-mi deie ajutor la trebi, după cît îl ajută puterea. Iarna, pe gheață și la săniuș." *(I. Creangă)*

c) — „Clopote. Goarnă. Tobă. Clopote. Goarnă. Tobă.

Scanned with OKEN Scanner

Cînii latră. Ca lupii — urlă a pustiu . . .

E încruntat la față notarul Gică Stănescu. Știa de aseară. Știa și primarul. S-au aprins lămpile la primărie. Și felinarul din fața primăriei. Satul, adunat în păr."

Ex. 1099. Discutați valoarea expresivă și efectul stilistic realizat prin întrebuințarea elipsei în contextele următoare. Corelați efectul stilistic cu intenția autorului.

a) Azi un ou mîine un bou. Boală lungă moarte sigură. Cînd ai zor, nu pune mîna pe topor; nici pe cuțit cînd ești amărît. Cum e turcul și pistolul. Decît cu un prost la cîștig, mai bine c-un înțelept la pagubă. Drept ca funia-n traistă. La așa cap, așa căciulă. La război, înapoi, și la pomană, năvală. *(Folclor)*

b) „Iar ea ochii și-i deschide
Mari, puternici, plutitori:
— Îmi ești drag din cale-afară,
Dar obraznic uneori."

„Altul este al tău suflet?
Alții ochii tăi acum,
Numai eu, rămas același,
Bat mereu același drum."

(M. Eminescu)

c) — „Eu, lui: — Atît? El, mie: — Se-nțelege! . . ."
„Teren — e parte din ogradă,
Dar n-au motiv de sfadă,
Căci nu se știe-a cui e vina . . ."
— „Iar hangița iese-n ușă
Bucuroasă de cîștig
Ochi-i rîd spre căldărușă:
— Frig, părinte?
— Strașnic frig!"

(G. Topîrceanu)

d) „Primăvară . . .
O pictură parfumată cu vibrări de violet.
În vitrine, versuri de un nou poet.
În oraș suspină un vals de fanfară.
O nouă primăvară de visuri și păreri . . ."

(G. Bacovia)

e) — „Mi-e foame de nisip și lut
Și dor de apele din care n-am băut."
— „Floarea nu mai vrea să dea
Și s-a făcut nuia.
Apa face minuni
Și soiuri de minciuni
La jgheaburi, burlane și ciuturi:
Vergele, mărgele și ciucuri."
— „Ce te-a supărat? țînțarul,
Păpurișul, nenufarul?"

(T. Arghezi)

Scanned with OKEN Scanner

f. *Izolări și dislocări*

Ce se înțelege prin izolare? Dar prin dislocare? Care sînt cauzele dislocărilor? Cum se justifică gramatical posibilitatea izolărilor și dislocărilor?

Ex. 1100. Subliniați părțile de propoziție izolate sau dislocate din contexte; discutați funcția stilistică și valoarea expresivă a izolărilor și dislocărilor.

a) — „Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă;
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă."

— „Dîndu-și trestia-ntr-o parte,
Stă copila lin plecată
Trandafiri aruncă roșii
Peste unda fărmecată."

(M. Eminescu)

b) — „Veniți în horă de frăție
Străvechii cîmpului străjeri,
Ce ocrotiți de-o veșnicie
A muncii rodnice dureri."

— „De viforniță păgînă
Se-ndoiesc nucii, bătrînii,
Plînge-un pui de ciocîrlie
Sus pe cumpăna fîntînii."

(O. Goga)

c) — „Te-ai împăcat sau suferi din vremea ce-a crescut?
La ce visezi cînd ziua pe lampa ta se curmă
Și cade-n geam zăpada la ceasul cunoscut,
Tu, care-ai stat bătaia s-asculți, pe cea din urmă?
— „Dar mi s-au rupt în horă și din joacă
Odăjdile noi, de promoroacă,
Și de pe hotarul înnoptat
În zdrențe albe calc, de căpătat."
— „Ai pus-o să răsară, să-ți ardă-n vatra goală
A fost, biruitoare, întîia ta răscoală."

(T. Arghezi)

d) — „Mă rogi c-un surîs și cu dulce cuvînt
rost să fac de semințe, de rarele,
pentru Eutopia, mîndra grădină . . ."
— „Pe subt brazi, pe sub bătrînii,
licuricii — licurici,
creaturile de vară,
își aprind fosforescența
străvezie, selenară."
— „Albă tu zăpadă pură,
Cine ți-a dat inima
să-mi fii viscol de căldură
albă tu, fierbinte nea?"

(L. Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1101. Subliniaţi propoziţiile dislocate în contextele de mai jos, justificaţi stilistic dislocările şi comentaţi valoarea lor expresivă.

a) „Nu voi părul să mi-l taie
Ce-mi ajunge la călcîie,
Să orbesc cetind pe carte
În fum vînăt de tămîie."

(M. Eminescu)

b) — „Şi te socoţi ca iedera, deodată,
Rămasă-n legănare şi pustiu.
Ai bănuit că platoşa-i pătată,
Pe care odihniseşi, cu rachiu."
— „În sufletul tău sufletele lor,
Ale tuturor,
Se aştern ca rufăria moale
În sertarele goale
Teanc. Năframe, tulpane, barişe
Cu croiala piezise."
— „Zi albă, zi uşoară, de zăpadă,
Faţa de in se-aşterne sărutată
Şi, proaspătă şi nouă, s-a întins
Cu fluturii din ceruri care-au nins."

(T. Arghezi)

c) — „Dulcele, ce începu,
Cîntecul, l-auzi şi tu?
— „Ei tac ca roua. Ca sămînţa. Ca un dor.
Ca apele ei tac, ce umblă subt ogor,
şi-apoi sub cîntecul privighetorilor
izvor se fac în rarişte, izvor sonor."

(L. Blaga)

Ex. 1102. Reconstituiţi ordinea normală a cuvintelor în contextele de mai jos; precizaţi în ce constau dislocările, care este necesitatea lor stilistică şi care este valoarea lor expresivă.

a) — „Dacă treci rîul Selenei se face pare că sara
Deşi-ntr-a soarelui lume eternă noapte nu ţine."
— „Ai noştri tineri la Paris învaţă
La gît cravatei cum se leagă nodul,
Ş-apoi ne vin de fericesc norodul
Cu chipul lor isteţ de oaie creaţă."

(M. Eminescu)

b) — „Cu urechea la pămînt
Lunecînd l-ascult prin foi
Lungi, de cîrji de păpuşoi,
Graiul apelor de vînt."

(T. Arghezi)

c) — „Produs al aerului soarele ar fi,

Scanned with OKEN Scanner

al vremuirii, joc al unor pămînteşti stihii,
aşa credea-nţeleptul din Efes.
S-ar plămădi solarul trup din nou, în fiecare zi,
din aburii fosforescenţi care din mare ies.
Ştiu că iubita mea-i aşa, pe care o slăvesc.“ *(L. Blaga)*

Probleme de stil ale contextelor cu înţeles complet

1. *Procedee de redare a vorbirii*

Care sînt principalele procedee de redare a vorbirii? Precizaţi trăsăturile distinctive ale acestora, indicînd şi principalele mijloace linguo-stilistice de realizare a lor.

Ex. 1103. Subliniaţi cuvintele de declaraţie. Relevaţi rolul lor: introduc, întrerup sau încheie comunicarea; transmit, întreabă sau răspund la ceva; încep şi sfîrşesc vorbirea; exprimă un gînd, o opinie, un sentiment; caracterizează intonaţia; subliniază sau indică o mişcare, o stare, o caracteristică a vorbitorului etc. Discutaţi despre valoarea expresivă a cuvintelor de declaraţie subliniate.

a) — „Numai cîţiva danci perpeliţi miorlăiau împrejurul boierului, cu mîinile întinse:

— Măria voastră, măriuţele voastre, sărutăm dreapta, măria voastră . . .“

„Boierul începu a rîde:

— He-he-he! Ce te prefaci, ticălosule? Parcă eu nu ştiu că ţi-i dragă? De ce te îngrozeşti, Ilie?“

— „Deodată din uşa bordeiului de-alături, izbucni un glas răguşit:

— Vai de capul tău, ticălosule! Unde ai să ajungi cu inima asta a ta? mai bine dă-o la cîini! nu vezi că ştie? . . .“

— „Popa împroşcă iar, vînturînd filele unsuroase:

— Dacă moare, cu ce-l îngropăm?

— Calul! vorbi luminat primarele.“

— „Vasile, logofătul boierului, se alătură de banca de piatră şi, scărpinîndu-se în cap, şopti rînjind:

— Ce zici stăpîne? ian priveşte-l! Aista şi pe dracul ţi-l aduce!“

— „Iar argaţii murmurau:

— Cum să-l legăm? Aista-i Răcoare . . . Unde se află! Cozma Răcoare cucoană!“

— „Nu cred să ploaie! murmură el.

Apoi răcni la vizitiu:

— Mînă mai repede, — să nu ne apuce ploaia pe drum . . .“

— „Gemu încet:

— Are să te găsească taica! dar aşa de încet, că de abia auzii.“

— „Dar de lîngă cioban, se scoală o babă:

— Vai de mine, dragul mamei! Da’ unde se află! Să-ţi rupă vreo coastă? . . .“

— „Şi abia îi auzirăm răspunsul, gîfîit:

Scanned with OKEN Scanner

— Ia, ce să fac? Secer. Vai de capul meu. De dimineață, de cînd s-a zărit geană de ziuă, am venit. M-a adus Ghiță . . .“

— „Și pe urmă alt glas, o plîngere adîncă, o rugare chinuită, de departe:

— Oameni buni! nu mă zdrobiți! Nu mă zdrobiți! Nu mă omorîți, măi fraților . . .“ *(M. Sadoveanu)*

b) „Nadina interveni repede cu explicația:

— L-am cules și pe el ca să fim compania mai mare . . . Nu te superi?“

— „Mai încape vorbă? aprobă dînsul. Ce zici tu e sfînt.“

— „Petre îl ostoi:

— Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de brașoavele tale!

Omul se încăpățînă:

— Nu-s brașoave, măi Petrică!“

— „ — Firește! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el!“

— „Nadina, văzînd din ușă cum răsucea firele de apă un vînt aspru, se zbîrli:

— Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la București.“

— „ — Așa, puiule! sfîrși secretarul amical. Poți să lucrezi și acasă pînă te vei obișnui cu meseria.“

— „Grigore surîse:

— Tu ai fost adevărata mea pasiune de cînd te-am întîlnit.“

— „După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare:

— Dar te-ai schimbat de tot! . . . Parcă ești alt om!

— Se cunoaște? făcu Grigore. Mi-e cam rușine și totuși . . . Sînt îndrăgostit rău!“ *(L. Rebreanu)*

c) — „Scutură fruntea să alunge închipuirea și rosti cu o îndoială în glas:

— La țigările acestea s-ar cuveni o cafea.

— N-ar strica! încuviință străinul.“

— „Urmă:

— Am auzit că nu departe de acum patru ani, se aflau pe aici niște adevărate sălbăticii.“

— „Mihai se apără sfios:

— Dorințele mele sînt mai mici. N-am planuri atît de ambițioase.

— „Caută să-și ușureze sufletul:

— Mihai, eu am să-ți mărturisesc ceva.“

— „Și aceasta numești tu viață fericită? pufni Tina.“ *(Cezar Petrescu)*

Ex. 1104. Citiți cu atenție capitolul XIV din romanul „Enigma Otiliei“ de G. Călinescu și extrageți toate cuvintele de declarație. Indicați natura morfologică a fiecărui cuvînt. Grupați cuvintele de declarație extrase potrivit valorii lor expresive: inexpresiv, cu expresivitate ștearsă, expresiv. Precizați funcția stilistică a cuvintelor de declarație în dirijarea dialogului.

Ex. 1105. Imaginați un dialog între bunic și nepot (sau bunică și nepoată) cu tema: „Primăvară“. Întrebuințați diferite cuvinte de declarație pentru a marca:

Scanned with OKEN Scanner

— introducerea, începerea, și terminarea vorbirii;
— caracterizarea intonației;
— sublinierea gesturilor, mimicii;
— expresia unor stări sufletești;
— trăsături de caracter ale vorbitorilor.

Ex. 1106. Alcătuiți liste de sinonime pentru cuvintele de declarație care semnifică:

a) — a comunica,
b) — a gîndi,
c) — notarea gestului, mimicii vorbitorului,
d) — caracterizarea intonației vorbitorului.

Formulați pentru fiecare din punctele a, b, c, d, cîte un context potrivit și înlocuiți succesiv cuvintele dintr-o serie de sinonime; pe această bază organizați seriile de sinonime de la cuvintele lipsite de expresivitate pînă la cele cu expresivitate maximă.

Ex. 1107. Comentați efectul stilistic realizat prin elipsa cuvintelor de declarație în contextele:

a) — „Bun! Cîte cîte bucăți vin de fiecare om?
— Cîte cinci bucăți, domnule judecător.
— Acum, ții minte cîte bucăți ai fi avut dumneata?
— Șase bucăți, domnule judecător.
— Dar de mîncat, cîte ai mîncat dumneata?
— Cinci bucăți, domnule judecător.
— Și cîte ț-au mai rămas de întrecut?
— Numai o bucată, domnule judecător.“ *(I. Creangă)*

b) — „Cine-i? întreabă colonelul fără a se întoarce, fluierînd din ce în ce mai victorios.
— Eu.
— Care eu?
— Zamfirescu.
— Aaa, dumneata ești, tinere? Stai, șezi, ia loc... Cum o duci?
— Bine, mersi.
— Mîncare ai bună?
— Tare bună.
— Mănînci la cazarmă?
— Pe mine m-a abonat mamaia la birt.
— Altfel cum mergi?
— Mersi, bine.
— Am auzit că vrei să te duci la Iași.
— Dacă-mi dai mata voie...
— Cînd te-ntorci?
— Cînd vrai mata.
— Cu ocazia asta îți dau și un butoiaș să-l duci la soră-mea.
— Cu plăcere.
— Să nu te uiți că-i mare...
— Nu face nimic.

Scanned with OKEN Scanner

— De dus e uşor, că-i deşert. Chestia e cum îl aducem înapoi... că eu aşa m-am înţeles cu soră-mea, să-i dau un vas gol, şi ea să-mi trimită unul plin, înţelegi?

— Da." *(Gh. Brăescu)*

Ex. 1108. Indicaţi prin ce mijloace lexicale, fonetice şi gramaticale este exprimată atitudinea povestitorului faţă de conţinutul comunicării reproduse.

Precizaţi şi comentaţi diferitele luări de poziţie ale povestitorului.

a) „Şi cică auzind moş Nichifor de aceasta, cumplit s-ar fi mîhnit în sufletul său şi s-ar fi jurat cu jurămînt, ca să nu mai aibă a face cu partea duhovnicească, cît a trăi el; căci, din păcate, era şi evlavios moş Nichifor şi tare se mai temea să nu cadă sub blăstămul preoţesc! De aceea, grabnic a şi alergat la schitul Vovidenia, la pusnicul Chiriac din sfînta Agură, care-şi cănea părul şi barba cu cireşe negre, şi în vinerea sacă preacuviosul cocea oul la lumînare, ca să mai uşureze din cele păcate... Şi apoi harabagiul nostru s-a hotărît ca de acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească." *(I. Creangă)*

c) „Şi nu-ţi venea să crezi ochilor, cînd te uitai la părintele Ghermănuţă, cu cîtă îndemînare şerpuia prin desişul încîlcit al pădurii, cu cîtă nesilită uşurinţă urca şi cobora... Lăsat pe spete la vale, plecat înainte la deal, părintele Ghermănuţă îşi păstra neturburat centru-i de greutate înlăuntrul bazei sale; şi ai fi zis că, în calea lui, suişurile se scoborau şi scoborîşurile se suiau spre a-i face drumul pînză... şi de n-ai fi stat cu privirile înfipte în spetele lui înguste şi cafenii, mărunt, subţire şi în floarea umbrelor, cum era, s-ar fi topit părintele Ghermănuţă şi s-ar fi mistuit în zarea încîlcită a crengilor, după cum, în văzduhurile amurgului, se mistuie şi se topesc unele vedenii de o clipă, întrupate de închipuirea cuprinsă de fiorii pustii ai singurătăţii...

Avea părintele Ghermănuţă ceva din firea şopîrlei, pe care acum o vezi, acum n-o vezi, şi ia-i urma, dacă poţi, cînd vrei să-i pui băţul pe coadă..." *(C. Hogaş)*

d) — „Într-adevăr, Ioanide, care pretindea că nu poate veni la ceai, vizitase totuşi (uitînd de chestiunea cravatei) în aceeaşi zi pe armean, de unde probabil siguranţa blîndă a acestuia din urmă că arhitectul va lipsi."

— „Calamitatea cea mare a Bucureştilor era, după Ioanide, că n-avea un fluviu alături, ca Tibrul, Neva, Sena, Dunărea ori marea, ori în fine o legătură prin canale grandioase cu Istrul şi Pontul Euxin."

— „O soluţie brutală repugna lui Ioanide, ca unul care cunoştea pe Ioana într-adevăr din copilărie, nutrind pentru ea (aici nu minţise) şi un veritabil sentiment de protecţie." *(G. Călinescu)*

Ex. 1109. Identificaţi mijloacele lexicale şi gramaticale prin care M. Sadoveanu introduce vorbirea personajelor în povestirile „Haralambie" şi „Judeţ al sărmanilor" din volumul „Hanu Ancuţei" Relevaţi corespondenţa dintre mijloace şi intenţiile autorului.

Ex. 1110. Discutaţi valorile expresive ale vorbirii directe legate în contextele de mai jos. Precizaţi care sînt mijloacele linguo-stilistice de realizare a vorbirii directe legate.

Scanned with OKEN Scanner

a) — „Și mergînd îndată foarte îngrozit
Vizirului spuse că: — Am auzit
Zicînd eu sînt unul ce știu de inel
Și treizeci și nouă încă știu de el
Și că din acești toți care mai rămîn,
Tocmai cel din urmă este mai bătrîn."
— „Începu să-și spuie dreptul fără-a se lungi-n cuvinte,
Zicînd cum că: — Bogăția, Desfătarea, Sănătatea
Deși dup-a lor părere singure-și găsesc dreptatea
Și deși fiește care are și de baz cuvinte,
Dar însă ale lor bunuri sînt pămîntești, iar nu sfinte;
Nu că nu sînt și aceste de la Dumnezeu tot date,
Ci de n-oi fi eu cu ele, sînt de lume defăimate."

(A. Pann)

b) — „Am umplut căruța și îmi mai rămăsese și de moară. Abia mai simțeam spinarea. Muierea asta: „Că mai stai, mă, de te odihnește, că dacă te boșorogești, nu mi-e de tine!" . . .

— „Mă, Miai, lasă dracului vinul." „Nu, că dacă nu beai tu, Pațanghele, beau eu." . . . „Mă, Miai, răcesc caii" . . .

„Nu, că nu răcesc; păi ce, îl bem numaidecît."

— „Miai, ca prostu: că să dăm." *(Marin Preda)*

Ex. 1111. Delimitați în contexte vorbirea indirectă liberă. Discutați valorile expresive ale vorbirii indirecte libere. Precizați prin ce indici de conținut și prin ce mijloace linguo-stilistice se distinge vorbirea indirectă liberă.

a) — „La-nceput a mers, cît a mers, încet. Pe urmă, ce-i plesnește prin cap lui Aghiuță? pune o roată la mașină, și cînd vede că roata merge moale, numai odată se repede, își încîrligă coada de o spiță și-ncepe un vîrtej, de sfîrîie că nu se mai văd spițele . . ."

— „Ciudat lucru! Coșul era acum mai ușor. Cînd l-a ridicat de la pămînt, a-nceput să curgă din fundul coșului ca printr-o stropitoare ciuruită: se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. Ce să facă? La mușteriu cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie! . . . N-are să-l omoare doar." *(I. L. Caragiale)*

b) — „Soarele strălucea vesel pe cer și înfloreau salcîmii și nu se putea ca oamenii să se omoare între ei, așa tineri! Cine e mai bătrîn și a mai trăit poate să mai creadă, că lui nu prea îi mai pasă, dar cum să nu mai trăiască Gheorghiță al ei, cu care nu e nici un an de cînd s-a măritat și are de la el copil mic? . . . Nu e așa Gheorghiță? Nu e așa că n-o să te mai prindă pînă îți trece ție concediul! Că spune Bibina că spune Cornel că e ori, ori, dacă nu-i bate nemții acuma pe ruși, pînă în iarnă, îi bate rușii pe nemți! De asta în orice caz, dacă nu-i bate ăia pe-ăia, atunci îi bate ăilanți pe ăștelanți! Nu rîde Gheorghiță, nu rîde mă, țipa atunci femeia, cuprinsă de groază, simțind că nu era nimic adevărat din ceea ce auzise, și credințele ei erau prea plăpînde." *(M. Preda)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1112. Precizaţi prin ce elemente de conţinut şi mijloace linguo-stilistice se deosebeşte monologul interior de vorbirea indirectă liberă.

Discutaţi despre valoarea expresivă a monologului interior şi despre semnificaţia lui stilistică.

— „În treacăt fie spus, Ioanide nu persifla în acel moment pe Pomponescu, reflecţiile lui fiind următoarele:

În Asiria aş fi avut de lucru, nici vorbă. Aş fi ridicat Babilonul pe Euphrat, zidind în cărămidă şi bronz. Nu mă-ncurcam cu reparaţii. Scobeam un şanţ uriaş în chip de pătrat, umplîndu-l cu apă, şi din lutul respectiv scoteam cărămida cu care clădeam zidul exterior. În mijlocul pătratului aş fi construit un turn ameţitor, punînd paralipiped peste paralipiped. Lipeam peste tot basoreliefuri colosale şi monştri de teracotă. Cu aztecii lui Monteczuma cu siguranţă m-aş fi înţeles. Ministrul de lucrări publice Chihuacoatl pare să fi fost un om deştept. La Iztapalapa şi Temixtitan aş fi făcut nişte cetăţi lacustre mai somptuoase decît Veneţia şi Petersburgul, într-un stil baroc mirific, cu temple în onoarea vulcanului Popocatepetl . . .“

— „Cu toate că se împăcase în gînd cu madam Ioanide, nu putu să n-o interpeleze, tot mental, în vederea unei posibile explicaţii:

«Ascultă, Elviro, nu crezi că e necesar să supraveghezi pe Pica?»

«S-o supraveghez? se mira madam Ioanide cea imaginată de arhitect. Parcă ştiam că eşti împotriva oricărei poliţii a părinţilor în viaţa copiilor.»

«Nu m-am exprimat exact . . . Vreau să zic: s-o consiliezi . . . să-i deschizi ochii . . .»

«S-o consiliez pe Pica . . . Ai haz . . . Ştii bine că nu se uită la ce spun eu. Idolul eşti tu.»

«Astea sînt definiţii de-ale tale. N-am să devin confesor de fete nubile. O mamă e datoare să cîştige intimitatea copiilor, a fetelor îndeosebi, să se facă necesară.»

«Mă agasezi cu teoriile tale! Altădată tu mă sfătuiai să nu-i importunez, să lăsăm să lucreze natura. N-am nici un talent în pedagogie.»

Ioanide trebuie să recunoască, nu fără ciudă, că imaginea Elvirei avea dreptate.“ *(G. Călinescu)*

Ex. 1113. Analizaţi monologul interior al lui Apostol Bologa din romanul „Pădurea spînzuraţilor“ de L. Rebreanu — cartea IV, cap. 4.

Ex. 1114. Analizaţi caracteristicile lexicale şi gramaticale ale vorbirii autorului şi personajelor din fragmentul de mai jos. Arătaţi cum se împleteşte vorbirea autorului cu cea a personajelor.

„Domnul Georgescu îndoieşte pasul . . . intră în parc; caută peste tot . . . Madam Georgescu — fatalitate! — Nicăieri. Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle, şi, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gînd . . . Pe cine? . . . Pe coana Anica . . . Dumneei a făcut toată încurcătura, dumneei face toate încurcăturile . . . Dar, . . . nu strică dumneei, el strică; nu trebuia s-o ia; trebuia s-o lase la Bucureşti . . . Şezînd astfel pe bancă-n parc, în prada unor gînduri destul de nefavorabile cocoanei Anichii, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat şi că lumea încet-încet s-a strecurat, mergînd fiecare către cuibul său.“ *(I. L. Caragiale)*

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1115. Delimitaţi în contextele de mai jos care fragmente aparţin vorbirii directe, care celei indirecte, care vorbirii directe legate şi care vorbirii indirecte-libere. Discutaţi valorile expresive ale acestui amestec de procedee de redare a vorbirii.

a) „Băiatul dete din cap şi-ncepu să plîngă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere — ba, că aşa bate stăpînul, să-nveţe băieţii minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpîn; că dacă n-a vrut să-nveţe carte şi nici la stăpîn nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaş, ori să se prăpădească pe drumuri; că de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani... de treisprezece ani!... Şi şi-a adus aminte baba că adineaori, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atîta, şi că e destul de mîhnit el şi de bătut la ziua lui, cînd alţi copii cine ştie ce bunătăţi şi ce mîngîieri au la ziua lor; ce să-l mai mustre şi ea?...“ *(I. L. Caragiale)*

b) „Cu ce pumn domolise tînărul acela pe murg! Ada era destul de cunoscătoare la cai ca să înţeleagă că Lică avea multă pricepere. Dar cum şi ce fel? Nu părea «om de lume»... dar Adei îi era peste cap de oamenii de lume. Şi cu ce meşteşug dezmierdase calul!... Ce mînă pricepută îi plimbase pe crupă! Ada era sensuală şi capricioasă. Ar fi vrut să aibă un amant, dar nu vroia să se compromită. Reputaţia ei era prea proaspătă. Un necunoscut ca acela ar fi fost poate mai comod. Dar unde Dumnezeu mai văzuse mutra asta? Desigur că nu la dancing! Izbucni în ris la ideea lui Lică la dancing! Maxenţiu strepezi buze galbene pe dinţii slabi. Nu putea să sufere rîsul. El era trist şi zgomotul rîsului îi scrijelea nervii stridenţi... Nici la tenis nu-l văzuse. Unde oare? La curse... Pe stradă?... Vrea să-şi aducă aminte şi nu reuşi. Un Cadillac atinse cu botul motorului aripile lăcuite ale docarului. Ada era să scape o ocară în argo, dar se întrerupse. În auto era frumoasa doamnă Elena Hallipa-Drăgănescu, ex-logodnica lui Maxenţiu.

— Nostimă femeie! Ce noroc a avut că a scăpat de dumneata! zise bărbatului ei, amabil... Nu-ţi mai aduci aminte?... Cînd s-au licitat Plăeşele... a concurat şi Hallipa, tatăl Drăgăneascăi... Parcă era acolo şi tînărul de adineaori.“ *(H. Papadat-Bengescu)*

2. *Formule de adresare; expresii ale deferenţei şi politeţii*

Definiţi noţiunea de formulă de adresare. Care este rolul stilistic al formulelor de adresare, al expresiilor de deferenţă şi politeţe?

Ex. 1116. Subliniaţi formulele de adresare, precum şi grupurile de cuvinte sau cuvintele prin care este exprimată deferenţa sau politeţea. Determinaţi nuanţele lor funcţional-stilistică şi semantic-expresivă.

a) — „Preevghenicoşilor boieri şi cucoane, zicea el, am avut cinstea a înfăţoşa d-voastră prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.“

Scanned with OKEN Scanner

— „De vreme ce vezi, loghiotate, că am învăţat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăţa a scrie iarăşi fără ajutor dăscălesc.“

(C. Negruzzi)

b) „Iubite amice,

Tu ştii, ca şi mine, că a fost un timp cînd trebuia mare îndrăzneală şi abnegaţiune unui român ca să cugete naţionalitatea şi libertatea...“

„Escelenţă, poţi fi grec prin sentimente şi prin religie, dar după vorbă şi după chip eşti român.“ *(I. Ghica)*

c) — „Aiştia-s mînzii popii, fiule. Niște zile mari ca aceste le aşteaptă şi ei cu mare bucurie tot anul. Gătitu-le-aţi ceva bob fiert, găluşte, turte cu julfă şi vărzare?

— Gătit, cinstite părinte, poftim de ne blagosloviţi casa şi masa, şi poftim de mai şedeţi, să ne şadă peţitorii.“

— „Ian taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului...“

— „Apoi dar mai rămîi sănătoasă, mătuşă Mărioară!“

— „Ia ascultă, dascăle Mogoroge, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ţi şade bine.“ *(I. Creangă)*

d) „D-sale D-lui Revizor Şcolar al distr. X...

Domnule Revizor,

Doamna Aglae Poppesco, Directoarea şcoalei de fete Nr. 1 din Urbea Z... ni se plînge că Primăria locală nu dă şcoalei lemnele necesare pentru încălzitul claselor.“

— „Dar de ce te grăbeşti, coane Iancule?... de ce nu mai stai oleacă, olecuţă?“

„Ei bine, prea stimatele mele doamne, ştiţi dv. cîte şi cîte trebuiesc, afară de răbdare, spre a ajunge să obţinem o pereche de ghete de lac elegante?“ *(I. L. Caragiale)*

Ex. 1117. Precizaţi rolul stilistic (rol caracterologic, evocator) al formulelor de adresare, al expresiilor şi cuvintelor subliniate care exprimă deferenţa sau politeţea:

a) — „*Arhon bane,* mîne dimineaţă să vii la curte, căci am să-ţi vorbesc ceva tainic.“

— „Spune *măriei sale* că voi face astfel precum îmi porunceşte.“

— „Porunceşte, *prea milostive cocoane*, şi sunt gata a răspunde.“

— „ — Cum te numeşti, *băiete?*

— Constantin, *cocoane*; dar tată-meu îmi zicea Dinu.“

— Ştii ceva carte?

— Ştiu să citesc şi să scriu.

— Românește, nu este aşa.?

— Da, *blagorodnice stăpîne.*“

— „Iată, *boieri domnia voastră,* vin şi chiramele şi ca să nu rămîi mai jos decît *nenea* Neculăiţă, v-am adus şi muzica nemţească.“ *(N. Filimon)*

b) „Iată ce-am gîndit eu, *noro,* că poţi lucra nopţile.“

„Doamne, *cumătră,* doamne! Oi face şi eu ca prostul... Oare nu cumva *nenea Martin* a dat raita pe la *dumneata* pe acasă?“

Scanned with OKEN Scanner

„Ferească Dumnezeu, *înălţate împărate,* să cuget eu, om bătrîn, la una ca asta! D-apoi *să avem iertare, luminarea-voastră,* că acesta mi-i flăcăul despre care v-am spus mai dăunăzi că m-a trimis la *măria-voastră,* dacă vă mai aduceţi aminte.“ *(I. Creangă)*

c) „**Eu** — *Madam'* Piscopesco, daţi-mi voie . . .

Mândica — Vii tocma la pont.“

„— Recomand pe frate-meu, *locotenent* Pandele Vasilescu . . .

— Mersi, *domnule,* c-ai ţinut aşa de bună companie sori-mi, îmi zice locotenentul.“

„— *Scuzaţi-mă,* îndrăznesc eu, *domnule ministru* . . . E adevărat?“

„— Dar ce e mai frumos e că n-am sfanţ, *monşer*! . . .“

„— *Coniţă,* zice servitoarea, a venit Ivanuşca!“

„— Apoi de, *efendi!* zice Iusuf.“

„— *Preacinstite domnule, bine-ai venit sănătos* la noi la Bagdad; *te rog preaplecat să-mi faci cinstea* să pofteşti la cină cu mine . . .

„— *Sărut mîna, madam'* Georgescu, zic eu apropiindu-mă.“

(I. L. Caragiale)

d) „. . . . un mierloi mirat . . . cu mare îndrăzneală strigă înspre Lizuca cu glăscioru-i de fluier:

— *Chiorchioşeto,* hăi!

— E *cam obrăznicuţ, dumnealui* . . . gîndi Lizuca. Şi-l întrebă cu blîndeţă:

— Ce ţi-am făcut eu *matale,* de spui că-s urîtă şi încrucişată? . . .“

(M. Sadoveanu)

e) „— Potoleşte, *nenică!* îl îndemnă ăl bătrîn. Aşa mămăligă nici la mă-ta n-ai halit. Să-ţi baţi copiii!“

„— Ai scăpat, *uşchitule* — spuse Oacă, încă buimac de somn — da te-om vedea noi . . .“

„— *Baftă şi-un preţ bun!* Haide, *ucenicule!* a strigat la Paraschiv.“

„— Oi fi de la poliţie, *nenişorule* . . .“

„— Na, *Stăpîne!* Asta am luat, asta ţi-am dat! Fă-i tu parte . . .“

(Eugen Barbu)

3. *Mijloace lingvo-stilistice cu funcţie arhitectonică*

Definiţi noţiunea de funcţie arhitectonică a mijloacelor stilistice. În ce fel de contexte se poate vorbi despre funcţia arhitectonică a mijloacelor stilistice?

Ex. 1118. Discutaţi în ce constă funcţia arhitectonică a repetiţiei (laitmotiv, refren, chenar) în următoarele opere literare:

a) În „Cîntarea României“ de Al. Russo este citat următorul moto:

„Dacă duşmanul vostru va cere legăminte ruşinoase de la voi, atuncea mai bine să muriţi prin sabia lui, decît să fiţi privitori împilării şi ticăloşiei ţării voastre.

Scanned with OKEN Scanner

Domnul părinților voștri însă se va îndura de lacrimile slugilor sale și va ridica dintre voi pe cineva, carele va așeza iarăși pre urmașii voștri în volnicia și puterea de mai înainte."

— Ce fragmente din acest moto sînt repetate în poem, în care versete? Stabiliți legătura între ideea exprimată de verset, momentul ales în desfășurarea poemului și intenția autorului.

b) „Scrisoarea II" de M. Eminescu începe cu următoarele versuri:

„De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi?
De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm, îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile? . . ."

— Precizați unde se repetă aceste versuri în poezia indicată.

Explicați ce rol stilistic au versurile, separat pentru contextul inițial și pentru contextul final și în ce constă funcția organizatorică a acestor versuri pentru întreaga poezie.

c) „Și dacă . . ." de M. Eminescu.

— Precizați ce sintagmă se repetă, ce fel de repetiție este, ce semnificație are pentru fiecare context separat și pentru întreaga poezie repetarea sintagmei.

d) „Noaptea de mai" de Al. Macedonski.

— Precizați ce semnificație are pentru fiecare context separat și pentru poem în întregimea sa refrenul:

„Veniți: privighetoarea cîntă, și liliacul e-nflorit." (și variantele). Relevați rolul organizator al refrenului.

e) „Noi vrem pămînt" de G. Coșbuc.

— Stabiliți care este refrenul poemului.

— Precizați care este semnificația refrenului pentru fiecare strofă în parte și pentru întregul poem.

— Evidențiați rolul organizatoric al refrenului.

f) „Ploua" de G. Bacovia.

— Subliniați versul repetat la scara întregii poezii, analizați elementele lui constitutive și semnificația lui în legătură cu mesajul poeziei.

Stabiliți rolul stilistic al repetiției pentru întreaga poezie.

Ex. 1119. Discutați despre funcția arhitectonică a antitezei în următoarele opere literare:

a) „Împărat și proletar" de M. Eminescu

b) „Scrisoarea III" de M. Eminescu

c) „Pașa Hassan" de G. Coșbuc

d) „Riga Crypto și lapona Enigel" de I. Barbu

Stabiliți:

— Cum este realizată antiteza la nivelul întregii poezii și cum la nivelul fiecărei secvențe din poezie;

— Prin ce mijloace stilistice (la nivel fonetic, lexical, gramatical) este concretizată antiteza.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1120. Evidenţiaţi rolul arhitectonic al paralelismului în următoarele opere literare:

a) „Răsărit-a luna-n prag,
Nu-i aici cine mi-i drag.
Răsărit-a luna-n şură,
Nu-i aici cine-mi dă gură,
Arde lumina pe masă,
Cine mi-i drag nu-i acasă.
Arde luminiţa bine,
Cine mi-i drag nu mai vine.
Duce-m-aş ca luna-n nor,
Nu mai pot de-al badii dor.
Duce-m-aş ca luna-n stele,
Nu mai pot de-a badii jele.
De n-ar plînge inima,
Nici ochii n-ar lăcrăma,
Inimuţa-n mine plînge,
Dorul sufletul mi-l strînge."

(Folclor)

b) „Fata babei şi fata moşneagului" de I. Creangă.

c) „Ulise" de L. Blaga.

Ex. 1121. Relevaţi rolul arhitectonic al enumeraţiei în următoarele opere literare:

a) „Răscoala" de L. Rebreanu.

— Remarcaţi semnificaţia titlurilor capitolelor ca succesiune ascendent-descendentă a unor momente distincte.

— Consemnaţi succesiunea întîmplărilor care privesc pe „domni" şi separat cele care privesc pe ţărani în capitolul VIII „Flăcări".

— Concluzii.

b) „Rapsodii de toamnă" de G. Topîrceanu.

— Grupaţi „evenimentele" potrivit momentelor I, II, III, IV (enumeraţie cumulativă) care pregătesc momentul final (V).

— Concluzii.

Ex. 1122. Relevaţi rolul arhitectonic al întrebării şi răspunsului în poeziile:

a) „— Foaie verde de trei flori,
Ciobănaş de la miori,
Un' ţi-a fost, moartea să mori?
— Sus, în vîrful muntelui
În bătaia vîntului
La cetina bradului
— Şi de ce moarte-ai murit?
— De trăsnet, cînd a trăsnit.
— De jelit, cin' te-a jelit?
— Păsările-au ciripit,
Pe mine că m-au jelit
— De scăldat, cin'te-a scăldat?
— Ploile, cînd au plouat
Pe mine că m-au scăldat.
— De-mpînzit, cin' te-a-mpînzit?
Luna, cînd a răsărit
Pe mine că m-a-mpînzit . . .
— Lumînarea cin' ţi-a pus?
Soarele, cînd a fost sus.
— De-ngropat, cin' te-a-ngropat?
— Trei brazi mari s-au răsturnat,
Pe mine că m-a-ngropat.
— Fluieraşul un' l-ai pus?
— În craca bradului sus,
Şi cînd vîntul mi-o bătea
Fluieraşul mi-o cînta,
Oile s-or aduna,
Pe mine că m-or căta!"

(Folclor)

b) — „Revedere" de M. Eminescu

c) — „Belşug" de L. Blaga

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1123. Studiaţi unul din ultimele interviuri apărute în presă. Relevaţi rolul întrebării şi răspunsului în organizarea expunerii.

Ex. 1124. Precizaţi în ce constă rolul arhitectonic al canoanelor impuse de diferitele forme fixe de poezie.

Explicaţi, folosindu-vă de:

— „Veneţia"

— „Glossa"

— „Gazel" în „Călin (file de poveste)" de M. Eminescu

— „Rondelul rozelor de august " de Al. Macedonski

4. *Portretul lingvistic*

Definiţi noţiunea de portret lingvistic. Precizaţi care sînt căile de mediere a portretului lingvistic.

Ex. 1125. Analizaţi mijloacele lexicale, gramaticale şi fonetice prin care I. L. Caragiale mediază portretul lingvistic al lui Rică Venturiano din comedia „O noapte furtunoasă."

Ex. 1126. Definiţi portretul lingvistic al lui moş Nichifor Coţcariul pe baza următoarelor date:

a) *Autorul despre moş Nichifor:*

— „Moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti, ci e un om ca toţi oamenii . . . trăitor în mahalaua Ţuţuieni din Tîrgul Neamţului . . ."

— „Cam pe vremea aceea trăia moş Nichifor în Ţuţuieni, pe cînd bunicul bunicului meu fusese cimpoieş la cumătria lui moş Dediu din Vînători, fiind cumătru mare Ciubăr-vodă . . ."

— „Moş Nichifor era harabagiu . . . era şi geambaş de cai şi, cînd îi venea la socoteală, făcea schimb, ori vindea cîte o iapă chiar în mijlocul drumului, şi atunci rămînea oiştea goală de-o parte. Îi plăcea moşneagului să aibă tot iepe tinere şi curăţele; asta era slăbiciunea lui."

— „Moş Nichifor fugea de cărăuşie, de-şi scotea ochii . . ."

— „Dacă ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, apoi era cît se poate de şăgalnic."

— „. . . s-ar fi jurat cu jurămînt, ca să nu mai aibă a face cu partea duhovnicească, cît a trăi el; căci din păcate, era şi evlavios moş Nichifor . . . s-a hotărît ca de acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească."

— „De glumeţ, glumeţ era moş Nichifor, nu-i vorbă, dar de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz." „Ba chiar se făcuse buclucaş, hărţăgos şi de tot hapsîn, cînd sta cîte două-trei zile pe lîngă casă . . ." „. . . cum ieşea afară la drum, parcă era altul; nu mai sta din pocnit cu biciul, de şuguit cu toţi drumeţii . . . şi de povestit . . ."

— „. . . era moş Nichifor strădalnic şi iute la trebile lui . . ."

Scanned with OKEN Scanner

b) *Moş Nichifor:*

— „Harabagia . . . e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie, care la deal se dă pe jos, la vale — pe jos; iar la popas în căruţă.“

„. . . căruţa mea e largă; poate să încapă într-însa cît de mult.“

„. . . eu nu mă cioşmolesc atîta, că la drum e bine să porneşti cît de dimineaţă, iar sara să poposeşti devreme!“

„Da că doar nu-s harabagiu de ieri, de alaltăieri, jupîne Ştrul. Am mai umblat eu c-o mulţime de cucoane, cu maice boieroaice şi cu alte feţe cinstite, şi, slavă domnului! nu s-au plîns de mine . . .“

„Doamne, jupîneşică, doamne! Vezi satul ista mare şi frumos? Se cheamă Grumăzeştii. De-aş avea eu atîţia gonitori în ocol şi d-ta atîţia băieţi cîţi capcîni şi alte lifte spurcate au căzut morţi aici din vreme în vreme, bine-ar mai fi de noi!“

„Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor. Hei! jupîneşică, de ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile . . .

„Iaca un lup vine spre noi, jupîneşică!“

„Noroc numai că eu unul ştiu solomonii şi nu mă prea tem nici de balauri.“

„. . . cu moş Nichifor Ţuţuianul nu piere nimeni la drum.“

„Bre! c-anapoda lucru, se vede că azi-dimineaţă mi-a ieşit înainte vrun popă sau dracul ştie ce!“

„Eşti un cheag zbîrcit, mai ca şi mine, şi iaca ce-ţi urlă prin cap.“

„Aşa este, jupîneşică, nu-i vorbă, dar ca la casa omului nu-i nicăiurea.“

c) *Alţii despre moş Nichifor:*

Jupînul Ştrul: „D-ta, moş Nichifor, eşti om purtat, ştii mai bine decît mine, dar totuşi, te rog, să mîi cu băgare de seamă, ca să nu-mi prăvăli nora!“

Jupîneasa Malca: „Vezi cît eşti de avan, moş Nichifor, cum îţi încarci sufletul de păcate?!“

Ex. 1127. Discutaţi despre rolul deosebit pe care-l au cele trei căi de mediere a portretului lingvistic (vorbirea directă a personajului; vorbirea indirectă — a autorului — sau indirectă liberă în care-şi află ecou particular vorbirea personajului; amănuntele furnizate despre personaj de autor sau de alte personaje) în cele trei genuri literare: liric, epic, dramatic.

Exemplificaţi folosindu-vă de:

— „O scrisoare pierdută“ de I. L. Caragiale (portretul lui Caţavencu).

— „Bulboana lui Vălinaş“ de M. Sadoveanu (portretul lui Scovarză, zis Cap-intortură).

— „Testament“ şi „Portret“ de T. Arghezi (portretul eroului liric).

Ex. 1128. Analizaţi căile de mediere a portretului lingvistic în următoarele opere de I. L. Caragiale:

— „Conu Leonida faţă cu reacţiunea.“

— „Five o'clock.“

— „O lacună.“

Scanned with OKEN Scanner

Pentru care din căile de mediere a portretului manifestă preferinţe scriitorul? Există vreo legătură între preferinţe şi concepţia despre artă şi temperamentul scriitorului?

D. *Exerciţii recapitulative*

Ex. 1129. Efectuaţi analiza stilistică lexicală completă a contextelor de mai jos urmărind:

— gruparea şi diferenţierea tematică şi sinonimică a cuvintelor şi locuţiunilor;

— diferenţierea stilistic-funcţională a vocabularului;

— mijloacele de expresie figurată şi de evidenţiere a semnificativului.

Corelaţi datele aflate cu intenţia autorului.

a) „Şi zicînd aceste, apucă peste cîmpi de-a dreptul spre nişte curţi mari, care de-abia se zăreau înaintea lui, pe culmea unui deal. Şi merge Ivan şi merge şi merge pînă cînd pe însărate ajunge la curţile cele. Şi cum ajunge, intră în ogradă, se înfăţoşază înaintea boierului şi cere găzduire.

Boierul acela cică era cam zgîrcit, dar văzînd că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă şi vrînd-nevrînd porunceşte unei slugi să-i dee lui Ivan ceva de mîncare, şi apoi să-l culce în nişte case nelocuite, unde culca pe toţi musafirii, care veneau, aşa nitam-nisam. Sluga ascultînd porunca stăpînului, ia pe Ivan, îi dă ceva de mîncare şi apoi îl duce la locul hotărît, să se culce.

— Las' dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boierul în gîndul său, după ce orîndui cele de cuviinţă.

Ştiu că are să aibă de lucru la noapte. Acum să vedem care pe care? Ori el pe draci, ori dracii pe dînsul.“ *(I. Creangă)*

b) „Trecură înspre bălţile şi zăvoaiele fără nume; se strecurară spre jocul cîrdurilor de raţe c-o luare-aminte impresionantă. Fără nici o îndoială însă că şi ceilalţi doi erau în cea dintăi zi a lor de vînat. Raţele sfărîmau balta şi umpleau de fulgere negre cerul. Erau multe şi de toate soiurile. Se amestecau gotcele cu cele de şuvoi, cînipiile şi răţuştele; măcăiau; şuşuiau şi cîrcîiau pe felurite tonuri şi zborurile lor în lungul Siretului şi de la o baltă la baltă păreau jocuri uşoare şi moştenite — înspre care zadarnic bubuiră în cîteva rînduri puştile englezeşti ale celor doi fraţi. Ucenicul le număra greşurile c-o bucurie ascunsă. Avea şi el dreptul să greşească cel puţin tot atîtea lovituri.“ *(M. Sadoveanu)*

c) „Îmi spui:

«Nimic nu s-aprinde, şi nimeni, de-o rază de lună».
Şi-n galeş surîs înfloreşti mulţumită, crezînd
că sorţii îi stau împotrivă, oricînd,
c-o şăgalnică vorbă.
Îngădui răspuns înălţat peste timp, peste loc?
Fapte, o, cîte-aş putea înşira,
ciudate-ntîmplări risipite prin cronici,

Scanned with OKEN Scanner

mărturii de legendă, ce-arată
că sînt cu putinţă şi un asemenea foc,
şi asemenea arderi.
Ia totul scînteie din toate. Tîmplă s-aprinde
de tîmplă şi piatră de piatră.
O stea nevăzută ia foc în cădere din gerul
văzduhului. Arde-n armură, sub zea, cavalerul,
femeie învinsă, minune fără veşminte, strîngînd lîngă vatră.
Şi-aprind licuricii, ei înşişi, din dragoste rugul.
Iubirea ţîşneşte din ţărnă şi face pămîntului aură,
s-ajungă-n tării, s-acopere crugul."

(L. Blaga)

Ex. 1130. Efectuaţi analiza stilistică (fonetică şi grafică) completă a contextelor de mai jos urmărind:

— adaptarea masei sonore (vorbirea considerată ca o emisiune discontinuă de sunete) la idee (mesaj),

— asocierea sunetelor în context şi efectele obţinute printr-o anume asociere,

— accentul, intonaţia, debitul,

— expresivitatea formelor metrice (unde este cazul),

— prezentarea grafică a cuvintelor,

— semnele grafice, ortografice şi de punctuaţie.

a) „Şi dacă năvodul atîrnă greu, pescarii întind vesel de funii. Muşchii lor de aramă se umflă; mînecele trosnesc; chipurile lor, torturate de opintire, se-nvioresază; iar cînd apar din valuri maldările de peşti, cari sar şi scutură din coadă, încep cu toţii să cînte, în mijlocul şuietului de peste ape. cîntece moştenite de la strămoşii lor.

«Eviva! colţ fericit al lumii, cu adieri şi calde, şi răcoroase. Cît vei fi bogat în peşte şi aurit de soare, vom pluti în copăile noastre pînă în matca Adriei».

«Apus norocos, ce momeşti vietăţile undelor şi le arunci în ochiurile plăşilor late, vînturile tale arar vin năprasnice şi haine; norii se bolovănesc şi se sparg pe loc; ploile repezi parcă încetează înainte d-a începe . . . Eviva!»" *(Delavrancea)*

b) „Şi-am mers pe malul apei,
În valuri să-mi îngrop
Şi cîntecul şi amarul —
Dar a-nceput un plop
Să cînte, şi toţi plopii
Cîntau duios în vînt,
Şi m-am trezit dodată
Că plîng şi eu şi cînt!"

(G. Coşbuc)

c) „— Cine-i? . . . Cine-i acolo? . . . Cine bate?

— Fii bun, Leonte, şi scoală niţel, că s-a întîmplat o . . .

— Dumneata eşti, primare? bîigui logofătul Bumbu, recunoscînd glasul. Uite-acu mă scol . . . Iacă viu! . . .

«Oare ce s-o mai fi întîmplat, Doamne fereşte?» adăugă apoi în sineşi, horobăind prin întuneric, speriat, fiindcă nu pricepuse, somnoros cum era, ce spusese primarul.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd deschise logofătul uşa, Ion Pravilă, fără să-l lase să mai întrebe ceva, îl întoarse înapoi:

— Hai, bre, îmbracă-te repede să plecăm, că arde Ruginoasa!

— Aoleu!... Ruginoasa? făcu Leonte Bumbu dîrdîind deodată. Nu se poate!

— Acu lasă, nu te mai tocmi, omule! zise primarul nerăbdător. Nu vezi? Că parcă-i lună!" *(L. Rebreanu)*

Ex. 1131. Efectuaţi analiza stilistică morfologică completă a contextelor de mai jos, urmărind: gruparea, distribuţia, frecvenţa claselor şi categoriilor morfologice; clase sau categorii morfologice cu rol dominant în context; prezenţa părţilor de vorbire, obiectiv inutile pentru realizarea comunicării, în context; absenţa părţilor de vorbire, obiectiv necesare pentru realizarea comunicării, în context; diferenţierea expresivă a alomorfilor categoriilor morfologice; polisemantismul categoriilor morfologice.

Precizaţi efectele realizate, potrivit datelor obţinute prin analiză, şi corelaţi-le cu intenţia autorului.

a) „— Da' bine, măi omule — zisei eu, cînd ciobanul fu lîngă mine — ce dracu, voi păziţi oile cu lupchi, ori cu cîni? Aiştia-s curat lupchi, bre!...

— Da' bată-i pustia să-i bată, cucoane, că nu-s lupchi; da' iaca aşa se răpăd ei, ori de-i om, ori de-i dihanie; d-apoi că şi 'neata, drept ţ-oi spune, c-amarnică vită de cal mai ai!...

— Da' nu-i nici un cal, măi omule... că-i curat iapă; numai cît îi iapă de cele din ţara harapului şi-i amarnică, ce-i drept.

— Amarnică, zău!...

— D-apoi şi cînii tăi, dacă se leagă de dînsa, aşa nitam-nisam!...

— Apoi, dă..., cîni nu-s?... Da' drept ţ-oi spune, cucoane, că n-am mai văzut de cînd sînt cal să înşface cînele cu dinţii şi să-l scuture pe sus; şi de-ar hi măcar vr-un păcătos de cîne... da' Chiperiu, aista, pune lupu' la pămînt, nu alta." *(C. Hogaş)*

b) „Sfioasă, domoală şi liniştită, venea acum marea să cînte subt terasa lui, ca o mînă obosită ce abia ar mai trezi ultimele arpegii ale unei simfonii pe o harfă; dornică venea şi-i arunca spumele ei, urcîndu-i o dantelă înflorită pe treptele scărilor; înşelătoare îi arăta nemărginirea valurilor ei supuse şi frumos aşezate pînă la orizont ca nişte solzi albaştri; doar l-o face să uite că o minută, zuliară de norocul ce-i hărăzise zeii, dăruindu-i pe Dido, îşi înălţase vrăjmaşă valurile şi vroise să i-o fure..." *(D. Anghel)*

c) „Individul vindea şi el. Pe o ladă de fructe desfăcuse o valiză mare de piele, împestriţată cu numeroase etichete de hoteluri internaţionale, pe care erau expuse patru rachete de tenis, mingi albe, o pereche de pantofi bărbăteşti de antilopă cu vîrfurile de piele neagră şi în perfectă stare, un *nécessaire* de damă cu flacoane pentru parfumuri, borcane de pudră şi cremă, perii şi pieptene, totul în cristal, os şi argint, o pereche de mănuşi galbene de căprioară, bărbăteşti, trei cravate de mătase albă pentru ţinută de gală." *(G. Călinescu)*

Ex. 1132. Efectuaţi analiza stilistică sintactică completă a contextelor de mai jos, urmărind: valorile expresive ale tipurilor de propoziţii şi a

Scanned with OKEN Scanner

structurii frazelor; evidenţierea semnificativului prin diferite procedee sintactice (enumeraţie, repetiţie, antiteză, inversiune etc.).“

Precizaţi efectele stilistice obţinute şi corelaţi-le cu intenţia autorului.

a) „— Auzit-aţi ce-am spus eu?

— Da, mămucă, ziseră iezii.

— Pot să am nădejde în voi?

— Să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mari. Noi sîntem o dată băieţi şi ce-am vorbit o dată, vorbit rămîne.

— Dacă-i aşa, apoi veniţi să vă sărute mama! Dumnezeu să vă apere de cele rele şi mai rămîneţi cu bine!“ *(I. Creangă)*

b) „Hagiul se rostogoleşte în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. Rîde şi oftează. E deştept şi visează. Ce vis! De nu s-ar sfîrşi! Dacă aici, în zăduf şi întuneric, ar sta în picioare, şi banii ar creşte, ca o revărsare de apă, de la tălpi în sus pînă peste creştetul capului... oh! ce fericit ar fi Hagiul!“ *(Delavrancea)*

c) „Liniştea prielnică visurilor şi gîndurilor bune mă împresoară, aşa că pot să văd limpede în adîncul sufletului meu, să-mi domolesc pornirile, să-mi pun în cumpănă dreaptă simpatiile, să arunc ca un ciurar destoinic bobul ales pentru sămînţa rodnică deoparte şi netrebnica pleavă nerodnicelor vînturi. Şi fiind aşa, cînd un apel vine spre mine încrezător că eu, un visător ce nu a urmărit în viaţa lui decît frumosul, un poet trist ce dezgustat de viaţa de toate zilele a căutat să-şi creeze o lume imaginară, un fantezist ce s-a îndoit totdeauna de el însuşi, fascinat de toate mirajurile, un revoltat ce şi-a ironizat singur pornirile-i sentimentale, nu am crezut că pot refuza slabul meu ajutor unei cauze drepte.“ *(D. Anghel)*

Ex. 1133. Analizaţi resursele expresive ale limbii contextelor de mai jos sub raport lexical, fonetic şi gramatical.

a) „Mă uit la tine, şubred vas de lut.
Trei mii de ani ai încăput.
Veci de vecii, pe care le înfrunţi,
S-au adunat în golul tău, mărunţi,
Şi fiecare vîrstă din vecie,
Lăsînd un fir de praf drept mărturie
L-a pus tihnit în ciobul păstrător.
Clipa trăieşte, veacurile mor.“

(T. Arghezi)

b) „Nicolae se gîndea. Întru tîrziu se hotărî, nu fără o privire bănuitoare, să răspundă.

— S-a făcut o experienţă, zise el, s-au adus într-o sală o mie de oameni şi li s-a spus să strige un cuvînt, dar fiecare pe contul lui. S-a făcut un fel de gălăgie... Pe urmă li s-a spus să strige acelaşi cuvînt dar toţi odată, la un semnal.

Scanned with OKEN Scanner

S-au spart geamurile!

— Ce vrei să spui cu asta? zise Moromete.

— Asta vreau să spun: noi acuma avem un singur ţel, să construim socialismul şi n-ar ieşi decît un fel de gălăgie dacă ar fi să facem cum ziceţi voi.

Costache al Joachii îşi arcui sprîncenele spre Moromete: ei, ce zicea de chestia asta?!" *(M. Preda)*

Ex. 1134. Determinaţi, pe baza analizei stilistice multilaterale, trăsăturile stilistice ale contextelor:

a) „Oşlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie, că-şi zvîrle ţărnă după cap ca buhaiul.

Cum se duce sara acasă, şi spune tătîne-său ce a zis părintele Isaia. Ş-apoi las' pe popa Nicolai Oşlobanu, căci el nu prea ştie multe; slujeşte cîte trei liturghii pe zi şi pomeneşte la hurtă: pe monahi şi ieromonahi, pe stariţi, pe mitropoliţi şi pe soţiile şi copiii lor, de le merge colbul . . .

Într-o dimineaţă, n-are ce lucra părintele Duhu? Iè pe Teofan, alt călugăr de la spital, şi se duc împreună la biserica Sfîntului Lazăr de sub dealul cetăţii. Şi cum intră în biserică încep a căuta pricină părintelui Oşlobanu, care slujea, că nu se ţine de tipic." *(I. Creangă)*

b) „Mi-am încercat cuvintele în dreptul urechii ca nişte ulcele smălţuite, de pămînt, ca să le văd cît pot să sune şi cît ar putea să tacă, şi mi le-am încercat şi-n zarea soarelui, ca nişte ouă proaspete de găinuşă albă. Mi-ar fi trebuit alte cuvinte şi nu am, sărac dar fermecat în gospodăria mea fulgerată din patru părţi, pe toate ferestrele, de soare. În fundul cerului un munte, care trebuie să fi fost foarte înalt, avea un pisc în zăpadă de sidef şi dinaintea casei mele un cal vişiniu păştea în iarbă, verde pînă la munţi. Din ce să rup povestea mea mică, pentru tine şi de unde să o încep? Sînt ca un lăcătuş de aur care vrea să făurească un belciug şi ar trebui să strice o trîmbiţă sau un chivot, ca să facă belciugul pentru staul. Şi i-ar trebui fier şi are aur şi i-ar trebui cuie şi are mărgăritare. Aş vrea să fac un lacăt pentru coşarul iezilor de curînd născuţi şi să fie gata pînă diseară, cînd noaptea se va strecura la ei prin crăpături." *(T. Arghezi)*

Ex. 1135. Relevaţi mijloacele linguo-stilistice prin care sînt realizate concizia şi dinamismul expresiei.

a) „Aprodul aduce paharul. Domnul îl bea pe nerăsuflate; către aprod:

— Mersi!

Apoi către impiegat:

— Dacă nu te superi, te-aş ruga . . . batista . . .

— Domnule! strigă impiegatul, înţelege odată că nouă nu ne plăteşte Statul ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-avem vreme de conversaţie . . . Spune: ce poftești?

Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai?

— Ce afacere?

— Da! ce afacere?

Scanned with OKEN Scanner

— Am dat o petiţiune... Vreau să ştiu ce s-a făcut. Să-mi daţi un număr.
— Nu ţi s-a dat număr cînd ai dat petiţia?
— Nu.
— De ce n-ai cerut?
— N-am dat-o eu.
— Da' cine?
— Am trimis-o prin cineva.
— Cînd? În ce zi?
— Acu' vreo două luni...
— Nu ştii cam cînd?
— Ştiu eu?
— Cum, nu ştii? Cum te cheamă pe d-ta?
— Nae Ionescu.
— Ce cereai în petiţie?
— Eu, nu ceream nimic.
— Cum?
— Nu era petiţia mea.
— Da' a cui?
— A unui prieten." *(I. L. Caragiale)*

b) „Minutul 9

Potop de întrebări asupra birjarului. De cînd e stricată uzina? Cine e primar? Cît costă litrul de lapte? Cît costă pîinea în Mizil? Cît e kilogramul de carne?

Birjarul răspunde la toate, cumpătat.

Trăsura merge pe un covor moale de praf." *(Geo Bogza)*

c) „— Mai tacă-ţi gura, diavole...

Mi-a tăcut gura. Cade o stea. Lasă în urmă o coadă luminoasă, albastră. Lasă o coadă. Piere steaua. Se destramă, se topeşte. Piere şi coada. A murit cineva. Cade o stea, încă una... Mereu cad stele. Cad şi din Calea Robilor." *(Z. Stancu)*

Ex. 1136. Efectuaţi analiza stilistică comparativă a textelor următoare:

a) „Dar cîmpul şi argeaua cîmpeamul osteneşte
Şi, dup-o cină scurtă, şi somnul a sosit.
Tăcere pretutindeni acuma stăpîneşte,
Şi lătrătorii numai — s-aud necontenit.

E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei
Veşmîntul său cel negru, de stele semănat,
Destins coprinde lumea, ce-n braţele somniei
Visează cîte-aievea deşteaptă n-a visat.

Tăcere este totul şi nemişcare plină;
Încîntec sau descîntec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mişcă, nici vîntul nu suspină,
Şi apele dorm duse, şi morile au stat."

(I. Heliade-Rădulescu)

Scanned with OKEN Scanner

b) „Dar din ce în ce s-alină
Toate zgomotele-n sat;
Muncitorii s-au culcat.
Liniștea-i acum deplină
Și-a-nnoptat.

Focul e-nvelit pe vatră,
Iar opaițele-au murit,
Și prin satul adormit
Doar vrun cîine-n somn mai latră
Răgușit.

Iat-o! Plină, despre munte
Iese luna din brădet
Și se-nalță, -ncet-încet,
Gînditoare ca o frunte
De poet.

Ca un glas domol de clopot
Sună codrii mari de brad;
Ritmic valurile cad,
Cum se zbate-n dulce ropot
Apa-n vad."

(G. Coșbuc)

c) „Luna s-a suit în zare
Din pămînt, cît o căldare,
Și pe cît se tot ridică
Moara-n rîu se face mică.
La iazul de platină
Cumpăna se clatină.

Și cred că-i un meșteșug
Luna prinsă de belciug.
Cobiliță-n cer se urcă,
Sprijinită-n crac de furcă,
Pe cînd moara, strînsă glugă,
Ține loc de buturugă."

(T. Arghezi)

Ex. 1137. Efectuați analiza stilistică integrală a următoarelor texte:

a) „Greu, de netrecut, apare în fața Oltului lanțul Carpaților în locul unde, schimbîndu-și pentru a treia oară drumul, pornește spre miazăzi. Acum mai ales, hotărîrea lui pare un act îndrăzneț, o faptă temerară plină de mari primejdii, de care numai un erou ar putea fi în stare. Grei, de netrecut, orgolioși și implacabili stau în fața lui Carpații. Și nu un singur perete, ci un sistem întreg de fortificații, alcătuit din uriașe cetăți ce se întrepătrund și urcă tot mai sus, desființînd cerul dinspre miazăzi." *(Geo Bogza)*

b) „O scoică și un golf, iată ținutul oval al acestui ceas cu zimții fluturilor murind. Hohotele spumei te strigau departe dintr-o plecare transparentă, într-o infuzie de fantome, potcovind în poduri lăzile mari ale cavaleriei nocturne.

Pianul deschis prin fereastră, e un debarcader de fildeș, o tăcere și o apă de os curge peste prundișul degetelor. Odaia goală e un vestiar de umbre, o alee de năluci și pendula ca o lucarnă privea în infinit plecarea locatarilor absenți." *(Ștefan Roll)*

Ex. 1138. Efectuați succesiv analiza stilistică integrală a următoarelor poezii. Comparați mijloacele expresive specifice ale poeților citați.

1) „Afară-i toamnă" (din „Poezii") de M. Eminescu.
2) „Toamna" (din „Balade și idile") de G. Coșbuc.
3) „Toamnă" (din „Plumb") de G. Bacovia.
4) „Tîrziu de toamnă" (din „Cuvinte potrivite") de T. Arghezi.
5) „Toamna" (din „Pe Argeș în sus") de I. Pillat.
6) „Toamnă de cristal" (din „Alte poezii") de L. Blaga.

Scanned with OKEN Scanner

II. STILISTICA FUNCȚIONALĂ

Stilul artistic

Ce se înțelege prin stil artistic și care este domeniul său de manifestare? Prin ce se opune stilul artistic celorlalte stiluri (referire la funcție)? În ce măsură se poate vorbi despre caracterul convențional al stilului artistic?

Ce legătură există între stilul artistic și celelalte stiluri funcționale și cum se manifestă această legătură? Definiți următoarele noțiuni: caracterul popular al limbii, oralitatea stilului, expresivitate, procedeu de stilizare, umor și satiră.

1. *Caracterul popular al limbii*

Definiți caracterul popular al limbii unei opere literare și precizați care sînt relațiile dintre caracterul popular al limbii și epocă.

Ex. 1139. În temeiul analizei lexicale, fonetice și gramaticale dovediți caracterul popular al limbii (expresivitate firească; inserare de proverbe, zicători, expresii populare; accesibilitate) din fragmentele următoare:

a) „Moș Bodrîngă, de cuvînt; iar începe a cînta, și la joc, băieți! Popa Buligă, deși era bătrîn, dacă vede că ni-i treaba de așa, unde nu-și pune poalele antereului în brîu zicînd:

— Din partea mea, tot chef și voie bună să vă dea domnul, fiilor, cît a fi și-ți trăi!

Apoi zvîrle potcapul deoparte, și la joc de-a valma cu noi, de-i pălălăiau pletele. Și tragem un ropot, și două, și trei, de era cît pe ce să scoatem sufletul din popă. Și așa l-am vlăguit, de-i era acum lehamete de noi. Dar vorba ceea: Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci! De la o vreme, văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii începe s-o întoarcă din șurub:

— Mă așteaptă niște fii de duhovnicie, dragii mei, și trebuie să mă duc mort-copt, că acesta mi-i plugul.

Pavăl, gazda noastră, și pune atunci un talger de uscături ș-o garafă cu vin dinaintea părintelui Buligă zicînd:

— Ia poftim, cinstite părinte, de-ți lua din masa noastră oleacă de gustare ș-un pahar, două de vin; ș-apoi vă-ți duce, dacă spuneți c-aveți așa de mare grabă.“ *(I. Creangă).*

b) „Cum a adus-o Kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Pînă la sfîrșitul cununiei, duminica seara, era blîndă și supusă ca o mielușea; dar, luni dimineața, s-a ridicat din pat ca o leoaică... a chemat toate slugile, femei și bărbați; s-a uitat o dată chiorîș de i-a băgat în spaime pe toți și, de față cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să știți că de azi încolo sunt eu stăpînă aici! Și să mai știți că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! și

Scanned with OKEN Scanner

încă să mai ştiţi că eu am toane: pe cine m-o supăra cu atîtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecît la agie să-şi ia merticul şi de-acolo! Scurt!... Aţi înţeles?... Aid', acuma ieşiţi afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă; şi, de ce era ea mai ţanţoşă şi mai aspră, d-aia Kir Ianulea o iubea mai tare; şi de ce creştea dragostea dumnealui, de-aia-i creştea şi ifosul dumneaei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zîmbet... Ea sta tot posacă şi încruntată." *(I. L. Caragiale).*

c) „Glanetaşu însă nici după ce s-a însurat nu şi-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat şi a dus casa. Era harnică, alergătoare, strîngătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naşte pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o şură. Azi se duce pe apa sîmbetei o limbă de porumbişte, mîine o livadă întreagă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulţi poate c-ar fi ajuns de minunea lumii...

Cînd au murit părinţii Zenobiei, Glanetaşul stătea tocmai în două porumbişti ciopîrţite şi în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar i-a mai ridicat puţin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunişoare şi casa cea nouă... Aceasta au şi vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai uşureze de datorii." *(L. Rebreanu)*

d) „S-a deschis şcoala, m-am luat şi eu după ceilalţi... În casa noastră învăţase carte, mai înainte, frate-meu Gheorghe. Învăţase cu sete. Fusese pe atunci învăţătoare o femeie bătrînă, venită de dincolo de munţi, de prin Ţara Moţilor. Berta o chema. Avea un băiat cam de vîrsta lui frate-meu Gheorghe. Băiatul învăţătoarei trăia şi învăţa la Bucureşti, la neamuri.

Frate-meu Gheorghe, ager, i-a plăcut învăţătoarei. L-a tot ţinut pe lîngă ea şi i-a dat cărţi să citească. Primăvara lipsea frate-meu cu săptămînile de la şcoală. Îl lua tata la plug. Era doar băiatul lui cel mare, singurul pe care-l putea folosi la muncă. Toamna îl lua la culesul porumbului, pe moşie la făcutul ogoarelor şi numai după căderea zăpezii frate-meu venea la şcoală, cu geacul subsuoară, ca şi cum n-ar fi lipsit o singură zi. A terminat frate-meu şcoala. Învăţătoarea a plecat toamna cu el la Bucureşti, la rudele ei, şi l-a dus pe frate-meu la examen, la seminar. A trecut examenul şi a rămas la oraş să înveţe carte. La internat a rămas să doarmă, să mănînce. Rudele Bertei aveau un băiat, un împielităt, la care ţineau ca la lumina ochilor. Era cam de-o vîrstă cu frate-meu, diavolul. Au ieşit băieţii să se joace în curte. Din una, din alta, s-au luat la harţă. Orăşeanul l-a înjurat pe dezbrăcat. Atît i-a trebuit lui frate-meu. Pînă să bage boierii de seamă, pînă să iasă în curte şi să-şi scape odorul din mîinile sălbaticului, măturase frate-meu lespezile cu el." *(Z. Stancu)*

e) „Aşa s-a întemeiat. Lucrările au mers mai greu la început, pînă învăţară trecătorii locul. Băutura e lucrul dracului. După o săptămînă nu mai avea loc de ei în dugheană, că pofta vine mîncînd şi, de vreme ce li se aşezase cîrciuma în drum, era greu s-o ocolească.

Scanned with OKEN Scanner

Adusese un dulgher de-i făcuse rafturi și tejghea, și cu ce bani îi mai rămăsese cumpărase cîteva mese și scaune. Împodobise apoi lemnele vopsite cu hîrtie colorată, tăiată pe margini cu foarfecele și atîrnase la geam de două sfori sticle pline pe jumătate, să vadă curioșii ce fel de marfă vinde. Cărase cu Grigore nuiele și împletiseră împreună un șopru deasupra ușii. Acolo se tolăneau vara cîinii și beau căruțașii. Mai cumpără o lampă, tot pe băutură de la un mușteriu cu năravi, și seara lumina ei trăgea oamenii ca ața. Cu timpul învățară și șoferii drumul cîrciumii. Aștia aveau bani și nu se uitau. Vestea că a deschis unul prăvălie în gura gropii se lăți. Aflară și oltenii de cărau zarzavat în mahalalele vecine. Stere ținea țuică bună, beai și-ai mai fi băut. Cîrciumarul părea om cinstit, deși o mai boteza cîteodată." *(E. Barbu)*

f) „— În sfîrșit, tovarășe președinte, îl întrerupse activistul, eu zic să faci mai bine ce spun eu și nu mai lăsa spațiu alb între cifre și iscălitură. Nu mai lăsa spațiu alb...

Cine lasă azi spațiu alb, poate să aibă parte mîine de zile negre. Fiindcă gospodăria agricolă colectivă nu seamănă cu o familie unde ai pe toată lumea sub ochi și știi pe fiecare ce face. Falsul cu ajutorul hîrtiilor nu e posibil la scara aia, și dumneata crezi că nici la scara asta nu e posibil, și crezi că e tot așa de aiurea ce-ți cer eu, cum ar fi fost dacă unul din frații dumitale, cînd erai copil, ar fi venit cu o hîrtie și ar fi arătat-o tatălui dumitale zicînd că nu el a furat porumbul din pod și l-a vîndut... Dar aici e altă brînză în altă traistă, mie să-mi arăți situații reale, clare, exacte și bine întocmite; și dacă vrei să n-o pățești, să nu dai iscălitură în alb; iscălitura în alb, în blanco, nu se dă niciodată nimănui! Sau vrei poate să spui că nu-ți plac hîrtiile? Dar cui îi plac? Socialismul însă înseamnă civilizație, și nici o civilizație modernă nu se poate lipsi de hîrtii. Sau vrei să spui că *nu hîrtiile* te supără? Ce te supără atunci? Ce nu-ți convine? Ce nu-ți place în toată chestia asta?" *(M. Preda)*

2. *Oralitatea stilului*

Ce se înțelege prin oralitatea stilului? Trăsăturile cărui stil împrumută autorul? Care sînt cele mai obișnuite mijloace de realizare a oralității?

Ex. 1140. Arătați prin ce mijloace lexicale este realizată oralitatea în fragmentele de mai jos.

Precizați cărui domeniu de întrebuințare a vorbirii aparțin aceste mijloace.

a) — „Ei, ei! ce-i de făcut, Ioane?! Fetele de la ghilit, care văzuse asta, numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea, de răsuna prundul. Iar eu intram în pămînt de rușine și cît pe ce să mă înec, de ciudă ce-mi era. Și din dragostea cea mare de mai dinioară, îmi venea să le strîng de gît, nu altceva. Dar vorba ceea: Poți opri vîntul, apa și gurile oamenilor? De aceea le-am lăsat și eu pe fete să

Scanned with OKEN Scanner

rîdă, pînă li s-a duce gura la urechi, și pîndind vreme pe cînd șed ele plecate și dau pînza în apă la ghilit, fac țuști! din baltă ș-o ieu la sănătoasa. Și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stîrneam cu picioarele, cît mine de sus. Și fuga, și fuga, fără să mă mai uit în urmă, pînă ce dau între hudiți, pe drumul care ducea la noi acasă." *(I. Creangă)*

b) „Mai discret încă, întrebă d. Georgescu pe consoarta d-sale:

— I-ai dat ceva parale?

Madam' Georgescu răspunde consoartelui tot așa de laconic cum i-a răspuns și dînsul.

— Cît?

Madam' Georgescu arată mîna cu cele cinci degete răsfirate: cinci — adică, o băncuță.

Treizeci de bani, tramvaiul de la Zece Mese pînă la gară: care va să zică grammama' are încă douăzeci de bani pentru ca să cumpere două legături de vișine la Comarnic.

Și-n adevăr, le și cumpără, și le și mănîncă pe jumătate pînă la Valea Largă, cu sîmburi cu tot. Trenul sosește la Sinaia regulat. Lume — destulă. Dar cu toată-mbulzeala, cine știe să-și facă un plan bine hotărît, nu rătăcește niciodată." *(I. L. Caragiale)*

c) „În auto era frumoasa doamnă Elena Hallipa-Drăgănescu, exlogodnica lui Maxențiu.

— Nostimă femeie! Ce noroc a avut că a scăpat de dumneata! zise bărbatului ei, amabil. Nu-ți mai aduci aminte?... Cînd s-au licitat Plăesele... a concurat și Hallipa, tatăl Drăgănească... Parcă era acolo și tînărul de adineauri.

— Care tînăr?

— Auzi!... Care tînăr! Prea multă apatie! Bărbatul ăsta nostim, pe care erai să-l omori cu docarul.

— Să-l omor!... Ce exagerată ești, ma chère amie!

— Bine, bine! Firește că-ți vine greu să recunoști! Cînd cineva e așa de stîngaci ca dumneata!

— Eram prea preocupat la licitarea Plăeselor ca să remarc orice individ.

— Preocupat? Aș putea auzi de ce? Știai doar bine că răscumperi hodoroaga de palat și moșia lucie cu făina mea!" *(H. Papadat-Bengescu)*

Ex. 1141. Arătați prin ce mijloace gramaticale este realizată oralitatea în fragmentele următoare:

a) „Boierul, văzînd aceasta, pe de o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta nu mai știa ce să facă de bucurie; căci multe sărindare mai dăduse el pînă atunci pe la popi în toate părțile, ca să-i poată izgoni dracii de la casă și nici că fusese chip.

Dar se vede că pîn-acum le-a fost și lor veleatul.

Cu Ivan ș-au găsit popa!

— Bine, Ivane, zise boierul cu mulțămire. Să-ți aducă palce cîte vrei, și fă-ți datoria cum știi, c-apoi om oi fi și eu, helbet!

În sfîrșit, nu trece mult la mijloc, iaca se pomenește Ivan cu un car plin de palce cum îi plăcea lui.

Scanned with OKEN Scanner

Le ia el și le leagă la un loc, tot cîte două-trei, după cum își știa meșteșugul.

Dar pînă la vremea asta, se adunase împrejurul lui Ivan tot satul, ca să vadă de patima dracilor. Căci lucru de mirare era acesta, nu șagă! Atunci Ivan dezlegă turbinca în fața tuturor, numai cît să încapă mîna, și luînd cîte un drăcușor de corniță, mi ți-l ardea cu palcele de-i crăpa pielea. Și după ce-l răfuia bine, îi da drumul cu tocmală să nu mai vie pe acolo altă dată. *(I. Creangă)*

b) „Era duminecă, pe la unsprezece dimineața; prăvălia gemea de mușterii, care își luau aperitivul și mezelicuri pentru dejun.

Un ungurean intră cu zgomot:

— Cîte parale icrele moi?

Dar negustorul, strîngîndu-și sprîncenele, ca și cum ar fi voit să facă o asociație forțată de idei depărtate, răspunde prin o altă întrebare:

— Cîte-ți trebuie, drăguță?

— Vreo două-trei chile.

— Așa? . . . Da' de unde ești d-ta?

— De unde sînt, de unde nu sînt, cîte parale?

— Dacă nu spui de unde ești, nu-ți dau: icrele sînt arvonite de boieri.

Ungureanul stă un moment la gînduri și pleacă.

Peste vreun sfert de ceas, în timp ce icrele se vindeau pe capete intră o jupînească, o băbuță bătrînă, care uitîndu-se în toate părțile, zice:

— Sărut mîna, măiculiță; aici e băcănia a mare?

— Ia vezi, ce poftește dumneaei, strigă negustorul la băiat.

— Icre moi aveți?

— Este.

— Cum dați ocaua?

— . . . Ocaua? . . . Cîte poftești să iei?

— Vreo două-trei oca.

— Da' pentru d-ta?

— Aș! unde mănînc eu d-alea! Să mă ferească Dumnezeu! eu postesc . . . Pentru boieri.“ *(I. L. Caragiale)*

c) „Pitache scoate o rublă, o dă băiatului și-l zorește să aducă restul, cînd se aude alături în livada cu pruni: lip-lip! lip-lip! Vine Manolache Ciolănescu pe poteca dintre pruni, cu papucii lipăind.

El cunoaște bine atît pe Pitache cît și pe Năiță — și nu i-a văzut de mult. Cînd dă cu ochii de ei nu mai poate de bucurie.

— Bună ziua dom'le Pitache. Uite și domnu' Năiță! da-ncotro?

— Încoa, la vale: dar mă, Manolache, grozav pelin ai. Măi băiete, să mai aduci un rînd! trei pahare! de unde-l ai?

— Așa că e grozav? de la frati-meu Ilie.

— Strașnic! dar știi? un lucru nu-mi place mie: băiatul. Nu face. Aici la han, în drum, la răspîntie trebuie un băiat iute, spirt. Să umble ca sfîrleaza. Omul vine, bea, pleacă repede. Vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul.“ *(I. Al. Brătescu-Voinești)*

d) „— Ei, cucoane. Le-am spus eu: măi oameni buni, de ce n-ați urmat cu boierul acela, că el vă făcea de-atuncea poate ceva . . . Ei ce-au

Scanned with OKEN Scanner

făcut? Au venit în sat, s-au sfătuit, și la urmă n-au mai venit să ieie jalba. Ziceau că se tem: să nu-i vinzi și dumneata... Că de ce nu vrei să iei șase sute de lei? Alții n-au putut face ș-au luat: și dumneata dacă poți face ceva, de ce să nu iei? Să nu te superi, cocoane, da' oamenii noștri au avut multe necazuri... Chiar cuconu Archiun nu le-a vîndut pămîntul cătră nemți?..." *(M. Sadoveanu)*

e) „Terminarăm tot și plecarăm. Pe islaz, spre gară, vorbeam cam cum să-i facem. Cînd ne oprirăm, ce mai! Se știa. Ziceam că întîi să încercăm piața la Pitești, și dacă o fi acolo un șapte-opt-zece lei cîștig peste piață, îl azvîrlem acilea și ne întoarcem acasă. Ce să ne mai trămbălăm pentru doi-trei lei mai știu eu pe unde și să ne prăpădim și caii de pomană... Ce mai, vedem noi. Încet, încet, trecurăm gara și ia-o, nene, pe șosea. Ne-am luat drumul. Acuma, mă, trebuie să știți voi, că vorba ăluia, oameni sîntem, de ce să-mi încarc sufletul? Voi știți că alde Miai e un om cumsecade. Vorbeam și noi amîndoi pe lîngă căruțe! Eu: Miai în sus, Miai în jos, el: Pațanghele în sus, Pațanghele în jos, ba c-o fi gîscă, ba c-o fi rață, hart calul să nu dai în șanț; cînd el în căruța mea, cînd eu în căruța lui, ajungem noi, cu sară, la Costești și dejugăm, Anghelache! Am mas noi acolo; dimineața, pe la cîntatul cocoșilor, înjugă Miai și Pațanghele, și mînă, nene, spre Pitești. La Pitești, ce să vezi? Plin, plin, înțelegeți voi? N-aveai loc să te miști, de căruțe!" *(M. Preda)*

3. *Expresivitatea limbii*

Ce se înțelege prin expresivitatea limbii unei opere literare?
Care sînt principalele căi de realizare a expresivității?

Ex. 1142. Precizați care sînt mijloacele (lexicale, fonetice și gramaticale) de realizare a expresivității în fragmentele:

a) — „De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lîngă izvoare, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet;
Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină pintre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Cînd coboară-n dulce ropot din tăpșanul prăvălatic,
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.
Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline,
Umplu aerul văratic de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare."

(M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

b) „Voi ce-aveți îngropat aici?
Voi grîu? Dar noi strămoși și tați,
Noi mame și surori și frați!
În lături, venetici!
Pămîntul nostru-i scump și sfînt,
Că el ni-i leagăn și mormînt:
Cu sînge cald l-am apărat,
Și cîte ape l-au udat
Sînt numai lacrimi ce-am vărsat —
Noi vrem pămînt!"

(G. Coșbuc)

c) „În luciul cel mare bătea asfințitul plin și roșu ca arama în fierbere. Și cîrduri de rațe pluteau lin, ori împrăștiau curcubee sfărîmate, navigînd delicat în zona strălucită. Erau cele mai iuți și mai năprasnice zburătoare ale acelei singurătăți. Erau păsările care vin din cer cu zgomot de vijelie; care vin de departe: din miezul nopții, din apele arctice unde n-a apărut încă omul, ori din delta Nilului sfînt. Erau zburătoare care au plutit pe vînt cald deasupra piramidelor și mormintelor vechiului Egipt și coboară din generații care au fost adorate. Nici eu, nici indianul nu știam că rățoiul cel mare din marginea de către noi a luciului, e o pasere, sfîntă în țara de la miazăzi — cu pene de azur și ochi de ametiste fumurii. Își ondula lin capul, plutind măreț, și glasul lui era moale și catifelat ca amurgul. Cînd simți barca și zări dușmanii, tresări cu putere sfărmînd balta și bătu din aripi încovoiate, cu gîtul întins spre pămătufurile trestiilor." *(M. Sadoveanu)*

d) „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă
Sufletului nostru bucuros de moarte.
Palid așternut e șesul cu mătasă.
Norilor copacii le urzesc brocarte.
Casele-adunate, ca niște urcioare
Cu vin îngroșat în fundul lor de lut,
Stau în țărmu-albastru-al rîului cu soare,
Din mocirla cărui aur am băut.
Păsările negre suie în apus,
Ca frunza bolnavă-a carpenului sur
Ce se desfrunzește, scuturînd în sus,
Foile-n azur."

(T. Arghezi)

Ex. 1143. Precizați mijloacele lingvo-stilistice prin care se obține nota de ireal, oniric, fantomatic în fragmentele:

a) — „El adormi; cu toate acestea-i părea că nu adormise.

Peliţele de pe lumina ochiului i se roșise ca focul și prin el părea că vede cum luna se cobora încet, mărindu-se spre pămînt, pînă ce părea ca o cetate sfîntă și argintie, spînzurată din cer, ce tremura strălucită... cu palate nalte albe... cu mii de ferestre trandafirii; și din

lună se scoboara la pămînt un drum împărătesc acoperit cu prund de argint şi bătut cu pulbere de raze.

Iară din întinsele pustii se răscoleau din năsip schelete înalte... cu capete reci de oase... învălite în lungi mantale albe, ţesute rar din fire de argint, încît prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune. Pe frunţile lor purtau coroane făcute din fire de raze şi din spini auriţi şi lungi... şi încălicaţi pe schelete de cai mergeau încet-încet... în lungi şiruri... dungi mişcătoare de umbre argintii... şi urcau drumul lunei şi se perdeau în palatele înmărmurite ale cetăţii din lună, prin a căror ferești se auzea o muzică lunatecă... o muzică de vis."

(M. Eminescu)

b) „În zarea de flăcări, în zarea de sînge,
Lucește... — Emirul, puterea şi-o strînge... —
Chiar porţile albe le poate vedea...
E Meka! E Meka! ş-aleargă spre ea.
Spre albele ziduri, aleargă-aleargă,
Şi albele ziduri, lucesc-strălucesc, —
Dar Meka, începe şi dînsa să meargă
Cu pasuri, ce-n fundul de zări o răpesc,
Şi albele ziduri, lucesc-strălucesc!
Cu gîndul aleargă spre alba nălucă
Spre poamele de-aur din visu-i ceresc...
Cămila, cît poate, grăbeşte să-l ducă...
Dar visu-i, nu este vis omenesc —
Şi poamele de-aur lucesc-strălucesc —
Iar alba cetate rămîne nălucă.
Rămîne nălucă, dar tot o zăreşte
Cu porţi de topaze, cu turnuri de-argint,
Şi tot către ele s-ajungă zorește,
Cu toate că ştie prea bine că-l mint
Şi porţi de topaze, şi turnuri de-argint."

(Al. Macedonski)

c) „Calea-lactee abia ghicită se pierde
scrisă în noapte fierbinte şi calmă,
ca linia vieţii runic săpată
într-o imensă zăbavnică palmă.
Paşnic ca untdelemnul cel veşnic
se scurge sub bolţi Aheronul.
Acum ah de trecere cine va-ncepe cîntarea?
Acum ah negrele ape cui îi dau tonul?
Pescăruşi speriaţi din tenebre se-nalţă
cînd luntrea cu umbre alunecă iară.
Suflete-n zbor de frunte mi se lovesc
Zbîrnîind ca rădăştile-n vară."

(L. Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1144. De ce mijloace expresive este condiționată nota realistă în fragmentele următoare:

a) „În vremea aceasta, armașul se scrise pe poarta curții și, făcînd semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce cereți? și pentru ce ați venit așa cu zurba?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea.

Începu a se strînge în cete-cete, și-a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfîrșit, începură a striga:

— Să micșoreze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

— Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat, toți Moțoc!

— Moțoc! Moțoc! — El ne belește și ne pradă! — El sfătuiește pe vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvînt — găsind un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas strigă: «Capul lui Moțoc vrem».

— Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzînd pre armașul intrînd.

— Capul vornicului Moțoc, răspunse." *(C. Negruzzi)*

b) „Primarul amuțise; trecu la cîrciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste cîteva minute o șterse acasă, nevrînd să fie de față cînd oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat amintea lui Luca Talabă cît au alergat prin București pentru moșia cucoanei, și încheie:

— Bine că nu ne-am încurcat!

— Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărți moșiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunțuros și ursuz, se înălță peste șovăirile țăranilor:

— Da' noi ce facem, măi creștini? Șezătoare, ori . . .?

— Așa-i, așa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desțelenite. Că de vorbe și de sfaturi ne-am săturat!

— Apoi da! făcu Melinte Heruvim tăios ca o limbă de cuțit. Să se mai hrănească și boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat . . ." *(L. Rebreanu)*

c) „Aglae, aflînd accidentul lui moș Costache, căpătă deodată fizionomia aspră a unui căpitan de vapor care comandă în timp de naufragiu:

— Aurica — strigă ea — vino repede, că i-a venit rău lui Costache. Cheamă-l și pe Titi. Treceți dincolo, să nu fure vreunul ceva. Marino! tu aleargă iute la Stănică. Să vie și el și Olimpia și să aducă doctorul pe care-l știe el. Ah! tocmai acum l-a găsit și pe Costache. Sînt sfîrșită. N-am pus nimic în gură de azi-dimineață.

Aglae bău, la repezeală, puțină cafea și apoi trecu dincolo, înconjurată ca de o gardă de Titi și Aurica.

Scanned with OKEN Scanner

Bătrînul era mult mai limpezit și privea numai îngrijorat spre mobilele din casă.

— Ce-i cu tine, Costache? întrebă mai mult arogant decît comisera-tiv Aglae. Te-a pus dracul să cari cărămidă, să faci casă, parcă n-aveai casă. Așa e cînd te iei după copii!

Aglae întoarse privirile spre Felix și spre Otilia și, ca și cînd n-ar fi fost niciodată vreun conflict între ea și ei, întrebă:

— Dar voi ce faceți? Aici erați? Și ce-ai, Costache? — continuă ea — poate de căldură, c-a fost un zăduf groaznic! Ar trebui să te sui în pat, ce stai aici, pe canapeaua asta?

Bătrînul gemu puțin și făcu doar din cap semn că nu vrea să se miște de acolo.

— Trebuie să te dezbraci măcar, că te sufocă hainele." *(G. Călinescu)*

Ex. 1145. Analizați prin ce mijloace lingvo-stilistice este realizată nuanța retorică, patetică, solemnă în fragmentele:

62.

a) „Deșteaptă-te, pămînt român! biruie-ți durerea, e vremea să ieși din amorțire, seminție a domnitorilor lumei!...

Așteptați oare, spre a învie, ca strămoșii să se scoale din mormînt?... într-adevăr, într-adevăr ei s-au sculat și tu nu i-ai văzut... Ei au grăit, și tu nu i-ai auzit...

Cinge-ți coapsa ta, caută și ascultă... Ziua dreptății se apropie... toate popoarele s-au mișcat... căci furtuna mîntuirii a început!..."

65.

Cinge-ți coapsa, țara română!.. și-ți întărește inima... miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul, lumina și întunericul, cugetul dizbrăcător și dreptatea s-au luat la luptă... Urlă vijălia de pe urmă!.. Duhul Domnului trece pre pământ!..." *(Al. Russo)*

b) „E solul sfînt"... înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.
Azi ochii lui închid în adîncime
Măreața taină nepătrunsă mie
A ceasului cel poruncit să vie,
Să sfarme jalea din viitorime.
El, cel frumos și frate bun cu glia,
Nou întrupatul suflet de Mesia,
Va fi județul ceasului de mîne,
Ce-ntr-un zorit aprins de dimineață
Cu mîna lui vitează, îndrăzneață,
Zdrobi-va cartea legilor bătrîne.
El va-ntrupa în strigăt de chemare
Cuvîntul sfînt ce azi adăpostește,
În licăriri de tainice altare
Biserica nădăjduirii noastre.

Și strigătul întraripat va crește,
Prin plaiuri largi, prin munți purtînd cuvîntul
Și va trezi din somnul lui pămîntul,
Și rumeni-va zările albastre."

(O. Goga)

c) „Și munții, și norii își țin respirația, simțind că o nouă încercare, supremă, e gata să vină. Un minut trece, și încă unul — și, în această uriașă încordare, cad primii stropi, grei ca de plumb, ai ploii. Ei viu asupra brazilor și peste piatra arsă de fulgere a stîncilor, cu o precizione egală. Cad rar și grei, mai rari și mai grei decît gloanțele în prima clipă a bătăliei. Și, în tăcerea încremenită care apasă pe culmi, teribila lor cadență se face auzită.

Așa cum vin prin aer și se izbesc de stînci, în ritmul lor e o gravă măreție, reamintind acele discursuri ale antichității, care — străbătînd douăzeci de veacuri — au ajuns pînă în vremea noastră cu toată forța lor, intactă. Căzînd primii stropi ai ploii par că adresează stîncilor, de la o mare tribună a lumii, o grea învinuire, plină de mînie și splendoare:

Pînă cînd, stînci neclintite, veți abuza de răbdarea noastră? Cît vom mai îndura nepăsarea și trufia voastră fără de margini?

Nici vîntul care a bătut asupra voastră, nici brazii care smulgîndu-se de pe culmi v-au arătat fundul prăpăstiilor, nici trăsnetele care și-au descărcat mînia peste capetele voastre, nu v-au putut hotărî să vă clintiți odată?

Nu vedeți că îndărătnicia vă e zadarnică?"

Astfel se adresează stîncilor primii stropi ai ploii care începe. Sînt cei din lacul Sfînta Ana sau cei de pe întinderea albastră a mării. Sînt cei care au retrăit pe cer toate întîmplările, reale sau numai închipuite, din toată istoria lumii. Încît, mărețul lor discurs nu poate fi nimănui prilej de mirare." *(Geo Bogza)*

Ex. 1146. Analizați mijloacele lingvo-stilistice care contribuie la realizarea impresiei de grațios și artificial în fragmentele:

a) „Mandarinu-n haine scumpe de mătasă vișinie,
Cu frumoase flori de aur și cu nasturi de opal,
Peste coada-i de păr negru poartă-o vînătă chitie
Care-n vîrf e-mpodobită c-un bumb galbin de cristal.
Fericit, el locuiește un măreț palat de vară
Plin de monștri albi de fildeș și de jaduri prețioși.
Mari lanterne transparente de o formă mult bizară
Răspînd noaptea raze blînde pe balauri fioroși."

(V. Alecsandri)

b) „Sub troiene de ninsoare zace stîncă, zace val . . .
E-nflorirea fără seamăn de zăpadă selenară,
Ce prin aer se propagă ca un vis de primăvară
Ce-ar zîmbi din flori de piersic și răsunet de caval.
Coronată cu zambile, cu narcise presărată,
Catifea sau țesătură de brocart muiată-n fir,
Verdea undă ce ici-colo, e un aur de Ophir,

Scanned with OKEN Scanner

Se rostogole alene de fiori cutremurată.
Prin văpaia azurie, ca schintei din ochi de bard,
Nuferi candizi, viorele, flori albastre de cicoare,
Fulgerări de luciole, — giuvaere mișcătoare, —
Joacă-n raza luminoasă a electricului fard."

(Al. Macedonski)

c) „Un zarzăr mic, în mijlocul grădinii,
Și-a răsfirat crenguțele ca spinii
De frică să nu-i cadă la picioare
Din creștet, vălul subțirel de floare
Că s-a trezit așa de dimineață
Cu ramuri albe — și se poate spune
Că-i pentru-ntîia oară în viață
Cînd i se-ntîmplă-asemenea minune.
Un nor sihastru
Și-adună-n poală
Argintul tot.
Cerul e-albastru
Ca o petală
De miozot."

(G. Topîrceanu)

d) — „Dezghețul lumii umpluse streșinile, crengile: picura tăcere în uluce; prin glasul păsărilor, cîntec.

Plopii . . . fumuri ascuțite de argint.

Priveliștea era tremurătoare, și greierii — ca picături de rouă în ațe de păianjen.

. . . Dinu închise ochii umezi de lună; sufletul îi ațipi pe părul Ioanei: o căpiță mică de soare, moale de miresme calde.

Somnul izvorî surîzînd: un rîu de argint, în care ziua și Ioana se oglindiră îmbinate, ca jocuri de luceferi galbeni prin frunzele de aur."

— „Ninge naiv.

Poate că pe o fereastră aburită, un deget mic a desemnat o căsuță cu o ușă, două ferestre și hogeagul din care iese codița unui cîrlionț de fum.

Satul fulgilor e numai în ochii copiilor.

Geamul e o filă veche din cartea îngerilor.

Așa începe iarna: într-o dimineață albă, cu copaci moșnegi și alții copii." *(I. Teodoreanu)*

Ex. 1147. Analizați mijloacele lingvo-stilistice prin care este realizată nota elegiacă în fragmente. Precizați diferențele de la autor la autor.

a) „Vai de mine, rău se șede
Codrului fără molizi
Și mie fără părinți . . .
Codrului fără frunziță
Și mie fără măicuță,
Codrului fără de fagi
Și mie fără de frați;
Codrului fără de flori

Scanned with OKEN Scanner

Și mie făr' de surori.
Atîtea gînduri mă bat
Cîte frunze-n codru cad;
Atîtea gînduri mă strică
Cîte frunze-n codru pică
Vai ș-amar, zilele mele,
Una bună, zece-s rele."

(Folclor)

b) „Tu care ești pierdută în neagra veșnicie,
Stea dulce și iubită a sufletului meu
Și care-odinioară luceai atît de vie
Pe cînd eram în lume tu singură și eu!
O! blîndă, mult duioasă și tainică lumină!
În veci printre steluțe te cată al meu dor,
Ș-adeseori la tine, cînd noaptea e senină,
Pe plaiul nemurirei se-nalță c-un lung zbor."

(V. Alecsandri)

c) „Nu voi mormînt bogat,
Cîntare și flamuri,
Ci-mi împletiți un pat
Din tinere ramuri.
Și nime-n urma mea
Nu-mi plîngă la creștet,
Frunzișului veșted
Doar vîntul glas să-i dea.
În liniștea sării
Să mă-ngropați, pe cînd
Trec stoluri greu zburînd
La marginea mării."

(M. Eminescu)

d) „Vezi, orice amintire-i
doar urma unor răni
prin țări, prin ani primite
pe la răscruci și vămi.
Nu aștepta pățanii
să izvodesc, alese.
Deșartă născocire
e vorba ce se țese
Dar pe liman ce bine-i
să stăm în necuvînt,
și, fără de-amintire
și ca de subt pămînt,
s-auzi, în ce tăcere
cu zumzete de roi,
frumsețea și cu moartea
lucrează pentru noi."

(L. Blaga)

Ex. 1148. Analizați mijloacele lingvo-stilistice care condiționează nota pitorească sau exotică a următoarelor fragmente:

a) Pe marginea unei bălți late zării deodată un tîrg ce nu era tîrg, un soi de bîlci, ce nu era bîlci; o adunătură extraordinară, o înșirare neregulată de corturi, de căsuți de scînduri, de vizunii, făcute în rogojini, de brașovence, de cai, de boi, de oamini, care înforma de departe una din priveliștile cele mai originale de pe fața pămîntului. Lîngă o cutie de scînduri, unde bogatul trăgea ciubuc, se clătina de vînt o șatră de țoluri rupte, în care săracul se pîrlea la soare. Aproape de aceasta, se rîdica o cușcă de rogojini lipită de o brașoveancă ce slujea de cameră de culcat. Mai încolo, un car mare, coperit de un lăicer, figura ca un palat cu două rînduri, căci la rîndul de sus, adică în car, sta grămădiți o femeie cu trii copii, iar la rîndul de gios, adică sub car, găzduia bărbatul împreună cu un cîne . . ." *(V. Alecsandri)*

Scanned with OKEN Scanner

b) „În port, nici un vapor,
Și-n larg
Nici fum, nici pînză, nici catarg! . . .
Din Orientul plin de soare,
De flori, de fructe aromate
Și de povești neterminate,
Din Orientul plin de soare
Și maladii molipsitoare
N-a mai sosit în port, de-azi-noapte,
Nimic —
Nici flori, nici fructe coapte,
Nici opium, nici tutun de pipă . . .
Nici aspirină pentru gripă . . .“

(I. Minulescu)

Ex. 1149. Analizați mijloacele lingvo-stilistice de realizare a notei ironice (ironie, autoironie, maliție).

a) „Rusu, care-și luase nădejdea de la tovarășul meu, auzind în urmă-i tropotul calului meu, se întoarse și se așeză în drum așa, ca să-mi poată apuca, din fugă, calul de dîrlogi; cînd crezui însă potrivit, cîrnii puțin calul la stînga și trecui ca vîntul; iar Rusu, în loc să apuce de dîrlogi, îmi apucă urma.

— Mi-ți tămîia și parastasu', îl auzii strigînd în urma mea: și-mi închipui că trebuie să se fi luat în goană după mine toate crucile și toate icoanele; eram însă prea departe ca să mă ajungă. — Și cînd mă gîndeam că o singură nesocotință a tovarășului meu dăduse lucrului o întorsătură așa de caraghioasă! . . .

— Bine, risul moliilor, îi zisei ajungîndu-l din urmă, dracu te pune să pleci fără știrea Rusului? Mi-ai zădărnicit toată iscusința mea diplomatică.

— Eram grăbit, răspunse el cu seriozitatea cea mai desăvîrșită, căci am de dus de la suprefectura din Broșteni niște porunci la primăria din Șar.

— Bine, mă storăș, da' de m-apuca Rusu la bătaie?

— Aș fi sacrificat pe altarul umanității 25 de parale și aș fi pus pe Axinia să te frece cu rachiu și cu sare; și mai la urmă, o bătaie n-ar fi fost tocmai lucru de mirare, de vreme ce orice luptă de fineță diplomatică se sfîrșește de regulă cu păruială . . .

— Și untul?

— I l-am lăsat pe prispă ca să-l trimită maiestății sale împăratului tuturor rușilor, spre a-și unge ciubotele cu el.

— Bine, și acum, pentru toate aceste isprăvi, care vor forma una din paginile strălucite ale cavalerismului modern și, în lipsa vreunei Dulcinei de pripas, îți permit să săruți în bot pe năzdrăvana ta Rosinantă, care a știut cu atîta pricepere să scape de primejdie pe Don Chijotul său.“ *(C. Hogaș)*

b) „Cine-ar putea să spună
Cîți secoli au trecut
De-o lună
De cînd nu te-am văzut?...
Salcîmii plini de floare
Se uită lung spre sat
Și-n soare
Frunzișul legănat
Le-atîrnă ca o barbă...
Acolo mi-am găsit
În iarbă,
Refugiul favorit.
Acolo, ca-ntr-un templu,
De-atîtea dimineți
Contemplu
O tufă de scaieți,
Pe cînd departe-n zare
Mirat ca un copil
Răsare
Un astru inutil..."
(G. Topîrceanu)

Ex. 1150. Precizați care sînt mijloacele lingvo-stilistice care condiționează nota satirică, pamfletară, sarcastică.

a) „Frățica, scumpul jumătățoi al coconiței Drăgana s-a fost chemat și dumnealui coconul Drăgan, și noi nu știam. E mult de cînd se împărtășise publicului portretul acestei coconițe și lumea nu știa nimica de boierul dumneaei, pentru că nu era așa ieșit la obraze. Trebuie însă să vorbim ceva și de dumnealui, căci acum e între oameni.

Coconul Drăgan e un fel de bădăran boierit, care se ține mereu de moda veacului. În vremea de mai nainte, după cum am zis, era un neiculiță de minune, om al trebei, scotea lapte din piatră, pupa pe român în bot și-i lua din pungă tot; sau, dacă nu vrea hoțul de rumân să-i dea, atunci... atunci tîrnuit, scuturat, cu părul vîlvoi ți-l băga (după limba dumnealui) la obedeală, îi da fum de ardei, și lasă-l în pace apoi... De cînd am scăpat de aceste vremi afurisite, după care suspină toți Drăganii din țară, coconul Drăgan se făcu un patriot grozav, năbădăios, numai foc și inimă albastră pentru patrie (însă numai cînd nu e în slujbă, ca să se știe).

Acum slavă Domnului că e în slujbă; și a fost mare bucurie în casa dumnealui, căci slujbulița i-a fost cam bunicică, de mult era aprins de patriotism s-o dobîndească." *(I. Heliade-Rădulescu)*

b) „Au *prezentul* nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?
N-o să aflu între-ai noștri vre un falnic juvaer?
Au la Sybaris nu suntem lîngă capiștea spoielii?
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,
N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți
În aplauzele grele a canaliei de uliți,
Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,
Măști cu toate de renume din comedia minciunii?
. . . . . .
Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi
Să ajung-a fi stăpînă și pe țară și pe noi!
Tot ce-n țările vecine e smintit și stîrpitură,
Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,
Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții,

Toţi se scurseră aicea şi formează patrioţii,
Încît fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii,
Bîlbîiţi cu gura strîmbă sunt stăpînii astei naţii!“

(M. Eminescu)

Ex. 1151. Prin ce mijloace lexicale, fonetice şi gramaticale este creată atmosfera de melancolie (tristeţe, depresiune).

a) — „„Ce suflet trist mi-au dăruit
Părinţii din părinţi,
De-au încăput numai în el
Atîtea suferinţi?

Ce suflet trist şi făr'de rost
Şi din ce lut inert,
Că dup-atîtea amăgiri
Mai speră în deşert?

Cum nu se simte blestemat
De-a duce-n veci nevoi?
O, valuri ale sfîntei mări,
Luaţi-mă cu voi!“

(M. Eminescu)

b) „Noapte, noapte, — iar mă laşi
Singur pe cărări pustii,
Părăsit aceleiaşi
Palide melancolii . . .

Stelele se stîng acum,
Roua picură pe flori:
Spune-mi, încotro să-ndrum
Paşii mei rătăcitori?“

(Şt. O. Iosif)

c) „Ningea bogat, şi trist ningea, era tîrziu
Cînd m-a oprit, în drum, la geam clavirul;
Şi-am plîns la geam, şi m-a cuprins delirul —
Amar, prin noapte vîntul fluiera pustiu.
Un larg şi gol salon vedeam prin draperii
Iar la clavir o brună despletită,
Cînta purtînd o mantie cernită
Şi trist cînta, gemînd între făclii.
Lugubrul marş al lui Chopin
Îl repeta cu nebunie . . .
Şi-n geam suna funebra melodie,
Iar vîntul fluiera ca ţipătul de tren.
. . . . . .
Cîntau amar, era delir,
Plîngea clavirul trist, şi violina —
Făcliile îşi tremurau lumina,
Clavirul catafalc părea şi nu clavir.“

(G. Bacovia)

e) „Din vîrf de munţi amurgul suflă
cu buze roşii
în spuza unor nori
şi aţîţă
jeraticul ascuns
sub vălul subţire de cenuşă.

Scanned with OKEN Scanner

O rază
ce vine goană din apus
și-adună aripile și se lasă tremurînd
pe-o frunză:
dar prea e grea povara —
și frunza cade.
O sufletul!
Să mi-l ascund mai bine-n piept
și mai adînc,
să nu-l ajungă nici o rază de lumină:
s-ar prăbuși.
E toamnă."

(L. Blaga)

Ex. 1152. Analizați mijloacele lingvo-stilistice de realizare a picturalului în fragmentele:

a) „D-a stînga apei, cam cît prinde ochiul, dincolo de hanul din răscruci, stă casa lui Căliman potcovarul, mai mult fășii și petece de pămînt galben decît văruială. Pornită pe spate, cu olanele de pe acoperiș zobite și mucede, împănate cu mușchi, și mai sus îi cresc două urechelnițe cu solzi groși și verzi. Pe prispa, ferită de streașină lată, plină cu scule, cu troace, șade în colacul picioarelor Căliman potcovarul. Negru, uscat și ars în obraji, cu ochii mari și albi, cu luleaua stinsă și pleoștită într-o parte a gurii, cînd pifăie, aruncă scrumul în sus și-și dezvelește, din buzele mari și din barba și mustățile cărunte și îmbîcsite de cenușe, dinții lați și petrecuți pe din două c-o largă strungăreață. Părul, muiat în untdelemn cîrlionțează pe grumajii soioși. Cămașa, petec de petec, strînsă la mijloc într-o curea împodobită cu nasturi, îi cade pe umărul drept." *(B. Șt. Delavrancea)*

b) „Las povîrnișul viei să cadă-n praf de soare,
Și-ntr-un tunel de frunze umbrite brusc pătrund
Atît de dreaptă fuge cărarea pînă-n fund,
Că văd, ca prin ocheanul întors de-o vrăjitoare.
Căsuțele răzlețe din satul Izvorani
— Mici capre cățărate pe-o rîpă de lumină
Prin nuci proptiți ca-n bîtă în strîmba lor tulpină
Sub sarica frunzoasă de gîrboviți ciobani —
Și — arătări din țară în stampe japoneze —
Ca o furnică neagră ce-mpinge albu-i ou,
O fată cum zorește, greu de urnit, un bou,
Nemaiputînd pe coastă cireada s-o urmeze.
Pe cînd din zarea serii ca namile, cu rost
Răsar, rănind amurgul ceresc cu cornul frunții,
Pe rînd: albaștri, vineți, de aur-verde, munții
Păzind de-acolo basmul copilului ce-am fost."

(I. Pillat)

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1153. Analizați fragmentele și precizați care sînt mijloacele lingvo-stilistice care contribuie la crearea impresiei de dinamic.

a) „Și abia plecă bătrînul . . . Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
Călăreții împlu cîmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn,
Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt,
Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt,
Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie . . .
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.
. . . . . ,
În genunchi cădeau pedeștrii, colo caii se răstoarnă,
Cad săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă
Și, lovind în față-n spate, ca și crivățul și gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul . . .
Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare; . . .“

(M. Eminescu)

b) Dar vîntul cel fără de pace
Începe să cînte-n brădet —
Și tot mai lumină se face;
S-albește strîmtoarea cărării,
Pe rînd depărtările zării
S-apropie-ncet.
Văd clăile-n cîmp, pe coline
Cunosc singuraticii ulmi,
Și-acum, la lumina ce vine,
Încep să se miște greoaie
Fărpturi purtătoare de ploaie,
Se urcă pe culmi.
Din stînga, din dreapta, din față,
Din ripi și pe-o sută de căi
Ies dungi purtătoare de ceață
Și-n cale s-adună cărunte
Tîrîndu-se-alene spre munte
De-a lungul prin văi.
E-n flacără bolta senină,
Și fără-ntrerupere-acum
Se varsă tăcută lumină
Se varsă grăbită, se-ntinde
Pe dealuri, pe coaste, s-aprinde
Pe șesuri, pe drum.“

(G. Coșbuc)

Ex. 1154. Analizați mijloacele lingvo-stilistice cu ajutorul cărora se obține încifrarea (ermetizare sau obscurizarea) mesajului:

Rouă

a) „Drumul se zbenguie leoarcă de lumină
dar pădurea razelor
duce privighetorile pe mîini,
argintul s-a topit în amintiri
ca luna răsare obrazul tău
culcat pe norii blonzi
și buclele îi leagănă în priviri.

Aştepţi ca brazii să sune din cîrlionţi?
Potecile-s dulci, cărările feline
toate florile sînt şcolăriţele cîmpului
ies margheritele pe coline,
chiuie albe la pălăria pămîntului;
şi duc în ugere crinii zvelţi
în doniţi spre cer laptele parfumului.
Se desprind din farmece apele
şi şerpii pîraielor
care au albăstrit nopţile
se ascund în pietre albe ca pleoapele.
Îţi pleci fruntea pe aerul rece ca pe un geam
e vîntul ce deretică prin pomi
e lumina ce se gudură prin văi
şi ca păsări ar voi frunzele să zboare de pe ram."

(Ştefan Roll)

Joc secund

b) „Din ceas, dedus, adîncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mîntuit azur,
Tăind pe înecarea cirezilor agreste
În grupurile apei un joc secund, mai pur.
Nadir latent! Poetul ridică însumarea
De harfe resfirate ce-n zbor invers la pierzi,
Şi cîntec istoveşte: ascuns, cum numai marea
Meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi."

(I. Barbu)

Bîlci în Aldebaran

c) Hai mărgele! la mărgele!
Cerul meu e plin de ele.
Giuvaere, cruci, podoabe,
Cîte trei şi patru boabe,
Cu scîntei mai tari, mai slabe.
Vînd şi un mărgăritar,
Cinci ocale la cîntar.
Dar păcat de greutate,
Că scade la jumătate
Şi pierde cîte-o cîtime
De crîmpei din îngustime.
Vineri seara, la lucarne,
O să-l am cu două coarne.
Dar aduce şi noroc
Că se face iar la loc . . .
. . . . . .

(T. Arghezi)

Ex. 1155. Precizaţi mijloacele lingvo-stilistice pe care se sprijină atitudinea polemică din fragmentele:

a) „În zadar în colbul şcolii,
Prin autori mîncaţi de molii,
Cauţi urma frumuseţii
Şi îndemnurile vieţii,
Şi pe foile lor unse
Cauţi taine nepătrunse
Şi cu slovele lor strîmbe
Ai vrea lumea să se schimbe.
Nu e carte să înveţi
Ca viaţa s-aibă preţ —
Ci trăieşte, chinuieşte
Şi de toate pătimeşte
Ş-ai s-auzi cum iarba creşte."

(M. Eminescu)

b) „Eu sînt americanul literar
Și-s înzestrat cu 32 de dinți...
Așa-i, stimate domn S. Mehedinți:
Tot omul cu modestul său salar!
Talentul meu e-ntocmai ca un bar!
Pui banul ici, și versul a picat,
Sînt, prin urmare, un automat
Ca orice dascăl universitar!
Cum pentru bani, la ceasul anumit,
Se duce bietul om să-și ție cursul,
Eu, pentru bani, îmi joc la poartă ursul...
Atîta tot — și cred că suntem chit."

(A. Mirea)

Ex. 1156. Identificați mijloacele lingvo-stilistice cu ajutorul cărora întreaga comunicare pare lipsită de sens, intenționat absurdă.

a) — „Cotadi este scurt și pîntecos, cu musculatura proeminentă, cu picioarele îndoite de două ori în afară și o dată înăuntru și veșnic neras. Părul negru ca pana corbului e plin de mătreață și încărcat cu sclipitori și scumpi pieptini de baga.

Cotadi nu are mai niciodată poziționea verticală, din cauza unei îmbrăcăminți de sită ce-i formează un fel de cuirasă, și care, deși îl jenează teribil, o poartă însă cu desăvîrșită abnegație direct pe piele, sub cămașa țărănească cu ciucuri, de care nu se desparte niciodată. O particularitate a lui Cotadi este că, fără să vrea, devine de două ori mai lat și cu totul străveziu, dar aceasta numai de două ori pe an și anume cînd soarele ajunge la solstițiu."

— „Despre originea și rubedeniile lui Cotadi nu se știe aproape nimic precis. Se crede că purcede dintr-o familie nobilă al cărui ultim descendent a rămas o mătușă a lui bătrînă, care șade la mahala și care zilnic îi trimite scrisori pline cu epigrame spirituale compuse în dialectul macedonean, precum și pachețele mici cu tărîțe, sperînd prin aceasta să-l abrutizeze și să-l facă să renunțe de bunăvoie la partea de moștenire ce i s-ar cuveni după moartea ei. Toate acestea ea i le trimite printr-un băiat foarte deștept, cu urechile nichelate și cu pantalonii vărgați, numit Tudose." *(Urmuz)*

b) „Poate-ai auzit de-o țară...
De țara lui Pierde-vară.
Și acel ce nu aude
Are-n țară ceea rude.
Ce-ai să-mi spui de Gură-cască?
Cine nu-i să nu-l cunoască?
Dacă te-aș fi întrebat
Despre Papură-mpărat?
S-a dus veste-aș fi răspuns
Ca de-un drac de popă tuns.
Ia seama să nu te-nșeli
Că trecem la socoteli.
Zece, șapte nouă, una
De-o potrivă-s totdeauna.
Ba pe cît mi se cam pare
Nula e ceva mai mare
Și un chil e cît un dram.
Bine. Nici nu m-așteptam.
Înmulțești? Ca și cum scazi
Ce-a dat ieri? Ce dă și azi.
Cum e împărțirea bună?
Cînd sporește și adună."

(T. Arghezi)

Scanned with OKEN Scanner

4. *Procedee de stilizare*

— Ce se înţelege prin stilizare? Precizaţi ce funcţie îndeplinesc în opera literară elementele împrumutate de scriitori din celelalte stiluri funcţionale sau imitate după modelul celorlalte stiluri funcţionale.

Ex. 1157. Ce elemente specifice aparţinînd limbajului popular de la ţară (lexic, frazeologice, clase şi categorii morfologice, construcţii sintactice) selectează I. Creangă în povestea sa „Capra cu trei iezi"?

Cum răspunde o astfel de întrebuinţare a acestor elemente intenţiei autorului şi care este efectul stilistic obţinut?

Ex. 1158. Distingeţi elementele de basm popular (cuvinte, expresii, construcţii sintactice) împrumutate de M. Eminescu în basmul său „Făt-frumos din lacrimă" şi precizaţi ce funcţie li se acordă şi ce efect stilistic este urmărit.

Ex. 1159. Ce elemente din stilul conversaţiei uzuale împrumută I. L. Caragiale în schiţa sa „Domnul Goe"?

Care este efectul stilistic al „împrumuturilor"? Cu ce intenţie „a împrumutat" autorul elementele?

Ex. 1160. Analizaţi fragmentul următor. Elementele cărei variante a stilului conversaţiei uzuale sînt selectate de autor; care este efectul stilistic realizat?

— „*La masă.* Nu se ţine lingura cu stînga. Bagă de seamă să nu pici şervetul. Nu mai ştiu ce să mă fac: copiii ăştia murdăresc cîte cinci rînduri de rufe pe zi. Nu ţi-am spus că ai să te pici? Ridică mîna că-ţi intră cotul în sos. Nu se găureşte felia de pîine ca şoarecii, se rupe şi se mănîncă miezul odată cu coaja. Stai! Suflă-ţi nasul. Iar ai pierdut batista. Mai tare. Încă o dată. Nu înţelegi să sufli cu toată puterea? A! scîrbosule! schimbă-i farfuria. Porcule! Ai să mănînci ce-ţi spun eu, nu ce vrei tu.

Cine vrea să se facă frumos mănîncă şi tăiţei. Ia-l repede de urechi. Dumnezeule! n-am mai văzut copii atît de neascultători. Cine te-a învăţat, prostule, să pui ciulama în compot? Şterge-ţi guriţa. Nu cu mîneca, ţigane! cu şervetul. Te-ai mîzgîlit pînă la ochi. Ţi-a rămas un tăiţel pe nas.

Apă! apă! copiii nu beau vin: mai tîrziu."

— „*La plimbare.* M-aţi înnebunit. Unde ţi-ai murdărit rochiţa şi cînd? Nu v-am spus să staţi locului pînă mă îmbrac şi eu? De ce părete te-ai frecat? Dar tu, cu pantalonii descheiaţi? unde s-a mai văzut? Staţi să vă ridic ciorapii. Poftim, ciorapi sînt ăştia, cu pungi, nesimţitorule! Ţi-ai pierdut nasturele. Daţi mîna să trecem drumul. Nu se poate: dacă vine un automobil? V-am spus înainte de-a trece drumul, te uiţi în dreapta şi în stînga şi dai mîna mamei. Luaţi-vă de braţ şi mergeţi frumos. Cum? nu vrei să-i dai braţul sorei tale? Ce, eşti de capul tău? Dă-i braţul numaidecît. Ia te rog să nu bombăneşti."

Ex. 1161. Citiţi schiţa „Telegrame" de I. L. Caragiale şi precizaţi trăsăturile cărui stil funcţional sînt imitate aici şi în ce măsură „imitaţia" serveşte la sublinierea caracterelor personajelor.

Scanned with OKEN Scanner

Ex. 1162. Studiaţi fragmentele de mai jos. Stabiliţi, deşi autorul foloseşte mijloace ale limbajului popular ţărănesc, de ce se creează impresia de imitaţie penibilă a folclorului, de „teatru sătesc".

— „Şi babele acestea, uscate-covrigi, nu putură să dezlege deocamdată încurcătura, că aceleaşi întrebări îşi făceau loc prin capul lor:

— O fi nuntă?...

— N-o fi nuntă?

— La cine să fie, maică, nuntă?..,

Creierul babelor se înfipse în ideea aceasta, ca un dovleac într-un par ascuţit. Şi toate trei stăteau în drum prea rătutite şi prea zăpăcite de noutatea aceasta."

— „Cîteodată, Nae Găman bătea toaca pe vătrai şi trăgea de fiarele coşului. Mă-sa îl atingea atunci cu cleştele de foc şi pe urmă se gîndea:

— Afurisitul, ar fi bun de ţîrcovnic!

Încă de-atunci se cunoştea el că e lacom. Primăvara mînca bolbotine şi-alte poame crude, pînă i se înverzeau ochii în cap ca de măselariţă. Iar cînd sta la masă, îmbuca cu aşa furie, de se auzeau dumicaţii cum cădeau cu zgomot în uştubeul stomacului. Şi Nae nu se scula de la masă decît atunci cînd îşi simţea hîrdăul burţii plin, să dea pe dinafară. Şi-l pipăia. Era tare carabă, de-ai fi putut să ucizi puricele cu unghia pe el."

— „Pe urmă, a zis:

— Hai, bă, să bem o ţîră, că mă-năbuş de necaz! Omul trebuie să bea şi la necaz şi la bucurie. Hai, şi lasă morţii cu morţii, iar viii cu viii. Că viaţa e făcută numai din necaz şi durere, fericirea doar se ţîrcîie... Şi-apoi, soarta te repede, unde nici nu gîndeşti. Ce să-i faci? Mîncă şi te hărăne, culcă şi te hodină... M-am stricat, bă! Eu cred că să am un butoi de ţuică, toată ziua aş sta călare pe el."

(Ion Marin Iovescu: „Nuntă cu bucluc")

Ex. 1163. Citiţi capitolele „Nuntă" şi „Iepe de şişic" din romanul „Groapa" de E. Barbu. Stabiliţi care sînt elementele lexicale şi gramaticale, selectate de autor, care contribuie la evocarea atmosferei de periferie bucureşteană de altă dată.

În ce măsură selecţia lexicală caracterizează mediul „periferiei sociale"?

Ex. 1164. Citiţi fragmentul din romanul „Fraţii Jderi" din M. Sadoveanu („Ucenicia lui Ionuţ" cap. XIV „Cele din urmă veşti despre răutăţile prădalnicilor": scrisoarea pisarului de la Braslavia, Roman Graniţki). Identificaţi elementele utilizate de autor pentru a mima nuanţa cronicărească a stilului.

Precizaţi scopul acestei stilizări.

Ex. 1165. Identificaţi elementele cu ajutorul cărora G. Topîrceanu parodiază (re- creează stilul particular, atmosfera specifică) poezia lui I. Minulescu în „Romanţa automobilului" şi a lui O. Goga în „Mucenicii".

Ex. 1166. Analizaţi fragmentele din romanul „Bietul Ioanide" de G. Călinescu şi precizaţi:

— Ce stiluri funcţionale şi care din variante le „mimează"?

— Cu ce intenţie?

Scanned with OKEN Scanner

— „Despre plecarea Sultanei Ioanide află de la Saferian, cu oarecare satisfacție de a vedea rezolvată de la sine o problemă spinoasă, însă acasă, pe masă, găsi o scrisoare de la ea.

. . . . . .

«Dragul meu — zicea Sultana fără alte ocoluri, cu o scriere cam lăbărțată, totuși nu dezordonată — după multe ezitări, m-am decis să plec din țară, după sfatul tatii, care mi-a dat o grămadă de comisioane. Să nu-ți închipui de loc că mă plimb cu mîinile în buzunar, sînt mai ocupată decît un agent de comerț. Kevorg a venit și el cu mine. Aici ne-am despărțit, văzîndu-ne fiecare de treburile noastre. O singură dată am făcut baie în mare, la Prinkipo. Omul ăsta e și la trup, ca și la moral, lipsit de vigoare; nu suportă nici frigul, nici căldura, în mare s-a ținut mereu de margine, cu un colac de salvare. Uf, ridicul! Să fi fost tu! . . . (. . .) Cu talentul tău, găsești angajament oriunde. Ce te leagă pe tine de România? Mergi unde îți convine . . .“

— „Avu intenția de a scrie Sultanei și începu astfel: «Ce te leagă pe tine de România? zici tu . . .» Cînd făcea însă asta, alte preocupări veniră pe capul lui Ioanide, și scrisoarea rămase tot nescrisă. La urma urmei, e tot nebună, spuse Ioanide pentru sine și aruncă hîrtia mototol la coș.“

— „Scrisoarea, bătută și ea la mașină, cuprindea următoarele:

«D-lui Tudor Ioanide
Str. Cotești nr. 35 (Polonă)

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că puteți ridica oricînd salariul dumneavoastră la Sucursala nr. 4, unde ați fost repartizat.

Cu deosebită stimă»

— „Regele Lear avu un moment fantezia de a compune un anunț pentru ziar așa:

«Cavou monumental, în stilul epocii lui August, de marele arhitect de renume internațional Ioanide, cu splendid monument funerar de sculptorul Hansen, reprezentînd un arhanghel ducînd de mînă un simbol al celor morți, se vinde numai cunoscătorilor.»

— „— Va să zică nu fac rău vînzînd?

— Nu firește, dacă n-ai încotro.

— Întrebarea e cui să vînd, zise Hagienuș trecînd de la problema remușcărilor la problema comercială.

— Dăm sfoară, ne interesăm.

— Băiatul meu zice că a oferit cineva trei sute de mii de lei.

Numai pe mine mă costă o groază de parale.

E și statuia. De, n-am încotro, aș vinde, însă omenește, ce Dumnezeu!“

— „Unul este un buletin grafologic făcut de un sas, picat în cancelaria facultății spre a-și oferi serviciile ocultistice, buletin păstrat de doamna Bogdan:

«Laborios, tăcut, obstinat . . . Imaginație redusă, capabil de efort intelectual. Posac, fire onestă, difidentă.

Vindicativ, deși fără izbucniri violente. Lipsa marilor pasiuni, în schimb afecționat familiei, spirit casnic. Nu cunoaște oamenii, se im-

Scanned with OKEN Scanner

presionează repede de calități superficiale. Econom pînă la avariție și totuși personal dezinteresat. Caracter dificil și oscilant, combătut de contradicții. Ieșiri aspre cîteodată, iritînd și producînd dușmănii. Să se păzească de dușmani înverșunați.»

— „Totodată, un post de radio german emise această știre:

«Profesorul român Dan Bogdan a fost găsit mort. El era un dușman declarat al Noii Ordini în Europa.»

— „Rapoarte de agenți secreți:

«În ziua de 3 decembrie, dimineața la orele zece jumătate, Gavrilcea a intrat în localul fostei Legații austriace (aparținînd Reich-ului german prin Anschluss) și-a stat circa trei sferturi de oră.»

«În ziua de 5 decembrie la nouă dimineața, Vlădulescu și Carababă au intrat în localul Legației austriace, de unde n-au ieșit în tot timpul zilei.» *(G. Călinescu)*

Ex. 1167. Transformați în stilul basmelor lui I. Creangă snoava „Vulpea firoscoasă“ de P. Ispirescu.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. Structura limbii (Vocabular, Fonetică, Gramatică)

1. **Acad. Prof. I. Iordan,** *„Limba română contemporană"*. Ministerul Învățămîntului, 1954.
2. **Academia R.P.R.** *„Gramatica limbii române"*, I, II, Ed. Academiei R.P.R., Ediția a II-a, 1963.
3. **Academia R.P.R.** *„Dicționarul limbii române moderne"*, Ed. Academiei R.P.R., 1958.
4. **Academia R.S.R.** *„Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație"*, Ed. Academiei R.S.R., 1965.
5. **Florin Marcu, Constant Maneca** *„Dicționar de neologisme"*, Ed. Științifică, București, 1966.
6. **Acad. Al. Rosetti,** *„Introducere în fonetică"*, Ed. Științifică, București, 1957.
7. **Al. Graur,** *„Tendințe actuale ale limbii române"*, Ed. Științifică, București, 1968.
8. **G. Beldescu, I. Popescu,** *„Gramatica limbii române"*, Manual pentru licee pedagogice.
9. **Fulvia Ciobanu, Lidia Sfîrlea,** *„Cum scriem, cum pronunțăm corect. Norme și exerciții."*, Ed. Științifică, 1970.
10. **T. Blajovici, V. Botiș, I. Comănescu, Z, Macovei,** *„Culegere de texte pentru dictări"*, Editura didactică și pedagogică, București, 1969.
11. **Societatea de științe istorice și filologice din R.S.R.,** *„Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu"*, Editura didactică și pedagogică, 1967.
12. **V. Șerban,** *„Curs practic de sintaxă a limbii române"*, Editura didactică și pedagogică, Ediția a II-a, Buc., 1970.
13. **Gh. Bulgăr,** *„Limba română. Sintaxă și stilistică"*, Editura didactică și pedagogică, 1968.
14. **Gh. Bulgăr, S. Stati,** *„Analize sintactice și stilistice"*, Editura didactică și pedagogică, 1970.

B. Stilistică (Stilistica limbii, Stilistică funcțională)

1. **Iorgu Iordan,** *„Stilistica limbii române"*, Ed. Institutului de lingvistică română, București, 1944.
2. **T. Vianu,** *„Despre stil și artă literară"*, Ed. Tineretului, 1956.

Scanned with OKEN Scanner

3. **T. Vianu,** *„Arta prozatorilor români“*, E. L., (Biblioteca pt. toți 363—364), 1966.
4. **T. Vianu,** *„Studii de stilistică“*. Editura didactică și pedagogică, București, 1968.
5. **„Probleme de stilistică“** *Culegere de artciole,* Ed. Științifică, București, 1964.
1964.
6. **Studii de istoria limbii române literare,** *Sec. al XIX-lea,* vol. 1, 2, E. L., 1969.
7. **Al. Bojin,** *„Studii de stil și limbă literară“,* Editura didactică și pedagogică, București, 1968.
8. **I. Berg,** *„Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre“,* Ed. Științifică, București, 1968.
9. *„Dicționar de expresii și locuțiuni românești“,* Ed. Științifică, Buc., 1969.
10. *„Dicționar de terminologie literară“,* Ed. Științifică, Buc., 1970.
11. **Rene Wellek, Austin Warren,** *„Teoria literaturii“,* **ELU,** București, 1967.

CUPRINSUL

Introducere . . . . . I—VIII 3

PARTEA ÎNTÎI

Structura limbii române

I. Vocabular

A. *Cuvîntul — unitate lexicală* . . . . ex. 1 7

B. *Cuvinte autonome și unelte gramaticale* ex. 2—4 7—8

C. *Caracteristici semantice ale cuvîntului* 8

1. Noțiune, sens, semnificație . . . . ex. 5—7 8

2. Cuvinte cu sens motivat și nemotivat . . . . . ex. 8—11 9—10

3. Monosemie . . . . . ex. 12 10

4. Polisemie . . . . . ex. 13—18 10—12

5. Schimbări semantice; restrîngerea și lărgirea structurii semantice a cuvîntului . . . . . ex. 19—20 12—13

6. Sinonime, antonime, omonime, paronime . . . . . ex. 21—33 13—15

D. *Structura cuvîntului* . . . . . .

1. Rădăcină, prefix, sufix, temă, desinență . . . . . ex. 34—35 15

2. Familia de cuvinte . . . . ex. 36—38 15

E. *Îmbogățirea vocabularului* . . . . .

1. *Mijloacele interne* 16

a. Derivarea: prefixare, sufixare, regresiune . . . . . ex. 39—56 16—19

b. Abrevierile . . . . . ex. 57—58 19—20

c. Compunere . . . . . ex. 59—61 20—21

d. Formații semantice . . . . . ex. 62—64 22—23

e. Formații analitice (locuțiuni) . . ex. 65—67 23—25

f. Formații onomatopeice . . . . ex. 68—70 26—26

Scanned with OKEN Scanner

2. *Mijloace externe* . . . . . .
a. Împrumutul . . . . . ex. 71—74 26—28
b. Calc lingvistic . . . . . ex. 75—76 28—29
c. Expresii memorabile din alte limbi ex. 77—78 29—30

F. *Structura vocabularului* . . . . . .

1. Fondul originar; formații românești; împrumuturi; calcuri . . . . . ex. 79 30

2. Fondul principal lexical; restul vocabularului . . . . . ex. 80—81 30—31

3. Arhaisme, neologisme, terminologie ex. 82—87 31—34

4. Cuvinte populare regionale . . . . ex. 88—89 34—35

5. Cuvinte argotice și din jargon . . ex. 90—91 35—36

G. *Lexicografie* . . . . . ex. 92—95 36—37

H. *Exerciții recapitulative* . . . . . ex. 96—100 37—40

II. Fonetica

A. *Sunet, fonem, literă, alfabet* . . . . ex. 101—107 41—42

B. *Clasificarea fenomenelor:* vocale, consoane, semivocale; diftongi, triftongi; alternanțe fonetice . . . . . ex. 108—114 42—44

C. *Silaba; despărțirea în silabe* (limitele silabei) . . . . . ex. 115—117 44—45

D. *Accentul:* accent normal (neutru); accent afectiv; accent principal și secundar; cuvinte fără accent . . . . ex. 118—126 46—48

E. *Ortoepie* . . . . . .

1. Pronunțarea literară, uzuală, dialectală . . . . . ex. 127—134 48—50

2. Hiatul . . . . . ex. 125—138 51

F. *Accentul în propoziție și frază* . . . ex. 139—141 51—52

G. *Intonația:* raportul dintre accent și intonație; intonația și pauza; tipuri de intonație . . . . . ex. 142 52

H. *Grafie:* scrierea cu majuscule . . . ex. 143 53

I. *Exerciții recapitulative* . . . . . ex. 144—145 53—54

Scanned with OKEN Scanner

III. **Gramatica**

A. *Morfologia* 55

1. Generalităţi 55

a. Chestionar 55

b. Exerciţii . . . . . ex. 146—150 55—56

2. Substantivul

a. Chestionar 57

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 151—176 57—65

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 177—184 65—67

3. Articolul

a. Chestionar 67

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 185—193 67—69

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 194—204 70—71

4. Adjectivul

a. Chestionar 72

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 205—218 72—75

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 219—237 76—77

5. Pronumele

a. Chestionar 78

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 238—264 78—87

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 265—301 87—90

6. Numeralul

a. Chestionar 91

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 302—312 91—93

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 313—321 94—95

7. Verbul

a. Chestionar 95

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 322—348 95—105

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 349—379 105—109

8. Adverbul

a. Chestionar 110

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 380—396 110—115

Scanned with OKEN Scanner

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 397—404 115—117

9. Prepoziţia

a. Chestionar 117

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 405—414 117—120

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 415—419 120—121

10. Conjuncţia

a. Chestionar 121

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 420—428 121—124

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 429—435 124—125

11. Interjecţia

a. Chestionar 125

b. Exerciţii de recunoaştere . . ex. 436—445 126—129

c. Exerciţii cu caracter creator ex. 446—451 129—130

12. Exerciţii precapitulative . . . . ex. 452—462 130—132

B. *Sintaxa*

Sintaxa propoziţiei

a. Chestionar 133

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 463—476 133—137

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 477—485 137—138

1. *Subiectul*

a. Chestionar 138

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 486—493 139—141

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 494—508 141—143

2. *Predicatul*

a. Chestionar 143

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 509—524 143—149

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 525—540 149—152

3. *Atributul*

a. Chestionar 152

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 541—552 153—157

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 553—566 157—160

Scanned with OKEN Scanner

4. *Complementul*

a. Chestionar 160

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 567—581 161—167

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 582—602 167—170

5. *Elementul predicativ suplimentar*

a. Chestionar 170

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 603—607 171—172

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 608—621 172

6. *Coordonarea părţilor de propoziţie*
Analiza sintactică a propoziţiei

a. Chestionar 172

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 613—617 173—175

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 618—622 175—177

Sintaxa frazei

1. *Generalităţi*

a. Chestionar 177

b. Exerciţii . . . . . ex. 623—625 177—178

2. *Coordonarea*

A. Generalităţi

a. Chestionar 178

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 626—627 178

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 628—629 179

B. *Coordonarea copulativă*

a. Chestionar 179

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 630 179—180

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 631—632 180

C. *Coordonarea adversativă*

a. Chestionar 180

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 633 180—181

c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 634—635 181

D. *Coordonarea disjunctivă*

a. Chestionar 181

Scanned with OKEN Scanner

b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 639 181—182
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 637—638 182

E. *Coordonarea conclusivă*

a. Chestionar 182
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 639 182
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 640—641 183

3. *Subordonarea*

Generalităţi 183
a. Chestionar . . . . . 183—184
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 642—643 183—184

3.a **Propoziţii subordonate necircumstanţiale** . . . . . .

A. *Propoziţia subiectivă*

a. Chestionar 184
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 644 184—185
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 645—647 185

B. *Propoziţia predicativă*

a. Chestionar 185
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 648 186
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 649—651 187

C. *Propoziţia atributivă*

a. Chestionar 187
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 652 187—188
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 653—656 188

D. *Propoziţia apozitivă*

a. Chestionar 189
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 657 189
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 658—659 189

E. *Propoziţia completivă directă*

a. Chestionar 190
b. Exerciţii de recunoaştere . . . ex. 660 190
c. Exerciţii cu caracter creator . . ex. 661—663 190—191

Scanned with OKEN Scanner

c. Construcţii imitate şi arhaice . . ex. 1075—1076 353—354

5. *Sfărîmarea structurii propoziţiei şi frazei*

a. Anacolutul şi construcţiile confuze . . . . . ex. 1077—1079 354—355

b. Cuvinte şi construcţii incidente, paranteze, digresiuni . . . . . ex. 1080—1084 355—357

c. Cuvinte şi expresii de umplutură ex. 1085—1087 358—359

d. Întreruperea . . . . . ex. 1088—1095 359—362

e. Elipsa şi pseudoelipsa . . . . ex. 1096—1099 362—364

f. Izolări şi dislocări . . . . . ex. 1100—1102 365—367

Probleme de stil ale contextelor cu înţeles complet

1. *Procedee de redare a vorbirii* . . ex. 1103—1115 367—373

2. *Formule de adresare; expresii ale deferenţei şi politeţii* . . . . . ex. 1116—1117 373—375

3. *Mijloace linguo-stilistice cu funcţie arhitectonică* . . . . . ex. 1118—1124 375—378

4. *Portretul lingvistic* . . . . . ex. 1125—1128 378—380

D. **Exerciţii recapitulative** . . . . . ex. 1129—1138 380—386

II. **Stilistica funcţională**

Stilul artistic

1. Caracterul popular al limbii . . . ex. 1139 387—389

2. Oralitatea stilului . . . . . ex. 1140—1141 389—392

3. Expresivitatea limbii . . . . . ex. 1142—1156 392—406

4. Procedee de stilizare . . . . . ex. 1157—1167 407—410

Bibliografie selectivă

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
IAȘI

Nr. colilor de tipar: 26,50

Intreprinderea poligrafică „Crișana"
Str. Moscovei nr. 5 — Oradea
Republica Socialistă România
Comanda nr. 401/6648

Scanned with OKEN Scanner